Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

Johann Tarnow

Johannis Tarnovii S.S. Theol. D. & in Academia Rostochiensi Profess. Medulla Evangeliorum cum Dominicalium tum quorundam Festivalium. Hoc est, Dictorum Biblicorum ad Evangelia Anniversaria accommodatorum & Explicatorum, erudita exegesis

[Rostock]: Rostochii: Hallervord: Kilius, 1643

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730417328

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

2 (13/3

1/ Jo. Tarnovii Medulla Evangeliorum.
2/ Ej. Nucleus Epistolarum Dominicalium et Festiv.

Ded. 377 p. 43 p. 42 & 43.
456 p.
42.3.

Fl-1228 1.2.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730417328/phys_0002
DFG

JOHANNIS TARNOVII
S.S. Theol. D. & in Academia
Roſtochienſi Profeſs.

MEDULLA EVANGELIORUM

cum Dominicalium tum quorundam Feſtivalium.

Hoc eſt,

Dictorum Biblicorum ad Evangelia Anniverſaria accommodatorum & Explicatorum, erudita exegeſis

POSTHUMA

Adjunctum eſt in fine Cap. IX. ESAIÆ.

VENALIS
In Bibliopolio HALLERVORDIANO
exhibetur.

ROSTOCHII,
Excudebat NICOLAUS KILIUS, *Acad: Typogr.*
ANNO M. DC. XLIII.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730417328/phys_0003
DFG

Bibliotheca
Academiae
Rostochiensis

Admodum Reverendis Clarissimis, Excellentissimis & Doctissimis Nobilissimarum Ecclesiarum,

LUBECENSIS ET HAMBURGENSIS, SENIORIBUS, PASTORIBUS & Doctoribus vigilantissimis, fidelissimis, Dominis fautoribus, amicis, & in Dn. JESU dilectissimis FRATRIBUS.

S. P.

EOrum, qui Spiritum sanctum, illâ, qua per Prophetas & Apostolos in tradendis divinis scripturis usus est linguâ, & audire & intelligere videntur, non una mens est, non idem affectus, non idem judicium. Sunt qui, cum & Ebræa jam legere & radicem investigare, quin & mediocriter Phrasin interpretari didicerunt, si qua appareat inter fontem & versionem (nullam modo nomino) discrepantia, reperisse putant sese non quod pueri in faba, sed digna de quibus inter æquales non tantum glorientur, disputent, garriant, verum & publice moneant, versionem ita quidem loqui, at Spiritum Sanctum in lingua Originali in der Haupt vñ Grund-Sprache diversum quid, longeq; divinius &

sublimius intendisse. Mirum ni & hos tetigit B. Lutherus quando dixit. Er habe gehoffet/daß die jungen Ebraisten solten was köstlichs hervor bringen/ aber es gehe jhm wie König Salomo/ der hoffet auch was köstliches aus India/ so bracht man jhm Affen vnd Pfawen. Das meiste Theil (vid. Mathesius de vita Luth. conc. 13. p. 145.) brauche Affenwerck vnd ahne entweder den Rabbinen oder vorigen versionen nach / oder bekleiden jhre Ding mit Pfawenspiegeln / brocken Ebraisch mit ein/vnd verbremen jhr Ding mit Ciceronis Worten vnd formulen vnd verschnürens mit Greckischen (geckischen) Worten. Horum misereamur, exspectemusq; donec sapere discant rectius.

Sunt, qui cum & intelligant, & sæpius dextrè interpretentur Ebræa, suo tamen ducti genio, non modo, nescio quæ mysteria, in literis & vocibus rimantur nudis, inq; hisce ad generalissimum & eminentissimum quendam significandi modum omnia examinari & referri volunt, verum & acrius nimisq; intempestive aliorum labores obelo notant, nihilq; admittunt nisi quod ad suam sit salivam, *planissimeq; Ebraizet.* De quibus quid sentiendum, vestro V.V.R.R. & E.E. committo judicio.

Mihi, quod hac quidem vice cumprimis dicturus

cturus eram, reprehendendi minimè videntur, qui postquam Linguæ sanctæ præcepta examussim callent, ita in Sacrorum versantur lectione, scrutinio & tractatione, ut vocē cœlitus loquentis cum reverentia omniq; submissione audiant, juxtaq; illam & sentiant & loquantur, idq; ita, ut dexteritatem, candorem, pietatem, facilè piis æquisq; probent animis, & quivis bonus audiat videatq; non sine Deo, ejusq; ductu, ea, quæ tradunt, docent, scribunt, suggesta fuisse, sed animū mentemq;, diviniori quadam vi trahere & ad partes consensumq; feriò vocare. Ipsi illi si interdum à MAGNI nostri LUTHERI Bibliorum versione discedant Germanicâ, indignissimi profecto sunt illorum clamoribus, turbis & querelis, qui quod pro B. Viro Zelotæ videri volunt, summa illum non tantum affici injuria quiritantur, sed & labori incomparabili non parū detrahi, adversariisq; calumniandi ansam dari, miris modis declamitant. An sint ejus sententiæ, versionem Germanicam LUTHERI nostri, esse θεόπνευστον & immediate Propheticam, in qua errare labive non potuerit, equidem ignoro; Zelo certe quem præ se ferunt, indignatione, odio, id testari videntur, Mihi, si dicendum quod res est, ejusmodi homines ignorantia & fastu quodam laborare videntur. Illâ dum sæpe Theologi Magni audire videriq; vo-

lunt, citra linguarum, quibus usus est Dei Spiritus, notitiam: Hoc, dum barbam, palliumq; vultusq; severitatem. *Qualem deprensus habebat Marsya* sufficere putant ut docti soliq; audiendi putentur. Ego veteris comœdiæ licentia, neminem nomino, certasq; personas nec eligo nec perstringo, ut, credo, nemo sit quoq; mihi succensurus, nisi qui prius soricis instar se prodere suiq; geniũ velit. Illi omniũ optime LUTHERUM & defendunt & observant, qui non tantum versionem ejus magni æstimant, imo aliis præferendam judicant; sed & quã accurate Spir. S. linguam adtenderit, vel ubivis demonstrant, vel ubi humani quid passus est, candidè & in timore Domini notare & docere non verentur. Hisce merito annumero insignem illum Ebræum, Theologum celeberrimum, Ecclesiæ nimis maturè ereptum JOHANNEM TARNOVIUM, qui quanta perpessus sit, postquam primum animum ad scribendum appulisset, jam non attinet dicere. Vivunt inter vos qui & publicè docentem ROSTOCHI audiverunt, & procul dubio etiamnum scripta ejus magni faciunt. Nomino Viros Admodum Reverendos & Cl. Dn. M. JACOBUM STOLTERFOHT. Dn. M. HERMANNUM LIPSTORF, Dn. M. BERNHARDUM WORGERUM Eccl. Lub. doctores, amicos & fratres in Christo meos, qui nobis-

nobiscum olim ab ejus ore & pendere & sedula, quæ docebat, manu excipere, ad veræ eruditionis adeptionem pertinere arbitrabantur. Sunt omnino etiam in perquam Reverendo & Cl. ministerio HAMBURGENSI qui idem fecerunt, ex quibus tamen unius CL. nempè STEINMANNI occurrit memoria, ut quanti illum faciant, Reverendos & Excellentissimos Viros Dn. MULLERUM, GROSSIUM & amicissimum nostrum WISIUM, taceam, de quibus quin de eruditorū genio scriptisq;, cumprimis sincere & recte judicare possint, nemo dubitat. Vobis autem, Collegisq; Vestris, Viris Cl. doctissimis, omnibus & singulis, Dominis meis & fautoribus honorandis, deamandis Vidua liberiq; superstites, labores hosce, quibus Evangelia Dominicalia, per dicta tam N. quam V. Testamenti cōvenientissima illustravit, Ecclesiæq; reliquit, inscribi voluerunt, partim quod Vicini nostri estis, adeoq; B. TARNOVIUM ejusq; eruditionem & industriam non ignoratis partim quod Momo, manibusq; interdum non parcentium mentibus autoritatem & judicium Vestrum facilè ita opponere possitis, ut illum etiam mortuum salutaria, Christianam Deoq; charissimam vitam urgentia, docentem, audire & admittere cogantur. Commendo autem Vobis præcipuè Magni parentis non degenerem filium JOHANNEM, qui eundem

ipsum

ipsum ut tandem vivum terris vicissim exhibeat sistatq;, summa ope nititur. Μεπμψυχώσει illa qua Æthalidis animã Euphorbo, hujus Hermotimo, ejus Pyrrho, hujusq; vicissim Pythagoræ obtigisse Diogenes Laert. memorat haud opus est, adjutus Vostra aliorumq; ope, quam gerit patris imaginẽ mundo suo tempore puto probabit, estq; gratitudo digniſſima Viris Magnis, deq; Domini Vinea optime meritis, eorum in filiis conservare memoriam. Quod licet sponte vostra vos facturos minime dubitem, Viduæ tamen & superstitum liberorum nomine per quam officiose & amanter à vobis contendere debui. DEUS Ter. Opt. Max. non tantum Ecclesiæ suæ concedat, qui eam quovis tempore docere & cœlo parare possint, sed cumprimis florentissimas LUBECENSIUM & HAMBURGENSIUM respiciat, in pace, qua fermeSOLÆ in tantis Germaniæ motibus gavisæ sunt, sartas tectas conservet, hodiernosq; earum Doctores & præcones SPIRITUS SANCTI virtute roboret, tandemq; seros in cœlum redire faciat. B. V. Anno 1643. postridie Dom. Trinitat. Rostoch.

V. V. R. R. & E. E. addictissimus
& observantiss.

M. ELIAS TADDEL, Theol. Prof.
& Pastor Petrinus B. JOHANNIS TARNOVII, relictæ viduæ & liberorum superstitum nomine.

DOMI-

AD I. DOMINICAM ADVENTUS,

JOVA JUVA.

Esa. 62. 11, 12.

QVando DEUS jam constituerat facere, ut promissa Abrahamo Gen 15, 13. 14. de eductione populi sui ex Ægypto, ubi ad tempus velut in Camino ignis fuerat probatus, confer. Gen. 15, 12. 17. Exod. 3, 2. apparerent: Mosen miraculis instructum ad Pharaonem emittit, qvi cum legationem suam populo exposuerat, & hic audivit Jehovam visitasse suum populum, & vidisse afflictionem ipsorũ, credidit & vertice inclinato se incurvavit; at postea valde timuit, Exod. 4, 30. 31. Quin etiam ipse Moses subdubitare incipit, cap. 5 22, 23. Deus verò immutabile esse illud suum decretum indicat, & prædicit fore, ut per manum fortem coactus Pharao dimittat eos, Exod. 6, 1. Ad. eum fere modum, qvando jam instabat plenitudo temporum Galat. 4 & tempus promissa perfici, Deus Christum ipsum longè meliorem Salvatorem Heb. 3. & 4. ablegat, qvi homines ex igne inferni liberet. Quod cum audiebant futurum, multi in Veteri Testamento præ nimiâ anxietate vix attendebant (confer Exod. 6, 7.) pij autem præcipuè qvi in Novo Testamento ipsum Salvatorem viderunt esse præsentem, capita extollunt & lætantur cum Zachariâ, qvod Deus incarnatus visitaverit & fecerit redemptionem populo suo, Luc. 1. v. 68. educens vinctos Esa. 61, 1, Zach. 9. 11. idq; ut tanto melius observetur, à pluribus Prophetis fuit prædictum ac corda populi excitata, ut intuerentur, quantùs sit iste venturus Messias Heb. 7. 4. Nobis idipsum ex Esa. 62. 11. 12. placet jam explicare.

Partes erunt duæ. Prior, Adventus Messiæ gratiosus. *Posterior* status Ecclesiæ gloriosus. Attende jam cor nostrum ferreum, quia Jehova loqvitur Esa. 1, 2 Adeste vos longinqvi Eph 2, 13. quia Jehova pronunciat hoc suum verbum ad extremum usq; terræ. Act. 1, 8. Col. 1. 23. Ecce hodie Salvator noster advenit humilis Zach. 9. & nobis in carne similis Heb. 2.

Solvit pro nobis redemptionis precium Psal. 69. Matth. 20. 1. Tim 2. & affert Salvationis omnigenæ beneficium. Accurramus & fuspiremus, ut ipse nos liberet, qui nunquam suos deseret. Heb. 13. Esa. 49, 14. 15.

PARS PRIMA.

IN Arca Noachi non tantum arcte inter se colligabantur, clavis trabalibus figebantur; verum etiam pice obducebantur omnes asseres & tabulæ Gen. 6, 14. ne qua fatisceret aut rimas ageret, seq; & omnes ingressos perderet. Cum illâ Ecclesia comparari potest 1. Pet. 3. in qua membra singula seu pios oportet amoris vinculo & benevolentiæ glutine combinari, ut ita salvi ad portum vitæ æternæ deferantur. Hoc indicatur quoties sub initium Novi Testamenti futurum prædicitur Esa 2. Mich. 4. Hos. 2. & 6. ut alter alterum monitionibus, precibus consilio, auxilio juvet, ut salventur, & quoties Ecclesia illa cum corpore confertur? Rom. 12. 1. Cor. 12 Apparet id quoq; in hoc ipso Prophetæ loco, ubi, cum dixerat, futurum ut Jehova Ecclesiæ sponsus justitiam proferat, subjungit, decere jam omnes, ut alijs quoq; prospiciant, quò fiant tantæ salutis participes, venientes adjuvando, dormientes excitando, nescientes commonefaciendo. Dicant autem, & in primis verbi ministri proclament, *Ecce*, quæ est attentionis nota, & in hoc uno versu ter repetita, ut indicetur, ad omnes tres sacrosanctæ Trinitatis personas esse respiciendum, qvum omnes procurent redemptionis nostræ mysterium, Pater filium mittendo, filius salutem promerendo, Spiritus sanctus parta per eum bona distribuendo & applicando, *Ecce* Deus Pater & *Jehova* ipse qvum non delectetur morte impij, facit audiri & *pronunciat* ad *extremum usq; terræ* sub initium Novi Testamenti; qvum antea solemniori modo tantùm in Judæa notus fuerit Psal. 76. & 147. ita mandans verbi ministris; qvin etiam pro suo modo omnibus Christianis, *dicite filiæ Sionis* Ecclesiæ, qvæ Doctrinâ ex Sione profectâ est genita Esa. 2, 3 qvæq; supernæ Jerosolymæ nomen habet Galat. 4, 26. *ecce* quæ hactenus sedisti in tenebris, Lux tua venit Esa 60. quæ fuisti mœrore tantum non confecta, ECCE venit, qvi te lætitia afficiat, & ut verbo dicam, *salus tua advenit* יְשׁוּעֲךָ Jesus tuus ac Salvator, à & in quo solo salus est Act. 4, 12. & qvidem omnimoda Psal. 3, 9. *ecce merces hujus*, quæ ipsi pro operibus & passionibus ex Justitia debetur, meritumq; obedientiâ activâ & passivâ, ut vulgo loquimur, seu vita & morte partum, *penes ipsum*, ille, qvum tu

sis

sis injusta, justitiam veram refert 2. Cor. 5, 21. *& operæ pretium ejus est ante ipsum* daturq; illis, qui ipsius faciem inquirunt & nosse discunt! tam peritum medicum, quia est quædam ratio, cur debeant advolare omnes ad Ecclesiam, nempè hic Christi justitiâ absolvi, sanguine lavari, meritò beari possunt, quia Christus in Ecclesia per verbum & Sacramenta id dispensat. Quomodo simplicissime interpretamur ex scopo Prophetæ & subjecta materia, de mercede, quæ Christo debetur & ab ipso gratiosè nobis applicatur. Cui tamen si quis velit adjicere ὡς ὑπάλληλα mercedem & præmia, quæ ille olim in extremo judicio sit daturus impijs & pijs, per me faciat. Sciat tamen de tempore gratiæ & Ecclesiæ vocatione, Christiq; adventu salutari agi principaliter, qvemadmodum ex seqventi versu & parte hujus dicti paulo post apparebit: nunc verò eruamus ex his explicatis, locos communes.

I. LOC. COMM.

EXistimabat Adamus primus fore, ut, si ederet de arbore vetitâ, oculi aperirentur, & videret omnia: sed is, cum nimium voluit cernere, nil potuit, nisi suam nuditatem Gen. 3. Hinc si res spirituales proponuntur in sacris, toties vocula *Ecce* adjicitur, ut nota attentionis, quæq; nos nostræ in istis cæcitatis admoneat. Eph. 4 17. Simson à Philistæis captus oculis privabatur Jud. 16. Nos in Diaboli potestatem ubi venimus, excæcat nos 2. Cor. 4, 4. ut ita in tenebris ac squalore nostro pereamus. Sed benè, quod venit Lux mundi discutiens istas tenebras Joh. 1, 8 12. Qui igitur in alijs rebus mundanis tam cernis acutum, quàm aut aquila aut serpens Epidaurius, roga, ut videas illam lucem. Confer, Luc. 18, 41.

II. LOC. COMM.

VErbum per ministros prædicatum est ipsa Dei vox, quia per illos loquitur, quando illi proferunt τὸ Θεῦ λόγια 1. Thes. 2, 13. quod si est Dei vox, erit seria & verax, Deus enim mentiri nequit. Calviniani igitur blasphemè asserunt, Deum non vocare omnes seriò. Si est Dei vox, est vivifica, Pontificij igitur, Anabaptistæ & alij impiè vocant literam mortuam. Id tamen præterea in textu hebræo notatur, quod auris audiens sit à Deo Prov. 15, 31. nisi enim Jehova aures & cor aperiat, ut Lydiæ Act. 16. audiri rectè & cum fructu non potest illud verbum, audire tamen id coguntur etiam impij in testimonium Matth. 24, 14. Quin etiam illud

indicatur, Jehovam esse, qui det Jerosolymis Evangelizantem Esa. 41. 27. qvia ille facit audiri suum verbum. Nemò igitur sibi temere & propriâ autoritate illam publicè docendi autoritatem sumat Hebr. 5. 1, 4. 5. quod Photiniani licitum esse existimant.

III. LOC. COMM.

UBi sunt illi, qui dicunt, Deum nolle omnibus suum verbum revelare? Cum tamen id pronunciandum curet, usq; ad extremũ terræ. Quod si alicubi jam non prædicetur, cogitemus id non esse ex Dei dantis suum verbum toti mundo intentione, sed hominum ingratitudine extremâ fieri. Qvia enim multi resistunt Act. 7. repellunt à se verbum salutis, Act. 13. Jure Deus id illis eripit, & mittit famem non habendi panis sed verbi Dei Amos 8. Quod si Salomonis sapientia ita per totum terrarum orbem fuit divulgata, ut omnes eam mirarentur, 1. Reg. 4, 34. quantò magis ipsius sapientiæ Dei verba inclaruerunt per totum terrarum orbem? Col. 1, 23. sed plerìq; non tantum eam non curant, sed etiam quos ipsa mittit, ejiciunt aut interficiunt Matth. 23, 34, 37. Luc. 11, 49. Quum igitur velit libenter in talibus locis suum verbum audiri, ipsiq; obediri, tamen cum homines nolunt Matth. 23, 37. veritate verbi sui eos privat, & immittit errores 2. Thes. 2, 10. 11. qvemadmodum qvando nolebant, Hammonitæ honorare à Davide missos consolatores, cogebantur postea ferre devastatores 2. Sam. 10.

IV. LOC. COMM.

PRo diversitate hominum, (sunt enim vel pertinaces ac securi, vel pœnitentes ac contriti) duplex DICITE ministris verbi est injunctum, legales Esa. 58. 1. & Evangelicũ, in hoc & similibus locis Zach. 9. ut ita rectè usurpent clavem ligantem ac solventem Matth. 16, 19. veniant vel cum virga, vel cum caritate & Spiritu lenitatis 1. Cor. 4, 21. prædicent pœnitentiam & remissionem peccatorum Luc. 24, 47. præficiuntur enim ad exstirpandum & plantandum, ad destruendum & ædificandum Jer. 1, 10. Peccant igitur, qui in notorijs criminibus viventes cernunt & non dicunt, etiam illi, qui confractos corde vident, & non dicunt, ECCE AGNUS DEI.

V. LOC. COMM.

IN Ecclesia est salus, non extra eam. Sennacherib omnia loca extra Jerosolymam occupabat, ipsâ potiri non poterat nec ejus incolas lædere

dere Esa. 63. Diabolus longè lateq; regnat in mundo, cujus etiam hac ratione est quidam Princeps, Joh. 14, 13. & 16, 11. Eph. 2, 2. Imò Deus 2. Cor. 4, 4. & corda hominum occupat, sed qui sunt non tantum in, verum etiam de Ecclesia, ab ejus violentia externa tuti sunt, protecti à Christo rege in monte Sionis constituto Psal. 2. Dent igitur operam omnes, ut veniant nomine filiæ, qvæ Patri spontaneam præstet obedientiam, Nam Deus his Pater est, qvibus est Ecclesia mater, vos autem qvi estis adhuc alieni à fœdere Dei Eph. 2. Revertimini ad munitionem Zach. 9, 12.

VI. Loc. Comm.

CIves Jabesch à Nachasch obsessi & ad deditionem sollicitati, ita respondent, si nemo fuerit, qui servet nos, exibimus ad te, tua jussa facturi, Saule autem promittente auxilium his verbis: cras aderit vobis salus, fortiter mala tolerant & superant 1. Sam. 11. quanto magis decet pios in Ecclesia, quando à serpente antiquo (qui vocatur נָחָשׁ Gen. 3.) ad desperationem sollicitantur à Christo postulato illo & desiderato Ecclesiæ suæ Episcopo 1. Pet. 2, & 5. meminerint sibi acclamari per ministros verbi; Nolite spem vestram abjicere Heb. 10, 35. Ecce salus vestra advenit, præsertim qvum incalescit æstus calamitatum. Confer 1. Sam. 11, 9. Luc. 8, 6. Matth. 13, 6. 21. Christus enim Salvator noster plerumq; tum demum præstat suum auxilium divinum, quando desinit humanum, ut in multis miraculis videre est Matth. 9. in ἀιμορροΐσῃ, filia Jairi, in nuptijs Joh. 2. sic Luc. 7. Joh. 11. Matth. 14. Si igitur moram fecerit, confide, salus tua veniet Hab. 2. Salus autem æterna, & ea, quæ prosunt ad æternam salutem: ideoq; ne mireris si non semper exaudiaris ad tuam voluntatem aut voluptatem. Inter remedia nulla tam sunt salutaria, qvam quæ faciunt dolorem; ita etiam per mala ad requiem, per mortem ad vitam æternam, per calamitatem ad felicitatem nos perducit animarum nostrarum ille peritus medicus.

VII. Loc. Comm.

SI merces Christi est penes ipsum, promeruit salutem, non autem ut Bernhardus argumentatur, sibi: qvippè qvi ab æterno Deus, Ergo nobis, quod negant Photiniani, qui aut nesciunt aut scire nolunt illud mirabile temperamentum justitiæ & misericordiæ divinæ, qvod Christus

promerendo salutem, λύτρον solvendo, nos emendo satisfecerit justitiæ Dei, nobis autem gratis per fidem illud meritum donetur & applicetur. Et si non tantum merces ipsi adest, verum etiam כֹּפֶר Compensatio pro opere & facto, Piscator errat, qui negat activam Christi obedientiam, ut vulgò vocamus, seu sanctam ejus vitam concurrere ad satisfactionem pro peccatis & nostri justificationem. Hujus igitur Messiæ & Jesu adventus, qui nobis sua se parta dona omnia largitur, est nobis multimodis gratiosus.

SECUNDA PARS.

QVibus Deus maxima vel contulit, vel conferre voluit beneficia, his mutavit vel ipse imposuit sæpe nomina, ut in Abrahamo Gen. 17, 5. Sara ibid. 15. Jacobo, Gen. 32. 18. Salomon 2. Sam. 12, 25. 1. Chron. 22. 9. Simsone Jud. 13. Johanne baptista Luc. 1. Johanne & Jacobo Marc. 3, 17. Isaaco Gen. 17, 19. & aliàs omnibus masculis in Veteri Testamento in ipsa circumcisione, quæ erat fœdus Dei, cum ipsis initum Gen. 17. nomen indebatur, ut quoties illud audirent, toties in memoriam beneficiorum à Deo sibi præstitorum redirent, gratias agerent, ac se non indignos tanta benevolentia ac φιλανθρωπίᾳ gererent. Ita etiam Propheta hoc loco futurum spondet, ut postquam salus seu Salvator Ecclesiæ advenerit eamq; bonis omnigenis ditaverit, novum nomen ipsa accipiat, qvo semper moneatur Dei liberalitatis, suæ libertatis & debitæ gratitudinis, Prophetæ verba hæc sunt, *Et vocabunt hos* quicunq; audierint, quantus sit rex iste, qvanta bona afferat, *populum sanctitatis* sive sanctissimum (abstractum pro concreto id notat) ac ab omnibus aliis non tantum segregatum; verum etiam sanctitate nova donatum, ut Ecclesia Novi Testamenti succedat in locum & jus: qvin etiam nomen ipsum populi Israelitici maximis miraculis ex Ægypto educti, Confer Exod. 19. 6 Deut. 7, 6. 1. Pet. 2, 9. populum sanctum dicent, inqvam, qvia sanctus sanctorum peculiari & gratioso præsentiæ modo eos dignatur, Pater eos diligit, Filius redimit & Sponsam eligit ac ducit, Spiritus sanctus illuminat ac sanctificat, sanctam etiam vitam ducent, ac gratas se Deo suo præbebunt, qui eos soluto λύτρῳ pretiosissimo redemit, & ut id ritè fieret cognatione se cum ijs per incarnationem conjunxit, factus ipsorum verus גֹּאֵל Job. 19, 25. De cujus officio Ruth. 2, 20. & 3, 9. 12. & 4. 1. 4. 7. propinquitate

quitate sanguinis illos attingens Heb. 2. Unde meritò, qui salvatorem suum adventantem ritè excipiunt appellantur גְּאוּלֵי יְהוָה vindicati & *redempti Jehovæ* per precium, (quemadmodum hoc probatum est Mich. 4. 10.) & justitiam, non per nudam potentiam, & tu, ô Ecclesia, *vocaberis diligenter requisita* דְּרוּשָׁה à דָּרַשׁ inquisivit diligenter, ut illi qui scribunt bona & docta commentaria, quæ Hebræis appellantur: inde מְדֻרָשִׁים & *civitas non derelicta* לֹא נֶעֱזָבָה, Luth. Dich wird man heissen / du besuchte vnd vnverlassene Stadt.

I. Loc. Comm.

IN sacris literis nomina pleraq; sunt ominosa & rem ipsam satis bene declarant, qvod per inductionem facile potest probari, saltem ex libro Geneseos, ubi propterea toties adduntur ἐτυμολογίαι explicata. Non enim vel à Deo vel hominibus pijs induntur temerè ac sine causâ; Sed ut de magnis multisq; rebus utiliter moneant eos, qvibus sunt imposita. Qvod cum ita sit, Christiani veri sibi in sacris attributos titulos diligenter expendant, & ut mensuram tanti nominis impleant, sedulò allaborent. Christus ipse Petrum constanter edentem suam confessionem Matth. 16. ad Petram veram illam spiritualem & firmissimam (unde nomen habet) ablegat, qvod sibi omnes dictum putent, qui eo sunt dicti nomine. Cum Johanne baptista gratiosi, & alijs utiles esse studeant, qui idem nomen usurpant. Et sic de cæteris. Verùm hoc est perpetuum, Accedamus cum Propheta ad id, quod est Novi Testamenti proprium.

II. Loc. Comm.

DIcentur *populus sanctitatis*. Ergone in Veteri Testamento non erant sancti? Omnino, verùm ipsum sanctum Luc. 1, 35. ex quo omnis vera sanctificatio, nondum erat in carne præsens, tantum pontifex maximus eum adumbrabat sua cidari & bractea ei imposita, cui in fronte inscriptum, sanctitas Jehovæ Exod. 28, 36. Sed Christus noster pontifex summus Hebr. 9. est Sanctus sanctorū Dan. 9. 24, revera, efficitq; in nobis omnem sanctitatem 1. Cor. 1, 30. Unde sancti esse debent ejus cives Levit. 11, 44. & 19. 2. 1. Pet. 1, 16. & hoc curare, ut sanctificentur adhuc Apoc. 22. Et qui sanctum etiam id dicitur, qvod est ab alijs rebus vulgaribus ac Prophanis separatum, meminerint à mundo & mundanis abstinere, qvum Christo & Belial non benè conveniat 1. Cor. 6. 2. Cor. 6. Apoc. 18, 4.

III. Loc.

III. LOC. COMM.

SI Christiani sunt גֹּאֲלִי Christus non tantum est exemplum piæ vitæ, quod imitemur 1. Pet. 2. Sed etiam verùs redemptor, qui dato precio nostram captivitatem dissolvit, qvod negant Photiniani contra clara Scripturæ testimonia, illa scilicet, in quibus fit λύτρωσις, ἀπολύτρωσις, πίμης mentio, item illa in quibus extant verba emphatica פָּדָה, περιποιεῖσθαι ἀγοράζειν, quæ aliunde facile possunt peti. Moses quidem per Dei potentiam poterat ex Pharaonis potestate liberare populum Dei, quia injustè detinebatur ac tyrannicè ab eo, cui nihil debebat: Verũ nos nõ poteramus liberari, nisi satisfieret Dei justitiæ, quæ ab Adamo erat læsa, nec poterat illud esse falsum, Quo die ederis, morte morieris, morte non tantum temporali, sed æterna. Hanc igitur Christus pro nobis subijt, ut nos redimeret quod toties inculcant sacræ literæ, ut mirum sit, in tantâ luce cæcutire talium noctuarum oculos. Pontificij etiam hoc sibi dictum existiment, quod sint verè justificati, redempti Jehovæ, ille enim solus est justitia nostra Jer. 23. nec potest infinitæ Dei justitiæ aliter satisfieri nisi à persona infinita: Quid igitur illi blasphemè hunc honorem etiam meritis sanctorum tribuunt in indulgentijs alijsq; nugis?

IV. LOC. COMM.

JEhova non obliviscitur clamoris pauperum afflictorum, ideoq; fiduciam in eo habebunt, qui noverunt nomen ejus, quia non derelinquit quærentes se Jehova Psal. 9, 11, 13. David diligenter inquirebat, num esset de domo Saulis, cui propter Jonathanem benefaceret. 2. Sam. 9. 1. Sed Deus longè accuratiùs ac diligentius inquirit, quibus propter Christum benefaciat, imò potiùs quàm hos deserat, deserere voluit ad tempus ipsum suum filium Psal. 22. Heb. 2. 7. Cogitent hoc omnes afflicti, ut recreentur, omnes tristitia affecti, ut lætentur, omnes pij, ut cõfirmentur omnes tyranni ut mutentur. Tu verò Jesu Christe noster Salvator ne nos unquam desere, sed tibi vindicatos in æternam libertatem tandem asserе. Amen.

AD DOMINICAM II. ADVENTUS,

JOVA JUVA.

Epistola Judæ vers. 14, 15.

Grav

GRave est quidem & inexspectatum judicium, quod ex Dei decreto exercetur in Jehoramum & Jesabelem per Jehu à Deo Regem constitutum super Israelem 2. Reg. 9. Nam Regem ipsum sibi obviam procedentem sagitta conficit, & ipsam adhuc superbam ac securam de summis ædibus deturbat, proculcat & canibus dilacerandam relinquit. Longè gravius tamen erit, sed sæpius prædictum judicium, quod verus יְהוֹאָ qvi Jehova ipse est, Jesus Christus à Deo Patre rex super domum, Israelis unctus & constitutus in æternũ Psal. 2, & 45. Luc. 1, 33. Mich. 4, 7. Dan. 7. 14. in extremo die tandem exercebit, potissimũ in eos, quos ipse extulit, sed ipsi sua potentia, sapientia vel opulentia sunt abusi, & qvum quisq; יְהוֹרֵם, talis quem Jehova exaltavit, esset, in extremum, seu infimum infernum deturbabitur confer, Matth. 11. 23. Nam Jehova jam pridem contra tales arcum suum adduxit, eiq; aptavit arma lethifera, sagittasq; suas in fervidos malitiâ est occupaturus Psal 7, 13. 14. & ijs omnibus, qui in Ecclesiâ hactenus degerunt, at in Paradiso Dei nullos fructus protulerunt Luc. 13, 6. 7. 8. 9, exscindet, ac dicet אֵין זֶבֶל non est vobis malis hic ampliùs habitatio aut locus, sed quia dilexistis potius malum, quam bonum, Deus fortis demoliturus est vos in æternum, abripiet ac avellet vos à tentorio suo, eradicabitq; vos è terra viventium Psal. 52, 3. 5. 7. ac non tantum superbos & securos illusores 2. Pet. 3. projiciet in tartarum, sed etiã canibus stygijs dilaniandos ac cruciandos tradet. Horrendum est hoc, idq; ut tantò diligentiùs caveatur, prodest, semper in conspectu habere illum severum judicij processum, ut hic dirigamus in pietate nostrum gressum: sonet in auribus nostris (quod de se dicit Hieronymus) semper illa vox; surgite mortui, venite in judicium, sic enim meminisse gehennæ, inquit Chrysostomus, non sinet in eam incidere. Age occasione hodierni Evangelij de eo quædam ex Epistola Judæ vers 14. 15. audiamus, ut ita cum ipso etiam nostram de hoc articulo Confessionem edamus. Partes sint duæ:

1. Prior, quis sit futurus Christi adventus ac honor.
2. Posterior, quis item judicii processus ac malorum horror.

Domine, tu quotidie per Prophetas & ministros tuos edis in lucem jus tuum: fac illis obediamus & de nostris iniquitatibus erubescamus. Soph. 3, 5. quando tu loqueris, advertamus Esa. 1, 2 quando signa edis, si-

gna & miracula fidei oculis aspiciamus Luc. 21. nostraq; dicta ac facta ita instituamus, ut in tui nominis gloriã, ac proximi commodum vergant.

PARS PRIMA.

ECclesia vocatorum, præter alia quibuscum confertur, modò cum regno cœlorum (putà gratiæ) Matth. 13, 19. 24. & 22, 2. modò cum mari, unde omnis generis pisces extrahuntur Matth. 13, 47. 48. modò cum horto seu paradiso Dei, quoties homines cum arboribus componuntur. Ad hæc tria similia nos revocat Judas, quando in proximè præcedentibus verbis malos, improbos & hypocritas vocat maculas (ut enim maculæ corpus, sic illi Ecclesiæ corpus inquinant in hoc mundo, donec in altero seculo inde prorsus ejiciantur Eph. 5, 27.) & quidem tales maculas, quæ in hoc cœlo spirituali sint nubes aqvâ veræ doctrinæ & probatæ vitæ carentes, ventis circumactæ. Confer Eph. 4, 14. Stellæ erraticæ & non satis benè lucentes, in hoc sacro expanso, quibus caligo tenebrarum in æternum servata est vers. 12. & 13. confer, Phil. 2, 15. Matth. 5, 14. quæq; in hoc sacro pelago sint undæ maris efferatæ, despumantes sua ipsorum dedecora vers. 13. dum omnibus ut spuma in littore, fiunt conspicua, nec tamen eos pudet, quæq; in Dei Paradiso sunt arbores ematcidæ, infrugiferæ, bis seu planè spiritualiter emortuæ & jam eradicatæ Confer. Matth. 3, 10. Et hactenus tamen in regno gratiæ inter lucentia sidera & arbores frugiferas tolerantur, dum tandem à DEO illo hortulano vero Joh. 15, 1. fiat lustratio & excisio harum arborum Hæc est occasio nostri dicti, in cujus parte priori Christi adventus & futurus honor celebratur: Primùm à Prophetiæ vetustate, deinde à comitatus majestate. Illa continetur istis verbis, *de istis* qvi semper ab initio mundi fuêre in Ecclesia, ut statim Cain, posteà Bileam, Core, & alij: vide vers. 11. *etiam prophetavit septimus ab Adamo* homo, ratione successivæ generationis, nempe *Enochus*, qui Gen. 5, 22. 24. ab insigni pietate admodum commendatur & proinde majorem fidem hæc ejus prædictio meretur, quæ per manuum traditionem usq; ad hujus nostri Apostoli tempora fuit conservata: quamvis Augustinus lib. 15. C.D. c 23. sieut & alij existiment, librum ab eo conscriptum extitisse. Videatur Drusius epistola 101, 102. Quid verò prophetavit? prænonuit de futuro extremo judicio, cui omnes olim sistentur, & proinde ne quid mali in se admitterent, hortatus est, *dicens Ecce*, ne putes, ô homo

nequam

nequam Rom. 2, 4. qvum jam statim non puniaris, fore, ut impunè habeas, vel inultum auferas, si quid mali feceris, ecce mentis oculis jam illum diem vide, & antè considera, quò cum omnia conflagrabunt igne, *Dominus Jesus* (explemus hoc ex v. 14.) *cum sanctis millibus suis* (qui ipsi astant eiq; ministrant Dan. 7, 10.) *venit*. Hebræorum & Prophetarum more præteritum pro certissime futuro ponitur, & hoc loco ob subjectam materiam certo respectu accipitur, nimirum ad judicium extremum, quod facilè ex Matth. 25, 31. 1. Thes. 4, 16. alijsq; similibus locis potest probari.

I. Loc. Comm.

QUemadmodum in Arca Noachi olim erant munda pariter & immunda animalia Gen. 7. & cum Israelitis ex Ægypto educebatur etiam turba miscellanea Exod. 12 38. quæ postea eò redire cupiebat Num. 11, 4. ita etiam in Ecclesia vocatorum semper sunt boni & mali. Unde comparatur ovili, in quo oves & hirci Joh. 10. magnæ domui, in quâ vasa aurea & testacea, alia in honorem, alia ad dedecus 1. Tim. 3, 15. 2. Tim. 2, 20. agro proferenti triticum & Zizania Matth. 13. nuptijs, quas benè & malè vestiti accedunt Matth. 22, 10. 12 vineæ frugiferas & steriles vites ferenti Esa. 5. Jer. 2. Matth. 20. Non igitur est, quod miremur hodiè tot esse malos in Ecclesia, quia semper id observare licuit. Unde rectè Bernhardus: Tria sunt loca præcipua: cœlum, infernus, & terra, & habent singula suos incolas, cœlum solos bonos, infernus solos malos, terra mixtos. Id docet hujus dicti occasio, ut autem quisq; curet esse inter bonos, id monetur.

II. Loc. Comm.

NAm Deum velle illos salvari, inde liquet, quod semper per Prophetas eos de malo impendente moneat. Utiq; non faceret, si cuperet eos imparatos offendere, atq; inter oscitantes opprimere. De istis, inquit Apostolus noster, malis hactenus descriptis, prophetavit. Vide, tanta est DEI cura, etiam pro sua degenere creatura! & si generositatem naturæ etiam inde probant Physici, qvod faciles *motus mens generosa capit* & ἀγαθοὶ ἀεὶ δάκρυες ἄνδρες, ac David laudatur, quod Saulis & Jonathanis, illius inimici, hujus autē fratris etiā longè acerbius quàm sui filij Absolonis tristissimum interitum defleverit, quid tandem dignum

Christo vel mente concipere vel lingua proferre possumus, qui impendens suis inimicis malum largis lacrymis prosequitur Luc.19. nimirum has non perpendunt, qvi effutire non erubescunt, DEUM velle multorum hominum æternam mortem absoluto quodam decreto. Judæi quando Christum in funere Lazari flere videbant Joh.11, 35. inferebant rectissimè, Ecce quomodo dilexit eum! vers. 36. nos ad eundem modum colligamus, ecce de talibus planetis, omnia hinc inde turbantibus, sua autem non curantibus, de nubibus istis tempestates tantùm creantibus, de nudis illis efferatis & pleraq; in mundo ceu Cataclysmo obruentibus, de istis arboribus infrugiferis prædicendum curavit DEUS fore, ut dignum suis factis oppetant exitium, si non in melius referant animi sui propositum. Quomodo igitur dilexit eos?

III. LOC. COMM.

PRophetavit autem non tantum septimus homo ab Adam, Enochus; (unde nonnulli conjecturam hanc faciunt, qvod qvemadmodum ille fuerit in cœlum sublatus, sic etiam futurum sit, ut sex diebus magnis mundi absolutis, septimo millenario in cœlum transferantur pij, quod in medio relinquo, cum de futuris contingentibus non sit determinata apud nos veritas,) sed etiam omnium reliquorum Prophetarum ac Apostolorum conciones huc spectant, præcipuè autem Christus ille secundus Adam & verus ille חֲנֻכָּה seu novi Testamenti πλεωθὲις initiatus Hebr. 5, 9. per quem vera est πλέωσις initiatio ac dedicatio ad sanctimoniam (חָנַךְ enim initiare ac dedicare denotat) Heb.7, 10, 12. cap. hoc prædixit nempè Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. Is qui in cœlos assumtus Act. 1. in gloria 1. Tim. 3, 16. qui pro nobis cœlos penetravit Hebr 4. 14. excelsior cœlis factus Hebr. 7, 26. ut nos inde eum rediturum expectantes Phil. 3, 20. ad se tandem pertrahat Joh. 17. Hunc igitur magnum Prophetam Deut. 18. audiamus ad Patris speciale mandatum Matth. 17, 5. Nam si quis eum non audierit prophetantem, illum tandem audire cogetur condemnantem Act. 3, 23. Matth. 25, 41. Quapropter hoc semper nobis in memoriam revocemus. De malorum interitu prophetavit noster Enochus, Christus Jesus, ergo illum caveamus malis factis promereri, huic autem studeamus adhærere. Si autem tam vetusta est illa de extremo judicio prophetia, & semper in Ecclesia repetita; erit verissima, præsertim cum tanta hic nos circumstet testium nubes Hebr. 12, 1.

IV. Loc.

IV. LOC. COMM.

RECTÈ dictum est, Quid sis, quid fueris, quid eris semper meditêris. O homo fuisti gutta quondã fætida, nunc es nihil, bulla, umbra, spuma evanida, pòst vermium esca & præda fis Acherontica, si vita prava: Si proba est, cœli incola. Ergò his duabus vijs propositis semper tibi obversetur illud: Ecce Dominus venit, in rebus adversis ne desperes, in secundis ne luxuries: Si mali quid acturus es, ut abstineas, qvia seqvitur pœna, si boni quid egisti, ut gaudeas, quia restant præmia. Qvod si venit tuus Dominus tu jam es ejus servus, vide ut paratus sis, quando venerit ad te, sive ut in terram condaris & moriaris, sive ut ex ea producaris & rursus exoriaris. Confer Luc. 12, 40. 42.

V. LOC. COMM.

MAgna Salomonis majestas 1. Reg. 4. ex famulitio quoq; describitur ampliſſimo. At hîc longe major Salomone, cui serviunt multa millia non tantum; sed etiam sancta & potentia, quorum unus legatus potest totum conficere exercitum, 2. Reg. 19. ille comitatus nos monet quoq; ut imitemur sanctitatem & pietatem Matth. 6, 10. studeamus autem effugere eorum potestatem Confer Matth. 13, 39, 41. 49. 50.

VI. LOC. COMM.

PRobatur hinc DEI omniscientia, qvi per suos Prophetas tam certò futura prædixit, ac si jam essent facta, & qvia omnia per Prophetas de Christi nativitate, passione, morte, resurrectione, & in cœlos ascensione sunt completa, etiam illa, quæ de ejus ad judicium extremum reditu sunt antè prædicta certissimè expletũ iri credamus, ac pij inde nostram fidem stabiliamus Luc. 21, 28.

SECUNDA PARS.

QUando Achan contra Josuæ, imò Jehovæ mandatum Jos. 6, 17. 18. ex anathemate aliquid furtim surripuerat, Josua prius diligenter rem inquirit, deinde judicium severè exseqvitur cap. 7. Est quidem hoc horrendum, at longè horribilius erit malis illud judicium, quod Jesus noster, qui major est Josua, eò quod suos in æternam introducet requiem Heb. 3. & 4. exercebit contra omnes, qui placitis qvidem seu vetitis non potuerant abstinuisse malis; illos enim, postqvam celerrimè omnia inqvisivit, imò pro sua omniscientia tantùm in illo momento

revelaverit, qvæ antea clam fore sperabant improbi, in ignem & mortē æternam convictos scelerum conjiciet. Hoc porrò nunc explicatur à nostro Apostolo, ubi ἀνθρωποπαθῶς habetur causæ cognitio, & scelerum, quorum sunt convicti, redargutio, seu peccatorum investigatio, & sententiæ latio. Venturus enim est in extremo die cum tanta Majestate, ut *faciat judicium adversus omnes*, κατὰ πάντων, quod vel intelligendum restrictè de omnibus improbis, siquidem credentes in judiciū iræ non venient Joh. 3, 18. & 5, 24. vel qvod in conspectu omnium hoc judicium sit futurum q.d. coram omnibus, vel deniq; super omnes, qvod malim ob constructionem cum Luthero vertente, über alle/ qvando judiciū non pro condemnatione, sed judicandi actu sumitur, *& ut redarguat*, (Græcè ἐμφατικωτέρως, ἐξελέγξαι planè ita convincat, ut nullus locus amplius sit exceptioni vel excusationi) *omnes impios eorum*, seu ex ijs, judicio qvi sistuntur, qvi DEUM non coluerunt, neq; ejus mandata observarunt, qvi rectè dicuntur ἀσεβεῖς Eccl 12, 15. qvorum autem pœnas exiget? & factorum & dictorum, de *omnibus factis* impietatis seu impijs (ita enim hebræi adjectivum, quò plerumq; carent per posteriùs substantivum circumloqvuntur Buxtorf. th. l. 2. cap. 3 pag. 329.) *quæ impiè patrarunt*; qvod verbum etiam ad Emphasin & peculiarì qvidem constructione Attica adjicitur ἔργων ἀσεβείας ὧν ἠσέβησαν, & de *omnibus durè, quæ locuti sunt contra ipsum* blasphemando, sacra contemnendo, *peccatores impij*.

I. LOC. COMM.

POtest hic primum dici de quadruplici Christi adventu, incarnationis, humiliationis, sanctificationis & glorificationis, de qvo ultimo hîc agit Judas, quod ex aliis facilè potest suppleri. Nos hic notemus breviter contra illusores 2. Pet 3. qvod qvemadmodum illa, qvæ de adventu incarnationis Gen. 3. 49. Esa. 7 & 9. de adventu humiliationis Zach. 9. sunt prædicta, etiam tandem sunt verissimè completa, ita etiam futurum sit, ut qvæ de adventu ad judicium extremum sunt antè scripta, in actum deducantur. Confer, Dan. 7. & 12. Eccl 12, 16. Act. 17, 31. Rom. 2, 5. & 14, 10. 1. Cor 4, 5 2. Cor. 5, 10. 2. Thes. 1, 5. Facit hoc ad instructionem malorum, ut terreantur, & consolationem bonorum, ut erigantur, in quam sententiam Augustinus in Psal. 119 scribit, qvemadmodum

modum ante Christi incarnationem omnia vota piorum in primum Christi adventum respiciebant, ita nunc par est, ut respiciant in secundum Luc. 21, 28. Rom. 8, 23. Tit. 2, 13.

II. LOC. COMM.

SIt igitur in conspectu pijs afflictis illud Davidis. Commenda Domino viam tuam, & ipse faciet, si non prius, certè in extremo judicio, quando erit die ὅτου πιστόσεως πάντων, de quo locutus est DEUS per os omnium sanctorum Prophetarum Act. 3, 21. tum enim DEUS faciet judicium, seu κρίσιν, quâ discernet & separabit verè bonos à malis, qui in hac vita erant mixti Matth. 25.

III. LOC. COMM.

IN hac vitâ multa possunt negari, multa palliari, vel saltem excusari, quæ verè pœnam merebantur: non item in judicio extremo. Ibi enim DEUS ἐξελέγξει ita redarguet ac probabit singula malis imputata flagitia, ut nihil quicquam, quod reponant, habeant. Ita ille carens veste nuptiali saltem rogatus, sed in conscientiâ convictus statim obmutuit Matth. 22. quod illis potissimum inculcandum, qui in his terris recta prava & contrà mala bona faciunt. Si enim Noachus ante diluvium munda quæ essent vel immunda animalia, sciebat ex DEI revelatione, quantò magis Christus omniscius & καρδιογνώστης, qui verè est unicus Novi Testamenti Pontifex maximus, qui potest judicare munda & immunda.

IV. LOC. COMM.

ILla autem quæ sint, ex singulis decalogi præceptis possunt facilè enumerari; nempe immundi sunt & extra novam Jerosolymam ejiciendi Apoc. 21, 27. omnes idololatræ, blasphemi, homicidæ, scortatores, adulteri &c. Hæc enim flagitia, qui faciunt, & in ijs perseverant, hæreditatem regni DEI non consequuntur Gal. 5, 21. Hæc sunt impia facta, quæ DEUS odit, nempè qvibus non colitur, & sine dubio ideirco hoc loco toties idem repetitur, ut ostendatur maximè illos esse reos hujus judicij, qui sæpè idem flagitium & sine ulla pœnitentia committunt, atq; in habitum quendam committuntur.

V. LOC. COMM.

SI crimen læsæ Majestatis committitur, quando aliquid mali de Cæsare,

sare, Rege, Principe dicitur: quantò magis DEUS puniet eos, qui os suum opponunt cœlis, ut loquitur Psaltes Psal. 73, 9. Nimirum alloquetur eos in ira sua, & in æstu iræ suæ perturbabit eos Psal. 2, 5. Nos autem præveniamus hoc judicium vera pœnitentia, ut ita fruamur tandem hujus judicis benevolentia. Sic futurum est, ut luceamus olim in regno cœlorum ut Sol & Stellæ Matth. 13, 43. 1. Cor. 15, 41. & transplantemur in Paradisum DEI, ibiq; floreamus in æternum Psal. 92, 14. 15. 16 Amen.

AD DOMINICAM III. ADVENTUS,

JOVA JUVA.

Tit. 1, 7. 8. 9.

QUod Levit. 2, 13. de Sale sacrificijs omnibus adhibendo dicitur, typicè atqve in genere, id in N. T. rectè accommodatur in specie ministris verbi Matth. 5, 13. & anagogicè de omnibus Christianis explicatur Marc 9, 49. 50. Luc. 14, 35. Illi enim sunt Sal terræ, quia illorum ministerio Spiritus sanctus omnem corruptionem prohibet in ijs, qui salem Doctrinæ aspersum recipiunt: hi verò salem fidei & consequenter etiam pacis ac aliorum bonorum operum in se habent, atque ita ex fide illorum bona opera effecta DEO placent. Si autem sal iste terræ ministri verbi fuerint ipsi fatui, cum in Doctrina hæretici, tum in vita pravi, quo salietur? quis erit qui rectè alios instruat? Talis boni autem & fidelis œconomi DEI exemplar optimum fuit Johannes Baptista, qui corruptos ex securitate quosdam Pharisæos, scribas, publicanos, milites Luc. 3. Sale minarum legalium perfricuit, quosdam desperatione ferè absumptos sale evangelicarum promissionum salubriter aspersit, & talem vult esse omnem verbi ministrum Apostolus in illa satis egregiâ hujus instructione Tit 1, 7. 8. 9. Partes constituemus ejus duas.

Prior erit brevis & generalis propositio.

Posterior uberior & specialis expositio.

JEsu Christe AGNE DEI immaculate prorsus 1. Pet. 1, 19. Joh. 1, 29. Da tuis ministris vivere vitam inculpatam, ut ipsorum ope nos reliqui in Doctrina vera erudiamur, de falsa moneamur, ad mores bonos instruamur, à malis abstrahamur, siquidem tu verè es ignis ac lux illa, qua oportet omne sacrificium DEO gratum, quod per nos offertur, saliri Marc. 9, 49.

PARS

PARS PRIOR.

SI omnes Christiani in militia sua jubentur clypeum fidei & gladium spiritus seu verbum DEI sibi parare, ut possint in pugna subsistere, ac omnia rectè conficere, Eph. 6,16.17, quantò magis hoc requiritur in typis gregis? 1. Tim. 4, 12. & ipsis Ducibus hujus sacri exercitus? Heb. 13,17. Id igitur quàm maximè inculcat Apostolus suo Timotheo ac Tito, & sub eorum personâ omnibus. *Decet*, inquit Paulus, δεῖ oportet eum, qvum sit factus ex promisso, quod fecit DEO & Ecclesiæ peculiariter, debitor, quod notat Syrus in sua versione (חַיָּבוּתָא) Decet autem *Episcopum*, quod verbum ex Scripturæ usu notat omnem, qui Ecclesiæ docendæ ac regendæ est præfectus, quique esse debet Ecclesiæ inspector, vigil, seu excubitor spiritualis, quomodo idem in V. T. צוֹפֶה רוֹאֶה 1. Sam. 9, 9. Ezech. 3, 2. vocatur, indicaturque, quàm arduum in sacra Domini militia sustineat officium, qua de re in dicto Heb. 13,17. Nunc confer saltem hæc loca N. T. Act. 20,17. 28. 31. 1. Timoth. 3,2. & v. 5. hujus capitis: & videbis in sacris eundem esse ἐπίσκοπον & πρεσβύτερον, ut sane frustra sint Pontificij, qui in his suæ malæ causæ quærunt aliquid præsidij, videatur Bellarm. lib. de Clericis cap. 14. Chemnitius p. 3. exam. Concil. Trid. Talem ministrum verbi, qui observet diligenter profectum auditorum in fide & bonis moribus, oportet esse ἀνέγκλητον, talem qui ob latam culpam in jus vocari nequeat (notum enim est quod ἐγκαλέω significet in jus voco, seu publicè accuso: inspiciantur loca, Act. 19, 38. 40. & 23, 28. 29. & 25, 16. & 26, 2. Rom. 8, 33.) qualem 1. Tim. 3, 2. appellat ἀνεπίλημπτον, id est, eum, quem in judicio non possis convincere, aut ita fortiter comprehendere, ut evadere non possit. Non præcipit, (quod esset ἐκ τῶν ἀδυνάτων,) ut sit ἀναμάρτητος, sufficit, ut sit integer vitæ scelerisq; purus, ita ut ob facinus aut scelus in judicium non possit vocari. Ratio hujus rei hæc redditur, ὡς Θεοῦ οἰκονόμον tanquam DEI Domui præfectum ac dispensatorem mysteriorum decet 1. Cor. 4, 1. quo de dicto alibi prolixius & simul de vocis compositæ emphasi.

I. LOC. COMM.

SI quondam mandabat Dominus Mosi ad se accessuro Exod. 3. Josuæ

verbum DEI audituro Jos 5, 13. ut calceos exuerent, quantò magis decet eos, qui se parant, ut jugiter stent in conspectu Domini, ejusque voluntatem rectè explorent, aliisque porrò instillent, puros esse, quantum fieri potest, à pravis affectibus, & ut incedant in viis Domini ad exemplum Zachariæ Luc. 1, 6. & si filio prodigo jam recepto in gratiam veteres calcei jam prorsus erant exuendi & induendi novi Luc. 15. quantò magis oportet hos DEI viros à reliqua turba segregatos exuere veterem hominem, & induere novum, Eph 4. ut ritè fiant typus fidelium Decet autem hoc (1.) Ob DEI mandatum, qui vult ut, qui volunt ad ipsum accedere, sint sancti, confer Levit. 10. & 19 (2.) Ob munus adeo sacratum in veteri lege, cogebantur Sacerdotes abstinere à contactu mortuorum, semper verò & in N. T. à mortuis operibus Heb. 9. (3.) Ob exemplum Prophetarum & Apostolorum probatum, vide Eliam, Jeremiam, Paulum (4.) Ob malorum ministrorum verbi factum damnatum, Jer. 23, 1. Ezech 34, 2. Zach 11, 16. 17. 1. Pet 5, 1. 2. 3.

II. LOC. COMM.

IPsum nomen Episcopi notat & hujus muneris dignitatem, & in eo requisitam sedulitatem: Dignitas enim est, aliis præesse 1 Tim 5, 17. fidem confirmare, vitam informare, DEI σύνεργον esse 1. Cor. 3. Salvare 1. Tim 4, 16. esse DEI legatos 2. Cor. 5. Lucem mundi Matth. 5 Sedulitas requisita denotatur appellatione doctorum Eph 4. ministrorum DEI Tit 1. Pastorum Eph. 4 speculatorum Ezech. 33, 7. Esa. 56, 10. His potest adjungi gravitas & authoritas Tit. 2, 7. 15.

III. LOC. COMM.

SI minister verbi tam inculpatam vitam debet ducere, ut nullum ob scelus in judicium jure possit vocari, quid fiet nonnullis, qui multorum scelerum rectè rei possunt peragi? In lege à sacerdotio rejiciebatur, in quo erat enorme corporis vitium Levit 21, 17. quantò rectiùs, in quo grande flagitium? Præclarâ contrà sustentantur illi conscientiâ, qui sibi sunt conscij, se nihil in se admisisse, ob quod rectè possint publicè accusari, non absimiles Paulo, qui modis omnibus conscientiam bonam exhibuit DEO in iis, quæ gessit Act. 23, 1 ut verò David Saulem facile poterat comprehendere, quando erat speluncam ingressus, 1. Sam. 24. vel quando cubabat inter impedimenta exercitus 1. Sam. 26.

Ita

Ita Christus verùs ille David habet, quod in suis postulatis Episcopis seu ritè electis ministris reprehendat, quando rebus terrenis se immergunt per nequitiam heluando, scortando, superbiendo, vel commissa officia non expediunt per negligentiam, ut muti canes Esa. 56, 10. 11. vel qui tantum docent ob lucrum Ezech. 13. Aliàs verò quando faciunt officium, & à plerisque, malis nimirum propterea accusantur, ne curent tam vana malorum judicia, qui neque jus sciunt, neque curant, sed alacriter pergant, DEO suo tantùm se probantes more & modo Eliæ, Johannis baptistæ, Christi 1. Cor. 4, 3. 4.

IV. LOC. COMM.

AD hanc vitæ integritatem summo studio servandam excitare eum debet. 1. Officij demandati excellentia, quòd sit DEI œconomus seu gratiæ variæ dispensator 1. Pet. 4, 10. 11. Ecclesiæque rector Heb 13, 17. 2. Premij sperati præstantia, quod sit futurus tandem in regno cœlorum palatinus elector Dan. 12. 3. Præterea 3. eodem nomine jam flagitatur ab iis summa diligentia. Si enim Eliezer filius discursationis domus Abrahæ cogebatur varias subire foris & domi molestias Gen. 15. 2. 3. & 24, 1. ut mensuram nominis impleret, collectamqi apud Dominum gratiam non effunderet, quantò magis oportet in hoc incumbere DEI œconomos ac Diaconos, prout Paulus explicat 2. Cor. 6, 3. 4. 5. Et 4. iisdem, ut à domesticis œconomo, ita ab auditoribus debetur reverentia 1. Timoth. 5, 17. vide quis DEI legato Mosi ab Israelitis sit exhibitus honor: Exod. 4. v. ult. & imitare. Vide quæ legatis Davidis inusta ignominiæ nota, & quæ hanc sequta sit pœna, ac disce cavere 2. Sam. 10. Et hæc in genere.

PARS POSTERIOR.

NUnc porro in specie quæ fugienda in moribus, nempe quinque vitia versu hoc eodem 7. & quæ in iisdem sequenda, nempe sex virtutes v. 8. quæque in doctrina observanda v. 9. prius n. ἀποφατικῶς deinde καταφατικῶς Titum instruit Apostolus, juxta illud Davidis Psal. 34, 15. quod & suum fecit Esaias c. 1. 16 17. & Petrus in Epistola 3, 11 recede à malo & fac bonum. Ut enim hortulanorum prima cura est Zizania evellere, & deinde herbas salubres serere: ita etiam ex agro cordis humani sunt prius evellendæ ac eradicandæ vitiorum fibræ, quàm pos-

sint ibi virtutum semina radices agere. Et ut Jehosuæ sacerdoti maximo prius vestes sordidæ exuuntur, quàm mundæ induantur Zach. 3. ita etiam Apostolus hîc à ministro verbi prius removet mala cavenda deinde proponit bona sequenda Inter mala *primum* est, ne sit αὐθάδης talis qui sibi nimium placeat, aut sua instar Thrasonis nimis extollat aut suas laudes velut canat seu ebuccinet. Cùm enim hoc maximè ipsi sit spectandum ut Domino suo Ecclesiæque placeat, cui præest, quomodo hoc sine sui domini contemptu aget, ut sibi potius placeat ipsi? & si quis est talis, eradest quoque morum asperitas & cum alijs bene congruendi seu vivendi difficultas. *Secundus* hujus vestis dedecentis præconem verbi panniculus est iracundia, prohibetur que, ne sit ὀργίλος, irasci celer, ad iracundiam pronus, similis illis Apostolis, qui Samaritanis recipere Dominum recusantibus ignem volebant statim immittere Luc. 9, 54. 55. *Tertiò* dehonestat verbi præconem ebrietas, vetaturque ne sit πάροινος, qui semper vino assideat, vel ut habet Syrus interpres, transiens ad vinum, der dem Truncke nachgehet / vnd die Zechen besuchet *Quartò* quia ex vini ingurgitatione sequitur ἀσωτία Eph. 5. adjicitur, ne sit πλήκτης percussor, non tantùm, ne manu alios verberet, quod etiam in alio vulgari homine non toleratur, sed etiam ne asperioribus verbis, ubi lenioribus aliquid potest profici, utatur: Priori respectu Syrus interpres vertit, cujus manus non sit præceps ad percutiendum: Posteriorem patres sequuntur pleriquè *Quintò* denique quia illi ordini, ut vulgò fertur, sæpe etiam experientiâ comprobatur, non nunquam conjunctus est nimius amor habendi, subnectitur, ne sit αἰσχροκερδής turpis lucri cupidus, quod sit vel per se, quando tantùm lucrum spectat in omnibus officij partibus, vel per accidens, quando vult comportare divitias ex iis artibus, quæ ipsum non decent, ut mercaturam exercendo, cauponas aperiendo &c. Hæc enim in se honesta, ob confusionem ordinum Ecclesiastici & œconomici ministro verbi sunt inhonesta, & ex iis insatiabilis illius habendi cupiditas ac in DEUM diffidentia satis apparet. Non prohibetur autem, ne suis prospiciat verbi minister de victu & amictu, aut etiam aliquid comparcat, sed tantùm à turpi lucro jubetur esse alienus, confer 1 Timoth 5, 8. & 3, 3. & non omitte, quod Lutherus elegantissimè vertat, nicht vnehrliche

Hände-

Handthierung treiben/sicut & duo præcedentia idem bene vertit, nicht ein Weinsäuffer/nicht ein Pocher. Hactenus vidimus vitia quæ fugiat verbi præco: Virtutes verò quibus idem studeat recensentur sex: *Prima* est hospitalitas, seu, ut sit φιλόξενος, in peregrinos benevolus, pro virili beneficus, atque erga omnes comis atque affabilis, imitatus hic Patriarcham Abrahamum Gen. 18. & Lotum Gen. 19. Heb. 13, 2. Et hæc Virtus primo loco ponitur: quia ratione illius temporis erat maximè necessaria, ubi Christiani sedibus suis pulsi cogebantur apud alios ignotos hactenus diverti, qui se difficiles sæpe præbebant, quando suos Doctores nō prælucere videbant. *Secunda* Virtus est ut sit φιλάγαθος amans bonorum tam hominum quam rerum, toleret quidem malos, amet verò quàm maximè bonos ac honestos, & illa, quæ decent tam sanctum munus, tantùm expetat & sequatur, Syrus huc respexit, quando vertit, sit intimè ac velut ex visceribus amans bona, Lutherus ipsum exercitium hujus virtutis denotat, Er sey gütig. *Tertiò* sit σώφρων, sobrius corpore & animo, hoc est, temperans ac circumspectus, quasi σώζων τὴν φρόνησιν ut Aristoteles 3 Ethic. derivat & Lutherus noster id indicat in margine ita scribens züchtig/vernünfftig/mässig. Conferantur cognata vocabula 1. Pet. 4, 7. Act. 26, 25 1. Timoth. 2, 9. 15. Unde non ineptè Beza scribit, notari hoc vocabulo circumspectum sani judicij & singulare moderationis in victu, sermone, & gestu exemplar. *Quartò* sit δίκαιος, unicuiq; suum tribuens tam in justitia commutativa, quam distributiva, tam in præmiis, quam pœnis, seu promissionibus & minis legalibus rectè denunciandis, ipse in se integer tribuens DEO & sibi, quæ decet, tùm etiam erga proximum seu alios justus, confer Tit 2, 12. quæ tria hîc etiam tribus ultimis virtutibus indicantur, nempe justitia cum proximo, sanctitas cum DEO, castitas secum agit. *Quintò* igitur præcipitur, ut sit ὅσιος sanctus, qvum enim sine sanctimonia DEUM nemo olim sit visurus Heb. 12, 14. Nemo etiam in hac vita ad DEI colloquium admittetur, qui non fuerit sanctus, confer umbram quandam Exod. 19 Ubi non poterant legem audire priusquam se sanctificassent. *Sextò* denique sit ἐγκρατὴς seu continens, omnes affectus suos in gyrum rationis ducens & continens, ne prædominentur. Talis qvum debeat esse vita, quænam sunt in Doctrina

observanda? Tria in genere proponuntur in versu 9. quorum *primum* est, ut ministri verbi firmiter ex toto corde, quam fidem aliis instillare satagunt, amplectantur, ac velut unguibus teneant, nec ulla ratione seu hæreticorum blandiloquentia, seu tyrannorum violentia se inde abduci patiantur: quod ut fiat, oportet probè eos tenere ac scire fidei Christianæ capita & fundamenta, ut norint, quid & cui crediderint cum Apostolo 2. Timoth. 1, 12. id innuit emphasis verbi Græci ἀντέχεσθαι Matth. 6, 24. 1. Thes. 5, 14. *Deinde* qualis esse debeat Doctrina, cui ipsi adhæreant & quam auditoribus inculcent, subjicitur: nempe, in se spectata est διδαχὴ πιστῶ λόγυ Doctrina sermonis fide dignissimi, cui fidem meritò quis habeat vide 1. Tim. 1. 15. alibi explicatū ut μάρτυς πιστὸς vocatur. Apoc. 1, 5. & 2, 13. quemadmodum hebræi doctrinam לֶקַח à לָקַח, id est, accepit, appellant, eò quod meritò suscipi debet ab homine: Ratione verò usus & fructus nominatur διδασκαλία ὑγιαίνυσα, Doctrina sana, quæ sanos in fide efficit, infra v. 13. & 2, 2. Dum pro varietate & ratione morborum applicantur remedia ex Scripturæ Paradiso seu divite apotheca, siquidem fidelem verbi ministrum oportet fieri omnibus omnia, ut lucrifaciat multos Christo 1. Cor. 9, 22. Idem *tertiò* hîc declaratur diversitate auditorum, quorū salutem Pastor animarū quærit diversimodè, qvum ipsi sint contrariis modis affecti. Dociles ergo debet confirmare seu παρακαλεῖν & ut porro pergant, incitare, contrà indociles ac contradicentes debet refutare ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, ita redarguere, ut quid reponant jure non habeant, unde v. 11. vocat id ipsum Apostolus ἐπιστομίζειν quod deceat illis os obthurare.

I. LOC. COMM.

JOsuæ 10. quando terram sanctam erat occupaturus Josua quinque Reges veniebant expugnatum Gibeonem, sed Josua ascendens nocte Gilgale, dum Sol subsistit & Luna ipsius precibus, fudit eorum copias, ipsos verò reges se abdentes in spelunca suspendit. Sic quando in cœlum nos ducit Jesus noster, ejusque ministri huc præeunt, quinque vitia non infimi ordinis, ceu quinque Reges obsistunt, & multùm molestiæ creant Gibeoni sacro, seu monti Domini, seu Ecclesiæ; imò multos duces prosternunt: Josua verò noster seu Christus ascendens

in

in hujus mundi ac humani pectoris nocte seu caligine, dum nondum illud lætum mane extremi diei oritur Psal. 49, 15 Idquè Gilgale, ubi facta est circumcisio cordis carnei, & jam ipse Sol justitiæ Christus sua gratia subsistit, ac Ecclesia, quæ Lunæ comparatur, durat, vitia illa quinque à ministris verbi abigit, & dum non ita deinceps exterius audent apparere, de die in diem mortificat ac occidit, facitque ut interfecto veteri homine oriatur novus. *Primus* verò Rex, qui imperabat antea malo, & jam dejectus esse debet in converso ac bono, est φιλαυτία seu ἀυθάδεια, vitium ex ipsis primis parentibus in omnes traductum, uxta illud, eritis sicut Dij Gen. 3 contrà, ut bonus miles hoc agit, quo se suaque probet suo Imperatori, servus hoc spectat, suo hero ut placeat, ita etiam fidelis verbi minister hoc unicè intendet, ut Christo suo Archiepiscopo sit probatus; & suis auditoribus in liciris ac honestis fiet omnia, ut quosdam lucri faciat, non sua quærens, sed ea, quæ sunt Ecclesiæ. *Secundus* Rex malus imperium quandoque in ministros verbi malè obtinens est iracundia, quæ non facit quod justum est coram DEO Jacob. 1. 20 ideoq; ut Christus est mitis Matth. 11. ut Moses fuit valde mansvetus. Num 12, 3. Ita etiam fidelis verbi præco sit mitis ac mansuetus monente Apostolo 2. Timoth. 2, 24. 25. cogitantes quod quidem DEUM præcedat ignis, terræ motus, ventus vehemens 1. Reg 19 Sed DEUS ipse sit in voce silentio tenui, hoc est, minas legales esse proponendas, ut conterantur saxea corda, sed erigenda esse iterùm contrita Evangelij promissionibus. *Tertius* Rex qui Imperium & Regnum sibi sæpe arrogat est ebrietas, seu potandi & heluandi studium, quod innuit Græcum vocabulum πάροινος qui semper vino adhæret, imò immersus jacet, à quò quid boni speres aut exspectes? Docere alios sobrietatem non potest, quam ipse non curat: orare non potest, qvum mens ebria non sit idonea, quæ fundat preces DEO gratas Luc 21, 34 1 Pet. 4, 7. Celebrantur Rechabitæ, quod parentis sui præceptum de non bibendo vino observarint constanter Jer 35 & minister verbi non curabit tam multas sui patris cœlestis de cavenda crapula admonitiones? *Quartò* si novimus Jacobum adeo detestari factum crudele suorum filiorum Simeon & Levi occidentium Sichemitas ex Zelo non prorsus malo Gen 49.5.6.7 Quantò magis DEUS illos reprobabit verbi ministros, qui manu magis prompti, quam lingua

Ex

Ex V. T. lege ibant quidam Sacerdotes ac Levitæ simul in prælium, sed non gerebant arma bellica, verum buccinas & arcam Domini portabant: ita verbi ministri exclament voce, & extollant eam ut buccinam Es. 58. Non autem ad verbera deveniant, cogitantes Petro esse injunctum, ut recondat gladium in vaginam, Matth. 26, 52. *Quintus* rex occidendus à Josua nostro est habendi cupiditas & auri sacra fames, inde enim varij doli, πολυπραγμοσύνη, negligentia in officio oriuntur, eumque ut ducem sequuntur. Tales autem sub hoc vitio seu rege stipendia facientes sibi proponant exemplum Gehasi 2. Reg. 5. & sibi dictum putent, quod Petrus severè instinctu Spiritus sancti edicebat Act. 8, 20. Argentum tuum tecum abeat in malam rem. Sed ô Jesu Christe hæc quinque immania in tuis ministris vitia tu ab illis remove per tua quinque vulnera, & vicissim illis virtutes sanctas per Spiritum tuum sanctum inspira.

II. Loc. Comm.

LEa non infœcunda gratulans sibi Gen. 30, 20. ita exclamat, donavit me DEUS donatione bona, nunc cohabitabit vir meus mecum, quia peperi ei sex filios: ita etiam potest dicere verbi præco non infœcundus aut sterilis in bonis operibus proferendis, ego ope DEI adjutus, qui mihi dedit dona hæc egregia, quibus præditus sum, istis sex virtutibus jugiter studebo, quas requirit in suo Tito, imò omni Episcopo Apostolus, ita futurum esse scio, ut DEUS Ecclesiæ maritus Esa. 54, 5. Hos. 2, 19. mecum gratiosè cohabitet, nec me deserat, si in bono perstitero. Lychnuchus in tabernaculo Mosis ex DEI præscripto habebat sex ramos in lateribus suis Exod. 25, 31. 32. Ego scio (subjiciat sibi quisque fidelis verbi minister) me esse in templo DEI lychnuchum seu candelabrum quoddam spirituale, confer Matth. 5, 14. 15. Luc. 11, 33. 34. 35. 36. itaque dabo operam, ut in me luceant sex illæ virtutes à Paulo præscriptæ, etiam superiùs explicatæ: imitabor DEUM, qui bona omnia amat, omnibus etiam malis in mundo hospitium præbet, justus & sanctus est. Imitabor Christum meum, qui fuit promptus amare bonos & tolerare malos, imitabor sanctos Prophetas, Apostolos, Martyres: Simson & Johannes baptista (at quanti viri?) à vino & inebricante potu abstinuerunt: Ego per DEI gratiam cum Timotheo parum vini ob valetudinem bibam, neque crapulæ deditus fuero.

III. Loc.

III. LOC. COMM.

UT non possent amplius esse idonei ad belligerandum, regibus captis pollices præscindebat Adonibezek Jud. 1. Ne firmiter teneant Doctrinam & depositum sibi commissum verbi quidam ministri, Diabolus variis modis manum fidei eis præscindit, & ne aliis possint adhibere salutaria remedia, à Paradiso DEI illos procul abducit, hoc est, à lectione sacrorum bibliorum avocat, impedimentis quàm plurimis objectis, ne possint ipsi militiæ Duces alios sibi commissos armare suo cœlestmate milites, hoc procurat, ut ipsi omnium primùm fiant ἰψάπτιδες, & pietatis scuto abjecto fugiant: ne alios possint ἐλέγχειν, vel rerum mundanarum offam ori indit, vel animum ac mentem obtenebrat. Quod ne fiat cum maximo Reipublicæ Christianæ damno, hic tam sollicitè Episcopos monet Apostolus. DEUS faxit, ut tam libenter monenti pareant, quam fideliter hæc à Paulo sunt exposita; ita futurum est, ut audiant tandem lætam & gratam illam vocem: Euge serve fidelis, intra in Domini tui gaudium, Amen.

DOMINICA IV. ADVENTUS,

Jerem. 1, 9. 10. Matth. 10, 32. 33.

GEn. 2, 15. Accepit Jehova DEUS hominem, collocavit ipsum in horto Hedenis, ad colendum eum, & ad custodiendum eum Illud olim in statu integritatis, atque hoc fine, ut in illa perstaret. Hodie in statu iniquitatis ac corruptionis DEUS, & ratione beneficiorum in symbolo singulis Sacrosanctæ Trinitatis personis attributorum, Spiritus S. Act. 13, 2. ex genere humano accipit & eligit homines quosdam, quos præficiat horto Hedenis DEI, id est Ecclesiæ (quemadmodum hæc cùm alibi, tùm in cantico canticorum aliquoties cum horto, & Esa. 5. Matth. 20. cum vinea &c. comparatur) qua DEUS delectatur Psal. 132, 13. ut eam salubribus monitis, præceptis, solatiis excolant 1. Cor. 3, 6. 9 & à magnis vitijs velut tribulis; vel hæresibus, velut Zizanijs ac loliis spiritualibus sartum tectum hortum custodiant atque conservent, quod ut ritè fiat, requiritur magna diligentia, magna constantia: Utriusque exemplar probum est Johannes baptista in hodierno Evangelio, nempe quod ad prius, est vox clamantis, & parat Domino viam, bapti-

zat aquâ: quod ad posteriùs, non patitur se ullis oblatis honoribus vel minis à recta via avocari. Tales decet etiam esse omnes, qui cupiunt cum fructu semen DEI ferere Luc. 8. Paradisum DEI plantare Luc. 13. Agrum colere 2. Timoth. 2, 6. & proinde placet hoc tempore etiam ex V. T. hujus rei insigne exemplar Jeremiam producere, & in ejus institutione discere.

1. Quæ sit in ministris verbi ritè vocatis DEI manus.
2. Quod nam sit eorum munus.

Jehova, te in tuo solio sedentem nemo vidit Joh. 1, 18. nisi cui tuus filius voluerit revelare Esa. 6. rogamus, etiam nostrum os de his dicturum tangas, idoneumque efficias, ut possit aliquid dignum de tuis istis miraculis proferre.

PRIMA PARS.

MEritò miramur illam armigeri Jonathanis confidentiam, quòd ausus fuerit ille solus cum unico suo hero magnas hostium copias aggredi, & multò magis, quòd potuerint per DEI gratiam multos fundere, atque hostes in fugam conjicere 1. Sam. 14. Sed non minus est demirandum, quòd ausint quandoquè fideles verbi præcones, qui in se considerati sunt nihil quicquam 1. Cor. 3, 7. solo suo Domino vero Jonathane confisi totum mundum oppugnare, & quòd pauci Apostoli totum terrarum orbem potuerint Christo suo subjugare. Verùm ut ibi divina providentia, Ducis potentia, & ministri fidelis opera conspirantes tantùm effecêre miraculum, ita etiam hîc omnis benedictio spiritualis ex cœlis tantùm, non aliunde venit. Hoc ipsum in vocatione Jeremiæ liquet, qui excusans suam impotentiâ, inscitiam ac puritiam, non excusatus abire potest, sed jubetur vocationem suam & vocem DEI omnipotentis spectare, qui, quos vocat, idoneos efficit 2. Cor. 3. Confer Bezam in Acta cap. 13, 2. *Nam extendens Jehova manum suam*, hoc quidem loco in bonum, ut Es 65. 2. &c. Alias etiam in malum, ut Es. 9, 12 17, 27. & 10, 4. & ut ibi punientis, ita hîc punientis virtus denotatur, quemadmodum manus DEO ἀνθρωποπαθῶς attribuitur ad denotandam efficaciam ejus operationem. *Extendens autem Jehova, ipse vocans*, ut ex præcedentibus liquet. Cum enim ego Jeremias vocatus à DEO, conferens cum tam arduo munere meam infirmitatem, detrectarem parere, potissimum quòd nescirem loqui v. 6. *tetigit Jehova os meum.*

meum. Quondam unus ex Seraphim habens in manu prunam, admovit ori Esaiæ Prophetæ, atque ita idoneum eum esse declaravit, qui posset ire ac docere populum Esa. 6, 6. 7. Sed hîc ipse Jehova tetigit suo igne sacrato, seu Spiritu sancto, qui venit in igne, confer Act. 1, 5. Matth. 3, 11. quique etiam propterea digitus DEI nominatur Luc. 11. & quemadmodum ille Apostolos dictum factum Doctos effecit; ita etiam me hoc sacramento & signo voluit confirmare, fore, ut ejus potentia sublevaret atq; omniscientia, quicquid mihi deesset infirmo ac ignaro puero: ita enim postquam Jehova tetigerat os meum, ne quærendo defatigarer, quid hoc sibi vellet, ipse explicuit, & *dixit Jehova mihi ecce*, quod hoc loco est confirmantis, *indo verba mea ori tuo*, Spiritus sanctus tibi suggeret ac subministrabit omnia, quæ loquaris. Inspiciantur & conferantur dicta Matth. 10, 19. 20. Luc. 12, 12. Joh. 14, 26. & 16, 13.

I LOC. COMM.

MOses olim ad DEUM accedens, qui tamen de facie ad faciem ei loquebatur, & velut amicus cum suo amico, Heb. 12, 21. dixisse scribitur ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος totus expaveſco & contremisco: idem meritò sibi subjiciunt omnes illi, qui ad DEUM ita sunt accessuri, ut quomodo alios adducant ac doceant, ipsi discant. Nam est munus valde arduum, esse DEI omnipotentis legatum, ubi, si quid per malitiam vel negligentiam peccatur, magnum damnum datur, & magna pœna meritò exspectatur. Parùm itaque considerant illi DEI mittentis majestatem, muneris hujus sublimitatem, & suam ipsorum infirmitatem, qui ita facilè currere, imò se miris modis ingerere audent, & qvum non possint in se descendere, quomodo aliorum conscientiam excutient? Si vis me flere, dolendum est primùm ipsi tibi. Christus tales præsumentes vocat cœcos cœcorum Duces Matth. 15, 14 & Paulus talibus egregiè insultat Rom. 2, 19. 20. &c. Malim autem ego cùm Mose Exod. 4 & Jeremia hoc loco nimis esse timidus, quàm cum aliis nimis tumidus, siquidem superbis DEUS resistit, humilibus autem dat gratiam 1. Pet. 5. Quod etiam exemplum Mosis & Jeremiæ à DEO mirabiliter confirmatorum & protectorum demonstrat.

II. LOC. COMM.

SI magi Ægyptiaci non poterant consistere coram Mose, quando is digito DEI edebat miracula, quantò major erit totius manus seu dex-

træ & brachij DEI potentia? Illa autem adest in bonum omnibus ritè vocatis, ut de se hinc inde Nehemias fatetur, & de Johanne baptista, altero Elia, disertè scribitur Luc. 1, 66. Manus illa DEI *Primò* tollit in mente insciti am seu ruditatem, ut enim Moses tum poterat videre DEUM, quando obtegebat illum manus DEI Exod. 33, 22. ita omnes, quibus DEUS manum suam extendens invocatione porrigit, in viros alios commutat, largiens eis de suo Spiritu, quantum sufficit, ut sciant vera, eaquè aliis inculcent. *Secundò* tollit timiditatem, quâ multi in devia abripiuntur. Quando enim cogitat minister verbi, Dominus mecum, quid faciat mihi caro? nihil in hominum gratiam, quod dicendum est, reticebit, nihil quod peragendum est, omittet, qvum sciat hanc esse dextram virtutis, quæ Pharaonem dejecit, Herodem interfecit. *Tertiò* tollit difficultatem, nam ubi DEUS ipse manum admovet, omnia prosperè succedunt statim. Cùm manus Domini sola aderat Eliæ, poterat præcurrere & antevertere Regi ipsi curru vecto 1. Reg. 18, 46. Sic quando DEI manus non deest, velociter currit verbum ejus, nec facilè quis cursum ejus potest inhibere, videantur Acta Apostolica.

III. LOC. COMM.

AD vocationem aliquam legitimam requiritur etiam, ut DEUS dicat ministro verbi, *ecce ego mitto te.* Huc pertinet non tantum tractus ille cujusque internus & inclinatio, sed quàm maximè etiam vocatio per eos, in quorum manu hoc est, facta. Nam per eos DEUS jam mediatè vocat, unde etiam illos ipsos quos Paulus constituerat Ephesi presbyteros, ipse Spiritus sanctus dicitur constituisse Act. 20, 28. Vocatio autem illa, ut sit quidem per homines Gal. 1, 1. conceditur, sed ut juxta verbum DEI instituatur, maximè flagitatur, ut quisque possit sibi certò subjicere, Jehova dixit mihi. Nam si ille non misit quomodo prædicabunt cum fructu Rom. 10? Quando Israelitæ sine DEI mandato adoriebantur hostes, in fugam conjiciebantur multosque ex suis desiderabant: Quando quis sine DEI jussu irrumpit in tam arduum docendi munus, ipse illa DEI comminatione sine dubio prosternitur, currebant & non mittebam eos Jerem. 23.

IV. LOC. COMM.

QUid clamabo? Quærebat olim vox illa clamantis in deserto Esa. 40. & ut ibi præscribitur summa proponendorum, ita in sactis literis,

quæ

quæ alijs ad salutem necessaria scitu sunt inculcanda, habentur, & hæc sunt verba ipsius DEI, per quæ possunt auditores salvari 1 Tim. 4, 16. Si quis verò alia affert, præterquam quæ sunt in Prophetis Act. 26 & libris sacris, non absimilis est illi, qui Prophetam Domini suo figmento revocabat, atque ita efficiebat, ut à leone interficeretur 1. Reg. 13. Siquidem fit, ut, dum auditores illa sequuntur, à leone infernali devorentur.

II. PARS.

SAul intelligens suam tenuitatem, & regni, cui erat præficiendus, majestatem, potius quàm patiatur sibi diadema imponi, inter impedimenta se occultare voluit 1. Sam. 10. sed quia Deus semel constituerat illum Regem efficere, nullo modo latere poterat: ita & minister verbi futurus, quando rem rectâ secum reputat viâ, potius sibi cum Jonâ aufugiendum esse statuit, quàm superbæ hujus mundi Ninevæ exitium denunciare; & tamen si quem talem sibi delegit Dominus, latere tandem non potest, sed cogitur ire, quò ipsum miserit Jehova. Ita etiam DEUS ipse nunc porrò, quem nullo modo dimittere volebat, Jeremiam instruit, quid ipsi cœlitus sit sperandum, & suâ operâ efficiendum. *Vides*, inquit, etiam atque etiam considera, *præficio te* ipse DEUS, qui quos non dignos invenio, ipse paro, פְּקַדְתִּיךָ constituo te tutorem, curatorem, visitatorem que sedulum *hoc die gentibus ipsis*, etiam exteris non Judæis tantum, (quemadmodum etiam illis prædicasse legitur Jeremias à cap 45. usque ad 52.) *& regnis* Ægypti, Chaldæorum &c. Ut illis malum imminens prædicas, atque ita si qui sunt dociles, conserves, si qui autem sunt plane corrigi nescij, illi sua culpa & vitio reddantur inexcusabiles ac pereant; Siquidem verbum hoc absque prædicatum, ut est credentibus odor vitæ ad vitam per se, ita est per accidens ob hominum incredulorum malitiam odor mortis ad mortem 2. Cor. 2, 16. Tu itaque memento, te esse præfectum illis curatorem, cui sit utraq; clavis, ligans & solvens, concredita, ut non modo pijs proponas suaves Evangelij promissiones, sed etiam malis indices graves legis comminationes, imò ex Ecclesia per excommunicationis fulmen exturbes; præficio enim te hortulanum spiritualem meo Paradiso: *Primò* quia plura ibi sunt Zizania, quam utiles herbæ, plures infrugiferi frutices, quam fœcundæ arbores *ad exstirpandum*: significes, ijs non esse sortem neq; partem in regno Dei, sed securim esse posita ad radicem, & imminere, qvum abscindantur

dantur ac in ignem inextinctum conjiciantur Matth. 3. ne amplius grassent agrum DEI Luc. 13, 7. Matth. 13, 38. DEUS enim illos abripiet Psal. 2, 7. qui quod tandem à suis prædictum solet efficere, ministris verbi attribuit in scriptura, ut ita ipsius operatio à verbo prædicato non excludatur, vide 5 art. A. C. & de Mose Exod. 7. aliisq; mandatorum DEI vel nuncijs vel exsecutoribus. Similes phrases observa. Præficio te *porro*, quia Ecclesia est domus DEI 1. Timot. 3, 15. Gen. 28, 17. ædificiumque spirituale Eph. 2, 21. 1. Pet. 2, 5. cujus lapides sunt pij ibid. v. 20. Amos 9, 9. *ad demoliendum* seu diruendum, si qui lapides inutiles istis fuerint admixti, denuncies fore, ut permissu Christi lapidis angularis cribrati Luc. 22, 31. calamitatum procellis impulsi ac revulsi Matth. 7, 27. comminuantur tandem Matth. 21, 44. *Tertiò* quia Ecclesia est velut quidam DEI exercitus, bellum gerens contra diabolum, mundum, carnem, cujus dux summus ac caput Christus, duces verò inferiores verbi ministri Heb. 13, 17. præficio *te ad perdendum*, cum inutiles milites exautorando, expungendo ex catalogo fidelium DEI servorum, tum hostes prosternendo, & planè si nolint subjugari Christo, occidendo. Huc *quartò* spectat, quia arma militiæ tuæ sunt divinitùs valida ad destructionem munitionum, ratiocinationes evertendo omnemque sublimitatem, quæ sese extollit adversus cognitionem DEI 2. Cor. 10, 4. 5. quod tu Prophera à me præficiaris ad *destruendum* illa, quæ ratio humana opponit salutaribus DEI consilijs. Et hæc ratione malorum, qui quia sunt plures, pluribus etiam de illis & primo quidem loco agi debuit: ratione bonorum duo contraria ponuntur præcepta, præficio te *ad ædificandum* illam domum DEI 1. Cor. 3, 10. 11. & 14, 3. 4. 5. 12. 26. ut stabilias in fide bonos, erigas lapsos, moneas securos, instruas omnes, & *ad plantandum* in illo spirituali DEI horto 1. Cor. 3, 3 6. ut vel novos surculos Christo inseras, vel infertos purges, vel aridos riges imbre solatij, & aqua doctrinæ, ut ita DEI domus consistat, & paradisus in omni fructu bono exuberet.

I. LOC. COMM.

LAudatur Philippus Macedo, quod, ne suæ infirmitatis memor in tanto honoris fastigio cristas attolleret, quotidie sibi acclamandum curaverit, Philippe, memento te esse hominem; Credo equidem fore longè utilius, generiq; humano conducibilius, si ministri verbi quotidie

die sibi ipsis revocent hæc verba DEI in memoriam, ac ut possint, in suis musæis, hypocaustis, templis ascribant, vide, præficio te curatorem istis, fili hominis, dedi te speculatorem domui meæ Ezech. 3. & 33. Memento te esse pastorem animarum: hæc itaque quæ ad tam arduum munus ritè obeundum spectant, etiam atque etiam vide, ut vigiles, ne leo infernalis ovem tibi eripiat. Jacob tibi veternum excutiat, quando dicit, se somnum oculis non vidisse suis, ne quis agnus periret tyranni-co Labani. Quanta itaque abs te adhibenda erit diligentia, ne una ovis Christi filij DEI sangvine redempta Act. 20, 28 Se perditum eat, nimirum ipsius tui Domini exemplum sequutus, in desertum eam sequaris, reducas, reportes, Luc. 15. Quando Achan aliquid de bonis anathemate devotis surripuit, lapidibus obruitur & comburitur: quanta verò pœna illum manebit, qui DEI illud peculium sibi concreditum non servat fideliter. Laurentius potius sustinebat se in craticula ferrea torreri, quàm vellet petitos Ecclesiæ thesauros tyranno tradere: at illi thesauri nil quicquam ad istos Ecclesiæ ministris concreditos, qui superant totius mundi divitias, qvum hos possit unico verbo cum toto mundo condere, illos verò non nisi precioſissimo filij morte comparare 1. Pet. 1, 19.

II. LOC COMM.

IDem indicat hoc loco hebræum verbum, quod notat fidelem verbi præconem constituià DEO curatorem suæ Ecclesiæ, singulorumque auditorum, ut dum ipsi nesciant, quid agant, recte doceat, ac informet, dum sibi consulere ipsi ignorant, fideliter more Patris ac tutoris præmonstret ac rectos ad ingenium bonum habeat. Alludit ad hoc & similia verba V. T. emphatica de officio ministrorum verbi usurpata Apostolus in N. T., quoties παραθήκης facit mentionem 1. Tim. 6, 20. 2. Tim. 1, 14 Si autem proximo bona fide est reddendum depositum, nisi quis magnam DEI iram velit incurrere Exod. 22, 7 8, quanto majori cum fide est conservandum sacrum illud DEI ipsius depositum? Tutor qui pupilli bona intervertit, ipso jure infamis esse creditur: Qui sua negligentia voluit deteriorare, cogitur damnum restituere: quid igitur in sacra hac tutela futurum est? Quemadmodum ibi pupillis, quòd nesciant suæ vitæ habere modum, præficiuntur tutores, ita quia in mundo plerique, quæ in rem suam sint, non prospiciunt, constituti

sunt

sunt hi sacri curatores, qui quæ ad salutem cujusque spectent, procurent.

III. Loc. Comm.

SI DEUS etiam Prophetas voluit exteris gentibus prædicare, ut Es. cap. 15 & seqq. Jerem. à cap. 46. Ezech. à cap. 25. Ninevitis Jonam & Nahum misit; absoluto Decreto illas non constituit perdere. Si DEUS regnis Jeremiam præfecit, etiam magnatibus sunt indicanda sua peccata, ad exemplum Nathanis, Johannis baptistæ, Pauli.

IV. Loc. Comm.

QUia semper plures sunt mali in Ecclesia, quàm boni, quomodo se recte gerat minister verbi, optimè indicatur istis similitudinibus nimirum (1.) quia Zizania, lolium, & steriles avenæ frugibus nocent, solent erui à diligenti agricola: ne in agro DEI bonum semen suffocent, hæreses, sunt refutandæ, pravi mores corrigendi, scandala tollenda. Ut igitur quisque hortulanus suum hortum, quisque agricola sui agri portionem curat; ita etiam minister verbi in sibi potissimum demandata Ecclesia particulari repurganda laboret. (2) Quia ubi ædificium pravè est exstructum, vel in alteram partem inclinat, illud adhærens vitium, potiùs est removendum, quam permittendum, ut inde ædes totæ minitentur ruinam: Ita etiam in Ecclesia, si quis lapis pravè cohæret cum reliquis per discordiam, vel lapidi angulari per diffidentiam, revellendus potiùs est, quam ut plures cùm ipso decidant. Item si quis malè cohærentes suæ justitiæ ædiculas exstruat, demoliatur eas fidelis verbi præco, ut stabiliatur justitia fidei. (3.) Licet venerit Christus salvatum omnes, tamen quia multi tantum Servatorem recipere nolunt, per justitiam DEI multi perduntur. Idque fit etiam per ministros verbi, quando in his terris ligant, & postea, quando secundum eorum Doctrinam sententia feretur. (4.) Quia ratio humana DEO se non facilè subijcit sine DEI spiritu, sed resistit Act. 7. ideo minister verbi à tam pravo proposito homines abducat: Contra (5.) Tugurium Davidis collapsum Evangelij prædicatione erigat Act. 15, 16. Et (6.) Bonas arbores plantet: qua de re vide, quæ dicta sunt in Psal. 1, 3. Ita futurum est, ut vincenti detur, quod edat ex arbore vitæ, quæ est in medio Paradisi DEI Apoc. 2, 7. Et ipse inhabitet Domum non manu factam, sed in cœlis ab æterno paratam, Amen.

IN

IN NATIVITATE CHRISTI,

2. Sam 7, 12. 13. 14.

SAmaria aliquando gravi obsidione pressa, & fame afflicta, quando divinitus de nocte liberabatur, leprosi hoc ipsum primi rescisentes ita annunciandum esse existimant: dies hic dies boni nuncii seu Evangelii est בְּשֹׂרָה, & nos taceremus? agite euntes, indicemus domui Regis 2. Reg. 7, 9. Totum genus humanum ob peccatum Adæ & suum, in inferno conclusum tenebatur Gal. 3, 23. & famem verbi Dei seu læti de Christo nato nuncij sentiebat, unde tot piorum suspiria, Evæ Gen. 4. Jacob Gen. 49. Davidis Psal. 14. Et omnino omnium piorum commune erat hoc votum Luc. 10, 24. sed nocte, quâ nascebatur Bethlehemi Christus, liberabatur: veniebat illis, qui in Sion redemptor Esa. 59, 20. Paradisus aperiebatur cœlestis, & Angeli, qui antea gladio flammante inde nos abigebant, jam cœlitus delapsi congratulabantur Luc. 2. & satiari ibi pane vitæ poterant Joh. 6. Quotquot fide eò confugere non detrectabant, memores illius Davidici dicti Psal. 34. Gustate & videte, quàm svavis sit Dominus. Hic itaque dies revera fuit dies בְּשֹׂרָה læti nuncij seu Evangelij de incarnato Christo: (qvum בָּשָׂר notet carnem:) Non ergo jam taceant ministri verbi, sed indicent Domui Regis summi, ut veniant ad istam aquam vitæ Joh. 4. veniant huc & comparent omnia absque pecunia Esa. 55, 1. sed paucis proh dolor inest ille ardor, qui Davidem aliquando incenderat. Is enim agens in suo propugnaculo, à Philistæis obsessus, desiderio motus dixit: ô si quis daret mihi aquam è cisterna Bethlehemi, quæ est ad portam 2. Sam 23, 14 15. Nos quidem vivimus in nostro propugnaculo seu Ecclesiæ gremio, & à mundo ac diabolis coangustamur; salvabimur, si modo aquam hanc quæ Bethlehemi orta est, biberimus. Hoc itaque studium ut in nobis excitetur, lubet hoc die Dei promissionem jam olim Davidi factam ruminari, ut inde appareat, quantus sit iste Heb, 7, 4. qui natus est nobis hodie.

Partes dicti constitui possunt duæ,
In priori erit, quæ sit promissa Christi nativitas.
In posteriori, quæ ejusdem sublimitas & majestas.

Ad hoc verò tantum mysterium contemplandum quando accedi-

mus, meritò humanæ rationis calceos extrahimus cum Mose & Josuâ Exod. 3. Jos. 5. Deumq; rogamus, ut oculos nostros aperiat, quò possimus in hujus mundi ac mentis nostræ caligine scalam illam ac portam cœli rectè contueri Gen. 28. eadem etiam, quæ circumfulsit pastores, gloria Domini super nos oriatur, & nos illuminet Luc. 2, 9. Es. 60, 1. 2. 3.

Prima Pars.

De quibusdam maximis hominibus in Scriptura fuit longè ante prædictum, vel quod essent nascituri, ut de Josia 1. Reg. 13, 2. vel quales essent futuri, ut de Simsone Jud. 13. de Johanne baptista Luc. 1. legimus. Sed illa omnia longè superantur ab ijs, quæ ab initio mundi de nostro Salvatore sunt prædicta, tùm quod esset tandem in hujus luminis oras edendus ex virgine, tum quid & quantum beneficiorum esset præstiturus. Plena est horum promissorum etiam V. T. Scriptura Gen. 3, 15. & cap. 12, 15. 22. 26. 28. 49. Deut. 18. &c. Inter cætera autem non est postremum illud, quod Deus Davidi solenniter fecit per Nathanem, quod de quo loquatur, num de Salomone Davidis immediato successore, vel Christo illo filio Davidis, qui κατ' ἐξοχὴν hoc nomen toties obtinet in N. T. non est, quod operosè dispiciamus, qvum Spiritus S. facem alluceat in N. T. Conferantur enim cum versu 12. & 13. ea, quæ Angelus Gabriel dixit Luc. 1, 32. 33. & cum versu 14. Illa quæ habet author Epistolæ ad Heb. Cap. 1, 5. & apparebit Christum hîc promitti, non ejus typum quendam Salomonem, quod etiam ex ipsius promissionis tenore facilè poterit deduci, siquidem is, qui hîc promittitur, tum demùm nasciturus erat, postquam David occubuerat cum suis patribus, quod de Salomone dici nequit. Ita autem habent verba, *Quando completi fuerint dies tui*, & terminus vitæ tuæ præfixus absolutus, imò longè post, nempe ferè post annos 1047. postquam etiam venit plenitudo temporum Gal. 4, 4. *& postquam* tu jam pridem *occubuisti* [שָׁכַב simplex pro compositò] *cum patribus tuis*, id est, rebus humanis valedixisti; Phrasis enim ipsa per se neque statum defunctorum beatum, neque damnatorum miserum denotat, qvum indifferenter de bonis & malis usurpetur, sed prout quisque decessit, ita ei postea vel bene vel malè fuisse consequitur, inspiciantur hæc loca 1. Reg. 2, 10, & 11, 21. 43 & 14, 20. 31. & 15, 8. 24. & 16, 8. 30. & 22, 40. 51. 2. Reg. 8, 24. & 10, 35. &c.

ut

ut sanè frustra sint, qui inde volunt probare, eum fuisse salvatum, de quo phrasis illa usurpetur. Quemadmodum enim dormire dicuntur omnes mortui, tam boni, quàm mali, ita etiam occumbere seu cubare in sepulchro, *tum* itaque, postquam tu jam in terram ac pulverem es redactus, *excitabo* הֲקִימוֹתִי faciam stare seu existere ex domo seu familia tua inclinata, & ex radice tua ferme arefacta Es. 11. *Semen tuum* Christum Jesum, semen illud mulieris Gen. 15. semen benedictum Gen. 12. Gal. 3, 16. *Post te*, postquam tua familia Regia jam ad summam inopiam & despectum est redacta, neque ulla spes se colligendi humanitus apparet, quod tamen erit verè ex tuis posteris, siquidem *egredietur* in suis majoribus ex *tuis visceribus*, & ipse erit verè tuus filius, seu aliquis ex posteris.

I. Loc. Comm.

UT in aliis, ita etiam in vitæ humanæ termino non est nostrum nosse temporum articulos Act. 1, 7. qvos Pater suæ potentiæ & majestati reservavit. Ipse enim est, qui cum hora nobis sit incertissima Eccles. 9, 12. Sir. 18, 8 1. Thes. 5, 2. Jacob. 4, 13. vitæ terminum certum cuique præfixit, quem non transiliet Job. 14, 5. Heb. 9, 27. Decurtare verò eum si causas naturales spectemus & Dei antecedentem voluntatem, quis potest, siquidem viri sangvinarii & dolosi non producent dies suos ad dimidium Psal. 55, 24. Est itaque & hoc ingens Dei beneficium tum demùm posse mori, quando dies sunt completi.

II. Loc. Comm.

UT Davidem oportebat prius mori, quàm ex eo nasceretur Messias, ita necesse est, ut ante gloriam semper præcedat passio, & si nos velimus, ut Christus in nobis vivere incipiat Gal. 2. Prius vetus ille homo occidatur Rom. 6. Col. 3, 3. 5. Non igitur difficilis est conjectura, quî fiat, quòd hodie in tam paucis cordibus oriatur hæc stella matutina, nimirum plerique amant tenebras Joh. 3. Nolunt in se occidere omnis nequitiæ nebulam, ideoque Sol justitiæ in iis lucere non potest, nolunt occumbere cum suis patribus, sed ipsorum vestigiis malis insistentes lumen non vident Psal. 49, 20.

III. Loc. Comm.

OPus redemptionis nostræ in solidum Deo soli debetur, siquidem

ipse est, qui collapsum Davidis tugurium non modò restauravit Act. 15, 16. Amos 9, 11. & Israelem puerum suum manu porrectâ erexit Luc. 1, 54. sed etiam is, qui erexit cornu salutis hoc in domo Davidis ibid. v. 69. Unde omnia reliqua beneficia in nos redundant. Confer cum hoc cornu, cornu quo ungebantur olim Prophetæ, Reges, Sacerdotes, cornua altaris, quæ qui prehendebant, in vita conservabantur. Primus Adam in suâ integritate non stetit, sed lapsus est: Posterior hic verè à DEO ita factus est existere ac stare, ut nunquam cadat, siquidem ejus potentia est infinita, scientia immensa, regnum æternum. Ad Pyramidas, Colossos & alia magnifica opera erecta à quibusdam, multi solebant avolare & mirari operis molem: Christiani ad hunc erectum salutis thronum confugiant, plenum gratia & veritate, & ibi possunt ex ejus plenitudine accipere gratiam pro gratia Joh. 1.

IV. LOC. COMM.

CHristus dum vocatur hoc loco semen sicut Gen. 3, 15. Gal. 3, 16, & contra Judaizantes Calvinianos, aliosque qui πρωτευαγγέλιον de omni piorum semine accipiunt, & eos omnes hæreticos notamus, qui Christum non esse verum hominem docuerunt, ut Marcion, Manes, Valentiniani, Flaciani. Si enim Christus verè est semen mulieris Gen. 3, 15. Semen Abrahæ Heb. 2, 16. verè in Maria est homo conceptus. Matth. 1, 20. & ex eadem homo natus Gal. 4, 4. sicut in symbolo confitemur.

V. LOC. COMM.

IDem probant sequentia verba, de veris posteris ac natis alibi semper usurpata, confer Gen. 15, 14. & 25, 23. 2. Sam. 16, 11. Esa. 48, 19. & 49. 1. Quando itaque Abrahamo aliisque Patriarchis, & postea Davidi promittitur, fore ut Christus ex iis, hoc est, eorum posteritate nascatur, veritas ejus humanæ naturæ probatur, quæ hodie bene contemplanda est: siquidem si Christus non est verus homo, nobis ἐμύθη Eph. 5. Heb. 2. nos per Christum redimi non potuimus. Quando autem verè novimus Christum factum esse filium hominis, ut fide in eum redderemur filii DEI Joh. 1 factum esse servum Phil. 2. ut nos efficeret cœli Dominos, factum esse pauperem, ut nos ditaret 2. Cor. 8. factum esse miserum ad tempus, ut nos æternùm bearet Esa. 53. exulasse, ut nos reduceret

duceret in patriam Matth. 2. Veniſſe in hujus mundi deſertum, ut nos errantes quæreret, ſe ipſum iviſſe in morte perditum, ut nos perditos reſtitueret &c. Rectè genethliaca Domini celebramus. Ita enim fiet, ut ſimul expendamus noſtram miſeriam, & DEI miſericordiam, nosque coram DEO humiliantes ita exclamemus cum Davide: Domine, quid eſt homo, ut memor ſis ejus, aut filius hominis, ut ita viſites eum? Pſal. 144, 3.

PARS POSTERIOR.

NAm quis & quantus ſit hic noſter Salvator ex iis, quæ dicenda reſtant, conſtabit. David ſe exulem ac miſerum conferens cum Rege ita loquitur 1. Sam. 24, 15. poſtquam proceſſit Rex Iſraëlis, perſequêris canem mortuum & pulicem unum. Nos rectius, ad quem venis Rex cœli? ad cadaver putridum, ad planè perditum, ſummus ad infimum, ſanctiſſimus ad impium, potentiſſimus ad infirmum, DEUS ad hominem. De qua majeſtate jam porro DEUS hæc aſſeverat, *Ego ſtabiliam Regnum ejus* וַהֲכִינוֹתִי parabo, firmabo, & ſervabo Eccleſiam ejus, ne quid contra eam valeant inferorum portæ Matth. 16, 18. faciamque ut regni ejus nullus ſit finis Luc. 1, 32. 33. Dan. 7, 14. *ipſe ædificabit domum nomini meo*, Salomo quidem in typo, hic in rei veritate domum DEI quæ eſt Eccleſia 1. Tim. 3, 15. exſtruet, ipſe lapis angularis Eph. 2. & fundamentum ejus 1 Cor. 3. & faciet hoc nomini meo, ut in ea nomen meum prædicetur à docentibus, & invocetur à credentibus, & ipſe velut nomine meo agnoſcar, ita viciſſim *ſtabiliam ſolium regni ejus usque in ſeculum*, ſolium, in quo ipſe prædicat, & judicat juſtitiam. Et quid multis? Ipſe eſt meus filius æternus ac unigenitus, *ego ero illi* homini ex te, ô David, nato in perſonæ unitate DEO, *Pater*, ut λόγῳ Pater ſum ab æterno per generationem, ſic ejus hominis per aſſumptionem in λόγου, *& ipſe erit mihi filius*, ὁ μονογενὴς Joh. 1, 18. & 3. 16. ὁ ἴδιος Rom. 8. 32. cujus ego etiam DEUS ero Pater ἴδιος Joh. 5, 18. Vide Heb. 1, 5.

I. LOC. COMM.

GLoriabatur quondam malè & magno ſuo damno Nebucadnezar, ſe eſſe eum, qui magnam Babylonem ita exædificarit ad gloriam ſui nominis Dan. 4 quæ tamen & ipſa paulò pòſt vaſtabatur prorſus: etiam falsâ quâdam perſvaſione deceptus Apries Ægypti Rex exiſtima-

bat, se ita regnum suum constabiliisse, ut nullus neque hominum neque Deorum sibi illud posset eripere, qua in re quàm frustra fuerit, eventus docuit, quando strangulatus interijt Herod lib. 2. sed Davidis filius, qui idem est Dei, rectè de se potest dicere, quod Pater sibi dederit regnum immensum totius terræ, regnum æternum omni tempore duraturum, regnum gratiæ, potentiæ & gloriæ Ille enim constituit hunc Regem, sed ita, ut nunquam eum regno destituat, imò omnes hostes ejus ei subjiciat. David typus ejus tandem feliciter agebat, quando plerosque vicinos hostes dejecerat 2. Sam. 8. & 11. Sed hic semel vicit totum mundum Joh. 16, 33. vicit fortem armatum Luc. 11. & Pater ei subjecit omnia sub pedes Psal. 8. 1. Cor. 15. Heb. 2. ut meritò hic magnificè promittat de Christo secundum humanam naturam (siquidem secundum divinam naturam rectè dicit ipse Joh. 5, 17. Pater meus operatur & ego semper operor) quod sit regnum ejus stabiliturus. Rex enim est Ecclesiæ Christus secundum utramque naturam.

II. Loc Comm.

Ædificavit Moses tabernaculum ex Dei præscripto Exod. 40. Salomo templum sumptuosissimum 1. Reg. 6. & 8. Sed hæc erant umbræ quædam Ecclesiæ N.T. cujus architecton summus Christus Jesus & subdelegati architectones seu fabri 1. Cor. 3, 10. erant Apostoli eorumque successores. Hic enim est, qui solus verè potest dicere; Ego ædificabo meam Ecclesiam Matth. 16, 18. hic est, de quo longè antè prædixit David Psal. 87, 1. Fundationem suam inter montes sanctitatis. Hic est idem ille, in quo ita se jactitant Ecclesiæ membra ex Psal 46, 2. 3. 6. Deus est nobis receptus & robur, ideo non timemus, Deus est in medio ejus, idcirco non dimovetur, Dominus exercituum nobiscum est. Hic autem Dominus ædificat illam suam sanctam urbem, intus docendo & illustrando corda hominum per verbum prædicatum Eph. 2, 19. 20. 21, 22. etiam inhabitando Joh. 14, 23. 1. Cor. 3, 16. 2. Cor. 6, 16. Levit. 26, 12. exterius defendendo & muniendo Zach. 2, 9. Cum verò dicitur, *nomini meo*, facilè intelligimus, quomodo Ecclesia malignantium distingui seu dignosci possit à vera Christi Ecclesia, nimirum illa non ædificatur nomini Dei, sed Diaboli, Pontificis maximi, vel hypocritarum proprio, quemadmodum facilè de omnibus hæreticis per inductionem potest probari, quomodo non Dei, sed suam gloriam propriamque utilitatem quærant.

III. Loc.

III. LOC. COMM.

SAlomo sibi exstruxit quondam solium regale magnificentissimum, ad quod ascendebatur sex gradibus, ad quorum extremitates utrinque erant duodecim leones 1. Reg. 10, 18. 19. 20. Sed Christus habet solium longè majus, ad quod adducunt nos duodecim Apostoli, mentis fortitudine leones. Solium autem hoc est stabilitum jure ac justitia, Esa. 9, 7. quemadmodum pluribus hoc declaratur Psal. 72. Esa. 11. 2. 3. 4. benignitate ac misericordia Hos. 2, 19. confer Psal. 45, 7. 8. 14. sanctitate Es. 6, 1. &c. pace Zach. 6, 13. qui totus locus cum hoc est conferendus.

IV. LOC. COMM.

UNde autem hæc omnia & tanta filio Mariæ ac Davidis obtingent? quia unitus est λόγῳ æterno DEI filio, atque ita, ut sit unà persona, aliàs non esset tantæ majestatis particeps. Nam hic est filius DEI æternus Patri coæqualis potentiâ, majestate, & gloriâ; Et benè illud adjicitur, ut ita etiam hoc die ansa detur de divina Christi natura cogitandi. Nudus enim homo neque redimere nos, neque redemptos contra inimicos poterat defendere: DEO verò omnipotenti nihil quicquam est difficilè, nedum impossibile Gen. 18, 14. Zach. 8, 6. Luc. 1, 37. Et si DEUS dedit nobis suum filium, quomodo non omnia cum ipso daret? & si est ejus Pater naturâ, eumque diligit, nos ejus fratres non oderit? sed etiam nobis ob filium suum erit in Patrem, imò nos faciet suos hæredes Christique filij sui cohæredes. Ita fiat. Amen.

DOMINICA I. POST FESTUM NATIVITATIS CHRISTI.

1. Pet. 2, 6, 7. ex Esa. 28, 16. Psal. 118, 22.

1. Sam. 7. Israelitæ à Philistæis graviter oppressi DEI opem ardenter implorant & mirabiliter salvantur fusis hostibus divinitus. Samuel autem ponit ibi lapidem, quem vocat אֶבֶן הָעֵזֶר lapidem auxilij, eò quòd Deus ibi sono magno adjuverat & liberaverat Israelitas, depresseratque hostes ipsorum. Totum genus humanum miserè affligebatur à Diabolis ob peccatum Adæ & suum, ideoque multi Messiam promissum dari suspiriis crebris petiverunt; DEUS autem

qui

qui est שׁוֹמֵעַ אֶל sen attendens ad preces piorum (ut ita liceat ad nomen Samuelis alludere) ponit Christum suum lapidem auxilii credentibus, offendiculi verò incredulis, suoque vitio malis. Qua de re quum Simeon in hodierno Evangelio vaticinetur, libet parallelum ei quoddam ex Petro, desumptum ex V. T. dictum exponere. Partes possunt constitui duæ:

Prior, Quale Christus sit fidelibus adminiculum.

Posterior, Quale incredulis sit idem offendiculum. Jesu Christe in suo itinere te vidit Jacob, quòd sis scala pertingens ac nos perducens in cœlum Gen. 28 postquam caput in lapidem reclinaverat, da ut nos etiam te lapide salutis nixi, jam viam in cœlum rectè discamus, ac agnitam fideliter insistamus.

PRIMA PARS.

QUia Ecclesia variis rebus solet comparari, agro, vineæ, domui &c. Prophetæ & Apostoli de illâ agentes, pro re natâ non uni semper inhærent, sed ab unâ ad alteram similitudinem sæpe transiliunt vide Amos 9, 9 Matth 13. Ad eundem modum Petrus *primùm* versu 2. & 3. hoc loco fidelium cœtum eorum, qui non ita pridem fuerant ad Christianismum conversi, infantibus modò genitis, & verbum DEI Catechetice illis proponendum lacti comparat; sicut alibi, qui plus profecerunt, viris, & verbum DEI illis inculcandum cibo solidiori confertur, Confer 1. Cor 3, 2. Gal 4, 19. Eph. 4, 13. 14. Phil 3, 15. Heb. 5, 12. 13. 14. & 6, 1. *Deinde* cum spirituali ædificio, cujus fundamentum sit Christus, & ipsi vivi lapides, quos secum vitali virtute compingat, atque ne decidant ex ædificio fulciat, componit, v. 4. & 5. Confer Gen 28, 17. 1. Tim. 3, 15. 2. Tim 2, 26. Eph 2, 21. Ac *tandem* Sacerdotibus V. T. non tam confert, quam præfert v. 5. Siquidem illi saltem vel inanimata, vel bruta offerebant sacrificia, hi autè spiritualem hostiam vivam, sanctam, Deoque placentem offerunt. Conferantur loca Rom. 12, 1. Heb. 13, 15. 16. Apoc. 1, 6. Et quia dixerat v. 4 Christum esse lapidem illum vivum ab hominibus quidem reprobatum, apud DEUM verò electum ac pretiosum: utrumque jam porrò scripturæ dicto, licet more in Scripturis non insolenti, ὕστερον πρότερον. *Quapropter etiam continet* scilicet DEUS *in Scripturâ* sacrâ tanquam insignem quandam περιοχὴν Act. 8, 32.

seu

seu dictum præclarum aliquod, quod multa complectitur. Quod si autem Deus illud ibi velut summam quandam notandam continet, etiam in Scriptura continetur, ut Beza vertit, in ea dicitur, ut Syrus habet, und stehet in der Schrifft / sicut Lutherus exponit. Priùs tamen, quod ipsa verba præ se ferunt, est ἐμφατικώτερον, quando simul ipse author, unde hujus omnis authoritas, præponitur. Habetur autem hoc dictum citandum Esa. 28, 16. & quod ad verba quidem paulò aliter, quod tamen ipsum sensum non immutat, sicut eâ de re dictum est Amos 5, 25. 26. 27. Est enim in hac allegatione quædam transpositio levis, & cujusdam vocabuli omissio, verùm, uti dictum est, sine ullâ sententiæ veræ immutatione. *Ecce*, (inquit, tota S S. Trinitas, quod innuit in textu hebræo loquendi genus) quæ particula hoc loco magnam habet emphasin, eâque & ponentis solius majestas indicatur, & non attendentium socordia excitatur, *ego pono* velut fundamentum, quod notat verbum Hebræum occurrens apud Esaiam יָסַד Ego sum ille qui fundavit, Græcum verbum τίθημι eandem significationem rectè obtinet 1. Cor. 3, 10. 11. *in Sione* seu Ecclesia Psal. 2, 6. & 87, 1. 2. Esa. 2, 2. 3. *lapidem angularem* ἀκρογωνιαῖον, qui utrinque duo latera coarctet & contineat, operisque molem sustineat, nempe conjungens in N. T. Judæos & gentes ut pluribus explicatur Eph. 2, 11. 12. &c. *Electum* ἐκλεκτὸν vocat Petrus, quem pro idiotismo linguæ Esaias nominat אֶבֶן בֹּחַן lapidem probationis seu probatissimum, quemadmodum aliàs sæpe abstractum pro concreto positum denotat superlativum. Et merito electus est ille lapis præ aliis, quia est pretiosus seu ἔντιμον יְקָרָה rarus & carus. Talis autem qvum sit Christus in se, etiam qualis sit illis, qui ipso unicè nituntur, subjicitur: nempe omnis (quod additur à Paulo Rom. 9. 33.) *qui credit in eum* (quod posterius apud Prophetã intellectum perspicuitatis ergò ab Apostolo hic est adjectum) *non confundetur* ὁ μὴ καταισχυνθῇ ad emphasin geminatâ negatione, & deinde duplici metalepsi hebræum verbum חוּשׁ exponitur, quod in sacris non est infrequens; siquidem primò signum, confusio cum rubore solet videri in iis, qui spe sua frustrati & vanis promissionibus lactati vident se esse deceptos, deinde verò quia hoc solet illis potissimum accidere, qui rem non rectè suscipiunt, nec ante deliberant, sed præfestinant, atque ita dum sine consilio

certo susceperunt, eoque in ipso facto destituuntur, cum pudore plerumque coguntur desistere. Ex antecedente præfestinare, quod habet Propheta, consequens confundi rectè deducit uterq; Apostolus. Quæ de re vide Junium in parallelis uberius differentem. Nos verò usum horum verborum discemus.

I. LOC. COMM.

GEnes. 41, 48. 49. insignis Josephi diligentia notatur, quòd in usum sequentium annorum per civitates cibarium congesserit ac reposuerit: sed infinitis parasangis præcedit hanc DEI cura, quâ in libris sacris cibum ac potum animæ salubriter digessit, & quasi locis distinxit, ut ita de hoc divino penu pro nostra indigentia spirituali, inde quod opus est, depromamus. Est enim Scriptura rationc alimenti nostri spiritualis quoddam divinum penuarium, in quo varia genera Doctrinæ, institutionis, consolationis, correctionis, refutationis, velut pabulorum animæ continentur Psal 23. eadem est ratione medicamenti, quo infirmitates nostræ sanentur, quoddam cœleste viridarium, in quo varij flosculi & fructus velut per areolas & pulvinos discriminati exhibentur Psal. 103. in Cant. Cant. eadem est ratione belli nobis cum diabolo, mundo, carne nostra gerendi, quoddam instructissimum armamentarium, ex quo omnis generis arma cum φυλακτήρια, tum ἀμυντήρια velut certis locis reposita nobis depromuntur Eph. 6. Rectissimè itaque & maximè appositè hoc loco Petrus dicit: DEUS περιέχει, DEUS velut suis limitibus certis & notis distinctum hoc dictum in Scriptura reposuit, unde simul summa Scripturæ autoritas & utilitas liquet. Si beatus est jam populus, cujus promptuaria plena proferunt juge alimentum: beatior populus est, cui DEUS ita in ocio, in negotio, in pace ac bello, ad necessitatem & voluptatem prospexit Psal. 144, 13. 14. 15. Monentur autem hoc eodem vocabulo veri Theologiæ Studiosi, ut ex Scriptura tales periochas in usum suum ad distinctas classes ac locos communes referant, ut ita possint jam ad officium promoti, velut boni patresfamilias spirituales promere de suo thesauro nova & vetera. Matth. 13, 52. quod nisi quis fecerit, nec sibi ex sacro codice omnia morborum animi genera, & contra illos certa remedia distinctè cognoverit, potiùs agyrtæ, quàm medico vero erit similis, siquidem & ille empsa-

strum

strum pedibus fortè aptum oculis applicat, & ex eodem myrothecio omnes ægrotos curat, insciteè juxtà ac periculosè.

II. LOC. COMM.

SI Ecclesia est ædificium à DEO exstructum, cujus fundamentum est Christus, illa stabit sine dubio, neque ullâ Diaboli violentiâ potest everti. Quod etiam singula ejus membra, quamdiu sunt in ea, imò de ea, de se usurpare possunt, siquidem quæcunque mala illis accidunt, cooperantur tamen in bonum illud verum, æternum, ac spirituale Rom. 8, 28. quod enim DEUS omnipotens exstruit, quis dimoliatur? quod ipse ponit, quis removeat? Posuit verò Christum nostrum Salvatorem, ut hoc loco audimus, posuit Apostolos nostros Doctores Joh. 15, 16. & utrumque DEI propositum manet firmum, Ergo etiam, quia nos non posuit ad iram, sed ad acquirendam salutem per Dominum nostrum Jesum Christum 1. Thes. 5, 9. confidamus, à Jehova gressus nostri statuuntur, cum cadimus, non dejicimur, quia ipse sustentat manum nostram Psal. 37, 23. 24. Luc. 1, 54.

III. LOC. COMM.

ECclesia verò in his terris est יְשִׁימוֹן, id est, locus aridus, seu desertum. Confer Israëlitas per quadraginta annos in deserto vagantes, & Ecclesiam N. T. in desertum avolantem Apoc. 12, 14. & tamen in deserto hoc apparet nobis Dominus, ut olim Mosi Exod. 34. Eliæ 1. Reg 19. ut meritò hoc sit omnis Christiani symbolum: sum quidem pauper & egens, sed Dominus cogitat de me Psal. 40, 18. Ita enim est, ut dicit Dominus apud Sophoniam cap. 3, 12. Reliqui mihi populum pauperem, & tenuem, qui se recipit ad nomen meum. Et si velimus olim Christo esse similes in felicitate, oportet nos ipsi fieri conformes in paupertate: si velimus cum ipso regnare, necesse est nos per viam angustam ambulare, & per tribulationes multas cùm ipso in regnum intrare.

IV. LOC. COMM.

NOtetur hîc porrò fundamenti Ecclesiæ firmitas & pretiositas. Firmitas nomine lapidis, & quidem angularis denotatur: Pretiositas autem, cum dicitur electus, indicatur. Christus enim est ille lapis, qui non est ullis manibus præparatus sed divinitus ex monte seu cœlo ipso emissus, qui reliqua omnia regna comminuit Dan. 2, 34, 45. est lapis in

imo angulo respectu status exinanitionis, quem non multùm curant mundani Esa. 53. sed tamen in eo tota domus DEI compingitur, & contra omnem externam violentiam defenditur. Est autem electus, quia est ille, de quo dicit Pater; Ecce servus meus, quem elegi, ille dilectus meus, in quo acquievit anima mea Esa. 42,1. Matth. 12,18. ille solus apud Patrem per se est in aliquo pretio, ipse solus persolvit pro nobis λύτρον seu pretium æquivalens, quod quicunque sibi fide applicat, apud DEUM est in gratia. Id verò significatur satis apertè verbis sequentibus, qui credit in eum, non confundetur. Nam Pharisæus suis fidens operibus cum pudore cogitur discedere Luc. 18. & quicunque idolis sunt confisi, à DEO sunt confusi Psal. 115,8. Non enim est in ullo alio salus Act. 4,12. Quemadmodum igitur quidam vivus Ecclesiæ lapis manet ἐπ' αὐτῷ, super ipsum firma fide recumbit, nec ab eo recedit, salvatur, qui autem hac petra salutis non est nixus, imbre calamitatum facilè dejicitur Matth. 7,26. 27.

II. PARS.

CUm David felicitatem piorum descripserat Psal. 1, v. 2. 3. infelicitatem impiorum & in hac vita & post eam è contrario statim subjicit v. 4. 5. non sic improbi, nec consistunt in judicio. Ad eum ferè modum Petrus hoc loco progreditur, & postquam credentium prosperitatem indicaverat, incredulorum cœcitatem ac instabilitatem subnectit, ut ita contraria juxta se posita magis eluceſcant, conditio nimirùm fidelium beatissima, & rebellium longè miserrima. *Vobis igitur* inquit, *qui creditis* in eum, *est honori*, vos ducit & servat ad gloriam æternam, vobis datur hic honor vel hæc res pretiosa, ut habet Syrus, ut non confundamini, sed cùm magna confidentia olim coram DEI tribunali compareatis, Lutherus longè melius tamen vertit, Euch nun die Ihr gläubet/ist er (der Stein) köstlich/ ut ita se referat vox πμὴ ad superius Christi epitheton, quod esset ἔντιμος. Et verè talis est credentibus, quippe qui inde exsolvunt omnia sua debita, & ornati in conspectu DEI apparent. *Contumacibus* autem rebellibus, verbo non assentientibus sed resistentibus, quæ est verbi græci ἀπειθοῦσι emphasis, quo magna Judæorum Evangelij doctrinæ se opponentium solet denotari contumacia Act. 14, 2. & 17. 5. & 19, 9. Rom. 15, 31. *quem lapidem reprobarunt* ædifican-

ædificantes in templo DEI, qui tùm temporis habebantur, & ex parte erant Sacerdotes ac Scribæ, aliique Doctores verbi, *hic factus* est *in caput anguli* Christus, quem ipsi Doctorem repudiabant & velut lapidem inutilem rejiciebant per excommunicationem Joh. 9, 22. & 12, 42. ex Ecclesia, à DEO constitutus est Ecclesiæ totius Rex ac caput Eph. 1, 22. in quo tota ædificatio DEI congruenter coagmentata & compacta crescit in templum sanctum Eph. 2, 21. Verba verò ipsa desumpta sunt ex Psal. 118, 22. 23. & tanti à Spiritu sancto facta, ut digna judicarentur, quæ aliquoties in N.T. repeterentur Matth. 21. 42. Marc. 12, 10. Act. 4, 11, ubi, quod reliqui ex Hebræo מָאַס vertunt ἀποδοκίμασαν, metaphorâ ab aurifabris deductâ, qui, quod metallum lapide probationis examinatum non deprehendunt esse bonum, rejiciunt: eleganter Lucas suo more vertit ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς, lapis pro nihilo habitus, ubi γέν. ἀρχιερατικοῦ v. 6. his verbis alloquitur Petrus, ut non sit necesse dubitare, quinam ædificantes Christum rejecerint. Sed redimus ad officium lapidis angularis, qui est caput & fundamentum Ecclesiæ suæ, eamque à quavis alia domo distinguit, quam ob causam etiam si quis nolit super eo ad normam verbi divini exstrui, sua culpa & vitio, ille fit ei *lapis offensionis* & *petra scandali*, ad quam impingant & corruant omnes refractarij, qui nolunt ædificio isti spirituali inseri vel aptari. Verba verò hæc desumpta sunt ex Esa. 8, 14. eaque repetita leguntur Rom. 9, 33. quomodo autem hoc contingat, Simeon in Evangelio hodierno declarat, nempe quum Christus est εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, qui erat à Patre omnibus commendatus summus animarum Pastor, ut eum omnes audirent Matth. 3. & 17. Act. 3, 23.

I. LOC. COMM.

ADam lapsus & sibi & posteritati notam ignominiæ inussit maximam, ut merito omnes cum Daniele confiteamur cap. 9, 7. penes te Domine justitia, & penes nos confusio faciei: sed alter Adam Christus ignominiosam mortem oppetens honorem nobis recuperavit, cujus reddimur fide participes. Hic pro nuditate Gen. 3. Salutis vestem Esa. 61. retulit, quod fuit olim tunicâ pelliceâ Adamo donatâ indicatum. Hic loco summæ egestatis Rom. 3. cœlestes divitias acquisivit 2. Cor. 8. nos venditos emit, nos perditos redemit 1. Cor. 6, 20. 2. Pet. 2, 1. Apoc. 5, 9. ex servis Reges, ex inimicis amicos imò filios DEI fecit Apoc. 1, 6. & 5, 10.

Joh. 15, 14, 15. Rom. 8. Gal. 3, 26. & 4, 6. quæ est summa dignitas, summus honor, summa gloria, major quàm quæ habebatur Mephiboſetho à Davide 2. Sam. 9, quando regiæ menſæ adhibebatur.

II. LOC. COMM.

UT verò ille Regi agens gratias, utrâque manu oblatam conditionem est amplexus: ita & nos decet in Christum credere, hoc est, Christum cum suo merito προσλαμβάνειν.

III. LOC. COMM.

ECce DEUS totâ die expandit manus, sed multi sunt rebelles ac contumaces Esa. 65, 2. DEUS per prædicationem verbi πείθει persuadet Act. 13, 43, & 18, 4. & 19, 18. & 28, 23, ut oblatos gratiæ ac gloriæ suæ thesauros accipiant, sed plerique ἀπειθοῦσι, contumaciter ac præfractè tanta dona oblata rejiciunt, nec sibi persvaderi patiuntur, vera esse ea, quæ de Christo & DEI voluntate afferuntur, more Agrippæ, mundana præferentis cœlestibus thesauris Act. 25, 28.

IV. LOC. COMM.

EA enim est mentis humanæ cœcitas, ea voluntatis pravitas, ut ipsum DEUM cum cœlo adventantem excludant, etiam illi, qui volunt & debent in Ecclesiâ tenere primas. Christus est à Patre constitutus Rex Ecclesiæ Psal. 2, 6, sed plerique homines nolunt, eum regnare super se Luc. 19, 14. Christus est datus mundo Salvator Joh. 3. sed multi in alio quærunt salutem. Verbum omnibus proponitur, sed multi aures obturant, & hi sunt illi ἀπειθοῦντες, & lapidem angularem ἀποδοκιμάζοντες, Christus est ortus Sol justitiæ & lux mundi, sed multi amant delitescere in peccati tenebris Joh. 1. & 3.

V. LOC. COMM.

CHristus est solus constitutus Ecclesiæ caput, Rex ac Judex. Caput, ut omnia membra, ac totum corpus inde vitalem trahat spiritum: Rex, ut sibi colligat Ecclesiam, eamque contra Diabolum & mundum defendat: Judex, ut pijs præmia, impijs merita decernat ac conferat supplicia.

VI. LOC. COMM.

QUemadmodum sæpe multa bona mala fiunt quibusdam, ut nocturæ lumen solis, vinum febricitanti, opes abutenti, ita etiam Evangelij concio

concio per se odor vitæ ad vitam, incredulis fit odor mortis ad mortem. Sed tu Jesu Chtiste qui surrexisti ex mortuis, da ut per te exsurgamus tandem ad vitam æternam.

AD CIRCUMCISIONIS FESTIVITATEM.

Genes. 17, 10. 11.

HOdie novum annum, cum DEO, ingredimur: faxit idem, ut fiat hoc piè ac feliciter. Simul verò Christianè in memoriam eorum regredimur, quæ superioribus annis nobis obtigerint beneficia, & quæ in alios interea extiterint judicia, ac tùm meritò exclamamus cum Esaiâ cap. 55, 8. 9. Non sunt cogitationes ac viæ DEI, ut cogitationes ac viæ hominum: sed quàm alti sunt cœli supra terram, ita altæ sunt viæ & cogitationes ejus super hominum. Nam vide cogitationes ac vias DEI in beneficijs, quæ exhibuit, quando ab æterno, cum nondum eramus, elegit Eph. 1. in tempore in Ecclesia nasci, ac per baptismum renasci voluit, in filios suos suscepit Gal. 3, 26. 27. & hactenus paternè protexit ac pace donavit, quando tota Germania, aliæque regiones bello arserunt, & tamen non sunt consumptæ. Non fecit taliter omni nationi Psal. 147. & hæc in nostrâ regione. Quæ verò in religione? Immensa sanè est ejus misericordia, quòd nondum Papisticæ tenebræ, Calvinistica somnia, aut Photinianorum Arminianorumque ingruerint deliria. Vide Bohemiam, Austriam, Moraviam, Palatinatum, Belgium. Et qvum nos nostris peccatis vel graviora, quàm illi, vel certè non leviora promeruerimus supplicia, hactenus connivet, & peccata in hoc suo Israele non videt Num. 23. & quàm alti sunt cœli supra terram, prævalet benignitas ejus supra timentes ipsum Psal. 103, 11. 12. 13. Non igitur sunt cogitationes ac viæ ejus, ut viæ hominum, in quos si quis peccat, vix modus est pœnæ aut suppliciorum finis. Vide verò postquam ita perpendisti DEI bonitatem, etiam ejusdem severitatem in judicijs, quæ exercuit ex justitiâ, quando quosdam populos bello attrivit, quosdam annonæ caritate afflixit, quosdam peste horrendâ visitavit, atque etiam tum, quando sine dubio multi ad DEUM clamabant ex illis. Ejus cogitationes ac viæ non sunt, ut hominum, & qvum exarserit ira ejus Psal. 2, ardet ad imum usque infernum, absumit terram & proven-

proventum ejus Deut. 32, 22. ut rectè hodie nobis insusurret Apostolus Rom. 11, 22. vide in eos, qui ceciderunt, præcisam DEI severitatem: in te verò benignitatem, si in ea permanseris: alioquin & tu exscinderis, & Salvator acclamet ex Luc. 13, 2. 3. 4. 5. ne putetis tam miseris modis præ vobis peccatores fuisse, dico vobis, nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Det autem DEUS ipse, quia illæ cogitationes nobis ex nobis sunt nimis altæ Psal. 139. 1. Cor. 2, 10. 11. 16. ut cum omnibus sanctis hodie incipiamus fide comprehendere, quæ sit misericordiæ Dei longitudo & latitudo, quæ profunditas ac sublimitas Eph. 3, 18. atque ut ansa nobis præbeatur, placet aliquid de mirabili DEI in circumcisione cum V. T. populis seu Judæis facto fœdere, idque ex ipsa institutione considerare. Partes constitui possunt duæ.

Ut prior sit fœderis declaratio,

Posterior ejusdem obsignatio.

Nunc verò Christe Jesu, qui pro nobis hodie es circumcisus, ut fœdus DEI nobiscum initum esset ratum ac firmum, nosque per te consequeremur peccatorum remissionem, te ex toto pectore invocamus, circumcide intellectus nostri mundanas cogitationes, linguæ nostræ duritiem, aurium callositatem, omniumque membrorum pravitatem, ut te digna de tuo fœdere sentiamus, dicamus & discamus.

PRIMA PARS.

CUm multa fœderum exempla in sacris nobis sint consignata, & quædam etiam satis sanctè servata, tamen quia contrahentes fuêre mortales, etiam ipsa fœdera non erant perpetua: illud verò quod DEUS cum suis fidelibus init, ratione substantiæ & fructus est verè æternum, siquidem ipse est æternus, & quotquot eum fide vera colunt, nunquam mortem æternam oppetunt, unde rectè hoc respectu fœdus DEI cum Judæis in circumcisione initum dicitur perpetuum Gen. 17, 7. 13. licet ipsum externum Symbolum suo tempore esset cessaturum, velut umbra, quæ veniente corpore desinit Col. 2. Heb. 10. quo nomine additur esse hoc fœdus, seu externam circumcisionis circumstantiam observandam per ætates Judæorum v. 7. & 9. לְדֹרֹתָם dum durarent distinctæ tribus, & tota politia Judaica. Quodnam itaque fuit hac ratione & respectu externæ circumstantiæ seu Symboli DEI fœdus? ita dicit Jehova, *Hoc est fœdus meum, quod servabitis*, ut faciatis, quod præcipitur, quate-

quatenus ibi est quoddam verbum mandati, & quatenus ibi est verbum promissionis, verâ fide amplectamini, quemadmodum in N. T. sæpissimè dicuntur λόγον Θεοῦ τηρεῖν, qui in Christum credunt, & τηρεῖν τὰς ἐντολὰς, qui secundum legem DEI vivunt Matth. 19, 17. & 28, 20. Joh. 8, 51. & 14, 21. & 15, 10. & 17, 6. 1. Tim. 6, 14. & in Epistola Johannis priori passim cap. 2. 3. 5. Fœdus verò hoc est *inter me* DEUM verum, fortem, & omnipotentem Genes. 17, 1. *& vos*, inter te, ô Abraham, & *semen tuum post te*, quod te Patrem credentium credendo & coram me ambulando debet imitari, nimirum quando totam actionem hujus Sacramenti consideratis, scitote, me Jehovam ab unâ parte vobis promittere, fore ut sim vobis DEUS v. 7. ne exscindamini ex populis vestris v. 14. & vos ex vestra parte vicissim polliceri, fore ut mihi serviatis in sanctitate & justitiâ cunctis diebus vitæ vestræ, quemadmodum signo illo externo circumcisionis ab omnibus gentibus profanis estis distincti, & mihi dicati, meum peculium, regnum ac sacerdotium Exod. 19. Hoc fœdus juramento toties confirmatum est à DEO, quoties semen benedictum, terra Canaan, imò salus æterna juramento adhibito sunt promissa.

I. LOC. COMM.

MAxima hæc est summi numinis bonitas, maxima hæc est miseri hominis felicitas, quòd DEUS cum iis, qui ab eo per peccatum discesserant Esa. 59. fœdus pangat, in quo se & sua omnia promittit. Certè in eo maximè suum amorem immensum commendat, quod inimicos suos adeò diligat Rom 5. 1. Joh. 4. Contrà autem si magnum quid hoc reputabat David, esse generum Regis 1. Sam. 18, 23. An inquit, leve videtur in oculis vestris affinitate jungi cum Rege, cum ego sim vir pauper & vilis, quantò majus hoc est æstimandum, quod per illud fœdus nos, qui sumus cinis & pulvis עָפָר וָאֵפֶר Gen. 18, 27. fiamus Christi Sponsa Hos. 2. DEI filij & cœli hæredes Gal. 3. & per idem simus contra nostros hostes tuti. Nam si DEUS ita pro nobis, ut sit nobis fœdere junctus, quis contra nos? Rom. 8. nunquam deseret suos confœderatos, siquidem fallere nequit, qui est veritas. Josua nolebat rescindere promissa Gibeonitis facta, imò per dolum impetrata, ut in vivis conservarentur Josuæ 9. & noster Jesus suum pactum non servaret? omnino benignitas Jehovæ à seculo usque in seculum erga observantes fœdus ipsius Ps. 103, 17. 18.

II. Loc Comm.

HOc enim ex nostrâ parte requiritur, ut nos fidei manu comprehendamus illas DEI promissiones, & simul mandata ejus efficiamus, siquidem in sacramento initiationis huic Domino nos militaturos strenuè sacramentum diximus, Ibimus, ibimus, utcunque præcedis, sacratum carpere iter comites parati. Unde dicitur hoc fœdus meum inter me & vos, nempe firmum id manet, quamdiu homo non resilit. Nam DEI dona sunt ἀμεταμέλητα Rom. 11. sed quemadmodum David conqueritur de quibusdam suis subditis Psal. 18, 45. ad auditionem auris obediunt mihi, & alienigenæ mendaciter se dedunt mihi: ita longè rectiùs verus ille David de plerisque suis confœderatis illud usurpare poterit, quod diligant inanitatem, & procurent mendacium Psal. 4, 3. Deumque suum turpiter derelinquant.

III. Loc. Comm.

ETsi, ut DEUS ipse unus est, ita & ejus voluntas in se sit una, tamen juxta duo præcipua Doctrinæ genera, Legem & Evangelium duplex appellari potest: in priori ostendit, quid velit nos facere, in posteriori, quid velit nos credere, ac ita salvari 1. Thes. 4, 3. Rom. 12, 2. Joh. 6, 39. 40. utraque est servanda, & postquam per hanc sumus filij DEI effecti, per illam filialem nostram Patri cœlesti probemus obedientiam, quæ si abest, salvari nemo quisquam potest, licet non propter id, quod adsit quisquam beetur. Facilè igitur est conjecturam capere, quî fiat, quòd multi bonorum in fœdere DEI veraciter promissorum non reddantur participes; in promptu causa est, fœdus DEI non servant, sed suâ negligentiâ patiuntur sibi manum fidei, quâ Christi meritum comprehendant, & pedes Christiano cursore dignos, quibus in stadio à suo Imperatore sibi præscripto progrediatur, præscindi vel constringi à Diabolo, quando ad exemplum Simsonis scortantur post mundanas delicias, & ut ille Delilæ adhærens Jud. 16. suo robore privatus, oculisque captus in pistrinum detrudebatur, ac ludibrium suis inimicis debebat perpetuum: ita & ipsi à DEO deficientes ad mundum ac Diabolum, nec verum vident, nec bona sectantur, sed tandem in carcerem infernalem detruduntur, ubi in æternum reservantur opprobriũ atque cruciatum.

IV. Loc. Comm.

DEus volens ostendere hæredibus promissionis immutabilitatem consilij

consilij sui, interpositione jurisjurandi usus est Heb. 6, 17. ut ita firmiter credamus v. 18. 19. Beati itaque, quorum causa DEUS ita jurat infelices verò, qui ne juranti quidem credunt! ut habet Tertullianus. Et quia hoc die amici sibi invicem solent mittere xenia ac dona; DEUS Pater noster donat suis Jus filiorum DEI Joh. 1. & supernam illam manentem civitatem Heb. 12. interea verò dum plenariè illam possideant, conscientiæ tranquillitatem Rom. 5. & ab hostibus securitatem Psal. 110. Mich. 5. David in regnum introductus suis subditis dabat tractam panis & lagenam vini 2. Sam. 6, 19. Christus postquam nos cooptavit in sui regni cives, donat nobis panem & aquam vitæ Joh. 6. & 4, imò instruit nobis mensam Psal. 23, 5. & venit, ut abundemus Joh. 10, 10. Magna itaque est hujus fœderis divini nobiscum initi dignitas, necessitas, & utilitas, demus operam, ut illud rectè agnoscamus.

SECUNDA PARS.

ANgelus Jehovæ Jud. 13, 3. &c. imò Jehova ibid. v. 22. 23. rogatus de nomine suo, factis potiùs voluit declarare quàm verbis, quis esset, fuitque mirificus: ita etiam DEUS suos mirabiliter separat Psal. 4. à mundo, & si quid unquam rationi mirabile visum, certè est hoc, quod sequitur apud Mosen, hoc est fœdus meum seu signum fœderis, ut *circumcidatur vobis omnis mas*, quod ne obscurius dictum cuique videatur per epexegesin satis luculentam utrumque explicatur, *circumcidetis carnem præputij vestri, ut sit signum fœderis inter me & vos.* Est enim ipsa circumcisio signum totius fœderis cum DEO initi, quando illo externo signo monebantur, se cum DEO pactum inisse, quod illo sit ex parte sua confirmatum.

I. LOC. COMM.

JOsua postquam per Jordanem Israëlitas traduxerat, paravit sibi cultros acutos, quibus circumcidit eos, atque inde locum vocavit Gilgalem, ideo quòd hac ratione DEUS opprobrium Ægypti ab illis amovisset Jos. 5, 1. 2. 8. Eadem ratio à Jesu vero in V. T. fuit observata in omnibus spiritualiter, ex judicij divini territorio traductos, curavit circumcidendos, atq; ita opprobrium Adæ removit, fecitque, ut essent deinceps cives terræ promissæ, seu potiùs hæreditatis in cœlo repositæ. Sed hæc olim tempore umbrarum: quid itaque hodie illa nobis prosunt? maximè. Primò. Quia Ezechiel cap. 44, 9. de tempore N. T. prædicit,

fore, ut nullus præputiatus carne veniat in ſanctuarium Domini, ubi quidem ſub typo veterum umbrarum ſtatum N. T. deſcribit, ſed hoc tamen ſimul innuit, ad nos quoque pertinere aliquam circumciſionem, de quâ paulò poſt. Deinde quia Apoſtolus Coloſ. 2, 11. huc alludit, ita ſcribens: In Chriſto circumciſi eſtis circumciſione non manu factâ, dum exuiſtis corpus peccatorum, carnis. Licet igitur rectiſſimè poſt Chriſtum exhibitum & ſacramenta N.T. inſtituta Paulus ſcribat Gal. 5, 2. ſi circumcidamini, puta ſub opinione neceſſitatis, quaſi adhuc nemo poſſit ſalvari ſine circumciſione, Chriſtus nobis nil proderit, quia dum circumciſionem quandam futuri Chriſti umbram urgetis, Chriſtum, ipſum corpus, adeſſe negatis, atque ita dum per illum abnegatum fide ſalvari neque vultis, neque poteſtis, debitores totius legis ſervandæ eſtis ibid. v. 3. quamvis etiam Patres primæ in N.T. Synodi circumciſionem non eſſe deinceps obſervandam innuant Act. 15. tamen id omne de externâ circumciſione eſt accipiendum, interna autem ab omnibus Chriſtianis quàm maximè requiritur. Ut igitur in V. T. præputium debuit amputari, ita in N.T. ſunt reſcindendæ in mente pravæ de DEO, rebusque divinis opiniones ac hæreſes; in voluntate malæ inclinationes, ad quævis ſcelera ac flagitia, in corde reprobæ ſuggeſtiones, in oculis libido Matth. 5, 29. & 18, 9. in manibus habendi cupiditas ibid. v. 30. & 8. in pedibus ad effundendum ſanguinem properantium celeritas Rom. 3, 15. metus DEI vacuitas ibid. v. 18. ex Pſalmo 36, v. 2. ex linguâ maledicentia v. 14. ad ſummam, ex omnibus membris omnia mala. Hoc ipſum ex parte indicabat ipſa circumcidendi ratio, ſiquidem ibi inſtituta, ubi maximè ſe prodit prava concupiſcentia. Ut enim ex carnali generatione omnia mala nobis adſunt, ita per circumciſionem divinam ac regenerationē ea reſcinduntur aut mortificantur, monſtrante Apoſtolo Rom. 6. Et quemadmodum olim in V.T. in ipsâ circumciſione pueris imponebantur nomina Gen. 21, 3. 4. Luc. 2, 21. Eſa. 8, 2. 3. Quo ſemper hujus admonerentur fœderis, ita nos in baptiſmo nomen accepimus, quod ſcriptum eſt in libro DEI.

II. LOC. COMM.

QUanquam propter myſterium circumciſionis (ut vir eſt generationis principium primum, ita & ille circumcidi debebat, ut indicaretur, originem ac radicem malorum omnium per fœdus DEI gratio-

ſum

sum cum fructibus tolli, nec imputari) soli viri circumcidebantur, non fœminæ: tamen quia erant semen circumcisorum Exod. 12, 6, 48. in hoc fœdere etiam continebantur, quo spectabant leges puerperarum Levit. 12. & ex ipsâ circumcisione suorum parentum se sunt solatæ piæ V.T. fœminæ, ut Judith cap. 9, 15.

III. Loc. Comm.

UT olim fuit signum fœderis externa circumcisio, ita nobis semper in memoriam revocabit fœdus DEI nobiscum in baptismo initum mortificatio veteris Adami, quando circumcidimus illa, quæ ex pravitate ejus nobis adhærent; quæ licet naturâ nobis arrideant, tamen hæc gratia & favor filiæ Pharaonis potius est abjiciendus, quàm ut propterea ex regno cœlorum excludamur Heb. 11, 25. 26. Ut enim Moses, si apud illam voluisset commorari, nunquam ad terram sanctam poterat pervenire, aut ad DEI colloquium admitti; sic etiam homines mundani, qui nolunt se ipsos abnegare, Christo ejusque regno non sunt digni.

IV. Loc. Comm.

QUale signum fuerit circumcisio optimè explicat Apostolus Rom. 4, 11. quando non modo facit mentionem σημείου, verùm etiam σφραγίδος, quod est notandum cùm contra Calvinianos, qui sacramenta faciunt tantùm signa significativa, cùm revera sint etiam exhibitiva: & Pontificios, qui negant sacramenta nos confirmare, ac certos reddere de DEI gratiâ, cùm tamen sigillum omnino confirmet ea, quæ sunt seu continentur in literis. Confer Joh. 3, 33. Rom. 15, 28. 2. Cor. 1, 22. Ephes. 1, 13. & 4, 30. Ita etiam quæ DEUS in verbo promittit, in sacramentis confirmat, ut ita sint etiam tres in terra testes, Spiritus, aqua, & sanguis 1. Joh. 5, 8. iique ad unum, videlicet ut nos nil quicquam de gratuitis promissionibus DEI dubitemus, sed firmiter complectamur illum DEI Angelum, qui nos ex omnibus malis liberat, secuti exemplum Jacobi Gen. 32. & 48. qvum & nos simus spirituales Israelitæ. Quod si facimus, ut olim Josua eos introduxit in terram promissam, ita & nos noster Jesus traducet in æternam requiem Heb. 4. ubi est gloria sine ignominiâ, cognitio sine ignorantiâ, juventus sine senectute, libertas sine servitute, pulchritudo sine deformitate, sanitas sine infirmitate lux sine obscuratione, pax sine perturbatione, quia DEUS est omnia in omnibus 1. Cor. 15, 28.

DOMINICA POST CIRCUMCISIONEM,

Matth. 2. 13, 14. 15.

IAcobum à filio suo Prorege vocatum DEUS hortatur, ut in Ægyptum abeat, & promittit fore, ut adsit, deducat & reducat feliciter Gen. 46, 3. 4. Nos qui Israelem fide imitamur, à Rege cœli in mundi hujus Ægyptum Apoc. 11. 8. sumus deducti, in quo sunt tenebræ Joh. 1. & pressuræ Joh. 16. Pharao verò est Princeps hujus mundi Joh. 12. 3. & 14, 30. & 16, 11. 2. Tim. 2, 26. adeoque DEUS quidam hujus seculi, 2. Cor. 4, 4. cum suis Angelis in statu Ecclesiastico hæreticis, qui meras tenebras luci verbi divini inferunt, & in statu politico tyrannis, qui Ecclesiæ meras pressuras inducunt, qualis in Evangelio nostro Herodes. Ut enim Pharao necabat ibi recens natos puerulos Exod. 1. ita ille multos in agro Bethlehemitico occidit infantes. Et si qua bona ac pia in illis exsurgit cogitatio, vel bonum opus, impedit per sua instrumenta Diabolus vel planè interficit. Quemadmodum verò Jacob cum suis posteris in Ægypto ad certum ac à DEO prædefinitum tempus Gen. 15, & Josephus cum Christo manere debebat, donec ab Angelo evocaretur: ita etiam nobis ex hoc mundi ergastulo non est sine jussu Imperatoris decedendum, sed exspectandum patienter, donec ille avocet, & nostræ animæ per Angelos deportentur in sinum Abrahæ Luc. 16. Interea soletur nos & contra omnia mala muniat istud, quod adsit, & ut in hunc mundum mirabiliter introduxit Psal. 22. ita etiam deducat per eum Psal. 73, 24. & tandem ad se ex eo educat. Hoc itaque Christiani jam discamus, ex hac historiâ à Christo ejusque parentibus. Nam

Exul erat Christus, comites nos exulis hujus
Esse decet, patriam si quis adire cupit. Partes constituentur tres.

I. Quæ fuerit DEI de suo filio providentia.

II. Quæ Josephi obedientia.

III. Quæ Scripturæ convenientia.

Jesu Christe, qui Israelitis per desertum vagantibus dux esse dignatus es in columnâ ignis de nocte, nobis etiam per mundi hujus inhospita, tesqua, & lachrymarũ vallem ad tuæ gloriæ collem tendentibus, igne verbi tui Jer. 23. prælucere ne dedigneris, ut ita omnibus tandem

hostibus

hostibus tibi subjectis 1. Cor. 15. tecum possimus triumphare in terræ sanctæ antitypo, seu ipso cœlo, Amen.

PRIMA PARS.

IN primâ parte notanda sunt hæc tria 1. Angeli apparitio. 2. Fugæ demandatio, & 3. addita ei ratio; cui tamen brevissimè præmittitur occasio, quæ est hæc: Quando jam magi divinitus in somnis moniti, ne reverterentur ad astutum Herodem Matth. 2, 12. & illi divino mandato parentes, per aliam viam in regionem suam reversi erant, ipseque Herodes ex morâ longiori facilè conjiceret, se esse delusum, ac consilia de occidendis omnibus infantibus agitaret, quò & recèns natum Judæorum Regem è medio tolleret, ibid. v. 2. 16. postquam ipsi erant *regressi in suam regionem* (quod ipsum vocabulum Græcum ἀναχωρησάντων, innuit) *ecce*, vide, & nota, quomodo DEUS de suis nedum cogitantibus, quid se malorum maneat, sit sollicitus, & providam rerum curam gerat, tum ut confidas ei, tum ut vites peccata, qvum ille tam acutum omnia cernat, nec unquam dormitet ille custos Israëlis Psal 121. ecce verò *Angelus Domini*, qui stat in conspectu DEI, ut nutum ejus observet, ac jussa expediat de mandato Jehovæ, cœlo delapsus *apparet*, vel apparere visus est, vel revera assumpto ad tempus corpore cernebatur *in somnis* tempore noctis, quando somnia immittuntur hominibus; quomodo usurpatur hæc phrasis Matth. 1, 20. & 2, 12. 19. & 27, 19. Cui verò apparet? non improbo Herodi, aut ejus stipatoribus nequam, sed *Joseph* Christi curatori, viro justo Matth. 1, 19. Quid autem affert? *dicens* & mandatum DEI exponens, *surge*, & experrectus *assume puerulum & matrem ejus*, Christum cum Mariâ supra v. 1. & 11. & *fuge* seu celeriter abi, ac sine mora te confer Matth. 10, 23 *in Ægyptum*, quò in typo eum præcesserunt Patriarchæ Abraham Gen. 12, 10. Jacob cap. 46, 6. Josephus cap. 37, 28. *& esto* seu commorare *ibidem, donec dixero tibi*, ac tè reverti jussero. Cur ita? *quia futurum est, ut Herodes quærat puerum*, quem ex Magis cognoscere non potuerat, & quærat eâ gratiâ, *ut occidat*, ac perdat *illum*, ut ipse solus regno suo frueretur.

LOCI COMMUNES.

QUos, quia plures sunt, indicabimus potius, quàm exponemus, ex quibus quisque pro re natâ, ratione temporis & auditorii deligere potest nonnullos.

I. Loc.

I. LOC. COMM.

AD exemplum Magorum divinitus monitorum,& fugientium conversationem Herodis discamus nos vitare consortium malorum, ne contaminemur 2.Cor.6,14. 15. 16. 17. Ita Christus apparet Discipulis Emanaunta se conferentibus,& à Pharisæorum Concilio se abstinentibus Luc. 24. Resonet itaque semper in auribus illa vox cœlestis Apoc. 18,4. Exite ex eâ populus meus, ne communicetis de peccatis ejus, nec accipiatis quicquam de plagis ejus.

II. LOC. COMM.

QUando iidem in suam revertuntur regionem, non ibi sacellum exstruunt,ubi Christum viderant, nec in cœnobium se abdunt; rejici videmus Monachorum nugas de locorum quorundam sanctitate perpetuâ, & profectionibus ad ea, item de mutandâ vitæ conditione. Nimirum aliud sentiebat David Psal. 37,3. 4. & Apostolus 1. Cor. 7, 17. 20. Quisque in quâ vocatione vocatus est, in illâ maneto, nec Johannes baptista genera vitæ mutare svasit,sed vitæ vitia Matth.3. Luc.3,10.12.14.

III. LOC. COMM.

IN eo ferme sunt omnia, ut Christianus tantùm semper ante oculos animumque sibi proponat DEI providentiam, quod si fecerit, eum sine dubio timebit ac colet,ut Dominum,amabit ut Patrem,confidet ut summo Monarchæ. Est enim nomen Domini arx fortissima,quò confugiens justus salvatur Proverb. 18,10. DEUS est suis propugnaculum Psal. 18,3. murus igneus Zach. 2, 8. fluvius Esa. 33, 21. idem omnia bene conficiet, si modo ipsi commiserimus Psal. 37, 5. & 55, 23. Proverb. 16. 3. 1. Pet. 5, 7. Ut enim hic pro Christo suo vigilat,eumque periculo præsentissimo subtrahit,ita hodie etiam novit & videt consilia malorum & cogitationes,quas contra pios ineunt Psal. 2. Esa. 8.

IV. LOC. COMM.

ANgeli sunt ministratorij Spiritus Heb. 1, 14. qui custodiunt pios in viis suis Psal. 91. 11. In omnibus ordinibus, statu Ecclesiastico, Politico, œconomico, vide Dn Chemnitium part. 1. loco. com. & Angeli sunt nostri excubitores ac stipatores,ut olim Jacobi Gen.32.vide Ps.34,8.

V. LOC.

V. LOC. COMM.

QUamvis nobis non sit promissum, & propterea neque petendum neque exspectandum, ut Angeli ita nobis appareant, ut Josepho, tamen meritò hîc commonefactio illa est instituenda, rogandum esse DEUM singulis diebus vesperi, ut ipsius bonus ac sanctus Angelus nos de nocte custodiat, ne quid juris in nos Satan habeat. Ita futurum est, ut nos spiritualiter fide intueamur illam scalam Jacobo in somnis oblatam Genes. 28.

VI. LOC. COMM.

ITa enim est, si quis DEUM timet, & justa facit, acceptus est ei Act. 10, 35. & addit ei suos Angelos custodes, qui contra Diabolum defendant Dan. 10. & 12. Tob. 8. Apoc. 12. à malis culpæ prohibeant Genes. 16. à malis pœnæ liberent 2. Reg. 6.

VII. LOC. COMM.

VIde quomodo DEUS curet tenerrimam ætatem puerulorum, & sexum fœmineum infirmum? Vide etiam quomodo piorum hominum operâ in ordinariæ suæ providentiæ cursu utatur, ut hîc Josephi, & alibi Mosis, Davidis.

VIII. LOC. COMM.

MUlieres piæ in sepulchro ubi Christum non inveniebant, inde magnâ cum festinatione aufugiebant Marc. 16, 8. sic nos fugiamus illos omnes, in quibus Christus fide non habitat Eph. 3. aut vivit Gal. 2. quiq; sunt velut sepulchra dealbata Matth. 23.

IX. LOC. COMM.

CUique in statione suâ manendum, quamdiu DEUS inde non evocat, qui velut summus Imperator aciem in Ecclesiâ instruit, & suum cuique locum assignat, quem nemo temerè mutare potest, aut debet. Etiam nemo vitam sibiipsi decurtet, aut ex eâ decedat sine ejus jussu, sed cogitet omnis pius: mea tempora, ô DEUS, in manu tua Psal. 31. 16. Non enim est ab exortu, vel occasu, vel meridie exaltatio, sed DEUS judex hunc deprimit, & illum extollit Psal. 75, 7. 8.

X. LOC. COMM.

TAles plerumq; se Christo maximè opponunt, quicunque maxima

ab eo accepêre beneficia: ut hîc Herodes per eum regnabat Prov. 8. ab eo potestatem acceperat Dan. 2. quem ita oppugnabat Psal. 2. Act. 4.

XI. LOC. COMM.

CONsidera hîc DEI benignitatem, & hominum malignitatem. Is venit hos salvatum, hi eum perditum: is aderat vita, hic Herodes mortem minatur. Sed non minus indignè DEUM, Deiq; benevolentiam suscipiunt illi, qui nomen DEI blasphemant, execrando, diris devovendo, imò elementis, Sacramentis, Christi vulneribus diabolicè abutendo, & illis cupiunt multi eos ire perditum, quæ in salutem ac vitam divinitus sunt ordinata, quo peccato ut hodie nil frequentius, ita certè nil gravius dici aut cogitari potest. Væ verò illis Christi legatis, qui ad tantum flagitium nil audent mutire! væ illis diis vicariis, qui nolunt id severè punire! væ parentibus & Præceptoribus, qui in suis hoc ferunt, imò quandoq; suo exemplo pravo præeunt.

SECUNDA PARS.

HActenus DEI mandatum, nunc Josephi obsequium videamus. Samuel vocatus à DEO, ecce me, inquit, loquere Domine; quia audit servus tuus, 1. Sam. 3. Ita etiam Josephus non obloquitur DEO, non multum inquirit, non excusat noctem, viæ pericula, aut alias molestias prætendit, sed *experrectus*, ac exsurgens, *assumpsit puerulum & matrem ejus*, cujus ipse Pater existimabatur Luc. 3. v. 23. qvum tamen revera in tertis esset ἀπάτωρ Heb. 7. *de nocte* intempestâ, *& secessit in Ægyptum, eratq; ibidem usque ad Herodis obitum*, ubi maximè in genere notanda præceptionis & executionis congruentia, siquidem eadem verba hîc in Josephi facto, quæ supra in DEI mandato. Præterea observentur hi Loci Communes.

I. LOC. COMM.

JOsephus suo exemplo docet, quod ut DEO est præcipiendi potestas, ita nos maneat obediendi necessitas. Si enim aliàs in rebus brutis, dixit, & facta sunt Psal. 33. & 148. quanto magis ab homine, Domino rerum omnium, vult sibi præstari promptum obsequium. Unde etiam homini in statu integritatis legem de non comedendo fructu arboris vetitæ posuit. Et ex his locis biblicis Exod. 35, 21. & 36, 21. Psal. 110, 3. & 51, 14. Rom. 6, 18. & 12, 8. 1. Pet. 5, 2. 2. Cor. 9, 7. Philem. v. 14. Syr. 35, 10.

satis

satisliquet, quòd DEUS tantùm probet opera non coactè sed spontaneo motu facta.

II. LOC. COMM.

QUisq; suorum maximè curam gerere tenetur, quod qui non facit, fidem abnegavit, & infideli deterior est 1. Tim. 5, 8. Confer. Gal. 6, 10.

III. LOC. COMM.

ETiam DEUS iis adest, qui ratione vocationis suæ coguntur de nocte iter facere, aut alia opera de nocte exercere: quemadmodum olim de nocte duxit suum populum in columnâ ignis, Exod. 14. & adfuit Jacobo Gen. 28. & 32. Paulo Act. 27, 23. Aliàs quisq; putet sibi dictum esse, quod est apud Johannem cap. 11, 9. nonne duodecim sunt diei horæ, si quis ambulat in iis, non offendit, & consentit Psaltes Psal. 104, 23. mane prodeat homo ad opus suum, & ad culturam suam, usque ad vesperam, vide exemplum Abrahami Genes. 22, 3. Josuæ, Jos. 3, 1.

IV. LOC. COMM.

JOsephus in Ægypto nullum habebat neque notum neque cognatum, & tamen DEI jussu eò profectus vivere ibidem potuit; ita DEUS quocunq; suos vocat, ibi ipsis de necessariis prospicit. Sic olim adfuit Abrahamo & Jacobo in Ægypto, Davidi exulanti, suo populo per desertum vaganti, Eliæ in solitudinem se proripienti, Apostolis à se emissis Matth. 10, 9. Luc. 22, 35.

V. LOC. COMM.

MUlta, sine dubio tamen adversa, in Ægypto pertulit Josephus, nec aufugit priusquam mandaret Dominus: sic & nos bona mala toleremus, dum manus Jehovæ mutet Psal. 77, 11. Tu igitur labores & ærumnas sustine, ut bonus miles Jesu Christi 2. Tim. 2, 3. Notandum id fuerat illis, qui ubi non statim sunt in re lautâ & bene auctâ, suum officium resignant, & miris modis conditionem meliorem quærunt. Mane donec tibi dixerit Dominus, qui te non deseret, nec derelinquet Heb. 13, 5. 6. Interim & hoc.

VI. LOC. COMM.

DIscamus exemplo Josephi, quod pericula rectè possimus, imò debeamus legitimè declinare, ut fecit David ex Saulis aulâ profugiens,

Christus Matth. 14, 13. Paulus Act. 27. Nam qui amat periculum, in eo perit Sir. 3, 26.

VII. LOC. COMM.

QUia tandem fuit τελευτὴ Herodis, monemur, quòd molestiarum, quas creant mali bonis, tandem futurus sit finis; quemadmodum tandem fatis suis cedens Herodes furere desinebat. Cum itaq; afflictiones hæ sint τοῦ νῦν καιροῦ Rom. 8, 18. & τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν 2. Cor. 4, 17. feramus patienter, cum DEUS sit fidelis, qui faciet cum tentatione eventum 1. Cor. 10, 13.

TERTIA PARS.

QUod in genere, seu indefinitè dicitur Amos 3, 7. non facit Jehova quicquam, nisi qvum revelaverit secretum suum servis suis, Prophetis, id verissimè ita se habet in iis, quæ erat Christus facturus & passurus: Unde etiam in illa dicuntur illi inquisivisse diligentius 1. Pet. 1. 10. 11. & toties in N. T. repeti solet, ut impleretur, quod prædictum est. Ita etiam hoc loco V. & N. T. convenientia hactenus ostenditur, nimirum Christus ita profugit in Ægyptum, & inde est divinitus revocatus, ut *impleretur quod dictum est à Domino*, seu ipso Jehova omniscio, sed *per Prophetam*, qui est vox DEI Esa. 40. *dicentem*, nempe Hoseam cap. 11, 1. *ex Ægypto vocavi filium meum*. Nam si inde verè debebat evocari, oportebat eum prius eò deferri, atq; ibidem paulisper commorari. Oritur autem hîc dubium, quis filius intelligatur apud Prophetam. Plerique interpretes statuunt ipsum Israelem eo nomine indigitari, & notari illud beneficium, quando DEUS illum eduxit ex Ægypto, ut ita præteritum aliquod DEI inculcetur beneficium. Cumque Scriptura quandoque soleat quædam capiti tribuere, quæ sunt membrorum, & contrà, ut patet de hoc ex collatione locorum Psal. 2, 9. & Apoc. 2. 27. hoc loco Evangelistam ostendere, in Christo capite id aliquando etiam esse completum &c. Quæ licet non sint contra fidei analogiam, tamen quia id apud Prophetam fuit prædictum, quod in N. T. tandem implendum, ut habent verba diserta Evangelistæ, & necessariò, si unus utriusque loci biblici sensus esse debet, unus intelligatur utrobiq; filius. Evangelista autem de solo Christo loquatur, malim id statuere, eundem etiam apud Hoseam denotari, ut sit hic sensus: Israel licet ex parte ingratus, adopti-

adoptivus filius meus, tamen eum diligo, sed in Christo, quem, ut mundi Salvatorem, Ecclesiæq; suæ Regem diligo, & quia diligo ac Ecclesiæ præfeci Psal. 2. ex *Ægypto* eum revocavi in Judæam, ut ibi *educetur*, doceat & patiatur, ut ita more Prophetis solenni Hoseas de certissimè futuro usurpet præteritū. Tu in nihil obstat, quòd nulla sint vestigia in Hebræo, quod Israel sit genitivus, quia non in genitivo, vertimus: Nec illud, quòd illi filio, quem Deus ex Ægypto vocavit, objiciatur ingratitudo, quia hoc nuspiā probatur, siquidem illi לְבַעַר non לְבֵן ea competit. Alia prolixa & ex omnibus conquisita videantur alibi, mihi non placet facilè aliorum scrinia compilare, aut centones magnos contexere, sententia ipsa indicata.

I Loc. Comm.

QVum Deus verax nullo modo mentiatur 1. Sam. 15, 29. Rom. 3, 3. Heb. 6, 18. & 10, 23. tandem est πλέωσις τῆς λελαλημένοις ὑπὸ κυρίε Luc. 1, 45. & quia jam suo tempore Gal. 4, 4. prima illa liberatio per Christum facta est, de secundâ ne dubitemus, quia verbum Dei non præterit Luc. 21.

II. Loc. Comm.

VErbum à Prophetis prolatum, imò à ministris verbi prædicatum, est ipsum Dei verbum Luc. 10, 16. 1. Thess. 2, 13. quod contra Enthusiastas, Calvinianos, & alios notandum, de quibus in A. 5. A. C. exegesi solet agi.

III. Loc, Comm.

DEI solius est salus Psal. 3, 9. & copiosa redemptio Psal. 130, 7. 8. Is verò ut populum Israeliticum ex Ægypto eduxit, ita in Christo omnes ex inferno liberavit, & nos cum ipsi visum fuerit, ex mundi hujus Ægypto in verè sanctam nostram patriam evocabit, atque traducet.

IV. Loc. Comm.

RAtio est, quia nos diligit in Christo Eph. 1. & nos per eum jam factos filios, hæredes vitæ æternæ efficiet Joh. 1 Rom. 8. Gal. 3. & 4. O Pater omnis misericordiæ, fac tandem finem hujus miseriæ, & nos participes tuæ gloriæ, Amen.

Universitäts Bibliothek Rostock http://purl.uni-rostock.de /rosdok/ppn730417328/phys_0071 DFG

IN DIE EPIPHANIÆ,

Psal. 72, 9. 10.

QUando audierat Rex Babyloniæ miraculum illud, quod Hiskiæ obtigit, misit ad eum suos legatos cum munere, ut inquirerent de prodigio illo, quod fuerat in illâ terrâ, nimirum quando Sol decem gradibus retrocesserat, atque ita erat pristinæ sanitati Rex restitutus, sicut prolixius exponitur 2. Reg 20, 10. 11, 12. 2. Chron 32, 31. Esa. 38. & 39. cap. Comparari cum illis legatis possunt Magi, qui hodierno in Evangelio ad Christum ex Oriente venisse narrantur; illi enim, quemadmodum isti in Babylonia motum Solis observantes, & ordinarium ejus cursum mutari videntes, quid hoc esset, inquisiverunt, quando stellarum ortus & occasus attendebant sedulo, novamq; stellam apparere animadvertebant, cùm muneribus adventant, eum ob finem potissimùm, ut de miraculorum omnium mirificissimo instruerentur, videlicet quomodo Sol justitiæ Mal. 4. per decem sphæras, ut vulgò numerant, ex cœlo in terram sit delapsus, ut ita genus humanum ex morbo peccati hæreditario liberaretur, quæ pietas magorum De o tantopere probata est, ut longè antè eam voluerit prædici apud Esaiam cap. 60. de quo aliàs, & in Psal. 72, 9. 10. quos jam cum De o exponemus, ut ita etiam convenientia V. & N. T. appareat. Partes erunt duæ;

Prior declarabit, quæ sit futura etiam inimicorum Christi reverentia,

Posterior, quæ subditorum Christi munificentia.

Jesu Christe nil habemus quod non accepimus; ideoq; te nunc quoq; rogamus, ut dona tui Spiritus S. nobis largiaris, ut dona piorum tibi oblata & grata ita contemplemur, ut & nostra oratio ac devotio statuatur, ut suffitus coram te, & elatio manuum nostrarum, ut munus vespertinum Psal. 141, 2. & ego, qui hæc aliis conor explicare, merito cum Davide ita suspiro; sint accepti sermones oris mei, & meditatio animi mei coram te, Jehova rupes mea & redemptor mi Psal. 19, 15.

Prima Pars.

PSalmum hunc de Messiâ agere cum Judæis negat Calvinus & alii; sed contrarium constat ex iis, quæ illi, de quo sit sermo, attribuuntur: nempe ei competit æternitas v. 5. & 17. regni perpetuitas v. 7. Dominii immen-

immensitas v. 8. Cultus & adorationis Divinæ majestas v. 11, benedictionis potestas v. 17. quæ aliàs in Genesi cap. 12. 15. 22. 26, &c. Soli Christo ex interpretatione Apostoli Gal. 3, 16. tribuitur. Denique idem evincit mirabilis ejus nativitas, de quâ v. 6. ubi alluditur ad historiam Gideonis, de qua Jud. 6. Sicut enim ibi prius solum vellus rore aspergitur, totâ reliquâ terrâ siccâ manente & aridâ; ita solus Christus à Spiritu S. ex intactâ virgine nascitur, Patri dilectus filius, cui ubertim omnia contulit, ut ex ejus plenitudine omnes acciperent, & arefacta corda per eum irrigarentur cœlitus. Contrà verò, ut postea solum vellus rore carebat, & tota terra aspergebatur eo, ita Christus in cruce exarescens, ut testa, solus à Patre deseritur, ut ita omnes homines ejus sanguine aspersi vivere inciperent, sicut exponitur Psal. 22 Confer Psal. 110, 3. Porrò ut pluvia ex cœlo descendit, ita & filius DEI: ut illa terræ maximè prodest, ita hujus adventus est salus nostra, quiq; per verbum suum velut pluviam Esa. 55. ac rorem Esa. 26. nostra arida corda rigat, ac aquâ vitæ potat Joh. 4 Ipse habet regnum, & potentiæ, quo in medio inimicorum dominatur Psal. 110. & gratiæ, quod est in Ecclesia, ubi sua dona ac bona distribuit suis civibus. De illo agit v. 9. hujus Psalmi, & dicti nostri pars prior, *coram eo* לְפָנָיו ἐνώπιον αὐτοῦ, non tantùm quòd ejus conspectum ipsi, dum adhuc sunt mali, cogantur metuere, sed etiam quia oculos ejus, omniscientiamque effugere planè non possunt, *incurvabunt se, honorē exhibentes*, genua flectent, quod est signum reverentiæ siquidem à כָּרַע, quod hoc loco extat, derivatur nomen duale כַּרְעַיִם, id est, crura. Incurvabunt autē se צִיִּים loca deserta & arida, metonymicè feri, barbari desertorum locorum incolæ, agrestes atq; indomiti potentiam hujus Regis agnoscentes, se subjugari patientur, & *inimici ejus pulverem lingent*, pronosque se in terram prosternent, fatentes suam impotentiam, indignitatem, ac hujus Regis jugo se submittent, conferantur loca Ps. 17, 13. & 22, 30. Mich. 7, 17, Esa. 49, 23.

I. LOC. COMM.

INdicatur hîc Christi Regis omnipræsentia, ipse enim quod ad impios, in medio inimicorum dominatur, quòd ad pios, adest suis usque ad consummationem seculi Matth. 28. semper autem debet hoc omnibus Christianis esse in conspectu, quòd stent & sint ipsi, ubicunq; sint, in conspe-

conſpectu ſui Domini,& proinde quod eum poſſet offendere,ſeduló vitent. Si enim quid turpe nemo audet in oculis alicujus viri honeſti & gravis, multò minus turpia quis aggreditur,quamdiu rectè cogitat, Deum hoc cernere vindice ſuo oculo. Beatos jam Regina Sabæ prædicet ſervos,qui ſtant in conſpectu Salomonis: beatiores ſunt,qui jugiter obſervant nutũ ſui heri,& Regis Chriſti Jeſu Pſal.123,2. Matth 12,42.50.

II. Loc. Comm.

QUando Spiritus Sanctus reverentiam Chriſto exhibendam per flexionem genuum denotat, habemus, quod de externis ceremoniis obſervemus, nimirum eas probari, quæ ad decorum faciant & cordis pietatem declarant, quales ſunt manuum complicatio, oculorum elevatio,capitis apertio, genuũ flexio,&c. quod ſi ita eſt, errant Pontificii, qui eas adhibent & urgent,vel ſine ullo bono cordis motu,& animi affectu, vel eo fine, ut Deo cultus aliquis in illis præſtetur, quibus Salvator illud occinit ex Eſa. 29. quod extat Matth. 15,8. 9. & quod additur eidem Marc. 7,8. 9. Errant etiam Calviniani, qui talia externa velut mera Pontificis Romani deliramenta rejiciunt omninò, qvum non modò in ſacris hinc inde quædam præcipiantur, quædam ſæpius indice digito oſtendantur,& proponantur in exemplis ſequenda. Sed ita fieri ſolet,dum vitant ſtulti vitia,in contraria currunt,quemadmodum de multis alijs Calvinianorum placitis poteſt probari, quando nimium cupiunt evitare papiſmum. Nos tenemus illud de genu flexione,qvum per illam totus cultus divinus alicubi deſcribatur,ut. 1.Reg.19,18. Pſal.22, 30. Eſa. 45,23. Mich. 6,6. Rom 14,11. Phil. 2,10. & exempla Chriſti Luc. 22,41. & Chriſtianorum etiam in N.T. Luc.5,8. Act. 20,36. & 21,5. ſicut in V. T. Salomonis Regis 1. Reg. 8,54. Eliæ Prophetæ 1.Reg.18,42. extent, poſſe eam ſine ullâ ſuperſtitione rectè uſurpari.

III. Loc. Comm.

QUantumvis homines ſint maximè feri,tamen qvum cogitant,Chriſtum eſſe Dominum,& judicem totius terræ, cui aliquando ſit reddenda ratio 2. Cor.5,10 9. contremiſcunt cum Felice Act.24,25. & proinde ſæpius illud fuerat inculcandum cum ſeveritate debitâ Tit. 2.13.15.

Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem,

Vide 2. Tim. 2, 24. 25. 26. illa verò cultura ſpiritualis agricolæ Luc.

Luc 8. quomodo debeat rectè & sedulò institui, non more modoq; vulgi, Paulus, electum illud DEI vas, suo exemplo ac præcepto docet Act. 20, 20. 21. 25. 27, 28. 31.

IV. LOC. COMM.

SI Davidi cogebantur omnes ejus hostes tandem se subjicere 2. Sam. 8. multò magis illi, qui volunt θεομαχεῖν Act. 5 Coguntur omnipotentem DEI experiri manum, & potentiam ejus agnoscere, cujus oblatam spernebant gratiam. Hic enim est ille Rex, quem cum nolunt multi super se regnare, reversus ad judicium suos hostes pro merito puniet Luc. 19, 14 27.

V. LOC. COMM.

EX tota verò hac parte potest proponi illa, quæ hodierni diei propria est doctrina, nimirum de vocatione gentium ad Ecclesiam. Ut enim hîc ea quoque est prædicta: ita Paulus narrat Eph. 2, 12. 13. 14. 15. quod illi, qui fuerint longè remoti, sint advocati, hostes sint reconciliati; id quod sub initium N.T. cœpit, quando primitiæ gentium, magi, ad Christum accessêre, eumq; humiliter adoraverunt. Tum Petro Act. 10. offertur illa visio, animalia hactenus sub lege habita immunda nunc ab illo ejusq; collegis esse spiritualiter DEO mactanda, Confer Rom. 12, 1. dum ipsi docuerunt, abnegandam esse omnem impietatem, & domandos esse pravos omnes ac beluinos affectus Tit. 2, 12. leonis crudelitatem, lupi rapacitatem, ursi ferociam, canis iram, equi libidinem, asini tarditatem, vulpis astutiam, serpentis calliditatem &c. & ut verbo dicam, qui erant antea filii diaboli, tùm reddebantur filii DEI Joh. 11, 52. qui antea erant aberrantes oves Joh. 10. 1. Pet. 2, 25. ad pastorem animarum sunt conversi Luc. 15 ita DEUS hodie voluit allicere Japhetum, ut habitaret in tentoriis Schemi Gen. 9, 27.

SECUNDA PARS.

ET meritò is accessit vocatus, siquidem si olim, cùm audiebant homines, quâ sapientiâ esset præditus Salomo, ex omnibus populis accurrebant 1. Reg. 4, 33. 34. & quidam etiam munera afferebant 1. Reg. 10, 10. multò rectius omnes approperare fas fuit, quando verus ille Salomo & Rex pacis, de quo hic Psalmus 72. loquitur, & qui Salomone major est Matth. 12. suam sapientiam in prædicatione Evangelii manifestat, ni-

mirum Reges animadvertere, & judices terræ eruditionem percipere debebant Psal. 2, 10. quod etiam futurum fuisse hîc porrò prædicitur, *Reges* Tarsis, seu maris (nam תַּרְשִׁישׁ per antonomasiam quandam mare denotat, ut fuit explicatum Jon. 1, 3. licet ibi non ita usurpetur) quia Tarsus ad mare erat sita, & synechdochicè omnes Oceani ac accolæ isto possunt venire nomine, & *Insulæ* metonymicè, incolæ earum, *munus adducent* יְשִׁיבוּ reddent, vel quòd à DEO, quicquid habent, acceperunt, vel quòd nunc tandem, quod hactenus deastris seu idolis tribuentes DEO vero sunt suffurati Hos. 2. DEO verò reddant, *Reges Schebæ & Sebæ* felicis & desertæ Arabiæ. Vide notas in cap. 10. Gen. v. 7. *Donarium afferent* vox אֶשְׁכַּר potiùs est peregrina, quàm hebræa, licet possit ratione literarum reduci ad radicem שָׁכַר inebriatus fuit. Eam verò more suo perperàm legerunt græci interpretes vertentes τὰς μισθὰς, quasi esset שֹׂכַר: Spiritus S. autem adhibuit, qvum de peregrinorum donis ageretur, qui ex terris procul dissitis erant sua donaria oblaturi; quod egregiè indicatur hoc loco verbo hebræo יַקְרִיבוּ appropinquare facient. Quid autem notetur hisce phrasibus, sequentis versus exegesis clarè docet, *adorabunt eum omnes Reges, & omnes gentes ei servient.*

I. LOC. COMM.

CUm magistratus à DEO maximo honore sit affectus, atque adeò, ut ejus in terris vicem sustineat, unde etiam nomine Deorum in illo constitutos Spiritus S. dignatur Psal. 82. Joh. 10. Decet eum etiam maximè in hoc incumbere, ut subditis in pietate bono præluceat exemplo 2. Chron. 19, 7.

II. LOC. COMM.

CUm etiam maximum sit beneficium, quando per mare merces exoticæ in urbem possunt importari, & quibus ea abundat, aliò transportari, eoq; etiam hæc nostra ora, atq; adeò omnes urbes Anseaticæ, sint affectæ, decet vicissim illas Domino gloriæ portas aperire, ut intret Psal. 24. & de sua abundantia pauperibus largiter succurrere. Quicquid enim minimo membrorum Christi afflictorum factum est, ipse in extremo judicio sibi factum esse coram toto mundo prædicabit Matth. 25. Ita jam non est necesse quærere, quomodo & nos possimus Chri-

stum

ſtum noſtris muneribus honorare, Confer Matth. 26, 11. & 10, 40. 41. 42. cumq; jam ultra centum annos noſtri majores Chriſto aurum fidei, thura precum, & myrrham patientiæ in cruce obtulerint, videamus ne deinceps degeneremus, aut ille à nobis aliò transmigret, noſtrâ ingratitudine velut Samaritanorum rejectus Luc. 9, 53. vel incuriâ, ut Gergeſenorum neglectus Matth. 8, 34.

III. Loc. Comm.

INſulæ quando medio in mari conſervantur divinitùs, ne aquis opprimantur, DEI providentia hinc elucet maxima, & viciſſim quæ ab earum incolis DEO debeatur reverentia, vel quæ hujus in illos ſit ira, docet exemplum ante diluvianorum, Ægyptiorum & noſtro ſeculo ſtrandenſium, aliorumq; miſerè in aqvis ſuffocatorum.

IV. Loc. Comm.

DAvid qvum ſequeretur oves Patris ſui, divinitus vocatur ad Regnum, Deique auxilio hoſtes ſuos fundit, ab iis multa ſpolia reportat, & in theſaurum reponens præparavit pro domo DEI, ita autem illa omnia, quæ ſunt adeò multa, ut vix fidem apud noſtros non adeò beneficos inveniant, DEO ſuo conſecrat 1. Chron 29, 12. 14 16. divitiæ à facie tua ſunt. Etenim quis ego ſum aut populus meus, ex te ſunt hæc omnia, & à manu tua hoc, quicquid eſt, acceptum reddimus tibi, Jehova, tota hæc rerum multitudo, quam paravimus ad ædificandam domum pro nomine ſancto tuo, è manu tua eſt, & tua hæc ſunt omnia. Hoc exemplum pii Regis omnes DEI œconomos in omnibus ordinibus oportet quotidiè cogitare, ac ſecum perpendere, quid & quantum beneficiorum, donorum ac bonorum à DEO acceperint, quidq; meritò Jehovæ rependere debeant, omnia enim creavit Jehova ad reſponſum ſuum Prov. 16. Sapiens DEO reddat ſuam ſapientiam, robuſtus fortitudinem, dites divitias &c. videantur hac de re admonitiones Apoſtolicæ Rom. 12, 6. 7 8. 1. Cor. 12, 4. 5. 6. 7. &c. 1. Pet 4, 10. 11. quicunq; verò ea, quæ à DEO accepit, non reddit ipſi, dum non omnia facit ad nominis divini gloriam, ſacrilegii reus eſt, gravesq; olim de tanta ingratitudine rationes reddet, ſapiens qui hæreſes invenit vel ſpargit, robuſtus miles qui aliis vi ſua eripit, dives qui opibus ad luxum ac ſuperbiam abutitur, & ſic de cæteris.

V. Loc. Comm.

Quando munus, quod reddent Reges & Insularũ incolæ, quodq; gratum sit adversus Jehovam, vocatur מִנְחָה non extortum, sed spontè oblatum, monemur Deo spontaneum tantùm probari Spiritum, non coactum cultum Psal. 110, 3. 1. Pet. 5, 2. 2. Cor. 9, 7. Ut enim illos omnes Gideon jubebatur tanquam inutiles domum remittere, qui erant timidi aut tardi Jud. 7, 3. ita Deus repùdiat eos omnes, qui ipsum velut suum Imperatorem gementes seqvuntur.

VI. Loc. Comm.

Sicut Dominus ab omnibus servis, tam ab illo cui unam, quàm ab illo cui decem minas concrediderat, rationem reposcit, Matth. 25. Luc. 19. & hoc loco tam Sebæ quàm Schebæ populos sibi vult offerre munera, docemur, hoc neminem excusare, quod pauca à Deo acceperit, neque hoc minus gratum esse Domino, si quis pauca pro suâ conditione præstet, quàm si alius multa ac magna; Ita enim paupercula vidua dans duos obulos laudatur. Luc. 21, 1. 2. 3. 4. Marc. 12, 41. &c. Nam ut olim in festis solemnioribus nullum volebat Deus coram se comparere vacuum, Exod. 23, 15. sed pro eo, quod habebat ac poterat, offerre Deut. 16, 16. 17. ita nos etiam in N. T. decet unumquemque pro re sua libenter conferre, quod faciat ad ædificationem templi spiritualis.

VII. Loc. Comm.

Qui aberant in V. T. longè, in N. facti sunt propinqui Eph. 2. & illi qui quondam in vestibulo cogebantur morari, nunc in ipsum templum Dei admittuntur, Deoq; omnia sua devovent, vide quæ dicta sunt Zach 14, 14. 21.

VIII. Loc. Comm.

Ex tota autem hac parte discimus, quænam sit vera Christianorum libertas, nimirum Deo servire, eiq; vivere Rom. 6. mundo autem & sibi ipsis mori, quapropter

Sis pius & vitæ tibi meta sit ultima Christus,
Per quem dulce pio vivere, dulce mori.

DOMI-

DOMINICA I. POST EPIPHANIAM,

Deut. 6, 5. 6. 7.

GEn. 18. commendatur valdè Abrahami pietas, non tantùm quòd hospitalitatem exercuerit, atq; ita inscius etiam Angelos susceperit Heb. 13. 2. verùm etiam quòd suis filiis sit præcepturus, ut observent viam Jehovæ, exercendo justitiam & judicium, atq; ut præstet Jehova, quod promisit v. 19. Ita etiam nobis Jehova Joh. 14, 23. cum suis Angelis Heb. 1. v. ult. aderit, si modò nos eum dilexerimus, & libenter cum discipulis Emmaunticis hunc Dominum exceperimus Luc. 24. quando venit in suis legatis, seu fidelibus verbi præconibus 2. Cor. 5, 20. stat ad ostium cordis nostri & pulsat, si quis audit vocem ejus, introibit Apoc. 3, 20. tùm verò maximè hoc futurum est, quando diligenter verbum DEI scrutamur ad Christi præceptum Joh. 5, 39. & Berrhoënsium exemplum Act. 17, 11. de mirabilibus Domini loquimur Ps. 119 Luc. 24, 36. & viam Jehovæ in verbo præscriptam observamus Psal. 128, 1. exercendo justitiam, non modò illam justitiam fide imputatam, bonis operibus declarando Gal. 5, 6. sed etiam DEO, quod est DEI, tribuendo Matth. 22. juxta primam Decalogi tabulam, & judicium præstando, quod requirit secunda decalogi tabula, erga proximum. Hæc demum est vera illa & probata enutriendi ac instruendi liberos ratio in disciplina & admonitione Domini Eph. 6, 4. eamq; quando in hodierno Evangelio in parentibus Christi observamus, placet ex Mose explicare, quàm severè DEUS omnibus mandaverit, præsertim iis, qui sunt parentum loco, non tantùm, ut ipsi DEUM ritè colant, verùm etiam sibi concreditos in pietate erudiant. Partes dicti erunt duæ,

Prior, quæ nam uniuscujusq; hominis debeat esse in DEO colendo integritas.

Posterior quæ in DEI cultu alios inferiores docendo requiratur sedulitas.

Jesu Christe, nos postquam à latronibus infernalibus sumus in protoplastis nostris miserè percussi, jacemus semimortui Luc. 10. Imò planè in peccatis exstincti Eph. 2. quomodo igitur te ex nostris viribus diligamus, qui vita ipsa es? Ex toto corde? Cor nostrum est tardum ad credendum iis, quæ dicta sunt per Prophetas Luc. 24. est obscuratum te-

nebris Eph. 4, 17. quomodo igitur ei sine te lux verbi tui illuceſcet aut orietur? acumen ingenii noſtri eſt hebes Gal. 3, 1. niſi tu illud exacuas, lingua noſtra eſt muta, nec eloquitur vias tuas, niſi tu eam ſolvas, Marc. 7. & os noſtrum aperias Pſal. 51. Tu qui per tuam infinitatem nusquam abes, fac cogitemus imò ſentiamus te nobis ubicunq; locorum fuerimus, præſentiâ gratiæ adeſſe, & proinde ut omniſcium Dominum ac futurum totius terræ judicem reverenter colamus Amen. Eccleſ. 12, 13. 14.

PRIMA PARS.

SIrac. 18, 30. optima eſt fiducia in Dominum ſolum, quandoquidem mortuum cor adhæret rei mortuæ. Explicatio hæc quædam eſt primi præcepti καὶ κατὰ θέσιν, καὶ ἄρσιν,

Fide Creatori, nullis confide creatis,

Ille enim ſolus eſt vita, & qui credit in eum, mortem non videt æternam Joh. 8. Ille ſolus vivit & regnat in cœlo, & quæcunq; vult, facit Pſal. 115. Reliqua omnia idola & deaſtri gentium nil ſunt, nil poſſunt ibid. & 1. Cor. 8, 4. 6. Multi diligunt divitias, in auro ponunt ſpem ſuam, & inſigni auro dicunt fiducia mea Job 31, 24. ſed hoc non poteſt eripere die furoris Jehovæ Soph. 1, 18. Alii ſunt φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι 2. Tim 3, 4 ſed tales in delitiis viventes vivi naturaliter, mortui ſunt ſpiritualiter 1. Tim. 5. 6. imò ſæpe ex improviſo ex hac vita & deliciis ſuis abripiuntur Dan. 5. Luc. 12. Alii honore ſuo abutuntur, ut Rex Babylonis Eſa. 14 Dan. 4. Alii robore ſuo freti miſerè periêre, ut Goliathus 1. Sam 17. & quis poſſet omnes pereundi modos enarrare, qui obtingunt iis, qui rebus perditis ac perdendis adhærent. Rectè igitur Moſes: Audi Iſrael, Jehova DEUS noſter unus eſt & ſolus Pſal 86, 10. Eſa 37, 20. & ſi ille ſolus eſt Jehova, qui à ſe, & à quo reliqua omnia, ſummum illud numen, & ens entium ſupra alias res omnes meritò diligendus ac colendus eſt. *Itaque diliges Jehovam Deum tuum,* qui multis magnisque beneficiis ſuum amorem tibi probavit abundè, *ex toto corde tuo,* ut in nullo alio ponas fiduciam, *ex toto animo tuo,* & in omni vita ac propoſito tuo nullum alium ſperabis aut invocabis, quàm eum, *& ex omni virtute tua.* Heb. *toto valdè tuo*, hoc eſt, eo omni, quod valde in te amas vel ipſe, vel alii, quodque aliis meritò præfers, unde rectè vertitur hoc loco, ex omnibus vel totis viribus tuis, ſiquidem מְאֹד apud Hebræos utsum-

utrumque notat,& per ὅλῳ redditur Luc. 10, 27. ubi hoc primum & præcipuum in tota lege præceptum allegatur, ſicut & Marc. 12, 30. ac Matth. 22, 37. ex quorum dictorum collatione etiam hoc liquet ב rectè poſſe verti per ἐξ & ἐν. Quod verò ibidem additur ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, videtur eſſe quædam explicatio ſequentium verborum apud Moſen, *& erunt verba iſta, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo*, hoc eſt,ſedulò de iis ſemper cogitabis, nec unquam excidere animo patieris, & hæc ut tantò melius obſerventur ; etiam rythmos quosdam hebraicos in textu eſſe adhibitos videmus.

I Loc. Comm.

OMnis pietatis fons & origo eſt,ſcire ac firmiter credere,quod Jehova ſit unus & ſolus DEUS ſuper totam terram,à quo,in quo,per quem, ad quem ſunt omnia,qui ſolus ab æterno ; cum reliqua omnia habeant ſuum principium ac finem. Id enim ſi nobis perſuaderi patimur, potiùs ſolliciti ſimus,ut illum unum habeamus,quàm omnia cætera Pſal. 73,25. 26. Nam quid deſit illi,qui DEUM omnia creantem ac poſſidentem habet. Conſidera Abrahamũ ex patria extorrem,Jacobum profugum, Iſraëlitas & Eliam in deſerto, Danielem in exilio, & cum videris quomodo illis cum nil fuerit,nil defuerit,ubi DEUS aderat,tu quoque confidere DEO diſcas, neque ad vetita vel illegitima media unquam deſcendas, aut rebus mundanis te mancipes, qvum utrobiq; mala reſtent præmia.

II. Loc. Comm.

OMnia flumina,inquit Rex ſapiens Eccleſ. 1, 7. à mari oriuntur & in mare revertuntur, nos rectiùs & magis piè: omnia bona dona à DEO deſcendunt,ergò etiam omnes homines ſua gratiarum actione, & amore ad eum aſcendant,hunc ſolum reverenter adorent,& præſentem DEUM habeant. David unico illo beneficio à Jonathane affectus, quòd ut vitæ ſuæ fuga conſuleret,eſſet admonitus,fatetur ſe eum amaſſe magis,quàm ullam mulierem 2. Sam.1, 26. Ecce DEUS modum ſalutis invenit,& procuravit ipſe ſolus per filii mortem, & adhuc quotidiè monet ac rogat, nobis ipſis conſulamus exeundo ex Babylone hujus mundi Apoc. 18. fugiendo in montem DEI, cujus typus quidam eſt in Lotho egreſſo Sodomâ, Mephiboſeth à Davide iterum donatus bonis patriis,

patriis, quæ persolvit ei Sostra, quam ei etiam exuli declarat sinceram benevolentiam 2.Sam. 9 nos quæ in Adamo Patre nostro perdidimus, per Christum alterum Adamum recuperavimus. Nonne igitur hunc diligemus? omninò dicit Johannes 1. Epist. cap. 4, 19. quia ipse dilexit nos prior, quando creavit, cùm eramus nihil, quando redemit, cùm eramus perditi, quando illuminavit suo verbo, cum sedebamus in tenebris Esa. 9. Et paucis, quid habes, ô homo, in animo ac corpore, in bonis fortunæ, in donis naturalibus ac spiritualibus, quod non accepisti? 1 Cor. 4, 7. si autem à DEO accepisti, scias te ei ad omnem cultum & amorem meritò esse obstrictum.

III. LOC. COMM.

ET quis non diligat illum æternum ac omnipotentem, illum animum paternum & clementem? Illud notat vox *Jehova*; hoc vox, *DEUM tuum*. Reliqua enim sunt tantùm apparentia bona, vel fluxa & caduca, Jehova autem semper unus & idem Psal. 102. ita valetudo, honor, divitiæ, voluptates bona sunt nunquam propria aut perpetua, Jehova autem cujus est portio Psal. 73. elegit bonum, quod nemo potest ei eripere Luc. 10, 42. Et si est Jehova, habet juvandi facultatem, si est DEUS noster, habet miserendi voluntatem Psal 103. & amorem in nos plusquam maternum Esa. 49. Jam vide saltem matrem Mosis, quàm sollicitè curet filii sui vitam, & cum summo suæ vitæ periculo, Exod. 2. & hinc conijce cætera. Si Deus nos dilexit, qvum adhuc eramus ejus inimici, quantò magis justificati & reconciliati per filium servabimur? Rom. 5, 9. 10. Postquam enim Christus jam omnibus officii mediatoris partibus expeditis in cœlum erat ascensurus, verè dicit; Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, ad Deum meum & Deum vestrum Joh 20, 17.

IV. LOC. COMM.

SEd multi homines dicunt, se Deum diligere 1. Joh. 4. multi ex parte amant ac ei confidunt, simul autem in aliis rebus spem suam locant, hoc primum decalogi & præcipuum omnium mandatorum præceptum vetat. Ut enim mater coram Salomone contendens volebat sibi totum ac vivum suum dari filium 1.Reg. 3. Sic Deus vult totum hominem Rom. 12, 1. & ut olim in V.T. holocaustum (quod nomen etiam ipsum

ipsum innuit) totum comburebatur, & igne quidem divinitus accenso, ac postea jugiter conservato Levit. 6, 2. 5. 6. & 9, 24. ita etiam oportet illum amorem, qui DEO magis placet, quàm holocaustum, esse ex toto corde, divinitus, flammâ amoris accenso Marc. 12, 33. inde nihil quicquam cessit aliis, neque hic DEUS patitur rivalem aut socium. Quando uxor Lothi ad montem properabat, ita tamen, ut ad Sodomam respiceret, eripere se non potuit, sed facta est statua salis, ut te fatuum condiat Gen 19. idem omnibus continget, qui mundum potiùs amant, quàm DEUM Luc. 17 32. 33. qualis fuit Demas 2. Timoth. 4, 10. & multi Christi discipuli Joh. 6. Luc. 9, 62.

V. LOC. COMM.

MUlti autem qvum florem juventutis consecrarint Diabolo, fæcem senectutis DEO devovent, qvum cor ipsum applicuerint rebus terrenis, os, manus, linguam, aliaq; externa membra in DEI cultu more hypocritarum, de quibus Matth. 6. & 23. occupant, & non secus cum DEO agunt, ac in fabulâ adumbratur, ubi quis dicitur invocasse Mercurium, ut adesset sibi propitius in hoc itinere, si quid inveniat, fore ut ex æquo dividat; invenit autem sacculum repletum amygdalis nondum purgatis, tum ille nucleos comedens, putamina DEO obtulit, qui dederat omnia. Tales erant omnino illi, de quibus DEUS conqueritur Mal. 1, 8. &c. quod cùm habeant multa pecora benè curatâ cute, macilentum, cœcum, claudum, pollutum, ægrum ac debile offerunt. Tales sunt, qui tum DEUM volunt colere, quando ad alias res obeundas sunt minus apti, vel qui DEO consecrant, ex quo pretium sperare non possunt. *Ridiculè hæc Domino, nequeunt quæ vendere, donant.*

VI. LOC. COMM.

QVum DEUS dicit improbo Psal. 50, 16 17. quid tu assumis fœdus meum in os tuum, cum oderis disciplinam, hoc ipsum perstringit, quod est vitium valdè usitatum, quòd homines multa de rebus divinis garriant, & nihil faciant, quos fatuis ædificantibus comparat Salvator Matth. 7. Jacobus oblivioſis cap. 1, 23. 24. & Petrus 2. Epist. 2, 15. Judæ v. 11. talibus mercedem Bileami promittunt. Hi sunt qui labiis appropinquant, dum cor procul abest Esa. 29, 13. qui culices colant, & camelos deglutiunt, decimant mentham, sed graviora legis, judicium de doctri-

nâ, misericordiam in proximum, & fidem in DEUM dereliquerunt Matth. 23, 23. 24. Quia autem in N.T. omnes sunt facti spirituales quidam sacerdotes 1. Pet. 2. Apoc. 1, 6. ut olim Pontifex maximus urim & thummim ac sacrum pectorale super cor gestabat, unde quæ esset DEI voluntas cognoscebatur Exod. 28. 15. 30. ita sint verba legis etiam super cor uniuscujusq; pii, unde discat, quid DEUS velit nos facere, quid omittere Rom. 12, 2. Eph. 5, 17. Et hæc in cultu DEI requiritur integritas.

SECUNDA PARS.

QUando Salomo vim verbi divini, ejusq; efficaciam descripturus est Eccles. 12, 13. 14. confert illud aculeis & clavis infixis, traditis à Pastore uno, quibus potius moneri nos patiamur, quàm aliis scriptis humanis. Et rectè. Ut enim stimulis agitari solent segnia animalia, ut cursum vel opus suum absolvant, ita in lege homines exstimulantur, & à naturali suâ tarditate ac segnitiè incitantur: & ut clavis quædam inter se connectuntur ac firmantur, ita verbo Evangelij corda DEO per fidem, & per caritatem proximo conjunguntur, & hæc sunt illa verba, quæ semper debent esse in oculis ac voculis nostris, imò supra cor nostrum (ut habet textus hebræus) ut ad illa sursum spectemus. Idem nunc porrò Moses aliâ adhibitâ metaphorâ declarat, quando scribit, *& exacues ea tuis filiis.* Ut enim bellatores arma sua acuunt, quò facilius in hostes penetrent; sic tu liberis tuis doctrinam de DEO debitâ cum gravitate, severitate ac diligentiâ propones, ut stimulos in cordibus eorum relinquas: & quemadmodum sæpè gladius coti admovetur, quando acuitur, ita tuos filios sæpius ad verbi divini normam adduces, atque illo ut ipsorum aures personent jugiter, sedulò curabis. Quò pertinet (1.) Quod hebræis ab eadem radice שָׁנַן, quæ hoc loco extat in Piel, acutum & pungens dictum seu dicterium שְׁנִינָה appellatur Deut. 28. 37. 1. Reg. 9, 7. Jerem. 24, 9. (2.) Quod cognita radix שָׁנָה iteravit, ingeminavit, notet, unde hoc loco non incommodè exponunt quidam, ingeminabis, iterabis, continuò dices, dextrè, argutè & sæpe propones. (3.) Quod qui aliis contumeliosè obloqvuntur, vel in eos inclementer dicunt, dicuntur acuere linguas suas Psal. 64, 4 & 140, 4 & verba eorum sagittæ acutæ appellantur Ps. 120, 4. Prov. 25, 18. Idem sequens phrasis innuit, nempe magnam in pueris instituendis adhibendam esse

esse diligentiam, quando legimus וְדִבַּרְתָּ בָּם & *loqueris in iis*, hoc est, non modò de iis verba facies, ut plerique interpretes tantùm vertunt, sed etiam commentarium in illa facies, singula accuratè exponendo. Atq; hoc est præceptum de sedula liberorum institutione latum, quod ut ubique ac semper omni loco ac tempore, domi, forisq;, noctu & interdiu observetur, quæ subjiciuntur in textu, monent: nempe explanabis DEI legem, quando quiescis, *seu quando desides domi tuæ*, (יָשַׁב enim etiam inhabitare & residere notat) & quando te moves, seu peregrè proficiscaris, *quando ambulas per viam*, seu iter facis, hoc est, in omni loco, & omni tempore, nocte ac die Psal. 1, 2. quod periphrasticè ita indicatur, *quando cubas*, putà in lecto, quod fit de nocte, & *qvum surgis*, quod fit manè, quando experrecti ad officii nostri munia redimus. Confer cum hoc loco, quod ad phrasin Psal. 139 2.3. & ea, quæ dicta sunt in Psal. 1, v. 1. Quod ad rem ipsam, eadem repetuntur Deut. 11, 18 19.

I Loc. Comm

MOnemur quanta à parentibus, imò Ecclesiæ Doctoribus & Præceptoribus in instruendis junioribus requiratur diligentia, nimirum non perfunctoriè, non segniter, non somniculosè, (ut sæpe fieri amat) illa cura suscipienda est, sed ita, ut cogites tibi cum aliquot feris, quæ sint configendæ vel domandæ, vel cum aliquot truculentis hostibus rem esse, qui sint prosternendi ac subjugandi. Etenim quid aliud sunt vitia, quæ natura corrupta producit, quàm feræ beluæ? imò homines iis dediti quibusvis bestiis sunt deteriores, & hæ omnes cupiditates ac concupiscentiæ carnales, velut hostes jurati, militant adversus animam 1. Pet. 2, 11. His ut rectè eatur obviàm, oportet arma nostra spiritualia, quorum usus est in hac militiâ sacrâ, esse acuta Psal. 149, 6 7. Eph. 6, 13. 14. Heb. 4, 12. Apoc. 1, 16. magnoq; studio præparata, non verò operâ tumultuariâ arrepta, situ sqvallentia, ac minus secum ipsa cohærentia. Doceat minister verbi ὡς ἐξουσίαν ἔχων Matth. 7, 29. Luc. 4. 32. & Marc. 1, 22. Ad quem locum Lutherus noster in margine hanc notam ponit. ipse spiritu fervidus concionator, non tepidus, non frigidus, quales Dominus ex ore suo evomit Apoc. 3, 16. Der HERR lehret gewaltiglich/ das ist/ seine Predige war/ als eines/ der es mit ernst meynet/ vnd was er sagte/ das hatte eine Gewalt/ vnd lehret/ als hette es Hände vnd

Füsse/ nicht wie die Lumpenprediger/ die daher speyen vnd geiffern/ daß man drüber Vnlust vnd Grewel gewinnet. Christus Luc. 24. 25. 32. ita sermocinatur, ipse Zelo ardens, ut inde cor discipulorum ardere inciperet, Paulus tam graviter differit, ut inde contremisceret magnus Dominus & præses Felix Act. 24, 25. Petrus tales stimulos adhibet, quibus corda ipsa auditorum compunguntur Act. 2, 37. Proprætor seu Proconsul percalsus super doctrinam Domini credidit Act. 13, 12. Dicis, non omnes ita possunt concionari, ut Christus ejusque Apostoli: ut illud facilè de gradibus donorum concedo, ita de Zelo, qui debet esse in omnibus, & efficaciâ verbi nego: quia unum idemq; DEI verbum vivum & efficax est Heb. 4. & qui audit ministros Christi, ipsum audit Luc. 10. quod proponunt (si proponunt ut eloquia DEI, non humanâ tantùm arte composita 1. Pet. 4, 11.) est ipsum DEI verbum 1. Thes. 2, 13. & verbum DEI nunquam redit vacuum Esa. 55, 10. 11. quomodo ipsi vocantur DEI συνεργοὶ 1. Cor. 3. DEUS etiam per verbum non tantùm ab Apostolis, sed omnibus N.T. Doctoribus, Pastoribus, Præconibus prædicatum est efficax, per id tanquam pluviam liberalissimam rigat, quod est aridum, per id tanquam tonitru & vocem omnipotentem flectit, quod est rigidum, per id tanquam ignem cœlestem fovet, quod est frigidum confer Psal 68, 9 10. 19. 34. Eph. 4, 8. 11. 12. Jer. 23, 29. & 5, 14. Et perpende saltem, quomodo hebes aliqua somniculosi Concionatoris, præceptoris, parentis, qui omnium odia timent, admonitio possit cor aliquod induratum naturaliter penetrare? resilit videlicet tam socors admonitio, ut telum minus acutum hostem non vulnerat, qvum vestem, loricam, vel æreum thoracem non penetrat. Exacue igitur tua tela, si vis occidere illum veterem Adamum, & seriò rem gere Gal. 5, 24. Colos. 3, 5 aliàs inanem sumes operam, nisi fortè (quod fieri nunquam potest) DEI verbum mentiatur. Exacue securim, ut possis minus fertiles ac luxuriantes ramos amputare, arbores infrugiferas exscindere. Id enim tibi, ô hortulane spiritualis, seriò demandatum est Luc. 13, 7. 9. Matth. 3, 10. Quod autem hæc, quæ parentibus præscribuntur, rectè etiam ad ministros verbi accommodentur, patet, quia ipsi parentes spirituales, & auditores eorum filii sunt 1. Cor. 4, 15. Gal. 4, 19. Phil. 2, v. 10. Et quidni liceat à minus ad magis ita, scripturâ duce, progredi? si parentes tantâ curâ debent suos liberos instruere, quantò major à Pastoribus

ſtoribus animarum, ex quorum manibus DEUS eſt pereuntium in Eccleſiâ, ubi admoniti non ſunt, requiſiturus ſangvinem, ſedulitas eſt adhibenda?

II. LOC. COMM.

SI qui ſuorum domeſticorum curam non gerit in externis, quæ ad victum & amictum ſpectant, fidem abnegavit 1. Tim. 5, 8. multò magis ille, qui ſuos liberos in pietate non erudit Eph. 6, 4. Nunquam enim quisquam ſuam carnem odio habuit, ſed alit & fovet eam, dicit Apoſtolus de conjuge Eph. 5, 29. idem tamen etiam de liberis, qui ſunt de ſubſtantia parentum rectè dici poteſt. Oderunt autem illi ſuos liberos, qui ex inferno animam eorum non redimunt, quantum in ſe eſt, docendo & ducendo ad ea, quæ pia, honeſta, juſta, caſta, confer Prov. 13, 24. & 19, 18. & 22, 15. & 23, 13. 14. Phil. 4, 8. Multi curant, ut congerant ipſis divitiarum cumulum, ipſum autem, qui illa bona modeſtè ferat & rectè uſurpet, non inſtruunt vel induunt animum, non minùs inepti, cenſente Plutarcho, quàm ſi quis calceum magnâ curâ ſervet, pedem autem, cujus gratia ille eſt, prorſus negligat. Vide quisquis es, ut tui filij ſint divites in Domino Luc. 12, 12. ita nihil rerum ad vitam neceſſariarum deerit Pſal. 34. ſed omnia quærentibus regnum DEI adjicientur Matth. 6. Multi hoc unicè agunt, ut filiis proſpiciant de conjugio, ut exiſtimant, felici, ſi fuerit nummatum, non in id incumbentes, ut cum Chriſto ſpirituali copulentur conjugio, quo ſine omnes opes cum ipſis ſunt ad perditionem Act 8, 20. Multi ſolliciti ſunt, ut filii ipſorum perveniant ad honores, non cogitantes, quòd multi, quum DEI gloriam non ſpectant, majori in inferno afficiantur ignominiâ. Hæc autem & ſimilia plura rectè adminiſtrat, qui filiis ſuis legem DEI exacuit.

III. LOC. COMM.

QUandò jubentur parentes loqui in verbis legis, notatur, quòd debeant eſſe in hac νουθεσίᾳ plurimi, aſſidui, & ita accurati, ut qui victura ſcribunt commentaria. Quam ad rem non mediocris requiritur diligentia. Quod ſi tantum ſtudium à parentibus exigitur, quid fiet nonnullis otioſis, pigris, ſocordibus ſomnolentis verbi miniſtris, qui non tantùm nulla ex ſe meditantur in ſacros textus explicandos pro re natâ apta & bona commentaria, ſed ne quidem aliorum conſulunt, ſed

ex postillâ quadam, quam semel edidicêre, quotannis recitant, quasi singulis annis iidem auditores, iisdem vitiis laborantes, in iisdem virtutibus excitandi, in iisdem calamitatibus vel tentationibus consolandi adessent, non minus inepti, quàm stulti agricolæ, qui eidem agro idem semen semper concredunt, exiguum vel nullum tandem reportantes fructum; neque minus delirantes, quam si quis infanti & valido rustico eundem cibum velit ingerere, vide 1. Cor. 3, 1. 2. Heb. 5, 12. 13. 14. 1. Pet. 2, 2. Sed quid aliud speres aut exspectes à tam cœcis cœcorum ducibus? Matth. 15, 14 Luc. 6, 39.

Quodque parùm novit, nemo docere potest.

IV. LOC. COMM.

QUod ille dicebat μνημονεύεον Θεῦ μᾶλλον, ἢ ἀναπνευστέον sæpius DEI recordari, quàm spiritum ducere debemus, hîc satis benè per partes à Mose explicatur: & quemadmodum nullus locus aut tempus est, quo DEUS non sit, imò nobis adsit, quum per illum simus, vivamus & moveamur Act. 17. ita in omni loco 1. Tim. 2, 8. & omni tempore Psal. 34, 2. ejus nomen celebrare ac invocare decet, ut ita DEUS, per quem sunt omnia, in omnibus glorificetur, cui sit honos & gloria in sempiterna secula, Amen.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

Genes. 2, 18.

DE Conjugio, cujus instituendi fundamentum est divina autoritas, continuandi & retinendi in genere humano est maxima necessitas, & servati summa utilitas, quia agitur in hodierno Evangelio, placet eâ occasione, cùm de ejus primâ institutione ex Mose prolixius, tum de ejus summâ commendatione ex Apostolo Heb. 13, 4. exordii loco brevius dicere, & ut rerum hic ordo postulat, ὁμηρικῶς ac ὕστερον πρότερον. Ita igitur hic progreditur, ut simul matrimonii dignitatem, & violationis ejus indignitatem ac malignitatem declaret, ibi DEI mandantis veritatem, hîc damnantis severitatem inculcet. *Nuptiæ*, inquit, indefinitè, ita tamen ut æquipolleat universali propositioni, quod probat aliorum locorum biblicorum expositio Genes. 2, 23. 24. 1. Cor. 7, 2. 9. &c. Matth. 19, 11. 12. & oppositio 1. Tim. 4, 3. sunt *honorabiles* ac in magno cùm apud DEUM, tùm homines prudentes precio ὁ γάμος τίμιος

τίμιος, & inde in suo genere non minus honorati sunt conjuges in statu œconomico quàm qui sunt in statu Ecclesiastico Act 5, 34. qui tamen si bene præsunt, duplici honore sunt digni 1. Tim. 5, 17. & quidem *in omnibus* hominibus, cujuscunq; sint conditionis ac status. Ubicunq; enim Scriptura non excipit, neq; nostrum est fingere exceptionem, quâ de re infrà cum DEO. Et proinde thorus seu *cubile* sit *impollutum*, ita ut quisq; conjugum uni & soli, qui cum fœdere tam sancto junctus est, se servet immaculatum. Contrà verò si quis hac admonitione spretâ vel scortando, quando cælebs est, nec matrimonio junctus vivit, vel adulterando, quando conjugium iniit, sextum decalogi præceptum violaverit; sciat se id inultum non auferre, sed pœnam divinam tacitis pedibus advenire, *quia scortatores & adulteros* judicabit, quid dico judicabit? ex hebraismo noto, ubi simplex sæpe ponitur pro composito, quo sancta lingua caret, *condemnabit DEUS*, non tantùm in hâc vitâ per magistratum, ignominiæ & plagis eos exponens, si is suo velit fungi officio; sed post eam, nisi resipiscant æternis cruciatibus adjudicans. De idiotismo linguæ Hebrææ videantur quæ dicta sunt in Psal. 9, 17. & κρῖμα pro κατάκριμα accipitur, Joh. 3, 18. 1. Cor. 11, 29. Memorabilis itaque hæc est Conjugij commendatio, dum quæ sit honestorum conjugum gloria, & inhonestorum scortatorum miseria, paucis sed emphaticis verbis declarat Apostolus. Nam utrobiq; à DEO & præmia & pœnæ inferuntur. Confer Rom. 2, 6. 7 8. 9. 10. Quorum illud summæ beatitatis, hoc extremæ infelicitatis. Et meritò id faciet DEUS; quia illi institutioni & ordinationi divinæ parent; hi eandem derident. Quòd ut constet, ipsam videbimus, & quidem in his duobus membris:

Prius continebit Cœlibatus incommoda,

Posterius Conjugii commoda.

Domine, tua sunt hæc statuta sacra, doce nos de iis Psal. 119. & quia non est bonum, nos solos ex nostris viribus tuum verbum scrutari 2. Cor. 3. Fac, tuus spiritus nobis adsit, qui scrutatur omnes mysteriorum DEI profunditates 1. Cor. 2, 10, Is nos de hac materia differentes in omnem veritatem ducat Joh. 16. Siquidem ipse Paracletus verus nostris infirmitatibus opitulatur Rom. 8. 26.

PRIMA

PRIMA PARS.

NAomi tum denique intelligebat sua ex conjugio orta bona, cum quæ in potestate habuerat, amiserat, ipsaq; viro & filiis orbata suis redibat domum. Tum enim nomine suo vocata, ne vocate me inquit, Naomin, id est amœnam, sed Maram seu amaram, eò quòd omnipotens amaritudine me valdè affecit Ruth. 1, 20. Et certè ita est, ut subjicit, se fuisse plenam ac divitem satis, quando vir vivebat, etiam in annonæ caritate, atque extra patriam, quæ jam melioribus annis reversa sit vacua, eò quòd virum non habeat, familiæ columen. Ut autem hæc deplorat suam viduitatem ac ejus mala, viro mortuo quæ se manebant, ita maritus mortuâ conjuge meritò luget ac acerbè deflet eam, exemplo Abrahami Genes. 23, 2. quia sublatum videt desiderium oculorum suorum Ezech. 24, 16 quod Lutherus etiam bene vertit Augenluſt/ & in margine rectè explicat, da er Troſt/ Luſt/ vñ Frewde von hat. Et quidni ita sentiat homo, qvum hæc DEI ipsius sit sententia? non modò ubi conjugi Ezechielis tribuit hoc encomium; sed etiam ubi omnium honestarum matronarum laudes decantandas curat Prov. 31, 10. & ubi ipsum instituit conjugium ipse primus omnium paranymphus. *Dixit* enim *Jehova*, DEUS essentiâ unus, personis trinus, omnium rerum autor, conditor, conservator, vindex ac judex, *non bonum*, scilicet est, id est, ex stylo Scripturæ & idiotismo linguæ, *peßimum est*, pluribusq;, quàm credi aut dici potest, scatens incommodis (Quicquid enim Hebræi volunt valdè affirmare, per negationem contrarii efferunt, sicut alibi probatum est prolixius. Nunc videri possunt hæc loca Psal. 83, 2. Prov. 10, 2. & 18, 5. & 23, 13. Amos 2, 4. Joh. 1, 20. & 3. 15. 16. 17. 36. & 5, 24. Rom. 4, 19) *esse hunc hominem* הָאָדָם *solum* heb. לְבַדּוֹ soli sibi. Non enim nobis solùm nati sumus, sed partem nostri ortus parentes, patria, & alii homines sibi postulant. Per hominem autem, ut non solus Adam, seu unum illud individuum intelligitur, quòd notat ה præfixum, ad speciem integram pertinere, quæ hactenus de primo parente dicuntur tum solo, uno atq; unico homine in terris existente: ita simul indicatur, quia de Adamo viro fit sermo, & illo, qui in ipsâ ætatis, staturæ, virium, sapientiæ ἀκμῇ fuit tum constitutus: quod liquet non tantùm, quia statim potuit paradisum colere, liberos gignere; sed etiam, quia reliqua omnia

mnia in perfectissimo gradu sunt creata, arbores cum fructibus, animalia jam omnibus numeris absoluta: debere eum jam virum esse, seu dudum ex ephebis excessisse, cui postea competat illud prædicatum, quòd non conveniat, eum esse solum. Ita enim postea explicatur sub finem capitis v. 24. per אִישׁ, id est, virum jam maturum conjugio.

I. Loc. Comm.

QUando Deus ipse est autor conjugii, divina ipsum est ordinatio; & proinde meritò diabolica illa doctrina, quæ, quod Deus omnibus dono continentiæ peculiariter non præditis Matth. 19, 11. 12. instituit, nonnullis prohibet 1. Tim. 4, 1. 3. quod faciunt Pontificii. vide Bell. l. 1. de clericis cap. 18 à quibus saltem hoc petitur, ut concilient, quomodo matrimonium sit sacramentum, & res sanctissima, ac verè gratiam conferens, & tamen eo sanctissimis quibusq; interdicendum. Est quidem signum adumbrans conjunctionem Christi & Ecclesiæ Eph. 5, 32. sed quod per se gratiam conferat, ut probatum eunt frustra Pontificij ex 1. Thes. 4, 4. 2. Cor. 7, 14. 16. nondum claret; quum ibi de sanctitate morum ab hominibus præstitâ, hîc de Ecclesiesticâ, externâq;, quâ aditus patet filiis ad bona Ecclesiæ propriaa, gatur. Credendum igitur est magis soli Jehovæ veraci, quàm Pontificiorum turbæ fallaci.

II. Loc. Comm.

REfutantur ii, in quorum numero etiam patres quidam fuêre, ut Tertullianus, Hieronymus, qui conjugium non esse bonum, sed ex minùs malis, statuunt, & qui etiam secundas damnavêre nuptias, qvum tamen in genere hîc asseratur, non est bonum, hominem sive antea duxerit conjugem, & per mortem jam ab eâ sit liberatus (ut loquitur Apostolus de muliere, cujus maritus est mortuus 1. Cor. 7, 39. confer Rom. 7, 2. & ex naturâ relatorum ad nostrum propositum facilè potest accommodari) sive non fuerit anteà matrimonii jugo subditus. Si autem bonum est, hominem non esse solum, concludimus ex contrario, malum est, hominem ad conjugiũ aptum donoq; continentiæ non præditum, esse solum. Et horsum pertinent omnia commoda conjugii, quæ alibi ab aliis κατὰ μέρος enarrantur & explicantur. Possunt autem pleraq; reduci vel ad Dei cultum, quomodo sæpe vir pius melius instruit conjugem minus piam, vel vice versâ vide 1. Pet. 3, 1. 2.

vel ad liberorum educationem, vel sui conservationem, quæ potissimùm elucet in morbis, aliisq; calamitatibus, vel denique ad meliorem rei familiaris administrationem.

III. LOC. COMM.

QUibus hoc dicatur, jam antè est indicatum, videlicet iis, qui jam virilem attigêre ætatem, vel illi virgini, de quà usurpari illud potest poëtæ, quod sit

Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.

Ubi quot annos in juvenibus, quot in puellis requirant leges Politicæ, ex Jureconsultis quæri potest; sed non semper hîc videndum quid liceat, verùm etiam, quid sit honestum. Quæ enim damna in Rempublicam (ut alia omittamus) redundent ex nuptiis impuberum, politici enarrant, & res atq; experientia vel tacita clamat: qui enim nondum suæ vitæ tenere modum sciunt, quomodo aliis rectè præerunt? & qui ipsos se regere nequeunt, ac suos affectus domare, quî illi conjugi, itidem vitulanti, vel familiæ refractariæ leges dare queant? qui adhuc ipse infirmum gerit animum more pueri, quomodo suos liberos in admonitione Domini instruet, aut eos rectos habebit ad ingenium bonũ.

IV. LOC. COMM.

QUænam sint mala solitudinis, ex parte indicat Rex sapientissimus Eccles. 4, 8. 9 10. 11. Si enim ubiq; obtinet illud, toties à prudentibus laudatum, σύν τε πιστεῖ δύ' ἐρχομένω &c. quidni maximè locum in œconomiâ inveniat? ubi si vir rectè foris rem gerere & quærere, uxor autem quæsita comparcere, ac domi reponere rectè novit, omnia benè sub manus succedunt, quemadmodum id explicat Psaltes in Psal. 128, 2. 3.

SECUNDA PARS.

QUando Siracides cap. 26. prolixè satis bonam & malam describit mulierem, inter alia v. 17. & 18. hæc habet: donatio Domini est mulier taciturna atq; benivola, neq; est quicquam, quo erudita illius anima commutari possit; gratia suprema est (puta in externis bonis) pudica & fidelis mulier. Et cum his consentit Salomo Prov. 18, 22. & 19, 14. & 31, 10. 30. Ita enim est, à Jehova propitio datur, & non est, quod ei possit præferri. Utrumq; hoc loco à Mose explicatur. Ita enim dicit DEUS, *faciam*, (quod Lutherus rectè observavit, vetus autem interpres non attendit,

attendit, neq; alii, qui hoc promittebant, correxêre: unde postea quidam voluerunt pluralitatem personarum in divinitate frustra probare, & sine dubio, ut multa alia in illa versione non ex textu authentico, sed alio loco Genes 1, 26. hoc est desumptum) *illi homini soli*, cui non adest auxilium commodum, *auxilium* עֵזֶר Targum סַמָּךְ fulcrū, Græci reddunt βοηθὸν, quæ vocata statim compareat, & paret, auxillum כְּנֶגְדּוֹ, quòd sit, quasi coram se ipse sit, naturali specie & forma ἀνάλογον, juris vocationisq; consors, & omnium officiorum particeps, ut Tremellius explicat: Vulgatus interpres, simile: Lutherus meliùs, die vmb Ihn seyn/ & in margine explicat. Kein Thier nam sich des Menschen an vmb Ihn zu seyn/ daß Ihm hülffe/ sich mehren vnd nehren. Quæ omnia licet sint vera, & in emphasi vocis hujus contineantur; tamen plura præterea notat, quorum nonnulla affert in notis biblicis Vatablus. Ad verbum, inquit juxta illum, vel tanquam è regione illius: nam כ est nota similitudinis, hoc est, per omnia correspondens & conveniens. Doctus autem inter hebræos dicit, כ esse veritatis expressivum, hoc est, rem affirmare. Alii exponunt, quòd sit coram illo, ut scilicet ministret ei. Confer Ezech. 44, 11. Dan. 1, 5. Denotatur autem hoc vocabulo (1.) substantiæ similitudo, imago quædam viri; ut in speculo imago spectantis se. (2.) Individua cohabitatio: ut imago in speculo semper adest speculanti, sic ipsa libenter videatur, cogitetur à viro, sie soll seyn die liebste im Hertzen/ vnd die schönste in den Augen: & contrà ipsa semper nutum observet mariti, ut sciant oculi, quid frons viri velit, ut gratificari velit marito in omnibus Eph. 5, 24. Unde (3.) Oritur amor & benivolentia mutua, eaq; constans per totam vitam. (4.) Fides sincera, ut conjunx non sit alia absens, alia præsens, sed semper כְּנֶגְדּוֹ, quasi videat & sciat omnia maritus, (5.) Auxilium in bonis procurandis & malis avertendis. Quibus (6.) adjuncta est voluptas ex istis omnibus enumeratis rectè observatis: unde satis bene, si hæc omnia perpendas, vertit, quod ad sensum, Tremellius, *commodum* ipsi *& utile.*

I. Loc. Comm.

CUm dicitur à DEO, *faciam*, monemur, DEUM esse non modò primum conjugii autorem, quod præter loca superius allegata Salvator Matth. 19, 4. &c. declarat: sed hodie etiamnum unicuiq; de con-

juge prospicere, quemadmodum probat exemplum Isaaci & Rebeccæ, Jacobi & Rachelis, Mosis & Ziporæ, Davidis & Michalis, & ut habet in loco de providentiâ Dn Hunnius, cui vult, in remunerationem antegressæ pietatis commodum, in pœnam verò impietatis infelix donat conjugium. Quæ est generalis regula, sed ob alias causas nobis occultas, nunquam tamen injustas, patitur aliquando exceptionem, ut cum Nabali datur Abigail, & Mopso Nisa. DEUS itaq; omnium primò invocandus cum servo Abrahami Genes. 24 & Tobiâ juniore, ut ipse velit illam adducere ac donare conjugem, quam novit esse piam, pudicam, prudentem. Ipse enim si non fuerit νυμφευτὴς, contingit illud, quod non inscitè notarunt Rabbini in nomine אִישׁ & אִשָּׁה. Inde enim, si demas illas duas nominis יהוה literas י & ה, nil aliud remanere quàm אֵשׁ אֵשׁ, ignem, ignem, hoc est, duplicem imò multiplicem calamitatem, discordiam, litem ac omnis generis infelicitatem, imò etiam ignem hujus & alterius vitæ: quod etiam in multis non in DEI nomine ac timore cœptis conjugiis videre est. Multi enim, ut vulgò ajunt, ducunt oculis tantùm, multi auribus, multi manibus: illi pulchritudinem solam venantur: isti famam (quod etiam meritò fieri debet, siquidem bona sponsa est ea, *de quâ mentiri fama veretur*, juxta poëtam) solam attendunt, quæ tamen etiam aliquando fallit, præcipuè si illa nitatur commendatione anicularum; hi spectant opes, divitias, vitæ genus, splendorem. Sed fallax gratia & vana pulchritudo; mulier, quæ timet Dominum, ipsa laudabitur Prov. 31, 30. Deinde, futurum hoc monet multos, qui nimis præproperè ad nuptias anhelant, ut exspectent illum temporis articulum à DEO constitutum, qui dicit in Evangelio: Nondum venit hora mea Jacobus septem annos servit, antequam ipsi datur Sponsa expetita. Josephus per triennium in carcere commoratur, antequàm à DEO destinata ipsi jungatur uxor. Quomodo igitur tu, qui nondum didicisti, aut comparasti tibi, unde familiam possis alere, primo quoq; die & hora uxorem duces?

II. LOC. COMM.

FAciam *illi*, quando dicit Jehova; omnia adulteria & vagas libidines prohibet, & hoc, quod sequitur in hoc capite v. 24. *erunt in carnem unam*, imò etiam quod Salvator Matth. 19, 5. & Apostolus 1. Cor. 6, 16. Eph. 5,

Eph. 5, 31. subjectâ materiâ ita exigente adjecerunt, *duo illi*, aliis quidem verbis, sed sensu eodem profert. Non enim fecerat DEUS Pharaoni Saram Genes. 12. neq; Rubeni Bilham Genes. 35, 22. neq; Davidi Bathsabeam 2. Sam. 11. neq; Herodi fratris sui conjugem Matth. 14. neq; incestuoso Corinthiaco novercam 1. Cor. 5. Quia itaq; omnia adulteria sunt nefaria, quædam mandati divini violatio; magistratus pius, qui cupit mensuram nominis sui implere, quo vocatur אֱלֹהִים Psal. 82, 6. severè debet punire, neq; ita facilè connivere ad flagitium tam grande, & cùm extant hac de re expressæ leges divinæ, ne patiatur se seduci aliis prætextibus, ne quadret in illum istud, quod est apud Evangelistam Marc. 9, 13 sanè bellè aboletis mandatum DEI, ut traditionem vestram servetis. Quæ sancta ironia nonnullis legulejis, suprà quàm decet, & scriptum est in sacris, sapientibus diligentius à fidelibus verbi ministris in hoc & similibus casibus erat inculcanda: sæpe enim propter unum Paridem tota Troja perit, & propter unum Davidis adulterium multæ calamitates in totum regnum redundant. Hæc est illa prudentia politica scilicet, quæ ita egregiè servat in pace Respublicas.

III. Loc. Comm.

COnjux à DEO marito adjungitur, ut sit ei auxilium. Instillandum hoc est iis, quæ non in partem virum aut domum juvant; sed quicquid vir labore suo invenit, turpiter dispendunt: qualis vivis coloribus depingitur à Salomone Prov. 7, 10. &c. Dicendum idem est illis, quæ putant se propterea natas, & nuptum esse datas, ut vivant in ocio, Spiritus S. certè mulierem strenuam comparat navibus negotiatoriis Prov. 31, 14. & commendat eam, quòd surgat, dum adhuc nox est v. 15. vide autem contrà multas, quæ stertunt in multam lucem glire somnolentiores; & considera, quantum juxta Salomonem sit in illis virtutis? Apostolus hoc ex ipso fine creationis deducit, quòd debeat uxor virum juvare, quando scribit 1. Cor. 11, 9. non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum: propterea, ut pro suo modulo id faciat, sit οἰκουρὸς ἀγαθὴ, bona dom9 custos, Tit. 2, 5. quæ non sit, modò foris, modò in plateis, modò prope quemvis angulum civitatis Prov. 7, 12. sed, ut bonam, pudicam, & commodam uxorem depingebat Apelles, velut domiporta testudo. Nam mulier gratiosa continet honorem Prov. 11, 16. hoc est, interprete Petro 1. Epist. 3, 4. cujus ornatus non est

externus ille in nodis capillorum, & circumpositio auro, vel pallio rum amictu, sed occultus ille cordis homo, situs in incorruptione, lenis ac quieti spiritus, qui est in conspectu DEI precioſus, Confer Esa. 3, 16.17. 18. 1. Tim. 2, 9. 10. 11.

IV. LOC. COMM.

QUando DEUS dicit se facturum auxilium commodum, monetur quisque, observet illud Pittaci τὸν κατὰ σαυτὸν ἕλα, vel illud Ovidii,

Si qua voles aptè nubere, nube pari:

Pari autem religione, conditione, & (quantùm fieri potest) ætate. Præterea etiam indicatur, non posse conjugium dissolvi, nisi ob solum adulterium, quando non amplius conjux se servat marito immaculatam: desertio enim non est causa faciendi, sed jam facti divortii publicâ autoritate facta declaratio 1. Cor. 7, 15. Sed tu Domine conjugii autor & conservator, da omnibus conjugibus, ut servent invicem pium amorem, sibi exhibeant debitum honorem, sic ornent thorum, ut olim reservantur in Angelorum chorum, Amen.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Exodi 15, 27.

INter alia Elisæi Prophetæ miracula hæc tria non sunt postrema, quæ 2. Reg 4 & 5. leguntur. Primò enim viduam, debitis obstrictam, ita liberat, quando oleum divinitùs augetur, ne opus sit, ejus filios vendi. Deinde Sunamitidis, quæ erat mulier magna, & admodum pia, filium ex mortuis excitat, atq; ipsi reddit. Tandem Naamanis lepram divinitus tollit, dum quid ipsi sit faciendum, præmonstrat: nimirum ut se lavet in Jordane. Salvator noster Jesus Christus, (de quo verè potest quisque pius dicere אֵלִי יְשׁוּעָ, DEUS ille meus est salus, neq; hæc in ullo alio reperitur Act. 4, 12.) Propheta ille magnus, à DEO quondam promissus, Deut. 18, 15. & suo tempore excitatus atq; datus Luc. 7, 16. Act. 3, 22. & 7, 37. non tantùm fideliter docuit in Judæa, sed etiam ibidem miracula edidit quàm plurima, quippe ita non missus, nisi ad oves perditas domus Israëliticæ Matth. 15, 24. & minister circumcisionis Rom. 15, 8. 9. qui tamen postea per suos Apostolos, eorumq; successores, omnibus curavit prædicandum Evangelium Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24. Act. 1. Colos. 1.

Sed

Sed etiam modum optimum ostendit, quomodo homines à debitis suis seu peccatis possent liberari & absolvi, ne sub potestate Diaboli venditi manerent Esa. 61, 1. Luc. 4, 18. nimirum si crederent, quòd ubi illa aucta sunt, etiam superabundaverit gratiæ DEI oleum, confer Rom. 5, 20. Luc 10, 34 (uti plerique hoc tantùm explicant, quod ita analogiâ Scripturæ non obstante potest accommodari. Vide Matth. 25, 4. & adde, quòd Spiritu sancto ungi dicuntur, qui eo donantur, & quòd ipse unctio appellatur Psal. 45, 8 Heb. 1, 9. Act. 10, 38. 2. Cor. 1, 21. 1 Joh. 2, 20. 27.) quando ab hominibus piis Evangelii doctrina velut à vasis DEI utilibus libenter acceptatur; tum enim accenditur fides & Spiritus sancti dona augentur Act. 9, 15. Rom. 9, 23. 2. Cor, 4, 7. 2. Tim. 2, 20. Act. 2, 41. Hoc ipsum prolixè declaratur cap. 5. 6 7. Matth. quomodo Christus potenter & magno cum fructu docuerit, & quomodo apud illos debitores, ad Christum accurrentes, auctum sit divinum oleum, ac debita exsoluta. In initio verò capitis 8. ubi hodiernum Evangelium describitur, duo alia adduntur miracula, quæ facilè cum illis Eliſæi possunt conferri: siquidem leprosus solo verbo mundatur, dum ad fontem omnis judicij, Christum, cui Pater omne Judicium dedit Joh. 5, 27. (id enim nomen illud hebræum compositum sonat, ut alibi dictum est) accedit: & Centurionis, cujus magna fides ac pietas celebratur etiam Luc 7, 4. 5. servus, morti vicinus, pristinæ sanitati restituitur. Ex quibus omnibus quando discimus, Christum esse illum, ad quem omnes, in spiritualibus & corporalibus morbis ac calamitatibus debeamus accedere, & pios tantùm auxilium & gratiam ejus obtinere, age ex Mose utrumq; discamus, nempe I. quodnam debeat esse Christianorum officium. II. Quodnam à Christo possit sperari auxilium ac beneficium. Jesu Christe, homo animalis non percipit ea, quæ sunt spiritus tui 1. Cor. 2. tu fac, ut attendamus, aperiendo cor nostrum, ut Lydia Act. 16. digito tuo Spir. S. aures nostras tange Marc 7. In tenebris sedemus, & verum non videmus: tu nos illumina, tu enim solùs es noster curator, & medicus, animarum Pastor & Episcopus 1. Pet. 2. 25. agnoscimus, te esse DEUM, qui efficiat nos populum suum, & gregem pastus sui Psal. 100, 3. tu verè nostros morbos & dolores pertulisti: fac ut tuo tumice sit nobis curatio Esa. 53, 7. 8. Amen.

PRIMA

PRIMA PARS.

OCcasio hujus salutaris admonitionis fuit hæc. **Postquam non modò** ex Ægypto Israelitæ erant educti; verùm etiam per mare rubrum, seu algosum mirabiliter traducti, progressi in desertum, non inveniunt aquam primò: deindè Maram pervenientes, inveniunt quidem, sed amaram: murmurat populus. Moses autem Jehovam invocans, Jehovâ præmonstrante, lignum quoddam injicit, quò aquæ dulcescunt: & ut in totâ vitâ hujus rei essent memores, se ita à DEO esse tentatos, & scirent, quomodo omnia vitæ acerba edulcare queant, injecto illis ligno crucis Christi, & Christianæ patientiæ arbore, quomodo semper annitendum sit, ipsis indicat, ut fidem veram, ac per opera se probantem habeant, declarat. *Dixit* enim *Moses, si sedulò* (hebraicè audiendo audieris) *attenderis ad vocem Jehovæ* DEI *tui*, quam audivisti hactenus per me explicari, & paulò post ad montem Sinai cœlitus promulgari videbis, *& si* (particulam enim in initio semel positam, plerumq; ad reliqua sequentia ejusdem generis membra pertinere, dictum est Psal. 3, 2) *feceris, quod rectum in oculis ejus est*, quod sit gratum adversus ipsum, ipsi acceptum & probatum, non quod tu propriâ devotione aut bonâ intentione eligis, *& si aurem tuam accommodas, eamq; audire facis* (quæ est vis verbi hebræi) *præcepta ejus, & si observaveris omnia statuta ejus*, non modo cognoscendo, sed etiam vita exprimendo, non tantùm quæ sunt in lege morali, sed etiam Ceremoniali & forensi, pro ratione illius temporis, quò vigebant ac vivebant ex ordinatione divina: quomodo tam multis verbis & repetitione crebrâ, ac enumeratione omnium specierum, serium DEO obediendi studium indicatur. Confer quæ nuper ad Deut. 6, 5. 6 7. allata sunt.

I. LOC. COMM.

QUando Moses occasionem sibi datam, & superiùs indicatam statim sine morâ arripit, populumque sibi commissum inde instruit, monentur etiam alii verbi divini præcones, suum esse, ut in omnes benè monendi occasiones sint intenti, nec ullum tempus sibi facilè elabi patiantur, quò non privatim vel publicè alios, quibuscum vivunt, hortentur ad pietatis studium, & à rebus terrenis ad cœlestium, spiritualium, ac æternorum bonorum curam abducant. Ita Christus quando discipuli

quære-

quærebant Matth. 24 præcipuè de ruinâ urbis, ipse magis respondet de interitu orbis: quando Samaritana iverat allatum aquam, de aquâ vitæ parandâ eam admonet Joh. 4: quando Judæi exspectabant, ut denuò satiarentur panibus paucis multi, de pane vitæ incipit concionari Joh. 6. Sit itaque vel maximè fidelibus verbi ministris in conspectu, imò animo inscripta illa Apostoli Pauli adhortatio 1. Cor. 10, 31. sive editis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam DEI facite. Inter edendum, quando alii adsunt, quod hypocriticè faciebat, & ad ostentationem Pharisæus Luc. 14, 15. faciant ipsi animo sincero & Zelo ferventi ac inculcent: Beatus, qui edit panem in regno DEI, tum gratiæ, tum gloriæ. Inter bibendum de siti spirituali agant Matth. 5, 6. quæ reddit felices. Ea verò si non adest in hâc vitâ, sequitur sitis illa æterna, quâ se torqueri gravissimè conquerebatur dives epulo Luc. 16. Si fuerit in ædibus, de domo DEI, seu Ecclesiâ tam militante 1. Tim. 3, 15. quàm triumphante, & mansionibus sermonem instituat Joh. 14, 2. & horsum vocet omnes. Si fuerit in agro, de semine verbi & cordis humani agro differat cum Salvatore ex Luc. 8. Si viderit januam, de Christo cœli januâ Joh. 10, 7. & 14, 6. sermocinetur. Sol ortus est, de Sole justitiæ cogitetur ac dicatur Mal. 4, 2. Cùm occidit, de tenebris humanæ mentis, imò inferni Joh. 1. Matth. 8, 12. orationem habeat. Atq; ita juxta Basilium magnum totum hunc faciat θεογνωσίας παιδευτήριον: juxta Antonium eremitam, universum mundum sibi instructæ bibliothecæ instar esse sciat, unde possit, divinâ prælucente Scripturâ, utiles admonitiones depromere, atque ita, quod est in veteri versione, & quod ad sensum, (qui alibi habetur in sacris) benè, ac propterea meritò à Patribus dilaudatum illud, sibi suisq; auditoribus dictum putet bonus concionator ex Psal. 84, 6. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum: ac illa omnia, quæ sunt, quæ contingunt, sive bona, sive mala, materiam erudiendi alios sibi præbere exemplo Mosis reputet. Quò eum vocant tam crebræ Salvatoris ex rebus obviis desumptæ parabolæ, & allusiones vel comparationes in totâ sacrâ scripturâ.

II. LOC. COMM.

COnvertere se homo ex se non potest, pædagogiam externam præstare atq; cum studio discendi auscultare potest ac debet. Vide præter

alios hac de re Dn. Mentzerum in exegesi A. C. A. 5. p. 234. §. 13, 14. Mamphros. in Erotemat. in artic. visit. de prædestin. thes. 2 p. 476. &c. Et hinc facilè conjecturam capies, quî fiat, quòd multi non convertantur, nimirùm non audiunt audiendo, ut loquitur Moses, non auscultant crebrò, non sedulò.

III. LOC. COMM.

VErbum, à ministris prædicatum, est ipsum DEI verbum, quod itidem in quinto art. A.C. contra Calvinianos vide declaratum.

IV. LOC. COMM.

QUia multi quidem audiunt, sed non faciunt, quæ DEUS præcipit: Similes sunt ineptis fabricatoribus ædium, qui nullo idoneo jacto fundamento superædificant Matth. 7. Valet enim illud Christi Joh. 13, 17. si hæc scitis, beati eritis, si feceritis: atq; ita demum DEI amici erimus, si fecerimus quæ præcepit Joh. 15, 14. Confer Prov. 3, 3. & 22, 17. 18. 19. 20. Sirac. 19, 20. Luc. 12, 47. 1. Cor. 8, 2. Jac. 1, 22. 23. Rom. 2, 13. Jac. 4. 17, & quid multis? πίστις καὶ ἀγαθὴ συνείδησις debent esse conjuncta, neutra autem quicquam valet sine alterâ 1. Tim. 1, 19. imò nec esse potest, licet multi id sibi persvadeant.

V. LOC. COMM.

NUlla opera sunt bona aut DEO placent, nisi quæ ipse præcepit in suo verbo Deut. 12, 32. Esa. 29, 13. Ezech. 20, 19. Col. 2, 8. quæq; ita sunt ut non fugiant ejus autores lucem Joh. 3. Sed in conspectu DEI se astare probent. Non itaq; sola bona intentio bonum opus efficit, quod volunt Pontificij.

VI. LOC. COMM.

QUando eadem aliis verbis repetuntur, docemur, sæpius eadem esse inculcanda Phil. 3, 1. nunquam enim nimis dicitur, quod nunquam satis discitur, aut factis exprimitur.

VII. LOC. COMM.

QUando non tantùm fit mentio מִצְוֹת, verùm etiam חֻקִּים quæ propriè notant leges ceremoniales, seu statuta pro conditione illius Reipublicæ Judaicæ, & ratione V. T. lata, monemur DEUM velle, ut

ut in omnibus ipsius præceptis observandis, quantum fieri potest, occupemur, ad exemplum Zachariæ & Elisabethæ Luc. 1, 6.

SECUNDA PARS.

QUod Israëlitis quondam accidit, typus noster est 1. Cor. 10, 6. 11. & ipso Salvatore judicium faciente Joh. 3. Est autem hoc. Murmurabant enim contra DEUM, & cibum cœlestem, ac omnium optimum, pro re vilissimâ habebant, ideoq; DEUS serpentes immittit, à quibus multi morsi, fuêre mortui. Remedium autem monstratur illud, ut serpens æneus exaltetur, quem si quis aspiciat, sanetur. Num. 21, 5 6 8 9. ita etiam si & nos contra DEUM insurgimus, ac verbum atq; præcepta ejus, quæ sunt cibus animæ, melleq; dulciora Psal. 19. parvi facimus; à serpente illo antiquo, seu diabolo Genes. 3 Apoc. 12. multis plagis ex justo DEI judicio affligimur; ab iis verò per Christum in cruce suspensum liberamur, quando fidei oculis eum intuemur. Qui verò contra DEUM suum præfractè non peccant, à DEO etiam non puniuntur. Ubi enim homo suum facit officium, de quo in parte priori; nullum permittitur inferri à diabolo maleficium vel damnum. Hoc promittit Moses porrò loco DEI, imò DEUS per ipsum, si mihi, Jehovæ, obedieris, ô Israel, *nullum morbum* (מַחֲלָה hoc loco generatim notat plagam, qua aliquis infirmatur, quemadmodum liquet ex sequenti descriptione) *quem imposui Ægypto* (fuit autem is multiplex, quum numerentur potissimum decem plagæ insignes Exod. 7. 8 9. 10. 11. c.) *imponam tibi* עָלֶיךָ super te, ut te velut pondus premat ac oneret, imò planè conterat, sed (כִּי quod etiam adversative alibi usurpatur Genes. 45. 8. 2. Sam. 16, 18. & hîc ita esse accipiendum, diversitas imò oppositio docet expresè) *ego Jehova medicus*, seu Curator *tuus* רֹפְאֶךָ à רָפָא curavit, medicinam fecit. Unde Autor comædiæ Tobiæ, ut censet Lutherus rectè in præfatione Germanicâ, non potuit melius appellare Angelum, qui restitueret visum, quàm רָפְאֵל id est, medicum divinum, seu à DEO missum.

I LOC. COMM.

UT mors, ita etiam omnes morbi, (qui mortis nomine comprehenduntur in comminatione DEI, ejusq; executione, ubi mulierum dolores, virorum labores & sudores eâ appellatione veniunt Genes. 3,

16.17.19. Quemadmodum etiam aliæ calamitates magnæ ac mortiferæ eâ voce denotantur Exod. 10, 17. 2. Reg. 4 40. Psal. 18, 6. 2. Cor. 11, 23.) peccati sunt stipendia Rom. 6, 23. Unde emphaticè dictum observant nonnulli Genes. 2, 17. morte morieris, id est, omnis generis morte, ac statim simul ac peccaveris, morieris spiritualiter, mortalis fies naturaliter, ac lassitudinem aliaq; incommoda senties; siquidem homo lapsus non subitò est exstinctus, quod contra φλυαρίας Photinianorum est notandum confer Rom. 5, 12. & historiam, ad quam alludit Moses, nempe quomodo ob sua peccata Israelitæ in deserto 1. Cor. 10. & Ægyptii in suâ regione sint afflicti, imò omnis vita talium exemplorum plena est. Vide, quæ malorum Ilias secuta sit Davidis adulterium. Sentimus itaq; corporis morbum, animæ morbum præcessisse, agnoscamus, & ad medicum animarum alacres accurramus, quod utrumq; hoc loco Moses declarat.

II. Loc. Comm.

VErbum imponendi duo notat, nimirùm quòd malum à Deo immissum sit inevitabile, & in perferendo valdè durum ac difficile, velut jugum. Ut enim illa, quæ sunt alicui portanda imposita, quocunque ipse ierit, cum eo progrediuntur: ita calamitates divinitus illatæ, semper & ubiq; nos premunt, ubi vult Jehovah Psal. 139. Amos 9. Et quemadmodum onus impositum admodum gravat: ita etiam morbi, omnisq; generis alia damna. Considera typum vinculorum, & jugi apud Jeremiam cap. 27. Jugum bobus inditur, ut domentur, atq; assuefiant inservire suo hero: ita etiam jugum suum Deus hominibus imponit, quia sunt, ut eqvus & mulus Psal. 32, 9. & vitulus indomitus Esa. 16, 5. Jer. 31, 18. quo jugo gravi si fuerint ad frugem reducti, jam porrò id commutat jugo suavi, tum crucis Thren. 3, 27. tum lucis Matth. 11, 29. 30.

III. Loc. Comm.

IN Ægypto regnabat Pharao, tyrannus pessimus, vivebant subditi pessimi & superstitiosi. Ita etiam verù semper est, quòd multa flagella sint improbo Psal. 32, 10. quia Dei justitia id requirit, ut qui legem nefariè violat, etiam pœnam suam ferat Exod. 20, 5, Levit. 26, 14. Deut. 28, 15. & ubi ille infernalis Pharao, seu Diabolus regnum obtinet, etiam ira Dei non emanet 1. Thes. 4, 6. Col. 3, 6. Eph. 5, 6. Videamus itaque, ut cum veris

veris ac spiritualibus Israëlitis fugiamus ex Ægypto, confer Apoc. 11, 8. & 18, 4.

IV. LOC. COMM.

VIdendum semper, non qualia, sed qualis quisq; patiatur, quâ de re eleganter ita differit disertissimus patrum latinorum Augustinus lib. 1. C. D. cap. 8. quandocunq; boni maliq; pariter afflicti sunt, non ideo isti distincti non sunt, quòd distinctum non est, quod utriq; perpessi sunt. Manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum, & licet sub eodem tormento, non est idem, virtus & vitium. Nam sicut sub uno igne aurum rutilat & palea fumat, & sub eâdem tribulâ stipulæ comminuuntur, frumenta purgantur; nec ideò cùm oleo amurca confunditur, quòd eodem præli pondere exprimitur: ita una eademq; vis irruens, bonos probat, purificat, eliquat, malos damnat, vastat, & exterminat &c. ut liceat etiam verè dicere: duo cum patiuntur idem, non est idem, non quod diversa res sit, sed quod illi, qui patiuntur.

V. LOC. COMM.

QUomodo DEUS contra omnia mala noverit adhibere remedium, jam sæpe est dictum, & patet quâdam inductione. Adami lapsum curat filii sui morte. Noachi interitum præcavet suâ providentiâ paternâ. Abrahamum tuetur in exilio. Saræ, Rebeccæ, Rachelis sanat sterilitatem Jacobi inopiam sublevat. Josephi ignominiam cum gloriâ commutat, calamitatem cum felicitate. Mosen & Israëlitas defendit, pascit, potat in deserto, & quis possit omnia enarrare à DEO sanatorum exempla, in morbis animæ & corporis? vide cap. 11. epist. Heb. & huic medico cum Davide gratias semper age ex Psal. 103, 1. Benedic anima mea Jehovæ, qui medetur omnibus morbis tuis. Benedic corde, ore, opere, dictis & factis, ipsum colendo, proximum diligendo, alijs ad ejus exemplum benefaciendo Eph. 5, 1. & Christianè patiendo, Mich. 6, 8. Ita futurum est tandem, ut à morte ac morbis omnibus liberatus, cum ipso in æternùm vivas beatus. Ita fiat Christe, Amen.

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

Psal. 46.

ISraëlitæ ab hostibus suis pressi, ac in conflictu cæsi; hoc capiunt consilii, ut arca DEI adducatur in castra, ut procedens in medio ipsorum,

ſervet eos è manu inimicorum. Et licet ipſi benè ſperent ac lætentur, quando illa advenerat; tamen ſpes hæc illos fruſtrabatur, quandoquidem DEUS ille juvat pios tantùm, ipſi autem maximam partem erant maximè impii 1. Sam. 3, 1. & 4, 3. Chriſtiani autem, qui fide ſunt Iſraëlitæ, malis afflicti, qvum vident, ſe non eſſe ferendo, rectiùs cùm diſcipulis ad DEUM, qui videtur dormire, dum non juvat Pſal. 78, 65. per Chriſtum, qui verè eſt præfiguratus per arcam fœderis & propitiatorium, quod erat ſuper eam Rom. 3, 25. accedunt, eumq; precibus ſuis velut excitantes clamant; Domine, ſerva nos, perimus. Quod ſi verâ fide hoc fit, nullum eſt dubium, quin Dominus ſtatim faciat placitum timentium ſe Pſal. 145, 19. ſin autem hypocriticè & animo non recto, Dominus averſatur iſtos malos, & ridet in calamitate ipſorum Prov. 1. Ubi verò ille עִמָּנוּאֵל adeſt propitius, non exiſtit verbum, quod loqvuntur mali contra bonos Eſa. 8, 10. ſed ita, ut ſit ipſe eis timori & pavori ibid: v. 13. Et quia hoc ipſo tempore non tantùm bello miſerè infeſtatur; verùm etiam annonæ caritate, aliisq; magnis malis affligitur Eccleſia, & ſatis diu, atq; ita, ac ſi Chriſtus dormiat, neq, attendat: placet explicare occaſione hodierni Evangelij Pſal 46. ſed breviter: quia ille DEI perpetuam in pios clementiam, & contra horum in DEUM fiduciam celebrat, atq; ita ut Eccleſiæ cives ad conſtantiam, hoſtes verò ejus ad pœnitentiam hortetur. Partes erunt duæ,

Prior, quæ ſit piorum confidentia.

Poſterior, quæ DEI paterna providentia.

Hoc ut rectè diſcamus, unum eſt neceſſarium, Da Domine cum Maria (quæ notat amaram animo) ad pedes tuos ſedentes (quod eſt diſcipulorum Act. 22, 3.) audiamus & intelligamus hunc ſermonem tuum, dum alii in mundo aliis multis rebus fruſtrà ſe aliosque fatigant cum Marthâ Luc. 10. 39. 41. 42.

PRIMA PARS.

DE titulo nunc pauciſſimis, qvum ea res ſit in tam intricatis aliquid certi ſtatuere, altioris indaginis. Proponitur hic Pſalmus decantandus *magiſtro ſymphoniæ*. vide Pſal. 4, 1 *in poſterùm Korah* (erant enim certi ordines Levitarum ac cantorum, de quo 1. Chron. 15. & alibi) *ſuper virgines puras*, id eſt, inſtrumenta muſica virginalis ſoni ſeu toni, h. l. עַל־עֲלָמוֹת, plurale pro ſingulari κατ' ἐξοχὴν עַלְמָה ſuper puriſſimam

rissimam illam virginem, Christo regi datam, in matrimonium in superiori Psalmo. Confer 2. Cor. 11. v. 2. *canticũ*. Titulus ita explicatus optimè congruit cùm argumento Psalmi; siquidem agitur in eo, (ut dictum est,) de Christi sponsi erga eam curâ, ejusq; natura, quòd sponso fisa suo credat in spem contra spem, mediisq; in malis exultet, qvum omnium optimus ei adsit, imò præsit & protegat. Ita etiam non longè abit ab hâc sententiâ Lutheri versio, von der Jugend / quia Sponsa Christi est satis tenera, & ut juventus ad DEO regenda. Discimus hinc nos, in Ecclesia hæc semper esse cogitanda, quia

Nunquam bella piũ, nunquam certamina desunt.

Ut enim Israëlitis omnes vicini sæpius se opponebant; ita nunquam non Ecclesia suos experitur hostes atque adversarios: semper tamen potest gaudere & canere in Deo suo Ps. 34, 2. Luc. 1, 47. Rom. 5, 2. 3. Unde autem oritur illa in malis lætitia? hinc demum quod v. 2. sequitur: DEUS *nobis* in Ecclesiâ viventibus *est receptus*, refugium, asylum מַחְסֶה vide in Psal. 2, 12. & in infirmitate nostrâ *robur* 2. Cor. 12, 9. *auxilium in angustiis, inventum valdè*. Quod per syntheſin refertur hoc loco ad sensum, & notat, quòd DEUS ab illis, qui eum quærunt fide, facilè inveniatur: unde Tremellius rectè vertit, præsentissimum. Quâ de re, qui plura nosse desiderat, consulat Drusium in Epistola 109. ubi satis bene hæc explicat. Vulgatus interpres malè vidit, dum vertit, angustiis, quæ invenerunt nos nimis. Non enim cum צָרוֹת plur. fœm. ullo modo potest construi singul. masc. נִמְצָא. vide etiam Gesn. in hunc locum. Eadem propositio ut tanto rectius observaretur, ac firmius memoriæ infigeretur, paulò aliter bis conclusionis ergò repetitur v. 8. & 12. primùm enim ne per אֱלֹהִים (quod nomen etiam Angelis & magistratui tribuitur) intelligas aliquem DEI vicarium vel legatum, illiq; confidas, hîc utrobiq; nomen DEI veri proprium יְהוָה ponitur, & vel respectu omnium creaturarum, vel sui populi describitur: nimirum priori modo, quod sit DEUS *exercituum* (de quâ ellipsi vid. quæ dicta sunt in secundâ edit: exerc: biblic p. 121. & 122.) h. e. omnium creaturarum, quibus ipse summus Imperator solus præst, quia solus fecit & conservat. Confer Genes. 2, 1. Psal. 103, 21, 22. & posteriori modo, quod sit *DEUS Jacob* in illo populo peculiariter sibi electo

Exod.

Exod. 19, 6 1. Pet. 2, 5. 9. & in quo se suaq; jura revelavit Psal. 76, 2. & 147, 19. 20. qui quòd sit solus, unus, & verus DEUS, qui velit, & possit salvare, docetur Psal. 115, 3. Hic itaq; terræ Judex Genes 18. suorumque vindex Luc 18. est *nobiscum* עִמָּנוּ & *locus editus*, seu arx, & refugium, ac propugnaculum extra omnem teli jactum, nobis ei confidentibus, firmâ fide adhærentibus, invocantibus est *maximè*: id quod per consequentiam quandam posse denotari voce סֶלָה, dictum est in explicatione Psalmi tertii pag. 69. 70. Vult enim hoc bene in animo ponderari psaltes & proinde aliquantulum cantores morari. Hæc itaq; est generalis & velut proleptica reliquorum omnium in hoc Psalmo contentorum propositio, quæ deinceps per partes explicatur. Notanda verò hîc ad nostrum usum *ex parte hominum* (1.) quod tantùm verè pii ac fideles possint sibi applicare hæc, quod innuit vox NOBIS, toties repetita, ac deinde v. 5. 6. explicata (2.) Quod maximè in angustiis seu calamitatibus hæc sint cogitanda, quarum gravitas declaratur v. 3 4. 7. Nam ut discipuli tum demum ad Christum approperant, quando futurum erat, ut navis fluctibus opprimeretur; Mosesq; tùm demum clamabat, quando nulla elabendi via patebat: ita & nos in precando frigidi, tum demum spiritu fervidiores esse incipimus, quando omnis generis mala adesse cernimus, Psal. 124. *Ex parte autem* DEI breviter hic declaratur. (1.) DEI essentia, nomine ejus proprio. (2.) Justitia. (3.) Clementia, quando se suis affore promisit Psal. 91. Idemq; præstitit Israëlitis & aliis. (4.) Excellentia, quòd sit Dominus & Monarcha, Imperator omnium creaturarum (5.) Potentia, asylum, robur, propugnaculum. Confer Psal. 18, 2 3. si itaque tempore Salomonis confidebat quisque sub vite & ficu suâ securè 1. Reg. 4, 25. quidni nos in hoc rege nostro suaviter conquiescamus, qvum sit ipse omnipotens? Cæsar aliquando in mari graviter cum procellis & fluctibus ponti conflictatus, qvum nautâ timore perculsum videret, ita solatus eum fuisse dicitur: confide nauta, cæsar est, quem vehis. Nos rectiùs: confidite Christiani, DEUS est vobiscum. Conferatur cum hac propositione egregiũ Esaiæ dictũ, quod extat c. 43, 1. 2.

Sequitur jam uberior hujus propositionis expositio & primò quidem confidentiæ, quâ DEO suo nituntur pii, *Idcirco* עַל־כֵּן propter sic, qvum ita se res habeat, qvum DEUS unus sufficiat omnibus abigen-

abigendis malis,& protegendis piis,*non timemus* esse tum,*qvum terra mutat* scilicet locum, & nutat: qvum tamen naturaliter ex terræ motu ac concussione magnus oriri soleat in animis hominum timor,

Si fractus illabatur orbis
Impavidos ferient ruinæ,

aut non horrescimus,*si dimoverentur montes*, ex istâ concussione depulsi à suâ sede,*in cor*, seu medium *maris*,in ima maria delapsi. Hactenus de elemento terræ, quæ maximè firma, jam deinceps de elemento aquæ. *Fremant*,quantum velint, perstrepant,& *lutosæ fiant*,ex infimis gurgitibus eructantes cœnũ ac lutum *aquæ ejus*,cujusq; partis maris,&*si commoverentur montes in elatione* ejus maris, maximè seu Selah. In quibus Psalmista πληροφορίαν piorum describit comparatione factâ à magis ad minus,hoc modo. Si illa, quæ maximè solent perterrefacere, securo an imo contemnimus; multò magis alia spernimus: quomodo quæ alij literali sensu tantùm hîc contineri existimant,&per terrã imperia mundi,per montes diabolos(quâ scripturæ analogiâ,fateor me ignorare,etiã nescire,quomodo tamẽ scopo Psalmistæ hæc verba quadrent)per aquas populos denotari volunt, in nostrâ includuntur sententiâ,quæ servant verborum significationem propriam. Docemur autem (1.)quàm firma esse debeat piorũ fiducia,videlicet quæ nesciat ullo modo concuti: nam qui confidunt Jehovæ,similes sunt monti Sionis, qui non dimovetur, sed in seculum permanet Psal. 125, 1. confer Matth. 7, 24 & 16, 18. (2.) Quàm multiplex esse soleat eorundem miseria,qvùm Diabolus velut mundi DEUS 2. Cor. 4,4. DEO permittente,omnia contra eos insurgere faciat,uti luculenter probat exemplum Jobi. Quando autem de aquis (cum quibus optimè hoc loco possunt conferri calamitates vide Psal. 69,2. & 32,6. & 124,4.5. & 144, 7.) hoc loco dicitur, possumus regredi in memoriam miraculosæ conservationis Noachi in diluvio, & præmonstrante Petro 1. Epist. 3, 20. 21. cum arcâ Ecclesiam comparare.

Porrò uti supra innuimus,qvum hucusque sit declarata illa propositionis Catholicæ,hujus Psalmi particula,in angustiis,deinceps exponet psaltes ista, DEUS est nobis receptus. Ibi audivimus, quæ à Diabolo & mundo Ecclesiæ inferantur mala, nunc subjicietur, quæ à DEO in eandem redundent commoda, unde confidere incipiat. Nam ecce licet mare contra eam insurgat, & contra parvum flumen, imò rivulus

eam circumluat, tamen hinc major in eam promanat utilitas, quàm inde timor injiciatur. *Flumen*, quid dico flumen, imò *rivuli ejus* Kidron scilicet, & alij inde deducti rivuli, *lætificant civitatem DEI*: seu Jerosolymam, ubi DEO ignis & furnus est Esa. 31, 9. ac *sanctißimum* locum in toto terrarum orbe Psal. 132, 6 7. 13. 14. *& habitacula*, seu habitaculum optimum ac gratissimum, *excelsi*, ubi pluralis numerus iterum notat excellentiam. Quî verò hoc fit? inde adeò, quòd DEUS suâ gratiâ ibi præsens omnem defectum naturalem facilè suppleat, *DEUS est in medio illius*, hoc est, verè adest, hinc *non dimovetur ea*; quantumvis omnia externa insurgant, & minitentur ei exscidium, quia *DEUS adjuvat illam, dum aspicit*, vel appetit *manè*, id est, oportunè ac diligenter. Dephrasi vide Exod. 14, 27. de explicatione & emphasi, in expositione Psalmi 5, 4. Adde Prov. 1, 28. Drusium Prov. 77. lib. 4. c. 2. Lutherus vertit frühe/ id est, satis maturè, & satis benè. Potestnè etiam DEUS contra omnia mala solus sufficere? omninò, inquit psaltes, & quidem solo verbo, aut nutu. Nam *fremant licet gentes*, turmatim convenientes vide Psal. 2, 1. quàm maxime contra Ecclesiam, *& moveant se regna* statim, *simul ac* saltem DEUS noster *edit vocem suam*, non modò illæ gentes contremiscunt, verùm ipsa fundamenta terræ timore concutiuntur, adeò ut *terra* videatur *liquefieri*. Potissimum autem hoc fit, quando DEUS intonat, ut probat exemplum Cananæorum Jos. 10, 11. Sisaræ Jud 4, 15. Philistæorum 2. Sam, 5, 20. 24. &c. & DEUS dicitur dare suam vocem, (quod Lutherus notat in margine, quando tonat) Psal. 18, 14. & 68, 34, & 77, 18. & videatur totus Psalmus 29. Notanda hîc sunt (1) piorum αὐταρκεια 1. Tim. 6, 6, Psal. 73, 25, 26. Prov. 30, 8. Debet itaque hoc omnibus Christianis esse commendatum, quod censet Psaltes Psal. 37, 16. Bonum est parum cuiq; justo, plus quàm copia sua improbis multis. Hoc DEUS probavit, quando in deserto vestes Israëlitarum conservavit Deut. 8, 4. Eliæ de cibo prospexit &c. proinde prima cura sit, ut DEUS adsit, ita nihil deerit quicquam Psal. 23, 1. (2) eorundem in malis lætitia Rom. 5, 2. Psal. 34, 2. Act. 5, 41. huc refer, quæ de palmâ, nitente contra pondera, narrant alii, & palmis in atrio DEI plantatis, accommoda Psal. 92, 13 14. vide Plin. l. 13 c. 4 & l. 16, 42. (3) Ecclesiæ excellentia, quod DEUS præoptet in illa habitare Psal. 87, 1. 2. per gratiam, putà peculiariter, qui adest ubique per essentiam ac poten-

ac potentiam. (4) Jehovæ de suis providentia, quos contra omnia pericula tuetur. Moses putabat, tùm omnia fore salva, quando Jehovæ facies præcedebat populum. Exod. 33, 15. 16. & rectè. Siquidem

Omnia coguntur cedere prona DEO,

Aqua non suffocat aut inundat, ignis non exurit Es 43, 1. 2. vide Israelitas Exo 14. & socios Danielis Dan. 3. Nos autem videamus, ut DEUS semper sit in medio nostri, hoc est, habitet in corde. Nam hypocritis verè non adest, licet nomen ejus in ore ipsorum crebrò usurpetur, nec inutilibus aut malis auditoribus sermonis divini verè adest, licet videatur cum verbo intrare aures. Sic de cæteris, quando dantur eleemosynæ non bono corde aut fine. (5.) Mundi impia molimina, dum DEUM velut oppugnare non erubescunt, quando ejus Ecclesiam infestant Psal. 2, 1. Act 5, 39. & 9, 4. 5. Zach. 2. 8. (6) Vocis divinæ efficacia, cùm naturaliter, tùm supernaturaliter aut spiritualiter. Confer Exod. 9, 23 & 19. 16. 1. Sam. 7, 10. & 12, 16. Psal. 68, 34. Hæc est confidentiæ piorum deprædicatio: sequitur DEI providentiæ observatio.

SECUNDA PARS.

QUando David Goliathum interfecerat ex omnibus civitatibus occurrebant ei, & gratulabantur 1. Sam. 18. Quantò magis itaq; decet DEI facta stupenda observare; qvum illius vi ac potentiâ ille tantum facinus patraverit Psal. 144. 1. Sam. 17. Hac de causâ motus psaltes, qvum divinum agat præconem, ita facit auritum omnem populum. *Venite*, seu agite (quando enim duo imperativi, vel unus cum infinitivo jungitur sine copulâ, prius rectè potest verti per adverbium. Vide Buxtorf. thes. l. 2. c. 16 p. 461. Gualtper. lib. 2. de Syntaxi verbi cum nomine Reg. 18.) *Videte opera Jehovæ*, cum ordinaria in rerum conservatione, tùm extraordinaria in miraculis (siquidem hi duo providentiæ divinæ modi nobis proponuntur, & quod hæc nomine יְהוָה veniat, probari potest ex Esa. 5, 12. Eccles. 11, 5, addantur, quæ dicta sunt, ad dictum Prov. 16, 4. in secundâ edit. exercit. bibl. pag. 130.) qui propter hominum peccata tantas *disponit desolationes*, de quibus v. 3. 4. 5. in terrâ, & per hostes, ceu suam virgam Esa. 10. homines castigat, contra verò placatus hominum pœnitentiâ, ipse est *faciens, ut cessent bella, usq; ad extremitatem terræ*, non in uno aut altero mundi angulo, sed quà patet totus hic orbis, *arcum perfringit, & truncat hastam, currus comburit igne*, quomodo pro-

do pro ratione veteris militiæ per μερισμὸν pleraq; instrumenta bellica recenset, quibus sublatis, quin ipsum bellum cesset, nullum est dubium. Per mimesin verò hujus summi monarchæ decretum ita refert, *desistite*, inquit, vos, quicunq; hactenus, me permittente, potuistis contra meum populum furere, & *agnoscite, me esse* DEUM, qui omnia rectissimè gubernet, qui nôrit,

Parcere subjectis & debellare superbos,

me solum excelsum supra v. 5. *exaltatum iri* in gentibus, quas aut perdam refractarias, aut salvabo obsequentes, *me exaltatum iri in tota terra*, dum omnia gloriam meam illustrare coguntur, quomodo Lutherus satis rectè vertit, Ich wil Ehre einlegen. Et tum dicent pii, à me conservati, sibi ex animo gratulantes, *Jehova, Dominus exercituum, nobiscum est, locus editus nobis DEUS Jacob maximè*, quomodo non sine causa, sed ad indicandum sacrosanctæ Trinitatis mysterium ter ferè iisdem verbis eadem sententia in hoc Psalmo v. 2. 8. 12. repetitur, ut discamus omnium primò in principio medio ac fine cujusq; rei DEO confidere, & teneamus DEUM Patrem, filium, & Spiritum sanctum esse illum verum DEUM, suæ Ecclesiæ defensorem unicum.

Observanda hic est (1.) DEI providentia, siquidem non est ille Numen ociosum, verùm operatur semper Joh. 5, 17. Ille de nostra salute ab æterno fuit sollicitus Ephes. 1. Ille in principio cœlum terramque creavit, & hucusque conservavit, ille nos ad sui filii regnum vocavit: venite & videte tanta opera Domini, ille ex pulvere terræ rursum excitabit ac vitâ æternâ donabit. O mira opera Domini! digna certè, quæ fidei spectentur oculis. (2.) DEI Justitia, DEUS ad iram provocatus est autor mali pœnæ, & in specie ipse est, qui bella immittit, ut comminatus est legis transgressoribus Levit. 26. Deut. 28. ipse mutat & transfert regna Dan. 2. Propter injustè facta, contumelias & pecunias dolo partas Sir. 10, 8. Prov. 28, 2. Ita ob suam impietatem devastata est Sodoma Genes. 19. Samaria, Jerosolyma, Carthago, Roma, & hodie multiplicibus nostris peccatis idem DEUS offensus tantas devastationes nostræ immisit patriæ. (3.) DEI misericordia, qui in irâ misereri recordatus Hab. 3, 2. filij merito fide applicato placatus, mala immissa vel tollit, vel mitigat. Sic DEUS est recordatus Noachi in diluvio Genes. 8, 1. Israëlitarum Exod. 6, 4. Davidis Psal. 132, 1. 2. Sam. 24. & omnium suorum

Luc.

Luc. 1, 54. 72. Qui itaque vis bella aliaque mala ceſſare, deſine peccare ita faciet DEUS, ut illa quoq; ceſſent. Ejus rei exemplum præbent egregium Iſraëlitæ tempore Judicum: à Deo averſi affligebantur & opprimebantur à tyrannis, ad DEUM converſi ſalvabantur à divinitus miſſis heroibus. (4.) DEI potentia, quæ tanta, ut nullis terminis finiatur, nullis viribus reprimatur. Potens erat Rex Salomo, qui à mari ad mare, à flumine uno ad alterum imperabat, nullumq; hoſtem experiebatur 1. Reg. 4, 21. Sed nihil ad omnipotentem cœli Dominum. Aſverus 127. Provinciarum erat Dominus. Eſther 1, 1. ſed miſer hujus Monarchæ tantùm vaſallus. Et vide ſaltem utriusq; ſatellites ac ſtipatores, ac facilè æſtimabis dominorum potentiam. DEO inſerviunt millia millium Angelorum, quorum unus potuit unâ nocte 180. millia hominum in caſtris Aſſyriis occidere: Eidem ad nutum præſtò ſunt omnes Diaboli malorum vindices, omnes creaturæ: reliquis Regibus ſæpe inſerviunt non ita multi, & quandoq; luxu ac delicijs fracti. (5.) Quæ hominum ſumma ſapientia, nempe DEUM rectè noſſe, ac colere Sap. 15, 3. Joh. 17, 3 1. Cor. 1, 31. Huc itaque ſtudia omnia noſtra tendant, huc omne principium, huc refer exitum, & agnoſce DEUM in malis juſtum, in ſecundis rebus bonum; ita futurum eſt, ut qvum DEUS in te fuerit exaltatus, tu ab eo poſthac exalteris, & ut ipſe tibi hic affuit gratioſè, ſic in omnem æternitatem deinceps ei adſis glorioſè, ac canas hoc ἐπινίκιον: Jehova nobiſcum, DEUS Jacob nobis locus editus.

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

Eſa. 5, 1, 2.

SOlet Eccleſia conferri cum arcâ Noachi, idque poſſe fieri, jamdudum præmonſtravit Petrus 1. Epiſt. 3, 20. 21. Membra comparationis hujus poſſunt dari longè plurima; in præſentiarum verò hæc videri poſſunt. 1. DEI illam parantis ſedulitas. 2. Animalium in eâ varietas. Ut enim nihil dicam de Noachi, quam in diluvii prædictione & arcæ fabricatione ſuſtinuit 2. Pet. 2, 5. afflictione, de ejusdem mirabili conſervatione, deq; conſervatorum hominum arctiſſimâ cognatione, quia ut tabulæ illius navis erant pice obductæ, necubi rimis illa fatiſceret: ſic glutine amoris & viſco caritatis corda hominum in illâ degentium erant conjuncta, ut doceremur, eos demum veros eſſe Chriſti

discipulos, ac in mundi παιγνωσθεσία servandos, in quibus amoris nota reperitur Joh. 13, 35. Consideretur hîc tantùm de cavendo exitio, & parando subsidio, DEI mandatum, Genes. 6, 13. 14. & apparebit, quomodo idem semper homines per verbi ministros moneat, ne se præcipitent in mortem æternam, sed beneficio baptismi in Ecclesiæ gremium recepti, hoc agant, ut ex verbi thesauro, & sacræ cænæ antidoto sibi prospiciant de omnium malorum remedio. Et velut in eâ erant munda, ac immunda animalia Genes. 7, 2. ita in Ecclesiâ sunt boni pariter ac mali. Et quemadmodum ibi longè plura immunda, ita hîc multò plures mali, & quidem omnis generis. Id adeò hinc fit, quod ubi DEUS curat serendum semen bonum, Diabolus varii generis adjiciat Zizania, ut habet hodierni diei Evangelium Matth. 13, 24. 25. & ubi est una rosa Scharonis, & unum lilium convalliũ, ibi semper sint multæ spinæ Cant. 2, 1. 2. Hoc ipsum placet in aliâ parabolâ Esa 5, 1. 2. propositâ declarare. Partes erunt duæ:

Prior, vineæ à DEO facta sedula præparatio,

Posterior, vitium pessima degeneratio.

Christe Jesu, tu vitis vera es, & Pater tuus agricola, seu vinitor, nos palmites Joh 15. 1. 2. te rogamus, purga nostras audientium aures, imò corda, dicentisq; linguam, ut quæ vera, & utilia sunt, doceantur, & fideliter teneantur, Amen.

PRIMA PARS.

QUanto studio templum illud sumptuosissimum exstruxerit Salomo, ex iis, quæ leguntur 1. Reg. 5, 6 7. capp. facilè est conjecturam capere, sed quàm pessimè illud optimum cogitatum tandem ceciderit, ex Jer. cap. 7. & alibi liquet: nimirum debebant Judæi in illo DEUM verum colere, suasq; preces fundere 1. Reg. 8. Illi autem omni impietati & idololatriæ dediti, templum putabant suæ nequitiæ optimum esse latibulum. Unde Salvator graviter dicit, factum id esse spelunca latronum Luc. 19. Quod in illo templo externo factum esse apud Judæos legimus, in templo DEI, seu Ecclesiâ quotidie fieri ex sacrâ Scripturâ intelligimus. Nimirum DEUS nihil in se desiderari patitur quicquam, quò minus illa floreat, verùm homines in eâ viventes, indignè tractant, & acceptant tantam DEI clementiam. Testis erit Esaias in hoc suo cantico,

cujus

cujus nos videbimus tantùm propositionem, cui tamen ipsa uberior expositio & applicatio statim est subjecta. *Accinam* inquit, *nunc dilecto meo* (לִידִידִי à יָדִיד) *de vineâ ipsius*, id est, Ecclesiâ, infra v. 7. *Vinea* namque *est dilecto meo in clivo, seu colle uberrimo.* Lutherus rectè an einen fetten Orte/ Chaldæus in monte excelso, & terrâ pingui, Vulgatus interpres latinus hebraismum maluit retinere, quàm exponere, in cornu filio olei, בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן (de quâ constructione vide Buxtorf. thes. l. 2. c. 31 p. 328. edit. 2. exercit. bibl. p. 149.) est enim hoc loco filius olei, quasi oleo fluens, pinguis, & uber: cornu autem per metaphoram dicitur collis, pars terræ, aliquo modo editior, ut cornu in animalibus, & sine dubio ita ad situm ipsum Jerosolymorum alluditur, siquidem ad montem excelsum arx Davidis erat ædificata. Fuit itaque hæc vinea in loco satis oportuno, commodo ac convenienti consita, ut sanè ratione loci nihil quicquam desiderari potuerit: sed nec in externis munimentis neq; in internis requisitis quicquam defuit, siquidem *illam* vineam *circummunivit*, seu circumsepsit, quod Matthæus cap. 21, 33. effert φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, *lapides*q; adjecit, ut Lutherus vertit, hoc est, sepi lapides & saxa apposuit, ut illa duret meliùs, seu *ejecit ex eâ* impedimenta omnia, & obstacula removit. Utrumque enim notat verbum סָקַל in Piel, elapidare, seu lapides removere, & lapidibus obruere, hoc 2. Sam. 16, 6. cum hoc loco confer Esa. 62, 10. Junius utrobiq; posteriorem amplectitur. Ego priorem hîc servare malim significationem, quamvis sciam capita concordantiarū facere cum eo, & hoc loco etiam plerosq; alios interpretes, inter quos Vatablus. Quod verò non nemo existimat, non posse ullo modo istam Lutheri significationem, Er hat jhn mit Steinhauffen verwahret/ hîc obtinere, quia præcedit, quòd sepserit eam, leve est, qvum plerumq; magnis sepibus soleant adjici lapides, ut firmius contra ventorum aliarumq; tempestatum violentiam atq; injuriam consistant. Et hæc pertinent ad vineæ defensionem: sequitur de ejus constitione. *Et plantavit*, seu consevit *eam* optimo & laudatissimo vitis genere, quod hebraì vocant שׂוֹרֵק, seu generosissimis plantis vel surculis, in cujus uvis non inveniantur acini Genes. 49, 11. Jerem. 2, 21. ut volunt nonnulli Hebræorum, Lutherus, Er hat edle Reben drein gesenckt/ quæ vites quando jam proferrent fructum, ut esset,

qui

qui conservaret eas: & ubi possent uvæ exprimi, etiam *exstruxit*, seu ædificavit *turrim*, vel *arcem*, seu quod posset esse instar alicujus magnæ arcis, quod & usus & origo vocis hebrææ מִגְדָּל innuit. Matthæus Græcè ᾠκοδόμησε πύργον, ita turrim fabricavit, ut simul possit esse loco domus, *in medio ejus*, ut ita custos undiquaq; posset prospectare, & singula curiosis oculis perlustrare, בְּתוֹכוֹ cujus vocis emphasis cum plerisque interpretibus hîc non erat negligenda, ut infra in L. C. observabimus, & *quoq;* וְגַם insuper hoc reliquis adjecit operibus, ac *torcular excîdit in eâ* vinea sua חָצַב magnâ curâ effecit, ut illi, qui ex magnâ trabe artificiosum aliquod opus cædendo dolandoq; effabricant, vel qui ex rupe lapides eruunt, eosq; cædendo, & sculpturis ornando, in varias figuras effingunt, ut ita respiciatur ad materiæ stabilitatem, & artificis in eâ parandâ sedulitatem. Putant tamen alii considerantes Matthæi explicationem cap. 21, 33. ὤρυξεν ἐν αὐτῷ λήνιον, notari locum, ubi solet esse torcular, nempe subterraneum, seu specum, quo defluat expressus uvarum humor, quomodo Lutherus noster vertit, Er grub einen Keller drein. Ecce quanta hujus Domini vineæ cura! ut expendas deinceps, quàm mala facta sit vitium natura.

I. LOC. COMM.

LEvitis in V.T. præceptum erat, ut ignem eum jugiter in arâ alerent, qui semel cœlo fuerat delapsus Levit. 6, 5. 6. Ministri N.T. qui semel à DEO facti sunt idonei 2. Cor. 3, 6. hoc agant, ut amoris divini ignem, quem semel conceperunt in corde, perpetuò conservent, ne opus sit quærere, an diligis me? neque necesse sit verbis profiteri, Domine nosti, quòd te diligam Joh. 21, 15. 16. 17. ita poterunt cum Ecclesiâ verè dicere, dilectus meus mihi, & ego illi, ut habet vulgata versio Cant. 7, 10. & quod ad sensum, non adeò malè, qvum ille hic sit: Ego dilecti mei sum, quandoquidem erga me est appetitus ejus. Talis fuit noster Esaias, qui Christum rectè vocat suum dilectum, & unicè adamatum, idq; probat, se ita habere, quando vi canit, ei vivit, ei auditores suos adducit hac sequente satis acri παραινέσει, & ὑποθέσει. Et quia canit, voce elatiori se ea proferre, atq; ita, ut ab omnibus audiri queat, innuit, monetq; alios, ut ipsius exemplo rem ipsam dicant clarè, sine ambagibus & circumitione inutili, cogitentq; sibi esse commissam vineam, in cujus vitibus folia luxurian-

luxuriantia sunt falce legis amputanda, ager fodiendus, vites alligandæ, & associandæ arbori vitæ Jesu Christo. Sed hoc opus, hic labor est, & ad hæc quis idoneus? meritò exclames cum Apostolo 2. Cor. 2, 16. Neq; negligenda est hîc illa particula, quando quod auditoribus proponit eorumq; bono, ut malam vitam corrigant, se dilecto suo accinere, ait Propheta. Nimirum non est ulla gratior DEO musica, quàm adhortatio gravissima facta ad auditores de pietate verâ. Quisquis es

Cantes voce, lyrâ, citharâ, testudine, cornu:
Præco DEI si vis psallere, psalle DEO.

II. LOC. COMM.

PRæcipuè autem est canendum, seu dicendum pro concione de ipsâ vineâ, de ipsis Ecclesiæ membris, quomodo illa in fide & moribus rectè instruantur, & hoc potiùs, quàm ut multùm temporis sæpe sine causa in veteribus, vel recentibus (si non sit metus â contagione eorum) hæreticis taxandis consumatur. Quid enim ad nos, qui sunt extra? 1. Cor 5. 12. quiq; ea, quæ hîc dicuntur, non audiunt, vel si tandem ad eos deferantur, non obediunt. Si autem hæretici sunt vel in finibus vel in Ecclesiæ pomœriis, graviter, dextrè, ac rectè sunt refutandi, ita tamen ne reliquæ oves, quibus istas subtilitates scire non est datum, interim negligantur, & quadret huc illud: de moribus ultima fiet quæstio. In quibus tamen præcipuè hodie peccatur. Quod etiam videntur attendisse scriptores Epistolarum Canonicarum, qui studium bonorum operum valde urgent & caritatem, qvum Paulus jam & alii doctrinam fidei explicuissent, quâ multi abutebantur ad suam nequitiam Rom. 3. & 6 Jac. 2.

III. LOC. COMM.

ECclesia est DEI, non Papæ Romani, quia ille eam non vocavit, non redemit, non sanctificavit, verbum non protulit, nec sacramenta instituit. Qua conscientia itaq;, quo jure potest ipse omnia vendere, qvum nihil quicquam eorum sit ipsius, sed DEI solius, cui illa velle subtrahere sibiq; tribuere summum est sacrilegium. Quod etiam alii notare possunt, qui omnia officii sui munia dirigunt ad quæstum, & nihil quicquam præstant gratis, ibi fas, ubi maxima merces, qualium etiam Apostoli tempore tanta copia, ut κατὰ δόξαν omnes, quæ sua sunt, quærere asseveraret Phil. 2, 21.

IV. LOC. COMM.

DEUS Ecclesiam Sponsam suam abundè dotavit ac ditavit in omnibus bonis spiritualibus inprimis, 1. Cor. 1, 5. 7. Eph. 1, 3. nam de corporalibus tantum dat, quantum sufficit Matth. 6, 11 quando autem hebraicè dicitur esse sita, in cornu filio olei, præter alia jam superius annotata, id ad usum nostrum observare poterimus, esse illam sitam super fundamentum firmum, quod est Christus 1. Cor. 3. Matth. 16. qui est illud cornu salutis, erectum in domo Davidis, de quo adeò effusè lætatur Zacharias Luc. 1, 69. unde omnia bona ad nos promanant, per quem reddimur Reges, Sacerdotes, ut olim illi ex cornu Prophetarum ungebantur, ad quod cornu possumus rectiùs confugere, quàm olim illi in V. T. qui deposcebantur ad mortem. Et hoc cornu est filius olei, ipse immensa, infinitaq; Spritus S. dona accepit Psal. 45. Act. 10. & dat singulis eâ mensurâ, quâ vult, 1. Cor. 12. ut ita simul hîc moneamur, quinam sint illi Doctores ac ductores præcipui Ecclesiæ, quàm potens sit illius dux, quàm ingens ejus lux, quanta firmitas, quanta ubertas.

V. LOC. COMM.

ECclesiam DEUS etiam, velut suam arcem Sion, munivit egregiè, non tantùm jubens, qvum vult, ut omnes creaturæ eam juvent, vel oppugnare saltem desinant sup. ex Psal. 46. Verùm etiam magistratui suo vicario, cui dedit potestatem & gladium, severè injungens, ut sit Ecclesiæ nutritius Esa. 49, 23. & 60, 16. Psal. 2, 10. 11. quod etiam pii judices & reges feciss leguntur, imò si necesse sit, ipse mittit suis igneos currus 2. Reg. 2. & 6. &, quod majus, præbet solatium, ipse est igneus murus Zach. 2. vers. 5.

VI. LOC. COMM.

NE quid desit, lapis ibi non tantùm est angularis Eph. 2. & precioſus 1. Pet. 2. Christus, Rex suæ Ecclesiæ; verùm etiam duodecim lapides insignes, Apostoli, & alii Doctores egregii, confer Esa 54, 11 12. Apoc. 21. 11. 14. 18 19. & compara 12. lapides è Jordane sublatos, & in monumentum erectos Jos. 4, 3 Horum igitur est cavere, ne qua fera malis moribus, vel pravâ doctrinâ aut hæresi illam vineam vastet, quemadmodum sepes & lapides id præstant aliàs Cant. 1, 6. Psal. 80. 9. 10, 11, 12. 13. 14.

VII. Loc.

VII. LOC. COMM.

DEUS hominem primò rectum, justum, & sanctum condidit; ipse verò propriâ culpâ degeneravit: & hodie etiamnum omnes in Ecclesiâ nati, ac per baptismi lavacrum renati, mundi ac puri sunt in DEI conspectu, commaculantur verò rursus peccatis. Nulla igitur in DEO perditionis hominum culpa, sed in ipso Hos. 13, 9. & meritò, quum Deus bonum semen projecerit in agrum: quærimus cum discipulis, unde itaq; Zizania? & responsi hoc ferimus: inimicus adjecit.

VIII. LOC. COMM.

CUm hac turri non malè possumus componere verbi ministerium, in quo constituti sunt velut speculatores in castris Ezech. 3. & 33. Habac. 2, 1. & hi rectè jubentur stare in medio, ut omnium suorum auditorum vitam & mores rectè inspicere ac regere queant. Aaron stabat aliquando inter vivos, & mortuos Num. 16, 48. ita omnis fidelis verbi præco stet in medio, & æquè ad omnes oculorum aciem dirigat, non in magnis conniveat, in parvis quod vituperat, stet in medio spiritualiter mortuorum, ut vivificet, & viventium, ut porrò gubernet.

IX. LOC. COMM.

MUlta fecit, ac quotidie facit DEUS, Dominus vineæ, ut homines salventur, & multi ejus conducti ministri Matth. 20 ociantur suaviter, & parùm eorum administrant, quæ sibi norunt esse demandata. Condemnabit hos Paulus, qui plus laboravit, quàm omnes 1. Cor 15. condemnabit eos Christus, quòd talentum, sibi concreditum, non bene collocârint Matth. 25.

X. LOC. COMM.

DEniq; notetur jam illo torculari crux. Crux Christi, inde profluit ad nos potus vitæ; & nostra, in quâ verè pii gratas DEO emittunt lacrymas & suspiria, ac fructibus bonis abundare discunt Luc. 8. 15. in patientiâ. Sunt enim hæc tria Christiani officia, credere, diligere & cruci se subjicere, quæ germanicè Lutherus ad Mich. 6. extulit elegantius, gleuben / lieben / leyden. Simul verò hoc discimus, quod crux à DEO piis immittatur, siquidem ipse hîc dicitur excidere torcular, per crucem aurum fidei velut celare, ac probare, affectuum pravitatem calamitatis

dolabrâ levigare, securi miseriarum malas inclinationes præscindere atq; ita lapides illos vivos templi sui præparare. Ex quibus omnibus satis superq; constat de DEI conserentis, custodientis & colentis hanc suam vineam diligentiâ. Nunc è contrario videnda restat hominum ingratitudo & impietas summa.

SECUNDA PARS.

QUid non de tam generosis beneq; excultis vitibus sibi promitteret spiritualis hortulanus? sed conqueri necesse habet cum Micha cap. 7, 1. heu mihi, quum sim tanquam interceptis æstivis fructibus, nullus est botrus ad comedendum, quum tamen præcocem fructum desideret anima mea. Noachus plantans vineam statim fructus percipit Gen. 9, 20. 21: at DEUS, verus ille consolator Rom. 15, 5. 2. Cor. 1, 3. 4. plantavit & excoluit diligentissimè suam Ecclesiam, sed vide eventum. *Quum exspectasset*, & quidem satis anxiè Psal. 40, 2. magnoq; desiderio affectus, ut ille, qui, cum ad metam sedulò collineavit, scire expetit, num etiam ferire potuerit, quod minabatur (eam enim esse emphasin verbi כִּוָּה & conjugatio ipsa innuit, & usus probat, & derivata nomina evincunt) *ut faceret*, id est, ederet, seu proferret (hebræi enim dicunt arborem facere fructum, quod in N.T. etiam retinetur, ποιεῖν καρπὸς) *uvas* bonas, dulces, ac maturas: protulit vel nullas vel malas, imò uvas venenosas ac botros amaros Deut. 32, 32. 33. *fecit*, inquam, *labruscas* Lutherus Heerlinge / uvas similes uvis, quomodo notatur hypocrisis, sed amaras, immaturas, & acerbas, quomodo significantur vitia & flagitia, uti patet ex subjecta ipsius Prophetæ explicatione, & ipsa etymologia vocis hebrææ בְּאֻשִׁים, quæ significat fœtidos fructus à בָּאַשׁ, id est, fœtuit, confer quod ad phrasin Psal. 38, 6. quod ad rem Psal. 14, 3.

I LOC. COMM.

QUàm seriò DEUS velit homines salvari, Salvator indicat, quando in parabola de malâ ficu patientiam hortulani nobis declarat Luc. 13, 6. 7. 8. quàm ardenter idem salutem procuret, ejus cura in præcedentibus exposita evincit. Et ipsum genus loquendi hîc redarguit Calvinianos blasphemantes DEUM quosdam creasse, imò ad Ecclesiam vocare, ut aggravetur ipsorum condemnatio, non ita exspectat diu, quum statim ex jure posset perdere, ut ita tanti bonitatis ac patien-

tiæ

tiæ thesauri ad pœnitentiam homines alliciant Rom. 2, 4. 5. Hic est DEI finis, hæc meta, ut credentes salventur: huc collineavit hominem ad sui imaginem creando, lapsum in gratiam recipiendo. Spiritus sancti donis ditando. Simul etiam indicatur, quid DEUS velit sibi à nobis retribui pro immensis ac innumeris beneficiis, nimirum pietatem in ipsum & dilectionem in proximum.

II. LOC. COMM.

ET hæc verè atq; ex animo 1. Joh. 3, 18. Non exspectat DEUS, ut dicat vel simulet quisquam illa, sed ut faciat Matth 7, 24. Joh. 13, 17. & 15, 14. Verùm ita est proh dolor, ut possit DEUS usurpare de plerisque illa verba, quæ extant Psal. 18, 45. ad auditionem auris obediunt mihi, alienigenæ mendaciter se dedunt mihi. Quod si ita est, iterum refutantur hic Calviniani illi (omnibus enim hoc imputare velle, est dicere falsum testimonium, quum expressè contradixerit tam horrendo dogmati ex Calvinianis Junius in Academia Lugdunensi, Corranus in Oxoniensi, Hemmingius in Hafniensi, Moltherus in Marpurgensi, Sohnius in Heidelbergensi, Olevianus in gymnasio Herbornensi) qui DEUM velle peccata, asserunt. Quomodo enim vellet, quod adeò in sequentibus detestatur?

III. LOC. COMM.

PEccati verò si qua causa est efficiens (cum revera sit deficiens) diaboli suggestio, & hominis obsecundatio prava est. Hic enim est, qui facit seu profert labruscas in omnibus præceptis decalogi, pro virtutibus vitia, pro pietate improbitatem, pro amore odium præstat. Inde adeò fit, ut coram DEO fœteat neq; unquam bonus odor seu fragrantia ex sacrificiis nostris proveniat, nisi per Christum offerantur, confer Eph. 5, 2. Heb. 13 15. 16. 1. Pet. 2, 5. Apoc. 1, 6. & adde ejus rei velut typum quendam in sacrificio Noachi, ex mundis animalibus oblato, Deoq; valdè grato Genes. 8, 21. De malis itaq; in Ecclesia, & corrigi nescià turbâ, nil aliud restat, quàm ut Deus ita lamentetur ego te plantaveram vitem generosam, totum semen fidele, quod fidem præstaret mihi: quomodo ergo mutata es mihi in degeneres palmites vitis alienæ? Jer. 2, 21. Tu autem ô Jesu Christe, fac ut nos semel tibi implantati surculi abs te gestati, purgati, & fœcundati tam firmiter tibi inseramur, ut tandem cœlesti paradiso inferamur, Amen.

DOMINICA SEPTUAGESIMÆ.

Eph. 2.8.9.10.

ISraëlitis in deserto vagantibus, & cibi inopiâ laborantibus, DEUS fecit, ut caderet ros cœlestis, videntes autem illi dicebant alter alteri, Man est, hoc est, cibus præparatus (à verbo מָנָה id est, præparavit) & sine labore ipsorum comparatus, ut appellatur Sap. 26,20. Verùm quem Angeli fortes illi DEI ministri suppeditabant Psal. 78-25. hunc quisq; pro se colligebat, & si quid reponeret in diem Sabbathi, conservabatur, reliquis verò diebus fœtuit. Exod 16,14. 15.16.20 23 24. Omnes homines, postquam in Adamo ex Paradiso DEI erant ejecti Gen. 3. nec ad arborem vitæ poterant pertingere, animæ cibo destituti, mortem æternam oppetere necesse habebant, sed DEUS misertus generis humani in rore sui verbi Esa. 26, 19. proposuit omnibus comedendum panem vitæ, optimum donum, atq; adeò omnium Dominum ac filium suum unigenitum, qui salutem nobis acquisivit, & gratis opera suorum Angelorum, seu legatorum offert ac confert. Quem si quis pro se fidei manu arripit, in vitam æternam cibatur, nec esurit Joh. 6. postea verò, si quis ex fide bona opera præstans, non facit ea in DEI gloriam, fœtent omnia: si autem ritè & rectè ea facit, secundum opera gradum gloriæ majorem obtinebit ex DEI promisso. Non enim opera vitam æternam possunt mereri, sed gratis illa datur, quemadmodum in parabolâ de vineâ id hodie explicatur. Cujus summa, quoniam hæc est, vitam æternam dari non juxta laboris mensuram, sed gratuito DEI favore, & tamen esse laborandum cuiq; in sua vocatione, seu esse diligenter in studio bonorum operum pergendum, eaq; duo egregiè Eph. 2,8.9 10 exponantur ab Apostolo, libet jam hoc dictum explicare. Partes erunt duæ:

Prior, quæ sit hominis gratuita coram DEO justificatio,

Posterior, quæ justificati pia conversatio.

Ibi DEI dona, hic bona opera: ibi æterna felicitas, hic morum integritas. Tu verò Jesu Christe salutis nostræ autor Act. 4,12. fidei inceptor & consummator unice Heb. 12, 2. tu es plenus gratiâ & veritate Joh. 1,14. concede nobis, ut nunc quoq; ad hæc ritè docenda, & rectè discenda gratiam pro gratiâ accipiamus ibid v. 16. sic non in nobis Psal. 115, 1. sed

te, DEO nostro gloriabimur Jer. 9. 1. Cor. 1. tu nos spiritualiter claudos sana, ut deinceps in tuis viis ambulemus jugiter Psal. 25. & in te verâ viâ viam ad vitam inveniamus Joh, 14. 6.

PARS PRIOR.

QUando David Mephibosethum patriis bonis denuò donaverat, regiisq; epulis adhibere deinceps constituerat, ipse humilimè hoc tantum beneficium agnoscens, & procidens in faciem, in hæc verba prorumpit 2. Sam. 9. 8. Quid est Servus tuus, ut respexeris ad canem mortuum, qualis sum ego? Nos in Adamo omnibus donis ac bonis veris spoliati, in Christo autem eadem recuperantes, & in Ecclesiâ mensæ Domini participes, meritò tantam gratiam DEI celebrantes, & nostram miseriam, & illius misericordiam deprædicantes, hæc verba usurpamus: ô DEUS, quid est servus tuus, tibi refractarius, prout est animalis vel carnalis 1. Cor. 2. Rom. 8, 7. ut respicias eum, aut ullo modo cures Ps. 144, 3. similis est in se, vel sibi relictus, cani ob vilitatem & impudentiam summam, conferantur loca Deut. 23, 18. 1. Sam. 24, 15. 2. Sam. 3, 8. & 16, 9. Matth. 7, 6. Apoc. 22, 15. 2. Pet. 2, 22, Phil. 3, 2. & verè in peccatis est mortuus Eph. 2, 1. 5. manetque in morte, nisi ad eum veniat vita hominum Jesus Christus Joh. 1. eumq; vivificet, secum excitet Rom. 6. & à terrenis ad cœlestia evehat, ac ponat eum in supercœlestibus, faciatq; eum in fide cognoscere, quæ longè superant omnem captum, ac rationem humanam. In quibus verbis habetur occasio hujus nostri dicti Eph. 2, 5. 6. 7. Apparet inde liquidò, quòd homo non plus ad sui regenerationem possit conferre, quàm ad carnalem generationem Joh. 3. Non plus se juvare queat in sui conversione, seu excitatione spirituali, quàm planè mortuus ad sui resuscitationem, & proinde quicquid hujus sit, omne DEO acceptum sit ferendum, qui gratis illa omnia præstitit ex merâ misericordiâ. Apostolus autem causas salutis breviter indicat in θεοῦ v. 8. & ἄρου v. 9. ex parte DEI est gratia & donum, ex parte nostra fides. Removentur verò ex actu justificationis & salvationis (siquidem utrobiq; eædem omnino sunt causæ, cum decretum seu electio, ipse actus & complementum non differant hactenus ob DEI immutabilitatem) omnia nostra opera quocunque nomine veniant, & additur ratio, ut excludatur gloriatio Roman. 3. 27. quæ omnia cùm ita se habeant, inferri rectè

potest

potest ab Apostolo, τῇ χάριτι χάριτι, *hac igitur gratiâ* Christi Jesu jam explicatâ, ut non sit necesse hîc expresse αὐτῶ addere, estis *salvati* nunc per spem Rom. 8, 24 &, si pergitis constanter, revera & quod ad ultimum complementum salvabimini. Cur itaq; non omnes à Christo redemti (quod etiam Syrus paraphrastes habet) salvantur? dicat quispiam, quasi per occupationem adjicit Apostolus, hanc à DEO constitutam esse πίστιν & ordinem Act. 13, 48. ut ex parte nostra adsit fides, quæ Christi meritum sibi applicet Διὰ τῆς πίστεως, quomodo notatur instrumentum, per fidem, non propter prævisam fidem aut opera, quod olim Pelagiani, hodie Jesuitæ, Photiniani & Arminiani (si credendum est iis, quæ scripsit Bertius & alii) statuunt, quod etiam porro illis verbis declaratur, *& hoc non ex vobis*, siquidem fides ipsa divinitus, & gratiosè confertur, ut donum, confer Matth. 16, 17. Joh. 6. 44. Act. 17, 30. 31. 2. Thes. 3, 2. Phil. 1, 29, unde etiam DEI opus vocatur Joh. 6, 28. 29. nempe quod operatur in nobis per verbum & sacramenta. DEI idcirco hoc donum est in solidum, cujus ordinationi quantum in opere conversionis & salvationis tribuitur, tantum humanis viribus detrahitur, idq; expressius versu 9. exponitur, *non ex operibus* sive conversionem præcedentibus, quæ vocant de congruo gratiæ DEI hostes, sive eam subsequentibus, quæ appellant de condigno, seu quocunq; alio nomine veniant, *ut ne quis glorietur* in se, sed quum intelligit se omnia gratis, sine operibus per gratiam DEI consequi, DEUM glorificet, quemadmodum etiam sub initium N. T. & conversionis gentium factum esse acta Apostolica testantur, in quæ vide B. Lutheri præfationem germanicam & marginales glossas.

I. LOC. COMM.

SUnamitidis Elisæi hospitæ filius ita demum revixit, cum postquam ejus famulus frustra scipionem ipsius faciei demortui pueri apposuerat, Elisæus ipse adveniens orat pro eo, eumq; incubando fovens virtute DEI vitæ restituit 2 Reg. 4, 29. 31 33. 34. Ita etiam Ecclesiæ (quæ cum illa hospita Elisæi potest comparari, tum quòd virum DEI receperit, deq; necessariis prospexerit, tum quòd in malis constituta, & morte filii afflicta horsum confugerit) filii ita demum spiritualiter mortui excitantur, non quum servus DEI Moses cum lege advenit (hæc enim per accidens

accidens ob vitium hominum Rom. 8, 3. 2. Cor. 3, 6. est litera occidens) sed cum ipse Christus pro genere humano intercedens apud Patrem, & gratiâ in Evangelio oblatâ reficiens vitam reddit, qui est solus ille, cui Elisæi nominis omen, hoc est, DEUS meus est salus, competit, Matth. 1, 21, hoc ipsum Paulus hoc loco declarat & emphaticè adjicit articulum, qui præcedentia omnia complectitur, nempe quod Christus solus sit, qui sua virtute id præstet Joh. 5. 25. ut qui vocem ejus audiunt etiam per ministros prolatam Luc. 10. vivant. Quanta autem hæc sit gratia, aliquo modo ex iis apparet, quæ habet Apostolus Rom. 5, 8. 9. 10. Morti eramus omnes per severam DEI comminationem Gen. 2, 17. adjudicati; gratiâ autem DEI vivimus. Ob debita nostra omnes eramus venditi; gratiâ autem Christi sumus liberati Matth. 18. Joh. 8. 36. In tenebris sedebamus omnes & umbra mortis; gratiâ autem Christi sumus illuminati Matth. 4. Errabamus omnes ut oves, sed per eum ad ovile DEI sumus reducti Luc. 15. 1. Pet. 2. ut meritò dicamus cum Paulo Tit. 2, 11. illuxit gratia DEI salutaris (σωτήριος) omnibus hominibus.

II. LOC. COMM.

DE Justificatione agit Apostolus, & tamen eos salvatos esse dicit, cùm ob DEI immutabilitatem, tum ob certitudinem rei. Ex parte enim DEI dona ejus planè sunt ἀμεταμέλητα Rom. 11, 29. & quos vocavit, hos etiam justificavit, & quos justificavit, hos etiam glorificavit, in aureâ suâ catenâ annulos nectit Apostolus Rom 8, 30. Unde constat, quænam sit felicitas hominis Christiani, nimirum salvus est in durâ sorte, & dirâ morte 1. Pet. 3, 14 & 4, 13. Joh. 8, 51 huic nulla mala externa salutem auferunt Rom. 8. 35. 38. 39. ut nulla bona externa eam malo homini conferunt. Vide & compara inter se Lazarum & divitem, Petrum & Herodem, Paulum & Neronem. Sed firmiter fiduciæ principium teneamus, necesse est, usq; ad finem Heb. 3, 14. Hinc

III. LOC. COMM.

REquiritur fides, ut organon tantam salutem apprehendens & servans contra hostes illæsam. Quando Jonathan erat fusurus hostes, manibus & pedibus nitebatur rupem conscendere 1. Sam. 14. & nos multò magis manibus fidei petram salutis Jesum Christum amplectamur, ita futurum est, ut procidant ante nos omnes adversarii. Rahab

erat quidem promissa salus, illa tamen ita eam obtinebat, ut in fenestrâ rubrum filum appenderet Jos. 2. & 6 ita & nos legatos DEI in pace suscipiamus Heb. 11, 31. & fidei manu Christi sanguinem firmiter amplectamur, quod fit, quando eum jugiter intuemur in speculo verbi, & nos ita in vulneribus petræ abscondimus Cant. 2, 14.

IV. LOC. COMM.

IPse justificationis actus ita describitur in sacris literis, ut inde facilè queamus id, quod dictum est, colligere, gratis nos ex nostrâ parte justificari, seu in judicio DEI absolvi: quomodo DEI misericordia quàm maximè commendatur: à Christo autem, pro nobis satisfaciente DEO Patri, dum meritum fide accipimus, justitia DEI clarescit. Sive enim depingatur, ut actus judicialis & forensis, sunt ibi debita, accusator, Judex, λύτρον, condonatio: sive fiat allusio ad nuptias sacras, sive ad vestitum: sive vocetur projectio sordium in imum maris, nihil horum in nobis vel ex nobis esse, facilè animadvertimus De actu judiciali vide insignem parabolam Matth. 18, 23. de nuptiis Matth. 22 de veste salutis Esa. 61, 10. de rejectione Mich. 7. & hîc confer Jonam περίψημα, quâ de re vide glossam marginalem Lutheri ad 1. Cor. 4. ibi Estheram à Rege Assuero in uxorem assumtam, & Regiis vestibus pro humili suo habitu donatam, vel Josuam sacerdotem maximum à sordidis vestibus liberatum, & mundis indutum Zach. 3. & quod magis ad rem quadrare videtur, ut homo mortuus nil quicquam ex se confert ad sui excitationem; ita etiam homo in peccatis mortuus non potest seipsum spiritualiter excitare, sed à Christo sole justitiæ oportet eum foveri & illuminari.

V. LOC. COMM.

QUanquam verò à DEO Patre luminum omne bonum donum Jac. 1. tamen reliqua omnia sunt instar προσθήκης Matth. 6, 33 absolutio autem à peccatis, quam, si non peccatis contra conscientiam reddatur irrita, sequitur ipsa vita æterna, sunt illa dona, quæ ter optimum maximum decent, unde hoc loco emphaticè articulum adjecit Paulus θεοῦ τὸ δῶρον, DEI solius est hoc tam eximium donum, cui totus mundus non potest æquiparari, quomodo idem Apostolus vitam æternam Rom 6, 23. vocat τὸ χάρισμα. Det igitur DEUS Adamo mundum,

Abraha-

Abrahamo & Isaaco divitias, Davidi regnum, Salomoni sapientiam, Simsoni fortitudinem: sunt quidem bona dona, sed ad hoc donum, de quo jam nobis sermo est, nihil quicquam: quid enim prodesset homini si totum mundum lucraretur & animæ jacturam faceret Matth. 16. 26. unde quàm grato animo nos tantum beneficium agnoscere, quàm grato ore prædicare deceat, videmus. Agnovit hoc David Psal. 103, 1. 2.

VI. Loc. Comm.

QUid itaque nonnulli frustra aliquod meritum humanis tribuunt operibus? quæ non præcedunt justificandũ, sed ut fructus sequuntur justificatum, siquidem hîc DEI gratia est præveniens, Psal. 79, 8. subveniens, Tit. 3, 5. subsequens Psal. 23, 6. Si autem ex gratia est, quicquid hujus est, non est ex operibus, aliàs gratia non esset gratia, firmiter colligit Apostolus Rom. 11, 6. quoniam gratia non est gratia ullo modo, si non sit gratia omni modo. Bona opera sunt velut lux, quæ venit à quodam lumine, nempe Christo, quum homo ex se sit in tenebris imò ipsæ tenebræ Joh. 1. Sunt velut fructus, qui non faciunt arborem, sed ex ea proveniunt. Sunt velut calor, qui est ex igne Jac. 2. Sunt velut motus, qui ex novo corde & animâ piâ.

VII. Loc. Comm.

ITa totus mundus DEO sit subditus Rom. 3, 19. agnitâ suâ miseriâ, & DEI misericordiâ: ita omnis tollitur gloriatio, ibid. v. 27. & omnis gloria DEO tribuitur, cui debetur. Ab eo enim habemus, quæ habemus, omnia 1. Cor. 4, 7. is dedit velle, is dat perficere Phil. 2, 13. & hanc rationem justificandi hominem, in se impium Rom. 4. observat DEUS, ne quis glorietur, addit hoc loco Apostolus. Dicat jam non nemo cum Pharisæo tumido, suis operibus deberi vitam æternam, velut alter jactabundus Nebucadnezar, qui suâ potentiâ se ædificasse Babylonem thrasonicè proferebat: à filiis DEI & piis hominibus ad bestias seu Diabolos & homines mundanos in infernum detrudetur, confer Dan. 4. Esa. 14. Rectè igitur nostrates, tria N. germanica DEO soli deberi, Richten/Genes. 18. Rom. 3, 6. Rechnen/Deut. 32, 35 Rom. 12, 19. Rühmen Rom. 16, 27. & hoc posterius toties inculcatur, quoties ferè aliquis liber in N. T. vel precatio concluditur.

VIII. LOC. COMM.

NEquè particula τις hoc loco negligenda, ut ita quoque os obstruatur illis sanctis pontificiorum, quorum bona opera in thesaurum indulgentiarum reponunt, sive enim sit Maria, mater Domini, sive Apostolus Paulus, qui plus laboravit, quàm reliqui omnes, sive alius sanctus & martyr, quia est τις & quidam, nil habent quod glorientur coram DEO, ut de Abrahamo Patre credentium asserit Apostolus Rom. 4, 2. Sed verum manet illud: DEUS est verax, omnis homo mendax Rom. 3, 4. Et hæc est gratuita hominis coram DEO justificatio, & omnis humana excluſa gloriatio.

PARS POSTERIOR.

UT autem Adamum etiam DEUS in statu integritatis in hortum collocabat, ut eum coleret, & custodiret Genes. 2. 15. ita multò magis in Adamo perditos, & per Christum reparatos, ex paradiso ejectos in Ecclesiæ hortum transplantat, ut fructus ferant uberes, Joh. 15, 16. nec sint infrugiferi Tit. 3, 14. Hoc ipsum exponit porrò Apostolus his verbis: *Ipsius enim*, DEI nimirum, *sumus opus*, ποίημα, factura, creatura, ut habet Syrus, sein Werck / deſſen Werckmeiſter Gott iſt / Lutherus, hoc est, ab ipso sumus facti, in creatione ex nihilo remotè, propinquè ex terra in recreatione ex mortuis vivi, ex massâ perditâ & malâ vasa ad honorem Rom. 9. adeò ut quicquid simus, quicquid possimus, ipsi velut causæ efficienti nos effecta ejus meritò acceptum referamus. Conferatur Psal. 100, 3. & apparebit, licet homo in prima creatione omnino sit factus à Jehova eo fine, ut ipsum coleret, ac bona opera ederet; tamen id principaliter, ac solùm hîc non intendi ab Apostolo; sed magis ad secundam creationem, seu regenerationem fieri respectum, de quâ pluribus agit hoc loco Apostolus, ut patet ex antecedentibus & consequentibus, ipsâq; subjectâ materiâ: quin ita phrasin hanc explicat Paulus, *creati in Christo Jesu* Luth. Geſchaffen in Chriſto JEſu / in quo per fidem filii DEI ex Diaboli filiis, & nova creatura reddimur Joh. 1, 12. 2. Cor. 5, 17. Eph. 2. v. 15. Gal. 6, 15 quum non minoris virtutis ac potentiæ sit παλιγγενεσία, quàm γένεσις; ἀναπλάζειν quàm πλάζειν; ἀνάπλασις quàm πλάσις, & si quid lucis mentis humanæ tenebris est necessarium, omne à sole justitiæ est exspectandum, confer 2. Cor. 4, 6. Si quid vitæ

debet

debet conferri, omne à vita hominum, Jesu Christo, & verbo DEI increato promanat Joh. 1. qui ut olim ex nihilo creavit omnia, ita hodie per verbum & sacramenta spiritualiter creat cor novum Psal. 51. ut veterem exuentes hominem, induamur novo Eph. 4. atq; ita simus ab ipso regenerati, recreati, refecti, non verò eum in finem, ut postea nostro more modoq; vivamus in prioribus vitiis ac flagitiis: Non ita, sed *ad bona opera*, ut serviamus ipsi in sanctitate & justitia Luc. 1, 74. 75. quemadmodum hoc pluribus explicatur Rom. 6 non quidem, ut illis vitam æternam paremus, sed ut gratos nos vivosq; DEO declaremus, proximoq; utiles nos præbeamus, & semper in eo simus, ut voluntatem DEI efficiamus in lege expressam, quod innuit particula ἐπὶ pro ἐις usurpata, sed non sine causa, ut assiduitas & summum studium indicetur, atq; ita sequens phrasis est intelligenda (in qua est Atticismus quidam) quæ *bona opera DEUS præparavit*, nempe in lege præscribendo, ac severas comminationes transgredientibus, præstantissimaq; præmia obsequentibus proponendo Lev. 26. Deut. 28. Exod. 20. ut istis rebus excitati *in istis ambularemus*, nos diligenter exerceremus, non deficiamus Joh. 6, 66. non subsistamus cum uxore Lothi Luc. 17. metaphorâ sumptâ à viatore, quæ in Psal. 1, 1. est explicata.

I. LOC. COMM.

NEmo est, aut fuit inter magnos artifices, qui non insigne aliquod suum extare voluerit monumentum; hic statuam, ille picturam, alius pyramides, quidam hortos pensiles, nonnulli regia palatia, multi mira & suspicienda quædam instrumenta: verùm illa omnia, si verbo dicas, mortis opus. Nam morti debemur nos nostraq;, sed DEUS, vita ipsa, præcipuum suũ opus esse voluit hominem, quòd non modo ex ordine creationis, ubi ab imperfectioribus ad perfectiora procedebatur, apparet; verùm imprimis inde liquet, quòd DEUS seu sacrosancta Trinitas concilium quoddam de hujus creatione celebrarit Genes. 1. & quum futurum videret, ut invidiâ Diaboli nobilissima illa creatura corrumperetur, nec persisteret in creatâ perfectione, de subsidio ac reparatione jam inde ab æterno cogitavit Eph. 1. filiumq; misit, qui requireret amissum, restauraret lapsum, salvaret perditum. Hinc igitur omnis nostræ essentiæ, vitæ & præstantiæ origo.

II. LOC. COMM.

ALiquoties in Apocalypsi Christus vocatur α & ω, principium & finis cap 1,8. & 21,6. & 22,13. ut discamus, ad eum solum omne principium, omnemq; referre exitum, omnia ab ipso & ad ipsum esse, agnoscamus, & velut ad fontem omnis gratiæ, humili oratione accedere. Et ut Apostolus ratione primi principii, in conversione nobis nihil esse tribuendum indicet, verbum κτισθέντες, id est, creati, adhibet. Ut enim solus DEUS est creator, ita nulla creatura illa potest, de quibus verè, tam propriè quàm metaphoricè verbum creandi accipitur (quamvis καταχρηστικῶς usurpetur nomen κτίσεως de statuto seu decreto magistratus 1. Pet. 2,13.) sicut liquet ex collatione locorum Esa. 41,20. & 45,7. & 54,16. Jer 31,22. &c. Quod si ita est, etiam hinc Christi divinitas potest probari, quando ille nos recreat, & quidem sua virtute ac principaliter.

III. LOC. COMM.

UBi verò sunt illi, qui studium bonorum operum dicunt frigescere, si hominem gratis justificari asseramus? contrarium enim inde liquet, ut Apostolus Rom. 3. & 6. & alibi passim declarat. Christus enim ut sanctus est, ita vult suos Christianos esse sanctos; ut ipse benefacit, sic vult eos benefacere, suisq; vestigiis in faciendo ac patiendo insistere.

IV LOC. COMM.

UBi etiam sunt qui bona opera per se & simpliciter ad salutem esse pernicioſa (si absit opinio cultus & valoris coram DEO) clamitant? Non enim DEUS quædam ad salutem noxia præparavit, neminemque ad illa creavit. In illam scyllam superiori seculo Nicolaus Amsdorfius & alii nonnulli inciderant, cupientes vitare charybdin Majoris, bona opera esse necessaria ad salutem. Media via & proba est, sunt necessaria, sed non ad salutem consequendam vel retinendam simpliciter. Ubi tamen ex contrario statuimus, malis operibus fidem & gratiam DEI, ac per consequens, salutem amitti.

V. LOC. COMM.

QUanta à nobis in pietatis exercitio adhibenda sit diligentia, verbum ambulare innuit, est via angusta Matth. 7. & tribulationum plena. Act. 14. meta seu finis vita æterna 1. Pet. 1,9. Illam attingit, qui currit, & ita ut cursum cōsummet 1. Cor. 9. 2. Tim. 4. licet non propter cursum:

hæc

hæc datur operantibus Matth 20 licet non propter opera: hunc enim ordinem DEUS instituit, ut fide justificatus in præceptis ejus ambulet. Quemadmodum olim Israëlitis erat per desertum vagandum, ut introducerentur in terram sanctam, & si qui redibant antè in Ægyptum, tantæ felicitatis participes non fiebant, licet reliqui suâ profectione nil mererentur: sic etiam nobis in terræ sanctæ antitypum, cœlum ipsum nunc est contendendum Ebr. 3. & 4. quò viam præivit Christus, & totus Apostolorum chorus. Nos quoq; à tantis ducibus animati, jugiter in via Domini progrediamur, ut tandem in æterna tabernacula recipiamur, Amen.

DOMINICA SEXAGESIMÆ,
Hebr. 10, 35. 36.

QUando Gideon jussu DEI erat pugnaturus contra Midianitas & Hamalekitas, clangens buccinâ Jud. 6, 34. convocat multos ex Israëlitis, sed DEUS ne populus sibi victoriam tribuat, injungit ipsi, proclamandum curet, ut omnis timidus domum revertatur. Quo audito, ubi pleriq; retrò abierant, DEUS secundâ vice jubet instituere delectum & deducere milites ad aquam, ubi probantur, qui manu parum aquæ sumserunt: reliqui autem, qui prostrati se velut ingurgitavere, ab hac militiâ Domini sunt rejecti Jud. 7. Jesus Christus verus ille Gideon, Rex Ecclesiæ, pugnans pro suo populo, quique tandem malos exscindit (quod nomen hebræum innuit) per suum verbum prædicatum, quod est velut buccina quædam spiritualis Esa. 58, 1, Jer. 6, 17. convocat ex toto mundo homines, ut sub vexillo suo pugnent contra damnatos Diabolos, & eos omnes, qui ipsis in viâ pietatis facessant negotium (id ἐτυμολογία vocum מְרִיבָה & עֲמָלֵק vi suâ importat) accurrunt multi (quemadmodum audimus in hodierni Evangelii principio, quum congregaret se populus multus, & ex singulis civitatibus ad Christum concurrerent) sed non omnes victoriam ab hostibus reportant, quia nonnulli promissiones DEI obiter audientes, Jehovæ non confidentes, & hostium potentiam suspicientes, timidi aufugiunt, ut illi qui sunt ad viam vel super petram, alii autem voluptatibus immersi, quum non sunt contenti necessariis 1. Tim. 6, 8. etiam repudiantur, ut inutiles Domino Zebaoth: illi verò demum soli, & quidem respectu reliquorum pauci

pauci victoriam reportant, & multos fructus ferunt, qui in patientiâ tolerant mala, quæ in hac DEI militiâ sacrâ obveniunt, nec ullis molestiis deterriti aufugiunt: quemadmodum id ipsum pluribus à Christo ipso in hodierni Evangelii parabolâ explicatur. Cujus occasione lubet cujusdam egregii in hoc conflictu, & satis periti ducis (vide & confer 2. Cor. 6, 4.5. & 11, 23. &c. Eph. 6, 11.12. &c.) divinum celeusma, ac militarem exhortationem egregiam explicare. Partes erunt duæ;

Prior, quæ militi Christiano cavenda, nempe negligentia ac timiditas.

Posterior continebit, quæ sint habenda, nempe tolerantia & pietas.

Te verò Jesu Christe, dux optime ad vitam æternam, invocamus, indue nos naturâ timidos Genes. 3. virtute ex alto, ut die malâ subsistere, possimus, omniaque benè peragentes victoriam ac vitæ æternæ gloriam reportemus Ephes. 6, 10. 11. 13.

PRIMA PARS.

DE Xerxe narrant, quòd, ubi innumeram hominum multitudinem secum adduceret in Græciam, & aliquando in montem excelsum valdè conscendens, tantas copias intueretur, amaris lachrymis obortis eum flere cœpisse: mirabantur hoc duces astantes, quòd quum, ut ipsi existimabant, ex tanti exercitus aspectu, cui ipse Rex præesset, lætari impensè deberet, in fletum prorumperet: quærunt causam: tum is, dignum adeò, inquit, mihi videtur, quod defleam, quòd post centum annos (nesciebat enim tum tempotis, spei bonæ plenus, paulò post plerosq; occisum iri) nemo horum sit futurus superstes, sed omnes fecerint, sibi quod faciendum fuit, atq; ad plures se penetrarint. Vide Herodotum lib. 7. Quod si hic Rex suâ præsumptione fortis & magnus, sed non multò pòst adeò impotens, ut solus in parvâ scaphâ aufugere necesse haberet, id lachrymabatur, quòd sui milites fatis essent cessuri, idq; mirum accidit aliis; dignissimum est observatu, quòd Rex ille potens in bello Psal. 24. imò Dominus omnipotens, Jesus Christus, acerbis lacrymis interitum plerorumq; hominũ prosequatur, uti videre est, quum ingrediebatur maximâ hominum comitante catervâ Jerosolymam Luc. 19. Nimirum ipse solus intelligit, quanta sit illa miseria & infelicitas, æternùm perire, adeò quidem, ut melius sit non nasci, ipso judice Matth. 26, 24. Multi verò homines præ sui cordis cœcitate, id non attendunt,

tendunt, unde Salvator exclamat, qui aures habet, quibus audire potest, audiat: exponet enim, quî fiat, quòd cùm DEUS velit homines salvos fieri 1. Tim. 2. & non perire quenquam 2. Pet. 3. ipsi tamen perdantur? Culpa scilicet in ipsis hæret, dum vel suâ socordiâ, vel mollitie, vel voluptatum studio bonum verbi semen suffocant, nec fructum ferunt, quod ne fiat autor Epistolæ ad Hebr. sedulò aliquoties, nullibi majori cum Zelo, quàm sub finem cap. 10. monet ac hortatur. Inter alia graviter inculcat horrendum supplicium, quod manet turpes Apostatas v. 29. 31. & ipsos animat ex priorum certaminum successu v. 32 33. ex sociorum delectu ibid. & v. 34. ac tandem spe præmii excitat, sub finem ejus versus 34. quòd sciant, licet hæc omnia, quæ jam habent, perdant, habeant tamen in se per fidem potiorem substantiam in cœlis, quæ permaneat. Hinc infert: *Ne igitur abÿcite* velut ῥιψάσπιδες, & profugi milites, vel expuncti decuriones, *liberam illam pvofeßionem veßram*, quâ & DEO audetis aperire & petere, quæ vobis desunt, & coram mundo profiteri fidem, Græcè παῤῥησίαν, de cujus vocis ἐμφάσει Dn. Chemnitius in Loco de fide & alibi, Lutherus vertit eleganter per metalepsin **vertrawen**/ Syrus more suo rectè per metaphoram appellat retectionem faciei, & sensus unus idemq; manet, firmiter perstate in fide ac fiduciâ vestrâ in DEUM, atq; religionis veræ, quantumvis cum periculis conjunctâ, liberâ professione, siquidem *hæc magnam habet præmÿ retributionem*, quum justum sit apud DEUM, afflictis reddere relaxationem & requiem 2. Thess. 1. 6. 7. & regnum dare illis, qui cum Christo perseverant in afflictionibus Luc. 22, 28. 29. 30.

I. LOC. COMM.

EXplicari hîc possunt & rationes, cur DEUS suis crucem immittat, quam in cœlo, velut καμήλιον circumferens, circumspicit, cujus collo id appendat in terris, tanquam filij sui imaginem Rom. 8, 29. & consolationes cruci opponendæ, quarum nonnullæ in præcedentibus recensentur. Videatur de his in genere Chytræus in Catechesi Loco 9. Et Hafenrefferus Loco de Cruce. Hic verò exaggerentur illa inprimis, (1) Impiis cruci non subjectis in hac vita, post eam parata tormenta: in quam sententiam videantur & expendantur dicta Rom. 2, 4. 5. 1. Pet. 4. 17. 2. Maccab. 6, 13, 14 Sap. 5. 1. & exempla Coræ Num. 16. Divitis epu-

lonis Luc. 16, 23. 24. Ubi nota emphasin vocum Græcarum ἐν βασάνοις, & ὀδυνῶμαι. (2.) Pijs à DEO promissa, & certò data adjumenta, siquidem facit cum tentatione eventum, ut possint perferre 1. Cor 10, 13. Addantur exempla Josephi, Mosis, Davidis, Danielis. (3.) Aliorum idem malum passorum exempla 1. Pet. 5, 9. Heb. 11. Act. 14, 22. (4.) Præmii in cœlis repositi præstantia Psal. 73, 24. & 135, 14. Rom. 8, 17. 18. Psal. 126, 5. 6. Quantas ærumnas spe regni secuturi sustinuit toto decennio David? & tu sine labore & dolore in regnum DEI te perventurum speras? erras, si id credis, quia via est angusta, & prius à Christo pressa, ut ejus vestigiis insistentes per calamitatem ingrediamur felicitatem. Luc. 24. sed de his alibi.

II. LOC. COMM.

SUnt multi in illa sententia quod Ezech. 9. frontibus piorum inscripta fuerit litera T Græca, atq; ita crux ipsa repræsentata. Quamvis autem fundamentum hujus sententiæ sit falsum; ipsa tamen non omninò mala est, si modò rectè intelligas: nimirum clamat tota Scriptura, quòd, qui velit esse genuinus, verus, ac condignus Christi discipulus, cogatur tollere suam crucem, & sequi crucifixum Dominum per aspera ad astra, per crucem in æternam lucem, per miseriam in gloriam. Pleriq; verò hanc in se suscipere nolunt: multi quando sustulerunt & sentiunt onus, abjiciunt cum Dema 2. Tim. 4, 10. qui verò perferunt jugum Christi Thren. 3. Matth 11. ab eo tandem beantur, imò juvantur in omni calamitate, 2. Cor. 1. Est enim hæc quædam sacra militia, ad quam sumus ab Imperatore nostro vocati: & ut nemo coronatur, nisi legitimè pugnaverit 2 Tim. 2, 3 4. 5. & bonum certamen decertaverit ib. c. 4, 7. sic nemo se subducens, vel subtrahens doloribus & laboribus, à DEO impositis, salvatur Heb. 10, 38. 39. ubi nota emphasin vocum ὑποστέλληται, ὑποστολῆς, & confer vulpinum ingenium, à Christo rejectum Matth. 8, 20. sicut & rebus terrenis addictum reprobatum Luc. 9, 62. Abraham Pater ille multarum gentium aliquando armabat suos vernas, seu domi suæ natos, & necessariis instructos eduxit in aciem contra aliquot Reges: Illi verò scutum non abjecêre, gladium non amisêre, sed fortiter pugnantes fuderunt hostes suos noctu Genes. 14. Cur non verò eodem jure hoc à servis suis, & domi suæ, seu in Ecclesiâ renatis

natis exigat', ut postquam ex armamentario suo spirituali abunde eos instruxit, acriter dimicent, nec armis abjectis fugiant, Acclamat hoc utiq; per hunc nostrum ducem, ne abjiciatis, neq; vos vivos ac libenter tyrannicæ potestati Diaboli subjicite 2. Tim. 2. 26.

III. LOC. COMM.

INprimis verò scutum fidei retineamus, id est, quod dicitur, ne abjicite παῤῥησίαν vestram. Lacedæmones mittentes in militiam suos, ita hortabantur scutum tradentes: aut cum hoc aut super hoc, scilicet revertaris, id est, vide, ut vincas, vel si fortiter dimicans occubueris, super hoc domum reporteris. Imò Græcorum disciplinâ militari erat capitale crimen scutum amittere: credamus autem, DEUM nil aliud nobis mandare, quàm ut fidem & bonam conscientiam retineamus 1. Tim. 1, 18. 19. 2. Tim. 4, 7. Imprimis hoc scutum assumamus, quo possimus omnia ignita Diaboli tela exstinguere Eph. 6 vers. 16. Nam

Omnia si perdas Christum (hoc autem fit fidei ulnis & manu) *servare memento:*
Perdito eum, nil sunt cætera cuncta tibi.

Cur autem fides vocetur fiducia & libera professio, partim ex aliis liquet, partim ex his apparet, quòd per fidem justificati habeamus pacem cum DEO Rom. 5. 1. per fidem habeamus introductionem in aulam cœlestem cum confidentiâ Eph 3, 12. per fidem teneamus Christum, in quo est nobis DEUS placatus, nosq; possumus clamare, Abba Pater Rom. 8. Gal. 4. Hac παῤῥησίᾳ præditus erat David Psal. 116, 10, Johannes Baptista, Paulus, Stephanus, Apostoli Act. 4. 5. 7. Scuta olim suis stipatoribus curabat facienda ex auro Rex Salomo, quibus induerentur, quando ipse se conferret in templum. Confer 1. Reg 10, 16, 17. & 14, 26. 27. 28. sed noster Rex pacis, Jesus Christus, Salomone major, fidem illam exigit, quæ sit auro purior, cruce scilicet purgata 1. Pet. 1, 7. & se referat ac nitatur DEI verbo,

Quod purius auro est,
Fusile quod fecit septima flamma coquens Psal. 12. & 19.

Si itaque aurum magnâ curâ servamus, ne perdamus, multò minus abjicimus, siquidem

Χρυσὸς μὲν ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι:

Longè majori cum curâ servemus fidem, neq; unquam eam abjiciamus.

IV. LOC. COMM.

APostolus aliquoties adducit exempla vinitorum, agricolarum, pastorum, militum, cursorum, qui multas magnasq; molestias devorant, ob exiguum aliquod lucrum, vel vitæ parandum subsidium 1. Tim. 9,7.10,24,25. 2. Tim. 2,3.4. 5. 6. quæ cùm quotidie videmus exempla, admoneamur nobis in cœlo repositi præmii, & alacri nisu, ac forti ausu contendamus, ut tantum βραβεῖον auferamus: non tantùm ibi est μισθαποδοσία confer Matth 20 8. sed μεγάλη seu magna, nempe à DEO ter optimo maximo conferenda, quod pro brevi tristitiæ æternam lætitiam, pro exiguo cordolio immensum gaudium, pro parvâ afflictione infinitam refectionem suis paravit, pro leviſſimo onere graviſſimum pondus, pro momento æternitatem rependit. Exclamemus cum matre Augustini Monicâ, quando ex Joh. 3, 16. audierat explicari hominis miseriam, & DEI misericordiam; avolemus! Addi potest, fide à terrâ subvolemus, & ad nostrum Imperatorem advolemus, ita facilè omnia mala tandem evitabimus, & salvi evolabimus. Interea oremus cum Davide Psal. 55,7 O si quis daret mihi alam velut columbæ, evolarem, ubi habitare possem! & impetrabimus eas per spiritum Domini, qui ipse quondam in specie columbæ ad Jordanem apparuit Matth. 3. confer Psal. 68,14 Apoc. 12,6 14. Et hactenus, quæ cavenda, nempe negligentia ac timiditas. Videamus, quæ habenda, videlicet pia tolerantia & tolerans pietas.

SECUNDA PARS.

QUod de Paulo electo illo DEI vase dicitur, quòd, quando portat nomen DEI in conspectum gentium & Israëlis, multa deceat ipsum pro illo nomine pati Act 9,15.16. id sibi quoq; dictum putet omnis alius miles Christianus. Est enim & ille de mundo selectus, & nomen à Christo accepit, quod gestat coram infidelibus & fidelibus: illis, ut probâ ipsius conversatione allecti, ipsi quoq; nomen suum dare Christo gestiant 1. Pet. 2, 11, 12. his, ut quum in fide, spe, patientiâ vident se habere socium, inde capiant aliquod solatium. Nec potest aliter fieri, quin per multas tribulationes eat in regnum cœlorum Act. 14. 23 ὑπόδειγμα autem reliquit ipse Christus Joh. 13, 15. confer 1. Pet. 2, 21. & omnes Pro-

Prophetæ Jac. 5. 10. Et ecce beatos prædicamus ac censemus eos, qui adversa sustinent, nec aufugiunt tam duris deterriti ib. v. 11 proinde rectè porro infert noster autor, *tolerantiâ ὑπομονῆς*, illâ virtute ac patientiâ, quæ velit cum Christo, Simone Cyrenæo, matre Christi, aliisq; piis sub cruce durare Luc. 13, 26. 49. *vobis opus est*, χρείαν ἔχετε, necesse habetis, ut quum usus venerit, in promptu sit, neq; tantum in θεωρίᾳ de patientia Mosis, Jobi, Davidis aliorumq; sanctorum multa contemplemini, sed etiam in πράξει καὶ χρήσει ad usum transferatis, quæ est hujus phraseos emphasis, quum non de nudâ cognitione, sed de exercitatione potius loquatur hic textus, sicut & pleriq; alii in N. T. ubi illa reperitur. Cur verò illa adeò opus est Christianis? *ut*, inquit, *voluntatem* DEI *facientes*, vel ut tempus ipsum quoq; exprimamus cum textu Græco, voluntati DEI obsequuti ποιήσαντες, (quæ est, ut qui velint cum Christo regnare, hîc quoque cum ipso non reformident hortum, palatium Hannæ & Caiphæ, Pilati prætorium intrare, montem Calvariæ adire, & crucem subire, Rom. 8 17. 28. 29.) *reportetis promissionem illam*, seu rem promissam à DEO omnibus perseverantibus usq; ad finem Matth. 10, 22. nempe ipsam vitam æternam, quam ille pollicitus est omnibus aliquid in fide pro nomine ipsius passis Matth. 10. 32 & 19, 29.

I. LOC. COMM.

QUemadmodum non poterat sufficere ad evitandum diluvium, semel intrasse arcam Noachi, sed oportebat in eâ manere, donec in aridâ super montem exponeretur, aquis jam siccatis Genes. 8 ita etiam non prodest nomen suum Ecclesiæ dedisse, in eam esse receptum semel, sed necesse est, in eâ perseverare, donec inde in montem Domini transferaris, ubi lachrymæ omnes abstergentur, & quò nec aqua ulla calamitatum pertingit. Interea verò ut inter animalia fera multum molestiæ fuit devorandum in arcâ; ita etiam nobis in mundo, ubi θλῖψιν ἔχομεν Joh. 16, 33. multa mala patienti animo sunt perferenda: præsertim cum sciamus, verum nostrum Noachum & solatorem Christum Jesum esse nobiscum in hac navi. Confer Matth 8, 23. vide quas injurias sustinuerint æquo animo socij Danielis, & quàm benè evaserint, quum filius DEI aderat ipsis in igne Dan. 3. Idem verò se tibi in igne calamitatum affore promisit Esa. 43, 1. perfer & obdura. Dicis, grande

onus est: rectè, ideo requiritur ὑπομονὴ & tolerantia. Quemadmodum viator, quamvis cum molestiâ portet, non tamen abjicit suas sarcinas, priusquam metam suam attigerit; quia commodo suo portat miles arma, loricam, thoracem aheneum, non exuit, quantumvis cum magno labore gestet, antequam hostis sit devictus: ita etiam tu in spirituali hoc conflictu spe præmij jam monstrati mane, & subsiste firmiter sub malo.

Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

II. Loc. Comm.

VErùm unde illa virtus oritur? Unde fortitudo Christiana subministratur? Opus nos eâ habere audimus. Ergò non ex nobis & facilè habemus, sed precibus impetramus, & fide, quæ & ipsa est ὑπόστασις, eam accipimus, alimus, fovemus, ut sanè sit planè de nihilo, quicquid circa hunc locum de necessitate bonorum operum ratione efficientiæ, ut ipse loquitur, Bellar. l. 4. de justificatione c. 7. p. 335 nugatur. Quòd sit necessaria patientia, asseritur; verùm ex hypothesi, & ratione ordinis a Deo illis præscripti, qui salvari cupiunt. Is autem hic est, ut fide justificati, (quâ & salvantur solâ) Deo nostram gratitudinem in bonorum operum, in quorum numero etiam est patientia, exercitio declaremus, atq; ita tolerantes, licet non ob tolerantiam, salvemur, quomodo præsentiæ necessitas indicatur; siquidem contrà, qui non vult patienter crucem sibi impositam perferre, sed contra Deum murmurans, Christo valedicens, mundi delitias sectatur, æternùm damnatur. Et huc

III. Loc. Comm.

REspicit noster monitor, ut reportetis promissionem, nempe in patientiæ exercitio perdurantes: nam qui illam non habent, fidem non habent, sed ejus fecêre naufragium, quâ de re videatur Dn. Chemnitius p. 3. Locor: Comm: loco de bonis operibus, in ratione solvendi argumenta adversariorum, in classe 4. & 9. ubi hoc ipsum dictum adducit. Opus est mendico accedere ad ædes divitis, ut reportet, vel accipiat eleemosynam, E. ille accessus est causa eleemosynæ efficiens? juxta Bellarmini argumentationem certè. Sed positâ illâ causâ in actu, quî fit, quòd non semper sequatur effectus? scias, quòd requiratur præsentia, non efficientia; quòd reportet eleemosynam accedens, non propter accessum suum. Nos autem natura valde ignavi, timidi & molles, rogamus Dominum

minum nostrum Jesum Christum, torpentes excitet, timidos confirmet, molles confortet, ut cum ipso per passiones in gloriam, per mortem in vitam intremus æternam, ubi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus, ut ita cum Augustino claudente hoc modo libros de civitate DEI, claudamus dictum, quod agit de fortitudine filiorum DEI. Ita fiat, Amen.

DOMINICA ESTO MIHI.

Psal. 8. 6, 7.

POstquam Gibeonitæ petierant, & impetraverant pacem à Josuâ, vicini Reges se conjungentes hoc agunt, ut eos exscindant, illi autem implorant Josuæ auxilium, qui à Deo confirmatus accurrit, hostes fundit, idq; ut tantò meliùs fieret, Sol & Luna subsistunt Jos. 10. Ut illa corporalia ad spiritualia accommodemus, & inter illa comparationem instituamus, hodierni Evangelij duplex nos monet historia, siquidem pii in V.T. (qui rectè possunt conferri Gibeonitis & in nomine & omine: illud quidem potest fieri, quòd terrenis ac mundanis derelictis montem Domini Psal. 15, 1. & superna quæsierint Col. 3. 1. 2. hoc, quòd soli, mundo pereunte, ut reliquis terræ Canaan incolis intereuntibus soli Gibeonitæ sunt servati, salvi evadant. Confer historiam Loti educti ex Sodoma, vel Noachi in diluvio salvati) postquam fide justificati, quam in futurum Messiam conceperant, pacem habebant cum DEO Rom. 5, 1 à Jesu Christo in fœdus gratiæ recepti, à Diabolo autem ejusque organis valdè pressi, anxiis suspiriis & ardentibus votis ipsum Jesu adventum in carnem exoptarunt, ut ille suâ morte omnibus sacrificiis hactenus mactatis præfiguratâ hostes Ecclesiæ funderet. Tandem in plenitudine temporũ ille adest, &, velut prædicit in Evangelio, jamjam opere se accingens, per sui traditionem procurat nostrã liberationem: per ignominiam & contumeliam sibi illatam, recuperat amissam gloriam: per vibices sanat nostros tumices: per mortem reparat vitam deperditam Esa 53. 1. Pet. 2. ejusq; jam aliquod exemplum in corporalibus quoq; præbet, dum ipse Sol Justitiæ Mal. 4. 2. sub cujus alis est curatio ad Jerichuntem, ubi est cœcus (hoc est, in mundi tenebris sedens) subsistit, & suæ potentiæ ac clementiæ radiis credentem servat, atq; ita in humili-

humiliationis suæ statu, quid de se sit sperandum & exspectandum in statu exaltationis, declarat, nempe omni potest succurrere, qui fide vult ad eum accurrere. Id ut fiat, placet de utroq; statu paucis ex Psalmi octavi v. 6. 7. disserere.

Prius de statu humiliationis misero,

Posterius de statu exaltationis majestatico. Ibi passio, hîc ad dexteram DEI sessio: ibi miseria, hîc gloria cernitur.

Tu verò Jesu Christe fac, ita consideremus tuæ crucis ignominiam, resurrectionisq; gloriam, ut tecum hîc peccato mortui, à mundo illusi, resurgamus olim ad vitam æternam, & per Jericho hujus mundi cum discipulis te sequamur ascendentem in cœlestem illam, ac perpetuò duraturam Jerosolymam, Amen.

PRIMA PARS.

CUm in omnibus aliis, tùm in hoc quoq; DEUS & Diabolus contrario modo agunt, ut hic primùm suos suaviter tractet, deinde verò graviter cruciet; DEUS verò suos pauperat, ut ditet, contristat, ut exhilaret mortificat, ut vivificet 1. Sam. 2. miseriis exercet, ut postea æternùm soletur Luc. 16. 2. Cor. 4, 17. 18. estq; hic ordo à DEO constitutus perpetuus, ut ante honorem sit abjectio Prov. 15, 33. Hæc est via DEI, quæ non est, ut viæ hominum Esa. 55 omnium piorum Act. 14, 23. imò Christi ipsius vestigiis est pressa ac signata, ut qui cupit possidere vitam, cogatur terere viam angustam Matth. 7. Ita Christus seipsum hinc inde depingit apud Evangelistas Luc. 24, 26. 46. & alibi. Apostolus ita eum exemplar imitandum omnibus proponit Phil. 2. 1. Par. 2. & jampridem fata hæc ventura cecinerat Psalmista regius. Huic enim quando DEUS per spiritum sanctum jam longè ante ostenderat decorem Christi hominis immensum ac planè divinum Psal. 8, 2. etiam honorem ab ipsis infantibus mirando modo habitum v. 3. & confer Matth. 21 & planè stupendum Ecclesiæ regimen v. 4. simulq; indicaverat, quæ afflictiones & persessiones in circumcisione, totius vitæ curriculo, ac potissimùm hujus exodio seu fine eum manerent v 5 comparationem inter ista instituens ita exclamat stupore plenus: quid est miser iste mortalis, quo nullus unquam majora mala sustinuit, quod ita memor sis ejus, eumq; ad tan-

ad tantum, quo nullum sublimius, evehas honoris ac majestatis fastigium? quid est filius hominis, Mariæ virginis θεοτόκε, quòd ita visites eum, ut post miseriarum periodum absolutam, collocaveris ad tuam dextram? Huic ut fidem faciat, paucis utrumq; statum perstringit, atq; exinanitionis quidem his verbis: *deficere* eum feciſti, vel passus es, *paulisper à* DEO, מֵאֱלֹהִים, quod tum potissimum apparuit, quando is, qui longè supra omnes creaturas erat evectus ob unionis gratiam, longè infra Angelos sit dejectus ob redemptionis mysterium, per οἰκονομίαν, quomodo id, quod in Epistolâ Heb. 2, 7. ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους & v. 9. παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον, facilè conciliabis cum Lutheri versione Psalmi. Nam in eo quòd Angelis sit minor factus, cui hi meritò cogebantur inservire, maximè illuxit, quòd à DEO esset ad tempus desertus, imò ab Angelo necesse habuerit confirmari, confer Matth. 26, 53 Luc 22, 43. idq; omne Διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου Heb. 2, 9.

I. LOC. COMM.

DEUS rogatus de suo nomine, se mirificè agere demonstrat, atq; ita ejus nomen à nobis perfectè hîc cognosci non posse Genes. 32, 29. Jud. 13, 18. indicat. Eandem ob causam Christo Emanueli nostro idem nomen datur Esa. 9 quia ipse suos sanctos mirificat sibi Psal. 4, 4. præterquam enim, quod mirè unumquemq; hominè in mundum introducit, per eum deducit, & tandem ex eo educit, multa miranda præstat suis quæ homines mundani rebus terrenis immersi non agnoscunt Ps. 111, 1. imò quandoq; ipsi pii mirandum DEI suos beandi ordinem non satis percipiunt, dum malis exterius bene, bonis malè esse cernunt Psal. 37, & 73 Job. 21. Jer. 12. Hab. 1. & verè mirum hoc est, quòd iis, qui diligunt DEUM, omnia mala quoq; cooperantur in bonum Rom. 8.

II. LOC. COMM.

QUod Christus homo in statu humiliationis usq; ad mortem, mortem verò crucis ignominiosam, verè se exinaniverit ex DEI consilio sibi in primo conceptionis momento datâ majestate divina ob unionis gratiam, hîc satis disertè dicitur, quando audimus, quod DEUS Pater fecerit eum deficere, cui omnia erant data, fecerit eum ad tempus

usu carere eorũ,quæ poterat & debebat(nisi οἰκονομία talis esset necessaria,) semper exercere,fecerit eum nihil habere Matth.8,20. 2.Cor 8,9. quem fecerat ipse omnia possidere.Nam Verbũ חָסַר, quod hoc loco extat in Piel,notat,verè destitutus fuit, indiguit,sicut liquet ex concordantiis Hebræis. Omnia igitur illa, quæ ex collatione majestatis & donorum Christo homini per unionis gratiam debitorum concluduntur, rectè se haberent, nisi ipse propter nos voluntariè se usu & exercitio talium,ut posset pati & mori,abdicasset, imò ut Scriptura loquitur,exinaniviſſet, Phil. 2, 7. quod & ipsa ratio oppositionis Adami utriusque Rom.5. 1 Cor.15. præter alia multa quoq; innuit. Prior enim ille,quum verè non erat, nec esset debebat DEUS, aut DEO par & æqualis, sua transgressione & rebellione divinam majestatem occupare nefariè conabatur: Posterior verò ut tantum scelus expiaret, quum verè esset DEUS, sua abdicatione majestatis infinitæ ad tempus, servus DEI miser factus est,ita tamen,ut subinde in miraculis strictura & radios quosdam illius exerceret, plenam verò lucem ac splendorem usque ad sessionem ad dextram Patris reservavit,peracto jam redemptionis opere. Aliàs quomodo caro à peccatis in se pura,& unita Deo, imò vivifica Joh. 6 mori potuisset? Sed ne quis cum Calvinianis hunc defectum referat ad divinam naturam,in quantum illa de cœlo descendere ac carnem assumere dignata est, satis disertè Psaltes antea fecit mentionem miseri mortalis, & filii hominis, & huc se refert per pronomen affixum הוּ ne tamen nudum hominem passum esse quis statuat cum iisdem Calvinianis,totius personæ id esse facilè animadvertimus,sed non secundum utramque naturam. Id quod

III. LOC. COMM.

ETiam innuit συγκαταβάσεμα adjectum מְעַט parum vel parumper. In DEUM enim quà DEUM,utpote simplicissimum spiritum & ens infinitum, non cadit ulla quantitas vel qualitas. Idipsum quando vertitur in Epistola ad Heb. βραχύτι,docemur, quòd aliæ sint DEI horæ ac moræ, quàm hominum; siquidem per totum vitæ in his terris actæ spacium, quod est triginta trium annorum, duravit ille defectus, humiliatio & exinanitio, quòd tamen in conspectu DEI, ubi ut una dies sunt mille anni Psal. 90, 4. 2. Pet. 3, 8. ita tantum unum parumper & breve

breve momentum videtur, confer Matth. 21,6. Hag. 2,6. 2. Cor. 4 17. Hinc disce in malis diuturnis sperare & exspectare Dominum Psal. 27. Hab 2. Momentum est, & erit æternitas, inquit Ethnicus, Seneca: multò verò rectius & certius Christianus.

IV. LOC. COMM.

QUomodo Christus pro nobis à DEO sit desertus, ut nobis ejus auxilium & gratia semper essent parata in Psal. 22, 2. dictum est. Hic verò ob versionem in N. T. factam, discimus, quòd cui DEUS adsit propitius, illi etiam libenter inserviant Angeli: & contrà illum deserant, à quo DEUS discessit, quin imò & hoc inde colligimus, quòd infra Angelos ad tempus se abjecerit Christus, ut nos redderemur in cœlis ἰσάγγελοι Luc. 20. 36. quod sit minor factus Angelis, judicatus ab hominibus pravis, ut nos possimus olim cum ipso judicare ipsos Angelos & mundum 1. Cor. 6, 2. 3. Quid superest ergò, nisi ut exclames hæc considerans, ecce homo Joh. 19, 5. ut ego fiam DEI filius Joh. 1, 12: ille humiliatur, ut ego exalter: Joh. 3. 15. ille moritur, ut vivam: Rom. 5, 4. deficit, ut reficiar eget ut abundem Joh 10, 10. ita demum Christum in passione sua humiliatum hodie rectè aspicies, ut tu quoq; mundi fastum incipias despicere.

SECUNDA PARS.

SOlent Politici quidam in picturâ quâdam hominis sapientis collum oblongum atq; exsertum, oculosq; emicantes ei tribuere, ut indicent circumspectum eum, vigilantem, ac prudentem esse, qui non modo quod ante pedes est videat, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospiciat: hoc collum oblongum, hos oculos perspicaces Paulus Apostolus in Christiano vero ac sapiente requirit, ut ille in alterum quoq; & futurum seculum prospectet, ubi declarari potest vocis Græcæ ἀποκαραδοκίας Rom. 8, 18. 19. 23 & σκοπέντων 2. Cor. 4, 18. emphasis. Talem nobis Epistola ad Heb. cap. 11, 25. 26. Mosen proponit, & ut nos quoq; tales evadamus, felix passionum Christi antecessoris nostri & ducis clausula monet, de quâ sic porrò Psaltes: illum miserum mortalem minorem factum sanctis Angelis, qui nunquam ex statu felicitatis ad tempus descivere, *gloria & honore coronasti eum*, & velut corona ritè suffragantibus omnibus regni ordinibus electo Regi imposita designat

ejus majestatem ac potentiam: ita etiam illa collocatio ad dextram tuam DEUS (vide allegationem hujus dicti 1.Cor.15,25.27. & confer cum Psal.110,1.Heb. 1,13. & 10,13.) hunc Christum factum esse Dominum omnium Act. 2,30.34,36. & esse Regem suæ Ecclesiæ Psal 24. & 46. Simul tamen notatur amplitudo ac insignis magnitudo hujus gloriæ: sicut enim corona undiquaq; caput cingit; ita etiã omnem honorem ac gloriam Christo homini esse collatam subindicatur. Et hoc satis eluxit in plenario super omnes creaturas accepto & usurpato imperio, de quo hæc habentur apud Psalmistam: *fecisti eum regnum obtinere in opera manuum tuarum*, præfecisti eum omnibus rebus creatis Dominum, Conservatorem, Vindicem, Judicem, & ut nil desit huic imperio, *omnia posuisti sub pedibus ejus*, fecisti, ut creaturæ eum talem cognoscant agnoscere, eiq; summam exhibere reverentiam, ut solent illi, qui se ad pedes magnatum abijciunt, ac supplices aliquid petunt.

I. LOC. COMM.

DOcemur quodnam præcipuum sit Christianorum solatium, videlicet resurrectionis, eamq; secuturæ retributionis mysterium 1.Thess. 4,18. id verò ut rectè discamus, cum Asapho ingrediamur DEI sacraria Psal. 73,17. consulamus sacræ scripturæ oracula, & inveniemus, quod nulli tandem delusi aut confusi, quicunq; sunt DEO confisi. Verum hæc ratio humana non capit, nec novit quî fiat, ut castigetur filius, non verò affligatur servus, Heb. 12. & tamen hæc est illa via, quam oportet insistere, qui cupiunt eò pervenire, ubi

Jam requiem præbet fessis in vertice summo.

II. LOC. COMM.

SI conferamus & v. hujus Psalmi 2. & loca superius ex N. T. allegata, firmiter ex hoc loco contra Calvinianos deducimus, Christo homini (de eo enim fit hîc sermo) esse præter multa finita, & habitualia dona, collata verè divina attributa per unionis gratiam, & quòd eorum plenarium usum exercuerit, postquam ad dextram Patris consedit, quum jam antea miseriis in opere redemptionis exantlandis esset perfunctus, ubi, quoniam hoc loco fit mentio coronationis, & ipse Christus aliàs nomine Davidis venit, quandoq; in Scriptura cum Davide, cui Regnum jam uncto debebatur, exulante, & longo demum pòst tempore coronate

nato, atq: ad regni clavum collocato, potest comparari, & simul etiam hoc indicatur, quod longè major gloria, quàm fuit afflictio, sequatur Christianos, sicut & ipsum Christum, ubi divi Pauli statera rectè adhibenda est Rom. 8, 18. 2 Cor: 4, 17. & apparebit, quando quis parumper fuit malis exercitus, quòd gloriâ & honore coronetur; quando gestavit coronam spineam in terris, ipsi sit parata aurea in cœlis 2. Tim. 4, 8. Apoc. 3, 11.

III. LOC. COMM.

QUod Christus secundum divinam naturam ab æterno habuit φύσει, idem accepit secundum humanam naturam in tempore, θέσει, quod innuit satis disertè utrumq; verbum hebræum in textu תַּמְשִׁילֵהוּ & שַׁתָּה confer Joh. 17, 5. Act. 2, 36 Et ne quis putet, quod Christus sibi aliquid promeruerit; & hoc loco Psaltes illo ipso verbo, & dilucidius adhuc Apostolus Phil. 2, 9. verbo ἐχαρίσατο antevertit. Ne quis etiam existimet, hoc regnum non fore diuturnum aut stabile; DEUS ipse, cujus consilium nullus potest mutare, id constabilivisse perhibetur. Nos igitur videamus modò, ut simus servi Domini hujus morigeri & obedientes, ita futurum est, ut per illum contra hostes omnes rectè defendamur Psal. 110. 2. & tandem æternâ libertate donemur Joh. 8. 36.

IV LOC. COMM.

MAgnum erat quondam, quòd David & Salomo super totum popupulum Israëliticum, multosq; exteros regnaret: Ahasverus centum & viginti septem provincias possideret: sed nihil quicquam ad hunc Ecclesiæ Regem, qui in omnia manuum DEI opera, seu creaturas obtinet imperium, quæ hoc nomen habent, quod non modo per DEI potentiam (quæ indicari solet voce manus, vel dextræ) solo verbo sunt creata, Psal 148, 5. verùm etiam ab ipso curentur & conserventur, ut illa, quæ manibus tenemus, & cavemus, ne frangantur aut collidantur, quomodo cœli v 4. opus digitorum DEI vocantnr, non, ut frustra argumentantur quidam, quòd sint decem orbes, ut decem digiti, nec tantum, (quod verum tamen est) quòd facilè & summâ curâ sit elaboratum opus, in quo maximè mirandi stellarum ortus & obitus; verùm etiam, quòd sit opus maximè durabile, in quo nulla cernitur corruptio.

Si autem omnia creata sunt opus manuum DEI, homo omnium in creatione factus Dominus, in quo ornando præcipuè fuit sedula sacrosancta Trinitas: opus manuum DEI præstantissimum nunquam ab eo deseretur, sed semper occupata erit (ut ἀνθρωποπαθῶς loquamur cum scriptura) siniſtra in malis propulsandis, dextra in bonis conferendis Psal. 138,8. quod ut faciat, rogandus est, ex Psal. 90,17. adsit amœnitas Jehovæ DEI nostri & opus manuum nostrarum instituat in nobis.

V. LOC. COMM.

SI omnia sunt posita sub pedibus Christi, meritò eum omnium monarcham & moderatorem summum agnoscant & reverentur, omnes, etiam ipsa summa in his terris capita Reges, Principes Psal. 2. siquidem per eum regnant Prov. 15. & ipse desuper, quid ipsi inferius rerum gerant in suo officio, in quo DEI vices sustinent Psal. 82. aspicit. Quod si omnes æquè bene considerarent, non ita malè multi pleraque administrarent, quum putent se esse, qui non agnoscunt superiorem. Gloriatus est aliquando (verùm ut eventus tandem docuit frustra) valdè insolenter Pompejus magnus, se sola pedum complosione totam Italiã esse completurum militibus: de hoc Rege nostro optimo maximo rectius dixerimus, quòd ipse omnia pedibus suis habeat subjecta & possit

Parcere subjectis ac debellare superbos.

Imò quemadmodum illa, quæ jacent sub pedibus, contemnimus: ita Christus & Christiani omnia mundana contemnunt, ac nihili faciunt, si comparatio instituatur inter illa & æterna seu cœlestia, quemadmodum Christi spiritu plenus 1. Cor. 7. suo exemplo præit Apostolus Phil. 3. Ipse verò noster Dominus conterat Satanam & omnia ipsius organa sub pedes nostros ac virture sui verbi dejiciat Rom. 16,20. ut ita ad ipsum delati tandem in cœlos, omnibus hostibus devictis cum ipso æternum triumphemus 1. Cor. 15. Ita fiat. Amen.

DOMINICA INVOCAVIT.

Eph. 6, 16. 17. 18.

QUando David contra Goliathum erat pugnaturus, Saul rationis humanæ ductum secutus ipsum, armis indui jussit & lorica, imposuitq; galeam chalybæam capiti ejus; verum David quum vellet non potuit

potuit incedere, nedum pugnare ita armatus, ideoq; amovit 1. Sam. 17, 38. potius accepit baculum in manu & elegit lapides quinq; ex torrente v. 39. iisq; immanem Goliathum adortus mirabiliter vincit. Nobis itidem DEO jam in dilecto dilectis Eph. 1. postquam Christi justitiâ sumus in baptismo donati Rom. 6. Gal. 3. certamen magnum est cum Goliatho infernali seu Diabolo, qui & ipse ex beatitudine in æternam damnationem transmigravit, & nos in Adami lapsum eodem pertraxit: unde fit, ut omnia propter peccatum sursum deorsum volvantur in mundo. Arma autem quibus pugnandum, non esse carnalia, Apostolus in hoc conflictu valde exercitatus 2. Cor. 11. & 12. miles asserit 2. Cor. 10. 4 Eph. 6. v. 10. militem Christianorũ recte instruit v 10. & seqq. nimirum non mundi potentia, non Philosophi sapientia hîc quicquam valet; sed omnia illa præsidia humana sunt abjicienda, ac soli Deo confidendum: Quod potest fieri, quando Scipione verbi nixi Psal. 23. ex quinq; Christi vulneribus tanquam fonte omnis gratiæ, unde omnis nostra felicitas velut ex rivo derivatur, lapides, quos jaciamus in hostes, petimus, & rectè in fide usurpamus. Inprimis verò scutum fidei nostro cordi, & galeam salutis capiti apponamus, & lingua nostra (quod monet hujus diei dominicæ nomen) DEUM cœli invocemus, ac gladium spiritus ad exemplum Christi, παραμάχου nostri vincentis, in Evangelii historia Diabolum viriliter vibremus. Hæc tria tribus versibus Eph. 6. 16. 17. 18. declarantur, eaq; hac occasione non incommodè possunt explicari. Partes sint tres.

I. Quæ scuti fidei potentia.
II. Quæ galeæ & gladii spiritualis excellentia.
III. Quæ præcum vehementia

Jesu Christe, Abraham quondam domi suæ natos trecentos octodecim armavit, iisq; multos superbos Reges superavit, ut legitur Gen. 14, 14. Tu verò ejus semen benedictum unicum, & Pater futuri seculi Gal. 3, 4. Esa. 9 nos quoq; in Ecclesia tibi renatos Psal. 110, 3. armes virtute nominis tui, quod Græcis olim non sine mysterio ita scribebatur, ut

IH

notaret etiam ter centum octodecim T ut possimus consistere, & omnibus benè confectis victoriam reportare, atq; in illo signo crucis non secus, ut quondam Constantinus Magnus, animemur & incitemur, imò victores evadamus.

PRIMA

PRIMA PARS.

QUando Christianus considerat, quàm de salute nostrâ sit sollicitus DEUS, quomodo eam præparet, donet, conservet; non potest non ipse quoque eam cum timore ac tremore operari Phil. 2. Id quod eleganter describitur Sap. 5, 17. 18. &c. DEUS dexterâ suâ proteget justos, sumet ad totam armaturam Zelum suum, induet pro thorace justitiam, imponet pro galeâ judicium minimè simulatum, sumet in scutum inexpugnabile sanctitatem, acuet severam iram pro gladio: Vide, tanta est ducis nostri alacritas! quanta igitur esset fœditas, si nos deessemus nobis ipsis. Id ne fiat, tandem Apostolus hoc celeusma reliquis adhortationibus subjicit sub finem Epistolæ ad Ephesios, in quò est quædam gradatio, ita ut semper oratio & hortatio crescat, eaq; quæ sunt maximè necessaria, ulteriori loco inculcentur, de pedibus induendis præparatione Evangelii pacis dixerat. Ubi unumquemq; voluit in cognitione Christi ex Evangelio progredi, & facere in quiete opera vocationis propria, atq; adeò jam ad finem perduxerat partium παγοπλίας τῦ Θεῦ enumerationem; nunc velut brevi in compendio eam repetit, & præcipua hominis membra obarmat, ἐπὶ πᾶσιν *super omnia* præter illa superiora, inprimis de his sequentibus estote solliciti, Lutherus valdè eleganter horũ vocabulorum emphasin exprimit, vor allen Dingen *assumite scutum fidei*, etiam ἀναλαβόντες, quando id peccatis contra conscientiam amisistis & succubuistis in prælio, quisq; acrius ad pugnam redeat, vim suscitet irâ: resumite abjectum scutum in vera pœnitentia, *quò poteritù omnia jacula illius mali ignita exstinguere*, βέλη, quæ magno impetu βάλλει & projicit ille malus ὁ πονηρὸς Matth. 13, 19. 1. Joh. 2, 13. & 5, 18. unde omnis πόνος, omnis labor & dolor, in mundo, quiq; manibus ac pedibus conatur semper, & in hoc laborat, ut nos secum perdat. Lutherus iterum pro ratione linguæ germanicæ eleganter alle fewrige Pfeile des Bösewichts.

I. LOC. COMM.

CUm multi multa optarint, David vir secundum cor DEI, illud unum in votis habebat, quod ante omnia esse spectandum hic monet Apostolus Psal. 27, 4. Cum multi multa petierint, Salomo omnium sapien-

sapientissimus hoc unum rogabat DEUM, ut daretur ipsi animus intelligens 1. Reg. 3, 9. Nos idem expetamus ad exemplum Mosis Deut. 32. 29. ut sapiamus, & intelligamus, quæ sunt DEI: advertamus ad finem nostrum, inde enim oritur vera, Christianoq; homine digna prudentia Psal. 90, 12. & quando Martha cum mundo multas sibi creat molestias, nos unum necessarium cum Maria eligamus, quod non potest à nobis auferri Luc. 10, 39. 40. 41. 42. Hoc ipsum est, quod Apostolus hoc loco particula ἐπὶ πᾶσιν hortatur, quum optime sciat, in his demum esse rerum summam & felicitatem veram positam 2. Tim. 4, 7. 8.

II. LOC. COMM.

QUando audimus ex Luca cap. 11. quomodo Diabolus omnibus modis id agat, ut palatium, ex quo est ejectus, denuò occupet, nostrum est contrà audentius & ardentius ire in hunc hostem, & si quando contingit, ut per ipsius μεθοδείας simus dejecti, atq; armis nostris spoliati, id conemur, ut in verâ resipiscentiâ, Spiritus sanctus templum nostri cordis, quod deseruit ob impietatem, rursus occupet, gratiam DEI in conversione ad Patrem nostrum recuperemus, & fidem amissam recipiamus: quemadmodum exemplum optimum nobis præbet David, jam factus homicida & adulter in Psalmo suo 51. Ita Petrus factus ῥιψάσπις Domini gratioso aspectu excitatus, pro ternâ abnegatione Matth. 26. ternam confessionem edens Joh. 21. scutum fidei se resumsisse demonstrat. Quod cum ita sit, quid venit in mentem Calvinianis negare, fidem veram semel datam amitti? Quicquid enim (ut alia plura nunc non attingamus) verè ἀναλαμβάνομεν, denuò recipimus, illud antea abfuit, saltem certo modo & illo respectu, quo fit ἀνάληψις, uti liquet in historia ascensionis Dominicæ Marc 16, 19. Act. 1, & 2 11. 1. Tim. 3, 16. & Act. 20, 13. 2. Tim. 4, 11. simul itaq; notatur humana imbecillitas & Diaboli versutia, qui etiam diligentissimis fortissimisq; Christianis potest ita insidiari, ut armis abjectis cogantur quandoq; aufugere, ut constat de Noacho, Lotho, Mose & Aarone, &c.

III. LOC. COMM.

QUando fides confertur scuto, de quibusdam monet nos hæc comparatio. Primò enim ut scutum oportet esse ex materiâ solidâ; sic decet fidem niti fundamento solido, nempe verbo DEI, quod non nutat,

& lapide angulari Jesu Christo, qui non mutat. Istis quamdiu nititur, ex auro & argento solido est fides velut fabrefacta; contra autem si alia humana eligit, scutum habet stramineum, quod facilè potest transfigi 1.Cor.3,11 12. *Secundò* ut scutum potissimùm munit cor; ita fides vera hoc spectat unicè, ut animo & cordi benè sit: reliquorum autem si ita flagitet necessitas, jacturam facere non reformidat Matth.10.v 19.& 29. *Tertiò* ut scutum est rotundum; ita fides omnes articulos ad salutem scitu necessarios complectitur, & contrà si uno in loco scutum est perforatum, deinceps est inutile; ita etiam fides, si in uno fundamentali articulo non sit sincera, aut cum verbo DEI congruens, non est salvifica, aut vera. *Quartò* ut scutum abjicere erat olim capitale; ita cum dispendio salutis æternæ fides amittitur, eaq; non datur, nisi illa in pœnitentia resumatur, siquidem qui credit, salvatur.

IV. Loc. Comm.

QUanta sit Diaboli astutia, diligentia & potentia, paucis his verbis indicatur, quando ipse vocatur πυηρὸς, (Vide Epist. explicat. 1. dic Paschatos) qui in hoc unicè laborat, ut mala instillet, propaget, procurer, & quando ejus insultus & conatus appellantur βέλη, & quidem τὰ πεπυρωμένα, ignita, quæ non modò magno impetu jacta vulnerant, sed etiam conflagrare faciunt: quemadmodum nonnunquam in bellis hostes crudelissimi lardum ex bombardis ejaculati fuisse leguntur, quo miserè non modò confossa, sed & flammis miseriùs absumta fuêre militum corpora. Quod si autem adeò diligens est Diabolus in nobis oppugnandis; quanta requiritur à nobis cautio in nobis defendendis? Cum sciebat David, Saulem Regem persequi ipsum, somnum in oculis suis sæpe non videbat de nocte 1. Sam. 24, 26. ut saltim vitam toleraret: & nos longè atrociorem hostem metuentes dormiamus cum discipulis in horto, aut securi simus cum antidiluvianis & Sodomitis? Luc.17. Sane nisi cum illis à Domino excitemur, cum his similiter peribimus. Quod ne fiat, oremus cum Davide ex Psal. 13,4 5. DEus mi, illustra oculos meos, ut non dormiam dormitionem mortis, ut non dicat inimicus meus, triumphans: prævalui ei. Secus qui fecerit, illis ignitis Diaboli telis sciat se tandem in ipsum inferni ignem inexstinctum dejectum iri.

V. Loc.

DOctrina sacra etiam aquæ nomine in Scripturâ venit, sicut & aquæ mundæ, puræ nomine intelligitur quandoq; Spiritus sanctus. Confer Esa. 44, 3. Sir. 15, 3. Esa. 55, 1. Joh. 4, 14. & 7, 37. Quapropter ut aqua poscitur, ubi flagrant ædes, vel ubi cor ardet siti; ita & nos à Diaboli telis tantùm non consumti scutum fidei virtute Spiritus S. aqua sacrarum literarum repleamus, & fessæ animæ in hoc bello sacro aspergamus, imo plenis faucibus hauriamus. Quod si fecerimus, continget idem nobis, quod de se fatetur Jonathan, ubi labore fessus mel comederat 1. Sam. 14. (qui cum etiam solet conferri verbum DEI Psal. 19.) nempe mirificè reficiemur. Confer & rectè applica cùm Jonathanis prælium, tum, nisi se refeciſſet, periculum. Et tantùm de primo.

SECUNDA PARS.

EX veterum militandi & armandi se ratione loquens Paulus, jam porrò caput & manum munit, illud galeâ, hanc gladio. Ut enim hîc quoq; cum vetere seu antiquo serpente congressi imitemur serpentes ex præscripto Salvatoris Matth. 10, 16. grande est operæ pretium, siquidem de illo narrant quidam, quod hostiliter impetitus de capite tuendo tantùm unicè sit sollicitus, quum noverit reliquarum partium damnum facilè tum posse resarciri, ubi illud est illæsum. Ita etiam miles Christianus, postquam per scutum fidei cordi, velut animæ sedi, prospexit, nunc per galeam salutis caput defendat, & hisce φυλακτηρίοις armis ἀμυντήριον ensem adjiciat *etiam galeam* seu clypeum, quo caput circumcirca obtegatur (quod innuit græcum vocabulum περικεφαλαίας) *salutaris* seu salutis à Salvatore unico vobis partæ, paratæ & oblatæ in verbo & sacramentis ex manu DEI desuper porrigentis, velut *recipite* & imponite vobis, ut habet Syrus interpres, velut δεκτὸν gratum & acceptum munus, δέξασθε, libenti animo patiamini vos eâ galeâ indui in cœlo, per Christum ducem vestrum, de quo in hostes Ecclesiæ ruente hæc extant Esa. 59, 17. Induit justitiam quasi loricam, & galeam salutis capiti suo. Cur verò omnia illa fecit? bono utiq; vestro, ut vobis hanc salutis pararet galeam, ut & vos possitis recte induere thoracem fidei ac dilectionis, ac galeam, id est, spem salutis æternæ immotam 1. Thes. 5, 8. confer 2. Sam. 22, 31. Postquam autem vobis ita consului-

stis ipsi, videte ut habeatis, quo hostem lædatis, gladium: assumite *machæram* seu gladium, non materialem, sed Spiritus sancti, qui est *verbum DEI*, de quo pluribus agitur in hisce locis biblicis Psal. 149, 6. 7. Esa. 49, 2. Apoc. 1, 16. & 19, 15. Heb. 4, 12. qui inter se sunt conferendi, ut de usu atq; efficaciâ ejus simus rectè edocti.

I. Loc. Comm.

NOtari hîc primum breviter possunt quædam membra comparationis inter salutem per Christum partam ac galeam externam. Ut enim *primò* galea etiam fit ex materia solida, si debeat esse proba & firma; ita etiam salus vera & spes fiducialis non nisi ex solutione λύτρου sufficientissimi oritur. *Secundò* ut galea desuper capiti imponitur; ita illa divinitus datur, non humanis viribus comparatur. *Tertiò* ut galea caput non modò munit, sed etiam ornat; i ita salus per Christum parta non modò nos contra Diaboli & legis accusationem defendit & liberos esse facit; verùm etiam præter beneficium justificationis, renovationis quoq; velut cumulum adjicit. Et ut *quartò* galea capiti aptata non facilè decidit; ita etiam spes nostra salutis sit immota Heb. 6, 5. 6. 7.

II. Loc. Comm.

SOlus Christus est σωτὴρ ejusq; meritum nostrum σωτήριον, unde omnis salus Act. 4, 12. Confer Luc. 2, 11. 30. & 3, 6. Joh. 4, 42. Act. 28, 28. hinc ipse nomen Jesu jure occupat, explicante Angelo Matth. 1. 21. Vide plura in exegesi dicti 1. Tim. 1, 15 16. thes. 16. 17. Hîc illud addi debet, quòd cùm Christus sit caput Ecclesiæ suæ, omniumq; ejus verorum membrorum Eph. 1 22. & 4, 15. Coloss. 1, 18. meritò etiam ejus virtute ac merito caput nostrum in hoc bello spirituali armetur, & à capite seu κεφαλῆ τῷ εἰκεφαλαίᾳ donetur. Debora & Barak Jud. 5, 8. ita argumentantur, quòd tum facilè hostis obtinuerit. portas ac munitiones Israelitarum, quando inter illos nullus conspiciebatur clypeus. Nos verè itidem possumus concludere, quod portam cœli non possimus ingredi, aut stationem nostram defendere, nisi galeâ & clypeo hoc salutis simus probè muniti, quæ enim mala crux nocebit, ubi Christi salus ex omni parte protegit? exemplum hujus confidentiæ præbet David in Psal 3, 8. 9. & 5, 12. 13. ubi vocum hebræarum emphases considerandæ sunt accuratius.

III. Loc.

III. LOC. COMM.

VErùm quî fit, quum hæc salus omnibus apparuerit, omnibusq; à Christo sit parta, tam pauci ejus fiant participes? ratio in promptu est: nolunt tam gratiosum & pretiosum DEI donum δέξασθαι, gratâ manu sumere, sed ad se venientem Jesum cum Samaritanis ingratis excludunt Luc. 9, 53. sed etiam de hac phrasi in eadem superius allegata exegesi uberius thesi 9. 10. Davidi quum offerret Jonathan sua arma, libenter accepit, 1. Sam. 18, 3. nos vero maximam partem arma à Christo Jesu & Jonathane nostro vero parata ac oblata in grato animo respuimus. Quid itaq; mirum, tam paucos bene pugnare hanc pugnam?

IV. LOC. COMM.

VErbum DEI quando nominatur gladius Spiritus S., de verbi efficaciâ summâ monemur. Ut enim *primò* gladio occiditur hostis; ita hoc verbo non modò omnes hæretici & mali in doctrina prosternuntur, verùm etiam legis minis omnes mali in moribus occiduntur 2. Cor. 3, 6. Et *secundò* ut milites, si probi illi quidem, non prodeunt, nisi gladio accincti: ita & nos, quî semper cum Diabolo bellum ἄσπονδον & induciarum expers geramus, semper simus verbi divini machæra instructi. Et *tertiò* ut gladius sæpe acuendus: ita etiam verbi monita acutè & crebro ingerenda. Deut. 16. *Quartò* ut gladius potissimum datus est magistratui, & iis, qui in eminentiâ constituti: ita & nos hoc ipso admoneamur, nos quibus sit traditus hic gladius, esse Reges spirituales 1. Pet. 2. Apoc. 1. Hunc gladium vibravit noster πεῤμαχος Christus in Evangelij hodierni historia, eoq; Satanam devicit. Hoc gladio multi alij, eum secuti, victores evasêre, ut Catalogus fortium Christi militum docet Heb. 11. Ut autem *quintò* gladius facilè dissilit, si quid ex pravâ materia fuerit ferro bono additum: ita etiam omnes humanarum cogitationum scoriæ segregantur & reprobantur voce spiritus. Nam quicquid non est Sancti Spiritus, id etiam non est divinum in hoc gladio. Semper itaq; summo studio id agamus, ut in singulis mentem atq; sententiam Spiritus sancti rectè intelligamus, ut ita sit hoc verbum non hominis, sed numinis, quo tueri nos laboramus. Ubi autem servatur iste gladius Spiritus? David gladium Goliathi depositum apud Sacerdotem & inde tempore necessitatis petiit 1. Sam. 21. Nos sciamus, quod

hic gladius Spiritus etiam apud ministros verbi sit depositus, imò in bibliis reconditus, unde quum necesse est, eum possumus petere. Tantum etiam de secunda parte.

TERTIA PARS.

OLim in V. T. non modò cor aliaq; viscera animalium mundorum DEO offerebantur in holocaustis, verùm etiam thymiamata & odorifera, unde fumus quidam gratus exhalaret, accendebantur: ita in N. T. sacrificio DEO grato, id est, corde contribulato & purificato Deus delectatur Psal. 51. Rom. 12. 1. 2. Act. 15, 9. non tantùm intus in corde fides vigeat, & per eam Christus in eo vivat Gal. 2. spes hominem alat, verbum Dei roboret & confirmet; verùm etiam supra ipsum & ex ipso ascendat oratio tanquam suffitus Psal. 141, 2. Mosi olim DEUS ipse modum, materiam, & rationem suffitus sacri conficiendi præscribit, eumq; sibi soli vult offerri Exod. 30, 34. 38. Noster Apostolus orationis piæ requisita enumerat, & quomodo preces tales fundantur, quæ sint gratæ adversus DEUM, ac efficaces, demonstrat. Audiamus ejus verba, in quibus qualitates, tempus, modum, ac fontem, adjuncta, & objecta externa precum complectitur Δι' πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως *per omnem ardentem orationem & flagitationem*, nimirum ex præcedentibus suppleatur, galeam salutis & gladium Spiritus accipite. Ubi quomodo possimus fidei, spei & dilectitionis Christianæ incrementum capere, docemur, nempe per pias preces, in quibus ut sit attentio, vox προσευχῆς suo ἐπώνυμῳ vel saltem cognatione innuit, dum prope ad προσέχειν accedit, & notat, cogitandum esse, nos supplicationem offerentes ad DEUM accedere velut Regem Regum, quando oramus, opus itaq; esse magna attentione animi, ob majestatem Domini & excellentiam astantium Angelorum: & porrò ut ea omnia petamus, quibus indigemus, itidem monet vox δεήσεως, quæ cum verbo δεῖ, opus est, cognata est; ubi si deprecationem velit quis omninò vertere cum aliis, nôrit nos indigere malorum nos prementium ablatione, *orate* igitur precibus instantes *omni tempore*, quod quidem non cum Euchetis & aliis ita intelligendum, quasi nihil aliud quicquam quisquam agere aut cogitare debeat, (quemadmodum etiam pravè huc detorserunt Luc. 8, 1. 1. Thess. 5, 16.) sed quod nullum tempus sit, quo non possimus recte orare, ut ita

horæ

horæ certæ à monachis precibus tributæ, & à Luciano aliisq; epicureis assertæ excludantur, sensusq; est: orate, quum & quandocunq; opus est, Lutherus egregiè in allen Anliegen/ DEUS enim semper audit & vigilat Psal. 121, 4. Quî igitur fit, dicas, quod non omnes preces, quas DEUS audit, exaudiantur? additur propterea ab Apostolo, veras & DEO placentes preces fundi *in Spiritu* Joh. 4, 23. & à spiritu S. dictari, qui una intercedit tanquam noster στεναγμοῖς Rom. 8, 26. Intellexistis jam quid sit faciendum: scitote etiam, quòd hic magna requiratur industria & vigilantia, ut omnia rectè confiant, *& in ipsum hoc*, huic ipsi rei jam inculcatæ de militiâ spirituali incumbentes & *excubantes* (ἀγρυπνοῦντες, cujus vocis emphasis fuit declarata in dicto Hebr. 13, 17.) velut milites exspectantes hostem in castris cubant sub dio ac puro Jove. Durum hoc inquis? omnino, ideoq; tolerantia vobis opus est (vide dictum Heb. 10, 36.) vigilate *in omni perseverantia* προσκαρτερήσει, tali assiduitate & fortitudine, quæ non patiatur se malis frangi, sed contra audentior ire parat. Lutherus bene respectu precum vertit mit allem anhalten/ ne deficiant in oratione *& in omni precatione*, non tantùm pro vobis solis & vestris necessitatibus, verùm etiam pro *omnibus* aliis *sanctis* vobiscum periclitantibus, ut & ipsi vobiscum tolerent & propositum brabeion reportent.

I. LOC. COMM.

AGricolæ, ubi semina magnæ matri seu terræ crediderunt, solent apponere quandam formidinem pennæ vel alterius rei, ne aves grana non satis terrâ obruta auferant: ita etiam nobis faciendum esse monet Apostolus hoc in loco, & vult, ut postquam semen verbi DEI cordi fuit insitum, apponamus alatas ac in cœlum subvolantes preces, quibus terreantur aves infernales seu Diaboli, ne verbum rapiant de cordibus nostris Luc. 8, 5. 12, & ne quid prætexamus nostræ socordiæ, per omnes preces id fieri mandat. Quid itaque mirum, verbum DEI seu gladium Spiritus multis citò eripi? nimirum non orant confidenter, constanter: multi quidem non attendunt quid dicant, & volunt DEUM attentas aures sibi præbere. O homines propriæ salutis prodigos!

II. LOC. COMM.

QUod Dominus in Psal. 50. 15. vocat diem tribulationis, noster Apostolus

lus hîc nominat omne tempus, puta malum respectu afflictionis & miseriæ. Hîc nomen hujus diei Dominicæ Invocavit(ex Psal. 91,15. Invocavit me & eripiam eum) nos submoneat, quod quando dies sunt mali,& solus DEUS bonus,ut illis liberemur,ab hoc juvemur,solis precibus esse instandum,sive sit tempus diluvii cum Noacho, sive incendii cum Lotho & Danielis sociis,sive hostium oppressionis cum Mose,Israelitis, & Josaphato, sive Diaboli tentationis cum Christo & Paulo, 2. Cor.12. sive aliud quoddam tempus malum,cum omnibus aliis sanctis à DEO liberationem petentibus & impetrantibus clamemus. Nemo DEO confisus est confusus Sir. 2, 10.11.

III. LOC. COMM.

ET quidni oremus, quum habeamus duos summos utrinq; astantes intercessores,Christum 1.Joh.2.& Spiritum S. Rom.8. Horum votis modo nostra vel balbutientium conjungamus, exaudientur à Patre propter Dominum Dan.9 propter filium Joh. 16. per ἱκέτην Heb. 5. καὶ μεσίτην 1. Tim 2.

IV. LOC. COMM.

MUltis autem hîc accidit, quod nonnullis cum Israelitis egressis ex Ægypto,qui quum videbant viæ molestias & pugnas instare, retrocedebant. Id ne accidata,dsit ἀποστασία, quæ fuit in Apostolis multa mala passis Act. 6,4. quæq; aliis Christianis est præscripta Rom. 12,12. Col. 4,2. Sed tu Dux noster Jesu Christe, quia

Sine tuo numine,
Nihil est in homine,

tu nostram fidem robora,spem firma,verbum tuum cordibus inscribe, pias preces nobis præscribe, ut ita credentes, nec malis cedentes, te in hac militante Ecclesia possimus invocare ac pugnare, ut detur tecum omnibusq; sanctis quondam in cœlis triumphare. Ita fiat, Amen.

DOMINICA REMINISCERE.

Psal. 25,5.6.

QUando Israelitas,per desertum vagantes,DEUS ipse de die in columnâ nubis,& de nocte in columnâ ignis antecedebat, metusque erat, ne populi idololatriâ ac peccatis offensus recederet, Moses

ita

ita pro se & populo intercedit, Exod. 33, 13. 14, 15. indica mihi, quæso, vias tuas, & agnoscam te, & inveniam gratiam in oculis tuis, considera etiam gentem hanc populum tuum esse. Dixit Jehova, facies mea præcedet, ut quietem concedam tibi. Instat vir DEI: si facies tua non præcedit, ne jubeto nos hinc discedere. Nos etiam per mundi hujus desertum vagantes, à DEO illuminamur sacris literis, quæ sunt velut nubes nos ducens & velut ignis lucens 2. Pet. 1. Verùm quia sæpissime, nostris pravis affectibus Luc. 8, 14. aliisq; peccatis radios hujus lucis avertimus, DEI gratiam amittimus, ne prorsus in tenebris pergentes in tenebras exteriores tandem projiciamur, jure optimo ad summum numen conversi, cum Mose & Davide in Psal. 25. suspiramus, ut DEUS indicet nobis vias suas & nostras, & ut eas inveniamus, quas bono nostro ambulemus, ipse attento in nos oculo suo consilium det Psal. 32, 8. & 143, 8. 10. & faciem suam gratiosam super nos attollat Num 6, 25. 26. Psal. 4, 7. atq; ita tandem nos adducat in montem sanctum suum & tabernacula sua æterna Psal 43. 3. confer Psal. 15, 1 Joh. 14, 2. Luc. 16, 9. Quem enim in regno gratiæ justificat, ita ut talis maneat, eum glorificat Rom. 8, 30. Hoc autem omne ut præstet, DEO est jugiter revocanda in memoriâ ipsius paterna in nos benivolentia, & rogandus, ut reminiscatur suæ bonitatis, non nostræ pravitatis. Id occasione hac fieri potest, quando & nomen ipsum diei & historia in Evangelio explicata ejus rei nos monet. Partes erunt duæ.

I. Pij fiducia.

II. DEI clementia.

Tu verò Jesu Christe, lux mundi, nos cœcos illumina, tu via vitam monstra, tu verè es salus nostra, & proinde mensuram tanti nominis in nobis quoq; imple; te exspectarunt magno cum desiderio patres V. T. ut indueres carnem: nos toto die te desideramus, ut intres sub tectum cordis nostri, & in nobis spiritualiter formeris, Gal. 2. v. 20. & 4, 19. Reminiscere nunc quoq; miserationum tuarum, & quas ab orbe condito aliis abunde declarasti, nobis etiam hoc tempore præsta, ut cum illis sanctis adjuti, cum muliere Cananæâ à violentiâ Satanæ liberationem consecuti olim æternùm te laudemus.

PRIMA PARS.

DE Hercule fortissimo Heroe fingunt satis bene sapientes Ethnici,

quòd ubi ad id ætatis pervenit adolescens, ut quid capesseret, deliberaret, accessisse ad ipsum *vitiositatem* cum magnâ ostentatione & aureorum montium pollicitatione, & *virtutem* simplici nudoq; amictu contentam, adire tamen, & per laboris fanum ad honoris templum viam arduam monstrare: ubi ipse tandem elegerit illud, quòd malit cum labore honestatem, quàm cum dedecore voluptatem, ut ut hæc abblandiatur, & illa difficilis via videatur. Non malè illa politica ad nostra spiritualia per comparationem quandam possumus traducere. Quando enim jam sumus à DEO renati; Diabolus & Spiritus S. ille vitiorum, hic virtutum autor de nobis sibi devinciendis concertant: ille viam latam & prima fronte splendidam, sed tandem tristem & præcipitantem ostendit; hic viam angustam primùm & miseram, sed demum lætam ac latam aperit: imitantes Herculem, & finem respicientes hanc postremam eligunt, sed pauci; quia plerosq; Diabolus excæcat, ne videant verum, aut expetant bonũ, sed in ignominia se eant perditum Eph. 4, 18 19. David autem, Hercules quidam Christianus, tantâ mentis perspicacia à DEO præditus, ut cernat ac consideret utriusq; viæ catastrophen, ita suspirat: Vias tuas, Jehova, notas fac mihi, & semitas tuas, atq; ad te ducentes, doce me; & quia nondum possum ostensum pietatis callem meis viribus insistere, הַדְרִיכֵנִי *fac tu me* calcare, & firmiter incedere *per veritatem tuam*, ne patiaris ad Diaboli fraudes respicere, non mundi delitias æstimare aut amare, non carnis illecebris adhærere; siquidem omnia illa sunt falsa, & fallacia, quia aliud pollicentur, & longè aliud tandem præstant. Fac itaq;, tu DEUS verax & fidelis, in promissionibus tuis, ut per veritatem tuam, quæ post pugnam coronam, post miseriam gloriam promittit & certò donat, ambulem inoffenso pede, *& doce me eam* in tuo verbo, cordi ipsi inscribe, meq; tuum verum ac morigerum discipulum effice (à לָמַד enim quod est in textu, est תַּלְמִיד quod significat discipulum) ad te confugio, quia apud te est ipsa salus duplex, animæ & corporis, hujus & futuræ vitæ. Psal 3, 9. *Nam tu es DEUS* & vindex (Heb. אֱלֹהַי) *salutis meæ* יְשׁוּעִי, Jesus & σωτὴρ vetus, *& proinde te exspecto omni & toto die* ad te recta collimat, & collineat ratio mea, imò omnia suspiria tanquam ad metam per rectam lineam, quæ est emphasis verbi hebraici קָוָה alibi declarata prolixius.

I. Loc.

I. LOC. COMM.

MUltæ sunt DEI viæ, & pleræq; ratione executionis rationi humanæ imperveſtigabiles Rom 11,33. Eſt enim (ut reliquas taceam) via quædam DEI admirabilis, nempe *providentiæ*, de quâ Pſal. 139,6. & 4, eſt quædam via formidabilis, nempe *juſtitiæ* Deut 32, 4. eſt quædam via paterna, nempe *gratiæ* Pſal. 25, 10. eſt quædam via æterna videlicet *gloriæ* Pſal. 139, 24 Sunt etiam duæpotiſſimum viæ hominum, nimirum *juſtorum* in mandatis DEI ambulantium, & *peccatorum* nefariè præcepta DEI violantium Pſal. 1,1. & 6. quarum hæc fugienda, illa ſequenda, Pſal. 119. 9. Idque fit tantò alacrius, quantò conſideramus diligentiùs, quàm diverſæ ſint DEI & hominum Eſa 55. 8. 9. numinis & dæmonis cogitationes 2. Pet 3,9. & 1. Pet. 5,8. 2. Cor. 2. 11. Multum ſanè conducit ad victoriam, ſi quis hoſtis machinationes habeat cognitas & perſpectas; ita enim facilius occurrere iis poteſt, quemadmodum liquet ex hiſtoria Eliſæi. 2. Reg. 6. qui Regi Iſraêlis ſignificabat, quicquid moliretur vel meditaretur Rex Syriæ. Ita etiam nobis verus ille noſter Eliſæus, Chriſtus, omnia revelavit, quæ contra nos Diabolus molitur: & ut animum addit militibus ruendi in hoſtes, quando à duce iis oſtenditur via, quâ poſſint tandem elabi; ſic etiam nos excitet, quum Chriſtus viam effugiendi omnia mala demonſtrarit. Sed quia non novimus eam ex nobis, cum Davide illa vota fundamus: *Jehova doce nos vias tuas.*

II. LOC. COMM.

SEd *quò mihi conſilium, ſi non conceditur uti?* hîc rectè exclames cum Poëtâ, vel potius cum Prophetâ Jer. 10,23. Novi, jehova, non eſſe penes hominem viam ipſius, vel dirigere greſſum ſuum. Ut enim Ægyptius famelicus non poterat progredi, niſi à Davide refectus 1. Sâm. 30. & velut Jairi filia non poterat exſurgere niſi à Domino excitata Matth. 9, ita homo, ſpiritualiter ad bona mortuus, non poteſt incedere in viis Domini, niſi à DEO vivificatus & confirmatus. Et ut priori Davidis voto noſtra ignorantia & cœcitas denotatur: ſic hoc poſteriori, *fac me incedere*, noſtra impotentia ac imbecillitas indicatur. Non enim ſufficit ut Deus monſtret tantummodò, ſed ſi illud efficere, vel apprehendere ſaltè debemus, ejus requiritur gratioſa in nobis operatio, per quam efficit & velle & perficere Phil. 2. Ut enim in creatione pri-

mâ homo, factus ex pulvere terræ, non factus est anima vivens, nisi tum quando Jehova DEUS sufflavit in nares ipsius halitum vitæ Genes. 2. 7. ita etiam in recreatione homo non incipit vivere, nisi à DEI spiritu animetur 1. Cor. 15, 45. 2. Cor. 3, 18. Ubi autem vita, ibi & operationes, & ubi spiritus, ibi etiam fructus spiritus Jac. 2. Galat. 5. quomodo simul monentur ii, qui volunt pro vivis Ecclesiæ membris haberi, ut in spiritu ambulent ibid. v. 25. Nam Ecclesia est velut luna, quæ aut crescit aut decrescit, & diu in eadem facie apparere nescit. Ita etiam Christianus in fide ac pietate vel proficit vel deficit, in viâ Domini vel progreditur vel regreditur; siquidem mare divinæ gratiæ semper movetur, & cœlum etiam spirituale semper in perpetuo motu est. Quid juvat cursorē, si bene cœperit, & substiterit ante metā? Nil quicquam. Ita nil prodest, viam Domini institisse, & paulò post resiliisse: imò melius esset talibus viam Domini non cognovisse, argumentatur Petrus 2. Epist. 2, 21.

III. LOC. COMM.

SIpleraq; etiam in mundanis sunt satis incerta & nobis incognita, quemadmodum de formis rerum dicebat quondam magnus ille Scaliger; nos velut cum vulpe lambere vas externum, ad interiùs autem recondita non posse pertingere, quod etiam experientia ipsa probat: qualia erunt reliqua quæ de spiritualibus humana nosse præsumit audacia? Omnia sunt vana, imò vanitas, exclames cum sapientissimo Rege. Quicquid autem instillat suis Diabolus, est mendax ac fallax, qualis ipse: & quum putes te juvari, maximum tibi datur damnum & malum: solius autem DEI verbum est veritas, ut ipse verax, & quum reliqua omnia pereunt, id solum manet Esa. 40. Luc. 21. Ergò qui cupimus vere beari, per veritatem hanc incedamus Joh. 17, 3. 17 nec fallacibus mundi vel Diaboli promissis nos inescari vel decipi patiamur. Confer pollicitationes Rabsacis factas Israëlitis, sed malo animo factas 2. Reg. 18, 31. 32. & meretricis lenocinia ac verba melle lita, de quibus legere est Prov 7, 15. 21. 22. & habebis ansam Diaboli mores depingendi in istis ipsius organis declaratos.

IV. LOC. COMM.

UNus est noster Magister ac Doctor Jesus Christus, cœlitùs missus, quiq; omnia ex se novit ac protulit Matth. 23, 8. 9. Is iraq; audiendus ut præceptor, & ita ut simus ipsius veri discipuli, non auribus modo, sed

do, sed animis præcepta ejus imbibentes, ac vitâ exprimentes. Confer Joh. 6, 68. 69. & 15, 14. Discipuli autem sedebant olim ad pedes præceptorum, ut de se fatetur Paulus Act. 22, 3. Ita & nos cum Martha ad pedes Jesu considentes, sedulò eum audiamus Luc. 10, 39. & quò ipse præcesserit ac duxerit nos, velut Pastor, sequamur oves Joh. 10.

V LOC. COMM.

Diabolus salutem & felicitatem in creatione homini datam intervertit: Christus autem, nostræ salutis vindex, est factus noster verus גּוֹאֵל (cujus vocis emphasis alibi est explicata) & morte suâ vitam, injustitiâ nostrâ in se susceptâ & expiatâ, justitiam reparavit, ut quicquid in Adamo priori deperdimus, abunde in hoc posteriori fide recuperemus Rom. 5. 1 Cor. 15. Ad hunc itaq; salutis vindicem pressi ac fatigati accurramus Matth. 11, 28. ubi potest conferri Rutha, sub alas Boaz se recipiens. Ad hunc fontem accurramus sitientes justitiam Joh. 4. Matth 5. hunc spectemus, hunc exspectemus, hunc desideremus cum Sponsâ ejus in Cantico Canticorum.

SECUNDA PARS.

BEnhadad Rex Syriæ, duobus præliis fusus, fugit in civitatem, atque absondit se in intimum conclave, ubi dixerant ipsi servi ejus: Ecce jam audivimus Reges, domus Israëlis Reges benignos esse, imponamus cilicia lumbis nostris, & funes indamus capitibus nostris, & exeamus ad Regem Israëlis pro te deprecaturi, fortasse servabit vitam tuam 1. Reg. 20, 30 31. Homo qui erat in creatione effectus בֶּן־חֹרִין filius decoris & celeusmatis, ac Rex verè beatus, super creaturas reliquas constitutus, à Diabolo deceptus, se cùm & in Adamo absondit Gen. 3. nec potest ullo modo restitui, nisi in seriâ ac verâ pœnitentiâ (cujus signa erant olim Cilicia Jon. 3.) ad DEUM conversus id sibi persuadeat, se meritum esse pœnam ac omnis generis supplicia, sed DEUM Regem Israëlis esse benignum, ac multæ misericordiæ. Ita fit, ut vivificet animam suam, dum mediis à DEO ordinatis, rectè utitur. Ad hunc quoq; modum David hoc loco se componit, DEUM exspectat v. 5. se fuisse peccatorem, & meritum pœnas, fatetur v. 7. omne verò præsidium in hoc habet repositum, quòd DEUS sit clemens: & quia hominis, peccatis onerati, & pœnis affecti, videtur oblitus quod ad auxilium & gratiam

tiam, rogat ut DEUS velit ipso opere testari, se ipsius gratiosè recordari. *Jehova*, inquit, *recordare miserationum tuarum* רַחֲמֶיךָ illius amoris, quô nos ut pater & mater complecteris, quos in utero gestas, quos genuisti, quosq; hæredes tuos esse cupis: fac re ipsa experiar, te eandem erga me servare mentem, quam olim tuis servis, imò filiis Abrahamo, Isaaco, Jacobo, declarasti, & recordare etiam *benignitatum tuarum* חֲסָדֶיךָ illius favoris, quô tuos cultores ac servos prosequeris, quemadmodum חֶסֶד notat eum, quem gratiosè DEUS complectitur, quiq; ipsi vicissim sua præstat officia Psal. 4, 4. & hoc facias non ullum ob meritum meum, sed *quia à seculo sunt illæ miserationes*, imò ante seculum omnes nos in Christo elegisti Eph. 1. 4. & à mundi principio ita semper tuos beasti, idq; in Adamo ac Eva, receptis in gratiam, primùm declarasti, ac posteà semper eundem processum observasti; nunc itaq; ne mutes factum, aut animum tuum.

I. LOC. COMM.

POst diluvium fœdus gratiæ cum Noacho iniens DEUS, perpetuas rerum & horarum vices usq; ad mundi finem spondet, ut in mutabilitate immutabilitas quædam, & in angustia ac miseria certum esset solatium Genes. 8. Sed illud quoq;, quicquid est, tandem mutabitur, Deus autem semper unus & idem manet Psal. 102. Ergo quando omnia sursum & deorsum volvi ac calamitatibus involvi cernimus, huc decurramus; esse Jehovam, qui nunquam immutetur, apud quem nulla mutatio Jacob. 1. ideoq; quum ille idem sit, nos modò videamus, ut simus tales, quibus ipse meritò non denegare suam possit gratiam. Ut enim oleum non desinebat fluere in miraculo, quàm diu aderant vasa, quæ id exciperent 2. Reg. 4. ita oleum divinæ misericordiæ semper profluit ex fonte inexhausto, quandocunq; adsunt vasa contritorum cordium: siquidem id DEUS omnibus afflictis, ac se invocantibus promisit, & quia se abnegare nequit, præstabit.

II. LOC. COMM.

QUemadmodum oramus & notum DEO facimus nostrum defectum, quem tamen ille longè antea novit Matth. 6. Ita etiam DEO in memoriam revocamus ipsius misericordiam, quæ nunquam ipsi excidit, quum sit tam magna, quàm ipse est, imò ipse nil aliud sit, quàm amor

amor 1. Joh. 4. & ut ibi nos potius commonefacimus quàm summum illud ac omniscium numen; ita etiam hîc ipsi potius verè recordamur DEI clementiæ, quàm Jehova, qui semper ejus meminit. Nos verò & alii ejus oblivisci possumus, ac tum ingeminamus jure: Jehova reminiscere, i.e. fac nos scire, nostri curam te gerere. Vis exemplum hujus recordationis, quæ DEO tribuitur ἀνθρωποπαθῶς? unum est insigne, Noachi, cum diluvii fluctibus ac nimbis conflictantis Genes 8, 1. Rachelis etiam non minimum est Genes 30, 22, Israëlitarum in Ægypto pressorum insigne est Exod. 6, 4. Et quis posset omnia exempla enarrare.

III. LOC. COMM.

FLectere autem DEUM possumus, si proponamus ei cum omnibus sanctis ipsius רַחֲמִים σπλάγχνα Luc. 1 quod ipse nos magis amet, quàm Pater Psal. 103, 13. Mal. 3, 17. aut mater Esa. 49, 15. ipse sit noster pater Esa. 64, 7. Rex ac Dominus Psal. 64 qui nos in sacramento initiationis in suos filios adoptârit, ac cœlesti hæreditati destinârit. Ex natura autem relatorum hæc duo vocabula nos monent, ut, si velimus DEUM nostri misereri ac recordari, simus etiam filii morigeri, ac non degeneres spurii; simus obsequentes servi, non refractarii nebulones.

IV. LOC. COMM.

DOcemur etiam tandem, quis sit piorum exemplorum in sacris notatorum verus usus, videlicet ut in illis videamus & agnoscamus misericordiæ divinæ monumenta, atq; inde etiam similem fiduciam de eâdem nobis exhibendâ concipiamus; siquidem est à seculo, & ex generatione in generationem durat timentibus eum Luc. 1, 50. imò est etiam in seculum Psal. 136, 1. &c. & licet montes recedant ac colles dimoveantur, tamen benignitas DEI non recedit à piis, aut miserator Jehova Esa. 54, 10. Nos concludimus, singuli suspirantes cum Nehemia ex ejus libro cap. 5, 19 & 13, 22. vovemus, recordare mei, DEUS mi, in bonum, ac parce mihi, pro multitudine benignitatis tuæ, & fac ut ita hîc illud reminiscere, recordare, ingeminemus piis votis, ut olim cum omnibus sanctis miserationibus magnis congregemur, ac benignitate sempiternâ fruamur in cœlis. Esa. 54. 7. 8. Ita fiat Jesu Christe, Amen.

DOMI-

DOMINICA OCULI.

Luc. 11, 28.

QUando DEUS hominem in Paradiso collocabat, arborem vitæ quoq; paraverat Genes. 2,9. ut si homo in integritate perstaret, fructibus ejus vesceretur: lapsum autem prohibebat ea Genes. 3,22. quomodo moriendum omninò in æternùm, nisi aliud remedium fuerit monstratum, id autem est vivum DEI verbum, quod qui servat non moritur in æternum, Joh. 8. sed tandem ipsi vincenti datur comedere de arbore vitæ in Paradiso DEI exstante Apoc 2,7. Hoc autem verbum est prolatum, vel ex Patre natum, hoc per se est panis vitæ Joh. 6. Illud per hoc, quatenus per idipsum Christus annunciatur cum suo merito, & est causa instrumentalis salutis nostræ ex parte DEI. De verbo DEI essentiali ejusq; omnipotentia ac meriti sufficientia aliàs dicitur; nunc pauca cum DEO de Evangelii dignitate afferentur ex Luc 11,28. ubi partes duæ.

1. Verbi DEI verum subjectum.
2. Ejusdem optimum effectum.

Domine Jesu tu habes verba vitæ æternæ Joh. 6. ideoq; ad te nos mortui in peccatis accedimus: tu potes vivificare filiam Jairi in ædibus; filiam viduæ in via, Lazarum in sepulchro, fac ut nos quoq; vim verbi tui sentiamns, qui vel intus mala cogitamus, velut in cordis domo, vel in via peccatorum jam ambulamus, vel etiam in iisdem ferè putrescere cæpimus. Da fidei manum, quò hanc lucem comprehendamus, & per vallem umbræ Lethalis illæsi transeamus, Amen.

PRIMA PARS.

EXod. 21, ſ. 6. Si quis servus hebræus, quando poterat servitio exire, omninò dicebat, amo Dominum meum, non exibo, sistens eum Dominus coram Magistratu perforabat ejus aurem subula, atq; ita serviebat ipsi in æternum. Hanc ceremoniam ita ad usum nostrum jam transferemus: siquidem quæ Israëlitis accidêre, sunt nostri typi 1. Cor. 10, 6. 11. Si quis homo, quando potest ex libertate seu potius abusu sui arbitrij jugum atq; imperium DEI sui excutere cum filiis Belial (qui inde nomen habet quod sit בְּלִי עוֹל vide in Psal. 2,3. Confer Luc. 19,14) dicit ac cogitat in Corde suo verè ac syncerè, (quod notat in Mose

Mose loquendi genus, dicendo dixerit) amo Dominum DEUM meum, nolo more hominum mundanorum esse liber, sed servus ero DEO meo Luc. 1, 38. DEUS porrò ipsi aurem perforat digito suo, seu Spiritu sancto ipsius cor aperit & intellectum. Confer Luc. 11. Act 16. Luc. 24. ut rectè audiat ac obediat, & ita hîc DEUM colat, ut posteà in omnem æternitatem DEI montem incolat Psal. 15. id nobis hîc indicatur eximio hoc epiphonemate, ubi 1. Observanda doctoris veritas, 2. Auditorum sinceritas. Qvum enim mulier quædam ex populo miraculum Christi vidisset, ejusq; eximiam apologiam cum magnâ autoritate Marc. 1. prolatam audivisset, exclamans beatam ejus matrem prædicat, sicut & Angelus & Elisabetha, imo ipsa Maria fecerat Luc. 1. Christus id quodammodo corrigit. *Ipse verò dicebat*, ipsa sapientia Patris, quæ omnia rectè novit, ipsa veritas, quæ non fallit. Fidem igitur meretur hoc, quod proferetur: esto beata mater mea, hæc felicitas non est illa summa & naturalis, quam vos spectare decet (quid enim hoc vobis in æternũ proderit, scire tantùm, meam matrem fuisse beatam?) potius illius fidem, ob quam beata & ipsa facta est Luc. 1, 45. imitamini. Illa, quando ab Angelo verbum DEI audiit, humili corde credidit, & dixit: fiat mihi secundum verbum tuum. Qui enim sunt illi, qui DEO sunt cari? hi scilicet, *qui verbum DEI* & legis & Evangelii, & minas & promissiones, illas metuendo, has applicando, *audiunt*, & *custodiunt*, illud nimirum in corde bono, & fructum ferunt multiplicem cum patientiâ Luc. 8, 15. Hi sunt illi, in quibus est semen illud DEI, unde oritur vita æterna: hi sunt illi, in quibus est aqua saliens in vitam æternam Joh. 7, 38.

I. LOC. COMM.

SI quod dubium olim erat in lege, primùm ad Mosen, deinde ad alios, præcipuè pontificem maximum ablegabantur, qui verum indicarent: Verùm in Novo Testamento (sicut etiam in Veteri idem per Prophetas loquebatur) solus audiendus & consulendus est Christus, quod jubet Pater de cœlo Matth. 3. & 17. præcipuè in omnium gravissimâ quæstione, in quo consistat vera beatitudo. Verùm jam Christum non ita habemus præsentem, ut olim ipsius discipuli. Quid ergò? sicut Pater me misit, inquit, ita & ego mitto vos meos Apostolos, vestrosq; successores Joh. 20. Hi igitur itidem audiendi Luc. 10. Ad Salomonis sapientiam audiendam multi & longè dissitis oris adventabant, & ecce

hic est, qui major Salomone est Matth. 12. audiamus igitur, quid hic Dominus loquatur Psal. 85.

II. LOC. COMM.

SI verbum est audiendum, *Primò*, Enthusiasmi & raptus non sunt exspectandi, quippe qui fiunt sine verbo externo. *Deinde*, non est, quod quis putet, hinc excludi dilectionem ac meditationem verbi: quia & ibi DEUM audimus, juxta illud Chrysostomi: Quando scripturam legis DEUS tecum loquitur, quando oras, tu cum DEO loqueris. Unde etiam beatus & ille prædicatur, qui verba illa DEI diligenter legit, Psal. 1, 1. Apoc. 1, 3. *Tertiò*, si verbum DEI est audiendum, quid Antinomi legem ex Ecclesia exterminare præsumunt? quid Anabaptistæ Vetus Testamentum reijciunt? quid alii hæretici alios libros Canonicos non acceptant? Contrà quid Pontificii suas traditiones & Papæ decreta (quæ sunt verè, sit venia verbo, ut dicere solebat B. Lutherus, drecceta) æquè servanda esse clamitant. Etiam, quid ita multi Theologiæ studiosi potius alia legunt Scripta, quàm sacra biblia? Quid item multi verbi ministri potius ex aliis libris sua desumunt, quàm pandectis illis sanctis? Qui loquitur, loquatur ὡς λογία τοῦ Θεοῦ 1. Pet. 4. *Quartò*, si verbum DEI quodcunq; est audiendum, quî potest magistratus præscribere ministris verbi, ne hæreticos arguant? sed cave, ne modum excedas, & reperiatur in te nonnunquam (non Zelus, sed) scelus, neq; tu divino effato afferas in Concionem humanum tuum & pravum affectum. *Quintò*, si omne verbum DEI audiendum, quomodo volunt quædam teneræ & prurientes aures quorundam tantùm sibi dici placentia & nova?

III. LOC. COMM.

NOn satis est, verbum DEI audire, sed oportet idipsum custodire. Sanè qui contra DEI mandatum manna servabant, graviter delinquebant Exod. 16, 24. sed contrarium accidit in hoc pane cœlesti, ex quo, quò plus quis habet, tantò plus ipsi datur Luc. 8, 18. si qui itaque volunt esse beati, necesse est, ut quod Christus dixit, verbum omne audiant, eiq; obediant, id est, custodiant ut thesaurum, quicum Christus verbum suum confert Matth. 13, 44. Si quis autem non servat hoc verbum, illi idem contingit, quod fatuis virginibus exclusis à cœlesti gaudio, eò quòd de nocte non haberent oleum & lucem; sic neq; hi,

quoni-

quoniam eunt per vallem umbræ lethalis, habent facem Matth. 25. credentes autem fiunt beati, ut jam sequitur in secundâ parte.

PARS SECUNDA.

SI qui enim verbum DEI, quale jam Christus prædicaverat, Pharisæi autem spreverant, audiunt & servant (φυλάσσοντες, velut custode adhibito diligenter observantes,) μενοῦνγε μακάριοι, *quin imò vel potius sunt beati*, quàm mater mea, eò quòd me peperit & lactavit, quod non conducit per se ad æternam felicitatem, siquidem hanc omnes fide assequuntur. Beati sunt tales in hac vitâ spe, in alterâ vitâ ac metâ rei hîc fruentes bonâ conscientiâ, ibi æternâ lætitiâ, vide Deut. 28, 1. &c. Confer Rom. 8, 24. 1. Tim. 4. 8. Unde apud Hebræos de talibus vox pluralis numeri tantùm, & in regimine adhibetur, videlicet אַשְׁרֵי, ut indicetur, omnigenâ beatitudinem, quod indicat numerus, & maximam, quod notat abstractum, & ab alio potiùs paratam, nempè Christo, quàm à nobis promerendam, quod significatur formâ constructâ, in quâ semper occurrit hoc nomen, designari. Confer Ps. 32. 2. & Rom 4, 7. 8. Job. 5, 17. & Jacob. 1, 12. inter se & cum hoc epiphonemate v. 1. & 2. Psal. 1.

I. LOC. COMM.

QUænam sit vera beatitudo? non quam in opibus putant consistere divites Luc. 12, & 16. quia illæ pereunt Matth. 6. non quam in voluptate ponunt multi juvenes Sap. 2. & 5. Eccles. 12. Siquidem illa nocet empta dolore, quod vides in antidiluvianis Genes. 6. & 7. Sodomitis Genes. 19. Benjaminitis Jud. 20. Confer Luc. 17. non quam in honore collocant superbi Dan. 4. quiâ honor mundi perit Esa. 40. non quam in scientiâ multarum rerum alii jactitant, quia qui auget scientiam, auget dolorem & tristitiam, wer viel lernen wil/ muß viel leiden. Quia Salomonis sapientia, quâ nulla major, tandem stultitia quædam est temerata. Non in robore Psal. 147, 10. quid enim hoc tandem prodest Simsoni? Non in virtute humana, siquidem non beavit Scipionem sua castitas, Alexandrum sua fortitudo, Ciceronem Eloquentia, sed

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundissime Christiane sunt hæc:

Æternum Dominum DEUM *timere*
Mandatiq; vias sacri tenere.

Psal. 128, & 111, 10. Matth. 7, 24. Joh. 13, 17. & 15, 14.

II. LOC. COMM.

QUibus obtingat, quod est caput hujus dicti? Nimirum non auditoribus, sed & factoribus sermonis DEI præcipuè in Evangelio, quando credunt Joh. 6. & DEI opus operantur, ibidem. Nam ex lege non justificatur omnis caro Rom. 3. Ut Moses legislator neminem introduxit in terram sanctam, sed Josua: ille quidem educit ex Ægypto: sic Lex nos docet piè vivere, & accusans nostra flagitia, ex tenebris & peccatorum lustris nos pertrahit. Nos autem si fuerimus hujus dicti benè memores, erimus æternæ felicitatis compotes: faxit illud, qui hoc dixit, Jesus Christus. Amen.

DOMINCA LÆTARE.

Matth. 11. v. 28. 29. 30.

SAlomo Rex sapientissimus & ditissimus inter alia magnifica opera extruebat solium eburneum, auro obductum, ad id sex gradibus ascendebatur, ad quos utrinq; 12. leones astabant: Totius autem terræ Reges quærebant aspectum Salomonis, ut audirent sapientiam ejus, quorum quisq; afferebat suum munus 1. Reg. 10, 18, 19. 23. 24. 25. Christus, qui est ipsa Patris sapientia Prov. 8. 1. Cor. 1, 30. & justa agnoscitur à filiis suis Matth. 11, 19. Luc. 7, 35, omnibus, quiq; verè dives est 2. Cor. 8, 9. secundum utramq; naturam: divinam, quia ut omnia creavit cum Patre & Spiritu sancto; ita etiam omnium est dominus: humanam verò, quia in tempore ipsi omnia à Patre sunt data Matth. 11. 27. in Ecclesia sibi exstruit solium, ubi suam sapientiam declaret, ex auro purissimo & optimo verbi divini, ad quod Novi Testamenti tempore primùm deducebant duodecim Apostoli, eorumq; successores, qui quòd erant animo constanti, omnia mundana spernentes, cum leonibus possunt comparari. Meritò igitur ad eum gratiæ thronum omnes accurrere debent, & vicissim suam obedientiam susceptione crucis pro communicatione lucis probare. Illa enim, sicut & preces, sunt illa munera, quæ DEUS flagitat Psal. 51. Hos. 14. Hebr. 13. Utrumq; hic declaratur, nempè quomodo Christus cùm mediatè per suos emissos

Aposto-

Apostolos, tum immediatè ipse homines miseros vocet, & quid vicissim illos deceat. Partes erunt duæ.

I. Christi svavis invitatio.

II. Ejusdem non gravis imitatio.

Domine, quando dicis tuis discipulis: Ecce ascendimus Jerosolymam, & filio hominis illudetur: illi nil quicquam eorum intelligunt Luc. 18. quantò minus nos percipiemus ex nobis 2. Cor. 3. quæ Spiritus Dei, 1. Cor. 2 & quomodo ad cœlestem Jerosolymam, quæ de cœlo descendit, sit ascendendum, & quomodo in via illa arcta incedendum Matt. 7. Tu præivisti illam terendo, relinquens nobis imitandum exemplum 1. Pet. 2. Quia natura sumus segnes, clamamus cum tuâ Sponsâ: trahe nos post te, ita curremus Cant. 1, 4.

PRIMA PARS.

AD Davidem jam Regem factum, verùm in exilium ejectum, in speluncam Hadullam fratres ejus & familia Patris ejus descendunt, congregant quoq; se ad eum omnes pressi angustiâ, aut cuicunq; erat exactor, aut quisquis erat amaro animo, 1. Sam. 22, 1. 2. Multò rectius ad Christum, cujus ille in multis typum gessit, nomine & omine Regem Ecclesiæ à Patre constitutum Psal. 2. Verùm ad tempus se humiliantem & exinanientem Phil. 2. propter nos, & venientem ex cœlo in terram, ubi testimonium illis (ita enim explicant nonnulli vocem hebræam Hadullam) in verbo suo relinquit, se recipiunt omnes ejus fratres & pii, qui sunt illi parvuli, de quibus in præcedentibus dixit Dominus. Jam autem etiam illos vocat & invitat, qui sunt pressi peccatorum onere Psal. 38. à quibus Lex solutionem debitorum flagitat Matth. 18 & qui sunt amaro afflictoq; animo Psal. 6. 32. 51. 43. Verba autem hic sunt æstimanda, non tam numero, quàm pondere. Membra prioris partis sunt tria. 1. Invitantis vocatio. 2. Vocatorum conditio & ratio. 3. His facta pollicitatio. Summa sapientia recantat in plateis, & invitat homines. Olim dicebat Salomo Prov. 1, 20. Audi eam, δεῦτε, inquit, huc agite amabo (ita enim δεῦτε usurpatur ab illis, qui humanissimè incitant, & hortantur ad aliquid faciendum, inprimis autem quæ sunt grata & jucunda Matth. 22. 4. & 25, 34. & 28, 6. Joh. 4, 29. Apoc. 19. 17. estq; major hujus vocabuli vis, quàm ἔρχεσθε Joh. 1, 40.) accedite ocyus, sine omni morâ & libenter *ad me*, Jesum Christum suprà v. 25.

perditi ad Salvatorem, oves errantes ad Pastorem, mortui ad vita m, vagabundi ad certam metam, miseri ad misericordiam, homines ad Jehovam, me, inquam, cui quum Pater dedit omnia, ex mea manu omnia expectare necesse hâbetis, hinc accipite gratiam pro gratia, hinc omnia necessaria. Huc igitur accurrite, tanquam ad verum propitiatorium Rom. 3, 25. ut per me vobis aditus ad Patrem patefiat Joh. 14, 6. siquidem cùm sine DEI notitiâ salvari non queatis Joh. 17, 3. filius, qui sum in sinu Patris Joh. 1, 18. expono vobis, & revelo vobis Patrem Matt. 11, 27. Reges quidem ad sua arcana paucos, parentes ad suos thesauros tantùm filios morigeros admittunt: Verùm quæ mea est infinita misericordia, volo omnes salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, 1. Tim. 2. Agite, ad me venite *omnes*, ne quis se excluſum putet. Quando ad nuptias se conferunt homines, comptiùs se ornant: quales autem hos, qui admitti possunt ad has paratas agni nuptias esse decet? tales, qui serio suam miseriam agnoscunt & deplorant, ac DEI misericordiam discunt & implorant. Quales si sunt, fidei vestem nuptialem afferunt quoq; Matth. 22. quippe quæ est notitia Esa. 53, 11. *vos fatigati & onere pressi* οἱ κοπιῶντες, vos, qui sub mole peccatorum delassati estis & fessi succumbitis (κόπος enim, unde illud verbum descendit, propriè notat negotium, quod non nisi cum magna molestia & defatigatione possumus expedire, unde μόχθος, id est, ærumna aliquoties ei junctum reperimus, 2. Cor. 11. 27. 1. Thes. 2. 9. 2. Thes 3, 8.) quomodo usurpatur de Christo Joh. 4, 6. quando fessus de viâ considebat, & vos, qui sub pondere delictorum pressi progredi aut exsurgere non potestis πεφορτισμένοι (φορτίον enim & φόρτος onus magnum ac grande, quo gravari etiam navis potest, significat Luc 11, 46. Act. 27. 10 Matth. 23, 4.) vos infortunati, ad me beatum vos conferte; promitto vobis, quod vobis maximè prodest, nempè refocillationem, *& ego* in quo solo salus est, Act. 4. *reficiam vos* ἀναπαύσω, jam vicissim pro labore requiem, pro lassitudine novas vires concedam, & vestram molestiam ac ærumnam gravem cessare faciam. Conf. 1. Cor. 16, 18. Luc. 12. 19. 2. Cor. 7, 13.

I LOC. COMM.

HOmo in statu integritatis semper erat cum DEO, quia DEUS ipsi aderat cum sui imagine: sed per lapsum & rebellionem contra

DEUM

DEUM factus est ille filius prodigus, qui acceptis bonis suis in regionem longinquam ad diabolos se contulit, ibiq; sua omnia perdidit Luc. 15, 13. Cogita autem DEI misericordiam, illum inobedientem, imò inimicum Rom. 5. per ministros suos imò filium, ex paradiso ejectum Genes 3. ad se, imò cœlestem hæreditatem occupandam humanissimè invitat. Venit enim Lux ad tenebras, via ad errantes, vita ad mortuos; ut nos veniamus ad DEUM. Hoc igitur δεῦτε semper sonet in nostris auribus, & moneat nos unde abierimus, & quorsum contendere debeamus. *Huc agite & venite divinum* præferamus alij cuicunq; *agite humano aut diabolico.* Dicunt superbi Genes. 11. Agite, adeste, faciamus nobis civitatem & turrim, cujus fastigium pertingat ad cœlum, ut faciamus nobis nomen: tu potius cogites illud Davidis Psal. 34, 12. Agite filij, reverentiam Jehovæ docebo vos, aut Psal 46, 9. Agite, videte opera Domini, vel illud Esa. c. 2, 3. Agite ascendamus in montem Jehovæ, in civitatem DEI Heb. 12, & 13. accurramus ad nomen Jehovæ, quod est turris robusta Prov. 18, 10. Dicunt luxuriosi, Sap. 2. 6. Agite fruamur præsentibus bonis: tu tibi subijcias illud ex Oseæ c. 6, 1. Agite revertamur ad Jehovam, & illud de convivio summæ sapientiæ Proverb. 9, 5. Agite, venite, vescimini cibo meo, & bibite de vino, quod miscui. Insusurrant tibi crudeles cum Pharaone Exod. 1, 10. Agite, sapientes nos geramus adversus illum, ut opprimamus. Confer Matth. 21, 28. Tu potius jugiter meditare illud; Venite Angeli, quia ampla est malitia eorum, Joel 3, 13. Dicit impius: venite in Bethel Amos 4, 4. seriò, quod DEUS ironicè ibi repetit: tu ex Michæâ c. 4. 2. Venite, ut ascendamus in domum DEI Jacob, & illud Christi Marc. 1, 17. δεῦτε ὀπίσω μου, agite, sequimini me, perpende, &

Nosti, quid fugias, quid ą, sequaris, habes.

Si autem contumaciter negligis hæc ita inter se comparare & in vita exprimere, non audies illud lætum, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι venite, benedicti Patris mei, Matth. 25, 34. ubi qui noluerunt hîc audire hoc VENITE, audient cum horrore illud ITE, ibidem v. 41. Quousque autem hominis vires in hoc venire se extendant, nempè tantùm in externâ pœdagogiâ; alibi explicatur: & quicquid deest homini, hoc supereft numini, quod dat velle & perficere.

II. LOC,

II. LOC. COMM.

QUando Abraham suos vocat ad militiam Genes. 14. sicut & Gideon alijq; duces, statim advolabant, quia libertatis præmium spectabant: at quando Christus vocat,

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

Mosen libenter sequebantur Israëlitæ in desertum, quia post illud promittebat terram fluentem lacte & melle: at Christum deserunt multi, quando is panem vitæ promittit Joh. 6, 66. Nos autem cum Petro suspiremus: Domine, quo ibimus, tu habes verba vitæ æternæ? ibid. 68. cum Davide, quod is solus sit portio animæ nostræ Psal. 73. Quid igitur curris, ô homo, ad Diabolum cum Saule 1. Sam. 28. & Achasia 2. Reg. 1. periturus? quid ad homines, qui spem nostram sæpè fallunt, deludendus? quid ad tua opera cum Pharisæo damnandus? Luc. 18. ad me inquit Salvator, Matth. 11. qui omnia mala aufert, t& omnis generis bona confert Psal. 103.

III. LOC. COMM.

AHasverus convivio excipiebat quidem omnes suos præfectos & servos Esth. 1. At Christus omnes homines ad suas nuptias vocandos curati etiam illos, qui nolunt, qui resistunt, qui rebellant. Nisi igitur quis seipsum velit excludere sua negligentia cum fatuis virginibus, & servis inutilibus ornando, aut cum ingrato hospite se non ornando Matth. 22. DEUS absoluto decreto neminem excludit, aut extrudit. Quâ fronte igitur hoc Deo audent tribuere Calviniani? Si non credunt Deo hoc asseveranti, credant saltem juranti Ezech. 18. & 33. Josua cum Gibeonitis juramento vitam promisisset, licet essent ex devotis hostibus, tamen iis servabat Jos. 9. Quid de veracissimo Deo dicemus, imò quid cogitabimus nos mendaces? Non simulat, sed ad pœnitentiam seriò stimulat: non in exitium impellit, sed ad convivium suum venire compellit: non fingit, sed agit, quicquid nobiscum tractat.

IV. LOC. COMM.

PEccata sunt cum magnâ molestiâ sæpè perpetranda; sed illam homines devorant, dummodo animo suo morem gerant: sunt onus, sed hoc in se libenter suscipiunt. O stultos & amentes, qui suam miseriam non agnoscunt! illa molestia tandem compensatur æternâ tristitiâ; illud pondus in infimum infernum deprimit. Vide igitur, ut depo-

nas

nas in tempore gratiæ, ne te opprimat tempore iræ. Ecce agnus DEI, qui tollit peccata mundi Joh. 1. in hujus dorsum projice, ille enim portat nostra peccata Esa. 53 Ille est adumbratus per caprum, cui imponebantur totius populi peccata, quiq; in desertum emittebatur, Levit. 16. Confer Matth 4, 1. Ille gigas geminæ substantiæ portas urbis gazæ, hoc est, potentis armati, seu Diaboli Luc. 11. aperuit, imò aliò deportavit, ne nos deinceps concludant, confer Jud. 16. Hebr. 2, 14. 1. Cor. 15, 55. 56. Ad hunc igitur accedamus cum fiducia, ut inveniamus in nostrâ molestiâ & labore auxilium & solatium Hebr. 4, 16. Ipse enim est verus Noachus Genes. 5, 29.

V. LOC. COMM.

DUm promittit refocillationem, monemur, non esse, quod speremus hîc multa mundana. Ejus regnum non est de hoc mundo, Ergo nec beneficia; sed in iis, quibus largitur suam gratiam in infirmitate perficitur ejus potentia 2. Cor. 11. Huc itaq; accurrant omnes malè habentes, iste medicus si manum imposuerit tantùm, melius habebunt. Illius enim manus potest omnia mutare Psal. 77, 11. quemadmodum exempla plurima sanctorum idipsum testantur. vide saltem Hebr. 11. Ita etiamnum salvare plenariè potest omnes ad ipsum in verâ fide accedentes Hebr 7.25. Venite igitur omnes, qui laboratis & onerati estis, ipse reficiet vos: vos perjuri, imitantes Petrum; ebrii Noachum; homicidæ & adulteri Davidem; vos raptores in cruce latronem; Idolatræ Salomonem; increduli Thomam; blasphemi Paulum &c. De his omnibus verè dicit Christus Joh. 6, 37. venientem ad me non ejiciam. Nemo ab hoc quicquã orat, quod non exoret, si modo in fide eum imploret. Joh. 14, 13. Hic est DEUS, juvare igitur valet: est homo & frater tuus, salvare igitur te volet. Et hoc in omnibus malis nobis subjiciamus; ita obtinget nobis vera refocillatio. Quando ad Gideonem Israëlitæ pressi accurrebant, salvabantur & jugum ac virga humeri illorum cessabat Jud. 7. Multò magis nos salvamur, quando accedimus ad Christum, cujus humero adest principatus ipsius Esa. 9, 4. 6.

SECUNDA PARS.

SEd ut hic Gideon suos liberaturus dicebat, Jud. 7, 17. quemadmodum facio, sic faciatis: ita etiam ait Christus eis, quos ex mundo selegit: discite ex me. Imitentur DEUM Patrem Eph. 5. Luc. 6, 36 Chri-

ſtum ſuum fratrem 1. Cor, 11, 1. ſequantur ſuos orthodoxos & ſanctos Doctores Phil.3,17. Ita futurum eſt, ut in requiem Dei introducantur per Jeſum, ut olim Iſraëlitæ per Joſuã Heb.3.&4. Membra autem hujus partis ſunt 4. (1. Jugi acceptatio, 2. Præceptoris fidi præmonſtratio. 3. Laboris compenſatio,& 4. Jugi cõmendatio) Chriſtus ſuſtulit illud immenſum peccati pondus Pſ. 38. & jugũ legis cogentis, quod portare nõ poſſumus. Act. 15, 10. imponit autem aliud viciſſim, quia bene eſt viro, quũ tulerit jugum, quod impoſuit ipſi Deus, Thren., 27. 28. *attollite* igitur, ἄρατε tollite, ut portetis, aſſervetis, non ut è medio auferatis (αἴρω enim non ſemper ſignificat ſuſtulit planè è medio, ut nugantur quidam Pontificii, & alii ad dictum Joh. 1, 29.) quid verò? non traditiones, aut ſatisfactiones humanas, ut in papatu; ſed *jugum*, id eſt, doctrinam & caſtigationem, quæ non poteſt abeſſe à veris Chriſtianis. Act. 14, 22. 2. Tim. 3, 12. quemadmodum in Veteri Teſtamento Pſal. 2, 3. Jer. 5, 5. & alibi hoc nomen accipitur pro dominio & imperio Eſa. 10, 27. & 14, 25. 1. Tim 6, 1. Jugum autem *meum*, quod Chriſtus docet & adducit, tollite id, non in os veſtrum, ut multum loquamini de ejus verbo Pſ. 50, 16. ſed *ſuper vos*, ut diligatis DEUM veſtrum ex omnibus viribus, quantum poteſt fieri ob humanam imbecillitatem, & proximum ametis. Confer Mich. 6. 8. & ne dicatis, vos neſcire, quâ ratione ſit portandum hoc jugum. Age ego Salvator veſter præibo, ego tollo crucem meam, tu quisquis es futurus meus diſcipulus, etiam ad exemplum Simonis me ſequaris Luc. 23, 26. Matth. 10, 38. *diſcite à me*, non creare mundum, ambulare ſuper aquas, eſurire 40. dies, pro peccato ſatisfacere (id enim non poteſtis) ſed *quia mitis ſim & humilis corde*, ideoq; & vos mites ſitis Matth. 5, 5 & humiles, non ore & ſine deſpectu, ſed animitus & effectu, ut Chriſtus Phil. 2, 3. 5. &c. quibus Deus dat gratiam, 1. Pet. 5, 5. 6. & in malis ſolatium 2. Cor. 7, 6. Atqui ita nobis anxietas creſcit, quam imminutum iri ſperabamus verſu ſuperiori? Ita quidem judicat ſtulta ratio, ſed DEI viæ ſunt aliæ Eſa. 55. Ut enim Noachi arca altius elevabatur, quò magis accreſcebat aqua; ita etiam Eccleſia: & quemadmodum Iſraëlitæ tum demum liberatorem ſibi dari videbant, quando duplicabantur lateres: ita per anguſta ad auguſta, per dolorum mare in gaudiorum portum tendimus, & ita *invenietis*, ac conſequemini *requiem* ac refocillationem *animabus veſtris*. Jer. 6, 16 quæ in malis

malis patientes, imò lætæ tolerant, siquidem retributionem respiciunt: Carnem autem, quia spiritui obluctatur Rom. 7. Gal. 5. oportet crucis jugo domari. Et verè tandem *jugum meum benignum* est ac facilè, imò suave est, ut reddit Syrus interpres (χρηστὸς, id est, tale, quo quis benè uti possit) & *onus meum leve est*, mea doctrina, divinâ adjuvante gratiâ, facilè intelligitur, & lex per Christum præstatur, ejusq; meritum applicatur, quomodo porrò inchoativè mandata DEI non sunt gravia, 1. Joh. 5, 3. Sic etiam omnia mala per eundem Christum & Spiritum sanctum ita sustinemus, ut plusquam victores evadamus Rom. 8, 37.

I. LOC. COMM.

IMperator suis militibus de rebus necessariis prospicit, non ut in otio, sed in negocio tempus suum consumant: Dominus Zebaoth, seu dux ille militiæ nostræ cœlestis Psal. 24 & 46, Christus Jesus, suos ex potestate Satanæ liberat, mortuos vivificat, nudos ornat, imbecilles armat, sed ut ipsi serviant omnibus diebus vitæ suæ in justitia & sanctitate vera. Luc. 1, v. 74. 75. Quod dum faciunt ab hostibus Christi, Diabolo, mundo & carne ipsi affliguntur, hoc ut patienter ferant, & fortiter sustineãt, fide Hebr. 10. monet, quando inclamat, tollite jugum meum, *jugum doctrinæ* seu *lucis*, dum ejus præcepta discimus & servamus, *jugum miseriæ* seu *crucis*, quando cum ipso patimur Rom. 8. Quos enim ille reficit, & secum ad montem, ubi transfiguratur Christus in gloria, adducit discipulos Matth. 17. eosdem etiam secum in hortum, ubi capitur & ligatur, ire jubet Matt. 26. Abraham suos vernas in prælium educit & amicos: Sic Christus suæ domi, id est, in Ecclesia natos, & secum in baptismo confœderatos. Ad summam: Omnis Christianus est Crucianus, omnis DEO dilectus est diu afflictus.

II. LOC. COMM.

QUando jugi fit mentio, de his etiam monemur: Jugum duo solent portare; sic Christus, qui fers alteram partem ex ipsius præscripto, hoc onus tibi adjutat, ne succumbas Psal. 91. Deinde nobis idem nomẽ revocat in memoriam, nos cum eo spirituale iniisse conjugium: & quia omnis sponsa ac uxor mariti radiis coruscat, ne pigeat aut pudeat etiã cum hoc nostro sponso subire jugum crucis, ut Simonem i. e. auditorem diligentem decet. Tollere hoc jugum horres? audi, non eris Dei hæres, nec Christi cohæres Rom. 8. Vasthi vocata venire, & jussa capessere renuens, regno abdicatur Esth. 1, sic tu à Christo abjicieris, si jugum ejus portare graveris.

III. LOC. COMM.

CHristus est noster Propheta & doctor, quem jubet cœlitus Pater audire. Ex hoc ergò discamus: non decipiemur, est veritas; non errabimus, est via; non fiet nostro damno, est vita Joh. 14. In Veteri Testamento dicebantur labia Sacerdotis servare scientiam, & legem esse acquirendam ex ore ejus Matth. 2,7. Rectius in Novo Testamento id usurpabimus, de hoc unico Sacerdote Novi Testamenti Jesu Christo, quem qui non audit, quiq; ex eo non discit, graviter tandem punietur. Confer Deut. 18,18 19. Actor. 3,22,23. & 7,37. Heb. 2,1.3. & 3,1. &c. Præcipuè autem meminerint omnes Christiani discere ex eo non tantùm verba more hypocritarum (qui virtutem verba putant, ut lucum ligna) verùm ipsas virtutes Christo & Christiano homine dignas, nempè mitem esse & humilem: *mitem* erga parem & proximum, condonando ipsi sua delicta; & *humilem* erga superiores ac præcipuè DEUM, coram quo qui se humiliat, exaltatur Luc. 14. & 18. Gibeonitæ coram Josua se abjicientes ac procidentes in vivis conservabantur; reliqui superbè ei resistentes peribant. Jos. 6. 7. 8. 9. 10. 1. Pet. 5,5. 6. Non verò fictam aut simulatam pietatem DEUS vult, sed veram & quæ in corde egit radices. Ut enim non omnes probos milites esse censebat Gideon, qui armati exterius accedebant; sic *Non omnes sancti, qui calcant limina templi.* DEUS autem ad aquas calamitatum eos adducens probat, & si qui non sint corde bono ac fide purificato reprobat.

IV. LOC. COMM.

MAnoah, Simsonis Pater, quærens de nomine Angeli sibi apparentis, hoc fert responsi, quòd faciat mirabiliter Jud. 13, Id meritò dicamus de Angelo hujus novi fœderis. *Dejicit, ut relevet; premit, ut solatia præstet, enecat, ut possit vivificare suos.* Quos vult refocillare, hos jubet jugum portare; quibus promittit requiem, his immittit afflictionem & oppugnationem: sed benè, quod additur, animabus vestris. Potest enim Christianus verè dicere, se pacem habere cum DEO, Rom. 5,1. in Christo Joh. 16,33. & quod sit *sit medius tranquillus in undis.* Ut enim scopulus in mari non cedit fluctibus; ita nec is, Christo salutis petra nixus & fixus, se patitur dimoveri fluctibus Act. 4,11. 12. in turbulento hoc mundi pelago, spem velut firmam ac tutam animæ anchoram retinens Heb. 6, 18 19. dum in portum vitæ æternæ subducatur, quò ut nos quoq; deveniamus, ardentibus votis rogamus. DOMI-

DOMINICA JUDICA.

Psal. 40. 7. 8 9.

1. Sam. 9, 10. 15. 16. Postquam DEUS Saulem, quem regno præfecerat, ob suam inobedientiam, quòd mandata DEI de Amalekitis delendis &c. negligeret, iterùm rejecerat, invenit sibi Davidem filium Isai, virum secundum cor suum, qui faciat omnes voluntates ejus. Confer Psal. 89, 21. &c. Act. 13, 21. 22. Cum Saule in multis possunt conferri Pharisæi, & alii Veteris Testamenti ministri. Illi enim licet à DEO ad magnam dignitatem essent evecti, & multis privilegiis atq; bonis donati; tamen plerumq; internam cordis pietatem cum Saule planè negligentes, veterem suum hominem, carnem, & velut quendam Regem Amalek, i. e. qui multas molestias Spiritui exhibeat, occidere Rom. 8. 13. Colos. 3, 5. tantùm externam quandam sanctimoniam, quæ in oblatione victimarum consistebat (sicut Saul opimas quasq; pecudes sacrificiis se reservasse dicebat 1 Sam. 15.) præ se ferebant, Deoq; minus gratum officium præstabant, Vide Psal. 50, 8. Esa. 1, 11. Amos 5, 21. 22. Matth. 6. & 23. Hisce igitur cum Saule abdicatis, oportebat alium venire, qui cum Davide (cujus etiam ille in multis fuit typus, in unctione, exilio, seu humiliatione, exaltatione, hostiumq; devictione. Confer de hoc ultimo 2. Sam. 8. & Zach. 9, 10. & Psal. 72, 8.) in multis potest comparari. Ille enim erat DEO Patri dilectus filius Matth. 3. & 17. & homo secundum cor DEI, imò talis Pontifex, qualem esse decebat, sanctus, ab omni malo alienus, sine labe, separatus à peccatoribus, excelsior cœlis factus. Heb. 7, 26. Hoc ipsum pluribus & satis graviter explicatur à Prophetâ regio Psal. 40, 7. 8. 9. quicum ejus interpretem optimum quandoq; componemus autorem Epistolæ ad Hebr. c. 10, 5. 6. 7. Partes erunt duæ.

I. Veterum sacrificiorum abrogatio.

II. Novi Sacerdotis & sacrificii surrogatio.

Jesu Christe, tu nosti, quod nos omnes natura, postquam Adamus, noster parens, foliis ficus suam turpitudinem obtegere frustra voluit Genes. 3. ad hypocrisin simus propensi, & magis boni dici atq; externè haberi, quàm esse volumus: te precamur, quod promisisti, scribe legem tuam in cordibus nostris Jer. 31, 33. Heb. 8, 10. Doce tu nos Christianos facere placitum tuum; quia tu DEUS & frater noster es Psal. 43, 10.

Tuo Spiritu bono deduc nos per terram planam, & quia nos sine te nihil possumus Joh.15 tu pro tuo beneplacito in nobis opereris & velle & perficere Phil.2,13. sic offeremus tibi sacrificia, id est, fructum labiorum nostrorum Hos. 14,3. Heb. 13,15. Spirituales hostias, benè acceptas DEO, per te Sacerdotem nostrum unicum 1.Pet.2,5.]

PRIMA PARS.

QUando Achan mandatum DEI transgressus, ne quicquam rerum devotarum asportaret, cum totâ suâ familiâ punitur Jos.7. durum videtur quidem, sed verum est & rectum judicium; quia contra Deum ipsum erat admissum hoc delictum: Ita etiam omnes posteri Adami, quando is DEO honorem suum suffurari, & de prohibito aliquid tangere præsumebat, ipse cum omnibus posteris damnationi subjacebat, & per inobedientiam unius peccatores sunt omnes constituti Rom. 5. Verùm alter Adam suâ obedientiâ reparavit, quod hic prior perdidit, sicut ibidem pluribus explicatur. Et quia ille prior, quod præstare debebat omiserat, & quod facere non debebat, admiserat; secundum illum oportebat & faciendo & patiendo hoc in pristinam sedem reducere. De passionibus jam Ecclesia DEI ex Veteri & Novo Testamento instruitur pluribus: Audiamus igitur etiam hoc dictum, quod diserte dicit Christi activam obedientiam, ut vulgo nominamus, etiam requiri ad nostri justificationem, quemadmodum idem potest deduci ex Matt. 5,17. Rom. 4,25. & 8. 3. & 4. & 10,4. 2. Cor. 5, 21. Rom. 5,18. 19. Utraq; multis typis quoq; fuit adumbrata, quorum tamen plurimi repræsentabant mortem Christi, ut sacrificia & victimæ; quia in morte potissimum cernitur illa summa Christi obedientia Phil. 2, 8. & quia est ultima linea rerum, actum verè dici poterat consummatum est Joh.19,30. Quando igitur sacrificantes non simul excitabantur, ut in agnum DEI venturum respicerent fide, DEO oblata sacrificia non placebant, ut ante dictum, & alibi explicatum prolixius: Ita etiam hoc loco ex parte abrogantur sacrificia talia, sed etiam in genere omnia corpore superveniente Heb.10,v.1 quia v.5 hæc addit Apostolus, *quapropter ingrediens mundum*, Christus jam incarnatus, *dicit*, quando jam ex Mariâ corpus & animam assumpsit, *sacrificio* & *munere* in Veteri Testamento sine fide oblato, nullo verò in novo amplius (peracto jam illo unico

sacrifi-

sacrificio ἱλαστικῷ morte filii tui) *non delectarù* DEUS לֹא חָפַצְתָּ οὐκ ἐν τύποις εὐδόκησας, quod tamen Apostolus θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας non voluisti amplius, quia corpore præsente umbræ ac typi debebant evanescere, *quin etiam holocaustum & oblationem pro peccato* (ita enim חַטָּאת esse vertendum Apostolus innuit, quando reddit, καὶ περὶ ἁμαρτίας, & quod pro peccato sc. offerri solet, *non* expetivisti vel poposcisti, quod jam Apostolus ita emphaticè effert, οὐκ εὐδόκησας, ut ita cresceret oratio, & prædicatum ἐμφατικώτερον subjectis dignioribus apponeretur: siquidem in Novo Testamento majoris perspicuitatis gratiâ non semper syllabæ & apices verborum in Veteri Testamento attenduntur, sed sensus. Qua de re dictum est aliquid Amos 5, 25. ita verò nominatis his præcipuis sacrificiorum Veteris Testamenti speciebus, de quibus lege Levit. 1, 2. &c. omnia in universum abrogari dicimus.

I. Loc. Comm.

UT qui in Ægypto non habebant postibus illitum Agni Paschalis sanguinem, ab Angelo exterminante occidebantur Exod. 12. ita qui non fide postibus cordis sangvinem agni immaculati applicant Joh. 1. 1. Pet. 1. & 2. DEO non placent Hebr. 11, 6, quicquid etiam cultuum externorum præstent, non accepta habet Jehova millia arietum, nec myriadas torrentium olei &c. Mich 6, 7. sed indicavit tibi, ô homo, quid sit bonum, vers. 8. quem locum, si placet, vide alibi prolixè explicatum. Quia enim DEI oculi tantum ad fidem respiciunt Jer. 5, 3. de hac omnium primò simus solliciti. Aliàs in reliquis omnibus, quod ad cultum divinum, sumitur inanis labor, omnisq; opera perit. Ut enim ex sacrificiis non volebat sibi offerri cutem, cornua, pilos aut ungulas, sed interiora viscera & adipem: ita etiam ab homine non patitur sibi satisfieri externis ritibus aut cultibus; verùm vult,

Deut mediam lunam, solem simul & canis iram.

Ut respondebat quondam oraculum, hoc est, Cor. Id quod hodiè multis inculcandum est, qui si non existimant ipso opere operato (ut vulgò vocant) DEUM pietate coli, certè si externè modò ad verbi auditum & sacramenta accedant, se DEO charos esse sibi frustra persuadent.

II. Loc.

II. LOC. COMM.

Hic satis disertè dicitur fore, ut postquam jam Christus in mundum venit, cessent omnes umbræ sacrificiorum, quippe quæ illum referebant, sicut idipsum Heb. 10 pluribus explicatur. Postquam igitur Christus venit, quid Judæi illis adhuc sunt ita dediti? quid Pontificii ajunt, se sacrificium offerre in Missa pro vivis & mortuis? quid Calviniani suam illam repræsentativam panis fractionem ita mordicus defendunt? quid alii alias ceremonias externas nimis curant, quum in Christo Jesu tantùm valeat homo ille interior Eph. 3, 16. 17. 1. Pet. 3, 3. 4. Samaritani prius mulieri credebant, postea autem ipsi Christo. Sic Judæi priùs in istis umbris ad Messiam debebant respicere, deinde verò hoc præsente illas relinquere. Quid enim victima occisa notabat? nihil aliud, nisi affore agnum DEI, qui sanguine suo genus humanum redimeret. Quid oblatio designabat? nihil aliud, nisi fore olim Sacerdotem, qui se ipsum immaculatum Patri offerret. Quid holocaustum prætendebat? nihil aliud, nisi igne iræ DEI adustum iri pro nobis filium DEI, dum patiebatur omnibus sui partibus ac membris. Quid expiatio pro peccato indicabat? nihil aliud, quàm sanguine hujus hostiæ satisfactum iri pro peccatis totius mundi. His itaq; jam perfectis in passione, quid illis signis opus est deinceps? Ingressus Christus in mundum dicit, sacrificium & oblationem animalium irrationalium deinceps noluisti. vide Heb. 9, 11. 12.

III. LOC. COMM.

ID discimus, non omne quod DEUS ordinet, esse debere perpetuum, sed tam diu durare, quamdiu ipse vult. Unde in ipsa legum ceremonialium & forensium promulgatione sæpissime adjicitur: hæc observabitis in generationibus vestris. Neq; propterea DEUS mutatur, quia non vult ulterius tale statutum vigere, quando terminus præfixus adest. Quemadmodum igitur infantibus & puerulis multa dantur adminicula, quibus adultiores facti non indigent; sic etiam Judæi in Veteri Testamento velut infantes à DEO sublevabantur istis umbris, quibus adulti in Novo Testamento possunt carere. vide Gal. 4, 1-2 3.) Atq; hæc de Veteris Testamenti ratione, pactorum abrogatione, cui jam Novi Testamenti mediator melius ac perfectius substituit, de qua re in parte posteriori.

PARS SECUNDA.

HUjus membra sunt tria, 1. Sacerdotis novi incarnatio. 2. eandem præcedens promissio. & 3. finis, cur oportuerit filium DEI incarnari, nempè legis totius pro nobis facienda impletio. Quod ad primum, iterum Apostolo non satis cum Psalmographo convenire videtur, siquidem ubi hic habet אָזְנַיִם כָּרִיתָ aures perfodisti mihi, ille extulit, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, Corpus autem adaptasti mihi. Verùm si diligentius singula expendimus, sensus utrobiq; est idem, variata autem phrasis pro diverso Testamentorum tempore. Quum enim Psalmographus illa sua scribebat, adhuc erat tempus umbrarum, & si quis servus suum amaret Dominum, eiq; libenter inserviret, huic auris fibulâ perforabatur ad sui heri januam, atq; ita per vitam ipsi inserviebat Exod. 21, 6. Ad hanc umbram, tum notam satis & usitatam, alludens Propheta, quum vellet hoc dicere, Christum futurum esse tempore exinanitionis servum, DEO Patri obedientissimum, ad omnia pro nobis præstanda paratum per toram vitam, rectè dicit, DEUM Patrem ipsi aurem pertudisse ad indicium & ipsum in hoc servo acquiescere, & hunc in hero suo, quicquid ipsi imponat, vel ipsam etiam crucem ac mortem Phil. 2. quod maximum obsequium ut indicetur de utrâq; aure foratâ hic loquitur, quũ in lege tantùm unius fiat mentio. Negat quidem hanc totam explicationem esse probam Beza; sed non satis probat. Sensus igitur est verborum istorum Christi (quòd autem ille hæc loquatur, ex allegante Apostolo didicimus) Pater, quum in istis sacrificiorũ oblationibus, coactè sæpe præstitis, sine fide ac devotione debitâ non posses acquiescere, ego DEUS pro hominum salute servus fieri volui, & quæ ipsi nec poterant, nec volebant tibi præstare servitia, libentissimè expedire: tu igitur ut servo, qui serviret liberaliter, *aures mihi perforasti*. Quia verò non poterant Christo aures perforari, nisi haberet corpus, ut illi dubio occurreret statim Apostolus, ex consequente illo, antecedens hoc educit, quod DEUS suo filio servo futuro corpus prius adaptaverit, unde ipse meritò dicit: jam umbris abrogatis, corpus autem *adaptasti mihi*, in quo illud servitium expedirem, & meæ obedientiæ signum velut in auribus gestarem, atq; ita ex muliere factus sub lege essem. Quomodo verò DEUS Christo cor-

pus adaptarit Luc. 1. declaratur. Christum igitur incarnatum, seu ut loquitur Tertullianus, incorporatum servum suum acceptum habuit, & ad obedientiam comparavit atq; obsignavit. Ille vicissim sua spondet officia his verbis, *tunc dixi, ecce*, quæ particula hoc loco est promptitudinis nota, ut Luc. 1, 38. Esa. 6, 8. *venio*: quia propè est, ut evanescant illæ umbræ Veteris Testamenti, quibus in se consideratis non possunt salvari homines, & venio certissimè, quia tu, ô DEUS, promisisti id veracissimè, quandoquidem *in volumine libri* biblici *scriptum est de me* Hebr. בִּמְגִלַּת גָּלַל à גָּלַל i. e. convolvit, siquidem olim membranis omnia inscribebantur, quæ oblongo alicui baculo obvolvebantur, atq; ita complicabantur. Vide Luc. 4, 17. 20. q. d. in membranis plicatilibus, quibus utuntur Judæi hodiè etiamnum in suis Synagogis: quod iterum Apostolus, suo consilio gravi usus, vertit, non ἐν χαρτίῳ sed ἐν κεφαλίδι, in capite libri, ut indicet statim in principio Genes. 3. de Christo, semine mulieris, factam esse promissionem, & de eo præcipue agere sacras literas, tanquam de primario subjecto, fine, ac scopo præcipuo, quippè in cujus cognitione consistat beatitudo Joh. 17, 3. vide Luc. 24, 27. 44. Joh. 5, 39. 46. Rom. 10, 4. Cur autem scriptum est de Christo toties in Veteri Testamento? Cur tot vicibus vaticinia de eo repetita? Cur venit ipse in mundum? sequitur, ut *faciam, ô Deus* (Attice enim cùm alibi tum hîc nominativus ὁ θεὸς pro vocativo ponitur. Confer quod ad hunc Atticismum Matth. 11, 26. Rom. 8, 15. Gal. 4, 6. Marc. 15, 34. Matth. 27, 29. 40. Marc. 5, 41. Luc. 8, 54. Heb. 1, 8, 9. quod obiter notandum ad hunc ultimum locum, ubi Photiniani dicunt, esse tantùm ejusdem nominativi repetitionem ad ἔμφασιν, quasi sit sensus; unxit te, Christe, DEUS, DEUS inquam tuus: quos præter hoc genus loquendi refutant in Psalmo 45, 8. verba, & affixa secundæ personæ & accentus) *voluntatem tuam*, quo in uno membro complectitur Apostolus reliqua, quæ habet Psalmographus hoc modo, *facere voluntatem tuam* (Hebr. ἐμφατικωτέρως רְצוֹנְךָ beneplacitum tuum, deinen Wolgefallen) *DEUS mi delector* חָפַצְתִּי Daran hab ich meines Hertzen Lust und Frewde/ *& lex tua est in visceribus meis*, in animo, mente, ac omnibus viribus, quibus jugiter eam in omnibus partibus observo.

I. Loc.

I. LOC. COMM.

ADamum DEUS creaverat,& in horto paradisi constituerat, ut vicissim debitam suam gratitudinem Domino ac creatori exhiberet; sed proh dolor is à serpente spe dementatus,rem ac felicitatem suam prorsus amisit: alter igitur Adam erat dandus, qui suâ obedientiâ illam inobedientiam expiaret,& quum ille prior voluisset esse omnium Dominus,hic,verè Dominus omnium,fieret omnium infimus ad tempus Rom. 5. Phil. 2, 7. 8. Monet verò nos sua membra hoc caput suâ illâ obediendi DEO promptitudine (quod etiam ibidem Paulus declarat) ut similiter patiamur nobis aures perforari, & libenter DEI jussa capessamus more alicujus servi, quem probat suus Dominus. Semper igitur DEO ad omnia officia simus præstò,& audiamus, quid loquatur DEUS Psal. 85,9. in rebus prosperis ne insolescamus Deut.32,15. in adversis ne desperemus,aut murmuremus Mich.6, 8. vide Prov. 30, 8, 9. Jer. 17, 9. (in versione Lutheri) in verbo DEI auscultando Luc. 8, 18. in sermone ejus servando Joh. 13, 17 & 8, 51 in DEO & proximo diligendo Matth. 22, 37. 39. in officio nostro administrando 1. Thes. 4, 11. Si quis igitur non ostendit ipso opere, ita sibi esse aurem perforatam à DEO, neq; suam subjectionem DEO probat, ut servus inutilis ejicitur, & rejicitur Joh. 8, 35. Matth 25, 30. Gehasi,famulus Elisæi, accipiens contra mandatum sui heri munera,leprâ percutitur, atq; ita extra hominum consortium ablegatur 2 Reg.5. Quid putamus igitur futurum nobis,qui DEI mandatum ita nefariè sæpè transgredimur, nec obedimus summo illi Imperatori ac Monarchæ, sed apparentia bona à Diabolo,mundo,& carne oblata arripimus ? leprâ spirituali inficimur & ex cœlo ejicimur. Solatium tamen idem præstat,quòd, si non semper ex infirmitate DEO nostro inservimus,Christus pro nobis suas aures perforari passus sit, & nostram vicem expleverit.

II. LOC. COMM.

EX Apostoli explicatione id discimus non potuisse fieri ut redimeremur, nisi filius DEI fuisset incarnatus, Rom,8,3 & legi subjectus Gal 4, 4. Antequam dicebatur Gideoni ab Angelo DEI, Dominus tecum Jud 6 Israël non liberabatur ex manu hostium : sic antequam hic DEUS nobiscum & noster Immanuel factus est,Esa 7 Matth 1,nos

ex potestate hostium nostrorum redimi non poteramus, & hujus nostræ redemptionis exordium tum factum est, quando dixit Angelus Mariæ; Dominus tecum Luc. 1. Hoc igitur festum, quando DEUS Christo suo corpus adoptavit, devotè recolamus, & DEUM celebremus. Ecce etiam hoc cogita: Christus, qui erat spiritus purissimus, quippè DEUS Joh. 4. Induit corporis humani artus, ut te liberet; tu vicissim igitur corporis & animi vitia deponas, ac spirituales affectus induas, ut cum eo coalescas.

III. LOC. COMM.

CHristus non tantum ipse in Judæâ annum gratiæ Luc. 4. 18, 19. ex Esa. 61, 1. prædicavit & dixit: Agite pœnitentiam, appropinquavit regnum cœlorum Matth. 4, 17. Verùm etiam ab initio mundi per suos Prophetas Luc. 1, 70. & postea per Apostolos, eorumq; successores Matth. 16. Marc. 16. curavit edicendum, ecce venit desideratus ille cunctis gentibus Hag. 2. Ecce Rex tuus venit tibi mansvetus Zach 9. Ecce vos errantes! venit via: ecce ignorantes! venit veritas: ecce mortui! venit vita Joh. 14. Ecce servi! venit liberator Joh. 8. Ecce cæci! venit Lux mundi Joh. 1, 8. & 12. Ecce surdi! venit, qui aperire potest aures, quiq; propter vos suas aures voluit perforari Marc. 7, 37. Ecce claudi! venit Magister ad salvandum Esa. 63, 1. Ecce ægroti! venit medicus Exod. 15, 26. Ecce perditi! venit salus & Salvator mundi Matth. 18. Esa. 52, 10. Luc. 11. 30. Ecce homines! venit DEUS, & fit homo, ut fiatis filii DEI Joh. 1. Ecce! Dominus legis legi se subjecit, ut vos à maledicto legis redimat Gal. 4, 4. 5. Quia igitur ipse dicit, ecce venio: Vos etiam dicite, eece Domine, accedimus ad te! Nam quorsum iremus? tu habes verba vitæ æternæ Joh. 6. venimus te adoratum cum Magis Matth. 2. Clamamus cum Ecclesia; veni dilecte Cant. 7. expecto te, dum venias ad me in tempore gratiæ, ut me doceas Apoc. 3, 20. & quando venturus sis ad me, ut me ex hac vita educas Psal. 101, 2. Domine Jesu, dicis, Ecce venio: age veni Apoc. 22. is enim alter adventus tuus, in Majestate futurus Matth. 25. jam restat absoluto illo pridem, qui debebat fieri in humilitate.

IV. LOC. COMM.

QUia in volumine libri Jehovæ Esa. 34, 16. Scriptum est de Christo; illud à nobis evolvendum est diligenter Joh. 5, 39. & velut cum Ezechiele

Ezechiele c. 3, 2. 3. & Johanne Apoc. 10, 9. 10. devorandum, ut ita simus librorum sacrorum heluones, quod quomodo fiat hodiè, & quomodo volumen hoc complicatum à nonnullis ferè nunquam aut rarò evolvatur, quisq; sibi erit interpres. Nomen verò ipsum nos id monet

Nocturnâ versare manu versare diurnâ,

ad exemplum Davidis Ps. 119. & juxta præceptum DEI Esa. 34. 16. ejusq; promissum Psal. 1, 2. Sed multis idem contingit, quod dicit Propheta Esa. 29. 11. 12. nimirum ille liber DEI vel illis est obsignatus, vel nesciunt literas, Deumq; non colunt ex animo vers. 13. Ecclesia à tempore lapsus est velut hortus clausus Genes. 3. & fons obsignatus Cant. 4, 12. & Scriptura seu verbum DEI, unde animatur Ecclesia & informatur, rectè potest conferri cum illo libro obsignato septem sigillis Apoc. 7, 1. quod nisi habueris DEI spiritum, quò obsignantur pij 2 Cor. 1, 21. Ephes. 4, 30. velut janitorem, Joh. 10. qui tibi aperiat januam, Christum, ibidem, & ostendat viam, hoc est, eundem Joh. 14. extra illum hortum manes, nec intras hanc DEI domum, jmò obsignatus ille liber tibi manet, nisi leo de tribu Juda Apoc. 5, 5. jam mactatus, & passus, tibi mentem cum discipulis aperuerit Luc. 24, 45. Ores igitur cum Davide ex Psal. 13. 25, & 119. ne nimis sero dicas cum fatuis virginibus, Domine aperi Matth. 25. Deinde quando per hunc janitorem est apertus liber, hortus DEI, & fons Israëlis resignatus Psal. 68, 27. oportet te tenere literas, ut possis legere. Has autem quia multi ignorant, nempè Hebræas in Veteri, & Græcas in Novo Test: ecquid mirum est, si dicas, lege quæso hoc, etiamsi id feras, nequeo, nescio literas. Non enim eadem est gratia & efficacia in versionibus etiam optimis Syr. in Prolog. vers. 78. & hoc ut indicaretur, Spiritus sanctus voluit in linguis igneis dari Apostolis Act. 2. & superiori seculo cum Evangelio bonæ literæ sunt restitutæ. Quando autem Apostolus dicit in capite libri de Christo esse scriptum, docemur, quem potissimùm quærere debeamus in sacris literis: Christum cum pastoribus in hoc præsepi & hisce fasciis Luc. 2. Cum Magis in hac domo Matth. 2. cum mulieribus piis in hoc sepulchro ac hisce linteis Matth. 16. non invenitur is ita gratiosè, ut illuminet, nisi in hac ardenti lucernâ 2. Pet. 1. Deinde quia statim in capite libri de Christo scriptum est, ecquid pudet Anabaptistas & alios dicere, de Christo Judæis nihil esse promissum in Veteri Testamento, quem errorem suum jam fecêre Photiniani caliginosi.

V. LOC. COMM.

QUando asseritur de Christo scriptum esse, & scimus DEUM ipsum vel immediatè vel mediatè per Prophetas fecisse & repetivisse illas promissiones de Christo Genes. 3. 12. 22. 26, 28. 49. Deut. 18. 2. Sam. 7. Psal. 22, 69. Esa. 7, 9 Jer. 23, & 33. Mich 5. &c. id hinc colligimus, idem omninò esse verbum DEI, quod ad sui substantiam seu essentiam, sive sit dictum à DEO, vel Prophetis, vel aliis ministris verbi, vel scriptum legatur in bibliis ab homine pio. Tunc enim DEUS unicuiq; loquitur. Quod si ita est, quid Enthusiastæ, aliiq; Phantastæ præter biblia novos raptus divinos & colloquia jactit, ant aut expectant? quid multi ita scripturam legere negligunt? Regina Sabæ ex longè dissitis regionibus veniebat auditum sapientiam Salomonis: & ecce hîc in bibliis major Salomone audiri potest Matth. 12. Etiam hoc de Christo aliisq; rebus sacris scriptum est in bibliis stylo humano, ita ut omnes legentes diligenter, dummodo linguam intelligant, facilè sensum percipiant Esa 8, 1. Hab. 2, 2. Rom. 6, 19. quid igitur novi quidam doctores id asseverare non erubescunt, scripturam antea non esse intellectam, sed nunc verè demum novo quodam modo explicari Propheticè, emphaticè, Arithmeticè &c. quid Pontificii garriunt, scripturam esse obscuram?

VI. LOC. COMM.

CHristus secundum naturam divinam est DEUS, ab æterno per se à Patre genitus, Christus homo DEUS in unitate personæ factus, & hic DEUM etiam suum illum vocat Joh. 20, 17. Psal. 22, 2. sic etiam Christi secundum humanam naturam DEUS est caput 1. Cor. 11, 3. & Pater ipso est major Joh. 14, 28 qui æqualis est Patri secundum divinitatem. Joh. 5, 18 Utrumq; igitur, quando Scriptura diverso respectu verè asserit, nos piè credimus, quicquid etiam contra blaterent Photiniani, Ariani & alij.

VII. LOC. COMM.

CUm Christus dicit, se venisse, ut faciat voluntatem DEI *primò* discimus, nostri redemptionem ex consilio & voluntate sanctæ Trinitatis esse peractam. Quando enim per Adamum primum, ut alterum ingratum Saulem, non poteramus arcem Jerosolymorum ubi DEUM de facie ad faciem videremus 1. Joh 3. contingere; hic David veniebat

niebat,& viam nobis fecit, nosq; eò introducet, si modo sequamur hunc ducem fidi milites. Historiamvide 2. Sam. 5. accommodationis fundamenta Rom. 5.1. Cor.15. Apoc. 19.20,21,22. *Deinde* potest inde refutari Piscator, qui activam Christi obedientiam ad nostram salutem non requiri existimat. Christus enim venit, ut faciat voluntatem DEI: sed quòd venit, datus & natus est, omne nostro bono, & NOBIS factum esse, literæ sacræ testantur. Quod etiam observandum contra Photinianos: non enim tantùm monstravit viam nobis suo exemplo, sed paravit & aperuit suo merito, vitâ sanctâ & morte dirâ parto. *Tertiò* est hîc insignis quædam instructio, si Christus fecit pro nobis voluntatem DEI libenter, ut Lutherus quoq; in Psalmo vertit. deinen Willen thue ich gerne / nos meritò debitæ gratitudinis ergò, non coacti sed sponte nostra DEO nostro obediamus. Malus enim est miles, qui Imperatorem suum sequitur gemens. Nam ut ante lapsum, ita quoq; post reparationem talem vult populum, qui sit spontaneitatum, daß jhm willigelich opffere / Psal. 110,3. quos spiritus ille spontaneus ducat Psal. 51, 14. Conferantur hæc loca diligenter Exod. 35, 21. & 36,21. (ubi quidam velut typus) Syrac. 35,30 Rom. 12.8. & 6.18. 2. Cor. 9,7. 1. Pet. 5,2. Philem. vers. 14. Vide igitur,& ride illos, qui omnia metu infamiæ & pœnæ tantùm præstant pietatis officia; templum frequentant, ne videantur atheij; sacramentis utuntur ne excommunicentur; eleemosynas largiuntur, ut videantur Matth. 6. & 23 illinè sint Christiani, qui non aguntur Christi spiritu? Quæ igitur est voluntas DEI, quam vult nos facere? hæc ut ex Evangelio in Christum credamus & deinde justificati, fidem bonis operibus probemus,& fructibus veris illam arborem ornemus. Inspice hæc dicta Joh. 6.39.40.28.29 1. Thess. 4,3. Eph. 5,17. Rom. 12,2. Matth. 7,17, 21. Rom. 2,13 Joh. 13,17.

VIII. LOC. COMM.

DEniq; quando subdit Christus apud Psalmographum, lex tua in visceribus meis, indicat veram pietatem non in ore sed corde esse sitam Matth. 15,8 9. & nisi intùs sit flamma amoris in DEUM ac proximum, exteriùs saltem tepida quædam apparere, quæ DEO non placeant Apoc. 3 vide igitur primùm, ut Cor ardeat cum discipulis Luc. 24. ita futurum est, ut etiam calor quidam exteriùs hinc inde se dividat, ut exemplo

emplo ignis declarat Jacobus, cap. 2. ubi egregiè tales hypocritas & fidem simulantes refutat, Tu verò qui Apostolis in igne es datus, Spiritus alme, quiq; fovisti in creatione res omnes, nos quoq; mortuos excites, torpentes incites: fove, quod est frigidum, flecte quod est rigidum, ut ita tandem cum Christo, qui propter nos venit in mundum, nos cum eo, quando venit ad judicium, ingrediamur ipsum cœlum, in quo verè jam fit ab Angelis & beatis sanctis voluntas DEI Matth. 6, 10. Da hoc clementer, Pater omnipotens, tuis filiis electis: Da Jesu Christe hoc tuis fratribus dilectis: Da Spiritus sancte, tuis illuminatis & ex mundo collectis: sic te in omnem æternitatem celebrabimus laudibus perfectis, Amen.

DOMINICA QUASIMODOGENITI.

Joh. 14 19.

JOsephus quòd esset Patri dilectus filius, & suis fratribus futurus major, ab illis odio habebatur & vendebatur, ipse verò in carcerem compactus innocens tertio anno liberatur, & Prorex constituitur, quòd ipse tandem ita interpretatur Genes. 50, v. 20. Vos quidem cogitabatis contra me malum, sed DEUS cogitavit illud in bonum convertere, ut faceret, sicut est die hoc, conservando in vitâ populum multum Cœlestis ille Josephus, ob quem rectius, (quòd ob illum natum dicebat mater Genes. 30, 24.) gloriamur, addet Jehova propter filium illum suum naturalem nos adoptivos Joh. 1, 12. quod se filium DEI, qui erat revera, assereret, de quo Pater clamaverat Matth 3 & 17. Hic est filius meus dilectus, quiq; omnibus reliquis hominibus major, non tantùm ratione divinæ naturæ Hebr. 1. verùm etiam ratione communicatæ infinitæ majestatis & datæ homini Joh. 13, 3. à Judæis, Scribis, ac Pharisæis odio habebatur, qui nolebant eum super se regnare Luc. 19, 27 Joh. 19, 15. à suo discipulo Judâ venditur Matth. 26, 15. & in magnas calamitates ac cruciatus propter nos conjicitur, (Vide Psal. 22. 69. Esa. 53, & in tota passionis historia) in sepulchrum conditur, donec tertio die gloriosè resurgens intrat in suam gloriam Luc. 24, 26. Rex ac Dominus omnium factus Act. 2 36. ut meritò ipse dicat: Vos Judæi, Scribæ, ac Pharisæi cogitabatis contra me malum, & planè me morti tradere, ita ut non resurge-

surgerem, quomodo etiam obsignastis lapidem additâ custodiâ Matth. 27. sed videte eventum: DEUS hoc decreverat fieri Act. 2,23. & 4,27. 28. sed simul etiam hoc decrevit, vestro malo facto optimè uti, & ad optimum finem convertere, Rom. 4, 25. sicut est hoc die, quando devictâ morte vitam mundo refero, ut ita per unius mortem omnes viverent & filii DEI dispersi congregarentur Joh. 11, 52. Hæc sunt quæ jam meditanda fuêre, & deinceps in recenti memoriâ hærere meritò debent. Quod ut fiat, triumphatoris illam optimam vocem Joh 14,19 ruminemur: Vivo ego, & vos vivetis: visuri in eo dicto duo hæc,

1. Christi capitis vitam.
2. Christianorum & membrorum metam.

Jesu filij DEI vivi Matth. 16. nos mortuos in peccatis Eph. 2, qui vivificasti in baptismo Rom. 6. jam quoq; torpentes & tardos corde ad credendum iis, quæ dicta sunt in sacris literis, excita, corda nostra frigida succende Luc. 24. & mortuis tuo spiritu vitam concede Psal. 104, 30. fac, ut luceat facies tua; ita servabimur Psal. 80, 4. 8. 20. ita Jesu Christe, tui mensuram nominis imples Matth. 1, 21.

PRIMA PARS.

MOses ex DEI decreto morti vicinus populum Israëliticum, suâ morte dolitur̃ solatur, bona obventura ipsi indicando, & alium ducem præficiendo Deut. 31, 32. capp. Ita Christus, qui Mose major est, Heb. 3. jam passione & morte propinquâ suos discipulos, mœstos domini sui abitu, seu potius obitu, erigit Joh 14,15,16. bona ex his, sibi perferendis malis, in totum mundum, præcipuè fideles redundatura, vitam ex morte orituram prædicando, & Spiritum sanctum illis paracletum adjungendo. Inter illa παρακλητικὰ & verba consolatoria (confer Zach. 1, 13) velut gemma elucet illud, quod jam nobis est sub manibus: *Ego*, inquit Christus, moriturus, θεάνθρωπος, vester Propheta Rex & Sacerdos, jam jam mortem obibo, sed ecce *vivo*, & resurgo ex morte, omnibus hostibus superatis, triumpho post triduum Luc. 18, 33. & deinceps non morior, postquam semel pro mundo mortuus sum peccato Rom. 6, 9. 10. In præsenti autem dicit more Hebræorum ad certitudinem, qui ita præsens pro paulo post futuro sæpè adhibent in illis, quæ certa sunt.

I. LOC. COMM.

Dicant alii Principes, Nos DEI gratia: hic verè est majestaticus Christi titulus, Ego DEUS ipse verus 1. Joh. 5. magnus Tit. 2. benedictus in secula. Rom. 9. Dominus gloriæ 1. Cor. 2. omnipotens Apoc. 1. ego sum, qui sum Exod. 3. ego cui Pater secundum humanam naturam omnia jam dedit, Joh. 13. 3. Ego mundi Salvator Luc. 2. qui veni quæsitum, quod periit, Luc. 15. salvatum & vivificatum, quod prior Adam perdidit 1. Cor. 15. Rom. 5. quomodo hîc possunt declarari ea, quæ ad dignitatem personæ & officii Christi spectant. Dicebat quidem ex superbiâ aliquando Nebucadnezar Dan. 4, 30. Annon hæc est illa Babylon magna, quam ego ædificavi; sed statim hominem exuit, & ad bruta depellitur, ad se autem reversus ita humiliter DEUM laudat: Ego Nebucadnezar extollo, & glorifico Regem cœli v. 37. Cur ita? quia ipse dixit, & facta sunt Psal. 33. Ego solvo, quod non rapui Psal. 69. Ille est, qui potest cœlum & terram condere, qui verè dicit de opere creationis Esa. 44, 19. Ego Jehova facio omnia, extendo cœlos solus; de opere redemptionis, Ego venio Psal. 40, ego deleo tuas iniquitates Esa. 43. 24. de opere sanctificationis, ego sanctificator vester Esa. 41, & 43. de resurrectione, ego excitabo eum Joh. 6. 40.

II. LOC. COMM.

ILlud EGO notat veritatem personæ Salvatoris. Sæpè enim Diabolus tentatis illas cogitationes subjicit; hic non est ille dulcis Jesus, est Judex severus, hic est Spiritus, confer Joh. 20, 19. Luc. 24. 19 ipse autem refutat & dicit; Ego sum pacis autor: pax vobis. Idem ipse suos emittens in mundum dicit: Ego mitto vos Luc. 24. 49. Joh. 20, 21. ego vobiscum sum usq; ad consummationem seculi, quod illis, qui ejus nomine legatione funguntur, addet animum. Josua videns virum ante se stantem cum stricto gladio, quærit; utrum noster es, an ex hostibus? Jos. 5, 12. at respondet: neutrum. Nam Ego sum Princeps militiæ Jehovæ vers 13. Hic autem est Christus, qui ita patribus in Veteri Testamento apparuit, suosq; liberavit. Hic est ad cujus verbum mundi hujus Jericho aliquando concidet &c.

III. LOC. COMM.

ILlud EGO hujus Adami secundi rectè opponitur Adamo primo

1. Cor.

1. Cor. 15. Hic enim habebat vitam, & ut eam prorogare posset, vitæ arborem Genes. 2. in paradiso, sed eam sibi & nobis perdidit, eaq; die, quâ comedit, est mortuus, hoc est, statim mortalis factus, & quotidie defecit, donec tandem moreretur: Christus autem semper dicere potest, Ego vivo. Quod verò semel pro nobis mortuus est, factum est per quandam οἰκονομίαν: nemo enim tollit animam meam à me inquit ipse, sed ego pono eam, & resumo eam Joh. 10, 17.18. Sic etiam de omnibus aliis populi Israëlitici servatoribus Josuâ, Ehud, Samgar, Barak, Gideon, Jephta, Simsone &c. tandem dicitur, & mortuus est. Sed hic Salvator noster vivit in æternum, & meritò dicit: Ego vivo. Quamdiu autem Rex vivit, nullus alius constituitur: est igitur Rex noster perpetuus.

IV. Loc. Comm.

Vita in sacris literis notat etiam omnis generis felicitatem. Christus igitur, quum dicit; Ego vivo: id scimus, quod sit αὐτάρκης, omniumq; rerum abundans: ipse enim venit, ut nos habeamus omnium rerum copiam Joh. 10, 10. quin imò ex ejus plenitudine nos accepimus gratiam pro gratiâ Joh. 1. Quando Jacob audiebat Josephum suum filium vivere, sufficit mihi, inquit, Genes. 45. quid nos facere convenit, quando intelligimus nostrum fratrem semper vivere, & de omnibus necessariis nobis prospicere? Is enim est, qui dixit, non te deseram, nec te derelinquam Jos. 1, 9. Heb. 13, 5.

V. Loc. Comm.

Quia hæc phrasis, *Ego vivo*, de Deo sæpe usurpata, quandam jurandi formulam continet Num. 14, 21. 28. Ezech. 33, 11 id cogitemus, Christum hîc non tantùm promisisse, sed etiã sanctissimo jurejurando confirmasse, futurum, ut vivamus. Si igitur homo honestus non mutat, infectumve reddit, quod juravit (confer exemplum Josuæ Jos. 9. & malum Herodis Matth. 14, 9.) quantò magis Deus, sua promissa ut appareant, tandem faciet, quæ etiam juramento addito est pollicitus, Vide Heb. 6, 13. 14.

Secunda Pars.

Hæc est Christi nostri vita, eadem Christianorum meta, ad quam

tendant. Jobus in summâ afflictione suâ cap. 19, 25. 26. 27. hoc solatii tandem arripit, scire se redemptorem suum,& sanguinis propinquitate conjunctum (גֹּאֲלִי) vivere,ac ex morte resurrecturum, unde etiam sequatur,quòd,si caput resurrexit,ipse vivum ejus membrum in sepulchro ac morte manere nequeat 1. Cor. 15. Si enim mortui Elisæi ossa tantum potuere, ut qui mortuus ea contingeret saltem, in vitam revocaretur. 2. Reg. 13, 21. quantò magis hic Jehova, salvans suos, ex morte redimet Hos. 13, 14. in primis quia promisit, qui veritas & vita est Joh. 14, 6. promisit autem Joh. 6,39. 40. & 11, 25,26. & 17, 22. & quid aliam promissionem ulterius inquirimus, quum hæc sufficiat: Ego vivo, *Et* (quæ vocula notat arctissimam unionem Christi capitis & membrorum, de qua in loco allegato 1. Cor. 15) *Vos*, mei discipuli,qui in me creditis v. 1. & me diligenter fidei oculis contemplamini (id notat θεωρεῖν, quod antecedit, & hîc vi ἐπύμα sui propriissimè accipitur,vel πρὸς τὸν θεὸν ὁρᾶσθαι,ad DEUM accedere,vel à Θεᾶ ὥρα, illum qui DEI rerumq; sacrarum curam gerit maximam, quemadmodum olim dicebantur θεωροὶ, qui ad DEUM accedebant,consulturi oraculum) *vivetis*, non tantùm in mediis malis,sed in ipsâ morte & post eam in æternum Joh. 8, 51.

I. LOC. COMM.

SI quis cupiebat liberari ex Ægypto,prima cura erat,ut esset sub Mose 1. Cor. 10, 2. aliàs neq; illo servitio exire,neq; mare transire cuiquam licebat Exod. 14. Sic etiam si quis cupit ex inferno & morte redimi,omnium primò requiritur, ut sit in Christo vers. seq. 20. & membrum in corpore ejus mystico Rom. 12,4.5. 1.Cor.12,12. Eph. 4,12. Sicut enim quicunq; non erant in Arca Noæ,peribant; sic qui non sunt in Christo Jesu,seu Ecclesia vera 1.Pet 3, 20, 21. & sicut,qui non cum Lotho ab Angelo è Sodoma educebantur, cum reliquis miserè interficiebantur: ita etiam qui non ab hoc Angelo fœderis ex mundo separantur (vide Luc. 17, 26, 28 32.) cum mundo condemnantur. Quibus David dux erat præfectus,sæpissimè sui ducis virtute spoliis onusti redibant; quibus Christus Rex est, multâ benedictione ditantur Psal. 47. & 48. & in bono certamine victoriam reportant cum Paulo 2. Tim. 4.

II. Loc.

II. LOC. COMM.

LIcet vita mundo toti, vitâ in ligno moriente, parta sit; tamen non omnes vivunt, sed multi mortem æternam oppetunt: quia discipulis credentibus, & Christum ejusq; doctrinam contemplantibus hoc bonum tantùm verè obtingit. Serpens æneus omnium bono erat suspensus Num. 21. sed nulli sanabantur, nisi qui eum aspicerent. Sic etiam Christus est exaltatus in cruce Joh. 3. & ita omnes ad se trahit Joh. 12, 32. 33. Et velut ii à plagâ sunt immunes tantùm, qui signum DEI gerunt in fronte Ezech. 9. Apoc. 7. ita qui crucifixum habent in corde 1 Cor. 2. viventem Gal. 2. & velut stigmata Domini Jesu in corpore suo gestant Gal. 6, 17. Sicut etiam illi tantùm non timere necesse habebant exterminatorem, qui postibus illeverant agni sanguinem: sic etiam qui Christi sanguine sunt mundati, mortis non metuunt acerbitatem Exod. 12. 1. Cor. 15. si quis igitur cupit illius vitæ, quam Christus promeruit, esse particeps, videat, ut sit inter illos, quos Christus voce *vos* hoc loco comprehendit; nam reliquis omnibus dicet tandem: Abite à me maledicti nunquam novi vos Matth 7, 29.

III. LOC. COMM.

VIVETÙ quando dicit Salvator, ut & in regno gratiæ ipsi vivamus, monet, & futurum, ut in regno gloriæ benè & rectè vivamus pollicetur: ita enim se res habet, qui vivit mundo & sibi, mortuus ille DEO est, Matth. 8, 22. Eph. 2, 1. 1. Tim. 5. 6. quum tamen requiratur, ut si Christus pro nobis est mortuus & resurrexit, nos etiam peccato moriamur & in novitate vitæ excitati jam ambulemus Rom. 6, 4. 5. 6. 2. Cor. 5, 15. ubi rectè argumentamur cum Jacobo cap. 2, 26. sicut corpus sine spiritu est mortuum; sic etiam fidei nuda professio sine bonis operibus. Lazarus quamdiu in sepulchro jacebat, fætebat Joh. 11, 39. à excitatus & solutus jubetur abire à sepulchri immunditie vers. 44. cum Christo discumbit cap. 12, 2. ac videtur à multis vers. 9. sic etiam homo, quamdiu in peccatorum lustris jacet, coram DEO fætet Ps. 14, 3. excitatus autem debet coram DEO suo ambulare, ac stare jugiter (quæ phrasis alibi sæpè jam explicata) ac cœlestes epulas in mensâ Domini paratas carpere Psal. 23. atq; ita curare, ut homines videant ejus bona opera, ac Patrem in cœlis glorificent Matth. 5, & sic novi-

mus, quòd transierimus ex morte in vitam, quia diligimus fratres 1. Joh. 3, 14. & credimus fore, ut quemadmodum mortuus est & resurrexit Jesus, ita & nos ex morte excitati cum Christo in cœleste gaudium, vitamq; æternam introducamur, 1. Thess. 4, 14. Da Jesu Christe, ex mortuis excitate, ut tecum jam vivamus in vitæ novitate, & posteà in æternâ beatitate: idq; pro tuâ immensâ bonitate, Amen.

DOMINICA MISERICORDIAS DOMINI.

Psalm. 73, 24.

1. Sam. 25, & 30. 2. Sam. 5. David mortuo Nabale Abigâelem uxorem ducit, quæ postquam exilium cum ipso toleraverat, & capta ab eo erat liberata, tandem in regiâ arcem deducitur, ibiq; omni genere voluptatum perfruitur. Christus ille Patri dilectus & Davidis filius, cujus nomine etiam sæpè appellatur Jer. 30, 9. Ezech. 34, 24. Hos. 3, 5. Amos 9, 11. Ezech. 37, 24, 25. quando Ecclesia vel pia anima moritur mundo, seu stulto illi, de quo Psal. 14, 1. quæ erat quondam mente præstante, & pulchrâ formâ confer 1. Sam. 25, 3. & Genes. 1, 26. 2. Reg. 5, 1. Eph. 4, 24. quæq; meritò & rectè dicere potest אַבִּיגַיִל, Pater meus exultatio, apud DEUM est pax, & omne gaudium, Confer Luc. 15, 17. 23. 24. Rom. 14, 17. ducit illam uxorem, sicut docetur in Cantico Psal. 45. Hos. 2, 19. Eph. 5, 25. 2. Cor. 11, 2. 3. quæ quando jam cum ipso Luc. 24, 26. sustinuit crucem & afflictionem Act. 14, 23. 2. Tim. 3, 12. postquam est liberata ex morte æternâ, & ab hostium injuriâ vindicata, in cœlum perducitur gloriosa Rom. 8 & æternum beatur Joh. 17. Id itaq; ut nobis singulis quoq; contingat, crebrò cum Psalmographo suspiremus ex Psal. 73, 24. Dictum hoc considerationè dignum est, in eo notanda duo.

I. In regno gratiæ DEI ductus.

II. In regno gloriæ hujus rei fructus.

DEUS sine te erramus, tu nos ducito; sine te verum nescimus, tu nos doceto, Psal. 119, 33. 35. &c. Da ita insistamus callem angustum Matth. 7. 13. 14. ut perveniamus in collem Domini verè augustum Psal. 15. 1. da perduremus in miseriâ, ut olim tecum triumphemus in gloriâ Rom. 8, 17. 18. 29.

PRIMA

PRIMA PARS.

JEhova quidem mirabiliter, sed tamen etiam valdè solemniter, & gloriosè eduxit suum populum ex Ægypto, & ex summâ servitute in libertatem vindicavit, ex paupertate ad divitias evexit Exod. 3, 4. 12. 13. 14. verùm sæpissimè postea turpiter se dabant, & propterea etiam ignominiosæ ac durissimæ servituti exponebantur. Sed aliter se res habet, quando DEUS per desertum hujus mundi suos ad terræ sanctæ antitypum, hoc est, cœlum Heb. 3, 4. perduxit, magnus hiatus stabili & irrevocabili DEI voluntate constitutus est, & nulla plaga aut tormentum eos tangit Sap. 3. vivunt in gloria & lætitia, ut meritò tum demum agnoscant, id quod dicit David Psal. 4, 4. à DEO suos mirificè separari, seu potiùs ut Lutherus vertit, mirabiliter duci, per mala ad bona, per afflictionem ad refectionem. Id quia intelligit Psalmographus hoc loco, rectè ita DEUM rogat, cùm ipse turbas hujus mundi respiciens, ubi bonis malè, & malis benè plerumq; est, perturbatur, sicut & Job. cap. 21. David Psal. 37. Jer. cap. 12. videt malos florere, seq; affligi in pietate suâ, miratur, donec ad DEUM accedens ab eo docetur, esse fluxum illud & instabile bonum, & mox corruere, quod firmissimum videbatur; hinc concludit, se ex suis viribus humanis nihilò magis sapuisse in illis rebus divinis, quàm pecudes v. 22. & proinde optimum esse, ut cum DEO sit jugiter, DEI verbo invigilet, seq; patiatur à DEO regi, velut infantem, qui nondum ingredi valeat v. 23. hinc suspirat:

O Domine,

Sine tuo numine
Nihil est in homine,

deduc me תַּנְחֵנִי deduces me, semper id notat futurum narrans, quo hebræi utuntur pro optativo, quo carent, & significatio verbi נָחָה est תַּנְחֻמָה ductus ac providentiæ, ut notant hebrææ concordantiæ, astipulante etiam Kimchi, attestantibus exemplis Gen. 24, 27. 45. Exod. 13, 17. 21. & 32, 34. Deut. 32, 12. Neh. 9, 12. 15. Psal. 5, 9. & 23, 3. & 27, 11. & 77, 21. & 139, 24. & 143, 10. Esa. 57, 18. ex quorum sicut & plurium aliorum locorum, quæ prudens prætereo, collatione diligenti hoc liquet, quòd hoc verbum sæpè de mirabili deductione populi Israëlitici per desertum usurpetur, & quòd DEUS cum pastore, deductus autem

populus

populus cum ovibus comparetur. Sic igitur David, jam non amplius inter jumenta refractaria confer. v. 22. & Psal. 32, 9. esse velit, sed ut puer, quem parens manu apprehensum ducat vers. 23. imò ut ovis suum pastorem libenter sequens Joh. 10, 27, 28. & roget, deduc me, non ex meo affectu pravo aut mundano more, sed *consilio tuo*, quod tu de hominibus salvandis, & ex hoc mundo in cœlestem patriam traducendis ab æterno iniisti, quod est, ut fiant conformes imagini filii tui, Rom. 8. & per multas afflictiones, ad exemplum Christi, intrent in regnum cœlorum, quod est contra & supra omnium hominum captum, quomodo DEUS diligat, quos ita in mundanis negligat; quomodo illos amet, & amplectatur, quos ita affligit, & malis exercet. Unde emphaticum est hoc loco affixum consilio *tuo*, quod mundus non agnoscit, impii rident, pleriq; aversantur, quum tamen sit revera DEI optimi maximi.

I. LOC. COMM.

IN Ægypto erant aliquando triduanæ tenebræ, in terra Gosen verò, ubi habitabant Israëlitæ, erat Lux Exod. 11, 23. Cum Ægypto impij aliquando conferuntur Apoc. 11, 8. Apud illos igitur, quum sunt perpetuæ dubitationes de DEO, ejusq; voluntate; apud pios oritur lux Esa. 60. & vident, quò confugiendum in malis, nimirum ad providentiam DEI, ejusq; paternum animum, 2. Chron. 20, 12. Quando Josephus Ægypto prospiciebat de victu in annonæ penuria, Pater patriæ, cui flectenda sint genua, dici merebatur Genes. 41, 43. at DEUS verè est Pater noster, qui de nobis fuit sollicitus, antequam eramus Eph. 1. nos fecit, ut essemus Mal. 2. nos conservat & dat nobis dona bona, ut bene simus Luc. 11. ideoq; ad eum confugiamus in omnibus malis Psal. 46. ille nos manu suâ ducet, ut oves, eriget & portabit, ut infantes Deut. 32, 20. 11. 12. Luc. 1. 54. Reliqui autem, qui hæc ex sacrarum literarum luce non norunt, sunt velut jumenta bruta, in quibus nullus intellectus; & dicit talis insipiens in corde; non est DEUS, qui curet res humanas Psal. 14. 1.

Cum rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

II. LOC. COMM.

QUOS DEUS ita ducat, discimus, nempe suos filios qui fide in Christum

ſtum facti tales, ſeu in baptiſmo Gal. 3. ſeu poſtea Joh. 1, 12. & ſuas oves, quæ ſequuntur eum in paſcua verbi divini, & non repugnant paſtori, tam benefico Ezech. 34. Joh. 10. Gideon illis benefaciebat, qui eum ſectabantur ducem: gravi autem ſupplicio afficiebat illos, qui in Succoth & Penuel ipſi ſuperbè reſponſabant, & ne rogati quidem gratificabantur Jud. 8. ſic etiam DEUS cum bonis bonus eſt, at cum perverſo eluctatur Pſal. 18. 26. 27. & ſi quis, ſervorum refractariorum in morem hero huic non obedit, cum Hagarâ inobediente ex ædibus ejicitur Geneſ. 16, & 21. Gal. 4, 23. 30. Rogemus igitur cum Pſalmographo.

Duc me, nec ſine me per me, DEUS optime duci.
Me duce enim pereo, te duce ſalvus ero.

III. LOC. COMM.

SCripſit quidem Scal. de ſubt. exerc. 365. ſect. 8. tam eſt impia vox in divinis conſilium, quàm pluralitas deitatis, nempè ſi propriè accipias, pro eâ animi actione, quæ unum ex altero ratiocinatur, proponit, colligit, & quaſi DEUS eo indigeat, tanquam medio aut inſtrumento aut ideâ ad gubernandum: nos tamen cum ſcripturâ piè & rectè, ſed dextrè & θεϊκῶς intellecto vocabulo, conſilium Deo attribuimus: ſiquidem in Veteri Teſtamento Pſal. 33, 11. Eſa. 46, 10 11. & in Novo Teſtamento reperimus Act. 2, 23. & 4. 28. & 20, 27. & hoc loco optimè vox conſilium illa omnia comprehendit, quæ pertinent ad ſalutem hominis temporalem & æternam. Suſpiramus igitur & nos; DEUS duc me in conſilio tuo, in ſacris literis revelato, ut perveniam ſalvus ad concilium Angelorum & beatorum. Conſilium igitur hîc eſt, ſed divinum, & ut aliæ DEI viæ, quàm hominum: ita etiam conſilia Eſa. 55. Si autem eſt conſilium DEI, eſt ſtabile Eſa. 46, 10. Heb. 6, 17. Ob DEI immutabilitatem Mal. 3, 6. eſt magnum ob ejus infinitatem Jer. 32, 19. eſt ſalubre & in bonum Zach. 6, 13. Luc. 7, 30. &c. hunc Jehovam igitur Dominum exercituum ſanctificemus, ipſe ſit timori nobis, idemq; ſit pavori nobis Eſa. 7, 13 Contra hoſtes autem noſtros ita gloriemur: inite conſilium, & irritum fiet; loquimini verbum, & non exiſtet: nam Jehova nobiscum, qui eſt Immanuel Eſa. 7. v. 10.

IV. LOC. COMM.

NOtatur, ut ſemper pergamus DEI nutum obſervare & ſequi: quid enim prodeſt benè cæpiſſe, ſi reſilias aut reflectas curſum, ante-

quam metam attigeris. Vide uxorem Lothi Luc. 17. & illos, qui in deserto sunt prostrati 1. Cor. 10.

Tempora si fuerunt nubila, -- --
durate, & vosmet rebus servate secundis,

certi, consilio DEI vos deduci, qui suos castigat, ne cum mundo damnentur 1. Cor. 11, 32. & omnem filium castigat, ut benivolentiam exhibeat Heb. 12, 6. 7. &c. Quos David familiares sibi esse volebat in aulâ, hos primùm in variis exiliis probabat; sic DEUS hîc prius malo afficit, & postea in æternum bono reficit Luc. 16, 20. 25. Contrà malis, quantùm se extulerunt & luxuriati sunt, tantum datur tormenti & luctus Apoc. 18, 7.

SECUNDA PARS.

HActenus Psalmographi in hac vita summum votum: sequitur quem speret eventum. Credit enim futurum, ut omnia ita quadrent in rei veritate, ut hic dictionis elegantia in rythmi concinnitate, תַּנִּיחֵנִי תַּקְחֵנִי. Darius jam ex camino ignis mirabiliter eductos tres Danielis socios jussit prosperari in suo regno Dan. 3. ult. DEUS jam per ignem calamitatis & crucis deductos Esa. 48, 10. Psal. 66, 12. Jer. 6, 29. & 9, 7. Mal. 3, 3. August. lib. 1, de Civit. Deor, cap. 8, 9. tandem æterno solatio beat Luc. 16. Joh. 16, 22. id porrò sibi quoq; ut obtingat, optat, & jam animo lætus prævidet, *ut pòst*, hunc enim ordinem DEUS servat,

Dejicit, ut relevet; premit, ut solatia præstet;
Enecat, ut posit vivificare DEUS,

nec quenquam donat beatitudine, nisi quem afflixit multâ calamitate; & si quis cum Christo pertulit ignominiam, huic æternam concedit gloriam, ut pòst *in gloriâ suscipias me*, & non tantum duces abs te peregrinantem 2. Cor. 5, 6. sed recipies ad te, ut adsim tibi Joh. 17. & in tuis ædibus semper commorer Joh. 14. 2. Psal. 23, ult.

I LOC. COMM.

ORdinem à DEO constitutum planè invertunt, qui hîc primum volunt fortunatam vitam degere; siquidem pòst demùm id fit, & bonus ille paterfamilias bonum vinum ultimo loco reservat Joh. 2. magnoq; cum fœnore reddit, si quid abstulit Confer Job. 1. & ult.

Israëlitæ quando transierant mare algosum, statim veniebant Ma-

ram

ram Exod. 15, 23. cujus aquas non poterant bibere, nisi injecto ligno, quo edulcabantur; postea autem deducebantur Elima ubi 12. fontes aquarum & 70. palmæ ibid. v. 27. Sic etiam pii cum ex mundi pelago enatarunt, & in Ecclesiæ arcam recepti sunt, 1. Pet. 3. Maram veniunt ad aquas calamitatum Ps. 69. v. 1. sed injecto ligno crucis Christi dulcescunt, si cogitent eum prius illam asperam triviisse viam, & causam earum sustuliisse, nempè iram DEI placando, ita deveniunt ad DEUM, cui non est similis בָּאֵלִים, inter DEOS & fortes vers. 11. imò in civitatem illam DEI, quæ habet 12. portas Apoc. 21, 12. in quâ est aquæ vivæ fluvius Apoc. 22, 1. & multi, in quorum manibus sunt palmæ, Apoc. 7, 9. qui venerunt ex afflictione magnâ ibid. v. 14.

II. LOC. COMM.

HOc est tempus & regnum gratiæ; pòst erit gloriæ, post resurrectionem, sicus Christus post eam intravit in suam gloriam Luc. 24. & Paulus ostendit nobis quoq; futurum 1. Cor. 15, 43. Et si quis hic voluerit compati, ibi quoq; glorificabitur Rom. 8, 17. Magna erit gloria, quando Jacobum regiis curribus adducendum curabat Joseph: sed longè major quando ad Christum in gloriâ suâ venientem Matth. 25. rapiemur in nubibus 1. Thess. 4, 17. quæ solent esse velut currus ipsius DEI Deut. 33, 26. Magna erat gloria Adami in statu integritatis: sed major erit hæc, quæ tum obtinget in statu reparationis & ἀπολυτρώσεως πάντων: quia ille poterat non peccare & non excidere, in hac non poterimus labi, aut eam amittere.

III LOC. COMM.

SI DEUS nos in gloriam recipit, ad tempus ab eo velut derelicti fuimus Esa. 54, 7, 8. Si DEUS nos in beatorum consortium suscipit, nemo nos ex ejus manu eripit Joh. 10, 28. Ad hanc igitur gloriam aspiremus, rebus infestis speremus: sic futurum est, ut cum Christo æternùm regnemus. Interea oremus:

Tu me per varios casus, per tot mala salvum,
Deduc consilio, Jova benigne tuo:
Ut me tandem ignominiâ plagisq; peremptum,
Æternæ vitæ gloria magna beet.

DOMINICA JUBILATE.

Esa. 49. 14. 15. 16.

EXod. 17. Israëlitæ postquam à monte Sinis abierant, pervenerunt & castra metati sunt Rephidimis, ubi non erat aqua, quam biberent, quapropter contendebant & tentabant Jehovam dicendo: Estne Jehova in medio nostri, annon? DEUS verò jubet, ut Moses baculum accipiat, quo ediderat miracula in Ægypto, & rupem in Choreb percutiat, futurum, ut procedant aquæ, & cognoscant DEUM sibi adesse, quod etiam factum. Pii postquam lege fuerunt territi & à monte Sinis aufugerunt, perveniunt רְפִידִים id est, strata, ubi cor contritum & prostratum est, se humiliant coram DEO Mich. 6, 8. Psal. 51, 19. & Ecclesiæ veræ cætui fide se adjungunt, ut sint deinceps in castris Jehovæ, & sub Domino צְבָאוֹת militaturi Psal. 46, 8. 12. sed tum statim tentationum & calamitatum cumulo ita obruuntur, ut aqua solatii videatur planè periisse, aqua illa munda, pura, viva, hoc est, Spiritus sancti viva consolatio. Confer Esa. 44, 3. & 55, 1. Zach. 14, 8. Joh. 4, 14, & 7, 37. tunc incipiunt sæpè clamare cum Christo Psal. 22, 1. DEUS meus, cur me dereliquisti? & dicere cum Gideone Jud. 6, 13. Si est Jehova nobiscum, quare obvenit nobis totum hoc: Nunc deseruit nos Jehova. Sed DEUS propè est omnibus inquirentibus eum Psal 145, 18. novit suos liberare ex tentatione 2. Pet. 2, 9. & postquam fecit, ut sui experirentur angustias magnas & malas, rursus vitæ restituit eos Psal. 71, 20. jubet, ut minister verbi vel quivis pius ipse baculum ac verbum DEI Psal. 23, 4. arripiat, illo contingat cor aridum: futurum est, ut exoriatur aqua lætitiæ, & signa præsentiæ DEI nobis ibidem appareant, quemadmodum precatur idipsum David Psal. 51, 12. 13. 14. Hoc ipsum sub nomine Ecclesiæ Esa. cap. 49, 14, 15. 16. proponit, ubi ipsa à DEO deserta sibi videtur, à DEO autem, quòd nunquam ejus possit oblivisci, erigitur. Partes possunt constitui duæ:

I. Ecclesiæ acerba quiritatio,
II. Jehovæ materna consolatio.

Domine, sicut mater consolatur filium suum, sic te solatio perfusurum dixisti Jerosolymam, ut gaudeat cor piorum Esa 66, 13. Age,

effunde

effunde nunc quoq; illum spiritum super nos, qui cordibus nostris vivum hoc solatium indat, ne in tentationibus nostris planè succumbamus, aut malis cedamus Matt. 6, 13 sed tandem in æternum tecum gaudeamus in cœlis Joh. 16, 22.

PRIMA PARS.

QUando Moses ex mandato DEI promiserat liberationem Israëlitis, aggravabatur servitus Exod. 4. & 5. & quum DEUS denuò repetendam suam promissionem curaret per Mosen cap. 6, 5. &c. fore, ut ex Ægypto educti introducantur in terram promissam vers. 8. non attenderunt ad Mosen præ angustiâ spiritus, & præ servitute durâ. Idem sæpè accidit, quando DEUS Evangelicas pollicitationes affert, non attendunt homines præ angustia cordis. Exemplum hic est satis elegans apud Prophetam. Jusserat Propheta à DEO edoctus cantare cœlos, exultare terram, quia consolatus erat Jehova populum suum, & pauperum suorum misertus: sed id nondum sufficit afflictæ Ecclesiæ, quòd DEUS ita omnes creaturas velit ipsi gratulari libertatem, quam in filio DEI consecuta est. Sed ut de Jacobo legimus, quando acceperat lætum de Josepho nuncium Exod. 45, 26. cor ejus longè aliud sibi persvadet, quod si tum *dicat*, in corde cogitet, & ore dicat (אֲמַר enim utrumq; notat Psal. 4, 5.) *Sion* & Veteris & præcipuè Novi Testamenti Ecclesia, quæ hoc nomine etiam appellatur Psal. 2, 6. illa arida & plerisq; bonis externis destituta; sed tamen firma, ut mons Psal. 125, 1. Esa. 65, 11. & arx 2. Sam. 5, 7. à DEO fundata Psal. 87, 1. & dilecta Psal. 78, 68. ejusq; habitatio cara Psal. 132, 13. 14. Confer Eph. 2, Heb. 12, 22. si igitur vel tota Ecclesia, vel aliquod verum ejus membrum (de toto enim rectè dicitur certo respectu, quod parti accidit) cum hisce tentationum fluctibus luctetur, & cum tantis cogitationibus conflictetur, *Jehova dereliquit me, & Dominus oblitus est mei.* Jehova ille opifex meus, redemptor meus, maritus, curator & protector meus à me discessit procul; cum antea gratiæ suæ radiis me foverit, nunc illos subtraxit: & Dominus ille, qui est velut fundamentum omnium rerum, & non potest non curare suam creaturam, ille mei est oblitus, nullamq; mei curam gerit.

I. LOC. COMM.

OMnibus modis hîc exaggeretur tentationis hujus gravitas, sicut & postea declaratur consolationis svavitas. Nam grave quidem est, si inimici nostri nobis ita insultent; ubi nunc est DEUS tuus? aut DEUS vester? Psal. 42. 4, 11. gravius, si idem ab amicis audiamus nostris Job. 2, 9. gravissimum autem, si nos ipsi patiamur hoc nobis persvaderi, & fidem velut adhibemus istis vanis cogitationibus Psal. 89, 39. &c. Cum enim Diabolus & malus ille spiritus talia insusurrat, Spiritus sanctus optimè nos sustentat Psal. 51, 14. & manu porrectâ nobis opitulatur Rom 8. 26. & DEUS miserationum nos solatur 2. Cor. 1, 3. 4. 5. Quando hostes talia objiciunt, amici fidi & pii nos erigunt: siquidem omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustia nascitur & noscitur Prov. 17. 17, & dulcedo amici lætificat animum Prov. 27. 9. Quando verò etiam ipsi nostri amici absistunt Psal. 39, 11. vel nos derident in malis Psal. 70, 4. Hobadi. v. 10. 11. 12. nostrum cor cogitat illud Jehovæ; requirite faciem meam Psal. 27, 8. quod si nos non condemnat, liberè ad DEUM possumus accedere 1. Joh. 3, 21. & si quid petimus, accipimus v. 22. At si quis ipse desperat, quis eum reficiet præter DEUM? quem tamen non ita amat, ut debet, sed ut severum judicem refugit ac horret. Verùm si quis modò sit & maneat in Sion, etiamsi tamen dicat, & cogitet se esse à DEO derelictum, tamen iterum à Deo videtur, & cor ejus gaudet Joh. 16, 22, Etsi enim ad tempus Sol justitiæ & lætitiæ occidat cum Jacobo Genes. 32, 21. 22. tamen in Peniel ipsis iterum oritur v. 31. etiamsi stella verbi Dei nube quâdam nobis tegatur, tamen tandem rursus videtur Matth. 2, 9. 10. & quando nos convertimus ad desertum, ecce gloria Jehovæ apparet Exod. 16, 10.

II. LOC. COMM.

HActenus quis dicat, nempè Sion, jam porrò quidnam? non sibi esse ablata quædam bona, hostes irruisse, aut aliquid quoddam genus calamitatis se oppressisse: sed Jehova me dereliquit. Certum est dolere nos, si deseramur ab amicis cum Jobo, & Christo, quem omnes discipuli deserebant: sed major est dolor, si à fratribus cum Josepho, si à filiis cum Davide, à conjuge, cum Jobo: hunc dolorem verò adhuc superat ille, si filii à parentibus relinquamur, ut quæritur David Psal. 27, 10.

sed

sed illa omnia nihil ad istum exquisitissimum tentationis æstum, quando à Deo ipso nos esse derelictos putamus. Deus enim, ut est super omnia, ita etiam habet omnia: & qui eum habet, nihil ei deesse potest Psal. 73, 24. hunc autem qui amisit, meritò luget; quia nihil habet, quo se soletur.

III. Loc. Comm.

QUemadmodum Deus dicitur esse propinquus, ubi suæ gratiæ maxima edit specimina Deut. 4, 7. & è loco suo egredi Hos. 5, 15. cum manifestat suam præsentiam conspicuo aliquo opere; sic contrà relinquere eum dicitur, quem non juvat, aut non videtur curare: aliàs enim quomodo derelinquere omninò, & verè ratione infinitæ essentiæ posset eum, quem sustentat. Semper igitur sint in conspectu illæ sententiæ, quæ illam Dei benignitatem deprædicant, quòd ipse non derelinquat suos, ut Deut. 4, 31. Jehova Deus tuus est misericors, non deseret te, neq; perdet te, ipse enim dixit non deseram te, neq; derelinquam te Ebr. 13, 5. Jos. 1, 9. Eodem modo est explicandum illud, quòd Deus dicatur oblivisci; certâ enim ratione & respectu hoc & ἀνθρωποπαθῶς ei tribuitur, quum verè alicujus rei oblivisci nequeat, quia est omniscius. Et hæc est Ecclesiæ afflictæ tentatio, quicum conflictatur: videamus nunc, quæ sit Dei responsio.

Secunda Pars.

QUemadmodum quum Moses differret reditum suum ex monte, Israëlitæ eum nunquam reversurum putabant, & proinde ut Aaron Deos sibi faceret, orarent: Ita etiam sæpè homines, quum Deus differt suum auxilium, & ad sua vota; rursum putant eum planè discessisse, & multi tum ad alia media illegitima confugiunt, ac velut Deos sibi fabricant, Diabolum, mundi potentiam, suam sapientiam & alia. Verùm ut Moses paulò pòst aderat, & se vivere declarabat, ita etiam Deus immutabilis, quippe qui est noster Pater, & nos diligit ut mater, sicut jam sequitur, *an oblivisci potest mulier fœtus sui, ut non misereatur filii uteri sui?* Ubi interrogatio talis ex idiotismo linguæ sanctæ notat difficultatem & raritatem hujus rei: Non enim facile potest dari, quæ sit adeò duri cordis, ut ex se natum non curet. Ubi obiter quoque illud genus loquendi observetur quod מ in מֵרַחֵם neget, sicut est declara-

declaratum Jonæ c. 4, v. 3. utrumq; autem nomen עוֹל & בֵּן — פֶּטִין notat filium adhuc parvulum seu infantulum lactentem, in quem matris amor valdè tener & magnus. Sed tamen quædam inter matres oblivisci possunt sui fœtus: *Etiam illæ obliviscantur*, præcipuè sub finem mundi, quando erunt ἄστοργοι 2. Tim. 3, 3. Rom. 1. 31. *Tamen ego non obliviscar tui* v. 20. quia ecce in manibus meis sculpsi te, Quod iterum DEO tributum αὐθρωποπαθῶς notat, quod DEO semper obversemur jugiter, quemadmodum illa, quæ in manibus gerimus, Confer Exod. 13, 9. Deut. 6, 8. verbum חָקַק etiam non caret suâ emphasi, quia notat exaravit, ut decretum & statutum perpetuum, ut ita denotetur hujus amoris, divini immutabilitas.

I. LOC. COMM.

MIrari quis meritò potest insignem Josephi in fratres amorem, qui cum malè sibi conscii ipsum, ut condonet noxam, rogant, ipse in eo totus est, ut omnem scrupulum & dubitandi ansam præscindat Genes. 50. sed multò magis nos miremur DEI illam φιλανθρωπίαν qui quando homines ipsius promissionibus fidem non adhibent, eumque, quantum in se est, mendacem faciunt, derogando illi fidem, 1. Joh. 5, 10. tamen tantùm abest, ut eos planè rejiciat, ut multos modos adhibeat, quomodo illam diffidentiam tollat, cujus rei hic insigne est exemplum. Sion dicit, Dominus me dereliquit: DEUS autem, non posse id fieri, demonstrat exemplo matris, quæ non potest, nec debet deserere suum infantulum. Ut igitur mater illum peperit, ita DEUS nos creavit Act. 17, 28. 29. deinde regeneravit Psal. 110. 1. Pet. 1, 23. Jacob, 1, 18. & adhuc ita dicit; auscultate domus Jacob, qui bajulamini inde ab utero, qui gestamini inde à vulva, & usq; ad senium ego usq; portaturus sum Esa 46, 3. 4. Deinde ut mater suum filium educat, sic DEUS nos sustentat, & conservat, imò solatur ut mater Esa. 66, 12. 13. Confer Esa. 49, 22. & 60, 4. porrò ut habet Poëta,

Sit licet in natos facies austera parentum,
Blanda tamen semper mens est, & amica voluntas,

Sic DEUS in commotione iræ, misereri recordatur Hab. 3, 2. non in æternum litigat, neq; in seculum iram asservat Psal. 103, 9. Mater etiam quantum potest, blandissimis verbis erudit filium: ita DEUS Psal 32, 8.

castigat,

castigat, ne cum mundo damnemur 1. Cor. 11, 32. Prov. 3. Hebr. 12. sed modicè Jer. 10, 23. 24. ut possimus sufferre 1. Cor. 10, 13. Mater pro viribus suis defendit filium; Deus etiam suos potenter protegit: & si qua alia piæ matris officia spectantur, in Deo longè plura & majora reperiuntur, ut se meritò matri hîc præferat, quippe quam longè superat affectu, affatu, effectu. *Affectu*, quia ejus amor est æternus Eph. 1. & maximus Hos. 11, 8 9. *affatu*, quia verbo suo sanat Sap. 16. 12. alit & conservat hominem Deut. 6, 3. Matth. 4, 4. Esa. 38, 16. Sap. 16, 25. 26. *Effectu*, quia mater sæpè non potest juvare, vide Mosis matrem Exod. 2. hic autem semper potest eripere, quia manus illius nunquam est decurtata Esa. 59, 1.

II. Loc. Comm.

QUia fit mentio infantuli & parvuli, id discimus, si velimus, ut DEUS materno amore nos prosequatur, oportere nos esse νηπίους Matth. 11, 25. & velut παιδία Matth. 18, 3. & 19, 14 hæc enim amat, & ex ore eorum sibi laudem parat Psal. 8, 3. Si quis autem non ita pendet à DEO, nec ut ablactatus, apud matrem componit ac sedat animum suum Ps. 131, 2. DEO non ita carus est, quia hic infirma elegit 1. Cor. 1. & vult se coli, ut patrem Mal. 1. Ne igitur nitamur vel nostrâ sapientiâ, vel aliorum potentiâ, sed ut filioli à patris hujus clementiâ unice pendeamus.

III. Loc. Comm.

DIscimus, quanta sit corruptio generis humani, siquidem belluis sunt deteriores, quæ non deserunt suos pullos, quod tamen quædam faciunt matres: tanto est mentis cæcitas, tanta cordis & voluntatis, pravitas, quemadmodum hæc ex parte explicata est, Psal. 10, v. 8 9. 10. Ecquid igitur mirum est, à DEO gravius puniri hominem, quando ita à DEO ornatus se infra bestias abjicit? Psal 49, 13. 21. 15. Videmus igitur, quantopere DEUS etiam detestetur istam crudelitatem matrum, quæ suos fœtus abjiciunt aut interficiunt, ut meritò à magistratu politico vicissim gravissimè in tales animadvertatur.

IV. Loc Comm.

SEd à talibus belluis revertamur ad DEUM Opt. Max. qui causam demum subjicit, cur fieri nequeat, ut nostri obliviscatur: quia in ma-

nibus suis sculpsit nos. *Primùm* veraciter promittendo in sacris literis, non enim potest se abnegare 2. Tim. 2, 13. 1. Sam. 15, 29. *Deinde* filium mittendo, & in mortem tradendo, ut ipsi transfigerentur manus Psal. 22. 17. ad quorum vulnerum vestigia suos territos ablegat discipulos Joh. 20, 27. *Deniq;* quia manus DEI notat ejus potentiam, & sculptura hæc decreti perpetuitatem, etiam nos semper protegendo, dum

In manibus Domini sors q; salus q; pii.

Cui nostro clementi protectori & constanti amatori adhæreamus fide firmâ, ut recipiamur tandem in tabernacula æterna.

DOMINICA CANTATE.

Psal. 50, 15.

MOses Exod. 14, & 15. in magnis calamitatibus constitutus DEO supplicat, ab eo eripitur mirabiliter; quod beneficium grato animo agnoscens, DEO cantico eucharistico agit agratias. Eum nos, ut servum DEI fidelem in totâ ejus domo Heb 3, 2. 5. decet imitari: nos, qui etiam hujus nominis omen quoddam habemus, & ex aquis damnationis per Christum principaliter, per Ecclesiam illam veram filiam Pharaonis (si spectes hujus nominis ἔτυμον) extracti: si quid mali deinceps in viâ, ex Ægypto hujus mundi in terram verè sanctam quæ ducit, nobis obtingit, DEUM gemitibus ardentibus invocemus, & ex corde contrito suspiremus cum Davide Psal. 144. rogantes, libera me de aquis multis, cum Christo ipso Psal. 69, 1. Salva me DEUS, quia aquæ pertingunt usq; ad animam: ita futurum est, ut & nos eripiamur, & Deus nobis transeuntibus per aquas afflictionum Esa. 43, 1. ubi abyssus abyssum invocat Psal. 42. adsit, nosq; manu forti liberet, ne planè inundemur Psal. 32. &, 42. Quod ubi factum fuerit, ad exemplum viri DEI Psal. 90, 1. Mosis sc. persolvamus DEO grates, & vota eucharistica; atq; ita nubem Domini sequentes, pede inoffenso properemus in cœlum. Si quis autem precationum & gratiarum actionum fuit artifex; certè David ille est, qui fuit amænus Psalmis Israëlitarum 2. Sam. 23, 1. ex illo igitur discamus precandi modum, vel ex unico ejus aphorismo Psal. 50, 15. Partes erunt tres.

I. Quæ

I. Quæ sit fundenda à nobis oratio.
II. Quæ à DEO speranda liberatio.
III. Quæ post eam instituenda gratiarum actio.

Domine, nescimus, quid petamus Matt. 20, Rom. 8. Tu igitur Christe Jesu, noster advocate 1. Joh. 2, 2, tuq; noster auxiliator, DEUS spiritus sancte Rom. 8. verba doce, linguam rege, cor incende, ut sit nostra oratio coram DEO, velut suffitus, & elatio manuum nostrarum, velut munus vespertinum Psal. 141, 2. ut ita ex malis liberati tibi, ô DEUS, gratias agamus verè immortales cum illis, qui in cœlis cantant ἐπινίκιον, suaviſſimum & gaudium gaudent maximum Apoc. 7, 9. 10, &c.

PRIMA PARS.

DArius Rex à suis consiliariis seductus ad ostendendam suam majestatem Dan. 6, 8. tale edictum promulgat: si quis per 30. dies aliquid petat à DEO aut homine, præterquam à Rege, projiciatur in foveam leonum. DEUS verò Rex regum meritò id honoris sibi dari postulat: quia vult dare, quæ prosunt, & potest dare, quæcunq; rogantur. Si quis autem invocat idola, in foveam leonis infernalis meritò projicitur. Ita Alexander Magnus, quum orbem ferè sibi subjecisset, se daturum promisit, quicquid rogaretur, sed verbis defuit fides. DEUM autem nemo aliquid fide oravit, quod non impetravit: Hunc igitur potiùs invocamus. Tale autem mandatum ipsi naturæ velut implantavit Rom. 1, 21. & pij statim ab initio mundi id sibi curæ esse demonstrarunt Gen. 4, 26. quando nomen DEI invocarunt. Postea autem, sæpè id fuit inculcatum Deut 6, 13 & 10, 20, & haud scio, an uspiam in Veteri Testamento dilucidius, quàm in hoc Psalmi versu. *Invoca* inquit, קְרָא clama voce altâ, mente intentâ, & invoca ME, qui sum DEUS fortis, Jehova illucescens ex Zion Psal. 50, 1. 2. cujus omnis bestia v. 10. volucres v. 11. qui sum excelsus v. 14. qui sum DEUS tuus v. 7. qui possum, qui volo juvare, invoca me *in die* & tempore omni *afflictionis*, etiam maximæ ac si ab hostibus undiq; obsidereris Psal. 3, 2. צָרַי. Consideranda igitur sunt hîc 1. Mandati excellentia. 2. DEI mandantis clementia & potentia & 3. nostra indigentia, quæ sunt causæ præcipuæ nos ad orationem fundendam exstimulantes. Mandati excellentia cernitur *primum* in mandantis majestate. Si obediendum jam omni

magistratui propter dominum 1. Pet. 2, 13. Rom. 13. multò magis illi ipsi immediatè præcipienti. Penes ipsum enim est imperandi potestas, nos manet parendi necessitas, tum ut consequamur præmia, tum ut vitemus pœnas: præcipuè nos, quibus illuxit ex Sion seu Ecclesiâ. Servus autem, qui novit voluntatem Domini, & non facit eam, vapulabit multis Luc. 12, 47. & ei, qui scit bonum facere, & non facit, peccatum est Jac. 4, 17. *Deinde* in objecti necessitate, invoca inquit. Præstemus igitur hoc ob mandati severitatem: siquidem non est in nostro arbitrio: & nostram DEO debitam servitutem. Cum enim dominus servo dicit, ito, eat, fac hoc, faciat, Matth. 8, 9. Porrò hîc verbo, *invoca*, monemur, verba non abesse plerumq; à precibus. Quando oratis, inquit Salvator Matth. 6. *dicite:* nonnunquam tamen tantùm est gemitus, Exod. 14. Etiam vide subjecti dignitatem, nam DEUS piis hoc mandat, qui reddunt vota sua excelso vers. 14. siquidem peccatores non audit Joh. 9. Non tam DEUS à pedibus & manibus aliisq; minùs nobilibus hominis partibus vult sibi præstari servitium; quàm à corde & linguâ, quorum beneficio & operâ hic cultus præstatur. Galli cantu ajunt terreri Leonem: revera Christianorum his vocibus terretur infernalis leo. Et quemadmodum clamore Israëlitarum Midianitæ in fugam convertebantur Jud. 7. ita hac invocatione, si sit seria, damnati Diaboli coguntur à nobis fugere. Confer Jacob. 4. 7 8 & 5. 16. 1. Pet. 5, 8. 9. Et quidni libenter præstemus domino nostro hunc cultum, qui est tàm clemens, ut det, quæ rogamus; tàm potens, ut possit longè plura ac majora præstare, quàm cogitamus Eph. 3, 20. Est enim אל DEUS fortis vers. 1. & Jehova, qui dixit & facta sunt Psal. 33, & 148. Non igitur ad alia illegitima media decurramus, non Diabolum adoremus, quod impudenter flagitat Matth. 4. non mundum amemus, aut in hominibus fiduciam ponamus Psal. 118. sed invoca ME, me solum Matth. 4, 10. & hæc est DEI illa clementia, hinc inde in sacris deprædicata Exod. 34. Psal. 103. Joel. 2. Jon. 4. Cui oportet conjungere ejusdem omnipotentiam Genes. 17, & 18 Num. 11. Luc. 1. ut ita de voluntate ac facultate oranti constet, & libenter ad DEUM ut Patrem & dominum accedat, cum timore ac tremore Psal. 2. Phil. 2. Hoc igitur incentivum licet sit longè efficacissimum; tamen adhuc nos urget nostra indigentia.

tia. Ad Davidem, quando spes erat, fore ut mox ad clavum Reipub. constituatur, se conferebant omnes angustiâ pressi 1. Sam. 22, 2. multò magis ad DEUM dominum omnis carnis, & Regem Regum accedamus cum fiduciâ, ut ita impetremus gratiam. Dies autem angustiæ & mali vel est in animo vel corpore, vel est dies angustiæ ratione malorum spiritualium vel corporaliũ. Tu igitur, qui animo deficis & morti vicinus es, accurre ad hanc vitam; qui eges, accede ad has divitias; qui ægrotas, veni ad hunc medicum; qui opprimeris, veni ad hunc redemptorem: sed veni, dum est adhuc dies angustiæ, hoc est, tempus gratiæ, quo affligeris. Nam postea, quando erit nox, quâ nemo potest operari Joh. 9, 4. occlusa erit janua Matth. 25, 13. & frustra pulsabis sidera tuis querulis vocibus cum divite epulone Luc. 16, 17. & hæc est à nobis miseris effundenda oratio: quæ verò jam porrò speranda liberatio?

SECUNDA PARS.

Dicunt illi Emmaunta proficiscentes, licet falsò; sperabamus futurum, ut ille Jesus Nazarenus liberaret Israëlem, sed nondum id apparet Luc. 24. falsò inquam, quia qui liberaverat eos, jam unà ibat. Nos igitur rectius & firmius credamus, quum alios juverit DEUS in quibuscunq; calamitatibus, non posse fieri, ut jam manus ejus sit abbreviata, Num 11. Esa. 59. Ita enim promittit omnipotens, *eripiam* seu eruam *te* חִלַּצְתִּיךָ exuit, expedivit, ut cum vincto demimus vincula. Jam vide, unde auxilium nostrum? à Domino videlicet, qui fecit cœlum & terram Psal. 121, 2. qui est adjutor in oportunitate Psal. 9. nam vana est auxiliatio humana Psal. 108, 13. vide quantum præstet hic Rex regi Israëlis, quem cum in summis angustiis inclamabat quædam mulier, serva me, mi Rex: respondet, quî possum? num ex area, an torculari? 2. Reg. 6, 26. nostro autem Jehovæ sunt exitus, etiam contra ipsam mortem Psal. 68, 21. Et jam vide, quantum auxilium nobis promissum, non in unum diem aut horam, sicut blasphemè finxit Lucianus, DEUM ad certam diei cujusq; horam attendere ad preces hominum, postea securum ævum agere, & si quis fortè tunc veniat oratum in tempore, impetrare aliquid, reliquos incassum plorare, & nihil reportare. *Eripiam* inquit, quandocunq; opus fuerit, & ex quacunq; afflictione. Eripuit hic promissor liberalis Noachum ex diluvio, Lothum ex incendio, Abraha-

mum ex Regis odio, Josephum ex carcere, Mosen & Israëlitas ex ergastulo, Davidem ex Saulis manibus, Hiskiam ex mortis faucibus, Petrum ex desperationis periculo, Mariam Magdalenam liberavit à Diabolo, vide Hebr. 11. Syr. 44. 45. 46. 47. Eripit idem hodie multos terrâ ac mari, & non derelinquit, qui confidunt in eo. Eripiet verò tandem suos ex omni malo Luc. 18, 7. 8. Jam considera quoq; quòd sit illud auxilium promissum valdè promptum. Ne quidem semper manet DEUS, dum rogetur; sæpè antevertit, & omnes ad orandum incitat hac suâ promissione, *Eripiam te.* Gideon à DEO constitutus populi liberator, ubi clanxisset saltem buccinâ, convocati Abi Hezeritæ secuti sunt eum Jud. 6, 34. Quantò igitur promptius accurrere debent omnes afflicti? quum DEUS buccinâ verbi Esa. 58, 1. Jer. 4. per præcones curat homines ad se vocandos; præsertim ii, quos DEUS Pater juvit, ut notat Hebræum nomen: ita futurum est, ut reportent tandem victoriam. Sed quum in futuro dicit, *Eripiam te*, etiam illud discis: etsi differt auxilium, non tamen aufert, modò sit, qui sufferat: si non in hâc vitâ te eripit, certè eripiet in altera, ubi omnes lacrymas absterget suorum, & quos ad momentum dereliquit, æternùm solabitur Esa. 54, 7. 8. quemadmodum patet de Lazaro Luc. 16 Tu igitur tantùm confide, quandò moram fecerit, veniens veniet, & non tardabit. Hab. 2. Psal. 27. Quem autem liberat DEUS ille fortis? eripiam *te*, qui me invocas in nomine filii, & vota tua solvis excelso; qui ergà DEUM piè, ergà proximum justè, erga teipsum castè vivis Tit. 2, 12. Abraham Lothum eripit, quia frater ipsius est, & sanguinis conjunctione ipsum attingit: Sic Christus liberat fratres suos, & quotquot ipsius vestigia insistunt Psal. 145, 18. 19. 1. Pet 2. ac secundum voluntatem DEI petunt 1. Joh. 5, 14. Atq; hactenus hîc est notanda DEI promptitudo, & promissionis certitudo.

TERTIA PARS.

QUando autem impetrarunt pii, quid tum restat? Parentes Simsonis, audito, nasciturum sibi filium, qui redimat Israëlem, DEO agunt gratias, & sacrificium offerunt Jud. 13. Nos itaq; longè justius jam eruti à tanto Redemptore, grates persolvimus, & juvencos labiorum nostrorum offerimus Hos. 14. Heb. 13. hac de re ita præcipit noster Psalmista, vel potius DEUS per eum: *& tum glorificabis me*, gloriam mihi

mihi tribues, & profiteberis, te mihi tuam salutem, rem, decus & omnia debere soli, mihi ob justitiam, misericordiam &c. deberi gloriam; tibi autem faciei confusionem: illa enim duo membra hîc possunt tractrari, humanæ indignitatis confessio, & divinæ benignitatis professio: quis enim DEUM glorificare jubetur? ille qui est DEI populus, & Israël Psal. 50, 7. quiq; opponitur improbo v. 16. ille qui quàm maximè suam indignitatem agnoscit Psal 106, 2. Dan. 9, 5. 18, 2. Cor. 12, 9. Quantum enim homo sibi detrahit, tantum DEO tribuit, & contrà. Proinde, ut non placent DEO illi confidentes sibi ipsis, dum orant Luc. 18. ita nec ritè gratias agere queunt, qui se esse indignos DEI gratiâ non profitentur: contrà ut is, qui se accusat, à DEO excusatur; ita & ille, qui se servum inutilem esse confitetur Luc. 17. DEO gratadicere & facere potest, ut patet exemplo Dan. cap. 9. Nos enim nihil meremur, nisi iram & pœnam; sed quod nondum sumus consumpti, summæ misericordiæ divinæ est Thren. 3. illam igitur exaltemus & deprædicemus, quamvis ejus majestate condignam gratiarum actionem fundere nequeamus Syrac. 43, 32. 34. Fit verò hæc gratiarum actio *primùm corde*, beneficia DEI admirando ac magnificiendo: *deinde ore & verbis*, apud alios eadem prædicando & extollendo: *tandem opere & factis*, piè vivendo. Sicut enim malâ vitâ nomen Domini dicitur blasphemari 2. Sam. 12. ita contrà DEUS glorificatur Matth. 5, 16. per bona opera 1. Pet. 2, 12. quæ sunt velut sacrificia eucharistica in Novo Testamento Rom. 12. Heb. 13. 1. Pet. 2, 5. Et quemadmodum hæc in Veteri Testamento erant vel publica, vel privata ratione offerentium: ita in Novo Testamento ratione locorum, ubi funditur talis gratiarum actio, est vel publica vel privata: utraq; autem dat DEO laudem justitiæ, quando considerat promissionis impletionem; laudem omniscientiæ, quando perpendit amoris divini inclinationem & durationem: laudem potentiæ, quando respicit ad liberationis ac periculi magnitudinem. Dicamus igitur & nos liberati: illi Regi totius mundi, incorruptibili, invisibili, soli sapienti & potenti sit honor & gloria in seculorum secula, Amen 1. Tim. 1, 17.

DOMI-

DOMINICA VOCEM JUCUNDITATIS.

Prov: 30.7.8.9.

SAlomo in templo suo duas columnas erigebat, quarum dextram יָכִין i.e. stabiliet & sinistram בֹּעַז i. e. in ipso robur est, ut illas in porticu templi adorantes respicerent, & cogitarent, Deum promisisse se erecturum & stabiliturum suam Ecclesiam per eum, qui esset omnipotens, seu filium suum. Confer 1. Reg 7, 21. Luc. 1, 69, 54, 55, atq; ita orarent cum fiducià, per & propter illum Dominum se exaudiri Dan: 9. Idem ferè duobus nominibus à se factis ex instinctu Sp: S, Christoq; impositis indicat Salomo Prov: 30, 1. ubi eum vocat אִיתִיאֵל id est DEUS fortis & אֻכָל potens, ut in ipsius nomine tutò audeamus omnia petere Joh. 16. quod ipse suo exemplo ostendit ibidem v. 7. 8. 9. Sapientissimi, à Christo, qui est sapientia Patris, quando abiimus, hæc est oratio, & proinde digna, quam velut exemplar imitemur, quod ut fieri tantò rectius possit, considerentur jam tres ejus partes

I. Præfatio
II. Oratio.
III. Ejus ratio.

Domine, doce nos orare, Luc. 11, 1. & in te DEO vivo sperare 1. Tim, 6, 17.

PRIMA PARS.

MOses suis precibus hoc tandem impetrabat, ut terram sanctam eminus adspiceret: Nos possumus exorare, ut in hâc vitâ DEUM videamus, ejusq; voluntatem; in scripturâ cognoscamus: nam sermo DEI purgatissimus est, scutumq; recipientibus se ad eum v. 5. Inde Salomo edoctus, quid potissimum sit petendum à DEO, ita nobis præit, DEUS, Domine cœli & terræ, duo mihi dedisti, corpus interiturum: & animam immortalem, ut utrumq; rectè curetur, meum est votum, proinde *duo peto abs te*, & quidem uti decet hominem pium magnâ cum confidentiâ, *ut non prohibeas* illa *à me*, sed mihi concedas *tantisper dum vivo*, & nondum morior. Nam si illa in hâc vitâ possedero, ad alteram certissimè pervenio, & de morte in regnum cœleste transeo.

I. LOC.

I. LOC. COMM.

DUo quotidie sunt cogitanda, DEUS & proximus in Decalogo, duo Domini, DEUS & Diabolus, Matth. 22. Cœlum & infernus, duo animarum post hanc vitam receptacula in Symbolo Marc: 16, 16. Joh. 3. 18. Duo gratiarum genera nempe positivarum & privativarum, & duo bonorum genera spiritualium ac corporalium in oratione dominicâ Matth. 6 9. Duo in Sacramentis, elementum terrestre & res cœlestis, imò duo Sacramenta 1. Joh. 5, 6. duo Testamenta 2. Cor, 3, Gal. 4, 24. duæ partes hominis essentiales, & duæ vitæ spirituales, altera hujus, altera futuri seculi. Hæc cogitans Salomo duo petit, & nos, ut ea curemus, monet. Die ultimo hebdomade Israëlitæ cibum in duos dies sibi comparabant, Exod. 16. Nos quocunq; die (quia nescimus, quid serus vesper vehat, & an adijciat hodiernæ crastina summæ tempora Jova bonus) in hâc vitâ id discamus, & reponamus in animæ thesauro, quod perduret in cœlis, & vitâ alterâ, uti monebat Salvator Matth. 6, 20. nunc cibemus animum cœlesti mannâ Joh. 6. ut vitâ æternâ cum Abrahamo, Isaaco, & Jacobo perpetuò discumbamus Matth. 8.

II. LOC. COMM.

ORatio debet esse ardens flagitatio, quod verbum hebræum שָׁאַל innuit, hoc est, fiat in Spiritu & veritate Joh. 4. DEUM quasi constringat, ut David Psal. 27. 8. facit. Confer Jacobi luctam Genes. 32, 26. Oratio justi plurimum potest, si fuerit seria Jac. 5. 16. quod probat exemplo Eliæ claudentis & recludentis cœlum suis precibus 1. Reg. 17. & 18. vid: Sirac: 35, 20. & quid multis? precum efficaciam commendat vates Regius Psal. 141, 2. Christus Luc. 18, 1. Paulus 1. Thess. 5, 17, 18. Jac: c. 1, 5. Dum verò David comparat preces sacrificio, id autem in V. T. sæpissimè cœlitus fuit accensum Gen. 4. & 15. Jud. 13. 1. Reg. 18. &c. id docetur, neminem posse ita precari, ut in cœlum pertingat oratio, & placeat, nisi cœlitus fuerit ipsi datus Spiritus sancti ignis.

III LOC. COMM.

QUando Salomo dicit, peto abs TE, & se refert ad eum, de quo antea egit, monemur, quorsum sit nostra oratio dirigenda in periculis: non ad homines, ipsorum enim auxilium vanum Psal. 62. non ad demortuos Divos, qui ignorant nos Esa. 63. multò minus ad Diabolum

confugiamus; sed ad unicum & solum verum Deum Matt. 4,10. Ps.50, 15 Ut omnia flumina in mare se exonerant; sic omnis molestia Deo reveletur ac commendetur. Salomonis dignitas etiam inde commendatur, quòd ipse in excelso throno residens omnibus jus dederit: Verùm multò magis hinc elucet Dei majestas, quod is populos totius terræ judicet Gen. 18. Ps. 67. Ideoq; pressi huc confugiamus, & nos nobis administrari petamus; si quid deest, ab hoc divite Rege petamus.

IV. Loc. Comm.

PEtendum est cum omni fiduciâ, fore, ut voti compotes reddamur, si secundum ejus voluntatem petamus 1. Joh. 5, 14. Joh. 16, 23. Jac. 1, 6. Heb. 4, 16. vide Davidem contra Goliathum pugnaturum.

V. Loc. Comm.

SAlomo petit, sibi hæc dari, antequam moritur: Indicio est, post hanc vitam non esse locum precibus. Quorsum ergo Pontificiorum purgatorium? ad hoc conducit, ut sit nummorum repertorium. Quas vestes & calceos in deserto habebant Israëlitæ, illa etiam in terram sanctam usq; durabant Deut. 8, 4. & homines opera sua sequuntur Apoc. 14, 13. nam qualem te in morte invenio, talem te judico Luc. 19, 22. Eccles. 11, 3. quam itaq; puritatem homo in hâc vitâ non habet, post illam aliorum operâ non adipiscitur.

Secunda Pars.

QUando Pharao Josephum jam proregem Ægypti fecerat, etiam de victu & amictu ipsi prospiciebat Gen. 41. Sic etiam Deus, quando nobis jam constituit dare regnum Luc. 12, 32. etiam reliqua omnia, quantum prodest, abundanter præbebit ad fruitionem 1. Tim. 6, 17. Primùm igitur id quærendum, tùm reliqua adijcientur Matth. 6. si modò in filiali fiduciâ flagitentur. Hoc noverat Salomo, ideoq; bona animi prius petit, deinde corporis: non verò ita nugatur, ut ille stolidus Poeta, & multi cum illo cogitant.

Sed satis est orare Jovem, qui donat & aufert,
Det vitam, det opes, æquum mî animum ipse parabo.

Sic orat Salomo, fac, ut pius sim in Deum, & probus ac bonus erga proximum; *Vanitatem* הֶבֶל id est, omne id, quod est in sacris præter tui cultum verum, & præcipuè idololatriam, quæ est res vanissima, quippe

quæ

quæ occupata est circa vanitates vanissimas Jon. 2, 9. *& verbum ac rem* (דָּבָר enim utrumq; significare alibi prolixè probatum est) *mendacij*, quo circumveniam proximũ, *elonga à me*, quàm longissimè à me amove, & fac, ut te ex puro corde colam, proximumq; sincerè diligam. Hæc sint animi, & potissima bona. Deinde, quia sine bonis hujus mundi hanc vitam vivere non datur, & tàm in copiâ, quàm inopiâ nimiâ possit homo grandi flagitio se commaculare, te, Deus, rogo, *paupertatem*, in quâ omnium rerum egenus degam, vitamq; miserè quasi traham, *aut divitias* magnas *ne des mihi*, nam aurum multa multis svasit perperam. Quid igitur vis? Tu Deus es optimus paterfamilias, nosti quid & quantum mihi prosit: tu pro tuâ sapientiâ *ale me cibo demensi mei* (חֹק enim aliquoties demensum notat, & partem constitutam Levit. 10, 14. Gen. 47, 22 Lutherus eleganter vertit, Laß mich aber mein beſcheiden theil Speiſe dahin nehmen/ & vix scio, an elegantius verbum הַטְרִיפֵנִי quod è טָרַף rapuit, reddi potuerit. Nam si habemus victum & amictum, iis esse possumus contenti 1. Tim. 6, 8.

I. Loc. Comm.

IDololatria, ut omnis mali fons, est omnium maximè fugienda. Ea autem est non tantùm, quando idolum aliquod aut numen fictum adoramus, sed quandocunq; rem aliam Deo præstantiorem aut cariorem habemus: quomodo Apostolus etiam avaros, qui opes plus nimio diligunt, vocat idololatras Eph. 5. seu idololatria, quandocunq; homo confidit rei vanæ tanquam æternæ, impotenti ut Omnipotenti, unde h. l. dicitur vanitas. Est enim maxima vanitas, relicto eo, à quo sunt omnia, deficere velle ad alia, quæ vel sunt ab eo, vel planè non sunt nisi nominetenus 1. Cor. 8, 5. Vide autem prolixè descriptam idolorum omnium vanitatem Psal 31, 7. & 115. 4. Esa. 41, 29. & 44, 5. & 46. 6, 7. Jer. 10, 2. Dan. 5, 23 Zach. 10, 2. Sap. 13. & 15 Baruch 6. Quàm vanum erat, Sacerdotes Baalis eum invocare, & sua corpora lacerare? 1. Reg. 18. Quàm vanum item Israëlitas vitulum pro Deo adorare? Quàm non modò vanum, sed etiam inhumanum Moloch offerre suos liberos? ah quorsum dementia multos perduxit miseros! quando à verò Deo ad vanitates discesserunt. Meritò igitur ex contrario oramus, Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua.

II. LOC. COMM.

OMnium turbarum in mundo causa sunt fraudes & doli, sine quibus nulla fit injuria: proinde rectè rogat Salomo animum erga DEUM pium, erga proximum candidum: & possumus hoc votum cum illis tribus ultimis in oratione dominicâ conferre. Quando enim alios decepimus, rogamus, ut DEUS debita demittat; ne nos verò Diabolus decipiat, oramus, ne nos inducas in tentationem, ne alia mala nos seducant; ultimum votum, libera nos à malo, & remove à nobis remquamcunq; mendacii.

III. LOC. COMM.

DIvitiæ quidem sunt donum DEI, veruntamen quia

Difficilè est æquâ commoda mente pati,

meritò deprecatur hoc respectu Salomo divitias maximas. Nam

Sæpe solent auro multa subesse mala.

vide divites epulones Luc. 12. & 16.

IV. LOC. COMM.

DEUS magnus ille & prudentissimus paterfamilias, unicuiq; suum dat demensum & donorum & bonorum Matth. 25, 14. Luc. 19, 12. videat modò unusquisq;, ut benè sibi concreditis utatur, quò possit rationem reddere Luc. 16, 1. &c. Inservit hoc ad exhortationem, ut quisq; diligenter munia vocationis obeat; & ad αὐτάρκειαν, ut quisq; suâ sorte contentus vivat; siquidem habet suum demensum. Quòd si Deus majori eum dignum munere viderit, facilè ad altiora evehere poterit. vide Josephum, Davidem, Estheram, Danielem. Interim quisq; majora sibi ne appetat Sir. 3, 21. neq; aliis opulentiam magnam invideat Ps. 37, 1.

- - - licet sub paupere tecto
Reges & Regum vitâ præcurrere amicos. Hor. l. 1. Ep. 10.

TERTIA PARS.

QUæ autem hujus optatæ frugalitatis ratio? illa,

Medio tutissimus ibis, & ut ait ille,
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim
Si pede major erit, subvertet, si minor, uret,

Ita enim pergit Salomo: divitias nimis magnas ne des mihi, ô Deus,

qui

qui sum tuæ admonitionis severæ & humanæ perversitatis memor: tu dixisti Israëlitis, ne, quum saturati, & omnia eorum bona aucta fuerint, efferat se animus eorum, & obliviscantur DEI sui, qui dedit ea omnia Deut. 8,10.11.12.13.14. sed nihilominus saginatus Jeschurum (sic dicitur Israël synecdochicè à יָשָׁר id est, rectus fuit vide c. 33, 5. 26. Esa. 44, 2. licet pleriq; à vero DEO recessissent) recalcitravit, adeò, ut diceret Deus, saginatus es, obesatus es, adipem obduxisti &c. Deut. 32,15. ne idem mihi contingat, has deprecor, *ne, postquam saturatus fuero, ementiar*, & non agnoscam ex manu DEI hæc esse omnia, sed meæ prudentiæ adscribam cum Nebucadnezare Dan. 4, *ac dicam* cum Pharaone Exod. 5,2. *quis est Jehova*? non agnosco ullum superiorem: aut ne contrà, si ad nimiam egestatem redigar, & *pauper factus fuero, furer*, aliis sua bona vi vel palàm per latrocinia & rapinam, vel clam aut per furta abripiam, aut per dolos auferam, quibus ut fides adhibeatur, perjuria addam, & prætexens nomen DEI meis cupiditatibus habeam, unde vivam, etiam arreptâ quâvis pejerandi occasione (quod phrasis hebræa תִּפַּשְׂתִּי שֵׁם prehendam nomen, innuit) *abutar nomine DEI mei*, quod gravi comminatione additâ in Decalogo est prohibitum Exod. 20,7.

I. LOC. COMM.

VErum est, quod dixit Salomo Prov. 1,32, quies fatuorum interficit eos, & tranquillitas stolidorum perdit eos. Conf. Ps. 73,5. &c. Jer. 48, 11. Job: 21,1. Soph: 1,12. exempla subjice Jeroboami ad regnum evecti 1. Reg: 12. Amasiæ 1. Reg: 14. Osiæ, Manassis, Nebucadnezaris, Herodis, qui suâ felicitate sunt abusi: quò etiam referri potest exemplum Davidis, de quo prolixè 2. Sam. 11. illud enim, eritis sicut Dii Gen: 3. semper adhuc hominum mentibus inhæret, & proinde, si quando fortuna lætior arridet, se ipsos extollunt, nisi DEUS cruce illos Spiritus deprimat. Psal: 119, 71. Ut enim prudentes hortulani luxuriam segetum, plantarum, vitium, arborumq; removent nimiam, ut ipsæ ferant fructum; Sic DEUS optimus ille agricola Joh: 15.

II. LOC. COMM.

JLli omnes DEUM abnegant, qui non agnoscunt, eum esse solùm datorem omnium, ut illi, qui suo reti sacrificant Hab: 1, 16. dicuntq;

Deo; notitiâ viarum tuarum non delectamur Job. 21, 14. 15. Mentiri autem dicitur improbus DEUM, quia & ex libro naturæ & scripturæ novit, non tantùm esse Deum, verùm etiam esse colendum: nam Deus unoquoq; mane jus suum edit in lucem: non deest Propheta, sed nescit iniquus erubescere Soph. 3, 5.

III. LOC. COMM.

ETiam hinc liquet, quàm grande peccatum sit furari alii sua bona. Quia enim Deus ipse unicuiq; dedit suum demensum, id autem ereipi, quomodo placere posset summo patrifamilias, ita turbari in magnis hujus mundi ædibus. Alia autem furta sunt publica, ut expilationes & nimiæ exactiones subditorum à Principibus & Regibus factæ vid. Dan. 4, 24. quibus tamen sæpissimè prætexuntur alia jura à quibusdam adulatoribus suggesta & pravè detorta vid. Prov. 30, 15. Hos. 4, 18. Mich. 2, 2. 3. 4. proinde sint illi memores illius, quod scripsit olim Tiberius ad provinciarum præsides: Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. Alia autem sunt privata, ut Achantis Jos. 7. Judæ Joh. 12, 6. Poterat his DEI vicariis & exemplum DEI misericordis, benefacientis omnibus, ejusdemq; præceptum, quod debeant rectè judicare Psal. 82. ac esse εὐεργέται Luc. 22, 25. sufficere. Tantum autem hoc visum fuit Salomoni flagitium, ut hoc potissimùm cum idolatriâ & mendacio voluerit deprecari.

IV. LOC COMM.

ETiam temeraria juramenta, quorũ hodie apud multos nullus neq; modus, neq; numerus, quo loco habenda sint, hinc videmus, nimirũ sunt adeò detestabilia in oculis DEI, ut nihil supra. Si quis Cæsaris, Regis, aut Principis nomine turpiter abuteretur, sine dubio crimen læsæ majestatis commississe diceretur: Et minori jure hîc utatur summus monarcha, DEUS Optimus Maximus? O cœcitatem hominis! O lenitatem numinis! quòd non statim, ut illi sua fulmina mittit, sed spacium resipiscendi concedit. Quisquis igitur hactenus furatus est, ne furetur deinceps Eph. 4, 28. qui temerè juravit, ne amplius ita nomen DEI in vanum usurpet Exod. 20. sed suâ sorte contentus εὐθυμείσθω semper cogitet, quam hîc optat Salomo. Nos suspiremus quotidie cum Augustino: Domine, da mihi nosse te, nosse me, da, sic vitam nostram transigamus, ut æternùm apud te degamus.

DOMI.

DOMINICA EXAUDI.

Psalm. 143, 10.

QUum nos, quid potissimùm petamus, nesciamus Rom. 8. haud scio, an hoc, quid potissimùm oremus, dilucidius nobis & rectius quicquam præmonstret, quàm à Salomone habita oratio, & à Deo addita approbatio 1. Reg. 3. Quando enim ipse Gibeone sacrificaverat, & mille holocausta obtulerat; dat DEUS ipsi optionem, petat quodcunq; velit: ille verò neq; vitam longævam, ut voluptati dediti, Luc. 12. neq; divitias amplas, ut avari 1. Sam. 25. neq; honorem, ut ambitiosi Matth. 20. neq; suorum inimicorum vitam, ut iracundi Luc. 9. rogat: sed animum intelligentem, ut possit discernere bonum & malum. Sic & nos ut simus DEO cari ac dilecti filii cum Salomone, 2. Sam 12, 24, 25. amemus etiam DEUM cum ipso 1. Reg. 3, 3. ambulando in statutis Davidis, Patris ac fratris nostri Jesu Christi, & pacem ab eo quàm maximè præscriptam Joh. 13 14. 15. colamus (ut ita omen nominis Salomonis habeamus) deinde in monte (Gibeon enim si ἔτυμον spectes, notat editum collem) DEI seu Ecclesiâ, nostra sacrificia offeramus, ardentem fide orationem, & seriam gratiarum actionem Psal. 141, 2. Non autem petamus illa potissimùm & primò, quæ ad hanc vitam tantùm spectant; multò minùs, quæ ex pravo carnis affectu proveniunt: sed animum rectum & Spiritum sanctum, Luc. 11, 13. qui solus potest ducere in omnem veritatem Joh. 16. præit David in Ps. 143, 10. consequamur tanti Regis ac Prophetæ ductum. Membra possunt constitui duo, dum docemur, quæ roganda potissimùm.

I. DEI veritas allucens.

II. Spiritus sancti bonitas ducens.

Domine, nos erramus ut oves Esa. 53, Psal. 119. ult. verum ignorando Rom. 3. bonum non appetendo Psal. 14. Tu autem per desertum Israëlitas in terram sanctam columnâ ignis & nubis duxisti: nos igitur etiam ad te suspirantes, per desertum hujus mundi vagantes, scripturæ igne illumina & rore satia, ut pede inoffenso pergamus usq; in diem Jesu Christi Phil. 1, 10. & perveniamus ad civitatem Dei viventis, cœlestem Jerosolymam, ac myriadas Angelorum Heb. 13, 22.

PARS

PARS PRIMA.

RECtissimè senior Heli ita instruit Samuelem, ut, quum Deus ipsi apparet in somnis, respondeat, loquere Jehova, quia audit servus tuus, 1. Sam. 3, 9. & nos à presbyteris nostris, qui nobis viam ad cœlum & excelsum Dei montem monstrant (עֲלִי enim ab עָלָה, ascendit, rectè potest derivari) qui volumus non tantum audire, sed etiam esse Samueles, qui audiant Deum, & ab ipso audiantur Judic. 9, 7. moniti, hoc non in labiis, sed præcordiis ratum habeamus promptitudinis nostræ devotum obsequium, loquere & præcipe Jehova, quia nos servi tui obediemus. Talis Dei servus erat David, vir quidem secundum cor Dei Act. 13. sed tamen nondum in hac vita perfectus: unde severitatem judicii divini deprecatur Psal. 143, 2. & se nihilominus à Deo exaudiri petit v. 1. præcipuè autem petit se eripi ab inimicis suis, quia apud Deum sibi esse latibulum firmiter sperat v. 9. Psal. 91, 1. &c. idq; beneficium ut sit proprium & diuturnum, petit, se tegi & regi, doceri & gubernari; *doce me*, sis mihi magistri loco, qui erudit discipulum suum, verum, rectum, atq; decens præmonstrando & doce me, non tantùm scire, sed etiam facere (qui enim scit bonum, & non facit, peccatum est ei, Jacob. 4, 17.) *beneplacitum tuum* רְצוֹנֶךָ deinen Wolgefallen/ ἐν ᾧ εὐδοκεῖς: & hoc flagito, non quia mereor, sed quia tu me tibi clientem effecisti, & servum tuum esse voluisti, quia *tu es Deus*, quem non tantùm judicem totius orbis agnosco, sed Deus *meus* es, quem fide verâ colo, & propitium mihi esse scio.

I. LOC. COMM.

IN his mundi erroribus, quia opus habemus doctore, si quis optandus est ex omnibus, is Deus Opt. Max. est. Is enim est veritas; ideoque qui ipsius verbum sequitur non errat, aut mendacium amplectitur; est bonitas, ideoq; non invidet nobis quicquam illarum rerum, quas scire debemus, imo unoquoq; mane jus suum edit in lucem Soph. 3, 5 est magnus ille doctor, qui inclamat terram ab ortu solis, usq; ad occasum ejus Psal. 50, 1. sed è Sione tamen perfectione pulchritudinis illuxescit v. 2, proinde petit David rectè; doce me, non modo documentis in naturâ extantibus, sed monumentis scripturæ certissimis, Psal. 147, 19, 20. Docemur enim potissimum libris, & hîc quidem sacris,

sacris, qui tantùm in Ecclesiæ thesauro. Discamus igitur ita orare in quocunq; malo; DEUS doce me, quomodo possim bonum mihi comparare, & malum vitare; ubi tu doces, ibi homo multum proficit. Ita enim Moses statim fit disertus Exod. 4. David redditur fortis 1. Sam. 17. & 30. Psal. 144. Apostoli omnium linguarum & rerum sacrarum periti Actor. 2.

II. LOC. COMM.

SI David, virita à DEO illuminatus, & tam pius, necesse habuit DEUM rogare, ut ab ipso doceretur; quantò magis nos illum Doctorem nostrum fieri exoptamus? qui non sumus tantis donis præditi; nos in ordine Ecclesiastico, doce nos, Domine, pascere Ecclesiam, quam tuo sanguine redemisti Act. 20. in ordine Politico cum Salomone doce nos Domine, & da intellectum, ut possimus justum judicium ferre 1. Reg. 3. Psal. 72. in ordine œconomico probare illa, quæ justa sunt & utilia, Phil. 1, 10.

III. LOC. COMM.

NOn sufficit tantùm scire voluntatem Domini, aut dicere hypocriticè, Domine, Domine Matth. 7. sed oportet etiam facere Joh. 13, 17. & 15, 14. Proverb. 3, 3. & 22, 17, 18, 19, 20. & quia non est in viribus humanis, siquidem DEUS dat velle ac perficere, Phil. 2, meritò rogat Psalmista; doce me *facere beneplacitum tuum*, juxta legem piè vivendo, juxta Evangelium rectè credendo Joh. 6. Confer. 1. Thess. 4, 3 Eph. 5, 17. Joh. 6, 39. 40. DEUS mavult obedientiam, quàm sacrificium 1. Sam. 15, 22. Prov. 21, 5. Esa. 1. 10. Hos. 6, 7. Mich. 6, 8. Adde quod rogemus, non ut nostrum beneplacitum, sed DEI fiat, ut in oratione Dominicâ petimus, & Christus præit Luc. 22. v. 42.

IV. LOC. COMM.

DOcemur, ob quid exauditionem nobis polliceri queamus, nempè DEI gratuita misericordia, & Christi meritum sunt illæ causæ, ob quas DEUS nos docet ac ducit; siquidem servat hominem ob bonitatem suam, quia bonus & rectus est Jehova, idcirco docet peccatores viam suam Ps. 25, 8. Imitemur ergò Davidem, & exaudiri cupientes Dei promissionem urgeamus Ps. 27, 8. quia Deus meus es, proinde facias, ut luceat facies tua mihi Num. 6, 25. ut faciam, quod tu vis, non quod ego, quod caro, mundus, Diabolus vult, sed tibi grata dicam, ac faciam soli.

SECUNDA PARS.

SEd unde nobis tantum bonum obtingit? ut corpus sine spiritu nil agit, aut operatur; ita nec homo quicquam potest sine sacro spiritus sancti numine. Nam ut ille initio mundi omnia fovens Genes. 1. & postea aspirans ossa arida vivificat Ezech. 37. ita etiamnum humana corda mortua exsuscitat, tarda incitat, flectit quod est rigidum, fovet quod est frigidum, rigat quod est aridum. Hinc adeò anxiè petit David *Spiritus tuus*, imò spiritus DEI & tecum, ô DEUS, ejusdem majestatis & potentiæ, siquidem verus DEUS (quod alibi prolixe probatur) & hîc inde probarunt quidam veteres, quòd solus DEUS nos rectè ducere ac docere queat: & quia etiam est ratione ministerii quidam Spiritus DEI malus à Jehovâ 1. Sam. 16, 15. 16, 17. Spiritus tuus *bonus*, qui bonus est essentialiter, & efficit in nobis omne bonum *deducat me* (תַּנְחֵנִי cujus verbi quæ sit emphasis vide Psal. 73, 24.) *in terra rectitudinis* per viam planam, ut non offendam, sed sine offensione tui, quæ fit per peccata, aut alterius, quæ fit per scandala, pergam ad metam mihi præfixam, & ita ἐννομῶ χριστῷ 1. Cor. 9, 21. sine magnâ ἀνομίᾳ. 1 Joh. 3, 4. rectus corde per imputationem justitiæ Christi inveniar Psal 32, 1. 2. 11.

I. LOC. COMM.

MUlti multa petunt, sed parum impetrant: ratio, quia malè orant Jacob. 4, 3. Optat Tantalus & Midas divitias, Phaethon majora viribus, Cæsar honores, Epicurus Voluptates: & si modo rem rectâ reputamus viâ, multi Christiani cum illis Ethnicis idem summum bonum sibi proponunt, & inquirunt, falluntur autem plurimùm. Davidem audi, & intelliges, quid sit petendum; videlicet Spiritus sancti gratiosa præsentia. Ubi enim illa, ibi alexipharmacum est contra omnia mala, ibi non metuit maris fluctus Petrus; non horrent flammas ignis tres Danielis socii; non timet hostem immanem David; non curat honores & delitias mundi Moses; non formidat mortem Paulus; non est animo malè, quia adest lætitiæ dator; non cruciat odium, quia cor inflammat hic sacer amor; non torquet invidia, quia affectum pravum correxit hujus gratia. Ad summam, in quem Spiritus DEI gratiosè irruit, in eo omnis anxietas & calamitas corruit.

II. LOC.

II. LOC. COMM.

VErùm multos hoc tempore Spiritus DEI malus agit, quosdam ad ad avaritiam, alios ad libidines, plerosq; ad compotationes; sed horum omnium finis, excludi à vitâ æternâ Rom. 6. 1. Cor. 6. & nihil Christo cum Belial 2. Cor. 6. & qui non habet spiritum Christi, Christi non est, non potest eum rectè vocare suum dominum 1. Cor. 12. sed contrà tantùm, ubi est Spiritus, ibi est libertas 2. Cor. 3 Hunc igitur ducem sequamur, sic servitio exire licebit, & ad sancta sanctorum, in quibus habitat DEUS, pervenire. Moses enim deducit quidem ad Sina, sed hic Spiritus per Novi Testamenti ministros ad montem Sion.

III. LOC. COMM.

SI David rogat, se duci per viam planam, pii possunt cadere, & offendere, quod quidam Anabaptistæ negarunt. Via autem plana est, quam Christus nobis fecit, quia in alterâ illâ latâ tandem impingimus & perimus Matth. 7. Faxit DEUS, ita per illam viam incedamus, ut metam in cœlis attingamus Phil. 3. non cum uxore Lothi subsistamus, sed cum ipso ministerio Angelorum Psal 91, 11. & Mal. 2, 7. Apoc. 1, & 2. in montem Domini perveniamus & eripiamur, quoniam hujus mundi Sodoma planè interibit Luc. 17.

Jova doce, ut faciam, quod vult tua sancta voluntas:
Nil nisi quod sanctum est mens tua sancta jubet.
Viventemq; bonus me spiritus ille gubernet,
Dirigat & gressum, quà via plana, meum,
Sic tua sectabor gnavus mandata Jehovæ,
Æternæ ut vitæ præmia larga feram.

DOMINICA II. POST TRINITATIS.

Ezech. 33, 11.

DAvid quando contra DEUM graviter peccaverat, ex superbia numerando populum: tres plagæ ipsi proponuntur, daturq; optio, ut unam eligat, famem, bellum, pestem. Is verò 2. Sam. 24 v. 14. ita rationem rectissimè deputat: Incidamus in manum Jehovæ; nam magnæ sunt miserationes ejus: in manum autem hominis ne cadam. Ita enim est, DEUS est misericors Psal. 103. Joel. 2. Jon. 3. homines au-

tem crudeles, ut docet parabola Matth. 18. & testantur exempla, ex quibus unum libet jam adducere. DEUS precibus Elisæi permotus Syrorum exercitum scotomate percussit 2. Reg. 6. & Samariam deduxit, ubi quum hostes suos conclusos videbat Rex Israëlis, dicebat: percutiamnè? percutiam Pater mi? vide, Rex ille hostes suos, qui eum jam non læserant, vi majori adductos, cupit interficere, & DEUS juratos suos hostes, homines dico, qui peccatis eum quotidie offendunt, cupit salvare, & quidem æternùm. Verè magnæ sunt hæ miserationes, quemadmodum Paulus eas miratur Rom. 5. Incidamus igitur in manum illius, hoc est, accurramus in tempore gratiæ, ut gratiam pro gratiâ accipiamus Joh. 1. & inveniamus misericordiam tempore oportuno Heb. 4, 16. quod ut tantò promptius fiat, consideremus DEI invitantis dulcissimam hac de re promissionem, quæ est apud Ezech. cap. 33, 11. Partes possunt constitui duæ.

I. Judicis DEI beneficium.

II. Hominis rei officium.

DEUS vive, nos sumus in peccatis mortui Eph. 2. Tu dicis, fac attendamus & pareamus, imò cum Mariâ matre tuâ omnia hæc verba servemus in corde Luc. 2. & ut tu delectaris vitâ nostrâ Psal. 30, 6. ita fac, ut & nostra oblectatio sit in te, Jehova Psal 37, 4. sic futurum est, ut per verba tua, quæ sunt vitæ Joh. 6. non moriamur, sed mirabilia tua enarremus Psal. 118, 17. & quia ut oves erramus, Psal. 119. Esa. 53. tu Pastor animarum quære, 1. Pet. 2. Luc. 15. & converte nos, ita convertemur Thren. 4, 22. imò ex morte in vitam transibimus Joh. 5, 24.

PRIMA PARS.

CElebratur Salomo, & amatur à DEO, quòd non humanis affectibus abreptus vitam suorum inimicorum rogaverit, sed sapientiam 1. Reg. 3. Etenim

Est vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ,
Sed quò quis major, magis est placibilis iræ,

ita etiam cum alibi, tum hic quoq; hominum & Dei viæ sunt diversæ, Esa. 55. 8. Homo enim benefacit benefacientibus Matth. 5. Deus autem etiam suos inimicos diligit Rom. 5, 1. Joh. 4, 10. sicut idipsum in verbo suo, tum alibi, tum hîc, satis disertè proponit. Ubi notanda dicti hujus

munimen-

munimentum & monumentum: id fit per jusjurandum datum, & Dei nomen explicatum. *Dic eis*, illis, qui sunt in domo Israëlis, sed non insistunt ejus vestigia; propterea immissurus sum illis plagas gravissimas: has ut caveant, jam tu, datus illis speculator, præmoneas de futuro malo, satis graviter addito sacratissimo juramento *Vivo ego* חַי־אֲנִי quod ita malim cum Luthero, So wahr als ich lebe/ ad majorem perspicuitatem, & aliis ad indicandam rei veritatem, quàm cum Tremellio ac Junio, *ne vivam ego*, vertere, non tantùm ob causas à Buxtorfio allatas in thes. Gram. lib. 2, cap. 21. &c. m. pag. 543. verùm etiam quia negandi particula hic planè nulla extat, neq; subaudiri debet ex alio loco satis perspicuo. Deus igitur per suam vitam, id est, seipsum jurat Heb. 6, 13. &c. Et ut ipse non potest decidere à sua essentia; ita neq; fallit hoc juramentum: quia est *dictum Domini Jehovi*, dictum hoc est & verbum τὸ ῥῆμα κυρίου, sermo ex ore ejus emissus, & per Prophetas revelatus, & dictum est Domini ad servos, Imperatoris ac Regis summi ad suos subditos, ejus verò, qui & essentiâ unus, quod indicant hic nominis Dei proprii literæ; & personis trinus, quod innuunt, nominis אֲדֹנָי puncta ei subjecta, siquidem est nulla sacrosanctæ Trinitatis persona, quæ non hoc dicat, & testetur: Pater filium mittendo; filius veniendo in carnem & patiendo; Spiritus sanctus tantum beneficium annunciando. Quid igitur est, quod tantopere confirmatur? hoc quod sequitur, *si delector morte impij*, quæ est sancta ἀποσιώπησις, & notat negativam propositionem, quæ quod ad hanc rem expressè habetur Ezech. 18, v. 32. ex quorum locorum collatione id quoq; liquet, quod ille improbus seu רָשָׁע hic intelligatur, qui moritur æternùm הַמָּוֶת, non qui convertitur, & salvatur, ut hunc locum pervertunt quidam Calviniani, & quod non fiat sermo de morte corporali, facilè probatur, quia illum omnes omninò etiam pessimi oppetunt, & illa non opponitur vitæ æternæ, quam per pœnitentiam consequimur.

I. Loc. Comm.

MOses, quod non erat facundus, legationem à Deo sibi impositam obire recusabat, Exod. 3. & 4. sed rectiùs illi, qui dicere nequeunt, quod Deus est loquutus, quales sunt, qui biblia non legerunt, nec

alias artes & linguas necessarias ad tam arduum ministrorum verbi officium didicerunt: hi verò plerumq; se quàm maximè ingerunt, & possunt, quia posse videntur. Quomodo verò illis competet; dic eis, qui neq; ad virtutes exhortari, neq; à vitiis dehortari rectè alios norunt? nimirum sæpe, populo mi, qui te ita ducunt, seducunt, Esa. 3, 12. & dum minùs necessaria tractant, utpote Græca, Latina, controversa &c. multæ non necessariæ allegationes & sæpe inconvenientes coram rudi populo, verè necessaria negligunt, quæ faciunt ad ædificationem, nempe ad doctrinam verorum, refutationem falsorum, instructionem bonorum morum, correctionem malorum, consolationem infirmorum 2. Tim. 3 Unde notandum semper, *dic eis*, eis, quos doces, ut illi percipiant quæ afferuntur, & erudiantur ad salutem. Vide quid sentiat hac de novâ docendi methodo Paulus Apostolus 1. Cor. 14, 6. 7 8. 9. &c. Qui unus Christianis longè pluris est, quàm decem alii, coram mundo & in oculis suis magni.

II. LOC. COMM.

VIvo ego, dicit Christus Joh. 14, 19. ideò & vos vivetis, qui creditis. Propterea enim Christus & mortuus est & resurrexit, ut & mortuis & vivis dominetur Rom. 14, 9. Vivit igitur DEUS in gloriâ, nos ad eum accurramus, qui sumus in miseriâ, invitati hoc juramento. Beati quorum causa DEUS jurat; infelices autem, qui ne juranti quidem DEO credunt. Tertulliani dictum est. Ecce quid non faciunt Gibeonitæ, ut liceat saltem inter Israëlitas vivere Jos. 9, & tu cum Davide non anheles ad DEUM vivum Psal. 42. apud quem est gaudiorum amænissimorum satietas Psal. 16. Quod si autem, quàm verè DEUS vivit, hæc invitatio DEI est vera ac seria; & si hîc est juramentum veracissimi DEI, quâ fronte audent Calviniani DEO simulationem hîc attribuere? Josua noluit suum juramentum, quantumvis non omni ex parte legitimum, revocare; & Jesus noster, qui venit salvatum quod periit, ita homines luderet?

O cæcas hominum mentes, ô pectora cæca!

III. LOC. COMM.

IDipsum, quod dicunt ministri verbi ex Scripturâ, est verè verbum DEI. 1. Thess. 2, 13. quod innuunt istæ crebræ formulæ; sic dicit Dominus. Verbum Jehovæ &c. Monentur igitur, ut si quid loquantur, loquan-

quantur ὡς λογία τῦ Θεῦ. 1. Pet. 4, 11. tam in lege, quàm Evangelio Confer cap. 18. Ezech. & 34. & conentur, quantum fieri potest, cum Paulo, ne quicquam extra ea dicant, quæ dixere Prophetæ & Moses Act. 26, 22. hoc est, verum sensum indagent, populo explicent Nehem. 8, 9. & exponendo sensum, dent intelligentiam per Scripturam ipsam. Si autem illud verbum est domini, ab hominibus Servis ejus est audiendum; si est Jehovæ, est veri DEI, essentiâ unius & personis trini. Neque enim Christus aliud dixit, quàm Pater sentit Joh. 1, 18. neq; Spiritus sanctus aliud literis sacris consignandum curavit, aut prædicari voluit, quàm ipsius DEI de salute generis humani consilium Act. 20, 20, 27.

IV. LOC. COMM.

DEUS non vult ullum hominem absoluto suo decreto perire 2. Pet. 3. sed omnes salvari, & ad agnitionem veritatis pervenire, 1. Tim. 2. ut neq; Calviniani, neq; Huberus, (illi in defectu, hic in excessu peccans) hîc quicquam præsidii suæ causæ inveniant. Non enim DEUS ex se delectatur, quæ est ἔμφασις verbi חפץ, sed voluntate consequente ex justitiâ, quando misericordia oblata nefariè spernitur, mortem impij vult, quem tamen voluntate antecedente mori non volebat, imò non delectabatur eum ita perire. Verùm, quòd non omnes salvi fiant, in causa est, quòd ille amor DEI sit ordinatus, & certa quædam media includat, quemadmodum hoc ipsum Joh. 3. explicatur. Eph. 1. & alibi.

V. LOC. COMM.

QUando fit mentio רָשָׁע, is autem non tantùm est Judæus, verùm etiam gentilis seu Ethnicus; facilè videmus, vanum esse illud Calvinistarum effugium, hæc de Judæis tantum dici. Nam quæcunq; Scripta sunt antea, ad nostram doctrinam sunt scripta. Rom. 15, 4. &, si DEUS non vult mortem Judæi impii, quomodo potest velle Ethnici, quum gentes in locum Judæorum successerint in Novo Testamento Rom. 11. Hinc jam instituatur Calvinistarum ἔλεγχος. David olim dolebat populo DEI maledici, 1. Sam. 17 quidni verus Christianus commoveatur, quando audit DEUM ipsum ita blasphemari, quasi illud summum bonum sit summi mali & æternæ hominum damnationis causa? Mirum non esset neq; iniquum, si DEUS illos blasphematores statim æternùm damnaret: sed pro suâ immensâ bonitate etiam illos

invitat

invitat ad pœnitentiam Rom. 2. Confer historiam Levit. 24, 10. quod autem sit hæc blasphemia, satis liquet ex hoc loco: Quando enim Deus mandat, *dic eis*, ita contradicentes asserunt, DEUS non vult omnibus suum verbum prædicari. Utri Christiani creditis, quando Deus juramento adhibito, quod omnis controversiæ finis, Heb 6, 17. asseverat, non delector morte impii? illi, DEUS, inquiunt, ab æterno homines æterno exitio destinavit, imò propterea, ut damnarentur, condidit. utri credimus? nimirum magis soli DEO veraci, quàm tali Calvinianorum turbæ fallaci.

SECUNDA PARS.

HÆc fuit DEI non fucata benivolentia: quæ vero contra requiritur ab homine in DEUM reverentia? declaratum est DEI beneficium; addatur etiam hominis officium. Israëlitæ ex Ægypto mirabiliter educti, quando iterum eò redire cogitabant, cum jam propinqui erant terræ promissæ, coguntur DEO jubente, retrocedere à viâ suâ, Num. 14. sic etiam homines ex regno Diaboli in baptismo protracti, quandò denuo cum mundo impio colludunt, & vias malas insistunt, si velint in cœlum pervenire, retrorsum vela dare atq; iterare cursus relictos coguntur, hoc est, quod dicit hîc per Prophetam Dominus, non delector morte impii *sed* כִּי אִם (iterum est ellipsis pro affectu serio dicentis, qui vix verba reperit, quibus illum exponat,) delector, hoc est, meum beneplacitum & summa εὐδοκία *quum revertitur* בְּשׁוּב ἐν τῷ ἐπιστρέφειν (sicut propriè usurpatur ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸς Luc. 2, 43.) quod hoc loco in bonam partem sumitur, de salutari pœnitentiâ ratione termini à quo, nempe à viâ malâ ad DEUM, sicut contra idem verbum eodem modo constructum Ezech. 18, 24 in malam accipitur partem de ἀποστασίᾳ sancti alicujus seu justi Ubi nota contra Zanchium, qui præter morem suum ibi sequens versionem vulgatam, si averterit se, hinc vult probare conditionalem propositionem ex se nihil ponere, quum tamen nulla conditionalis particula in textu authentico reperiatur: & contra Bellarminum, qui lib. 4. de justific. cap. 2. hinc vult probare promissiones Evangelicas esse conditionales, quum etiam ibidem vers. 21. quem ipse citat, non extet אִם sed כִּי, id est, quando. Sed his obiter notatis, pergimus in textu, qui ita habet; quum rever-

revertitur *improbus à viâ suâ*, & actione prorsus malâ, in quâ velut via ferè induratus est, siquidem sæpius ad idem & similia flagitia redit, & ad eundem offendit lapidem, vide Psal. 1. v. 1. *ut vivat*, qui erat in suâ illâ malâ viâ moriturus, quippe quæ abducit ad interitum Matth. 7, 13. sic itaq; identidem inculcent verbi ministri *revertimini*, *revertimini vos*, qui à DEO per peccata longè recessistis Esa. 59, 2. Luc. 15, 13. aversi *à viis vestris illis malis* רָעִים quod nisi feceritis, æternùm peribitis. *Cur autem*, quum possitis vivere per pœnitentiâ (de vi interrogationis rhetoricæ dictum est Psal. 2, 1.) *moreremini domus Israelis*, vos qui estis in Ecclesiâ & hæc auditis? Cogitate, quàm sitis in DEUM & vos ipsos injurij? atq; in melius vestra consilia tandem referte.

I. LOC. COMM.

DEUS, qui hominem ad sui imaginem & immortalitatem creavit, per filium, vitam ipsam, ex morte redemit, & per spiritum sanctum, ejusq; ministerium ex tenebris ad communicationem lucis eundem vocavit, quomodo posset non delectari, si finem suum assequatur, & homines salvet? nimirum David celebratur quidem, quòd cum posset bis, non occiderit Saulem; at quantò major est DEI clementia, qui mortis æternæ reos vitâ donare delectatur? & verè hic dicas, quod sit longanimis, misericors, & multæ benignitatis Exod. 34. Sicut ipse de se voluit prædicari tum, quando maximè se revelabat pro tempore Vet. Testamenti, & si diligentiùs Scripturam rimamur, videmus, nullum Dei attributū tam sæpè & tam valdè celebrari, quàm hoc ipsum, quod perpendens Augustinus exclamat: alii mirentur DEI potentiam, ego infinitam ejus suspicio misericordiam. Et sanè infinita est ratione *temporū*, quia semper ratione peccantium nova. Thren. 3. ratione *loci*, quia est in omnibus locis, siquidem benignitatis tuæ, ô Jehova, plena est terra Psal. 119, 64. ratione *hominum*, quia nulli absolutè denegat suam gratiam, 1. Tim. 2. Delectetur jam Pharao enecare parvulos. Exod. 1. DEI delectatio est in vitâ servare Psal. 30, 6.

II. LOC. COMM.

QUî verò fit, cum DEUS velit dare omnibus vitam, quòd maxima pars hominum moritur? quia ad agnitionem veritatis nolunt pervenire, quod DEUS requirit, 1. Tim. 2. quod nolunt conv ertiâ viâ

suâ non bonâ, Esa. 65, 2. Delectatur DEUS, ut homo morti addictus vivat Ezech. 16. sed tum, quando se convertit à creaturis, ad quas defecit, ad DEUM, à quo secessit. Hoc converti igitur duos habet terminos, à quo & ad quem: prior sunt mala seu peccata, à quibus per contritionem recedimus, posterior est summum bonum seu DEUS, ad quem per Christum fide accedimus. Et nota, nonnulli quandoq; à malis desistunt, sed non usq; ad Jehovam revertuntur; verùm in bivio velut consistentes, facili negotio ad priora redeunt. Vide 2. Pet. 2, 20, 21, 22. Joël 2, 12. Conversio ergò sit vera, ut DEI comminatio est severa: nam pleriq; homines convertuntur, ut arcus fallax Psal. 78, 57. Hos. 7, 16. Ut enim arcus jam intentus, si subitò & repentè aliquo pacto corrumpatur, omnem sagittarii exspectationem fallit: sic isti homines, ex parte mundani adhuc, licet prius suâ hypocrisi præ se ferrent aliquam fidem, & verè bona opera; tamen statim iterum redduntur inutiles, & non ferunt fructum DEO placentem. Ita conversus fuit Achab 1. Reg. 21. Simon Magus Act. 8. qui quidem verè credidit, sed postea redit ad ingenium, avaritiâ dementatus. Sic Israëlitæ in deserto sæpiùs DEUM tentarunt Psal. 78. & Pharao Exod. 6. 7. 8. 9. verùm omnes tandem suo malo; siquidem DEUS non irridetur Gal. 6, 7.

III. LOC. COMM.

NOtat alicubi Dominus Chemnitius p. 1. L. C. in loco de libero arbitrio. pag. m. 458. triplicem esse viam in conversione hominis 1. *Mandatorum Dei* Ps. 119, 32. *& justorum* Ps. 1, 6. 2. *Viri*, id est, conatum in rebus externis Psal. 37, 5. & 35, 6. 3. *Peccatorum* Ps. 1, 1. & 119, 29. seu, est via *vanitatis, hominis & mali hominis ac ominis*; quarum postrema hoc loco vocatur via improbi, cum improbus se convertit à viâ suâ. DEUS enim fecit hominem rectum; ipsi autem quærunt ratiocinia plurima Eccles. 7, 30. DEUS quidem indicavit, quid sit bonum Mich. 6, 8. sed pleriq; id non quærunt, ingemiscentes cum Psalmographo Psal. 73, 25. 26. verùm volunt quocunq; alio bono frui potius Ps. 4, 7. Cum igitur homo ipse sit in intellectu cæcus, in voluntate pravus, imò planè inutilis, quomodo ipse ex se aliquid recti, aut viam bonâ excogitaret? Convertatur igitur à viâ suâ malâ & insistat viam DEI bonam, qui cupit vitam ingredi: suspiret cum Psalte ex Psal. 139, 24. vide Jehova, an ego ingrediar viâ tibi molestâ, & deduc me viâ perpetuâ.

IV. Loc.

IV. LOC. COMM.

ET hoc est, quod semper à ministris verbi hominibus est inculcandum, quemadmodum Prophetæ, Christus, & Apostoli à pœnitentiâ utpote maximè necessariâ suarum concionum fecêre initium. Revertimini à viis vestris malis (dicant) vos avari; quia avaritia est radix malorum omnium 1. Tim. 6. Vos voluptati dediti; quia mundus præterit, & quicquid est in mundo, 1. Joh. 2. Vos iracundi; quia ira non facit, quod justum est coram DEO. Jacob. 1. Vos intemperantes; ne vos Diabolus devoret, 1. Pet. 5. & judicium extremum imparatos offendat Luc. 21. Vos crudeles, quia crudele judicium in vos exercebitur Sap. 6. Jacob. 2, 13. Revertimini omnes operantes iniquitatem, ne experiamini judicij istam severitatem: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est vobis Matth. 25. nunquam novi vos, quia vos meas vias non novistis, Matth. 7. Quod ne cuiquam nostrum in tempore iræ eveniat, quisq; ad DEUM corde contrito ac fide verâ in tempore gratiæ veniat, Amen.

DOMINICA III. POST TRINITATIS.

Thren. 3, 21, 22, 23.

SI homines, qui sunt naturâ mali, suis filiis Luc. 11. aut amicis, unde sperant retributionem Matt. 5. Luc. 14. rogati bona dona dare possunt, & sæpè etiam precibus ac humilitate flecti ad misericordiam, ut inimicis quoq; parcant, saltem ad tempus, ut constat de Saule 1. Sam. 24, 17. &c. quidni Deus, qui est immensæ misericordiæ, quum promiserit se habitare in corde contrito & Spiritu demisso Esa. 57. à se creatis filiis Mal. 2. imò per filium redemptis, & denuo adoptatis Joh. 1, Eph. 1. ardentibus votis invocatus parceret, eosq; eriperet? Luc 18, 7. 8. Quando Benhadad Rex Syriæ in fugâ à suis servis hoc consilium acceperat, & sequebatur, ut, quia Reges domus Israëlis essent reges benigni, imponerent cilicium lumbis suis, funesq; inderent capitibus suis, vitam suam conservabant, 1. Reg. 20, 31. 32. imò iste inimicus frater appellabatur, & in fœdus (quanquam minus rectè hoc fieret) recipiebatur. Nos quando audimus quotidiè ex DEI verbo regem cœli & palatii summi (accommodemus jam eò nomen אַרְמִי quod aliàs notat Syriam, & postea quando aliquid literarum additur, inde fit אַרְמוֹן

id est, arx seu palatium) i. e. hominem ad DEI imaginem creatum & ad cœli hæreditatem vocatum, à DEO cum Adamo & Caino fugere, & Regem Israëlis, seu DEUM, esse benignum & multæ misericordiæ; imponamus nobis vestes lugubres, quibus nos dolere de admissis peccatis ostendamus, & nos in cœlum peccasse confiteamur: ita futurum est, ut ipse pro suâ bonitate nobis condonet nostra peccata, 1 Joh. 1. 9. Hæc autem DEI benignitas multis in locis biblicis explicatur quidem; tamen haud scio, an uspiam magis, quàm Thren. 3, 21. 22. 23. Partes sint duæ.

I. Qualis esse debeat nostra fiducia.

II. Quanta sit DEI clementia.

Domine, tuum illud *Requirite faciem meam*, cogitat animus noster: propterea faciem tuam jam Jehova requirimus Psal. 27, 8. & cum Mose te videre gestimus, Exod. 33. ac cum Philippo dicimus: Christe monstra in miseriis nobis patrem, tunc sufficit nobis Joh. 14, 8. Hinc futurum est, ut rectè speremus, & velut anchoram animæ firmam & minimè fallacem apprehendamus. Heb. 6, 19. quando cum discipulis Christi in navi Ecclesiæ fluctibus ferè obruimur Matth. 8. tua bonitas est infinita: da cor, quod hoc tuum encomium percipiat; linguam, quæ aliis eloquatur; & aliis, qui audiunt, ut quondam servis morigeris, aures perfora Exod. 21. digito tuo seu spiritu sancto, Luc. 11. qui cor Lydiæ aperuit Act. 16. ut ita hoc dictum imbibamus, ut semper inde solatium percipiamus.

PARS PRIMA.

QUando Jacob in terram sanctam tendebat, vir quidam de nocte cum eo luctabatur: finis autem & eventus luctæ hic erat, ut Jacob novo, eoq; insigni nomine Israëlis donaretur Genes. 32. Deumq; vidisse in Peniel se scirer. Quando & nos in cœlum, & veram illam DEI requiem Hebr. 3. & 4. properamus; sæpè cum multis & magnis difficultatibus conflictamur, dum adhuc nox est quædam calamitatis ac ignorantiæ: sed tamen tandem tentatio hunc sortitur exitum, ut possimus perferre 1. Cor. 10. imò calculum album reportemus tandem, cui nomen novum inscriptum Apoc. 2, 17. si modò apud DEUM & homines nos rectè geramus, nobis DEI promissa in mentem fideliter revocemus,

cemus,& cum Jacobo itidem profiteamur v. 9. Tu Jehova, edixisti mihi, Beneficus sum futurus erga te; impar sum omnibus his beneficiis,totiq; illi fidei,quam præstitisti servo tuo. Quod hoc loco optimè monstrat Jeremias inter Prophetas afflictissimus. Recordando recordatur,& hæc jugiter in humiliatione sui meditatur anima mea,nempè illa duo, de quibus in toto hoc threnorum libello,Ecclesiæ calamitatem & DEI benignitatem, seu humanam miseriam & divinam misericordiam. Ad illam quoniam respicio & cogito causam ejus esse peccata, cor meum quidem condemnat me 1. Joh. 3,21. & cogitationes conscientiæ meæ me accusant, Rom. 2, 15. sed ego spiritus DEI instinctu *hoc revoco in animum meum*, idq; mihi subijcio זֹאת אָשִׁיב אֶל־לִבִּי,hoc respondeo ad cordis mei accusationes,quod deinceps subnectam, & quando illud piè ruminor, *propterea spero*, hinc spes nascitur in corde meo firma אוֹחִיל, cum fiduciâ exspectabo, etiam in summis doloribus,& non me subtraham,seu subducam cum desperantibus è conspectu DEI; sed morabor ἐν ὑπομονῇ. Quæ verbi hujus ἔμφασις ex locis biblicis,ubi extat, cognatis vocibus, & interpretatione Novi Testamenti,facilè potest deduci. Lutherus. Daß nehme ich zu Hertzen / darumb hoffe ich noch.

I. LOC. COMM.

QUemadmodum Israëlitæ,nisi vellent errare in deserto,de die ad columnam nubis, & de nocte ad columnam ignis jugiter respicere necesse habebant: ita etiam homo Christianus, seu fortuna tonat, seu juvat, nisi huc oculos animumq; levet, semper à scopo suo aberrat. Ideoq; ad illam lucem, quæ in verbo splendet 2. Pet. 1. se respicere in turbido calamitatum salo Jeremias ostendit,& exemplo discipulorum Matth. 8. Christum, qui dormire videbatur,expergefacit suo clamore, & cum multitudine cogitationum,inter se conflictantium,obruitur. Psal. 102,1. id unum ipsi sedet, hoc omnibus opponit unum, quod quidem sit pauper & egens, sed tamen Jehova cogitationem de & pro ipso suscipiat Psal. 40.18 Undè verò hoc fiat,indicatur,quando dicit se meditari. Meditari plerumq; solemus ea, quæ sunt scripta ad memoriam: ita etiam omnia quæ scripta sunt, antè scripta sunt, ad nostram doctrinam, ut per patientiam & consolationem scripturarum

spem habeamus Rom. 15,4. Ahasverus in Chronicis anteacta repetens, redibat in memoriam periculi, quod evaserat, & beneficii, quod indici debebat, Esth. 6. Nos quando legimus biblia consideremus, unde exciderimus in Adamo primo, quid ipsi simus promeriti, & quid Deus beneficiorum in nos contulerit, ac tum quando de præteritis sumus certi, de futuris bene sperabimus.

II. LOC. COMM.

CUm dicit Propheta, se respondere hoc suo cordi, accusationem & objectionem ejus præsupponit. Ita enim est, conscientia mille testes; & prout est hominis religio, est spes ejus, & expectatio ejus, ut integritas viarum ejus Job 4, 6. sed tamen hîc omnes, si ad normam legis nobiscum agatur, deprecari severitatem judicii necesse habemus cum Davide Psal. 143. & quia ex nobis solvere non possumus nostra debita, ad genua Regis provoluti, propter filium nobis parci, & condonari petamus Matth. 18. Quicquid ita petierimus futurum est Joh. 16. Non enim pater cœlestis aversatur faciem uncti sui seu Christi, quemadmodum Saul, ille crudelis Rex, pro Davide intercedentem rejiciebat Jonathanem 1. Sam. 20. In malis igitur quid sit cogitandum, hinc discimus, videlicet id, quod in Psal. 22, 5. dicitur, tibi confisi sunt majores nostri, confisi sunt, & liberasti eos: sic etiam nos exemplum eorum imitati non confundemur; nos in aquis periclitantes, revocemus in animum nobis Noachum, Mosen, Christi discipulos; nos quibus per ignem incedendum, revocemus nobis in animum Lothum, tres Danielis socios; paupertate pressi proponamus nobis Israëlitas in deserto sustentatos & Christum ipsum Matth. 8, 20. quibus pœna indignè & propter ea dolenda venit, videant Josephum, Davidem. Quos peccata premunt, subjiciant sibi exempla Davidis, Petri, Mariæ Magdalenæ, & ad turbam publicanorum ac peccatorum ad Christum properantium se conferant: sic quisq; sibi contra suum malum ex DEI apothecâ spirituali depromat remedium.

III. LOC. COMM.

SI quis enim quærit, quî factum, quò minùs tale solatium non percepit Cain homicida, Achitophel malevolus, Judas avarus ac proditor; in promptu responsum est, quòd non revocaverint sibi in memoriam Dei promissa, sed tantum perpenderint sua flagitia admissa. Contrà

trà David homicida, rectè sperat, crudelis antea Manasses ardenter orat, Paulus, proditor Christianorum qui fuerat, ad DEUM confugit, quia in animum sibi revocant, quæ in scriptura sunt nobis consignata & propterea sperant: spes autem non confundit; est enim quasi funis triplex, dicente Bernhardo, quo possimus elevari ad cœlum, nititur DEI patris misericordiâ, Christi justitiâ, Spiritus sancti gratiâ. Hæc sunt illa, unde oritur nostra in Deum fiducia.

PARS SECUNDA.

UT autem in magnatum, regumq; Dei in terris vicariorum Psal. 82, Joh. 10. titulis maximè excellit iste, vel Christo teste Luc. 22,25. quo dicuntur εὐεργέται, ita prima est in justificatione & conservatione nostri Dei misericordia, quæ hic multis exaggeratur, quia ipsa ut fons & origo reliquarum spectatur. Prædicatur quidem illa Cyri insignis in populum Dei clementia, quòd sine ullo λύτρῳ omnibus in terram suã redeundi potestatem faceret, imò reditum muneribus ampliſſimis juvaret Esd. 1. verùm paulò pòst aliorum regum, eorumq; consiliariorum malorum technis atq; edictis illa gratia ad tempus valdè languescebat. At vide, quanta hæc sit Dei benivolentia; tanta, quanta ejus majestas Syr. 2,23. quæ sine dubio infinita. Noster Propheta eam describit ratione subjecti, objecti, temporis, & efficientis causæ חַסְדֵי יְהוָה *benignitatum* & indebitarum planè gratiarum, ut ita dicam & aliquo modo vim vocabuli חֶסֶד efferam, quod hoc loco de uno Dei attributo, (quod non est in se plurale, sed ut Dei essentia una & simpliciſſima, unum est,) usurpatum notat summam, imò infinitam benignitatis excellentiam, siquidem de eo nullum est dubium, quin Spiritus sanctus aliquid peculiare isto plurali numero innuat, quum singulare in usu sit, & Deo ipsi alibi tribuatur sæpissimè Psal. 118,1. & 136. viginti sex vicibus, ut alia plura taceam. *Benignitatis* igitur *summæ* & immensæ hoc *est*, & benignitatis, non hominis, quæ facile potest finiri aut mutari, sed *Jehovæ, quòd* in tantis calamitatibus, quas sumus perpessi, in vastatione Jerosolymæ & captivitate, aliisq; miseris, *non sumus absumpti* Heb. נִכְלֶה pro תִּכְלֶה sicut & Num. 17, 28. & hoc quidem pro primâ personâ pluralis numeri, ut ita hâc enallage indicetur, quod Propheta velut abominetur istas miserias, quibus absumptæ sunt aliæ gentes, & illi Judæi, qui adhuc DEO suo postea fuêre inobedientes, &

extra

extra Ecclesiam piorum vivebant, sed ratio est, *quòd non finiantur miserationes ejus*, quibus nos ut pater ac mater (ex quorum visceribus velut gignuntur liberi, quod indicat nomen רַחֲמִים, ut alibi est declaratum) complectitur, ubi iterum numerus pluralis non caret suâ emphasi; tantum autem abest, ut finiantur vel desinant, ut *novæ sint singulis diebus manè*, & quoties sol illucescit orbi, toties etiam nobis pateat gratiæ janua. Et quid multis? non est nostrum hoc meritum, sed tua solius gratia, ô DEUS: *amplissima est fides tua* in promissis servandis, quæ fecisti nullâ aliâ re, quàm tuâ misericordiâ compulsus, & absq; illa foret, jam millies de nobis esset actum. Tanta est peccatorum nostrorum gravitas, tanta pœnarum acerbitas; ut meritò quisq; pius hic cum Psalte exclamet: quàm pretiosa est benignitas tua, Deus, quum filii hominum ad umbram alarum tuarum se recipiunt Ps. 36,8.

I. LOC COMM.

HInc elucet, quæ sit DEI benignitas & majestas, ac nostra indignitas, felicitasq;, & quæ Dei veritas. De benignitate primò paucis. Quid Justitiarii suis operibus multum tribuunt, quæ tamen sunt imperfecta Eccles. 7 & debita? Luc. 17. Benignitatum Jehovæ est, quòd ipsi sunt, & quicquid possunt. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? 1. Cor. 4. Quid verò alii ita confidunt nimis hominibus, quorum auxiliatio est tandem vana? Psal. 62. & 118. & 146. Benignitatis Jehovæ est, si quando à malis tuti servantur. Quid item nonnulli suæ sapientiæ hoc adscribunt, quando magnas calamitates evaserunt? non ita. Benignitatis Jehovæ est, quòd non sint absumti. Et verè hoc dicimus de omnibus beneficiis Dei nobis præstitis; De Electione, quod sit benignitatis Dei Eph. 1. Rom. 11. de creatione Mal. 2. de regeneratione Tit. 3 de vocatione Eph. 2. Joh. 10. de justificatione Rom. 3. Ad summam, quæcunq; sunt mala, Dei benignitas avertet rogata; quæ sunt bona, dabit invocata: quapropter expectationem habeat Israël in Jehovâ, quia apud Jehovam est benignitas, & plurimum apud eum redemptionis Psal. 130, 7. Si quis enim modo est de lapillis, ex quibus templum Dei ædificatur Amos, 9. Eph 2. non auditur ei legis malleus Jer. 23. non exscindens securis Matth 3. nec ulla plaga, quæ debetur cervici ferreæ Deut. 28. Confer 1. Reg. 6, 7,

II. Loc.

II. LOC. COMM.

SI autem hæc benignitas est Jehovæ, invaluit erga nos, & fides ejus in seculum Psal. 117, 2. Ut enim Jehova non mutat, neq; mutatur Mal. 3. ita neq; ex parte DEI finitur hæc DEI benignitas. Confide itaq; in malis, ô homo, Jehova tecum, qui non derelinquet te Esa. 49. Jos. 1. Et si est benignitas Jehovæ, sufficit omnibus sola. 2. Cor. 12. & ad omnia; quia est infinita, ut ipse DEUS: quin etiam hæc benignitas ubiq; locorum potest orari & sperari, quia nuspiam est inclusa, nusquam excluſa, ut DEUS ipse, Psal. 119, 64. Jehovæ autem facies benigna quando præcedit, res omnis benè tandem succedit, ut in Israëlitis videre est.

III LOC. COMM.

SEmper à piis debet institui comparatio suæ felicitatis & infelicitatis impiorum, ut tantò magis ad gratiarum actionem excitentur: illos DEUS paternè castigat & erudit Prov. 3. Hebr. 12. Psal. 94. hos autem sinit ire viis suis, dum, quia corrigi nolunt, corruant. Confer Davidem ac Saulem, Petrum ac Judam, quâ de re satis benè loquitur autor libri secundi Maccab. cap. 6, v. 13. 14. 15. Et quanquam pii nil merentur, nisi iram; tamen ipsi non absumuntur planè, sed per ignem & aquam calamitatum transeuntes Psal 66. Esa. 43. salvantur: contrà improbi, qui mensuram iniquitatis jam compleverunt Genes. 15. perfectè perduntur (quod indicat verbum Hebr. תָּמַם hoc loco, aliàs μέσον) ita ut nulla liberationis aut gratiæ divinæ spes restet; verùm in inferno æterno manere cogantur Psal. 49. Et hinc apparet, quæ sit nostra indignitas.

IV. LOC COMM.

VEruntamen ex DEI gratiâ magna est nostra felicitas, quia non finiuntur miserationes DEI, non cum tempore ille mutatur, ut dissingat, infectumve reddat, quod semel cæpit Psal. 68, 29. non finiuntur ad unum & alterum peccatum leviusculum: quia in multis connivet, & dissimulat, Num. 23. Act. 30. non cum benedictione externâ finitur miseratio: quia adest in malis Psal 91. Vide Jacobum, quîcum descendit in Ægyptum; cum Mose abit in desertum; cum sociis Danielis intrat ignis caminum; cum discipulis ingreditur mare; cum Jobo est in afflictione, ejusq; causam agit. Ratio autem est, quia sunt

רַחֲמִים ardentissima dilectio, qualis est στοργὴ parentum in filios, quæ tanta, ut nullis verbis satis possit explicari. Adumbratur in Davide, deplorante suum immorigerum filium Absolonem, & ex Bathsabæâ primum natum, quando lethaliter decumbebat. Quî autem fit, quòd non finiantur Dei miserationes? sunt singulis diebus manè novæ. Sol quidem occidit quotidiè & redit; at DEI miserationes semper sunt eædem, ἀνθρωποπαθῶς tamen dicuntur manè esse novæ: manè, quia tum ardenter & cum devotione possunt homines orare, ut quicquid summo studio fit, in scripturâ manè fieri dicitur. (Vide Psal. 5, 4. Mich. 2, 1. Soph. 3, 5. 6.) & proinde DEI benignitatem hactenus declaratam impetrare. In Veteri Testamento quotidiè manè agnus offerebatur DEO, Exod. 29, 39. nos verò quotidiè in nostris precibus DEO offeramus agnum Dei immaculatum, ita mane eum ritè placabimus. Nam quemadmodum olim oraturi respiciebant ad ortum; ita meritò manè, quando sol diem reducit, ingemiscimus, ut sol justitiæ nos suis radiis foveat, & strictura quædam Dei misericordiæ ad nos quoq; pertingant.

V. LOC. COMM.

FUturum hoc est, si nos fiduciâ verâ Deum invocemus; quia verax est, & se abnegare non potest Heb. 6. & 10. Magna est fides Dei in servandis promissis, אֱמוּנָה firmitas & constantia in dictis & factis; præcipuè quòd radix innuit, quòd velit nos credentes salvare & sustentare. Nostrum igitur cor Deo suum promissum revocet in memoriam Psal. 27. ita ipse nos liberabit, & promovebit nominis sui gloriam. Quod ut fiat, ex corde fideli in relatione ad illam אֱמוּנָה dicamus אָמֵן (vide Chemn: in loco de fide, est nota applicationis.)

Hæc bonitas, pie Jova, tua est, tua summa voluptas,
Quod non, ceu gentes, plebs tua clade perit.
Perstat in æternum tua commiseratio, & omni
Luce oriente nova est: causa? tua ampla fides.

DOMINICA IV. POST TRINITATIS.

Esa. 58. 7. 8. 9.

DAvid è regno ejectus cum suis in exilio juvatur omnis generis rebus necessariis, à Scobi & Macir 2. Sam. 17, 27 idq; non tantum

tum ad perpetuam rei memoriam in bibliis est annotatum, & semper celebratur (sicuti Christus de muliere, quæ ipsum unxerat, dicit Matth. 26, 13) verùm etiam sine dubio magnis beneficiis, regiisq; donis fuit compensatum; sicut legimus de Barsillai, qui etiam cum iisdem Davidi de rebus necessariis prospexerat, & propterea in regiam aulam invitabatur 2. Sam. 19, 32. Quod si nos imitemur hosce, proximo à Deo dilecto, nobiscum adhuc à Domino peregrinanti 2. Cor. 5, 6. benefacientes, ejusq; egestatem ex præcepto Dei tolerantes, nos qui sumus Scobi (שׁוּב significat reverti, seu pœnitentiam agere) ad Deum conversi, qui eramus filii Nachasch (נָחָשׁ serpentem denotat) à serpente seducti in & cum Adamo Genes. 3. 2. Cor. 11, 3. Apoc. 12, 9. & 20. 2. & qui sumus jam per alterum Adamum, seu Christum 1. Cor. 15. facti liberi, ac redempti precioso ejus sanguine, dato λύτρῳ Rom. 3. qui eramus macir. (מָכִיר est à מָכַר i. e. vendidit) sub peccatum venditi ad faciendum malum: quam phrasin vide 1. Reg. 21, 20, 25. 2. Reg. 17, 17. futurum est, ut à Deo, qui promisit, maxima reportemus præmia, & recipiamur in æterna tabernacula Luc. 16, 9. tum quando ipse Christus suis præstita beneficia coram toto mundo prædicabit Matth 25, 34. Hoc ut faciamus apud Esa. DEUS graviter monet & prolixè cap. 58. Nos quædam inde ex vers. 7. 8. 9. videbimus, & quidem duo.

I. Ab homine præstandum officium.

II. A numine sperandum beneficium.

Domine, nos qui in nomine tuo convenimus, esurimus justitiam Matth. 5, 6. ad te omnium rerum Dominum accedimus, tu largiaris nobis cum filio prodigo famelicis Luc. 15. panem vitæ Joh. 6. nos ex Paradiso cum Adamo ejectos Gen. 3. introducas domum tuam, primùm in Ecclesiam, 1. Tim. 3, 15. deindè cœlestem Jerosolymam Apoc. 21. & 22. nudos nos Genes. 3. justitiâ filii tui tegito Psal. 32. Rom. 4. & à carne tuâ (Assumpsisti enim semen Abrahæ Heb. 2.) ne abscondas te, ut ita per prædicationem & auscultationem verbi tui erumpat, velut aurora, lux nostra, qui in tenebris mentis nostræ ex parte sedemus: ita futurum, ut, quum facies tua ita illuxerit nobis, salvemur ac sanemur Psal. 80. ac gloria Jehovæ nos antecedat Esa. 60. nosq; in cœlestem patriam introducat Heb. 3. & 4. aperi labia docentis, ut annuncient tuam laudem

dem Psal. 51. aperi aures & corda auditorum, ut attendant Act. 16. sic futurum est, ut volas nostras pandamus pauperi, & manus nostras extendamus egenti Prov. 31. 20.

PARS PRIMA.

QUando David aliquando unum ex hostibus suis, fame tantùm non perditum, inveniebat, cibo & potu quum refecerat eum, modum edocetur, quo possit suos hostes fundere 1. Sam. 30, 11. 12. Si nos etiam aliis, sive amicis sive inimicis, indigentibus nostrâ ope Luc. 10. benefecerimus; Diaboli & carnis pravas suggestiones faciliùs vincimus, & à DEO magnam retributionem expectamus Rom. 12, 19. 20. Ita demum futurum est, ut DEUS nostram, quos simul voluit orare, orationem exaudiat, qui alias crudeles & osores proximi non aspicit, licet maximè laboriosa in se suscipiant opera, ut jejunium, quod sine pietate in Deum & caritate in proximum DEO non placet, hoc verò est jejunium, quod eligo dicit Dominus, quando homines cessant, abstinentq; à peccatis & faciunt bonum, nempè volo te *frangere* seu partiri פָּרַס à פֶּרֶס (unde latinum vocabulum pars factum est) i.e. divisit in particulas, & vult, ut unicuiq; detur sua particula pro ratione divitiarum nostrarum, indigentiæ alterius, & aliarum circumstantiarum, de quibus monentur illi, qui liberalitatem exercent. Frange igitur non cuivis lurconi, non alii mendico robusto, sed *esurienti* & indigenti *panem tuum*, de tuis bonis, quæ tibi clementer DEUS est largitus, dato aliis. Scriptura enim nomine panis sæpè omnem victum intelligit, quocunq; is veniat nomine Genes. 3, 19. Prov. 25, 21. Luc. 14, 1. & frangere panem is dicitur, qui aliis dat seu distribuit quocunq; modo, ut in controversiâ de panifragio declarari solet. Tantum præcipitur de victu: jam de ædibus, & amictu. Et pauperes ejectos מְרוּדִים q.d. rebellatos, qui sunt velut per rebellionem de sedibus suis exturbati, vel eo nomine, ac si rebelles essent, expulsi, quando, quo jure, quâq; injuriâ ubi judex causam cæperit, pauperes ædibus suis & substantiâ exuit: tales ἀνεστίους,

Quum sine re, sine spe, sic sine sede vagi,

hinc inde oberrant, *introducas* ac recipias in *domum tuam*, exemplo Abrahæ & Lothi, quorum hospitalitas commendatur Heb. 13. Quum *videris nudum*, &, id est, *statim tetigo* & vestias *illum*: id enim Christus ipse sibi factum esse reputabit Matth. 25, 36. 40. quia

pii

pii sunt ejus membra, & spiritus sancti templa. Si igitur Israëlitarum quisq; liberaliter, quod poterat, ad ædificationem & ornatum tabernaculi dona conferebat Exod 35,23. & David ac Salomo ad templum magna ac multa donaria cumularunt, sicut postea templi secundi erectionem Cyrus magnificè juvabat: quidni nos vivum aliquod DEI templum (quum non habitet ipse in manufactis templis Act. 7. & 17.) exiguo aliquo dono ornemus? præcipuè cum ille egens sit frater noster, & caro de carne nostrâ, ita enim subjicit Propheta: *& à carne tuâ ne abscondas te*, ne deseras eum, qui ratione creationis & religionis Gal. 6. 10. tuus frater est; sicut vocabulum carnis ferè accipitur Nehem. 5, 5. Si tamen penitiùs utrumq; locum, & emphasin vocis, ac Scripturæ usum introspicimus, videmus, quòd maximè velit Propheta hoc in fine subjicere, quòd si non possimus omnibus benefacere, etiam extraneis, saltem illos non negligamus, qui nos cognatione & sanguinis propinquitate attingunt: ut enim Charitas à se incipit, ita meritò statim ad propinquos se extendit; sunt enim gradus plures societatis hominum de quibus videri potest Cic. lib. 1. de offic.

I. LOC. COMM.

QUantoperè DEUS hypocrisin oderit, hinc potest facilè intelligi, quòd ne quidē opera à se præcepta, quando non sincero præstantur animo, accepta habet. Confer Ps 50. Esa. 1. Mich. 6 Amos 5 DEUS enim non externa aspicit, sed cor, 1. Sam. 16, 7. ut καρδιογνώστης Act. 1. & 15 Frustra igitur multorum apud nos opera exercentur, quum animus pius absit, putà, quando sine omni bono motu aut affectu templum frequentant, ad cœnam accedunt &c. Non enim hæc placent, nisi quando à peccatis abstinent, & jussa capessunt homines. Ecce ficui, quæ non habebat fructus, à Domino maledicitur Matth. 21, 19. & tibi parceret, si non feras bonos fructus? Matth. 3, 7. & 12. Confer Luc. 13, 6. Josias regnum suum ab Idololatriâ repurgans, lucum è domo Jehovæ, extra Jerosolymam, ad torrentem Kidronem exportavit, ibiq; eum combussit 2. Reg. 23, 6. multò magis autem tandem noster Jesus regnum suum repurgans, arbores infrugiferas extra cœlestem Jerosolymam extrudet, & ad torrentem infernalem, ubi sunt tenebræ (קִדְרוֹן enim est à קָדַר obscuratus vel obtenebratus fuit) igne inextincto comburet Matth. 3. 10. 12.

II. LOC. COMM.

CUm dicit Propheta, frange panem *tuum*, refutantur Anabaptistæ, & alii communicationem bonorum propugnantes: quomodo enim possit esse panis meus aut tuus, nisi sit dominii proprietas? & hæc est causa, quòd DEUS pauperem & divitem fecit, ut alter alterius ope indigens se mutuò juvent, Prov. 22, 2. frange verò notat, cuiq; esse dandum pro suis facultatibus, & ita, ut pluribus possis succurrere: quod facit contra nonnullos, qui ostentationis gratiâ uni multum, aliis verò nihil largiuntur. Sententia verò hujus commatis est, quòd debeamus esse liberales erga indigentes, non tantùm quia beatius sit dare, quàm accipere Act. 20 verùm etiam, quia huc invitat 1. DEI exemplum Matth. 5. 2. ejus præceptum Luc. 6 39. Matth. 5, 42. 3. ejus promissum Prov. 11, 26. & 28, 27. 4. Quia Christo ipsi præstatur Matth. 25. Quando Regina Sabæ dabat Salomoni munera, is vicissim remunerabatur eam regiis donis 1. Reg. 10. sed noster Salomo etiam potum aquæ frigidæ æterno beneficio compensabit Matth. 10, 42. Sed nota etiam benè, quòd esurienti & indigenti jubeamur frangere panem, non illis qui benè de aliorum eleemosynis vivunt epist. Jud. v. 12 immunesq; sed etiam aliena ad pabula fuci. Talibus enim illud Apostoli inculcandum 2. Thess. 3, 10. qui non vult laborare, neq; debet, aut potest bonâ conscientiâ comedere. Ad summam: dandum est, 1. libenter, quia hilarem datorem diligit DEUS 2. Cor. 9, 7. 2. prudenter, quia omnibus dare neq; possumus neq; debemus, sed reliquis domesticos fidei semper anteponamus Rom. 12, 13. aliàs quando ὃ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον miseremur. 3. Constanter Rom 12, 21 Gal 6. 9. 4. Celeriter projice panem tuum secundum aquas Eccl 11, 1. Da partem septem aut etiam octo, quum nescias quid mali futurum sit super terram v. 2. & qui suam pecuniam verè pauperibus rectè elargitur, Jehovæ ipsi mutuat Prov. 19, 17. qui sine dubio magno cum fœnore reddet. Si enim Eliæ Prophetæ præstitum beneficium parvum longè maximo compensatur 1. Reg. 17. quidni ipse Christus, qui verè est אֱלֹהִים DEUS & Jehova, exhibitum sibi infinitis modis remuneraretur?

III. LOC. COMM.

HOspitalitas commendatur, imò mandatur tum clericis, tum laicis,

Rom.

Rom. 12, 13. Deut. 10, 19. 1. Tim. 3, 2. Tit. 1. 8. 1. Pet 4, 9. Jacob. 1, 27. & præterquam quod *lex naturæ* illam doceat, quod vultis, ut alii faciant vobis, facite & vos ipsis Matth. 7, 12. *exempla piorum* eam monstrant, Raguelis, excipientis Mosen Exod. 2. senis Ephratæi introducentis in domum suam Levitam Jud. 19. Marthæ Christo hospitium præbentis Luc. 10. &c. *fructus ejus* promissus Matth. 10, 40. 41. & datus viduæ Sareptanæ, quæ ita in vivis conservata est 1. Reg. 17. & Sunamitidi, quæ filium vivum recepit 2. Reg. 4. Rahab, quæ ita mortem evitavit Jos. 2. &c. ad eam invitat: nonne enim omnes sumus in terrâ peregrini Genes. 47, 9. Psal. 39, 13. & cuiq; accidere potest, alteri quod accidit, ut domus ipsius vel igne comburatur Jud. 9. vel corruat Job. 1. vel ipse dominus expellatur. Introducas igitur expulsos potissimùm ob veræ doctrinæ professionem, in domum tuam; ita futurum est, si in fide verâ perseveraveris, ut Christus te cum aliis piis introducat in æterna gaudia, quando dicet: Venite Matth. 25. tu modo sis fidelis עַבְדֵיהוָה i. e. Servus Jehovæ & עֶבֶד מֶלֶךְ Servus regis summi Confer. 1. Reg. 18. & Jer. 38, 8. sic futurum est, ut eripiat te DEUS & liberet Jer. 39, 17. 18. quod Jehova sanctissimè pollicitus est Psal. 41, 2, 3. simul etiam docemur, quod sæpe sub specie recti quidam accusentur, & puniantur, ut malefici, qui tamen tantis criminibus nunquam fuère obnoxii. Solentur autem se illi exemplo Davidis Psal. 7. Christi Luc. 23, 2. Pauli, aliorumque Apostolorum 2. Cor 6, 8.

IV. LOC. COMM.

DEUS indidit hominibus has στοργας, ut cognatos suos plus diligant, quàm alios. Naturæ igitur ipsi vim facere, & DEUM velut oppugnare videntur ii, qui planè tales affectus exuunt. Non ita Josephus Gen. 45. non David, 1. Sam. 30. 2. Sam. 12. nec Christus Luc. 19. Semper igitur hoc sit animo fixum, à carne suâ se abscondere, quotquot verè pauperes juvare negligunt. Nabal Davidi benefacere renuens, graviter à DEO punitur 1. Sam. 25. & impunis evaderet, qui hodiè hoc tam graviter inculcatum DEI præceptum sperneret? Et hoc jam est hominis ac summa rei, ut homo DEUM revereatur, ac præcepta ejus observet: nam omne opus DEUS adducet in judicium sive bonum sive malum Eccles. 12, 15, 16. Matth. 25.

SECUN-

SECUNDA PARS.

GIdeon DEO obediens manè in arido vellere reperit rorem cœlestem, signum benivolentiæ divinæ certissimum Jud. 6. homo pius, quando hoc de beneficentiâ exercendâ præceptū tenet & facit, experitur, vicissim sibi dari rorem & aquam solatii in calamitate. Quod beneficium DEI jam porrò exaggerat Propheta, *tunc* quando esurienti fregeris panem &c. *erumpet*, diffindet, ac diffundet se velut torrens in valle יִבָּקַע *Lux*, pax ac prosperitas *tua*. Ut enim tenebræ notant calamitates; ita contrà lux notat felicitatem gloriosam. Vide Esa. 5, 30. & 8, 22, & 9. 2. Psal. 118. 27 Esther 8, 16. *velut aurora*, quam nemo potest impedire, quæq; totum hemisphærium collustrat, ut ita beatitudinis firmitas, celeritas & magnitudo illâ similitudine indicetur, & *sanitas tua* vel in corpore vel re familiari aliisq; negotiis, *protinus efflorescet*, damnaq; data divinitùs ac sine morâ resarcientur subitò, ac si subtus ex terrâ cresceret sicut herba, ut ita supra & infra te vicissim Dei benedictionem experiaris, quin etiam ante & post te, atq; ita ab omnibus partibus & finibus, quo tecunq; verteris, divina clementia te circumplectetur: nam *anteibit* te *justitia tua*, qui est Christus Jer. 23, 6. & 33, 16. & *gloria Jehovæ extremum agmen tuum aget*, seu claudet, ut te colligat, ne ab hostibus dissiperis אַסְפֶךָ enim aggregavit significat vide Nū. 10, 25. Jos. 6, 9, 13. Nam vos filii patris vestri, qui eum benefaciendo imitamini, non festinatione exibitis, ut profugi, quia in viis vestris præiturus est vobis Jehova, & in extremâ acie vestrâ erit DEUS Israëlis Esa. 52, 12. Et hoc est velut externum beneficium, defensio: internum ac longe majus. erit precum omnium in fide fusarum exauditio: *tunc invocantem te*, qui proximum verè diligis, *Jehova exaudiet*, *vociferanti* tibi *dicet*, *ecce me*, postula quod vis, & feres; quia enim tu te non abscondis à carne tuâ, nec ipse se abscondet ab oratione tuâ.

I. LOC. COMM.

QUemadmodum non prius gloria Jehovæ Israëlitis apparebat, quàm ipsi ex Ægypto exierant; & sicut non antè vincebant Gideonis milites, quàm hydrias confregissent, & facem ardentem ostendissent; ita etiam TUNC demum erumpet lux ac felicitas hominum, quando ipsi non cum mundo amplius sunt crudeles, & osores proximi, sed dispergunt

spergunt ac dant pauperibus Psal. 112. ac suam lucem splendere coram hominibus faciunt, ut videant ipsorum bona opera Matth. 5, 16. Ita enim est, licet nos nostris operibus nil possimus mereri; tamen DEUS vult ea, ut à filiis morigeris, præstari, & nos ipsius misericordiam imitari. Jam quære causam, quî fiat, quòd multis non sit lux ac prosperitas, nimirum non frangunt esurienti panem &c. ideoq; Deus illis multas afflictiones in hac vitâ immittit, & pòst eam in tenebras exteriores projicit. Si autem pax nostra ac felicitas est lux, orietur à sole vel stellâ, quod etiam ita est, nempè à sole justitiæ Mal. 4. & stellâ Jacobi Num. 24. illa nobis paratur ac datur. Nos itaq; ut illius lucis simus compotes, ab hac luce cœlesti sinamus nos illuminari Joh. 1, 9. 12. capp. & opera lucis exerceamus Joh. 3.

II. LOC. COMM.

SI velut aurora se diffundit lux piorum, ac benefacientium Psal. 112, 4. 5. nemo potest suâ invidiâ eam inhibere, neq; oculo malo fascinare, neq; omnibus artibus aut technis avertere, **was GOtt bescheret/ bleibet vngewehrt.** Cogitet igitur hoc, cujus oculus malus, quando Jehova aliis bonus est Matth. 20. quod dicit malus ille Bileam Num. 23, 8. quid exsecrarer, quem non exsecratur DEUS fortis? quid detestarer, quem non detestetur Jehova? nimirum ut Psaltes concludit Ps. 112, 10. improbus videns indignatur, dentibus suis frendens, contabescit & desiderium improborum peribit. Commenda igitur Jehovæ viam tuam, & fac officium, ipse faciet Ps 37. & 55. Josepho fratres dignitatem regiam, quæ duobus somniis prædicebatur, invidebant quidem, non tamen suo livore inhibebant: sic etiamnum sæpè hodiè, quando invidi Philistæi quidam omnes fontes, undè aqua quædam commoditatis in nos poterat redundare, pulvere suæ maledicentiæ obstruunt: si nos saltem Scripturam ac fontes Israëlis rimemur, inveniemus tamen tandem puteum viventis aquæ Genes 26, 14. 15. 18. 19.

III. LOC. COMM.

MAgna sanè promissio, futurum, ut sanitas nostra efflorescat protinus, quando ex fide verè bona opera præstamus. Æger es animo? da pauperibus simplici animo & fideli corde; DEUS te vicissim exhilarabit. Æger es corpore? juva egentes, & te Jehova valetudini pri-

stinæ restituet Psal 41,2.3. Sensit ita Daniel Dan. 4,27. placeat tibi, ô Rex, consilium meum, peccata tuâ justitiâ abrumpe & iniquitates tuas gratiâ erga afflictos, sic erit prorogatio tranquillitati tuæ. Confer Jer. cap 22 v 3,4. Vide Nabalem à DEO subitò occisum, quando Davidi benefacere noluerat 1. Sam. 25. Considera Succothanos ac cives Penuel, quando Gideoni ejusq; exercitui cibum subministrare renuebant, miserè suâ culpâ peribant Jud. 8. Quando autem dicitur sanitas efflorescere, semper sis memor hujus præcepti ac promissi, quoties herbas aut flores vides è terrâ progerminare, ac terram ornare. Supra te quotidie te hujus rei admonet, aurora. Infra te flores & gramina. Si jam oculus tuus illa videns, fuerit simplex, totum corpus est lucidum; sin *minus*, & oculus erit tenebricosus aut livoris glaucomate obductus, tenebræ quantæ? Matth. 6, 22, 23. Salvator de usu rerum terrenarum dicit, ubi non esse illis confidendum disserit.

IV. LOC. COMM.

VErùm undè tanta bona? lucis diffusio; sanitatis restitutio? non ex nostris operibus, sed quia justitia nostra vera Christus, nos anteit, & antea adest, ob quem reddimur nos & omnia nostra patri grata Eph. 1. 1 Pet. 2. Quando Jonathan præibat, hostes etiam coram ejus armigero cadebant: sic ubi noster hic Jonathan à Jehovâ nobis datus Esa. 9. & factus nobis à Patre justitia 1. Cor. 1. anteit, nil mali nos, quò minus benè omnia cedant, impedit Rom. 8. 33. Christus igitur quia benefaciendo omnibus in his terris Act. 10. anteivit, exemplum nobis relinquens, ut insistamus ejus vestigiis 1. Pet. 2. sequamur hunc ducem & quisq; putet sibi turpe relinqui. Quando Jehova procedebat ante exercitum Barak, poterat facilè hostes suos fundere Jud. 4, 14. ita si Justitia nostra nos anteit,

Omnia cogentur cedere prona DEO.

V. LOC. COMM.

DIabolus hoc agit, ut eos, qui pauliſper subsistunt, velut derelictos ab Imperatore abripiat. Amalek quando Israelitæ exibant ex Ægypto, in postremo agmine cædebat eos; qui debilitate affecti sequebantur Deut. 25. 17 18. idem ne faciat in piis, qui quandoq; ex infirmitate subsistunt aliquantisper, Jehova promittit, se extremum agmen quoque defensurum: & quemadmodum olim intra duo castra adversa fuit medius

medius, ne potuerint appropinquare Ægyptii Exod. 14. 19 20. Sic etiam nos antecedit, nos comitatur, nos sequitur DEI misericordia, si modo nos fuerimus dicto ejus audientes Psal. 79, 8. & 23, 6.

VI. LOC. COMM.

VIs exaudiri à DEO? quis verò hoc non optet? exaudi preces pauperum; ita Jehova tibi dicet: Ecce me, quid vis, ut faciam tibi? Luc. 18. & non secus promissione Psal. 27. quàm olim Jacob Genes. 32. eum tenebis, nec dimittes prius, quàm benedixerit. O magna beneficentiæ præmia! O contra horrenda immisericordiæ parata supplicia! fac DEUS ac Pater noster, ut te in hac vitâ imitemur, ut tecum olim in æternum lætemur: fac panem hîc esurienti frangamus, ut olim tecum ac sanctis, discumbamus Matth. 8, 11 fac nudi ita misereamur, ut olim superinduamur 2. Cor. 5, 2. Amen.

DOMINICA V. POST TRINITATIS.

Psal. 127, 1, 2.

GEnes. 28, 12. Jacob, tendens in Mesopotamiam pernoctat sub dio, ibiq; somniat: Ecce scalam constitutam in terrâ, cujus summitas pertingebat ad cœlum, & ecce Angelos Dei ascendentes & descendentes per eam. Variæ sunt hujus visionis explicationes. Nos omnes quia jam non est instituti nostri ex professo hoc somnium interpretari, suo loco relinquamus, & quantum unaquæq; habet ex Scripturâ probationis, tantum apud nos habet fidei & autoritatis. Quod autem licet, applicabimus eam hoc modo hoc tempore. Quando Christianus, qui cum Jacobo in multis rectè potest conferri, saltem in eo, quòd eum fide imitans, sit de Israële Dei Rom. 9. Gal. 3. & 6. proficiscitur per medias aquas calamitatis Esa. 43, 1. Psal. 66. 12. sub dio sæpè noctem agit, & à rebus mundanis se avertens cœlum ipsum & res cœlestes contemplatur nunc velut in ænigmate 1. Cor. 13. atqui olim in somnio Num. 12. Ecce verò scala apparet, ordo inter homines constitutus, cujus unus gradus altero altior & sublimior, siquidem constituta est scala in terrâ, ita tamen & summitas ejus pertingat ad cœlum, omnibusque Christianis hæc unica meta ac scopus perpetuus esse debeat, cœlum ipsum, sedes ubi fata quietas ostendunt. Et ecce dum hoc fit, Angelos DEI ascendentes & descendentes, homi-

num pios conatus juvantes Hebr. 1. ult. inprimis autem ille Angelus increatus, qui se sæpè suo auxilio demittit, ut nos elevet in cœlum: unde nos vicissim, sicut accommodat verius, quàm explicat hunc locum Basil. M. in Psal. 1. studio pietatis semper crescere, & piis cogitationibus ac precibus ardentibus in cœlum ascendere decet; idq; tanto magis, quia potissimùm hæc providentia DEI in Bethel à DEO declaratur, & agnoscitur Genes. 28, 19. Hoc ipsum & populus suo exemplo & ardore indicat Luc. 5. 1. & Christus suo favore, & illi & Petro ejusq; sociis declarato, demonstrat, dum laborantibus benedicit spiritualiter ac corporaliter. Atq; ita se suorum peculiarem curam gerere significat. 1. Tim. 4, 10. quin etiam ipsum Petrum constituit Angelum seu verbi ministrum, qui dum discit sacra, ad DEUM per Christum ascendit: quando eadem populo proponit, iterum velut descendit. vide Joh. 1, 52. Nos jam reliquis hujus Evangelij partibus missis, Petri obedientiam in reti ejiciendo ad Christi mandatum Luc. 5, 5. paucis ita contemplabimur, ut ad thesin transferamus ex Psal. 127, 1. 2. visuri duo.

I. Hominis absq; DEO laborantis vanam molestiam.

II. Numinis prosperantis magnam gratiam.

Domine, Ecclesia est magna illa tua domus, 1. Tim. 3, 15. hanc nisi tu verbo prædicato benedicens, ædifices Matth. 16, 18. frustra nos reliqui laboramus: nisi tu dederis incrementum 1. Cor. 3, 7. 9, 10. 11. Ecclesia est illa tua magnifica civitas, in quâ habitas Psal. 46, & 48. hanc nisi tu custodieris, & servaveris, eiq; fueris murus igneus Zach. 2. reliqui ejus nutritii Esa. 49, 23. & 60, 16. non possunt eam defendere. Tu igitur, jam tuo spiritu adsis, ut ita in nomine tuo, cum Petro laxemus rete, ut multi homines ex mundi pelago ad fontes Israëlis salubres adducantur, & salventur. Confer Marc. 13, 47. 48.

PARS PRIMA.

JUd. 20. v. 18. & 23. Quis successus sperandus etiam in operibus vocationis, si Dei numen precibus nobis non reddiderimus propitiũ, graviter indicatur; dum Israëlitæ, ulturi jure optimo facinus nefandum Benjaminitarum, DEUM quidem rogant, num sit ipsis præliandum: verùm quum longè plures essent, suis viribus fidentes, bis cæduntur, & in bonâ causâ cadunt, quia processum legitimum non servant, sicut Lutherus

therus noster in margine ibidem optimum adjicit commentariũ, quod Deus omnia; ipsi Israëlitæ soli, quantumvis multi, nil quicquam possint efficere. Idem quotidiè cogitemus, etiam tum quando ex mandato Dei officii & vocationis nostræ munia obimus: quod ut fiat, hîc sub Salomonis personâ nobis præscribitur modus feliciter expediendi quæcunq; negotia. Omnium enim primò requiritur, ut homo talis, qui expectat divinum auxilium, sit pacificus, & sua agat, juxta monitum Apostoli optimum 1. Thess. 4,11. DEUS enim non juvat ἀλλοτριοεπισκόπους 1. Pet. 4,15. & eos, qui quæ ipsis non sunt commissa, temerè dijudicant. Verùm videamus nunc frustraneas ac vanas multorum molitiones, & deinde sanas Christi & Apostolorum monitiones. Illud hinc factum distichon optimè significat.

Nullius est felix conatus & utilis unquam,
Consilium si non det, juvet q; DEUS.

Vide hoc in statu œconomico nam *frustra* se laborando *defatigant* עָמַל Cujus emphasis Græco verbo κοπιᾶν, id est, ex labore non tantùm molestiam, verùm etiam lassitudinem magnam contraho Joh. 4,6. quodammodo ostenditur, *ædificantes in eâ* (domo sc:) qui curas œconomicas satis diligenter omni ex parte subeunt, quarum una eaq; non postrema est, rectè ædificare Matth. 7,24. Luc. 14,28. In statu politico itidem res malè succedit, quando Jehovæ benedictio non accedit; quia ita *frustra sedulus est* in vigiliis suis *custos*, ille, qui etiam in omnes res est satis intentus, quod verbi שָׁמַר & שָׁקַד significatio propria & usus innuit. Quid autem dico tantùm de ordine Oeconomico & politico? imò de omnibus aliis, quodcunq; vitæ genus sectantibus, hoc verum est, ideoq; illos per Apostrophen, ut tantò magis animo hanc doctrinam imbibant, alloquitur, & tertiâ vice vocem eandem repetit, ut ita hac repetitione omnes tres vitæ ordines se notari intelligant, *frustra est vobis* omnibus, *ô diluculantes, surgere* מַשְׁכִּימֵי קוּם qui summo diluculo, & ante lucem è stratis membra corripitis, ut ita sub auroram, quæ non tantùm studiis & Musis amica, verùm etiam omnibus negotiis expediendis rectiùs, maximè accommodata, res vestras ex animi sententiâ conficiatis: quin etiam vobis hoc frustra est, *ô tardantes cubare*, qui sub multam noctem & admodum serò vos cubitum

bitum demum confertis, ut ita tanto meliùs quæ per diem sunt gesta & malè administrata corrigatis, vel quæ rectè cæpta pertexatis, juxta Pythagoræ præscriptum, quâ duplici periphrasi depinguntur maximè industrii & laboriosissimi homines, qui nullo pacto suæ quieti indulgent, sed omnes nervos eò contendunt, ut optimè suum munus perficiant. Verùm & hoc frustra est, nisi Dominus benedicat: quod etiam vobis dictum deniq; putetis, qui *vescimini pane dolorum*, die ihr ewer Brodt mit Sorgen esset. Ubi panis omnis generis cibos notat, ut antea fuit declaratum, לֶחֶם הָעֲצַבִּים notat, quando nonnulli ne cibum quidem capiunt tranquillè, animo à labore, dolore, sollicitudine, & metu vacuo, ad quam Emphasin exprimandam Aquila vertit ἄρτον λαπυημάτων, Symmachus κακοπαθέμενον, & recurrit ad verba hebræa duplex observatio, sæpè jam indicata, quòd abstractum pro concreto notet superlativum ex usu Hebrææ linguæ: & plurale pro singulari maximam copiam. Nihil igitur & hoc prodest, à summo manè telam laborum ordiri, eamq; in seram noctem protexere, tenuiter, parcè ac duriter vivere, curisq; se macerare; nisi Jehova voluerit juvare, quemadmodum Petrus fatetur Luc. 5, 5.

I. Loc. Comm.

NOs verò discimus, unde sperandus sit verè felix omnium rerum successus; non tantùm & principaliter ex nostrâ sapientiâ, potentiâ, diligentiâ. Vide regem Babylonis Esa. 14. Nebucadnezarem Dan. 4. illos, qui conabantur turrim Babel ædificare Genes. 11. divitem, de quo Luc. 12. 16. &c. laborem capiunt, eumq; molestissimum, sed frustraneo & irrito conatu, quia benedictio Jehovæ ditat & prosperat, neq; addit molestiam secum Prov. 10, 22. Ex quo tempore enim in pœnam seu castigationem Adamo fuit dictum: Cum dolore comedes proventum terræ Genes. 3. quamdiu hæc maledictio per benedictum semen ibidem & Genes. 12. 22, 26. 28. &c. promissum non tollitur, vita nostra omnis est labor & dolor, etiam tum, cum optimè nobiscum agitur Psal. 90, 10. unde Jacob verè dicebat, quod pauci & mali fuerint dies annorum vitæ ejus Genes. 47, 9. Tot enim sunt in vitâ errores, quoniam scopum propositum attingere non possumus; tot sunt dolores, quibus obruimur, ut hæc vita sit συμφορὰ juxta Ethnicum. Hinc

videbis

videbis tot lapsus in consiliis, tot malos successus in negotiis. Considera fratres Josephi, Pharaonem, Saulem, Absolonem.

II. LOC. COMM.

SI tam adversam sortem experiuntur laborantes quidem, sed non justâ ratione; quid futurum est illis, qui agunt ocium? siquidem illi istam DEI vocem & legem, quod homo nascatur ad laborem, quantum in se est, tollunt, Job. 5,7. & pigritia in Proverbiis Salomonis sæpè damnatur Prov. 13, 4. & 20, 13. & 21, 25. & 26, 13. Ora igitur & labora, sed benedictionem à DEO spera: quia neq; sine labore tuo DEUS dat bona (quandoquidem labore manuum tuarum frueris Psal. 128, 2.) neq; sine DEI clementiâ quicquam rectè sub manus succedit. Quæ ut adsit nobis, nostrumq; opus instituat Psal. 90, 16. 17. omnia in nomine Christi, Domini nostri incipiamus Col. 3, 17. Josephi faciem filii Jacob videre non poterant, nisi secum adducerent Benjaminem: nos in DEI conspectum admitti, nostraq; exorare non possumus, nisi filium illum dextræ Psal. 80, 18. & 110, 1. Rom. 8, 34. intercessorem adducamus Exod. 17, 12. Amalek non poterat prius debellari, quàm Mosis manus elevaretur in cœlum, & lapide statuminaretur: sic non potest vinci aut vitari maxima nostræ vitæ molestia, nisi quando manus in cœlum attollimus, unde nostrum auxilium Psal. 121, 1. 2. 3. eoq; Christo lapide auxilii & salutis Act 4, 11. 12. Eph. 2 20. nitantur firmiter, nosq; semper patiamur. Jehovam esse vexillum nostrum Exod. 17, 15 cujus ductum sequamur, & contra Hamalek semper pugnemus v. 16. quod qui facere negligit, cum Saule regno cœlorum excidit 1. Sam. 15.

III. LOC. COMM.

INterea verò diligenter ædificemus non tam alta palatia, quibus superbiamus Dan. 4 non nova horrea, quibus confidamus Luc. 12. quàm DEI templum: quod fit, quando non tantùm ad ædificationem ac sustentationem templorum atq; Scholarum liberaliter pro opibus nostris conferimus; verùm etiã, quando damus operam, ut nos ipsi Dei vivi templum esse queamus 1. Cor. 3. & 6. Eph 2. hoc nos innuit ista similitudo, ut quia quotidiè vel ædificamus ipsi, vel alios ædificare videmus, vel deniq; ædificia spectamus, in memoriã nobis revocemus hoc; frustra nisi Dominus. Potissimum hoc valet de viribus liberi arbitrii, quas

nimis

nimis extollunt Pontificii, Arminiani, Photiniani, & alii, sed meritò dicas, fruſtra ſe defatigant ædificantes in eâ domo, quamdiu Dominus ipſe non convertit. Ut enim ædificium ſeipſum non poteſt erigere; ita nec homo ſe poteſt convertere: & ut Naamanem Syrum à ſuâ leprâ non poterat ſanare Rex Iſraël, quòd non eſſet DEUS; ita multò minus quis in ſeipſo lepram ſpiritualem poteſt curare. Sed hæc obiter ad hanc ſimilitudinem, quæ idipſum à magis ad minus argumentando innuit.

IV. LOC COMM.

NEque tantùm in ſtatu œconomico optimus paterfamilias DEUS eſt Matth. 20, 1. verùm etiam in ſtatu politico optimus Imperator & gubernator, qui ſi alii magiſtratui non adſit, infeliciter omnia cedunt. Fruſtra ibi turribus, aggeribus, muris confidimus, ubi DEUM protectorem non habemus: nil proſunt ibi militum manus, æquitumq; turmæ, contra quem pugnant hujus ſummi Imperatoris catervæ, nempè creaturæ: nil poteſt vigil, ubi Dominus iſte immittit altum ſoporem 1. Sam. 26, 12. nemo poteſt reſtinguere, quando is immittit ignem Amos 1. & 2. nemo poteſt evadere, quando is aquas advocat. Amos 4. & 9. Hoc igitur omnium primùm vivendum in Politiâ, ut hic Dominus à noſtris ſtet partibus. Iſraëlitæ multum in eo ſitum eſſe putabant, ſi Jephtham, Davidem, aliosq; ſtrenuos duces nanciſcerentur: ſed fruſtra omnia, niſi adfuiſſet hic Jehova. Videsnè, quàm feliciter pugnet cum eo Abraham Geneſ. 14. quantam victoriam ex ejus benedictione reportet Moſes Exod. 17. quem triumphum impetret Joſua Joſ. cap. 6. & 10 Barak, Jud. 4. Gideon, cap. 6. Jephtha, cap. 11. Simſon, cap. 15. nimirum his omnibus ſuâ gratiâ aderat hic Dominus. David cum eo Goliathum proſternit 1. Sam. 17. & multi multa præclara effecêre Heb. 11. Contrà quàm infelici eventu bella ſine DEO geſsêre Iſraelitæ. Num. 14, 42. 45. Benjaminitæ, Jud. 20. Syri 2. Reg. 7. Sennacherib, 2. Reg. 19. Hoc intelligens David tam anxiè pro futuro Rege orat Pſal. 72. & nos docet orare Pſal. 20. Quia autem vigil ſeu cuſtos hoc loco dicitur eſſe ſedulus, id dictum nobis putemus, quod eſt in Pſ. 130, 6.

Non ſic præcipiti nocte vigil diem
Obſervat roſeum, non roſeum vigil
Phœbi ſic avet ortum,
Ut flagrat mea mens DEUM, & hebraicè
מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר

V. Loc.

V. Loc. Comm.

Multi autem credunt, his rebus fieri, ut dites evadant, si suum defraudent genium, somnum oculis suis non videant, & si quæ sunt alia miserorum tormenta. Psaltes aliud statuit: frustra est vobis, ô diluculantes su[illegible]re, & tardantes cubare: surgere nimis properant quotquot aliquid circa vocationem aggrediuntur, ut Korah Num. 16. surgunt enim, antequam sol justitiæ illis illuxerit. Tales sunt in statu Ecclesiastico, qui currunt, antequam vocentur Jer. 23. & in omni negotio id videre est, quoties homines, cum matre Domini horam, quam Deus destinavit, & sibi servavit Act. 1, 7. volunt suâ diligentiâ antevertere Joh 2. tardant cubare, qui nimis sollicitè cupiunt prospicere omnium consiliorum suorum eventum, quibus dicendum illud Psalmistæ: commenda Domino viam tuam, ipse faciet Psal. 37. & 55. & hoc: Frustra vobis, ô tardantes cubare. Contrà David præclarâ sustentatus conscientiâ, dicit se securum cubare, & svaviter dormire Psal. 3. & 4. quando se suaq; omnia omnipotentis curæ commendavit. Et hi ipsi, qui sine Deo volunt sua expedire, panem comedunt הָעֹצְבִים & הָעֲצַבִּים dolorum & idolorum, quia & sibiipsis multas frustra creant molestias Psal. 39, 7. & seipsos, suamq; sapientiam pro Deo habent ac colunt, &, quòd dicit Propheta Hab. 1, 16. reti suo sacrificant; Deum autem verum non invocant Psal. 14, 4. *à quo vera venit, non aliunde, salus*, ut jam in secundâ parte audiemus.

Secunda Pars.

1. Sam. 4. Israëlitæ ab hostibus pressi, hôc putant posse mala abigi, si in castra adducatur arca fœderis: verùm quia ipsi erant mali, parum eo tempore illis proderat ista. Sic etiam rectè quidem colligimus, quod quandocunq; minus rectè res sub manus succedunt, abesse numen, idq; precibus advocandum, ut ita per Christum propitiatorium unicum placatus Pater cœlestis, benedicat porrò nostris laboribus: quod etiam futurum est, si modo simus pii; quomodo respectu Dei requiruntur preces, & respectu nostri fides. *Nisi enim Jehova*, unde sunt omnia, quæ sunt, *ædificet* ipse *domum*, & juverit consilia patrumfamilias; nisi cælitus benedixerit, frustra omnis opera insumitur, imò planè perditur: & in statu politico, *nisi Jehova custodiat civitatem*, frustra aliis consiliis

& auxiliis res omnis geritur, & ita suâ benedictione, quâ felicem & securum hominem reddit, *dat dilecto suo* לִידִידוֹ, à יָדִיד (quomodo ad alterum Salomonis nomen יְדִידְיָה, de quo 2. Sam. 12, 25. alluditur) *somnum*, quietem, & securitatem, quæ somno alto indicatur Ps. 3 & 4.

I. Loc. Comm.

UT Jehova est à se, & ab eo reliqua omnia; ita etiam ex ejus manu omnia bona dispensantur, & meritò expectantur. Confer jam, quomodo ad complementum promissionum respiciens DEUS hoc suum nomen urgeat, Exod. 6. & ut ad eum primò omnium omnia nostra consilia & vota dirigamus, hìc ipse proponitur, qui est omniũ primus.

II. Loc. Comm.

SI Jehova ædificat domum, curat etiam res minutas, quod olim quidam negarunt: quomodo enim essent vel subsisterent res sine illâ æternâ essentiâ? quomodo aliquid agerent sine DEI providentiâ? & si talia curat, etiam ad singula ejus nomen est invocandum. Peccant hìc, qui dum rem familiarem constituere cogitant, eum non primò votis expetunt in conjugio pronubum, in labore socium, in lætis moderatorem, in tristibus consolatorem, in consiliis adjutorem: quia frustra sunt omnia, nisi adfuerit Jehova.

III. Loc. Comm.

SAlus regionis & civitatis est à DEO Esa. 37, 35. quæ ut diuturna sit, rogemus cum Hiskiâ: sit pax & prosperitas diebus nostris, Esa. 39, 8. Nam ex quâ civitate Deus abit, omnia corruunt: quemadmodum de Jerosolymâ vastandâ à Tito scribunt, auditam esse vocem: Migremus hinc. Tyrii suos Deos, ut manerent, nec transfugerent ad hostes, aureis catenis ligabant: nos Deum precibus apud nos detineamus, vespera jam venit &c. Luc. 24. Ita custodiet per noctem & calamitatis tenebras nostram urbem.

IV. Loc. Comm.

SI Deus dat dilecto suo somnum, & nos non possumus esse dilecti, nisi in dilecto Eph. 1. omnium primò agamus hoc, ut simus & maneamus in dilecto illo patri filio, qui est ipsa pax Mich. 5. & cui pater omnia dedit in manus, ut ex ejus gratiâ gratiam pro gratiâ accipiamus. Joh. 1. potissimùm autem in eo condormiscamus cum Simeone Luc. 2, & Paulo Phil. 1. Beati enim, qui moriuntur in Domino Apoc. 14, 13.

Nil

Nil absq; Jovæ gratiâ, Hanc ergo votis impetrat,
Bene cedit in eo omnia. Si quem Jehova prosperat.

DOMINICA VI. POST TRINITATIS.

Jer. 23, 5. 6.

1. Reg. 4. describitur nuper electi Regis Salomonis magnificentia & felicitas, quippe qui erat Rex super totum Israëlem, cui erant 12. sitarchi, sustentantes familiam Regiam, subditi offerunt munera, & considebant securè quisq; sub vite & ficu suâ, ipse autem gubernat sapientissimè. Possunt hæc omnia satis bene conferri cum Ecclesiâ Novi Testamenti, cujus Rex Christus, quem pater cœlestis constituit in Regem super montem Sion. Psal. 2. ipse non שְׁלֹמֹה sed שָׁלוֹם Mich. 5,5. qui regnat super omnes Rex gloriæ Ps. 24. & potentiæ Ps 47,& 48. præcipuè autem super Israëlem, seu Ecclesiam Zach. 9,9. Is constituit sub initium prædicationis universalis in Novo Testamento duodecim Apostolos Matt. 10. Joh. 6,70. qui illum cibum cœlestis verbi Joh,6 ut Oeconomi generales 1. Cor. 4. in toto mundo rectè dispensarent Marc. 16. Contrà fideles hujus Regis spiritualis subditi offerunt munera seipsos Rom. 12 & alia bona opera grata per Christum 1. Pet. 2. Pacem autem habent cum Deo supra se; cum Satanâ & inferno infra se; cum proximo circa se; cum corde suo intra se. Hæc tanta & tam præclara regni Christi beneficia Jeremias cap 23,5. 6. magnificè deprædicat, ideoq;, quum de Justitiâ abundanti nuper sit dictum; nunc quænam illa sit audiamus, visuri in hoc dicto duo.

I. Christi personam.
II, Officii ejus triplicem coronam.

Domine Pater cœlestis, qui excitavisti Davidi germen justum secundum verbum tuum, nos torpentes excita, ut injusti ad illam justitiam accurramus, nos arbores exsuccæ & infrugiferæ, illi veræ viti vitæ inseramur ac salvemur. Tu verò Christe, qui regnas Rex in æterna secula, & ascendisti in cœlos, ut des dona hominibus Ps. 68. Eph. 4. nostra corda cæca illumina, linguam dirige, aures aperi, ut per te, de te rectè loquamur, sentiamus, credamus. Et tu Spiritus alme per verbum prædicatum pacem in animis nostris gignas, ut habitemus securè, Deumq; invocemus cum magnâ parrhesiâ: sic futurum est, ut nos cum Christo resurgamus Rom. 6. 1. Cor. 15. æternumq; cum Deo maneamus Joh. 17.

PRIMA PARS.

SAule abdicato à regno ob varia peccata, David, vir secundum cor DEI, qui faceret omnem voluntatem DEI, πάντα τὰ θελήματα, fuit surrogatus, qui pasceret populum Israël, confer 1. Sam. 16, 1. & 13. Psal. 89, 21. 22. Actor. 13, 22 Psal. 78 71. 72. exercens judicium & justitiam in toto populo 2. Sam, 9, 1. ita sub initium Novi Testamenti Pharisæis ac Scribis, aliisq; malis in populo DEI pastoribus (qui quidem sedebant super Mosis Cathedram Matth. 23, 1. & volebant cum Saule coram populo honorari 1. Sam. 15, 30. Matth. 6 2. 5. & 23, 6. 7. sed suas oves minùs bellè curabant Matth. 9, 36.) abrogatis, summus ille & fidelis animarum nostrarum pastor, Jesus Christus, fuit à Patre suffectus 1. Pet. 2, 25. & 5, 4. qui pascat & gubernet populum Israël Mich. 5, 6 Matth. 2, 6. hic verè fuit secundum DEI patris cor, non tantùm character ejus Heb. 1, 3. & imago Col. 1. sed etiam faciens voluntatem ejus perfectissimè Heb 10. Psal. 40 is in Ecclesiâ malos tandem rejiciendo, & bonos defendendo exercet judicium & justitiam, quando impium merito suo, fide imputato, justificat, Rom. 3. & 4. de illâ re insignem promissionem apud Jerem. cap. 23, 1. facit DEUS, fore, ut deperditis & abjectis malis pastoribus succedat hic longè optimus, θεάνθρωπος, DEI patris & Davidis filius, in cujus personâ sunt considerandæ duæ naturæ mirando nexu copulatæ, divina & humana: de illâ hæc habet nostrum Dictum *& hoc est nomen ejus* proprium, puta respectu naturæ divinæ, siquidem DEUS ipse satis disertè hoc indicat, hoc esse suum nomen proprium, quo optimè ab idolis distinguatur, quod ipse sit à se & reliqua omnia ab eo, Psal. 83, 19. Esa. 42. 8. hoc est, יְהוָה ab הָיָה Exod. 3, 14. id est, fuit quod semper sit unus & idem verus DEUS, à quo & in quo omnia, quum idola sint nihil 1. Cor. 8, 4. vel quicquid sunt, sunt ab hominibus, & ab iis nihil est, quemadmodum hæc idolorum vanitas depingitur 2. Chron. 15, 3. Psal. 31, 7. & 115, 4. 5. 6. Esa 41, 29. & 44, 5. & 46, 6 7. Jer, 10, 2. Dan. 5, 23. Jon. 2, 9 Zach. 10, 2 Sap. 13. & 15. cap. Baruch. 6. Cui igitur in Scripturâ hoc nomen simpliciter & absolutè tribuitur, idq; in casu recto, ille verùs DEUS est revera, quod alibi à nostris demonstratur. Hoc loco autem germini Davidis tribuitur. Verus itaq; DEUS est. De naturâ humanâ hæc sonant. Quum enim quòd ad naturam

turam divinam fuerit ab æterno à patre genitus Psal. 2. Prov 8. naturam humanam certò tempore à DEO definito assumpsit Gal. 4, 4. Propheta more sibi, & aliis Prophetis usitato, ita sonat, *ecce*, ut animus humanus excitetur, & illi in Veteri Testamento ulterius prospiciant, dies venientes יָמִים בָּאִים tempus Novi Testamenti, quod collatum cum Veteris Testamenti umbris, meritò dies dicitur Rom. 13, 12. idq; tàm certum, ac si jam adessent illi dies, quâ de causâ ob certitudinem Prophetæ præsenti vel præterito sæpissimè in talibus promissionibus, ubi futura nomine DEI pollicentur, utuntur, vide de phrasi hac Joel. 2, 28. & 3, 1. Amos 9, 11. Mich. 4, 1. Sub initium autem Novi Testamenti hic sol justitiæ oriri debebat, & stella ex Jacob illucescere, quæ illuminaret omnem hominem Joh. 1. inprimis qui in tenebris sedebant Esa. 9. Marc. 4. idq; non poterit non fieri suo tempore; siquidem est *dictum Jehovæ*, qui ubi dixit, statim facta sunt Psal. 33. & 148. ἄμ᾽ ἔπος ἄμ᾽ ἔργον, ecce dies, *quibus excitabo* וַהֲקִימוֹתִי ubi Vau pro relativo Psal. 5, 12. & surgere faciam seu erigam emphaticè, respectu stirpis Davidicæ jam ferè prostratæ & jacentis Esa. 11, 1. Confer. Luc. 1, 69. Psal. 132, 17. Esa. 11. 10. Rom. 15, 12. idq; cap. 33, 15. sic effertur, germinare faciam, excitabo autem *Davidi*, cui sanctè promisi 2. Sam. 7. 1. Chron. 17. *germen justum* צֶמַח de quâ voce & Christi nomine dixi prolixius Zach 3, 8. & 6, 12. justum in se, quod nulli fecit injuriam, & in nobis omnem justitiam efficiens Esa. 53, 12. 14. Si ergò ex Davidis posteritate oritur hoc germen, est verus homo, & sic θεάνθρωπος, ubi verbum caro factum est Joh. 1. & DEUS & homo unam personam constituunt, quod innuit hoc loco id, quod ipsum germen Davidis ob unionis gratiam verè dicitur Jehova, ut habet textus, & quod non duo, sed unus Christus sit, non tantùm symbolum Athanasianum, sed ipsa Scriptura Ἀναφώνησιν asserit Matth. 23, 10. Rom. 5, 15. 1. Cor. 8, 6. 2. Cor. 5, 15, & 11, 2 1. Tim. 2. 5. Hæc igitur est personæ Salvatoris descriptio.

I. LOC. COMM.

UNde discimus, quis sit noster mediator ac Salvator, nempè DEUS, ut posset, & homo, qui deberet satisfacere, pro genere humano, cui propterea possimus tutò confidere, eoq; duce omnia mala superare. Quid enim noceat illi, cui DEUS adest Psal. 146, 3. 5. 6. quid illum à

Deo separet, quem Christus ut ad patrem adduceret, de cœlo descendit, & homo factus est? Eph. 3, 11. 12. c. 4. v. 9. & 10. Rō. 8, 35, 38. 39. quid ille de viâ ad cœlum ignoraret Matth. 22. cui faculam allucet hæc sapientia? Matt. 11, 19. Beatos igitur, qui hoc cōfidunt Ps. 2, ult. quia à morte æternâ erunt tuti, quotquot hoc asylum sunt secuti, quod olim in V. Testamento fuit adumbratum, quando ad aram se conferebant Exod. 21, 13. 1 Reg. 1, 51. Hic est illud semen virginis, quod conculcaturum erat serpentis infernalis caput Gen. 3. & Scala illa, cujus una extremitas terram, nempe natura humana, altera cœlum, nempe divina contingebat, Gen. 32. In hoc quando natura humana divinæ unitur, videas longè majus miraculum, quàm olim vidit in deserto Moses, quum rubus ardebat, & tamen non consumebatur Exod. 3. sic etiam natura humana à λόγῳ & DEO, qui est ignis consumens Deut. 4. assumpta, in se fragilis ac infirma, tamen cum hoc igne in æternum nunc durat, & inde nobis loquitur, qui erat nos ex captivitate nostrâ educturus. Confer totam promissionē, & nostram cum Israëlitis oppressis conditionem Exod. 3.

II. LOC. COMM.

ILle, qui ibidem rem tantam se confecturum pollicetur, est אֶהְיֶה, qui hic est effecturus, ut Israël habitet confidenter, est Jehova. Et est Jehova, est æternus Gen. 21, 33. & si est æternus, nos quoq; quos vult sibi adesse Joh. 17. vivemus apud eum in vitâ æternâ. Quum igitur vides varias mutationes in mundo, ad hunc Jehovam, qui semper unus & idem existit, fide te recipe, quia ut scribit Augustin. prolog. in l. 4. de Trinit. omnino DEI essentia, qua est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate, quoniam æterna ibi est veritas, & æterna caritas, & vera ibi est caritas, vera æternitas, & cara ibi est æternitas, cara veritas, ut meritò propterea dicatur hic Jehova אֲבִי־עַד Pater æternitatis, ipse in se æternus, & suis æternitatis autor, imò cujus

Sit licet in natos facies austera parentis,
Blanda tamen semper mens est & amica voluntas.

Porrò si est Jehova, est infinitus Psal. 145, 5. & proinde suis ubiq; adesse potest. Si est Jehova, est verax, & faciet tandem, ut promissa piis facta appareant. Si est Jehova, est misericors, imò ille qui in cruce fecit, nos sculpi in suis manibus, ne unquam nostri obliviscatur Esa. 49, 15. Si est Jehova, est justus: ei igitur per vitam in sanctitate & justitiâ servias Luc. 1, 74. 75. Ad legis promulgationem Judæi, non nisi sanctificati admit-

admittebantur Exod. 19. nemo etiam nisi fide cor purgatus, Act. 15. ad hujus Evangelici Doctoris bona & montem Psal. 15. habet aditum.

III Loc. Comm.

NEtamen quis nimis horreat illam infinitam Jehovæ majestatem, Ecce fit germen amabile, ut te ramum arefactum sibi curet inserendum, qui in eo crescat, & multos fructus ferat, Joh. 15. Rom. 11. & quidem Davidis, illius optimi & clementissimi in subditos suos Regis, & ut tuam injustitiam tollat, germen justum. Mirum erat virgam Aaronis arefactam unâ nocte progerminasse, & amygdala protulisse. Num. 17. multò magis verò mirum ex trunco Isai succiso prodire hanc sacratam virgulam, & surculum tam salubrem ex radicibus ejus efflorescere, Esa. 11, 1. qui fuit adumbratus per arborem vitæ, quæ in medio Paradisi Gen. 2, 9. unde qui edit, vivet verè in æternum Joh. 6. siquidem in illo vita est Joh. 1, 4 imò ipse est vita nostra Coloss. 3, 4. & inde dabitur comedere in omnem æternitatem illi, qui vicerit Apoc. 2. 7.

IV. Loc. Comm.

HOc autem mysterium incarnationis in tempus Novi Testamenti reservabatur, quia in Veteri volebant quidem illum amabilem inter filios hominum Psal. 45, 3. multi Prophetæ & Reges videre, sed non potuêre Luc. 10. quia dies nondum venerant, quos Pater constituerat Gal. 4, 4. ubi nobis discendũ, quod non aufferatur, licet differatur, quicquid Deus pollicitur. Sunt dies venientes post hanc calamitatis noctem, eò aspiremus Cant. 2, 17 inprimis autem hoc futurum est, *venient ubi tempora justa, cum spem DEUS impleat omnem*, quando per Christũ hoc germen nos excitabit ex terræ pulvere Dan. 12. Joh. 5. 1. Cor. 15. Tum enim nos stare coram se faciet cum magnâ confidentiâ Sap. 5. quando non possunt consistere in judicio improbi Ps. 1, 5. & huc alludit Propheta in voce Hebræâ, quæ significat hoc loco, & excitabo. Sed hæc ad Christi officium spectant, de quo nunc porrò in parte secundâ.

Secunda Pars.

CUm verò in aliis tum etiam in hoc Epistola ad Heb. c. 7. egregium V. T. usum monstrat, quando Melchizedekum fuisse Christi typum demonstrat. Potissima autem comparationis membra sunt hæc I. Rationes generationis, is est ἀμήτωρ & ἀπάτωρ, quatenus ejus origo in sacris literis nõ recensetur; Christus autẽ verè est ἄμητωρ, quatenus Deus ineffabilitas

liter genitus, ἀπύτως quatenus homo miraculosè conceptus. II. ratione appellationis, is dicitur מַלְכִּי־צֶדֶק, hoc est, Rex meus est justitia, quatenus eam nomine DEI prædicabat, & in judicio administrabat: Christo autem rectiùs des nominis hujus honorem, quia est justitia essentialis, & in nobis suis subditis justitiam efficit, cùm eam, quæ coram DEO acceptatur, Evangelicè fide imputatam, de quâ agit noster Propheta; tum eam, quam postea operamur legaliter. III. Ratione officii, siquidem erat Rex & Sacerdos, atq; ita suos regebat ac defendebat, imò etiam docebat, & pro iis orabat, sicut Abrahamo benedixisse legitur Genes. 14, 19. 20. Christus est Ecclesiæ suæ (quæ cum שָׁלֵם i.e. pacifica, nomine & omine bene convenit) Rex, Propheta, & Sacerdos, idq; secundum ordinem Melchisedek Psal. 110. IV. Ratione beneficii, protulit is fessis militibus panem & vinum, unde se recreent: Christus animam nostram cibat & potat Joh. 4. & 6. spiritualiter, & in cœnâ etiam sacramentaliter panem & vinum cum corpore & sanguine suo præbet, & deniq; nos corporaliter etiam sustentat, ut ita sub hoc rege justitiæ & pacis pacem habeamus, quemadmodum hæc omnia à Prophetâ nostro explicantur. Nam quod attinet officium *regium*, satis disertè dicit, *qui regnabit Rex* (Hebr. וּמָלַךְ ut paulo antè) idq; sine dubio præponitur non tantùm quia ad Davidem respicit; verùm etiam, quia id maximè optabant Judæi, venire qui se assereret in libertatem, ac postea contra hostes defenderet. Is Rex verò non judicabit ad illa tantùm, quæ exterius apparent, & quæ audit; sed verum judicium exercebit, *faciet jus & justitiam in terrâ* sine ulla προσωπολημψία, bonis præmia & gratiam, malis supplicia & iram offerens. Ad *propheticum* munùs possumus referre verbum הַשְׂכִּיל (cujus verbi quæ sit ἔμφασις Esa. 53, 1. prolixè fuit declaratum) intelligentiam habuit, & eâ alios imbuit seu informavit ac docuit, quomodo possint prosperari in viis suis, quod certè Christus fecit, qui viam DEI rectè docuit Matth. 22. ut Propheta ille magnus Deut. 18, 18. qui ἐξηγήσατο Joh. 1, 18. dedit Διάνοιαν 1. Joh. 5, 20. quiq; jussu DEI est à nobis audiendus Deut. 18, 19. Matth. 17, 5. Act. 3, 22. Ad *sacerdotale* denique officium pertinet, quòd dicitur ille Jehova, qui est germen Davidis justitia nostra, quatenus is justus, pro injustis mortuus est. 1. Pet. 3, 18.

quiq;

quiq; Christus Jesus justus pro nobis apud Patrem intercedit 1. Joh. 2, 1. Rom. 8, 34. Hoc est Christi triplex officium, breviter descriptum: quodnam verò ejus hinc potissimum in nos redundat beneficium, & quodnam nostrum, ut reddamur ejus participes, officium? de beneficio hæc sonant, *diebus ejus*, quando ille in regno gratiæ suos regit, *servabitur*, seu salvabitur (יִוָּשַׁע ut ita ad nomen יְשׁוּעַ seu Jesu alludatur Matth. 1, 21.) *Juda*, & omnis quisquis est verus confessor ejus, & *Israël* quicunq; fide Israëlita verus est redditus, *habitabit* ad confidentiam seu *securè*, quibus verbis in hac vitâ animæ tranquillitas Rom. 5, 1. justificatis, & post eam salus æterna promittitur, quod sanè est omnium beneficiorum maximum, idq; omnibus est partum, omnibusq; offertur; quod autem non omnibus conferatur in culpâ sunt homines, qui non norunt hunc suum Dominum, nec eum fide recipiunt, ut fiant filii Dei Joh. 1, 12. *& hoc est nomen ejus, quo vocabit eum* quisq; fidelium, agnitio ejus & fidelis nominis ejus invocatio requiritur, ut sciant, quis sit, quid præstiterit, & hæc omnia fidei manu sibi parta bona applicent: unde toties in Novo Testamento occurrit, credere in nomen filii DEI, præsertim apud Johannem, hoc est, certissimè sibi persvadere, & fiduciam ponere, hoc Jesu nomen etiam habere suum omen, siquidem in eo uno est salus Act. 4. 12.

I LOC. COMM.

ISraëlitæ, quum non rectè peterent, neq; justis de causis, sibi dari Regem 1. Sam. 8. dedit illis DEUS in irâ suâ Hos. 13. 11. Regem & Principes in furore suo, & eos sæpè ex justitiâ præfecit, qui suâ malitiâ inducti erant, suâ potentiâ abusuri 1. Sam. 8. at quantò Ecclesiæ cives sunt feliciores, qui antequam rogarunt, jam DEUS Regem ex gratiâ illis constituit Psal. 2, 6. Regem magnum in totâ terrâ Psal. 47, 3. Regem gloriæ Psal. 24. qui habet plenariam gubernationis potestatem, Apoc. 3, 7. & 1, 18. Confer Esa. 22, 22. qui etiam dominatur in medio suorum inimicorum Psal. 110, 2. Rex justus & iratus impiis, Salvator autem & placatus piis Zach 9, 9. Hic igitur à DEO Patre constitutus habet regnum non de hoc mundo Joh. 18, 36. sed spirituale, quod nos monet, nos ejus subditos non esse de mundo, sed è mundo esse electos, Joh. 17. Arma nostræ militiæ non esse carnalia 2. Cor. 10, 4. & tales vel

le Deum adoratores, qui adorent eum in spiritu & veritate Joh. 4. Non igitur nimis nos immergamus rebus mundanis cum divitibus hujus mundi, 1. Tim. 6. ut testantur exempla Luc. 12. & 16. neq; nimis studeamus hodiernæ politicæ, quæ tantùm in vocibus, & externis gestibus consistit: neq; etiam confidamus rebus mundanis, utpote vanis, opibus, honoribus, voluptatibus: contrà dictum nobis putemus illud, Luc. 12, 32. ne metuas, parvegrex, qui adhæres tuo Regi Christo, quia placuit Patri vestro dare vobis regnum, & quidem æternum Dan. 2, 44. Luc. 1, 33. in civitate DEI vivi Heb. 12, 22. & cœlesti Jerosolyma Apoc. 21. & 22. Huc igitur adspiremus, tendentes ad montem Domini, in quo regnat hic Rex noster, & nos conferamus Jerosolymam, ubi est hæc pacis visio nam in regno gratiæ ibi est ei ignis & furnus Esa. 31, 9. relinquentes cum Lotho hujus mundi Sodomam Gen. 19. sicut in baptismo promisimus, cum in numerum civium hujus regni cooptamur 1. Pet. 3, 21.

II. LOC. COMM.

ALii Reges sæpè vel suis affectibus pravis indulgentes, vel consiliis aliorum abrepti cum monstro illo Nerone sibi licere putant, quicquid libet, pro arbitrio suo agunt, pleraq; non ex justo judicio: verùm hic Rex faciet jus & judicium in terrâ, non tantùm gentibus annuncians Matth. 12, 18 verùm etiam proferens id ad victoriam ibid. v. 20. hic enim est ille, qui stabilit ac fulcit regnum suum jure ac justitiâ Esa. 9, 7. cujus regni sceptrum rectum, qui diligit justitiam, ac odit improbitatem Ps. 45, 7. 8 (unde Christianus IV. Rex Daniæ suum videtur mutuasse Symbolum, *Regna firmat pietas*) Quod si ita est, & si tantùm, qui Deum timet ac rectè facit, acceptus est illi Act 10. quid nostri sit officii, qui volumus gaudere insignibus privilegiis ac beneficiis hujus regni, facilè colligimus, nempè nos decet justa capessere, prava relinquere. Nihil enim pollutum, aut quod facit abominandum, ingredietur istud regnum Apoc. 21, 27. vide Matth. 25 illa duo maximi ponderis verba VENITE & ITE. David jam confirmatus Rex in arce Sionis habitans non permittebat claudum aut cæcum intrare 2. Sam. 5, 8. multò magis hic David noster Amos 9, 11. Hos. 3, 5. odit, in quibus non est fidei oculus, quiq; in viâ virtutis Christianæ non progrediuntur aut claudicant. 1. Reg. 18, 21. si cujus enim cor non est rectum coram DEO, ipse non potest esse particeps gloriæ hujus regni Act. 8, 21.

III. Loc.

III. Loc. Comm.

CUm ex lapsu Adami inter homines non fuit intelligens, aut quærens Deum Rom. 3, 11. solus hic Davidis filius & alter Adam 1. Cor. 15. Patris sapientia Prov. 8. factus est nobis à Patre sapientia 1. Cor. 1. quoniam prædicavit captivis liberationem Esa. 61, 1. Luc. 4. Ipse enim fuit ille servus Dei, qui sapienter viam ad cœlum nobis monstravit suo verbo, ut Propheta, paravit suo merito, ut sacerdos, munivit suo sceptro, ut Rex ac Dominus noster, vide Prov. 30, 1. 2. 3. 4. 5. 6. hic est ille Jehova genitus vindex sanctus Israëlis, qui jure optimo ita de se loquitur: ego Jehova Deus tuus doceo te proficere, deduco te viâ, quâ ambules Esa. 48, 17. Psal 32, 8. cujus monita salubria si quis audit, prosperatur ac secundatur in viis suis, sicut de Josuâ scribitur cap. 1, 8. quod etiam rectè ad reliquos omnes vitæ ordines ac status accommodatur, quum sine hoc nihil possimus quicquam Joh. 15, 5. cum ipse meritò dicere queat, meum est consilium & quicquid est, mea est prudentia, meum robur Prov. 8, 14. Quum Salomo pro sapientiâ sibi divinitus concessâ de omnibus rebus Physicis, Ethicis, Politicis loqueretur, homines ex omnibus populis ad audiendam ejus sapientiam confluebant, 1. Reg. 4. 31. 34. Ecce hìc major est Salomone Matth. 12.

IV. Loc. Comm.

QUum germen illud Davidis, quod in unitate personæ est Jehova, vitâ sanctâ & morte acerbâ, ut tota scriptura testatur pro nobis satisfecerit, & nobis justitiam acquisiverit, desinat hinc suum errorem velle palliare Osiander, quod Christi divina & essentialis justitia nos salvet, illa enim non minus ut Patris, simpliciter considerata, est nobis ignis consumens, sed Jehova est justitia nostra, Jehova autem & Deus incarnatus, quâ de re ita breviter habendum. Christi justitia duplex est, una naturarum, divinæ & humanæ. Divina habet ab æterno justitiam Dei essentialem, sed ea creaturæ communicari nequit: aliàs ipsæ creaturæ fierent essentialiter Deus, quod est contra Osiandrum: sic etiam humana habet naturalem justitiam, quia absq; peccato, sed illa debebatur nostro Salvatori, ut ipse esset talis Hebr. 7, 26. qui posset aliam acquirere. Et hoc contra Jesuitas, Stancarum, & alios tenendum, qui Christum esse

noſtrum mediatorem ac Salvatorem ſtatuunt, tamen ſecundum naturam humanam. Contra quem errorem Lutherus noſter nimirum graviter, quando ἀλλοίωσιν Zwinglij refutat. Alia verò eſt juſtitia Chriſti acquiſita in officio omnimodâ legis impletione & faciendo & patiendo, illo omiſſionis, hoc commiſſionis peccata expians: & hæc eſt noſtra juſtitia. Jehova igitur ipſe eſt noſtra juſtitia, ſed ille qui eſt θεάνθρωπος ſecundum utramq; naturam. Nam quod oportebat eum fieri hominem, ſi Jehova ſolus cum ſuâ eſſentiali juſtitiâ potuiſſet nos ſalvare? quâ de re alibi. Si autem Jehova eſt noſtra juſtitia, erit illa abundans ſatis Matth. 5. Si enim Paulus poteſt dicere de Oneſimo ad Philemonem, ut ſibi imputet, ſi quid debet; id rectiùs Chriſtus ad Patrem de nobis omnibus ſervis DEI fugitivis cum Adamo Gen. 3. quiq; volueramus DEI honorem cum eodem ſuffurari; ſi quid debent, Pater, mihi imputa, ego ſatisfaciam, ſolvam quod non rapui Pſal. 69. mortem pro illis obibo, quam non merui Eſa. 53.

V. LOC. COMM.

QUales autem eſſe decet, qui tantorum beneficiorum velint eſſe participes? paucis, *Juda*, nempè confeſſores Rom. 10. & *Iſrael*, hoc eſt, qui cum DEO ſe gerant Principes Geneſ. 32. quid hoc verò? id ſcilicet agnoſcant & confiteantur, quod in & à ſe nihil, à Chriſto autem omnia habeant, pro tanto beneficio gratias agant, non tantum dictis ſed etiam factis, Luc. 1. & pugnent contra ſuam carnem, mundum, & Diabolum: ita futurum eſt, ut non tantùm hîc habitent ſecurè juſtificati, ſed etiam æternum triumphent ſalvati, omnibusq; ſuis hoſtibus in Chriſto inſultent 1. Cor. 15, 54. &c. quæ omnia obtingunt piis fide. Fides enim eſt notitia Eſa. 53. fides noſtra eſt victoria 1. Joh. 5. Jeſu Chriſte, ſis memor tui nominis, veniſti Salvator hominis, fac nos ita in regno gratiæ participes tui luminis, ut fiamus olim compotes in æternum tui numinis.

DOMINICA VII. POST TRINITAT.

Pſal. 145, 15. 16.

CUm in multis aliis, videlicet mortui excitatione 1. Reg. 4. lepræ ſanatione cap. 5. inſidiarum detectione cap. 6. poteſt Eliſæus compa-

comparari cum Christo, siquidem hic est vita, per quam omnes vivunt & spiritualiter nunc excitantur, & olim omnes in extremo judicio ex sepulchris revocabuntur, Joh. 5, 25. 28. 29. hic est, qui solus lepram peccati in se sustulit, & suo sanguine, quo tingit baptismatis undam, abluit Tit. 3. hic est, qui insidias Diaboli & mundi, quas piis struunt, & ipse indicavit hinc inde, & porrò per suos ministros indicandas curavit: tum præcipuè in hoc potest conferri, quòd in penuriâ ac inopiâ cibi ac potus miraculosè de victu iis prospexit, qui ejus auxilium implorarunt. Sic sale injecto aquas malas sanat 1. Reg. 2, 19. 20, 21. 22. Christus peccati aquam intercutem crucis & calamitatum acerbitate ita castigat, ut inde non oriatur mors æterna 1. Cor. 11, 32. is auget viduæ oleum, ut abundè suppetat 2. Reg. 4, 1. Christus suis parat lautissimum convivium, & delibutum reddit oleo ac unguento caput eorum Psal. 23, 5. imò oleo ac donis Spiritus sancti instruit Eph. 4, 7. 8. 11. Is pultem amaram ac mortiferam reddit dulcem ac salubrem 1. Reg. 4, 40. 41. Christus panem doloris, quo suos ad tempus cibat, ita edulcat sui solatij pharmaco, ut possint sufferre tentationem 1. Cor, 10, 13. Is viginti panibus parvis, quos poterat portare unus vir, cibat centum viros, & abundè reliquum facit: Christus in Evangelio nuper explicato paucis panibus ac piscibus saturat quatuor millia hominum Marc. 8. exceptis mulieribus ac puerulis Matth. 15, 38. ita ut ex parvo plus supereset. Hanc suam paternam curam pro nobis quomodo adhuc quotidiè gerat DEUS, David explicat Psal. 145. quod quia notum, quum quotidiè à nobis recitetur in cibi benedictione, ut tanto attentiùs consideretur, placet paucis explicare. Partes sunt duæ.

I. Quæ esse debeat hominis in DEUM confidentia.

II. Quæ esse soleat DEI de homine providentia.

Domine, quum in his facilè possimus errare, oculi nostri ad te spectant, esurimus justitiam Matth. 5, 6. tu nos satura, tu des, ut panis vitæ de cœlo nobis appluat, unde vivamus Joh. 6. aperi manum tuam, tange linguam dicentis & auditorum aures, ut loquamur & audiamus rectè Marc. 7. sic fiet, ut beneplacitum tuum per filium tuum in ministris loquentem Luc. 10. intelligamus.

PARS PRIMA.

DEmonstrant Physici, probat Scriptura mirabili quâdam vicissitu-

dine ex mari oriri omnia flumina, & omnia eódem redire, postquam varia loca irrigarunt. Mare ac abyssus non tantùm sapientiæ, verùm etiam bonitatis ac potentiæ est DEUS omnipotens, unde oriuntur omnia bona, ideoq; etiam huic meritò accepta ferenda sunt, in gratiarum actione. Ad hoc mare potentiæ v. 5. 6. 13. 14. & bonitatis vers. 7. 8. 9. 17. consistens David in hoc Psalmo primùm, quid ipse huic debeat, profitetur versibus tribus primis; deinde omnia reliqua creata, ut suum imitentur exemplum, monet vers. 4. & 10. eandemq; suam exhortationem repetit v. 21. Miratus Aristoteles dicitur fuisse, quum rimari non posset, neq; satis explicare causas motus Euripi varii, sicut & pleriq; alii Physici, in fluxu & refluxu maris declarândo valde fluctuant; sed David noster satis certas, unde omnia profluant, & quò referenda sint, in laudes erumpit. De potentiâ agemus aliàs, nunc de bonitate ex vers. 15. 16. ad quam ut se omnes creaturæ convertant, si quid ipsis deest, ita monet, quum quid rectè fiat, dicit, *oculi omnium* tam hominum, quàm reliquorum viventium, imò etiam aliarum creaturarum, sicut ex loco parallelo Psal. 104. 27. & quæ ibidem præcedunt, facilè est colligere *ad te spectant* אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ in te sperant, & abs te salutem expectant, in te solo sunt defixi & de te uno cogitant quomodo ad Chaldaicum סְבַר i. e. cogitavit, verbum Hebræum hoc cognatum accedit, & præcipuè hominis, qui potest propriè sperare & orare, confidentia in DEUM vivum reponenda, qui omnibus præbet omnia abundanter ad fruendum 1. Timoth. 6. 17.

I. LOC. COMM.

QUemadmodum igitur à DEO proveniunt omnia, ita etiam ad eum in omnibus necessitatibus confugiendum. nam ô tu, qui exaudis orationem, ad te usq; omnis caro ventura est Psal. 65, 3. si quid in deserto deerat populo Israëlitico, statim ad Mosen suum ducem id devolvebant: ideoq; meritò nos cum Davide concludimus. Ecce ut oculi servorum spectant ad manum Dominorum suorum, ut oculi ancillæ ad manum heræ suæ; ita oculi nostri ad Jehovam DEUM nostrum, donec gratiam fecerit nobis Psal. 123, 2. Verùm id non adeò mirum, homines ad DEI imaginem creatos cœlum tueri, & erectos ad sidera tollere vultus, quum ipsa quoque bruta, imò creata ad eum respici-

respiciant, is agnoscit omnes volucres Psal. 50, 11. & unus non est in oblivione coram illo Luc. 12. 6. pascit illos Matth. 6, 26. dat jumentis escam & pullis corvorum invocantibus eum Psal. 147, 9. Job. 38, 41. ideoq; meritò oculi omnium ad eum solum spectant, quo dante illis, colligunt, Psal. 104, 27. Præcipuè autem hominibus hoc competit & quidem, ut non tàm oculis corporis, quàm animi, imò fidei in Deum respiciant, præsertim in calamitatibus 2. Chron. 20, 12. Hinc adeò est, quod cum DEUS dixerat, se ponere lapidem, adjiciat se apponere lapidi illi unico septem oculos, velle ut omnes eum videant, eiq; confidant Zach. 3, 9. sed quemadmodum olim Nachasch, Rex Hammonitarum, volebat fœdus pangere cum Israëlitis, cum effoderet ipsis oculum dextrum 1. Sam 11, 1. 2. ita Diabolus serpens ille antiquus (id notat נָחָשׁ) Confer Joh. 8, 44. 2. Cor. 11, 3. 1. Tim. 2, 14. Apoc. 20. v. 2. qui, quæ ejus est intentio, totum terrarũ orbem seducit & proinde עַמּוּנִי rectè vocari potest Apoc. 12, 9 inprimis cum alibi dicatur DEUS hujus mundi 2. Cor. 4, 4. quiq; habet magnum regnum Luc. 11. cum plerisq; hominibus fœdus init effodiendo ipsis oculum dextrum, quo Christum intueri debebant.

II. LOC. COMM.

QUemadmodum autem, ut id faciant, cogit hominum necessitas & inopia, ita eodem invitare debet DEI benignitas & copia. Nihil enim ab illo oratur, quod non impetratur, si modo non noceat. Et id exempla in bibliis notata in nostrũ usum declarant. In annonæ penuria cum Isaaco Genes. 20. & Jacobo Genes. 46, in eum spera, & ipse bonis te satiabit, & potius quàm fame pereas, corvi cibum tibi afferant, 1. Reg. 17. in persecutione cum Mose Exod. 14. & Davide 1. Sam. 22. oculi tui in hunc sint intenti, & ipse te mirabiliter eripiet Psal. 91. in calumniâ tuam innocentiam tandem declarabit, sicut fecit in Josepho Genes. 41. & Mephibosetho 2. Sam 19. Quando sapientia indiges Jacob. 1. cum Salomone huc te confer 1. Reg. 3. voti compos fies. In via hunc expete ducem, qui te referet salvum, ut Jacobum ex Mesopotamia, Tobiam ex Media, Magos in terram suam. In morbo hunc exopta medicum Exod. 15, 26. convalesces cum Hiskia Esa. 38. In mortis tenebris hanc lucem respice, ita per mortem in vitam intrabis Psal. 23. Joh. 5. Et hæc esto hominum in DEUM confidentia.

SECUNDA

SECUNDA PARS.

VIdeamus portò DEI de ipsis providentiam Heb. 11, 40. David quidem jam Rex prorsus confirmatus toti populo, qui ex ejus mandato arcam DEI adduxerant, dabat cuiq; tractam panis, frustum carnis, & lagenam vini 2. Sam. 6, 1. 19. Sed DEUS Rex mundi longè magis omnibus dat omnia, præcipuè autem hominibus, qui in suis precibus arcam fœderis, id est, DEI promissiones afferunt cum Davide Psal. 27. & super ea propitiatorium Christum Jesum Rom. 3. adducunt, quâ de re noster Propheta sic loquitur, & tu *dans es*, seu das *illù* omnibus in te spectantibus *escam suam in tempore suo* oportuno בְּעִתּוֹ (עֵת autem græcæ voci καιρὸς respondet, ut liquet ex cap. 3. Eccles.) tum non quum ipsis visum, sed quum maximè indigent, & hoc facis ô DEUS pro tuâ infinitâ sapientiâ, ut articulos temporum optimè observes Act. 1, 7. quod autem dare possis omnia & semper, ita ut nunquam deficiat tua liberalitas facit tua immensa potentia, *aperis manum tuam* omnipotentem, quæ nondum unquam est abbreviata Num. 11, 23. Esa. 50, 2. & 59, 1. *& saturas omne vivens beneplacito*, pro tuo beneplacito Joh. 6, 11. imò etiam cum ipsorum animalium beneplacito, quæ non tantùm in tua illâ paternâ voluntate suaviter acquiescunt, verùm etiam ita abundè sibi satisfactum esse agnoscunt; ut merio placeat illis, quod tibi ô DEUS placuit per Christum placato, רָצוֹן enim maximè exprimit Græcam vocem illam εὐδοκία, quæ tantum per Christum nobis natum Luc. 2, 14. & pro nobis datum Matth. 17, 15. Eph. 1, 5. Luc. 12, 32. nobis obtingit.

I. LOC. COMM.

DAvid quidem Barzillai, qui ipsi magna beneficia præstiterat 2. Sam. 17, 26. hanc refert gratiam: sustentabo te apud me Jerosolymis 1. Sam. 19, 34 Sed DEUS, quum nemo ipsi dedit quicquam prius, ut ipsi rependatur Rom. 11, 35. gratis sine ullis hominum meritis, dat seu donat, ut meritò in nostrâ linguâ à benefaciendo nomen obtineat. Ex Hedene olim procedebat fluvius, qui se dividebat in 4. capita Genes. 2, 10. sed sub throno DEI oritur beneficentiæ flumen, quod se effundit in omnes quatuor orbis angulos, & hinc ab ortu solis usq; ad occasum ejus

ejus est laudabile nomen Domini Psal. 113, 3. & incolæ extremitatum reverentur eum, quia ipse visitat terram, & rivo DEI pleno aquæ ditat eam Psal. 65, 9. 10.

II. LOC. COMM.

JAcob cum suis fame pressus, audiens frumentum esse in Ægypto, inde id per filios petit: nos rerum indigi, quia scimus apud DEUM esse omnes divitias, ad ejus bonitatem confugiamus, ipse Pater noster non dimittet à se inanes nos suos filios Luc. 11, ut dicere queant cum psalte, puer fui, & consenui, & nunquam vidi justum ita derelictum, ut semen ejus quæreret panem Psal 37, 25. Quum autem dicitur, quod det escam, frugalitatem, & quod quisq; suâ sorte debeat esse contentus, docemur; siquidem non promittit magnas omnibus divitias, aut perpetuas delitias, sed cibum. Quum autem victum & amictum qualemcunq; habemus, simus contenti 1. Tim. 4, 8. sicut videmus aviculas ad minimum quodq; granum DEO suavi voce cantillantes grátias agere; sic etiam nos parva si gratâ manu acceptamus, majora sæpè reportamus. Hic autem videas plerosq; murmurantes, & nemo ferè suâ sorte contentus vivit.

III LOC. COMM.

IN tempore suo, quando dicit, monemur DEO optimè nota esse temporum momenta. Quidam statim in juventâ volunt sibi dari multa, sed nondum venit hora DEI, & sæpè bonum vinum ultimo loco Dominus apponit, & suos primùm in desertum deducit Marc. 7. Joh. 6. deinde cibat, ut olim Israëlitas postéa in terram fluentem lacte ac melle introducebat. Ipse enim est adjutor in ipsâ oportunitate Psal. 9, 10. non igitur præscribamus metas aut tempus juvandi Judith. 8.

IV. LOC COMM.

QUid autem oculis nostris spectandum? tria illa DEI,

Cor patrium, os verax, omnipotensq; manus.

Cor declarat voluntatem, manus facultatem juvandi innuit, quia enim omnia in manu DEI Job. 12, 10. Psf. 95, 4. ad hoc cornu copiæ oportet omnes accurrere, qui velint satiari. Quum autem dicitur aperire manum; confertur cum agricola, hinc inde spargente suum frumentum, & cum liberali Rege, suis subditis dispertiente bona.

V. LOC. COMM.

DEus ipse omnibus in se abundat, & saturat etiam omnia, quantum sufficit extra se, quia non est penuria timentibus eum Psal. 34, 10. 11. & in Christum fide recumbentibus. Si enim propter Josephum Pharao Jacobum cum suis sustentabat Gen. 47. quantò magis DEUS suos pios propter Christum, & propter pios mundum ita conservat, ut meritò hîc beneplaciti illius in Christo fiat mentio? siquidem per illum solum ut restauratur in nobis DEI imago, ita etiam rerum Domini vicissim constituimur. Pro hac igitur εὐδοκίᾳ sit illi summo patri εὐλογία Eph. 1, 3. 5. Amen.

DOMINICA VIII. POST TRINITAT.

Hebr. 13, 17.

QUando jam David divinitus erat in regnum reductus, pleriq; omnes ei adhærebant, obedientiamq; debitam pollicebantur ac præstituri erant: solus quidam nequam, nomine Sesaba, filius Bicri, vir Jeminita deficiebat, aliosq; ad defectionem hortabatur dicendo; Non est nobis pars cum Davide 2. Sam. 20, 1. &c. verùm is postea profugit Abelum, ibiq; capite amputato miserè periit v. 14. quia Regem suum sequi noluit. Sic qui Christum, verum illum Davidem Hos. 3, 5. & Patri dilectum filium Matth. 3. à Patre Regem Sionis constitutum, imò cui fines terræ ipse dedit possessionem Psal. 2. nolunt recipere, aut super se regnare Luc. 19, 14. 27. filii Belial בְּלִיַּעַל vel quasi בְּלִי עוֹל sine jugo Psal. 2, 3. vel quasi בְּלִי יַעַל nequaquam ascendet, crescet, aut proficiet, qui quidem juramentum dedêre huic suo Domino in baptismo 1. Pet. 3, 21. (quo non malè quadrat nomen hæbræum שִׁבַּע) quiq; jam in baptismo Christo induti Gal. 3. facti erant filii illius primogeniti inter omnes, seu Christi (בְּכוֹר enim, unde בִּכּוּרִי, primogenitum denotat) & per filium illum dextræ poterant eò subvehi, ut sisterentur olim ad dextram Christi Matth. 25. æternoq; gaudio fruerentur, suâ culpâ deficiunt & profugiunt Abelum (אֵבֶל lugentem significat) ad Diabolum, in in cujus regno, seu inferno est merus luctus tantùm, quiq; poterant esse filii regni, æternùm pereunt Matth. 8, 12. In illo autem suo regno gratiæ Christus certos præfecit duces & ministros verbi, qui sub Domino illo exerci-

exercituum ipsi bella gerunt, aliosq; contra Diabolum, mundum, carnemq; suam pugnare docent, quos si quis contemnit, illisq; non obedit ipsum ducem supremum ac regem rejicit Luc. 10, 16. quam contumeliam (nisi pœnitentiâ seriâ quis faciem ejus deprecetur) nemo auferet impunè. Hac de re satis graviter monet autor Epistolæ ad Hebr. cap. 13, v. 7. & 17. quem posteriorem nunc libet paucis expendere, & quidem in illo hæc duo.

I. Auditorum obedientiam & obsequium.

II. Doctorum diligentiam & gaudium.

Domine, qui tuos ministros audit, te audit Luc. 10. Da igitur, ut eorum monitis ita obtemperemus, ut possimus aliquando, quomodo tempus nostrũ collocaverimus, rationem tibi exigenti reddere Matt. 25.

Pars Prima.

Quamdiu David nondum arcem Sion occupaverat, hinc inde primum in exilio vagabatur 1. Sam. 19. deinde in sanctæ terræ urbibus velut peregrinabatur; postquam autem Jebusæum inde expulerat, fixam sedem ibi constituebat: ita etiam nobis obtingit, quamdiu nondum plenariè ad arcis Sionis antitypum seu montem Domini sumus evecti, hic nondum habemus manentem civitatem, sed futuram inquirimus Heb. 13, 14. Ut verò hoc ritè fiat, dux & autor nobis opus est, qui est Christus Matth. 2, 6. & ejus legati ministri verbi, qui quòd sanctum Dei exercitum ducunt, ἡγούμενοι appellantur etiam v. 7 ac 24. hujus capitis: quia verbo velut pedo quodam oves Christi regunt. Confer Psal. 23, 4. Act. 14, 12. & 15, 22. Ut igitur in acie milites Imperatori ac ejus præfectis omnem obedientiam præstant: ita etiam omninò requiritur, ne quis hîc ordinem turbet, sed officii sui munia servet, locumque sibi datum tueatur: quod Apostolus hoc loco dicit *obedite* πείθεσθε, ductoribus vestris, ab ijs persvasi, fore ut amplissima reportetis præmia, si justo ordine porrò incedatis, neq; de viâ rectâ declinetis Gal. 5, 25. *& obsecundate*, non tantùm dicta memori mente tollatis, sed etiam facto ac re ipsâ exprimatis ὑπείκεσθε, cedite, quia inferiori loco estis constituti auditores, & credatis eos vestros duces, ut autoritate, ita etiam sapientiâ plus valere ac prospicere, quàm vos ipsi potestis vestris rebus consulere.

I. LOC. COMM.

DIscimus hîc esse Ecclesiam militantem Apoc. 12,7. Eph. 6,12. in cœlis autem triumphantem, quæ omnibus adversis erepta vivit DEO Luc. 20, 38. In militante autem certi sunt ordines, non tantùm Ecclesiasticus, Politicus & Oeconomicus, (qui ut probentur, Conferri possunt loca sequentia Jer. 1,18. & 8,1. Ezech. 7,26.27. & 22,25.26.27.28.29. Hos. 5, 1 Soph. 3,2. 3. 4. Hag. 1, 14. & 2,4.) verùm etiam multi alii status ac vitæ genera, in quibus omnibus DEUS, qui non est ἀκαταστασίας autor 1. Cor. 14, 33. omnia vult fieri εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν ibid. vers. 40. Israëlitæ ex Ægypto militari ordine seu quini ascendebant; tum ut tanto expeditius procederent ipsi, tum ne viderentur more fugitivorum se subducere Exod. 13, 18.

Nos igitur quando Christo duce & auspice Christo

Ex mundi hujus tenebricosâ Ægypto Apoc. 11, 8. etiam militari ordine, quem præscripsit ille noster summus Imperator ac Dominus יְהוָה צְבָאוֹת Psal. 24. progrediamur respicientes ad crucis Christi vexillum, in quo quinq; ejus cernuntur vulnera, contra omnes animæ morbos salutaria remedia. Hinc jam

II. LOC. COMM.

ELucet maxima præconum verbi dignitas. Celebrantur multi, quòd fuerint Davidis Regis duces 2. Sam. 23. sed multò magis olim fulgebunt à Christo in Ecclesiâ constituti ductores. Qui sunt in statu politico magnis & honorificis ornantur titulis Rom. 13. Psal. 82. verùm ad horum ductorum ac doctorum dignitatem non accedunt. Illi enim quando Ecclesia comparatur ovili, sunt pastores Act. 20. 28. quando magno palatio seu ædificio, sunt œconomi ac dispensatores, & quidem mysteriorum DEI 1. Cor. 4, 1. quibus sunt concreditæ claves Matth. 16. & 18. quando Ecclesia confertur cum domo adhuc ædificandâ ratione membrorum, ipsi sunt Architecti 1. Cor. 3. quando eadem cum horto vel vineâ comparatur, illi plantant & rigant, ibid. Quum Ecclesia consideratur, ut Christi sponsa, ipsi sunt velut pronubi 2. Cor 11, 2. Confer parabolam Matth. 22 imò quidam suo modo patres spirituales Gal. 4, 19 1. Cor. 4, 15. ipsi sunt lux mundi Matth. 5. &, si rectè suo funguntur munere, duces cæcorum, eruditores desipientium, informatores infantum Rom. 2, 19. 20. sed illis omnibus jam missis appellationem

tionem hanc, quâ nominantur ἡγούμενοι, paucis expendamus. Duces igitur ut *primùm* ab Imperatore certâ ratione præscriptâ vocantur; ita etiam hi præcones verbi vocatione suâ gaudent, quæ fit mediatè per Ecclesiam, cujus membra quòd DEUS huc inclinat, quando est legitima vocatio, ipse adhuc ministros verbi dare dicitur Act. 20, 28. 1. Tim. 4, 16. Eph. 4, 11. quippe qui est, qui extrudit operarios in messem suam Matth. 9, 38. & qui Jerosolymis dat Evangelizantem Esa. 41, 27. Nemo igitur sibi rapiat hunc honorem, sed vocetur à DEO, Heb. 5, 1. 4. 5. quomodo enim cum fructu prædicabunt, nisi mittantur à DEO, qui velit benedicere & dare incrementum Rom. 10, 15. 1. Cor. 3, 7. *Deindè*, ut aliis sapientiâ antecellunt duces; sic qui appetunt hoc tam arduum ac sacrosanctum munus, sint sibi mediocris doctrinæ & peritiæ in rebus sacris conscii, & ipsi prius discant, quàm dicant; prius taceant, quàm verba faciant; prius ad pedes doctorum sedeant, quàm ipsi capita aliorum constituantur. Moses non poterat neq; debebat 70. sibi adjungere, nisi seniores, qui se sisterent ad tentorium conventus, & quibus inderetur de spiritu illo, qui erat super eum Num. 11, 16. 25. Multò minùs igitur alii debent populo præfici, nisi qui sint jam natu grandiores (excepto, quando nonnulli

Ante annos animumq; gerunt, curamq; virilem)

Quique se stiterunt ad tentorium conventus, ubi doctrina de DEO ejusq; voluntate explicatur, & quibus concessa sunt jam illa spiritus sancti dona ad tam sanctum officium necessaria. *Tertiò* ut ducibus datur plus stipendii, quàm aliis gregariis militibus: ita etiam non tantùm est dignus hic operarius mercede suâ; verùm etiam qui benè præsunt presbyteri duplici honore sunt digni, 1. Tim. 5, 17. 18. & tandem majori gloriâ ornabuntur in cœlo, qui plures justitiæ viam docuêre Dan. 12. *Quartò* ut duces sæpè secreto cum suo Imperatore colloqvuntur: ita etiam hi doctores sacri cum DEO in bibliorum lectione & assiduâ oratione colloquia sua instituant, ut ita ipso docente discant, quomodo omnia dextrè ac feliciter expediant. Moses certè, magnus ille Israëlitarum dux, sæpius ad DEUM in montem accedebat, & quomodo rectè suo præesset populo, discebat, & postquam descenderat, non aliter ac ipsi præmonstratum erat, se gerebat: Quod exemplum utinam imitarentur. *Quintò* ut duces suis militibus locum &

officia attribuunt, singulisq; obedientibus præmia pollicentur, immorigeris autem pœnas comminantur: ita etiam ministri verbi omnes sui officii admonent, & piis à DEO promissa cœli gaudia, impiis inferni proposita supplicia inculcant. *Sextò* duces habent delectum militum: ita etiam non tantùm in doctrinâ præcones verbi preciosum à vili educant, quia os DEI sunt Jer. 15, 19. verùm etiam extremè malos excommunicent ad exemplum Pauli, 1. Cor. 5. bonos autem, ut pergant sedulò hortentur Tit. 1, 9. *Septimò* denique; ut duces, quod alios monent, ut contra hostem pugnent, ipsi prius faciunt & bono exemplo præeunt (vide Gideonis historiam) sic etiam hi ductores sacri sint typi fidelium in sermone, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in castitate 1. Tim. 4, 12. Tit. 2, 7. Cavendum igitur est iis omni studio, ne juxta Ambrosium sit nomen inane, crimen immane; ne sit, honor sublimis, & vita deformis; ne sit Deifica professio, & illicita actio; ne sit religiosus amictus, & irreligiosus provectus. *Nam juxta Bernhardum monstrosa res est gradus summus, & animus infimus; sedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otiosa; sermo multus, & fructus nullus; vultus gravis, & actus levis; ingens autoritas, & nutans stabilitas.*

III. LOC. COMM.

TAlibus autem ducibus probatis debetur obedientia & reverentia ab auditoribus. Autoritatem enim illis conciliat divina vocatio, cui se meritò subjicit omnis humana ratio, 2. Cor. 10, 4. 5. Quando populus Israëliticus audiebat, Mosen à DEO peculiariter ad id esse vocatum, ut ipsos ex Ægypto educeret, vertice inclinato incurvaverunt se, honorem ei exhibentes maximum, Exod. 4, 30, 31. & nos igitur, quoniam scimus, à DEO nobis missos esse nostros ductores, cum magnâ reverentiâ excipiamus, non quidem cum Galatis oculos nostros nobis eripientes Gal. 4, 14. 15. sed aperientes; non cum Lystrensibus tauros vittatos Act. 14, 13. sed pro tanto munere cum Zachariâ Luc. 1. juvencos labiorum nostrorum & gratiarum actionem DEO offeramus Hos. 14, 2. Hebr. 13, 15. quæ consistit non tantùm in dictis, sed etiam in piis factis 1. Sam. 15, 22. siquidem rectos decet laudatio Psal. 33, 1 & contra non est speciosa laus in ore peccatoris Syr. 15, 9. Benignitas igitur & fides occurrant sibi, justitia & pax se osculentur, fides è terra progerminet, &

justitia

justitia è cœlis prospectet, ut Jehovæ gloria habitet inter nos, & nos ex ore doctorum sacrorum audiamus, quid loquatur Jehova Ps.85,9. 10.11. 12. Illorum enim est viam salutis annunciare Act.16,17. & verbo suadere seu πείθειν, ut angustam ad cœlum viam homines insistant Act. 13, 43. & 18,4 & 19,18 unde oritur πίστις Rom.10,14.17. Auditorum autem est ὑπήκειν & ὑπακούειν ibid. v.16. Act. 6,7. 2 Cor.10,5. 2.Thes.3.14. & suscipere sermonem eorum, non ut hominum, sed ut DEI, sicut revera est,1.Thes,2,13. ita futurum est,ut per illum salventur 1. Tim. 4, 16. Jacob. 1, 21. & ut Israëlitæ per Josuam, ita ipsi obedientes à Jesu ministris in veram requiem æternæ vitæ introducantur Hebr. 3, & 4. Contrà ut in deserto cadebant illi refractarii Num. 13 & 14. ita immorigeri & inobedientes auditores in terræ sanctæ antitypum seu cœlum nunquam venient Act. 13, 46.

SECUNDA PARS.

DIfficile quidem munus erat, quod demandabatur Levitis, ut ipsi tentorii conventus, omniumq; ejus instrumentorum, quæ erant varia, custodiam agerent Num. 1,50.53.& 3,7.8 at longè majus est illud officium, quod omnes verbi ministri sustinent; quippe quibus non tabernaculum illud manu factum, sed templa DEI viva, hoc est, pii homines 1. Cor 3, & 6. regendi ac servandi concreduntur: quin etiam reliqua ad Ecclesiam spectantia bona, ut verbi depositum preciosum, quod quovis thesauro est carius Matth. 13. Psal. 19. & sacramenta Ecclesiæ κειμήλια custodienda sunt commissa, atq; ita ut de singulis sit aliquando reddenda ratio, sicut hoc ipsum noster autor porrò declarat. *Illi enim* ductores vestri, de quibus jam dictum, *excubias agunt*, ἀγρυπνοῦσιν, vigili & attentâ mente singula observant, ut ἐπίσκοποι Act. 20.28. & speculatores boni Eze 3,2 & 33.7 in hostis insidias semper sunt intenti, unde longè alia ratio est horum ducum, quàm mundanorum; siquidem hi excubias gregariis militibus demandant, at hi sacri duces ipsi excubitores sunt 2.Cor.6,5.& 11,27. Unde patet, quod, quò quis in Ecclesia est major, eò plus aliis inservire teneatur Matt.20,26.27.& Luc. 22,26. Cur autem tanta requiritur in doctoribus Ecclesiæ vigilantia? in promptu ratio est, Diaboli malitia, qui istis ducibus dormientibus seminat, non tantùm Zizania, Matth. 13, 25. verùm etiam, ut lupus infernalis

malis oves Christi occidit Joh. 10. unde vigilant isti, non ut aliquod aureum vellus custodiant, sed pro animabus hominum, non auro & argento, verùm Christi sanguine precioso redemptis, 1. Pet. 1, 18. 19. *pro animabus vestrù* salvandis, ut sint instructæ armis ἀμυντηρίοις καὶ φυλακτηρίοις Eph. 6. v. 11. & 13. quando pugnandum est contra Diabolũ, & ita vigilant, ut *rationem reddituri* de ovibus sibi commissis, ex quibus si una ipsorum incuriâ aut desidiâ perit, sanguinem ejus de manu ductoris reposcet, λόγον ἀποδώσουσες die da Rede vnd Antwort von geben müssen / wenn mit jhnen wird Rechenschafft zugelegt. Et respicit ad duas parabolas, quæ extant Matth. 18, 23. Luc. 16, 1. 2. Hæc est bonorum & fidelium verbi ministrorum summa diligentia, cui si vident ex clementiâ summi hortulani Joh. 15. summi & magni pastoris 1. Pet. 2, 25. Hebr. 13, 20. 1. Pet, 5, 4. ac Domini Zebaoth benedici, ut multum lucrentur, est quod gaudeant: Contrà si totam noctem laborent, & nihil capiant cum Petro Luc. 5. doleant, & apud DEUM de suæ fidei ac curæ commissorum pertinaciâ conquerantur, & pacis legati amarè fleant Esa. 33, 7. Est igitur hoc quoq; auditorum, curare ac præcavere suâ obedientiâ, ne id fiat: siquidem si non tantùm Diabolus Job. 1. Apoc. 12. verùm etiam ipsi Angeli sancti, & hi præfecti sacri eos accusant Matth. 18, 31. malè cum illis agetur tandem. Obedientiâ igitur vestrâ, ô auditores, hoc efficite, ut *cum gaudio hoc faciant*, & ita vigilent, *ac nõ gementes*, quippè quibus ex animo dolet, suâ operâ ac labore improbo nihil profici: & hoc malum in ipsos quidem redundat. Longè gravius verò vobis restat perferendum, *non enim hoc*, si gementes officium faciant, ac Imperatorem suum sequantur, *hoc est vobis utile* i. e. stylo Scripturæ & sanctæ linguæ idiotismo, planè malum imò pessimum hoc vobis est, cum hujus inobedientiæ æternas cogimini pœnas luere. De idiotismo linguæ sanctæ, quòd dicebam, ita se res habet. Hebræi quod vehementer asseverare volunt, per contrarium negationem adhibitâ efferunt. Exempla vide Prov. 10, 2. & 18, 5, & 23, 13. Psal. 83, 2. Amos 1, 3. & 2, 4. Syr. 15. 13. Joh 1, 20. & 3. 15. 16. 17. 36. & 5, 24. Rom. 4. 19. Psal. 69, 29. ipsum etiam vocabulum Græcum ἀλυσιτελὲς aliquid præterea magis reconditum videtur innuere: λύειν τὸ τέλος dicuntur, qui solvunt tributum; & qui non obediunt hisce ductoribus sacris,

non

non habent λύτρον, quod pro se solvant, siquidem illi sunt Christi legati, per quorum officium fit reconciliatio 2. Cor. 5, 20. Pereunt igitur, & æternis catenis vincti tandem manent, quotquot nolunt sequi monita horum ducum salubria, quod sanè est damnum omnium maximum; quia illis est concredita clavis solvens, & quicquid ab illis non solvitur in terrâ, neq; solutum est in cœlo Mattth. 16, 19. & 18, 18. Joh. 20, 23.

I. LOC. COMM.

UT ex priori titulo ministrorum verbi dignitas elucebat; ita & hoc prædicato & officio patescit, quæ sit ejus muneris difficultas, nempè vigilare pro salute animarum, unde ipsi in nostrâ linguâ rectè vocantur Seelensorger. Jacob quidem somnum oculis suis non videbat, dum custodiebat ovile Labanis Genes. 31, 40. Sed poterat tamen discerptam, aut furto ablatam pecudem luere, reddendo aliam ib. v. 39. alii autem Pastores erant excusati satis, si modo aliquod discerpti afferrent testimonium Exod. 22, 10. 13. Amos 3. 11. Verùm Pastoris animarum alia ratio est, siquidem quæcunq; ovis ejus negligentiâ non monita ab eo perit, ejus sanguinem ex ejus manibus est reposciturus Ezech. 3, 18. & 33, 6. 8. Confer Genes. 9, 5. Deut. 18, 19. quod ad phrasin & pœnæ magnitudinem. Quanta autem requiratur in singulis ovibus rectè curandis vigilantia Ezech. 34, v. 4. describitur, ubi etiam pœna ipsa satis declaratur. Hanc curam auget illud, quod non sufficit in genere docere, & pascere gregem totum, sed oportet etiam inquirere sæpè, quid cuiq; desit, & singulis præbere pabulum necessariũ, exemplo Pauli, qui non tantùm publicè, sed etiam domatim docuit Act. 20, 20, non tantùm in genere omnes instruxit, sed etiam peculiariter unumquemq; ibid. vers. 31. & quid multis? quos Christus redemit, illos curare atq; pro illis rationem reddere debent verbi ministri, ut facilè ex hoc loco & Act 28, 28. concluditur. Sed Christus non modò vitam acquisivit mundo, sed etiam pro unoquoq; homine mortuus est, sicut Paulus dicit Gal. 2, 20. Christus tradidit semetipsum pro me. Ergò pro unoquoq; rationem reddent. Id autem fieri nequit, nisi errantem ovem, exemplo Christi Luc. 15. quærant, & vel cum vitæ suæ periculo ovem à leone infernali abreptam eripiant 1. Pet. 5, 8. Confer Davidis

factum 1. Sam. 17, 34. 35. & contende istam parvam pecudem brutam, cum rationali, imò Christi sanguine redemtam. Porrò etiam cogita, si ille, qui unum, quem servare saltem, ne aufugeret, debebat, amisit, mortis reus est 1. Reg. 20, 39. 40. quid futurum sit illi, qui multos, quos à morte æternâ salvos & incolumes virtute divinâ præstare debebat, suâ negligentiâ perdit?

II Loc. Comm.

SI omnis DEI servus atq; Oeconomus pro se, sibiq; concreditis bonis est redditurus rationem Luc. 16. quantò severior exigetur à verbi divini ministris ratio, quibus longè majus bonum concreditum, quàm totum mundi systema? Mundum enim creavit DEUS solo verbo, hominis animam filij morte redimere voluit. Et hæc est boni concrediti preciositas; ad quam accedit judicis, qui indignatur, tanta bona malè esse curata, severitas. Si quis enim peccaverit ullus in alterum (avertendo ei res suas, quemadmodum filii Heli sacrificia sua DEO suffurabantur vers. 13, 14.) judicabit illum magistratus: sed si in Jehovam ullus sacerdos, aut minister verbi ita peccat, ut posthabitis ejus severissimis minis animas perire sinat, quis oret pro illo? 1. Sam. 2, 25. quum Christum mediatorem & intercessorem nostrum quàm maximè læserit, ejus peculium tam turpiter negligens, & si Christum non apprehendit, quæ jam potest supersesse alia æquivalens pro peccato hostia? Heb 10, 26. Ecce Rex Sodom tantùm petit sibi dari animas, reliquas autem omnes facultates tanti non facit, ut propterea verbum eum quoquam commutet Genes. 14, 21. quid putas facere Regem Ecclesiæ Jesum Christum? certè is unam animam pluris facit, quàm omnes divitias mundi; siquidem ut hanc redimeret, ipse dives pauper factus est 2. Cor. 8. ipse Dominus gloriæ & dux vitæ morte ignominiosissimâ affectus est, 1. Cor. 2. Act. 3. Quicquid est homini, dat pro animâ suâ, quâ nihil quicquam habet carius Job. 2, 4. Quantopere igitur Christus dilexerit animas hominum, pro quibus ipse seipsum & omnia sua dedit? Matth. 20, 28. 1. Tim. 2, 6. Joh. 6, 51. Hinc collige, & quantopere in unius animæ jacturâ commoveatur, conjecturam facies, scilicet severissima est sententia: si quis templum DEI (quod est homo pius) perdit, hunc perdet DEUS 1. Cor. 3, 17. Quum Davidi erant

abductæ

abductæ suæ conjuges, quàm amarè flevit, quàm fortiter eas eripuit, & hostes suos est ultus? 1. Sam. 30. & putet quisquam Davidem nostrum æquo animo esse passurum suam sponsam, pro quâ seipsum dedit Eph. 5. à Diabolo sibi eripi per incuriam suorum ministrorum? Vide, ita inclamat: Memento, quæ acceperis & serva, Apoc. 3, 3. quod si non vigilabis, veniam adversum te, quâ horâ minimè putaveris. Semper igitur ministri verbi cum Hieronymo sinant in auribus suis sonare illam Christi judicis vocem; surgite mortui, venite ad judicium.

III Loc. Comm.

QUia dictum est à Salvatore, qui vos contemnit, me contemnit Luc. 10. & sicut me Pater misit, ita & ego mitto vos Joh. 20. Christum autem sub pœnâ æternæ mortis vult audiri Pater Deut. 18, 19. Act. 3. 23. ergò si qui nolunt suscipere libenter sermonem legatorum Christi, tolerabilius erit terræ Sodomæorum & Gomorrhæorum, quàm illis Matth. 14, 15. Contrà quando homines ad prædicationem verbi agunt pœnitentiam, gaudium est in cœlo Luc 15, 7. & ipsi ministri alacrius sui officii munia obeunt, quando vident, quòd suus labor in Domino non sit inanis 1. Cor. 15, 58. Contrà, quando cernunt, non ferre semina à se jacta multum fructum, sed regnare omnem impietatem, cum Jeremiâ cap. 9. v. 1. 2. 3. conqueruntur; ô si quis daret, caput meum esse aquas, & oculum meum scaturiginem lachrymarum, ut deflerem interdiu & noctu damnum populi mei! sed hæc auditorum obstinata malitia, quà nolunt suis parere ducibus, malè eis cedit. Exemplo sunt Israëlitæ, murmurantes contra Mosen Num. 11, & 14 sic Aaron & Maria c. 12. Korah cum suis cap. 16. pueri illudentes Elisæo 2. Reg. 2, 23. 24. Jeroboam vim intentans Prophetæ 1. Reg. 13. 4. Huzzija invadens sacerdotium 2. Chron. 26. Ananias & Sapphira Act. 5. Elymas Magus Act. 13. quorum exemplis & tragicis casibus moniti alii cavere discant, & si ex carcere liberi, à peccatis soluti, & post hanc vitam beati esse cupiunt, obediant suis ductoribus. Sed tu, ô Jesu Christe, trahe nos tardos Joh. 6. excita torpentes Rom. 13. ut tecum in horto Ecclesiæ & crucis ipsi vigilemus Matth. 26, 40. ut postea per duces nostros ducti ad te Imperatorem nostrum summum in regno cœlorum & æternæ lucis triumphemus 1. Cor. 15, 54. 57. Apoc. 7, 9. 10.

DOMINICA IX. POST TRINITAT.

Apoc. 20, 12.

CUm aliquando somnum capere non posset Rex Assverus, edixit afferri librum Commentariorum, & verba dierum, quæ fuêre lecta coram eo; quumq; inveniret, quàm fidelis ipsi fuisset Mardochæus, maximo honore eum afficiebat: Contrà verò Hamanem Hamalekitam extremo supplicio afficiebat, postquam, quid sibi intentasset suoq; populo, exposuerat regina Esther, sicut narratur prolixius Esth. 6. Rex regum ille & Dominus dominorum 1. Tim. 6, 15. DEUS noster, qui non dormitat neq; dormit Psal. 121, 4. tandem cum ex somno mortis excitaverit omnes homines Joh. 5, 28. Dan. 12, 2. jubebit afferri libros Dan. 7, 10. in quibus est scriptum, quid quisq; singulis diebus vitæ suæ egerit 2. Cor. 5, 10. & si quis tum bono testimonio, quod DEO suo fideliter inservierit Matth. 25, 21. 23 ornatus fuerit, maximo afficietur præmio: Contrà verò illa multitudo, de quâ dicitur, multi vocati, pauci electi (הָמָן enim cognationem habet cum verbo הָמַן id est, multiplicatus fuit, & nomine הָמוֹן quod notat multitudinem) cum verè pauci salventur Luc. 13, 23. illorum inprimis, qui sunt de gente Amalek, qui aliis piis faceſſunt negotium, quoniam justum est apud DEUM, reddere affligentibus pios afflictionem, & afflictis refocillationem 2. Thes. 1, 6. 7. præcipuè quoniam illa cœli regina seu Ecclesia Psal. 45. (Cujus pulchritudo est ab intus, ib. vers. 14. quod poterat notare nomen אֶסְתֵּר à Radice סָתַר id est. abscondit) in suis precibus ac supplicationibus hoc Regi suo Jesu Christo revelavit Luc. 18, 7. Hoc ipsum quod dicitur ad piorum consolationem & impiorum correctionem, dum est tempus gratiæ, dignum est, quod probè consideretur, ut quisq;, dum de ratione reddendâ cogitat, suas res rectè instituat, cum prudente Oeconomo Luc. 16. idq; quia rectè fieri potest ex Apoc. 20, 12. libet illud dictū paucis jam tractare, & in eo declarare hæc duo.

I. Accuratam vitæ actæ inquisitionem.

II. Acceleratæ sententiæ latæ executionem.

Domine, quia nescimus, quâ horâ venturus sis, Matth 24, 42. fac animadvertamus via integra, quando sis venturus ad nos Psal. 101, 2.

teq;

teq; excipiamus cum Lotho honorificè, ut abs te tractemur magnificè, & hujus mundi Sodomâ pereunte salvemur æternùm Genes. 19. & in montem Domini traducamur Psal. 15, 1. ubi parvus ille grex tandem occupabit regnum Luc. 12, 32.

PARS PRIMA.

QUando regina Sabæ audiebat Salomonis sapientiam, videbat regiminis magnificentiam, confessum servorum ejus & ascensum, quo ascendebat in domum Jehovæ, obstupefacta exclamabat: Verum est verbum de rebus tuis, quod audii, sed non credidi, usq; dum venirem; sed ecce non indicatum mihi fuerat ejus dimidium 1. Reg. 10, 5. 6. 7. Ecclesia regina futura non felicis Arabiæ, sed cœli, quando jam tandem sub extremum judicium audiet ipsius Christi sapientiam ex ore ejus, & cernet, quàm potenter dividat omnes homines, eosq; judicet, suis autem servis det considere in throno suo Apoc. 3, 21. & secum regnare 2. Tim. 2, 11. 12. & ascendere, ac introire in ipsum Jehovæ palatium, seu gaudium cælorũ: exclamabit multò magis, vera esse omnia, quæ hactenus de illo gaudio, & regno gloriæ sint promissa; verùm vix potuisse credi, tantum abesse, ut aliquid non appareat, ut potius nedum dimidium sit ei indicatum, quantumvis sub amplissimarum & jucundissimarum rerum nominibus in hujus vitæ imperfectione 1. Cor. 13. sit descriptum sub coronâ vitæ 2. Tim. 4. Apoc. 2, 10. ligno vitæ Ibid. v. 7. mannæ v. 17. stellæ matutinæ vers. 28. quæ omnia sæpius sunt inculcanda, ne nimis hisce terrenis nos immergamus: siquidem sunt peritura Apoc. 20, 11. Et si quis aliquid propter Christum amisit: centuplum recipiet Matth. 19, 29. Videamus igitur cum dispensatore iniquo, ut tum sit nobis locus, & recipiamur in æterna tabernacula, quò ut summis viribus contendamus, sæpius extremi judicij processum cogitemus, idq; hoc tempore ex ore ejus, qui scripsit ἀποκάλυψιν i. e, revelationem divinam, ita de extremo judicio farier infit, *Et vidi* DEO supernaturaliter ostendente, sicut olim in Veteri Testamento erant multa ἐφάματα Num. 12, 6. Vide Joel 2, 28. Amos 1, 1. Obad. 1, 1. Mich. 1, 1. Nahum. 1, 1. Hab. 1, 1 Amos 7, 1. Vidi verò *mortuos*, verùm jam resuscitatos, quales erant, non quales sint (quemadmodum scriptura sæpè rem nominat à termino à quo sumptâ appellatione Exod. 7. 11.

Matth. 10,33.35. & 11,5. & 26,6. Joh. 9,1.) *parvos* & *magnos* & staturâ & dignitate, quia unusquisq; & suum ipsius corpus ac carnem recipiet Job. 19,25. Calv. lib. 3. instit. cap. 25. Sectione 7,8. & omnes coguntur se sistere tribunali DEI 2. Cor. 5,10. *stantes* à se invicem separatos jam, Matth. 25. *Coram Deo*, ἐνώπιον, in conspectu, non tantùm DEI, accepto vocabulo absolutè, sed etiam quia visibile erit hoc judicium, maximè coram Christo DEO incarnato, cui dedit Pater omne judicium Joh. 5, 21. Actor. 1, 11. & 10,42. & 17,31. cujus magni DEI ἐπιφάνειαν expectamus Tit. 2, 13. Cum verò ab Angelis ita sunt omnes ad tribunal adducti Matth. 13, 41. 49. *tum libri sunt aperti*, non tantùm Scripturæ, ex cujus sententiâ judicium instituetur Rom. 2, 16. Joh. 12, 48. verùm etiam notitiæ factorum, tum quæ est in hominum conscientiis, tum quæ in DEI omniscientiâ. Quemadmodum enim, quod volumus probè memoriæ mandare, id libro cuidam inscribimus, ne oblivioni tradatur; ita ἀνθρωποπαθῶς scriptura DEO librum tribuit, quia omnia tam exactè, imò longè exactius novit, quàm quæ sunt scripta, & rectè consignata. Hi igitur libri sunt aperti, & unicuiq; quid toto vitæ tempore egerit aut admiserit, vel in uno momento indicabitur, atq; ita ex libri consignatione ratio reddenda improbis. Nam pii & fideles in judicium iræ, seu condemnationem non venient Joh. 3, 18. & 5, 24. quomodo jam sequitur apud Johannem; Et *liber alius est apertus, qui est liber vitæ*, in quo omnia electorum nomina scripta. Phil. 4, 3. Apoc. 3. 5. & 17, 8. & 21, 27. & 22, 19. Psal. 69, 29. quem si ratione efficientis, & meritoriæ causæ intelligis, rectissimè Christus cum Luthero & F. C. intelligitur: aliàs formaliter ipse catalogus salvandorum sine ullâ absurditate potest eo designari, sicut aliàs liber pro catalogo ponitur Genes. 5, 1. Neh. 7, 5. Matth. 1, 1.

I. LOC. COMM.

QUando Enoch Epist. Judæ v. 14. præ foribus esse diem Domini prophetabat, pauci credebant; & quum Noachus cum suis audiebat, instare diluvium Genes. 6, & 7. Lothus, decretum esse Sodomæ incendium Genes. 19. ille arcâ, hic fugâ sibi salutem quæsivit; reliqui autem, non curantes illam DEI prænonentis de futuro malo φιλανθρωπίαν, sibi ipsi exitium accersivêre maximum Luc. 17, 26. Cum igitur

tur cœlum & terra sint peritura, quales oportet nos esse 2. Pet. 3, 11. ut possimus effugere iram venturam Rom. 2, 5. 1. Thes. 1. 10. & stare coram filio hominis Luc. 21, 36. Si enim cœlum & terra peritura sunt, hisce caducis non oportet nos confidere. Id monet Lothi conjunx Luc. 17. 32. quæ ad bona Sodomæ respiciens, facta est statua salis: ut te condiat, exemplo tibi data est; ut tu cor habeas, nec fatuus remaneas in viâ Aug. in Psal. 69. sed tendas ad ipsam metam Phil. 3, 12. 1. Cor. 9, 24. 26. & æternam vitam, quæ est cum DEO 1. Thes. 4. 17. qui ex Israëlitis in deserto ad Ægypti delicias respiciebant, in terram sanctam non perveniebant Num. 11, & 14. Sic qui hujus mundi opibus, honoribus, voluptatibus nimis sunt dediti, pereunt cum iis, 1. Joh. 2, 16. 17. Si igitur Jacob cum suis rectè fecit, quòd, ut vitam conservaret, supellectilem & alia, quæ non poterat asportare, in terrâ Canaan relinqueret, Genes. 45. 20. quàm bene sibi consulunt, qui, ut Christum lucrifaciant, omnia potius relinquant, siquidem cum fœnore recipient Matth. 19. si injuriam depositeris, penes DEUM ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est. Et hæc de hujus dicti occasione, & nostri ad judicium extremum præparatione: ubi omninò videndum, ut sit nobis per Christum parata in cœlo mansio Joh. 14, 2. quando cœlo & terræ, nec iis, quæ his rebus caducis adhæserunt, amplius invenitur locus.

II. LOC. COMM.

SI Johannes hæc DEO revelante vidit, certò futura sunt, quia DEUS mentiri non potest Hebr. 10, 23. & 6, 18 & proinde multum errant illi ἐμπαῖκται, qui dicunt, ubi est ullum promissi adventus judicium? 2. Pet. 3, 3. 4. qui sunt redarguendi. Contra inde boni, qui jam coguntur parvo tempore pati 1. Pet. 5, 10. sunt consolandi: qui si cum Jobo hæc viderint fidei oculis Job. 19, 25. forti animo quævis perferent mala, quum certi sint de bonis in alterâ vitâ ipsis obventuris. Heb. 11, 26. & quos terra ferre non vult, cœlum recipit Act. 7, 55. 56. Israëlitæ ad mare rubrum à Mose confirmati, credebant, & manè suos hostes omnes suffocatos videbant, Exod. 14. Nos hac aliisq; visionibus & oraculis divinis multò magis confortati credamus, fore, ut illo

manè,

manè, quum resurgent justi Psal. 49, 15. omnes hostes nobis sint subjecti 1. Cor. 15. Consolemur igitur nos invicem his sermonibus 1. Thes. 4, 18. Ecce Gideon somnio uno audito, quod esset panis hordeaceus castra Midianitarum eversurus, certus est de victoriâ, Jud. 7, 13. 14. & tu adhuc dubites tot promissionibus, comminationibus, visionibusq; eruditus, quod sit panis vitæ Christus Joh. 6. hunc mundum in quo regnat Diabolus, & mali damnandi, igne aboliturus? Vidit Johannes, & tu vide, ac caput attolle, quia appropinquat redemptio tua, Luc. 21, 28. 31.

III. Loc. Comm.

QUia Johannes videt omnes mortuos jam excitatos, putà, stantes coram hoc judicio, universalis futura est hominum resurrectio, non tantùm justorum, ut putant Judæi multi, Origines, Anabaptistæ, Photiniani Dan. 12, 2. Joh. 5, 29 Act. 24, 15. Hoc etiam ut inservit bonorum consolationi, ita etiam malorum redargutioni. Quemadmodum enim quum Paulus de justitiâ, temperantiâ, & judicio futuro disserebat, Festus expavefactus cohorruit, Act. 24, 25. quum ipse sibi injustitiæ in gubernatione, intemperantiæ in conversatione esset conscius, ita multi hodiè nullâ re magis perturbantur, quàm quum sibi resurgendum, & in judicium veniendum esse audiunt, siquidem multorum scelerum conscii anguntur. Vide Alexandrum M. quando interfecerat Clytum, apud Curt. lib. 8.

-- -- -- Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti,
Mens habet attonitos, &c.

Nam benè perpende, quod dicit, se vidisse parvos & magnos: hîc enim verè improbi coguntur desistere à commotione, acquiescunt defecti viribus, parvus ac magnus ibi erit Job. 3, 16. 17. 18. Hic videas Cain, & Abel; Nimrodum, & subditos; Pharaonem, & enectos in aquâ Israëlitarum liberos; Absolonem fugantem, & Davidem fugientem; Achabum homicidam, & occisum Nabothum; Herodem, & Johannem; divitem, ac Lazarum. Non excusat alium dignitas, alium majestas, sed omnes æquè reddendi rationem manet necessitas. Tum non dicet Pharao aliquis Exod. 5, 2. quis est Jehova, cujus voci auscultem? Non dicet aliquis

aliquis Goliath piis Israëlitis, omninò servietis nobis 1. Sam. 17,9. Non dicet Saul aliquis inobediens, honora me coram populo 1. Sam. 15,30. Non jubebit fidelem concionatorem in carcerem conjici quidam Achab 1. Reg. 22,27. Non mandabit decollari Johannem Herodes, Matt. 14. Sed illi, & reliqui omnes, in terrâ magni, imò ratione officii Dii constituti Psal. 86,6. ut plebejus homo malus, morientur morte æternâ ibid. vers. 7. imò potentes potenter inquirentur, & torquebuntur Sap. 6, 6. 7. cui enim multum concreditum est, ab illo multum requiretur, Luc. 12, 48.

IV. Loc Comm.

HI omnes stabunt in conspectu Dei, i. e. omnia erunt manifesta in conspectu ipsius, nuda, & intimè patentia oculis ejus Heb. 4, 13. & stabunt, jam facturi ejus jussa, quæ hactenus neglexerunt; sed nimis serò, (quomodo stare coram aliquo dicitur is, qui ei libenter inservit, ut alibi probatum) quæ duo quàm maximè improbis in tempore gratiæ sunt inculcanda; nimirum quòd nulla sua flagitia possint Deum omniscium celare, sed is coram toto mundo velit omnia revelare, etiam occulta cordis Eccl 12, 16. 1 Cor. 4,5. & quòd, quæ jussa, jam nolunt ex pervicaciâ capessere Ps. 2,3. illa libentissimè tum essent expeditури, si liceret, quippè stantes coram eo, qui quũ vocabat, renuebant, Prov. 1. quum volebat convertere, resistebant Actor. 7. cum erat congregaturus, nolebant Matth. 23. cum manum porrigebat, erant rebelles Esa. 65. flebunt igitur tum demum illi, qui, quando Christus eorum interitum deflebat, nil movebantur Luc. 19. Breviter, qui nolebant obedire, cum dicebatur, excitare, qui dormis; & surge ex mortuis, ita te Christus illuminabit Eph. 5, 14. jam coguntur stare in conspectu ejus, & sententiam definitivam audire: abite à me Matth. 25. Quando enim Hannum nolebat dare locum consolatoribus à Davide missis, cogebatur tandem sentire ejus stipatores & milites 2. Sam. 10. ita qui Christi ministros, verbum reconciliationis afferrentes, rejecerunt 2. Cor. 5 coguntur jam Dei carnifices seu Diabolos, omnem consolationem præscindentes, experiri; & qui noluerunt ad pedes Domini cum Mariâ sedere Luc. 10. v. 39. coguntur jam ex regno cœlorum discedere.

V. Loc. Comm.

CUm Josua vellet suos hostes exscindere, Sol & Luna stetit, idq; scri-

ptum est in libro recti, nec fuit similis diei illi ante eum vel post eum Jos. 10, 13. 14. Quando Jesus noster vult jam suos subditos, & Israelitas veros à suis hostibus liberare, ipse Sol justitiæ in medio cœlo sedebit, & stabunt coram eo omnes ejus & amici ad dextram Joh. 15. & inimici ad sinistram: tum verò quod scriptum est in libro recti & justitiæ, proferetur, & unicuiq; secundum sua opera reddetur, ita, ut non fuerit nec futurus sit similis illi diei, unde sæpè καθ' ἐξοχὴν ἡ ἡμέρα 2. Tim 4, 8. & 1, 12. 18. Matth. 24, 36 ἡμέρα ἐκείνη Marc. 13, 32. Luc. 21, 34. Matth. 7, 22. ἡμέρα κυρίου 1. Cor. 1, 8. & 5, 5. ἡμέρα Ἰησοῦ Χριστοῦ Phil. 1, 6. 10. appellatur. Verè autem magnus & Domini dies hic erit, quum is omniscientiam suam in eo probabit omnibus, quòd omnia cogitata, dicta, facta rectiùs teneat, quàm si essent scripta in libro: omnipotentiam verò demonstrabit, quando tot Imperatores, Reges, Duces, Magnates, & sine numero vulgus statim unâ voce ITE condemnabit; justitiam in impiis puniendis, misericordiam in fidelibus salvandis declarabit. Licet verò in DEO sit una notitia simplex, tamen respectu diversorum objectorum & per præcellentiam summam DEO ἀνθρωποπαθῶς tribuuntur libri, quod inservit impiorum correctioni, ne putent quicquam suorum malefactorum latere posse.

VI. LOC. COMM.

QUod enim ad credentes attinet, cum ipsorum peccata sint Christi justitiâ tecta Psal. 32. Rom. 4. non revelabuntur isto modo in extremo judicio, sed pro ipsis proferetur liber vitæ, in quo verè sint Patrum conscriptorum consignata nomina, in quo tantum electi & certò salvandi continentur. Sicut enim quibus in fronte non erat signum impressum à viro induto vestibus lineis, occidebantur statim Ezech. 9, 2. 3 Apoc. 7, 3. ita quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ, à Christo nostro summo Pontifice atq; Sacerdote, qui expiavit nostra peccata, æternæ morti tradentur, Confer Exod. 28, 43. Lev. 16, 4. Hebr. 9, 11. &c. apertum verò iri illum librum adjicitur, quia tum demum patebit, quis verè electus, quum illâ ratione Ecclesia hactenus fuerit invisibilis hominibus Luc. 17. 20. Rom. 2, 29. Col. 3, 3. 4. 1. Pet. 3, 9 Psal. 45, 14 nam Deus semper eos novit 2. Tim. 2, 19. Confer. 1. Reg. 19, 14. Rom. 11, 3. 4. 5. Tantum de priori.

SECUNDA

SECUNDA PARS.

SAlomonis sapientia in eo quàm maximè eluxit 1. Reg. 3. quòd in re intricatâ statim poterat modum excogitare, quo veritatem eliceret; verùm infinitis modis major est nostri Salomonis & Regis pacifici immensa sapientia, qui uno momento omnes causas cognoscet & simul unicuiq; suum feret, idq; justissimum, judicium Rom. 2, 5. & pro quantitate flagitii etiam infert gradum supplicii Apoc. 18, 7. & pro multitudine laboris, doloris, & afflictionis concedit locum honoris, gaudii & refectionis Dan. 12, 3. 1. Cor. 14. 41. Joh. 14, 2. 1. Cor. 3, 9. 2 Cor. 9. 6. Ita demũ eluceſcet hujus judicis veritas & severitas: veritas in promissionibus datis & jam completis: illa & hæc simul, in commina tionibus, ac pœnis illatis. Hac de re noster Johannes ita vaticinatur. *Et*, id est, statim confer Matth. 25, 46. *judicati sunt* per metalepsin: quemadmodum in judicio una pars absolvitur, altera condemnatur; ita etiam qui ad dextram, justi sunt pronunciati, qui ad sinistram, injusti declarati, *illi mortui* omnes jam excitati, & causæ cognitione accurata facta ex illis, quæ scripta erant in *illis* judicii *libris secundùm opera sua*, pro ut ita vel bona, de fidei præsentiâ, vel mala, de ejusdem absentiâ, infallibiliter testantur. Operum autem ibi fiet mentio tàm bonorum quàm malorum, Matth. 25, 35. 42. quia hæc ut fructus fidei, arboris, quam solus DEUS, ut καρδιογνώστης, novit, incurrunt in oculos hominum, ideoq; in judicio visibili producentur.

I. LOC. COMM.

CRedo multos homines idem sibi frustra polliceri de Christo, quòd Agag Rex Amalekitarum, quando a Saule ad Samuelem deducitur 1. Sam. 15, 32. Certè, inquit, recessit mortis amaritudo, quum ab armato Rege ad Prophetam senem abducor, qui de me condignum non sumet supplicium. Sed is spiritu Dei plenus, quemadmodum, inquit, orbavit mulieres gladius tuus, sic orbabitur inter mulieres mater tua, dilaniavitq; eum coram Jehova Gilgale v. 33. Nam quũ audiunt, quàm fuerit & sit adhuc ille Salvator noster mitis Matth. 11. & hominum salutis amator Deut. 33, 3. putant non posse fieri, ut æternùm ab eo Sacerdote ac Pontifice generis humani Heb. 9. quiq; semper pro eo intercedit, Rom. 8. 1. Joh. 2. occidantur. Verũ ut ibi Samuel propter antegressa homicidia

Regem illum, qui alios afflixit graviter, meritò interficiendum esse concludit, & exequitur latam sententiam; sic etiam Christus mala infidelium opera recensebit, & ex iis decretum hoc formabit: Hoc est jus DEI, ut, qui talia faciunt, sint digni morte Rom. 1, 32. ideoq; non est, quod quis ex Christi φιλανθρωπία sibi promittat in suis sceleribus impunitatem, siquidem in illo judicio à populo DEI omne devolvetur opprobrium, Confer Jos. 5, 8. Nam ut misericordia erga miseros & agnoscentes sua peccata in hac vitâ; ita & ira in alterâ vitâ non tantùm cita, sed etiam perpetua est Syrac. 5, 4. 5. 6. 7. & janua gratiæ tantùm in hac vita patet; postquam autem venit Rex gloriæ deducens suam sponsam domum, clauditur, & nemo intromittitur Matth. 25, 13. & tum est magnum chasma confirmatum Luc. 16, 17. est nox, in quâ nemo potest operari Joh. 9, 4. hoc est, fidem concipere Joh. 6, 28. 29. quippe quæ est ex auditu verbi Rom. 10. qui cum ibi nullus, quomodo quis, qui fidei & charitatis oleum non habet Matth. 25. ea sibi comparabit? Apoc. 3, 17. 18. Hoc autem probè obstinatis hominibus est inculcandum, ut dum tempus est, sibi prospiciant, ut recipiantur in æterna tabernacula. Nunc enim est tempus acceptum, in quò homines DEUS suscipit in gratiam: nunc est dies salutis 2. Cor. 6, 2. Videndum, ne post hanc visitationem gratiæ Luc. 19. sequatur illa, quæ est iræ. Quando enim DEUS suæ vineæ fecit, quod debuit Esa. 5, & tamen non fert fructus bonos Luc. 13. quomodo aliter potest per justitiam agere, quàm ut arbores infrugiferas exscindat, & igne inextinctò perdat? Matth 3 Domus leprosorum, quia non poterat curari, non erat tegenda aut incrustanda, sed prorsus perdenda, & destruenda, Lev. 14, 44. 45. sic homines improbi, & corrigi nescii, tandem omninò pereunt Prov. 1. Si Gideon Succothanos, & cives Penuel, imperata semel tantùm facere renuentes, malis exemplis interemit reversus à cæde hostium Jud. 8. idq; non injuriâ: quidni optimo jure Christus ad ultionem suorum inimicorum, rediens ad judicium, illos, qui toties moniti DEI sui jussa noluerunt capessere, æternis suppliciis afficiat? Hoc itaq; quum certò futurum sit, Johannes Prophetarum more hîc dicit, & judicati sunt, tum ut indicetur rei certitudo, tum judicii celeritas, in quo acta & probata erunt plana & aperta, & sententia definitiva certa Joh. 3, 18. Marc. 16, 16.

II. Loc.

II. Loc. Comm.

UT enim duo hominum genera in mundo; ita etiam duæ, qua ad metam ducunt eos, viæ, Matth. 7. & duo post hanc vitam, quæ adeunt, loca, cœlum & infernus Matth. 25, 34. 41. Ut igitur quis sementem fecerit, ita & metet. Nam judicati sunt, inquit noster Johannes, ex illis, quæ scripta erant in libris, quæq; ante gesta, & jam infecta reddi non poterant, & proinde (ut ita hoc usurpemus) ut arbor cadit, ita jacet Eccles. 11, 3 & qualem Deus invenit, talem judicat Luc. 19, 22. Estote igitur parati, qui cupitis in illo judicio esse beati, & cum hæc expectetis, date operam, ut inculpati & incontaminati à Deo inveniamini cum pace 2. Pet. 3, 14. Quâ nocte volebat Deus educere suum populum ex Ægypto, hanc cogebantur insomnem ducere, & plurimùm illa erat observanda omnibus Israëlitis per ætates suas Exod. 12, Christus etiam veniet ut fur in nocte 1. Thes. 5, 2. 2. Pet. 3, 10. omninò videndum illis, qui volunt esse veri Israelitæ, ut observent, vigilent, & à somno vitiorum excitentur: inprimis verò caveant, ne longum flagitiorum relinquant catalogum, qui non sit Christi sanguine deletus: Is enim potest conscientiam mundare à mortuis operibus Heb. 9, 14. Judicabimur enim juxta illa, quæ scripta sunt. Videant, ne contra conscientiam peccent: quòd tamen si factum, orent eum Davide: Deus gratiam mihi fac, & dele defectiones meas Psal. 51, 3. quod autem deletum est, non legitur, nec de eo ratio exigitur.

III. Loc. Comm.

SEcundum opera fiet judicium, non verò propter opera homo justificabitur, qui est status controversiæ inter nos & Pontificios, nimirum quæritur, quid sit illud, ob quod homo peccator apud Deum in gratiam recipiatur. Quod si observetur, facilè apparet in his & similibus dictis, ubi non agitur de justificatione hominis in hac vitâ, sed de declaratione post eam, non dici id, quod volunt Pontificii, sed tantùm benè operantibus reddi præmium: quæstio autem alia est, unde hoc habeant, quod potuerint operari, & propter quid sint justificati. Interim hæc ipsa loquendi ratio studium bonorum operum in nobis excitabit. David Barzillai in se benignitatem non tantùm agnoscit, sed etiam magno cum fœnore vult compensare 2. Sam. 19. At noster David

longè exactius novit æstimare bona piorum opera, & quæ etiam minimis ipsius membris facta, sibi facta esse dicet, & qui talia præstitêre, secum adducet in suam regiam, æternamq; gloriam: quam ut nobis largiatur per suam misericordiam, rogamus ejus clementiam, Amen.

DOMINICA X. POST TRINITAT.

Proverb. 1, 24. 25. 26. 27. 28.

MOrtuo Mosi ex DEI decreto succedebat Josua, ille enim neq; debebat, neq; poterat populum in terram sanctam deducere, nec singulis suam hæreditatis partem largiri: huic verò id, ut in mandatis est datum, ita etiam ab ipso est præstitum, dum Israëlitæ ei omnem promittunt obedientiam, & si quis nolit ei obedire, eidem gravissimam comminantur pœnam Jos. 1, 16. 17 18. Mortuo in nobis Mose, seu legis minis per fidem sublatis, quoniam nos sumus mortui peccato Rom. 6. Jesus noster Dominium in nos obtinet. Vide quæ habet Lutherus in margine ad Jerem. 31. Lex enim quæ poterat salvare, si servaretur, quum in nos malos, obstinatos, corruptos, & infirmos incidat Rom. 8, 3 non potest nos ad DEUM & cœlum adducere; sed tantùm iram operatur Rom. 4, 15. Christus autem nos facit hæredes Dei, & suos cohæredes Rom. 8. Si modo eum, ut Pater mandavit, audiamus; quia si quis eum non audierit, ab hoc ille id requiret Deut. 18. Actor. 3. Si enim ille, qui rebellabat præstituto Josuæ, morte plectebatur; quantò justius is æternâ morte perit, qui hunc Jesum non amat? 1. Cor. 16, 22 quandoquidem est is longè excellentior Dux, & longè præstantior ea, in quam nos est introducturus, quies Heb. 3. & 4. id tamen pleriq; homines parùm curant; ideoq; non est mirum, quod pauci salventur; sed, quemadmodum pleriq; Israëlitæ, ex Ægypto educti, in deserto sæpè murmurantes prosternebantur 1. Cor. 10. maxima pars hominum à DEO, quòd salvari nolint Matth. 23. damnentur, siquidem DEUS non tantùm de suo bonus, verùm etiam de nostro justus est. Id si quo alio in loco declaratur, satis graviter explicatur Proverb. 1, à vers. 24. Nos duo ibi notabimus.

I. Hominis antecedentem malitiam.

II. Numinis consequentem justitiam.

O Jesu

O Jesu, qui es Patris sapientia æterna Prov. 8. dum nos per ministros tuos invitas Matth. 22. fac accurramus, vel potiùs tardos nos trahe post te Cant. 1, 4. ne cum Pharisæis Luc. 7. 30. consilium tuum optimum de salute nostrâ si spernimus, tu quoq; ex justitiâ in calamitate nostrâ rideas, nostrumq; clamorem contemnas: sed contrà effice, ut cùm tuam vocem audierimus, abs te quoq; celeriter exaudiamur. Jud. 9, 7. Psal. 102, 2, 3.

PARS PRIMA.

QUum Salomo eloqueretur ter mille sententias, conficeret cantica, & proponeret physicam accuratam: homines veniebant ex omnibus populis ad audiendam ejus sapientiam 1. Reg. 4, 30. 32. 33. 34. Quantò magis igitur omnes homines decet accurrere, quando Christus Jesus eloquitur de DEI essentiâ, & voluntate sententias divinas Joh. 1, 18. conficit cantica cœlestia, quibus nos alliciat Matth. 11, 17. & physicam spititualem tractat exquisitè, de hominis naturâ corruptâ, de plantis in Paradiso DEI Psal. 1, & 92. de jumentis, quibus opus est freno ac chamo Psal. 32. de volucribus & reptilibus Psal. 8. siquidem is longè major est Salomone Matth. 12. & plus nobis prodest ejus sapientia, quàm illis Regis Salomonis, quum in vitam æternam nos introducat, imò ipse Salomo maximoperè cap. 1. Proverb. huc nos invitet vers. 20. sapientiæ, inquit, recantant foris, in plateis edit vocem suam, de unâ ratione summæ, imò infinitæ sapientiæ loquitur pluraliter, & vocat חָכְמוֹת sicut & cap. 9, 1. quæ est filius DEI, ut patet ex collatione capitis octavi totius & 30. 1. 4. 1. Cor. 1, 24. Matth. 11, 19. Luc. 7, 34. 35 & 11, 49. ac Matth. 23, 34. in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & intelligentiæ reconditi, & per quem sapientiæ rivi in homines diffunduntur. Verbo, quasi dicas, est ipsissima sapientia & tota, & omnis sapientiæ veræ autor. Vide, ipsa procedit de cœlo, & clamat altâ voce: Venite ad me, Ego sum lux mundi &c. quid verò? quando Simon Magus aut alius exsurgit, omnes accurrunt Act. 8. at quum venit hæc sapientia, pleriq; eam nō curant, aut si semel ei aures dederunt, retrò abeunt, Joh. 6, 66. nihilo facientes sapientius, quàm si sole exorto oculos clauderent, atq; ita in tenebris mallent offendere, quàm inoffenso pede progredi.

Hic

Hic enim est Sol justitiæ, qui oritur omnibus, illuminari cupientibus Esa. 42, 6. 7. Eph. 5, 14. ipse extendit brachia, ut amplectatur Esa. 65, 2. alas expandit, ut foveat Matth. 23. sed venire nolunt, Matth. 22. Luc. 14. Quia igitur non tantùm est misericors, & bonus bonis; verùm etiam severus & justus erga malos Nahum, 1, 3. 4. jam ex justitiâ sententiam fert longè durissimam, ubi prius eorum declaravit obstinatam malitiam. *Quandoquidem invito* ad nuptias, ad convivium Esa. 25, 6. & 55, 1. idq; magno clamore, ne quis se non exaudiisse prætendat (quod notat vox hebræa קָרָאתִי cum quâ conferatur in Novo Testamento usurpatum κηρύσσειν Matth. 4, 17. idq; Lutherus innuit, quando vertit, weil ich denn ruffe) *& vos* tamen *renuitis* (מֵאֵן die angebotene Freundschafft oder Hoheit abschlagen/ Confer Exod 22, 17. Genes. 39, 8. Exod. 4, 23. Num. 20, 21. & 22, 14. Deut. 25, 7.) mecum inire spirituale matrimonium, vel cœli hæredes fieri, quandoquidem (repetenda enim est ἀπὸ τῆς κοινῆς ex idiotismo linguæ sanctæ particula in initio versus posita, quâ de re Psal. 3, 2.) *extendo manum meam*, & porrigo lapsis, ut sublevem & erigam Luc. 1, 54. Et tamen *nemo* vestrum hoc *vult advertere*, vel attendere, seu auscultare, quia propriè significat verbū קָשַׁב ædes aurium vacuas dedit, & imbibit alterius dicta, memoriq; mente recondidit. Neq; ita tamen tantùm peccetis bonum omittendo vel negligendo, sed etiam malum committendo, ut jam sequitur *sed* (vau enim sæpè adversativè esse vertendum, jam alibi probatum est prolixius, & hic ita esse reddendum, clamat ipsa rerum diversarum oppositio) *abstrahitis omne consilium meum* de salute æternâ acquirendâ Act. 20, 27. *â vobis*, hoc est, per Hypallagen Salomoni non inusitatam Prov. 4, 15. abstrahitis vos ab omni meo consilio Luth. Und ihr lasset fahren allen meinen Rath/ & *correctioni meæ non acquiescitis*, nec vultis moneri meliora Sophon. 3, 5. audietis etiam, quid porrò de vobis pessimis decreverim. In priori commate est verbum Hebræum פָּרַע i. e. nudavit, liberum fecit ad malum, quod ut rectiùs intelligas confer Exod. 32, 25. & consule marginalem glossam Lutheri b. m. id enim indicatur, quærere hos homines libertatem carnalem faciendi, quod libet, & ne teneantur legum divinarum repagulis Psal. 2, 3. quomodo tamen ipsam libertatem Christianā prorsus amittunt, æternæq; servituti addicuntur.

I. Loc.

I LOC. COMM.

QUæ verò vobis frons, ô Calviniani, qui asseritis, à DEO hominum maximam partem, absoluto quodam decreto, & libero ejus beneplacito, sine ullâ aliâ causâ damnari? Salomo, cujus tamen sequentia verba truncata, ut Diabolus Psal. 91. Matth. 4. allegat, pro vestro illo horribili dogmate (sicut ipse Calvinus id nominat l. 3. instit. c. 23. sect. 7.) ac horrendo decreto (ut Beza id appellat part. alt. resp. ad Colloq. Mompelg. p. 18.) soletis citare; vobis primâ illâ particulâ & quatuor sequentibus commatibus in faciem contradicit, יַעַן eò quòd, & habet cognationem cum Radice עָנָה, unde etiam satis benè potest deduci, notatq; juxta Buxtorfium, vestrum gregalem, redditionem, & quasi responsionem causæ, quæ si hîc abesset, nunquam sequeretur sequens effectus, videlicet desertio & damnatio. Vultis autem scire, quid mysterii contineat? aperiet vobis ipse sapiens, qui hoc scripsit infrà cap. 16, 4. Omnia, & potissimùm hominem, reliquarum rerum dominum, operatus est Jehova ad nutum suum; verùm si ex propriâ malitiâ persistat in improbitate & rebellione contra DEUM, etiam eum justo judicio trahit ad diem mali & pœnam justam. Jam quære, cur Cain fuit condemnatus & reprobatus à DEO? non ob absolutum decretum, sed quod DEI monitioni de irâ cohibendâ non modo non pareret, verùm etiam Deo suo superbè resisteret Genes. 4. id est, יַעַן, factum ipsum malum Caini, quod respondere debetis, si quæratur damnationis causa. Quî factũ, ut Core, Dathan, Abiram ita miserè & properè perierint? responde ex textu, quòd contra magistratum suum insurrexerint. Num. 16. Deiq; ordinationi restiterint Rom. 13. Cur Pharao non tantùm in aquâ fuit submersus, verùm etiam in infernum detrusus? hoc responde, quia nolebat DEO cedere tot verbis monitus, tot miraculis eruditus: & sic de cæteris, ubi semper si mali illati causa quæritur, scias ex hac particulâ & sequentibus prædicatis, eam in hominibus esse quærendam. Qui enim is eos, qui cupiunt salvari, rejiceret; qui omnibus, cum essent inimici ejus, dedit filium Rom. 5. & 8. quomodo qui vult omnes salvari 1. Tim. 2. & nullum perire 2. Pet. 3. ita æterno multorum exitio delectaretur? Sed de his satis. Nam -- -- -- --

II. LOC. COMM.

VUltis nosse, quid DEUS antecedente suâ voluntate (ut ita docendi gratiæ appellemus, & respectu nostri) de hominibus statuerit, agite, non longè abibimus, inquiremus ipsam DEI sapientiam: invito, inquit, clamore magno voco, manumq; extendo. Ad quid verò vocat? ad gaudia, convivia, nuptias. Quos autem? omnes homines, ut docent parabolæ, dicta & facta in sacris literis consignata, quod iternm tam clarum est ex scripturâ, ut quantumvis velitis negare, nequeatis, ne alia jam adducamus, quæ magno numero poteramus: considerate, quinam hic invitari dicantur, illi scilicet, quos vos ipsi damnari agnoscitis: at non seriò (horresco referens) reponitis. Utinam vobis adesset Samuel, ille vobis larvam pietatis, ut Sauli, facilè detraheret 1. Sam. 15. v. 29 qui est æternitas Israelis, non committet *aliquid*, mendaciter aliquid simulando, neq; pœnitebit eum promissorum suorum generalium, omnibus factorum, imò juramento confirmatorum Ezech. 3, & 33 non enim homo est, ut pœniteat eum. David erat vir secundum cor DEI Actor. 13. is in suâ aulâ mendaces non fert ullo modo Psal. 101. & vos dicere non erubescitis, DEUM ipsum minus candidè agere! ô sermo *Cui meritò possis nigrum præfigere theta.*

III LOC. COMM.

QUî autem fiat, quòd homines non salventur, cùm DEUS velit eos salvare, in causâ est, quia vocanti non obediunt Rom 10, 16. invitati non comparent Matth. 22. Luc. 14. David cum Abigaelem sibi uxorem poscebat, statim ipsa accurrit, mortuo Nabale 1. Sam. 25. sed quando Christus, verus ille David, genus humanum spirituali matrimonio Hos. 2. Eph. 5. sibi vult copulare, malunt pleriq; supervivere suum Nabalem, & cum eo manere, hoc est, in stultitiâ suâ perire 1. Cor. 2. neq; hanc DEI sapientiam adiree, am audire, & cum illâ fædus inire. Ahasverus Estheræ ubi modò significabat, fore eam reginã, quàm libenter ambabus manibus tantam dignitatem est amplexa? at quum Deus nobis offert illam dignitatem, ut cœlorum regnum occupemus, renuimus multi: vide hominum insaniam. Rebecca Isaaci servum statim sequebatur; & pleriq; homines Christi ministros, adducturos eos & copulaturos Christo 2. Cor. 11, 2. rejiciunt. Quando David Mephibosetho offerebat suam gratiam, reumq; ad regiam mensam erat adhibiturus, is cum maximâ

ximâ gratiarum actione tantam beneficentiam acceptat; pleriq; autem homines nolunt hîc in regno gratiæ panem vitæ in verbo & sacramentis oblatum comedere. Quid igitur mirum est, si postea ex regno ejiciantur, nec eò admittantur, ubi credentes, sicut Abraham, Isaac & Jacob, cum Deo discumbunt Matth. 8. præcipuè quum quando DEUS manum suam extendit, ut eos è terrâ in cœlum elevet, ne advertunt quidem. Cum Cyrus manu largâ depromebat iterũ vâsa templi, & alia necessaria ad iter, & ædificationem Israelitis offerebat, gratâ manu ipsi oblata dona sumebant: at homines multi, quando Deus vult suppeditare omnia, quæ sunt necessaria ad iter cœli, & ut hîc Deo templum in corpore nostro exædificemus, multi ne attendunt quidem, & summam libertatem supremi Regis nefariè contemnunt. Filii Heli quando nolebant Patris sui monitis auscultare, tandem à Deo miseris modis occidebantur; etiam ii, qui ratione creationis & regenerationis sunt filii excelsi, quando Patris sui præcepta non observant, internecioni tandem devoventur. Jam igitur causam damnationis multorum hominum satis diserte à Deo explicari audivimus, quòd oblatam gratiam contemnant Matth. 22, 5. Porrò

IV. LOC COMM.

ΕΜΦΑΤΙΚΩΤΕΟΝ id in aliis declaratur. Sunt enim in Ecclesia vel hypocritæ, qui exteriùs multa faciunt, intus autem fidem veram non habent, quâ sapientiæ thesauros acceptent Matth. 6. & 23. vel socordes & somnolenti, & aliis rebus intenti, qui cœlestia non curant ut Nazarethani Luc. 4 vel sunt rebelles, qui Deo ejusq; ministris bellum indicunt, & non tantùm non recipiunt bona spiritualia; verùm etiam jugum sacrarum legum planè conantur excutere, ut omninò improbi Psal. 2. hi sunt illi, qui se Dei consilio planè subtrahunt, vel suâ vafritiâ meliora (uti putant) invenientes 1. Cor. 1. & 2. ut hæretici & philosophi gentiles, Act 17, 18. vel suâ potentiâ resistunt, ut Tyranni, Sannacherib, Nicanor, Herodes, Saul. Quando quis contra suum Dominum terrenũ seu magistratũ insurgit, crimen læsæ majestatis commisisse judicatur, & morte afficitur Rom. 13. & Deus pateretur, ut inultum auferrent, qui ejus imperio & jurisdictioni se subtrahunt. Quũ quidem contra Mosen, virum Dei, seditionem excitabant, malis exemplis, perdebantur, Num. 14. & 16. & 26. & impunè fieret, si quis elatâ manu Num. 15, 30. à se consiliũ Dei abstraheret? age verò, inquiramus num etiam in hac Evangelii luce

tales inter nos reperiantur. Utinam non multi hujus criminis rei deprehenderentur! Consilium DEI gratiosum est de salute nostrâ, ut per Christi vulnera sanemur Esa. 53. passione à cruciatu æterno liberemur Heb. 2. & 9. tantaq; bona in sacramentis nobis conferantur & obsignentur Rom. 4. Tit. 3. Matth. 26. Vide autem, non tantùm multi, hoc consilium spernunt; verùm etiam idipsum ita profanant, ac quod in se est, polluunt Hebr. 10, 29. ut mens pia, quando cogitat, cohorrescat. Quinam verò illi pessimi? Isti qui Jesum Salvatorem suum Matth. 1, 21. dicunt anathema, & quæ ipse pro salute nostrâ acerbè pertulit, ad suas diras & maledictiones pejus, quàm dici potest, abutuntur, quando optant suis fratribus illa salutaria peccatorum & malorum remedia esse (parce mihi, Christe, diabolicam ubi explico malitiam) pessima supplicia, & volunt ut perdant, quæ data sunt, ut salvent. Sic etiam, nonnè DEUS hæc Elementa in usum hominum, undè vivant, condidit? ita certè: sed ab hoc consilio DEI se abstrahunt omnes illi, qui per Elementa ita execrantur. Ita de cæteris, qui hodiè quidem in medio Ecclesiæ cætu sæpè nec à verbi ministris satis graviter reprehenduntur, nec à Diis illis vicariis debitâ severitate puniuntur, cum tamen hi sint illi diaconi, quos DEUS constituit, ut consilium suum promoveant, & proinde DEO suo aliquando rationem reddent, quod suâ connivantiâ passi sint, multos ita nefariè in DEUM peccare, & sibi æternum exitium aggravare & accelerare. Hinc enim sæpè fit, quod homines DEI consilium contemnunt, quòd id non satis eis proponatur, & quòd correctioni non acquiescant, inde quandoq; fit, ut sint muti quidam canes, & primæ Decalogi tabulæ custodes negligentes sint, quos DEUS suos esse voluit vicarios, quos tamen pœnæ, de quâ jam sequitur, gravitas poterat excitare, siquidem faciens & consentiens vel connivens eâdem pœnâ digni sunt Rom. 1, 32. Esa. 5, 20. Ezech. 13, 18.

SECUNDA PARS.

DAvid quidem Absolomum filium, in suâ rebellione interfectum, amarè deflebat 2. Sam. 18. & 19. verùm DEUS justus judex, quando homines servari nolunt, quum sit omnibus prorsus malis ignis consumens Deut 4. in interitu malorum ridet. Quia enim, inquit DEI sapientia, vos mihi resistitis, & mea omnia, bono vestro ordinata, habetis

pro

pro ludibrio, *Etiam*, quod notat voluntatem consequentem, & quod culpa præcessit, ubi sequitur hæc pœna, *ego* quæ vos plus dilexi, quàm meam vitam, *in calamitate vestrâ* (hebr. אֵיד calamitas, sed tam magna, quæ exitium & interitum afferat, & quâ, ut aqua igne in vaporem tenuem abit, quasi dissolvatur) *ridebo* ἀνθρωποπαθῶς dictum, sed θεοπρεπῶς intelligendum i. e. non curabo, non amplius ad misericordiam commovebor Psal. 2, 4. Prov. 3, 34. sed ludificabor vos, & à me quoq; rejiciam, *subsannabo*, *quum advenerit id, quod expaveſcetis* בַּעַת significat risum, qui habet adjunctos gestus Psal. 2, 4. *quum advenerit, tanquam fremebunda vastatio, id quod expaveſcitis, & calamitas vestra tanquam turbo adventaverit*, ubi similitudo desumpta est à nimbo aut grandine, maximâ vi subitò irrumpente, & obviũ omne devastante, cui nihil possit resistere Job. 30, 14. Ezech. 38, 9. *quum venerit super vos*, i. e. irruerit *angustia & oppressio. Tunc invocabunt me sed non exaudiã*, quæ est pœna talionis, quando ego clamabam, ipsi non advertebant, *manè quærent me* carnali isto affectu, ut effugiant pœnas, non ut vitam emendent; *sed non invenient me*, quia quando meo consilio ad eos veniebam, ipsi se subtrahebant, ac subducebant ut ita scelera in magistros redeant suos, & eo, quo peccaverunt, puniantur.

I. LOC. COMM.

JOsua quando miserat exploratores Jerichuntem, eosq; morte cupiebant afficere plerique; cum Rege suo, ipsi cum eo postea devovebantur, & acie gladii cadebant; Rahab autem, quæ in pace ac fide eos suscepit ac dimisit, cum suâ familiâ in vivis conservabatur, Jos. 2. Heb. 11. Noster Jesus, quando ipse visitat homines gratiosè, oblato suo verbo per legatos vel nuncios suos 2. Cor. 5. & illi non agnoscunt, neq; cum debitâ gratiarũ actione recipiunt, Luc. 19. Matth. 23. graviter tandem ex justitiâ puniuntur Matth. 10. 14, 15. qui ex misericordiâ salvari nolebant, & quia seipsos regno cœlorum indignos esse judicant, Act. 13, 46. & verbum repellunt; DEUS illos quoq; anathemate percutit Mal. 4, 6. si qui verò ad vocem tubæ Esa. 58. horum speculatorum spiritualium Ezech. 3, & 33. attendunt Jerem. 6. 17. vitam suam eripiunt. Quum enim mittit Jehova nuncios suos, & homines eos subsannant, ac verba ejus spernunt, accenditur æstus iræ Jehovæ in illum populum, adeò ut non sit curatio 2. Chron. 36, 15. 16. Confer. Jer. 25, 4.

II. LOC. COMM.

QUod DEUS non tantùm sit misericors, verùm etiam justus; & quando nolunt convertere se homines, arcum suum tendat, mortiferasq; sagittas imponat, cum ex aliis scripturæ locis notissimum est, tum *ex Psal.* 7, 13. 14 liquet, ac satis constat *ex præceptis* datis magistratui, ne clementiâ utantur erga maleficos, *& pœnis* eorum, qui non occiderunt morte dignos, postquam mensuram iniquitatis compleverunt Gen 15. vide Saulem regno abdicatum, quando Agagum 1. Sam. 15. Achabum morti destinatum, quando Benhadadum in vivis conservaverat 1. Reg. 20. Quum enim satis diu connivere voluit, & tempus pœnitentiæ dare, si qui non obediunt, thesaurizant sibi iram in die iræ Rom. 2, 4. 5. & quando gratiæ janua clausa est, nemo intromittitur Matth. 25. verùm Deus justus judex injustos rebelles se dignum luere supplicium gaudet, & omnem clamorē ejus quasi ridet, ut in divite epulone videre est. Quapropter hodiè, cum audis vocem Domini, noli obdurare cor tuum, sed te converte Psal. 95 Hebr. 3. ne pœna te opprimat Syrac. 5, 3. 4. æternùmq; cruciet Matth. 5, 26. Vide antidiluvianos & Sodomitas Luc. 17, 26. Core, Dathan, Abiram. Num 16. Goliathum Dei castra blasphemantem 1. Sam. 17. Belsasarem verum Deum contumeliâ afficientem Dan. 5. & crede etiam, quisquis es, qui potentiâ tuâ confisus, vel astutiâ tuâ nixus in Deum peccas securè, è regione tui esse digitos, qui conscribant omnia tua scelera, quæ si non delentur Christi sanguine, in extremo judicio ex libris apertis toti mundo prælegentur Apoc. 20, 12.

III. LOC. COMM.

LEge *Deûm stabili semper metus angit iniquos*, & malorum hominum conscientia ipsos accusat Rom. 2, 15. unde liber sapientiæ c. 17, 11. res timida est improbitas, teste proprio condemnata, & semper res graves præsumit, dum constringitur conscientia, quod ne quis ut non canonicum rejiciat, audiat Psalmistam Psal. 14, 4. 5 Annon sibi sunt conscii omnes, qui operam dant iniquitati, ibi expavescunt pavore, & fugiunt nemine persequente, eritq; vita eorum suspensa, pavebuntq; noctu & interdiu, nec erunt certi de vitâ, manè dicent, ô si esset vespera, & vesperi, ô si esset manè, præ pavore cordis Deut. 28, 65 66. 67 Ita improbi in hac vitâ inferni dolores sentiunt, & post eam demum in eos præcipitantur.

IV. Loc.

IV. LOC. COMM.

ET hoc certissimè futurum est, quum DEI justitia sit immutabilis, quod hoc loco triplex verbi בּוֹא repetitio videtur innuere, simul etiam hoc significat, quod malum sit adventurum, ut hostis, qui improvisus adest, & inter oscitantes opprimit: Sic malos malum obruit, cum non putant Jud. 20, 34. & venit צָרָה (vide Psal. 3, 2.) obsidio, quâ undiq; coanguſtentur, quod in Novo Testamento verbo συνέχειν Luc. 19, 43. & nomine συνοχῆς Luc. 21, 25. emphaticè exprimitur & צוּקָה i.e. anguſtia & coarctatio, ubi omnis elabendi rima est obstructa, quod in Novo Testamento per θλῖψιν καὶ στενοχωρίαν optimè redditur. Rom. 2, 9. vides ergò omnem Dei exercitum tandem esse venturum contra improbos, & eos in carcerem compactum iri, unde negant redire quenquam: quæ grandia mala qui non vult tandem sentire, nunc DEUM contrito corde meminerit adire, ut inveniat gratiam in opportunum auxilium Heb. 4, 16.

V. LOC. COMM.

NOn omnes preces Deo placent; sed tantùm in nomine Christi Joh. 16. secundum voluntatem ejus 1. Joh. 5. ac non à peccatoribus impœnitentibus fusæ Joh 9. Deo placent. Proinde qui cupis exaudiri, Dei verbum audias; qui cupis cum sponso intromitti ad nuptias vocatus, maturè compareas; qui desideras deduci Dei consilio in gloriam, semper ejus in fide recolas memoriam: ita evitabis calamitatem, occubabis beatitatem, effugies infernum, & pervenies in gaudium æternum. Quod ut fiat, tu, ô DEI sapientia præstes, in nobis pro tuâ in nos benivolentiâ, Amen.

DOMINICA XI. POST TRINITAT.

Psal. 113, 4. 5. 6.

DAvid Rex super totum Israelem constitutus, conjuges suas duas priores Achinoam, quam duxerat adhuc pastor ovium, & Abigaëlem, antea uxorem Nabalis Carmelitæ secum in arcem suam regiam deduci, quum illæ eum suum Dominum humiliter agnoscerent: Contrà autem Micalem graviter, quoniam ipsum superbè deridendo peccabat, reprehendit, & pœnâ à DEO decretâ eam premit. Christus Rex Ecclesiæ, & super omnes fideles potissimùm, qui fide, Israëlem imitantes,

DEUM

DEUM ſuum vincunt humiles, qui patiuntur ſe eĩ copulari in regno gratiæ, quum adhuc agit paſtorem,& nondum hædos ab ovibus ſeparat, quiq; mundo ſtulto moriuntur, ut vivant DEO, delitias hujus ſeculi ſpernunt, ut divitias cœli poſtea poſſideant, ſecum tandem in novam illam Jeroſolymam, quæ è cœlo deſcendit Apoc. 21, 2. putà à Deo piis paratam Matt. 25,34. deducit,æterniq; gaudii facit participes. Contrà verò ſuperbis,& in ſe confidentibus Luc. 18,9. 14. non tantùm in hac vitâ reſiſtit 1. Pet. 5, 5. 6. verùm etiam tandem eos ex regno cœlorum excludit, quum ſint omnium bonorum operum ſteriles Epiſt. Judæ v. 12. ut Micali non fuit proles ulla. Hoc ipſum in Phariſæo & publicano nobis proponitur: & quia ſemper eadem in mundo agitur fabula, mutatis perſonis; libet generale aliquod dictum Pſalmiſtæ paucis explicare, quo indicatur, quòd DEUS ſummus humilia tantùm amet, quemadmodum Publicanus ſe coram ejus majeſtate abjiciens erigitur, & juſtificatur inter cœli incolas collocatur, dum ſe accuſat, excuſatur, dum ſe condemnat, beatur. Partes erunt duæ.

I. DEI infinita majeſtas.

II. Ejusdem erga humiles amica voluntas.

DEUS, qui habitas lucem inacceſſam, ad quam nemo ſuis viribus pertingit, te rogamus, ut per filium tuum, qui eſt lux mundi, noſtra corda cæca illumines, ut & tuam infinitam potentiam, & noſtram ſummam impotentiam, agnoſcentes, humilitati ſtudeamus, atq; ita à te tempore oportuno exaltemur 1. Pet. 5, 6. tecumq; in cœlis æternùm lætemur, qui hîc cum Chriſto exiguum patimur, & cum eo per multas calamitates ad gloriam tranſimus Act. 14. Luc. 24.

PARS PRIMA.

QUando audiebat Chiram Salomonem non tantùm regnare ſuper totum Iſraëlem, verùm etiam ſapienter omnia adminiſtrare, Deoq; eſſe templum ædificaturum longè ſumptuoſiſſimum,& ſplendidiſſimum; lætabatur valdè,& benedicebat Jehovæ, qui populo tàm multo Regem ſapientem præfeciſſet 1. Reg. 5, 7. Quantò magis nos omnes, quando videmus hujus totius mundi fabricam non tantùm magnificentiſſimè eſſe exſtructam, ſed etiam mirabiliter ac potentiſſimè à DEO conſervari atq; gubernari, præcipuè autem pios miris modis defendi,

defendi, meritò exultamus, & laudamus Jehovam, dicentes cum Psalte regio; Benedictus sit Jehova, DEUS Israëlis, qui facit mirabilia solus Psal. 72, 18. & benedictum nomen gloriæ ejus in seculum; impleaturq; gloriâ ejus tota terra, Amen, iterum amen v. 19. Hoc agitur in Psalmo 113. ubi primum est ad laudandum Deum hortatio v. 1 deinde ipsa laudatio v. 2. 3. & hujus multiplex, ac prægnans ratio, à Dei majestate v. 4. 5. & operibus, quæ in gubernatione mundi cernuntur: potissimùm autem quomodo humiles amet vers. 6. & elevet ad magnas dignitates v. 7. 8. ac quod supra naturæ ordinem est, steriles reddat fœcundas v. 9. ut meritò huic Psalmo titulus ille, ut summa & argumentum, præfigatur הַלְלוּיָהּ laudate Jehovam. Magnis debetur magna & ampla laus: verùm Jehova est *excelsus* seu altus (Heb. רָם) *super omnes gentes* tam Judæos, quàm gentiles. (quis enim est adeò stupidus, ut cum nonnullis Judæis rei veritate victus, velit negare, Judæos nomine יְהוָה sæpius includi) Abram quidem erat priùs dictus Pater excelsus; verùm super paucos elucebat ejus dignitas. Jehovæ meritò des nominis hujus honorem, siquidem *super cœlos gloria ejus*, hoc est, infinita & immensa, quippè quæ cœli terræq; terminis non includitur vide Psal. 8, 2. ut meritò quæras, hanc majestatem quàm maximè amplificans, quis est *sicut Jehova, Deus noster*, nobis servis suis, laudantibus eum, propitius & placatus, (quod notat pronomen) *qui exaltat habitando*, suum palatium tam excelso in loco exstruxit, ut quantumvis cogitatione ascendas, ille tamen longè ista omnia cogitata superet. Quod si quis conjecturæ locus est, quid hoc loco (præsupponimus enim nullum Jota esse frustra à spiritu sancto positum) ה paragogicum, ut vulgò dicitur, notet, puto non esse contra fidei analogiam, si quis asserat, ad superiorem interrogationem hanc poni in ipsius DEI personæ responsionem: quæris, quis sicut Deus noster? nemo est: ego tantùm sum solus, exaltans; ego mihi meum residere, & nemo est præter & ultra me DEUS verus & excelsus.

I LOC. COMM.

DAvidem regem suum omnes Israëlitæ libenter suscipiunt, quia præfuerat eis in militiâ, & nunc pasturus eos erat, 2. Sam. 5, 1. 2. 3. Nonnè justius est, ut omnes DEUM laudibus celebrent, eiq; obediant,

quum is sit, qui omnes eripit: nam propterea ad eum venit omnis caro Psal. 65,3. Cum enim DEUS sit omnis boni fons & origo, ipsi meritò pro omnibus debentur laudes. Ibid. v. 2. Colos. 3,17. Salomoni hoc acceptum ferebant subditi, quòd quisq; sub ficu & vite suâ securè sedebat; nos verò DEO nostro nunc multò magis asscribimus, quòd cum omnes ferè Germaniæ provinciæ bellis, aliisq; calamitatibus tantùm non sunt prorsus oppressæ, nos mediocriter floreamus. Meritò itaq; cantamus Halleluja. Præcipuè autem, quòd ipsius benignitas erga nos invaluerit Psal. 117,2. & ipse inter nos suum verbum purum huc usque conservaverit, quando in alios quosdam ducatus, marchionatus & urbes, Papistarum, Calvinianorum, Photinianorum, Arminianorum errores sunt introducti, ibidemq; propagati: ita DEUS est excelsus super nos, qui eramus quondam gentes incredulæ. Est autem DEUS excelsus in se, quia omnium altissimus, quiq; superiorem non agnoscit, & in suis ministris fidelibus, quos ad se in cœlum usq; elevat, & in suis operibus, quæ longè superant omnem captum & rationem humanam.

II. LOC. COMM.

QUia est excelsus super omnes gentes, docemur regnum potentiæ DEI se extendere in omnes mundi angulos, quia ita regnat in medio inimicorum suorum Psal. 110. Confer Psal 46, 9. 10. 11. Nemo igitur præsumat, se impunè posse θεομαχεῖν Act. 5. ostendit hoc DEUS in diluvio, Sodomæ incendio, Israëlitarũ liberatione, Pharaonis submersione, populorum terræ Canaan deletione, Samariæ, Nineves, Jerosolymæq; vastatione, & quomodo multis gentibus DEUS futuras pœnas comminetur, legi potest apud Esa. 13,14.15.16.17.18.19. capp. Jeremiam cap 46.47.48.49.50. Ezechielem 25.26. usq; ad 32. cap. atq; ita DEUS excelsus est justitiâ, itidem excelsus est misericordiâ, quia vult omnes salvos fieri 1. Tim. 2. & nullum perire 2. Pet. 3. quod etiam ex præcedentibus locis potest educi: siquidem DEUS propterea ventura mala prædicit, ut pœnitentiâ seriâ ea effugiant homines Amos 3,6.7. Vide Jerem 18. & quid multis? meritò excelsus est, super omnes gentes, qui omnes creavit Mal 2. omnes per filium redimendos curavit Joh 3 & omnes, potissimùm in Novo Testamento ad communicationem regni sui vocavit Actor. 17,30. de omnibus curam gerit, omnibusq; provi-

det,

det, Sap. 6, 8, Actor. 17, 25. 28. omnia q; sustentat Psal. 36, 7. quod jure gentes ad eum colendum excitare debebat, ut Paulus argumentatur Rom. 1. Actor. 14. & 17. & solatio est piis, ne desperent, quando gentes multæ & robustæ contra Ecclesiam insurgunt, DEUS enim est supra omnes excelsus, & omnes facilè potest reprimere Psal. 46. unde ridere irritos hominum conatus dicitur Psal. 2. unde Esa. 8, 10. ita ludificatur; inite consilium & irritum fiet. Nam עִמָּנוּאֵל,

Nobiscum Deus est, Deus hic nos proteget, ullum
Ut cunctos cernas non dare posse malum. Hinc

III. LOC. COMM.

GLoria ejus supra cœlos & infinita est, quia ejus opera & merita immensa. Hinc Angeli meritò ipsi accinunt, quòd plena sit terra gloria ejus, Esa. cap. 6. idemq; præstare tenentur omnes populi Psal. 117. sed quamvis & hi & illi omnia faciant, tamen non possunt assequi, Syrac. 43, 32. 34. unde in signum hujus suæ tenuitatis, quando cantant Angeli illum τρισάγιον, alis faciem texisse leguntur Esa. 6, 2. Quia autem illa ipsa gloria data est Christo, infinitam ipsi esse concessam, facilè agnoscunt, qui oculos ad ardentem scripturæ faculam non claudunt. Psal. 8, 2. Confer Esa. 42. 1. 10. 11. 12.

IV. LOC. COMM.

MUltiplex est usus illius interrogationis Rhetoricæ: Quis est sicut Jehova DEUS noster? inferentis suâ vi hanc propositionem: Nemo est ipsi par aut similis. Quod si ita est, petentibus Photinianis, Arrianis, aliisq; sacrosanctam Trinitatem abnegantibus, ut exemplo demonstremus; tria esse unum, hoc opponimus: quis est sicut Jehova Deus noster? nemo: cui assimilabitis vos Deum fortem, & quam rem comparabitis ei? Esa. 40, 18. 25, & 46, 5. Deum non ab exemplis credimus, sed ab autoritate ipsius. Quisquis autem exempla essentiæ divinæ aut proprietatum petit, is alios sibi Deos dari vult, quod nulla pietatis aut naturæ lege permittitur. Porrò si nemo est, sicut Jehova, nemo etiam debet ita coli aut adorari; quod est dicendum Pontificiis, & aliis Christi divinitatem negantibus: si nemo est, sicut Jehova, & Christus tamen est Patris character & imago Hebr. 1, Col. 1, verus Deus erit. Eadem interrogatio retudit quorundam magnatum superbiam, qui pu-

tant, quum sint potentes, quòd sint DEO pares, qui tamen suo malo tandem didicerunt, se fuisse frustra & longè impares, ut Pharao, Sennacherib, Herodes, Elimas magus, Julianus apostata: Idem autem Deus omnipotens, quòd sit noster Deus, magnam consolationem continet. Moses inde beatos prædicat Israëlitas, quòd Deus non sit aliis gentibus, ita propinquus ut ipsis Deut. 4, 7. nostra felicitas in eo major, quòd longè major in Novo Testamento lux de DEO apud nos orta sit Rom. 13. & quòd Deus, se in Christo nostro mediatore acquieseere, cœlitus proclamavit Matth. 3. & nos in dilecto dilectos ac caros habeat, Eph. 1. Luc. 2.

V. LOC. COMM.

SI Deus in altis habitat, non quidem ratione loci, sed dignitatis & gloriæ: decet etiam nos à terrenis ad cœlestia & superna cogitationibus piis ascendere Col. 3, 1. 2. 5. Phil. 3, 20. vult enim hic noster Deus, ut eum imitemur Patrem nostrum Lev. 19. Matth. 5. Luc. 6. Eph. 5. Non igitur nimis opes, honores, delitias hujus mundi amemus: quia illa sunt velut pondera degravantia, ne liceat nos elevare à terrâ 2. Cor. 5, 4. qui verò incipiunt hæc contemnere & ad cœlum contendere, cum Domino olim rapientur in aëra, ut sint cum eo semper 1. Thes. 4, 17. quomodo & nos sedebimus cum Christo in supercœlestibus, longè supra omnes nostros hostes evecti 1. Cor. 15. Salomonis thronus regalis valdè celebratur, quòd talis non fuerit in ullis regnis, 1. Reg. 10, 18. 19. 20. Verùm Dei solium longè, imò infinitis modis eum superat: siquidem non est ex ebore, neq; auro obductum, quæ tandem corrumpuntur rubigine & situ; sed ex incorruptibili (quoad naturalem vim ac potentiam) materiâ. Ad illum sex gradibus ascendebatur; expletis sex mundi millenariis, Christus suum solium conscendet, & ad eum adducentur pii. (loquor autem ἐν τῷ παλάτει & juxta vulgò receptam sententiam) Ibi leones ad latus stabant; Dei solium firmant justitia, pax, veritas, misericordia &c.

SECUNDA PARS.

MEphiboseth Jonathanis filius in summâ paupertate & miseriâ constitutus, & à Davide Rege in locum pristinum & bona sua restitutus, imò in regiam receptus, se incurvans dixit 2. Sam. 9, 8. quid est

servus

servus tuus, ut respexeris ad canem mortuum, qualis sum ego. Et meritò is tantam gratiam sibi extraordinariè factam agnoscit, quippe quamvis esset affectus, & claudus utroq; pede ibid. v. 3. & 13. & proinde generali Davidis constitutione ex regiâ excluderetur 2. Sam. 5, 8. tamen ob amicitiam Jonathanis admittitur ad mensam regiam. Nos Homines qui eramus ex creatione, & sumus ex redemptione Jonathanis veri, & filii Dei, nobis à Jehova dati, filii, sed ex Adamo primo, meritò pudore ob peccata nostra suffundebamur (Confer Genes. 3, 10. Dan. 9, 7. 8. Rom 3. 23. 27.) ex tantâ miseriâ per Davidem Novi Testamenti Hos. 3, 5. sumus liberati, & si, modò fidei manu recipiamus, in hæreditatem cœlestis patriæ recepti, nunc jure optimo se humilians coram Deo, cum filio prodigo unusquisq; dicit: Non sum dignus, ut vocer filius tuus Luc. 15. Cum Centurione, ut intres in pectoris mei tectum; aut ego in tuum cœleste palatium Matth. 8. tu tamen ex merâ gratiâ respexisti Luc. 1, 48. & clementer suscepisti, dum est tempus acceptum 2. Cor. 6. & janua gratiæ patet, peccatorem flagitiosum (qui est velut canis Apoc. 22, 15.) & in peccatis mortuum Eph. 2. eumq; imperfectum & sæpè offendentem, ob Christum satisfacientem, & deprecantem in gratiam recipis, quamvis ex justitiæ rigore erat cœlo excludendus. Hoc ipsum etiam admiratur Psaltes porrò, postquam Dei majestatem regiam descripsit, & nunc ejus in genus humanum benignitatem summam deprædicat, & in hæc verba velut prorumpit in Psalmo 144, 3, loquitur, Jehova, quid est homo, ut agnoscas eum, aut filius mortalis, ut rationem habeas ejus? tu ô Deus, qui ita excelsum habes palatium, quomodò tam paternè curas miseros in terrâ? respondet Dominus, Ego sum is *infimè me demittens*, *perspiciendo* & respiciendo *humilia*, quæ sunt *in cœlo*, ut Angeli sancti, qui se semper servos meos agnoscunt, ad thronum meum humiliter comparent Job. 1. nutum observant, jussaque expediunt Matth. 18, 10. sicut & animæ sanctorum beatæ, quæ recordantur jugiter, quid fuerint, & esse debuerint per suam culpam ac malitiam, & quid factæ sint per Dei gratiam, & proinde nunc humiliter Dominum suum semper colunt, & quæ sunt *in terrâ*, in Ecclesia militante, ubi viget illud, *qui se exaltat humiliabitur*, & *qui se humiliaverit, exaltabitur à Deo* 1. Pet. 5.

I. LOC. COMM.

HOmines plerumq; ita sunt animati, ut quò sunt majores, eò minùs curent alios inferiores. Videre hoc est in præfecto à poculis, cui quum lætum afferret nuncium Josephus, aureos montes promittebat, & licet ille rogasset, *Quum benè deînde tibi, tu memor esto mei*, Gen. 40, 14. tamen restitutus in locum & dignitatem suam, oblivioni tradidit eum v. 23. Verùm Deus, quò est sublimior, eò magis se ad rerum humanarum gubernationem & miserorum erectionem demittit, ac velut ad juvandum se inclinat, porrectâ manu Luc. 1, 54. Si enim apud Deum ne unus quidem passer est in oblivione Matth. 10. si curat lilia agri Matth. 6. quomodo non curaret homines, ad sui imaginem creatos, per filium redemptos, & hæredes à se institutos? Imò hæc est summa Dei delectatio, miseros juvare, perditos salvare, damnatos beare, si modò humili fide tantum agnoscant beneficium, & ad ipsum per filium confugiant. Commendatur igitur hîc Dei benignitas & nostra, quos ita curet, indignitas.

II. LOC. COMM.

DIligenter hic inter se sunt componenda Dei sublimitas, & nobis præscripta humilitas. Si enim, quicquid habemus vel rerum spiritualium vel corporalium, vel æternorum vel temporalium bonorum, ex largâ Dei manu sine ullo nostro merito accepimus 1. Cor 4 7. & ita, ut Dei misericordia nos prævenerit Rom. 5. quid juvat superbire aut nos extollere? nimirum cum Nebucadnezare donis nostris privabimur, Dan. 4. cum Pharisæo damnabimur Luc. 18. cum Diabolo è cœlis ejiciemur, Apoc. 12. cum Rege Babyloniæ à facie Dei projiciemur Esa. 14. Cum Vasthi, non se subjiciente mariti jussis, extrudemur Esth. 1. cum Micale steriles relinquemur 2. Sam. 6. cum Caino vagi errabimus Gen. 4. cum Judâ desperabimus Matth. 27. Verùm his omnibus nondum edocti, multi duo mala faciunt; relinquunt Deum scaturiginem aquarum perennium, & effodiunt sibi cisternas fractas, quæ non capiunt aquas vivas Jer. 2, 13. aquas solatii & vitæ Joh. 4, 14. Zach. 14, 8. quemadmodum verò loca humilia quàm plurimum aquæ pluvialis recipiunt ob suam declivitatem, quò ex omni parte humor confluit, ita fit, ut cor humile multò plura dona & plus gratiæ reportet à Deo, quò se plûs projecerit coram Deo, 1. Pet. 5, 5. nam qui transeunt per vallem & Deum

Deum fontem omnis boni sibi proponunt, hos operit benedictionum pluvia Psal. 84, 7. & si quis ut ovis sequitur suum Pastorem, poculum exuberans inveniet Psal. 23, 5.

III Loc. Comm.

HAnc igitur virtutem suo exemplo docent sancti Angeli & beati mortui: unde nos quotidiè rogemus ex animo; fiat, ô Deus, voluntas tua in nobis etiam ut in cœlo, ita & in terra Matth. 6, 10. Hæc autem est voluntas Dei, ut agnoscentes ejus majestatem, ipsi gloriam; & nostram perspicientes impotentiam, nobis ignominiam ex nobis deberi profiteamur, & sic ex terrâ in cœlum, per humilitatem ad æternam sublimitatem provehamur, Amen.

DOMINICA XII. POST TRINITAT.

Esa. 35, 3. 4. 5. 6. 7.

LAmechus quando mala multa jam erat expertus, variaq; sine dubio, sed frustra quæsierat remedia; tandem ubi ei nascebatur filius, spei bonæ plenus vocat Noachum ob bonum istud omen: hic consolabitur nos de labore nostro, & de dolore manuum, & de maledictione, quâ maledixit Jehova terræ Gen. 5. v 29. Homines Veteris Testamenti (qui cum Lamecho possunt conferri, quia hic in mundo veteri ante diluvium vivebat, & mortem oppetebat, antequam novum vel restauratum orbem videret) quando ob sua peccata variis affligebantur calamitatibus, & modò hic, modò ibi salutem quærebant, ubi se frustra esse sentiebant pleriq;, huc deniq; confugiebant, ut in Christo venturo omnem spem atq; refugium suum ponerent: hic enim verè est, qui affert pacem Mich. 5. & quietem, potissimùm animabus afflictis Matt. 11. Rom. 5 omnemq; maledictionem tollit, pro nobis factus maledictum Gal. 3. Is enim non tantùm lætũ Evangelii nuncium cœlitus attulit Joh 1. sed etiam multos à Satanâ oppressos liberavit, Act. 10, 38. Hac de causâ & Prophetæ, populum Israëliticum consolaturi, Christum tandem proponunt, ut verum ἱλαστήριον Rom. 3. Salvatorem & opulatorem optimum, & Evangelistæ tot ejus miracula tam copiosè descripserunt, ut inde nos exemplum capiamus, nobis quod ex usu sit. Ex illis Prophetiis non ultima est istud Esa c. 35. vaticinium, ubi de felicitate per Christum hominibus N.T. obtingente agit. Partes sint duæ.

I. Mini-

I. Miniſtrorum verbi officium.
II. Chriſti Salvatoris beneficium.

Domine, quando vocem tuam audimus, cum Adamo, Geneſ. 3. peccatorum nobis conſcij extimeſcimus: quia novimus, nos eſſe nudos donis antea datis; ſcimus nos eſſe cæcos; Verùm tu lux mundi illumina Joh. 1. ſumus ſurdi; tu aures aperi Marc. 7. & intellectum Luc. 24. claudicavimus ſæpè, ſed tu nos erige, ac ſtabili greſſus noſtros Pſal. 25. muti ſumus, ſolve labiorum noſtrorum vincula Pſal. 51. ſitimus ac eſurimus: pota ac ciba nos Joh. 4, & 6. ſiquidem omnes, qui ad te ſe recipiunt, uberrimè explentur Pſal. 36, 8. 9.

PARS PRIMA.

EGerat Propheta de liberatione Eccleſiæ & judicijs in hoſtes præfractos, atq; ita de populi Iſraëlitici felicitate: quæ quia potiſſimum ſuum complementum in regno Chriſti ſub initium Novi Teſtamenti erat habitura, eò nunc deſcendit; & ut tantò magis animi excitentur, cũ alios omnes, tum imprimis verbi miniſtros hortatur, ut adventum hujus Domini denuncient, & quid bonorum apportet, exponant, ne cum ſuis bonis temerè præterire tantum Dominum patiantur homines, ſolemini eos, quòd hæ phraſes metaphoricæ primùm notant ſimpliciter Job. 4, 3. 4. hic tamen ob ſubjectam materiam aliquantò majora continent, nempè *confirmate* promiſſionum harum ſuavitate & viciſſitudinis celeritate *manus* diuturnis hiſce malis, quæ hactenus paſſa eſt Eccleſia, *remiſſas*, ut apprehendant præſentem Salvatorem, unde in Novo Teſtamento credere per ὑποδέχεσθαι Joh. 1, 12. 1. Cor. 15, 2. Coloſ. 2, 6. explicatur, & verbum ac Sacramenta velut manus Dei offerens & conferens, cœleſtia bona deſcribuntur; cui ex noſtrâ parte obviare debet manus fidei, quæ cum Jacobo Deum arctè teneat, nec niſi benedictione quâdam collatâ dimittat, & *genua labantia*, homines in ſuis viis bonis, quibus mala adjuncta vident, nutantes, *fortificate*, (utrumq; autem verbum Hebræum eſt in Piel, & continet quandam ἔμφασιν) autor verò Epiſtolæ ad Hebr. cap. 12, v. 12. quando ad hunc locum reſpicit, conjungit, dum ita hæc exprimit; τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, idq; fiet conſolando, confer Eſa. 40, 1. *dicite præcipitibus* מְהֵרָה נִבְהָרָה feſtinavit, &c do

& de consiliis dictum, præceps ac temerarius fuit. Confer Job. 5, 13. & Esa. 28, 16. & 37, 4. ubi tamen verbum Hebræum synonymum, idque Rom. 9, 33. 1. Pet. 2, 6. per κατᾳισχύνεσθαι satis benè exponitur) præcipitibus, hoc est, inconsideratis *corde* seu animo, qui dum præsentibus tantùm intenti, non respiciunt præmium, suam fiduciam erant abjecturi, atq; ita ibant seipsos perditum, *confirmamini*, præstate vos viros ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε 1. Cor. 16, 13. *& ne timeatis* nimium ac serviliter illa mala impendentia, cum quibus Deus mox præstabit eventum, ut perferre possitis 1. Cor. 10, 13. sicut jam jam in alterâ parte audietis.

I. Loc. Comm.

CHristianorum hoc est, inprimis verò ministrorum verbi, ad pietatem & constantiam alios hortari. Vide Mich. 4, 2.

II. Loc. Comm.

MAnus Mosis graves saxo supposito sulciebantur, atq; ab Aarone & Hur sustentabantur, ut ita vinceret Israël Exod. 17, 12. Nostra manus fidei lapide illo selecto Jesu Christo est confirmanda Eph. 2, 20. Act. 4, 11. 12. Rom. 9, 33.

III. Loc. Comm.

JOnathan ejusq; armiger eum secutus, manibus & pedibus quando nitebantur ascendere, hostibus superiores evadebant 1. Sam. 14, 14. &c. Sic ubi Christus noster Jonathan præcedit nos Christiani ejus spirituales milites manibus, hoc est, fide & pedibus, hoc est, officii nostri partibus, & aliis bonis operibus repleti ad cœlum properemus: ita futurum est, ut omnes nostri hostes tandem in Christo nobis subjiciantur 1. Cor. 15. ubi tamen cave, inferas: Benè currenti ac laboranti datur vita æterna, Ergò ob merita; & distingue inter causam, & necessaria consequentia seu adjuncta.

IV. Loc. Comm.

SI dicere debent verbi ministri, & quidem unicuiq; pro ratione diversâ auditorum, oportet eos priùs didicisse ex Bibliis: quid enim nôrit dicere de aliorum officiis, qui, quid sit sui muneris nondum novit? quomodo alios ad virtutes hortabitur, qui ipse viam virtutis non-

dum est ingressus? quomodo à vitiis dehortabitur, qui nullâ autoritate & eruditione pollet? quomodo consolabitur afflictos, qui ipse non est tentatus, aut nihil mali expertus, nec penu scientiæ Theologicæ variæ instructus?

V. Loc. Comm.

NOn satis finem considerant, qui deficiunt, quia per angusta ad augusta progredimur, & mala nobis cooperantur in bonum, decetq; omnes pios Christianos conformes fieri. Confer Luc. 14, 26. 28. 31. 33. Quomodo verò inconsideratos erudiet, qui ipse nondum ullos affectus habet domitos, nec quid sit sequendũ, quid fugiendum tenet?

VI. Loc. Comm.

HOc præstat nobis Dei timor, ut omnes timores reliquos contemnamus: pro quo enim Deus, quis contra illum? Rom. 8.

Secunda Pars.

QUid verò dicent? quæ erunt argumenta, quibus omnem animi mœrorem esse deponendum persuadeant? summa est: Adest salvator Esa. 63, 1. promittitur enim Dei salvantis præsentia, & beneficentia, eaq; in corporalibus & spiritualibus. Vos homines, quæ vestra est imbecillitas, potissimùm ad humana respicitis auxilia, quæ tantummodò vana sunt Psal. 62. & 118. & 146. *ecce*, vultis vobis monstrari verum opitulatorem? *ecce Deus*, dicitis, is potest: sed quomodo scio, quòd velit nos juvare? respondeo, est Deus *vester* Joh. 20. vobis jam placatus, imò hic Deus genitus, de quo ego jam loquor, est qui vos in gratiam apud Deum reponit, & iram ejus placat, *ultio advenit* super hostes hactenus vos affligentes, *retributio Dei*, quæ est justa, quæq; ut bonis ac perseverantibus in suo cultu omnia bona, ita malis ac præfractis omnia mala, atq; ita unicuiq; pro merito dabit (גְּמוּל enim, quod hoc loco extat, est ἐκ τῶν μέσων Psal. 7, 5. Joel. 3, 4. 7.) quorum illud ad constantiam vos excitat, hoc ab apostasiâ avocat. Quid multis? *ipse* הוּא qui est semper unus & idem Psal. 102. Hebr. 1. *advenit* in carnem, verbum caro fiet, & λόγος semen Abrahæ assumet, & ita *salvabit vos* יוֹשִׁיעֲכֶם erit Jesus vester, ab omnibus vestris peccatis liberabit Matth. 1. Causa verò malorum per illum ἀλεξίκακον sublata, ipsa quoq; aut penitus tollentur,

aut

aut certè mitigabuntur, prout ipse vobis prodesse noverit. Hæc est DEI promissa præsentia, & per eam affutura salutis præstantia ac copia. Porrò verò eadem per μεϱισμὸν explicatur, & primò in quibusdam corporalibus bonis, quæ sit ille Messias præstiturus, tum quando & ubi ipsi fuerit visum in diebus carnis suæ: semper autem eadem spiritualiter efficit in animo, quando non resistunt ejus operationi gratiosæ auditores, *Tunc* ubi venerit ille Messias, per eum aperientur, & DEO jubente, aperient se, hebr. תִּפָּקַחְנָה *oculi cæcorum*, complementum extat Matth. 9, 27. & 11, 5. & 12, 22. & 20, 30. & 21, 14. Joh. 9. & aures surdorum obthurata *patefient*, & DEO volente se patefacient, hebr. תִּפָּתַחְנָה ubi etiam elegans notandum ὁμοιοτέλευτον, & exempla extant Matth. 11, 5 Mar. 7, 32. *tunc saliet claudus, velut cervus*, quod factum esse legimus Matt. 11, 5. & 15, 30. & 21, 14 Joh. 5, Act. 3, 2. & 8. 7. & 14. 8. *& cantabit lingua muti*, ejus, qui talis fuit, sumptâ appellatione à termino à quo, & mutos à Christo sanatos esse scribitur Matth. 9, 32 & 12, 22. & 15, 30. ita corpus potest sanare Messias, & animæ sensitivæ organa restituere, ipsum verò animum & cor hominis non minùs solatio perfundet, quia cantabunt illi sanati, quod ubi hactenus erat *desertum*, & docentibus Pharisæis ac scribis nihil fidei fructuumq; seu bonorum operum perveniebat, *eruperint* & scaturiant aquæ cœlestis doctrinæ & solatii, quomodo aliquando in scripturâ vox מַיִם usurpatur, & hic videtur alludere Propheta ad aquas datas Israëlitis in deserto Exod. 17. Num. 20. Deut. 8, 15. quoniam saxo rupto, aquæ copia prosiliit, quod etiam verbum hebræum נִבְקַע innuit, imo etiam *torrentes* fluant in *solitudine*, quod majus est beneficium, unde arbores DEI irrigentur Psal. 1, 3. quod ἐπιμονὴ illustratur, ita ut prior penuria cum præsente copiâ componatur, videlicet, quod *abierit torridus locus in stagnum, & siticulosus locus in scaturigines aquarum*, hoc est, mutationem esse divinitus factam in melius, ubi homines sitiebant justitiam, esse jam potatos ad vitam æternam, & non indigere ullo bono, quin *etiam in caula draconum & cubili*, seu lustro *cujus q. gramen est cum arundine & junco*. Locus qui erat aridissimus, qualem dracones expetunt, effectus est uliginosus, & corpora quæ erant habitacula draconis magni & serpentis antiqui seu Diaboli, & proinde tum arida & carentia omni verâ ac

salutari doctrinâ fonte salutis & fructuum ejus Luc. 11, 24. facta jam sunt docente Christo, ejusq; Apostolis, templa Sacrosanctæ Trinitatis Joh 14. 1. Cor. 6. v. 19. 2. Cor. 6. & secundum aquas lenes deducuntur ac velut oves pascuntur Psal. 23, 2.

I. Loc. Comm.

IN omnibus malis ad Christum est respiciendum ac confugiendum. Est DEUS, ergò potest: Est noster frater ergò volet juvare, Hebr. 2. & 4. Vide Josephum suos fratres sustentantem, Davidem suas Conjuges ante regnum ductas evehentem: & spiritualiter ad nos applica.

II. Loc. Comm.

DEus piis illatas injurias intuetur, & ulciscitur Psal. 10.

III Loc. Comm.

Deus est bonis bonus, & in malos severus Psal. 18. Nah. 1.

IV. Loc. Comm.

VEra *sit à Christo, non aliundè salus*, & hujus Domini est salus omnimoda Psal. 3. Qui igitur salvus esse cupis, huc accurre ægrotus ad medicum, pauper ad divitem, damnatus ad justificantem.

V. Loc. Comm.

QUæ Christus quondam præstitit in corporibus diebus carnis suæ, eadem sicut etiam tum, nunc quoq; in suorum efficit animis: si qui cæci sunt, est lux mundi Joh. 1. 8. & 12. si qui surdi, facit eos audire & obedire Esa. 32, 1. 2. 3. si qui claudicant 1 Reg. 18, 21. recto talo stare, & rectâ viâ facit incedere Psal. 25. mutis dat eloquium Marc. 7. Psal. 51, 16. 17.

VI. Loc. Comm.

IN regno Christi omnium rerum, præcipuè spiritualium est abundantia, Psal. 34, 11. quid enim desit, ubi est panis vitæ Joh. 6, aqua viva Joh. 4. armamentarium instructissimum Eph. 6. DEUS ipse murus Zach. 2. Christus sol justitiæ Mal. 4. imò DEUS omnia in omnibus tandem futurus, 1. Cor. 15. ad hoc igitur regnum gratiæ aspiremus in hac vitâ, egentes gloriæ post eam, ut simus post eam olim cum Domino in regno gloriæ semper degentes 1. Thes. 4. Amen.

DOMI-

DOMINICA XIII. POST TRINITAT.

Psal. 14, 7.

POsteaquam edictum de Judæis tollendis semel fuerat à Rege Assyriæ promulgatũ, sententiaq; pro more regni esset irrevocabilis: tandem ab Esthera intercedente exoratus, & merita Mardochæi edoctus, Rex concedit illis, ut resistant in omnibus suis regnis ac Provinciis pro vitâ suâ, perdantq; hostiliter se invadentes. Ex cujus edicti promulgatione magna orta est lætitia Esth. 8. Verùm quantò major lux ac gaudium Christianis omnibus merito oritur, quando audiunt ex læto Evangelii nuncio, quod sententia mortis de omnibus Adæ posteris lata, quæq; ob DEI justitiam revocari non poterat Genes. 2. & 3. Rom. 1, 32. ita sit æquitate summâ temperata, ut Christus pro nobis moriens & intercedens, ac suo merito nos salvans, vitam nobis mortuis restituat. Hoc autem quum probè intelligerent multi pij Veteris Testamenti, tàm anxiè Messiæ incarnationem optavêre, & diem ejus videre desiderarunt: quibus etiam David suum adjicit calculum, in hoc 14. & 53. Psalmi fine. Partes sunt duæ.

I. Ardens pro salute impetrandâ precatio.

II. Confidens de eâdem certò communicandâ gloriatio.

Domine, scimus, jam obtigisse generi humano per filium natum & datum salutem, tantùm fac attendamus, ne illa nobis elabatur Heb. 2, 1. per nostram negligentiam v. 3, ne pòst frustra quæramus amissam Joh. 7, 34.

Pars Prima.

CUm aliquando copiæ Philistæorum Bethlehemum obsederant, Davîd desiderio quodam motus dixit: O si quis bibendam daret mihi aquam è cisternâ Bethlehemi, quæ est ad portam 2. Sam. 23, 13. 14. Quod si vir DEI, cum sat aquæ extaret, quæ sitim sedaret, voluit tam anxiè expetere aquam Bethlehemi; quantò magis meritò omnes pii, quorum cor ardore iræ DEI, & sensu peccatorum suorum erat arefactum, illam aquam vivam, salientem in vitam æternam, quæ oritura erat Bethlehemi Mich. 5, 2. Matth. 2. bibere exoptarunt? David ipse anxiè id hoc loco vovet, מִי יִתֵּן *quis dabit*, ô utinam esset, qui hoc pos-

set præstare, gratiùs sane facere jam non posset, *è Sione*, unde oritura est doctrina de Christo Esa. 2. Mich 4. *salutem* tam diu & tam crebris suspiriis peritam *Israëli* ab orbe condito promissam & conferendam, quum multi eam suâ culpâ sunt rejecturi, quando nunquam futurum est, ut *lætum* Evangelii nuncium audiamus, natum esse mundi Salvatorem, & venisse, qui peccatorum solvat vincula. Confer Luc. 13, 16 quiq; per omnes liberatores in Veteri Testamento fuit adumbratus, *reducere Jehovâ reducem turbam* & hactenus sub regno Diaboli captivam. Luc. 1, 74 *populi sui*, ac liberante per filium suum genus humanum à servitute peccati, stipendioq; mortis, imò in libertatem & gloriam filiorum DEI vindicante. Hoc enim ut petam, misera hominum conditio, quæ est sub peccato, hactenus descripta, me movet, quam nemo potest tollere, aut huic malo mederi, nisi sit ipse יְשׁוּעָה imò יְשׁוּעוֹת Psal. 53, 7. seu Jesus omni salute instructus Matth. 1, 21. Hunc igitur Jesum meum desidero, & ad ipsum, velut cervus æstu langvidus, ad fontes aquarum propero Psal. 42.

I LOC. COMM.

QUid votis omnibus, ac potissimùm homini exoptandum? liberatio ab omni malo per Christum obtingens. Hæc est pars optima Luc. 10. Optent alii divitias; facilè pereunt Matth. 6 & perdunt Matth. 19. alii honores; sunt res instabilis, & facilè inflans: alii voluptates; sequitur æternus mœror Luc 16.

II. LOC. COMM.

UNde & ubi sit speranda vera felicitas? in Ecclesiâ seu Sione, quæ quidem coram mundo est arida, ut nomen cluit, sed coram DEO arx felicitatis omnigenæ, quemadmodum David ab hostibus tum demum erat tutus, quando illam occupaverat.

III. LOC. COMM.

SAlus humana vana Psal. 62. vera est à DEO vero Jer. 23, 6.

IV. LOC COMM.

OMnibus hominibus est salus parta, sed solis credentibus confertur; quia hunc ordinem DEUS sancivit, ut non nisi fide nostra fiant Christi merita, in medio posita. Israëli datur Salus, qui DEUM promissione suâ tenet.

V. LOC.

V. LOC. COMM.

HOmo est velut filius prodigus, qui cum acceperat in Adamo multa bona à Patre cœlesti, in longè dissitam regionem abiit, ex DEI conspectu se subduxit, & cum Diabolo scortans, imaginem DEI & omnia bona perdidit Luc. 15. Imò propter debita contracta in carcerem infernalem est detrusus, nec liberatur, nisi per Jehovam reducatur in cœlum. Christus enim venit quæsitum, quod aberraverat; salvatum, quod perierat; vivificatum, quod mortuum erat.

VI. LOC. COMM.

APparet hinc, quàm anxiè in Veteri Testamento Messiam desideraverint Eva Genes. 4. Abraham Joh. 8. Jacob. Gen. 49. Unde nostra in Novo Testamento, ubi datus est ille filius, felicitas eluceścit Luc. 10, 23. ut non immeritò pii in Veteri Testamento quando vaticinium aliquod de Christo audirent, subjicerent:

Tale tuum dictum nobis divine Propheta, Virgil.
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum, Eclog. 5.
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo. versu. 45.

Quod ostendit vel hæc Davidis pro salute citò dandâ, fusa precatio.

SECUNDA PARS.

APponitur autem de exauditione certâ fide nixâ gloriatio, quæ non absimilis est isti, quæ in Psalmo præcedenti 13, v. 6. ego, ô DEUS, in benignitate tuâ fiduciam habeo; exsultat animus meus in salute tuâ. Cantabo Jehovæ, quòd bono afficiat me: sic enim concludit Psalmographus regius. Non frustranea nec irrita sunt talia nostra vota, siquidem novi fore, ut *exultet Jacob, & lætetur Israel*, nempe in Jehovâ Salvatore suo Luc. 1, 47. ubi iterum subjecta probè notanda, siquidem inde liquet, quî fiat, quòd non omnes gaudii, quod ad totum mundum spectat Luc. 2. fiant participes, nempè non sunt Jacobi, non sunt Israeles, hoc est, fide eum non imitantur. Quid igitur mirum, si non cum γνησίοις ejus filiis lætentur & exultent?

I. LOC. COMM.

FIdes est quæ facit, ut tam certa sint nobis, quæ ex DEI promissione speramus, ac si jam extarent, & quæ demonstrat res, quæ nondum

cernuntur Hebr. 11,1. Non autem fidei hæc vis est, ut absentia & futura præsentia efficiat, ut volunt Calviniani. Fides enim nititur verbo promissionis, quod potest esse de futuris, imò plerumq; est. Quæ enim adsunt jam, non promittuntur. Sic hoc loco certus de re David, lætabitur, exultabit, potius quàm lætatur, dicit; nempè respiciens ad complementum. Alias quod ad promissionem ipsam omninò in Veteri Testamento lætabantur ob Christum exhibendum, ut nos ob exhibitum: atq; hactenus ad eundem modum nos salvamur in Novo Testamento, ut illi in Veteri Act. 15. 11. nempe in Christum eundem credendo, licet non eodem modo existentem, hic ἀσυγχυτον, ibi ἔνσυγχυτον, unum tamen & eundem.

II. Loc. Comm.

Quemadmodum Dominus in Evangelio Luc. 10, 23. se convertens ad discipulos privatim, illos beatos prædicat, quòd viderent & audirent ipsum: ita David hoc loco peculiariter Jacobum & Israëlem felicem reputat, & gaudii ex nativitate, morte ac resurrectione Messiæ compotem fore asserit. Conferatur Apostolus Rom. 9, 7. 8. Gal. 4, 28.

III. Loc. Comm.

Quando primùm isti credentes vocantur Jacob, deinde Israel, notatur & in hac & in futurâ vitâ lætaturos eos esse 1. Tim. 4, 8. ut enim Jacob illud nomen prius obtinebat, quum adhuc ex terrâ sancta exularet, posteriùs autem accipiebat, postquam venerat in Peniel, cum Deo erat luctatus & in terram sanctam redibat Genes. 32. ita & illi cum Jacobo in hujus vitæ miseriâ, & cum Israële in alterius gloriâ possunt conferri, qui si vident cum Abrahamo hic diem Christi fide Joh. 8. cum eodem olim rem ipsam possidentes in lætitiâ discumbent Matt. 8. Deumq; videbunt de facie ad faciem 1. Cor. 13. Atq; utinam illa salus & Jesus noster citò ex cœlis redeat, ac nos ad se usq; pertrahat. Veni Domine Jesu, Apoc. 22, 20. & nos iterum vide, ut gaudeat cor nostrum, & nemo tollat illud gaudium à nobis Joh. 16, 22. Interea cum Davide nostro suspiremus ad secundum illum Salvatoris nostri adventum, & plenariam nostri liberationem Rom. 8. dicentes; O utinam veniat Salvator Israëlis, & Dominus ad se reducat ab ipso adhuc peregrinantem Ecclesiam 2. Cor. 5, 6. tum exultabit verè Jacob & lætabitur

tur in æternum Israel; tum qui seminarunt in ejulatione, metent in exultatione Psal. 126, 5. qui seminant in lacrymis, olim metent in gaudiis Amen, & iterum Amen.

DOMINICA XIV. POST TRINITAT.

Psal. 106, 2. 3.

NOachus quando toto diluvii tempore à se sustentatos, & corvum, animal immundum, & columbam, quæ inter munda animalia, eaq; quæ DEO ritè offerri poterant refertur, tandem emittebat, ut illorum indicio, quid sibi faciendum esset, sciret: ille primùm hinc inde vagatus, pòst cadaveribus inhians non redit, Dominiq; sui spem fallit: hæc autem tandem folium olivæ decerptum refert Gen. 8. Christus, qui verus est Noachus, ut nuper dictum, quando in hodierno Evangelio sanatos leprosos à se dimittit; experitur proh dolor, novem esse corvo illi Noachi non absimiles: quippe primùm fluctuantes & metuentes, ne odium Pharisæorum incurrant; deinde verò honori, opibus, & voluptatibus hujus mundi deleniti, (quibus sibi carendum esse videbant, si Christo se adjungerent) non revertuntur: unus verò Samaritanus mundatus (novem enim illi mundati corpore, animo multò magis & spiritualiter inquinabantur) instar columbæ illius Christo folium ex arbore gratiæ fragrantissimum decerptum rediens offert, eumq; exhilarat; Ethic fide suâ salvatur, dum illi in infidelitate suâ pereunt. Quia igitur quàm tetrum vitium est ingratitudo, tam præclara & rara virtus est gratitudo: de utrâq; paucis ex Psalmi 106. initiò agemus. Partes erunt duæ:

I. Laudis divinæ sublimitas.

II. Laudantium hominum felicitas.

Domine, scimus quidem, quòd, licet te glorificantes exultemus, quantũ possumus, tamen nos non posse assequi. Quis enim te magnificet, prout es? Syr. 43, 32. 34. tamen da nobis hunc animũ, ut cum Davide, servo tuo, os nostrum narret justitiam tuam, & quotidiè salutem tuam, quamvis ignoremus numeros ejus, aggrediamur laudare omnimodam fortitudinem tuam, Domine Jehovi, Psal. 71, 15. 16. & cum Samaritano abs te probato servemus tua mandata jugiter Psal. 119, 5. 8.

EX Paradiso terrestri oriebatur fons, qui se dividens in quatuor fluvios, circumjacentes regiones admodum fœcundantes, Gen. 2. Verùm in Paradiso cœlesti Luc. 23. est fons inexhaustæ bonitatis, qui rivulos suæ gratiæ semper in omnes quatuor mundi angulos derivat, ac nunquam exsiccatur, aut obstruitur, nisi ingratitudine hominum, seu impietate obstinatâ. Confer Psal. 36, 7. 9. hanc igitur caveamus admittere, aut culpam admissam deprecari ne omittamus, ut ita fontem obstructum denuò aperiamus: quemadmodum Psaltes in hoc Psalmo 106. declarat, ubi hominum indignitas, Deiq; benignitas inter se componuntur, & quomodo hæc semper longè major fuerit, ostenditur, ut ita alii quoq;, in peccatis adhuc hærentes, benignitate DEI ad pœnitentiam invitentur, & dicant, peccavimus cum majoribus nostris, iniquè fecimus, improbè egimus v. 6. recordare nostri Jehova pro benivolentiâ, quâ prosequeris populum tuum v. 4. in omnibus verò gratias agamus 1. Thes. 5, 16. semperq; personent nostræ aures illo Psalmographi celeusmate: celebrate Jehovam, quia bonus est, quia in seculum benignitas ejus v. 1. Cui propositioni adjicitur quædam ἐπανόρθωσις ac correctio q. d. quid volo? ut dignè laudetis Deum: imò longè inferior est laus hominis, quàm ut DEO satis conveniat, plurimumq; absumus ab eo condignè laudando, qui neq; linguâ valemus cum Mose Exod. 3. neq; vitæ integritate comparati sumus Psal. 31, 1. ad eum satis deprædicandum, ideoq; hoc argumentum restat, ut misericordiam ejus imploremus, ac miseriam nostram ac peccata deploremus, ut facit Daniel cap 9. *quis enim hominum eloquatur Jehovæ potentias* גְּבוּרוֹת virtutes, robora; quæ quia in DEO ipso non sunt plura, (quæ enim præter personarum Trinitatem in summâ istâ & indivisâ unitate esset pluralitas?) per summam potentiam, imò divinam, ac res creatas longè superantem, possunt explicari. Si tamen velimus respicere ad effecta plura, ita ut impropriè accipiatur hoc vocabulum, cum Luthero rectè possumus vertere, die grossen Thaten des HErren τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ Act. 2, 11. *quis* (ita enim מִי in initio versus positum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ esse repetendum, Psal. 3, 2. fuit probatum) *faciet, ut audiatur*, hoc est,

est, proferat omnem seu totam (utrumq; enim כל apud hebræos significat, unde πᾶς & ὅλος in Novo Testamento permutantur) *laudem ejus* תְּהִלָּתוֹ כָּל— in singulari ut Psal. 34, 2. Ubi notandum ex usu linguæ hebrææ, talem interrogationem vel omnimodam ἀδυναμίαν, vel difficultatem maximam indicare: Et hîc quidem si καθ' ἀκρίβειαν quis accipit, notatur, in hac vitâ esse ἐκ τῶν ἀδυνάτων: si verò aliquâ ex parte, & κατ' ἐπίτειναν, indicatur rei difficultas: siquidem si orare est difficilus, quàm arare, etiam gratias DEO agere erit maximè difficilè; quoniam ad orationem pertinet.

I. LOC. COMM.

HOminem ad DEI gloriam esse creatum, extra omne dubium credo esse positum. Propterea enim DEUS illi sui imaginem & in reliquas ferè omnes creaturas dedit dominium, ut hac Domini liberalitate summâ excitatus, non ingratum se præbeat vasallum. Verùm rara avis in terris est, qui gratias, si non referre queat, saltem agere conetur. Id notat particula interrogandi Quis? ut non incommodè huc trahas illud Salvatoris; ubi novem illi? Israëlitas, quando tot à DEO affectos beneficiis rebellasse legimus, miramur tantam vecordiam; verum in nos ipsos descendere non tentamus. Considera Nabalem, & videbis multos ei esse similes.

II. LOC. COMM.

UT de precatione scribitur; quando vultis orare, dicite, Luc. 11, 2. ita hoc loco de gratiarum actione non sine causâ Psaltes usurpat verbum Hebr. יְמַלֵּל quod notat disertè & articulatè effatus est, nempè non tantùm vult DEUS, ut corde seu animo agnoscamus, verùm etiam sermone proferamus, tum ut nos ipsos ibi nostræ indigentiæ, hîc verò summæ & variæ DEI beneficentiæ in recensione commonefaciamus, sicut & alios, quando enarramus in precatione, quæ desideramus, in gratiarum actione, quæ accepimus.

III. LOC. COMM.

UT Moses cupiens DEUM videre, tantùm potuit cernere ejus posteriora Exod. 33, 3. hoc est, quosdam effectus, & audire, quænam ejus attributa, Exod. 34, sic etiam multò magis nos, quibuscum DEUS ita

non loquitur ore ad os, & ut amicus cum amico Exod. 33, 11. non DEI essentiam aut beatitudinem hîc deprædicare possumus, tantùm aliquid balbutimus de potentiâ & misericordiâ. Vide de hac Psal. 89, 1, & 103. de illâ verò in hoc Psalmo agitur, & cernitur in rerum gubernatione ac providentiâ, quæ elucet, vel in malis tandem puniendis, vel bonis mirabiliter custodiendis; sicut exempla testantur antidiluvianorum & Noachi, Sodomitarum & Lothi, Pharaonis Ægyptiorumq; ac Israelitarum, Goliathi & Davidis, Sennacheribi & Hiskiæ, ut meritò hæc sint ejus attributa ac nomina שַׁדַּי, אֵל, παντοκράτωρ.

IV. LOC. COMM.

ET rectè, quia quicquid verè est Jehovæ, & in eo, Jehova ipse est, quod requirit summa ejus simplicitas. Potentia itaq; Jehovæ seu rectiùs omnipotentia à DEO ipse non differt, licet nos aliter atq; aliter hæc concipiamus, & in effectis distinguamus. Unde etiam in ejus definitione omnia ejus attributa ponuntur, ut indicetur essentialia illa esse, imò ipsam essentiam.

V. LOC. COMM.

MAgna pars Christianismi est, alios de DEO erudire, unde Poëta, *ut ; alios alii &c.* Quod potissimùm de magnis urbibus dictum putemus, in quâ tamen proh dolor, dicente Lipsio, sicut in mare flumina, sic confluunt vitia, & sæpiùs quod dolendum in plateis execrationes, quàm laudationes Dei faciunt multi, ut audiantur. Quantoperè verò hoc DEO displiceat, videri potest Amos 6, 10. ubi dicit, peste plerosq; esse abreptos, quia nolebant commemorare nomen Jehovæ. Hoc igitur cum Samaritano servemus, & servabimur fide nostrâ.

SECUNDA PARS.

ITa enim jam sequitur, *beatitudines* אַשְׁרֵי omnigenæ, hujus & futuræ vitæ, animæ, corporis & fortunarum, quantum DEUS prodesse novit, Psal. 1, 1. sc. sunt illis, שֹׁמְרֵי *servantibus*, ut ita dicam ex vocabulo hebræo, Samaritanis, *hoc judicium*, hanc rationem & modum in superiori parte descriptum, nempe corde agnoscendi, & ore prædicandi nominis divini. Vox enim Hebræa מִשְׁפָּט, generalis est, & jus quodcunq;, morem, ritum, modum quoq; denotat, ita tamen, ut semper

per fiat respectus ad summi judicis præceptum, ad quod jure omnia facta, dicta & cogitata sunt examinanda, quemadmodum hoc loco recurrendum est ad DEI illam vocem in Psal. 50, 15. Liberabo te, & tu glorificabis me. Infelices igitur, qui illud non servant; siquidem Dei iram promerentur. Contrà autem felix est unusquisq; (id videtur omnino innuere mutatio numeri in textu Hebræo, quam tamen Lutherus, aliiq; nonnulli interpretes non observant, cum res eòdem ferè redeat, quod ad sensum: tantùm hoc est discriminis, quòd in membro priori sit generalis præmii explicatio, hîc autem specialis quædam applicatio in textu authentico, quæ ob linguæ alterius idiotismum non tam facilè potest servari) faciens seu *exercens justitiam*, illi DEI de gratitudine declarandâ præcepto obediens, proximumq; suum diligens, ut phrasis hæc potissimum accipitur *omni tempore*, tam fortunæ secundæ, quàm adversæ, ut David suo exemplo ostendit Psal. 34, 2.

I. LOC. COMM.

BEatitudo vera cum sit divinum bonum, nullis nisi DEI filiis obtingit, & hominibus tantùm post lapsum per Christum in gratiam adoptatis Joh. 1, 12. à quibus tamen hoc DEUS Pater requirit, ut ipsum filiali metu observent Mal. 1, 6. quod qui non faciunt, beati esse nequeunt. Verùm ob nequitiam DEUS etiam illos, quos pro filiis suscepit, iterum rejicit à se, quia mali apud eum nequeunt commorari Psal. 5. Si David suos filios morigeros constituit præfectos, primariosq; administros, qui essent à latere Regis 2. Sam. 8, 18. 1. Chron 18, 17. Absolonem autem, malè se gerentem, in exilium ire cogebat, 2. Sam. 13, 37. 38. quantò magis DEUS justissimus terræ judex honorat se honorantes? 1. Sam. 2, 30.

II. LOC. COMM.

NOn sufficit benè cæpisse, nisi quis perseveret, Matth. 10, 22. unde dicit Psaltes servantibus dari beatitudinem, & sub finem versus, in omni tempore. Vide Judam Christi discipulum, & alios, de quibus Joh. 6, 66. Mementote itaq; uxoris Loth, clamat Salvator Luc. 17, 32. Israëlitæ ex Ægypto educti contra DEUM peccantes, in deserto prosternebantur, nec in terram promissam introducebantur 1. Cor. 10, 5. idq; scriptum, ut nos inde exemplum capiamus v. 6. qui per baptismum ex regno Satanæ sumus liberati.

III. LOC. COMM.

SIcut omne est peccatum, quicquid aberrat à lege DEI, 1. Joh. 3, 4. Sic id tantùm est rectè & benè factum, quicquid cum lege DEI congruit, tanquam cum normâ Phil. 3, 16. & si qui juxta hunc canonem incedunt, super eos pax & misericordia Gal. 6, 16.

IV. LOC. COMM.

QUi erga DEUM verè pius est, etiam erga proximum est benevolus, Matt. 18. & utriq; suum tribuit: hoc qui fecerit, nō tantùm in montem Jehovæ conscendet Psal. 15. verùm etiam in illâ domo DEI, seu cœlesti patriâ manebit, quamdiu longa erunt tempora, Psal. 23, 6. DEUS, fac, hîc simus tibi pietate grati, ut olim tecum in æternâ felicitate simus beati, Amen.

DOMINICA XV. POST TRINITAT.

Psal. 36, 7, 8.

QUum Israëlitæ ad DEUM suum se recipiebant, Mosis promissis persvasi; ipse mirabiliter eos eduxit, ut aquæ ab utrâq; parte starent velut murus; Ægyptios autem abyssus absorberet: quomodo Israelitæ cum suis liberis & pecoribus (hæc enim etiam educebantur ex Ægypto Exod. 10, 26. & 12, 38.) salvabantur. Exod. 14. & 15. Hoc ipsum quomodo DEUS ordinariè semper faciat, quod ibi extraordinariè semel fecit, declarat & David Psal 36. & Salvator Matth. 6. Plantas enim & animalia quomodo DEUS curet, alat, & tueatur, nobis hîc considerandum proponit, & ut hinc ad DEI providentiam respicere discamus, monet: imò ut primùm omnium ad DEUM confugiamus, ejusq; regnum quæramus, severè hortatur. Ille verò justitiam Dei instar montium seu murorum stare, & judicia esse instar abyssi asserit, & hinc id omnium optimum esse concludit, ut homines ad umbram alarum Dei confugiant, malis pressi. Hoc igitur dictum Psalmistæ, hodierni Evangelii velut summam, placet paucis exponere: Partes erunt duæ.

I. Quæ DEI de hominibus providentia.

II. Quæ hominis in DEUM confidentia.

DEUS quamvis montes recedant, & colles dimoveantur, tamen, quia benignitas tua non recedit, nec fœdus pacis tuæ dimovetur Esa. 54, 10.

54, 16. non timemus: quia tu receptus es nobis, robur, & auxilium in angustiis præsentissimum Psal. 46, 2. 3. 4. & quia exaudis orationem, ad te usq; omnis caro ventura est, Psal. 65, 3. da nobis nosse te & nos, nostram infirmitatem & tuam majestatem ac potestatem, nostram indigentiam & tuam benivolentiam ac potentiam. Hæc enim radix est immortalitatis. Sap. 15, 3.

Pars Prima.

GEntium Apostolus optat suis Ephesiis cap. 3. v. 17. 18. det illis Deus, ut Christus per fidem habitet in cordibus ipsorum, & ita ipsi possint comprehendere, pro hujus vitæ modo & ingenii humani modulo, quæ latitudo, longitudo, profunditas & altitudo nempè dilectionis Dei erga genus humanum, quod psaltes aliquo modo adumbrat Psal. 103, 11. 12. 13. & Spiritus sanctus nobis condescendens hîc Metaphoricis quibusdam comparationibus declarat. Quid enim cœlis altius? quid abysso profundius? Utrobiq; tamen se satis exerit Dei benignitas, eaq; justitiâ summâ ita temperata, ut nullum hominis ingenium id queat comprehendere. Nam ô Jehova, *justitia tua*, quâ omnia rectè administras in terrâ Psal. 67. 5. est *instar montium Dei fortù*, hoc est, maximorum & firmissimorum. Confer Psal. 125, 1. & Lutheri marginale hoc loco (Hebræi enim omnia magna & præclara voce Dei appellant, ut declaratum est Jon. cap 3, v. 4. & de hoc loquendi modo videndus Buxtorf. Thes. l. 2. cap. 3. reg. 1. usu 2. p. 330, 331) *& judicia tua instar* (כ enim similitudinis particula, quæ aliàs sæpè deficit apud hebræos, hîc ex idiotismo linguæ, ubi particula in initio posita plerumq; in sequentia ejusdem materiæ membra trahitur, ut in dicto præcedenti vidimus, & Ps. 3, 2 declaratum est, unde Lutherus rectissimè repetit, vnd dein Recht wie grosse tiefe) *abyssi magnæ*, quæ ob magnam aquæ copiam sola potest videri, & esse instar multarum, quod notat vox hebræa רַבָּה pro תְּהוֹמוֹת h. l. posita, sed ita, ut simul notetur magnitudo quantitatis continuæ & discretæ. Quænam verò illa justitia, & quæ ista divina judicia, quibus se Deum declarat? aliàs quidem sunt severitatis, sed non nisi quando homines sunt planè corrigi nescii; at plerumq; & maximè conspicua illa bonitatis, quâ creaturis tuis immerentibus, indignis imò etiam sæpè immorigeris consulis, ô Deus, *hominem & jumentum* omne

& sp-

& singula individua *salvas* & conservas *Jehova*, illisq; de rebus ad vitam necessariis abundè prospicis, ut vivant ex beneplacito Psal. 145. 16.

I. LOC. COMM.

IN templo Salomonis duæ magnæ columnæ erant erectæ, illæq; firmissimæ 1. Reg. 7, 21. in Ecclesiâ duo illa DEI attributa maximè elucent, nempè justitia & misericordia, eaq; ut semper consideremus, monemur: sive enim peccaturi sumus, absterrebit nos illa & sustentabit ne prolabamur; quando peccaverimus, hæc nos eriget lapsos, ne desperemus. Stet igitur justitia DEI semper in oculis nostris, quoties montem videmus, ut ita pœnam, quam illa peccatoribus decernit, evitemus.

II. LOC. COMM.

QUando autem de justitiâ ipsâ non cogitamus, cogitemus saltem de judiciis DEI, quæ quotidiè ob oculos versantur, quæq; quum consideramus, & rationem in multis nescimus, sunt nobis instar abyssi & profunditatis Rom. 11, 33. vide D. Hun. in lib. de prædestin. ad h. l.

III. LOC. COMM.

DEUS non homines tantùm, sed etiam animalia curat: & homines non modò bonos; verùm etiam malos, quos sustentat, variisq; beneficiis affectos ad pœnitentiam invitat, frena etiam iis injicit, metasq; constituit, ubi planè ejus dicto non sunt audientes: idq;, ut, si convertantur, eos quoq;, quos perire non vult, salvet. Id est, quod ita in genere positum in textu hebræo legimus אָדָם תּוֹשִׁיעַ: quemadmodum hunc providentiæ & beneficentiæ DEI usum Apostolus monstrat Act. 14, 17. & 17, 26. 27. & sanè infinita sunt DEI in hominem collata beneficia in vitæ ingressu, progressu, egressu. Animalia autem quomodo curet terrestria, tàm cicurata, quàm fera; volucres & pisces, aliunde peti potest, nos brevitati studentes ad secundam partem pergimus.

PARS SECUNDA.

DE Israëlitis, unde suprà fuit ductum exordium, legimus, quòd, ubi viderint opus illud maximũ, quod edidit Jehova contra Ægyptios, crediderint Jehovæ, & Mosi servo ejus Exod. 14, 31. Nos igitur in quorum doctrinam illa sunt scripta, quoniam quotidiè judicia DEI mirabilia

bilia in bonis protegendis, malis perdendis videmus & audimus, meritò hinc fiduciam illam concipimus, fore, ut qui alios è periculis eruit, nos quoq; eripiat. Hinc psaltes exclamat per admirationem *quàm*, vide Psal. 8, 2. preciosa & cara (quod videtur ex Hebræo יְקָר per Aphæresin formatum) est *misericordia*, bonitas, & benignitas *tua*, ô æterna Caritas 1. Joh. 4, 16. & quanti æstimanda! ô *Deus* terræ judex & gubernator, quod אֱלֹהִים denotat, unde etiam judicibus aliisq; gubernatoribus tribuitur. Vide Psal. 4, 2. Verùm multi parvi faciunt, nescientes rem tantam æquâ mentis lance ponderare, tum verò demum hoc cognoscitur, *quando filii hominum* (אָדָם etiam plebejorum, vide quæ dicta sunt in Psal. 1, 1. & 4, 3. & 8, 5.) *ad umbram alarum tuarum* (quibus notatur protectio Psal. 91, 1. 2.) se recipiunt tanquam ad asylum, & quando eò pervenerunt, tuti conquiescunt & *confidunt*, quæ est verbi חָסָה ἔμφασις Psal. 2, 21. declarata, h. l. hoc consequens notari, indicat in textu hebræo constructio.

I. Loc. Comm.

MOses ante mortem eminus terram sanctam contemplatus Deut. 32, 49. cominus eam videre, & singula ejus bona oculis usurpare non poterat: ita nos, dum morti adhuc debemur, parum de magnitudine bonitatis divinæ intelligimus; olim autem, ubi videbimus eum sicuti est, sciemus quod sit ipsa caritas. Interea ad Psalmistæ exemplum sit illa nobis in precio.

II. Loc. Comm.

QUod piorum summum votum est, ut se benignitas & justitia oscu-lentur Psal. 85. id in DEO solo assequimur, qui ita bonus est, ut justus esse non desinat, & vice versâ, quod contra Photinianos notandum, qui DEUM ita esse misericordem asserunt, ut non amplius sit justus, quando negant Christi meritum, & peccata absoluto quodam Dei amore & potentiâ posse remitti ajunt. Non ita, quoties DEUS in scriptura appellatur אֱלֹהִים (fit autem hoc innumeris in locis) toties justissimè eum judicare concludimus nec peccatorem, nisi ipsi satis factum sit, ullo modo absolvere.

III. Loc. Comm.

AD Davidem se recipiebant, quotquot erant malis pressi 1. Sam. 22.

rectiùs & tutius ad DEUM, qui ad se confugientes fovet, ut gallina suos pullos, Matth 23. fit autem hoc fide in DEUM certa, qua nobis patet per Christum aditus Eph.3,12. & hæc est causa,cur multi homines æternum pereant, quia quum pretiosa sit & multa DEI benignitas omnibusq; oblata, illi eam spernunt,velut rem vilissimam. Rom. 2,4. & non secus atq; generi Loti nolentes ab Angelo educi, cum reliquis Sodomitis peribant.æterno igne cruciantur, contra verò ut à DEO Israëlitæ in columna ignis & nubis salvi in terram promissam deducebantur ita & pii sub umbra alarum DEI,ejusq; protectione securi ex hujus miseriæ valle in æternæ gloriæ collem conscendunt.

Salvator mundi cunctis qui cuncta ministras
Dum mens corporeo carcere vincta latet,
Da fugiam nunc Christe tuis mala cuncta sub alis,
Et teneam regni post bona cuncta tui, Amen.

DOMINICA XVI. POST TRINITATIS.

Psal. 68, 21.

DAvid conflicturus cum horrendo Goliatho ubi in medium processit, hoc se potissimum fretum tantum duellum suscepisse dicit, quod veniat in nomine Jehovæ exercituum,DEI acierum Israëlitarum, deinde lapide, quem ex torrente sibi sumpserat, ejus caput diminuit 1. Sam. 17. Christus Patri dilectissimus filius Ephes. 1, 6. est ille Angelus fœderis Mal. 3. in quo est nomen Jehovæ Exod. 23, 20. 21. quiq; est Dominus exercituum Psal 24. & Rex suæ Ecclesiæ Ps. 2. Cum morte cruentum inijt bellum,& moriendo eam vincit Genes. 3.Hos.13 quæ est omnium maximè terribilis, teste Philosopho, dum ipse lapis refugii 1. Pet. 2, 6. 7. qui de torrente in via bibit Psal. 110. caput ejus contrivit & spolium ejus ipsi abstulit, in statu exinanitionis tres in vitam revocans, & olim vivificans tandem omnes Joh. 5. cujus rei exemplum, quoniam in Evangelio Luc. 7. proponitur, meritò nobis Psalmistæ 1. Cor. 15. dictum generale ex Psal. 68, 21. in memoriam revocamus & ruminamur. Partes erunt duæ:

I. Quæ

I. Quæ sit Jehovæ erga nos benevolentia:
II. Quæ ejusdem in omnia potentia.

Domine in hac vita multæ nos angunt calamitates, tibi autem sunt multæ salutes Psal. 3. & 116. fac post hanc vitam ex morte in vitam transeamus Joh. 5, 24. dum te ducem vitæ Act. 3. & lucem mundi Joh. 8, v. 12. sequimur.

PRIMA PARS.

GIdeonem quando ducem & liberatorem populi sui Angelus Jehovæ increatus constituit, his verbis eum affatur: Jehova est tecum valentissime robore, virtute illa tua & servabis Israêlem è manu Midianitarum Jud. 6, 12. 14. 16. Christus θεάνθρωπος, verus Jehova, qui cum DEUS est, Confer Actor. 10, 38. 2. Cor. 5. 19. & DEUS fortis Esa. 9. Rex potens in bello Psal. 24. virtute sua se fulcivit, & suos à manu hostium liberavit Esa. 63. hoc est, potestate Diabolorum damnatorum. Videantur hæc loca Hebr. 2, 14. 2. Pet. 2, 4. Epistola Judæ v. 6. Quod si verò DEUS omnes hostes hujus pedibus subjecit. Psal. 110. etiam ultimus hostis mors per eum aboletur, 1. Cor. 15, 26. Quemadmodum docuit nos ibidem Argumentari Apostolus, hoc probavit hic heros & geminæ substantiæ gigas, quando Jairi filiam in ædibus, filium viduæ Nainiticæ in via, Lazarum in sepulchro conditum ex faucibus orci eripuit, & reduces in vitam fecit, & quando ipse mortem vincens jam moriturus multos sanctos ex sepulchris produxit, Matth. 27, 52. 53. Quod verò hodiè etiam eadem erga nos sit benevola voluntate, & si non ante extremum diem ex morte ipsa in vitam revocat mortuos: quotidiè tamen ex variis mortis periculis & calamitatibus 2. Cor. 11, 23. nos eruat, psaltes prædicat hoc loco ver, præcedente 20. Benedictus inquit, sit Dominus ille summus ter opt max. die, die id est, singulis diebus, seu quotidiè ac quoties, ac quamdiu dies oritur. (Ratio est, quia ille pro paterno suo in nos affectu, quo non vult, nos cum mundo perire 1. Cor. 11, 32. Prov 3 Hebr. 12.) onerat nos aliqua afflictione & miseria ille

DEUS fortis, sed tamen vicissim est nostra salus, quod probè considerandum, innuente particulà Sela: quomodo longè melius & verborum Emphasis cum Luthero vertente, Gott legt vns eine Last auff/aber Er hilfft vns auch Sela/servatur ac sententia exprimitur, quàm si cum Junio vertas; DEUS quotidiè onerat nos donis, ubi in textu hebræo, sicut etiam in toto dicto sequenti elegans est ὁμοιοτέλευτον, quod in aliis linguis ac versionibus non potest observari. Quæ igitur est DEI in nos mens? quæ de nobis sententia? an ut absoluto quodam decreto condemnet? non ita, ne periret genus humanum, misit, ac pro eo in mortem tradidit unigenitum filium, *DEUS ille fortis nobis est*, nobiscum noster frater factus, pro nobis, apud nos, atq; adeò עִמָּנוּאֵל Esa. 7. quod alibi prolixè declaratum, & hoc loco dicitur הָאֵל לָנוּ. Sed DEUS etiam est ignis consumens: verùm non placatus per filium, & quando Salvator mundi Luc. 2. non intercessit. Ubi autem ille est, ibi est summa εὐδοκία ἐν ἀνθρώποις Luc. 2, 14. אֵל לִתְשׁוּעוֹת Deus *ad salutes*, hoc est, salutem omnimodam. Ille est Jesus Matth. 21. Vnd an jhm haben wir einen GOtt der da hilfft/ ja bey dem Leben/ Heyl vnd Seligkeit ist/ ut in brevi quodam Paschali, sed satis bono cantico jubilamus, Jesus Christus vnser Heyland/ quod ex hoc dicto maximã partem est compositum.

I. LOC. COMM.

DEUS est ille, qui percutit & obligat Hos 6. qui deducit ad inferos ac reducit 1. Sam. 2. Proinde quicquid rerum adversarum vel secundarum tibi obvenit, ô homo, huc omne principium, huc refer exitum, in malis roga, ut te eripiat, in bonis ut te porro inoffenso pede progredi faciat. Noteturid contra multos nostratium, qui, si quid calamitatis obtigit, tantùm ad Diabolum & malos homines id referunt; verùm si DEUS non permittit, nemo quisquam tibi nocebit, juxta illud nostrum Saxonicum, So Gott nicht wil gestaden/ kan dir nemand wat schaden. Hinc Jobus DEUM abstulisse dicit sua bona cap. 1. David Simei maledicta pœnam à DEO decretam interpretatur.

II. LOC. COMM.

ISraëlitæ pressi, in arcâ propitiatorii omne suum refugium habebant repositum, 2. Sam. 4. Nos ad illum, quem DEUS Pater nobis proposuit

fuit ἱλαστήριον Rom. 3, 25. in omnibus adversitatibus confugimus: quia est DEUS fortis, juvare valet; quia est nobis, ac pro nobis Rom. 8. juvare volet. Quod igitur omnes tribus Israëlis dicunt Davidi; Ecce nos, os tuum & caro tua sumus, tibi dixit Jehova, tu pasturus es populum meum Israëlem 2. Sam. 5, 1. 2. non malè ad Christum verum Davidem accommodamus, Mich. 5, 2. Matth. 2, 6. ipsiq; vias nostras commendamus Psal. 37, & 55.

III. LOC. COMM.

OMnes Hebræorum filii morti erant destinati à Tyranno: at Moses à filiâ ejus adoptatus non tantùm vitâ donabatur, verum etiam splendidè educabatur Exod. 2. Heb. 11. Quod si tam crudelis Rex eum, quem morti devoverat, in vivis conservat, ob filiæ preces; quantò magis DEUS Pater filium suum pro nobis satisfacientem, & pro nobis semper intercedentem, exaudiet, nobisq; ob illum benefaciet, ac filiorum ac hæredum suorum loco suscipiet? Ille enim Jesus ubi vivit in corde hominis Christiani Galat. 2, 20. ibi salus omnimoda & hujus & futuræ vitæ adest; siquidem non gerit nomen sine omine, nec titulos vanos sine re, ut nonnunquam fit à magnatibus hujus mundi. Hic est, qui Adamum & Evam consternatos πρωτευαγγελίῳ erexit, Noachum servavit, Jacobum eripuit, Mosen vocavit ac miraculis instruxit, Israëlitas eduxit, Gideonem armavit, Simsonem robore, Salomonem sapientiâ, Davidem victoriâ donavit: quia is solus est, per quem Reges regnant, & cujus est consilium Prov. 8. ut meritò ei des nominis hujus honorem אֵל לְמוֹשָׁעוֹת omne enim auxilium ac salus vera, per ac propter eum. Hic genus humanum creavit, liberavit, ad regnum suum vocavit & immortalitate donabit, quemadmodum ipse jam vivit æternùm, nec mors ei amplius dominatur Rom. 6. Joh. 17 1. Cor. 15. hac de re in parte secundâ.

SECUNDA PARS.

SIc enim multi ex infirmitate cogitant, atq; moriendum nobis est, &

Ire tamen restat, Numa quò devenit & Ancus;

quid igitur nobis, qui Christo adhæremus, prærogativæ relinquitur? sanè multum: quia sicut ille ex mortuis resurrexit, ita & nos in morte non manebimus 1. Cor. 15. *quia Deo illi trino & uni* (לַיהוָה אֱלֹהֵי

quorum hujus puncta personarum pluralitatem, illud essentiæ unitatem denotat) *Domino nostro contra ipsam mortem* לַמָּוֶת sunt *exitus* Wir haben den HErrn Herrn der vom Tode errettet / quia ut mors ipsum jam peracto redemptionis opere tenere non poterat; sic neq; nos illâ æternum detinebimur, quid igitur trepidamus ut gentes, quæ spem non habent. 1. Thes. 4, 13.

I. LOC. COMM.

OPera ad extra toti Sacrosanctæ Trinitatis sunt communia servato tamen ordine & personarum proprietate.

II. LOC. COMM.

TRinitatis mysterium in Veteri Testamento fuit obscurius traditum in novo clarius longè & dilucidius.

III. LOC. COMM.

SI modo nos sumus fideles DEI servi, is nos nunquam deseret, neq; tum quando per vallem umbræ lethalis ambulamus Psal. 23. ut suo exemplo Simeon & Stephanus ostendunt. Non enim est DEUS ac Dominus mortuorum sed viventium Luc. 20.

IV. LOC. COMM.

QUi Christum vitam ipsam Joh. 14. fide in se habent habitantem, ejusq; carnem vivam in Sacramento Cœnæ ederunt, ac aquam vitæ biberunt, æternâ monte perire nequeunt Joh. 4, 6. 8.

V. LOC. COMM.

FUerunt etiam apud Gentes viri fortes, quiq; se pro salute aliorum devoverunt, ut Curtius, Decius, Codrus, Regulus: verum mortem poterant oppetere, at non effugere, quum libebat: Noster verò Salvator, ut alter Simson, portas inferni, illæ ubi eum detinere cupiebant, effregit, & redivivus victor triumphavit, ut nos discamus esse ipsi exitus contra ipsam mortem Joh. 11, 25. Si autem contra mortem; quidni contra alia minora mala?

Jure igitur bone Christe tuos celebramus honores,
Oceani quoties sol novus exit aquis.
Affligis nos afflictos solaris amicè. &
Quando malis oneras mox mala damna levas.
Unicus es nostræ portus, columenq; salutis,
Nam stes à nostris partibus Immanuel.

Nos

Nos, quam vicisti, salvos ex morte reducis,
Cunctis dextra DEI sufficit una malis.

DOMINICA XVII. POST TRINITAT.

Psal. 55. 22. 23.

BAlak quando vi & armis Israëlitarum copiis resistere non poterat, de consilio Bileami blandis puellarum sermonibus ad sacrificia invitatos corrupit, multisq; exitio fuit: si qui vero Deo suo adhærebant salvi & illæsi evadebant, Num. 24, 14 & 25, 1. 2. & 31, 16. Apoc. 2. 14. Eodem modo hodiè etiamnum Diabolus æterno exitio destinatus, ut illi Midianitæ exscindendi, & jam condemnatus, cum suis organis si quo non pertingit pellis leonina, vulpinam assumit, & plures blanditiis, quam austeritate, plures ficta benevolentia, quàm truculentia perdit, dum velut serpens & draco obrepit Apoc. 12, 9. seq; in Angelum lucis transformat exterius, suosq; ministros idem facere docet 2 Cor. 11, 13. 14. 15. Proinde quisquis tibi rectè cupis consulere, nimium ne crede colori; fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps Psal. 91, 3. imitare Christum, qui à Pharisæis sub magnæ benevolentiæ specie ad convivium invitatur, sed exitio ac morti destinatur. Eadem autem fortuna præcipuè in hoc exulceratissimo seculo, omnes Christianos manet: ideoq; diligenter meditentur semper, quæ David variâ expertus, proponit Psal. 55, 22. 23. nimirum hæc duo.

I. Pessimum hominis consilium.

II. Certissimum DEI auxilium.

DEUS, quum verax defecit, Psal. 12. & omnis homo mendax Psal. 116. ad tuam veritatem immotam confugimus, teq; rogamus, ut in tanta perversitate nos custodias Psal 25. & 41. ut possimus mali spiritus, ejusq; organorum eludere & effugere μεθοδείας Eph. 6, 11.

PRIMA PARS.

QUemadmodum Diabolus ipse per amicũ fallere nomen voluit protoplastos Gen. 3. Judas Christum Matth. 26. sic eadem fabula semper agitur, idq; in Saule expertus est David, & filio suo Absolone: ideoq; sub illorũ persona omnes hypocritas dolosos ac fraudulentos hic describit, & egregiè hodiernos quosdã simulatores, qui se vocant Politicos, depingit. Fons mali tanti est nõ timẽt Deũ v. 20. frangunt promissa fidẽq; v. 21.

cujus

cujus unicujusq; (nam unum noris, omnes noveris: adeò similia omnia, neq; declinantem quicquam ab aliorum ingenio ullum reperias) *blanda sunt* & à corde multùm diversa (quod utrumq; notat verbum hebræum חָלְקוּ) *butyrina verba oris*, quod tamen ad emphasin exprimendam, & ob sequentem constructionem Lutherus cum Kimchi melius vertit, Ihr Mund ist gletter denn Butter/ sie können gar gelinde vnd schmeidige Wort geben/ ita ut sit מ præfixum habens - pro ··, *at bellum* וְקֶרֶב conflictus, daß sie einem können in die Wolle kommen/ à קָרַב appropinquavit, est *animus ejus*, nil aliud cogitat, quàm quomodo possit nocere per vim & injuriam apertam, veruntamen sub aliquo prætextu, *molliora sunt verba ejus oleo*: quæ tamen si penitiùs introspicias, sunt stricti gladii, nec aliter lædunt atq; illi, si pertingunt ad corpus, sic hæc, si demittantur, vel admittantur in animum, hoc est, eis fides adhibeatur. Nam si quis sibi ab illis rectè cavet, minus nocent, ut si quis ictum gladii declinet. Cum quibus omnibus confer ea, quæ leguntur Psal. 52, 4. Jerem. 9, 3. 4. 5. 8. verbaq; ipsa probè expendas.

I. LOC. COMM.

UT principium omnis veræ sapientiæ est timor Domini (quæ sententia ut semper teneatur, ac diligenter observetur, sæpiùs in sacris literis repetita legitur Job. 28, 28. Psal. 111, 10. Prov. 1. 7. & 9. 10. Eccles. 12, 15. Esa. 33, 6. Sir. 1, 13. 20.) ita omnis malitiæ & stultitiæ spiritualis fons & origo est, non timere DEUM, Psal. 14, 1, 2. & 36, 2. Qui enim metuit DEUM bonum, sequitur, quod illi ter Opt. Max. præcipit; & malum vitat, quod ille odit ac prohibet. Vide, David in suâ aulâ non ferebat doloſum & malum, Psal. 101. & DEUS à suo monte eos arcet Psal. 15.

II. LOC COMM.

HOccine verò est humanum factum, hoccine credibile est aut memorabile, tanta vecordia innata cuiquam ut sit, ut more serpentis antiqui oculis & dictis quispiam abblandiatur, caudà verò, hoc est, latente veneno, technis, atq; artibus perditum eat? Imò id genus hominū est pessimum, qui neque secum neq; cum aliis concordant. Ipsi enim loquuntur ore aliud, tacitoq; aliud sub pectore volvunt, & cum se bonos simulant, sunt pessimi, more Joabi; quando barbam mulcent, & ferunt osculum, lethale aliis imminet periculum 2. Sam. 20. dicunt blandientes

dientos cum Judâ, Ave, sed tu quisquis es, tibi cave. Simsonis vulpes capita in diversa ferentes, caudis ignem & incendium apportabant. Jud. 15, sic isti vafri simulatores more Protei in varias formas se convertentes, in fine dant damnum & malum, sicut & Simsoni sua Delila, quî cum rectè tales fraudulentos compares, qui spirant merum amorem ac honorem, interim hoc agunt, ut aliis parent miseriam & dolorem. Propterea diligenter notandum, quod Psaltes dicat, tantùm os eorum & verba esse blanda, tantùm in summis labris nata, nunquam ex sincero corde profecta. Philistæorum, qui quàm maximè semper læsisse populum DEI leguntur, quiq; erant hujus vicini, idolon erat Dagon, quod superiùs faciem humanam, & brachia cum manibus & pectore toto referebat, inferior verò pars piscem (qui hebræis דָּג dicitur, unde nomen accepit) exprimebat sine capite Jud. 16, 23. 1. Sam. 5, 3. 4. Sic etiam nulli Tyranni suis minis, nulli alii suis blandimentis aut illecebris tam nocent piis, quàm hi, qui externo DEI cultu ad Christianos veros accedunt, ac virtuosa non agunt, sed fingunt tantùm, quiq; similes isti Dagoni, quum facie & gestibus amicitiam, voce benivolentiam, manibus auxilia præ se ferant, sed quod retrò est, occultant, sicut pisces caudam sub aquis condunt. Quis verò tam perspicax, ut hos deprehendat? Tu Domine καρδιογνώστα Act. 1. nosti cogitationes malas Matth. 9. Joh. 2. Tu scrutaris abyssos, tu Domine hos bilingues & dolosos toile aculeis ac hamis piscatoriis Amos 4, 2. has anguillas lubricas conclude. Nos verò hæc, quoties butyrum comedimus, nobis in memoriam revocemus: Scriptura ab eo similitudinem voluit deducere. Tum meritò nobis subjicimus, quod est apud Micheam cap. 7, 2. quodq; à Christo ipso ad tempus Novi Testamenti & Evangelii revelati refertur Matth. 10, 34. rectus in hominibus nullus est; quotquot sunt ad cædes insidiantur, quisq; fratrem suum venatur plagis; optimus istorum similis est spinæ &c. ne credamus amico.

III. LOC. COMM.

IMprobo nunquam est pax, dicente Prophetâ Esa. 57, 25. & 48, 22. non tantùm cum DEO Rom. 5, 1. verùm etiam cum proximo Psal. 120, 7. quia est ofor pacis, ibid. v. 6. & velut mare expellit cœnum & lutum, ita omnis generis mala ex sentinâ cordis improbi eructant. Confer Esa.

57,24. Matth.15,19. Et hi sunt velut Ismaël, cujus manus contra omnes, & omnium manus contra ipsum Genes. 16,12. Confer, Gal. 4,29. 30.

IV. LOC. COMM.

OLeo inungebantur olim Sacerdotes, Reges, Prophetæ, atq; omnia vasa ad usum tabernaculi destinata, quæ omnia fuêre typi venturi Messiæ, qui ab ungendo nomen habet Ps. 45. ab hoc verò iterum suum titulum accipiunt Christiani Act. 11. possumus igitur & hæc verba ita ad nostrum usum accommodare, quòd se tales hypocritæ Christianos quàm maximè simulent, & quòd plerumq; sit *religio velum, quod tegit omne scelus.* Quid si etiam hoc dicamus, sicut butyrum intus corpus fovet ac nutrit, oleum verò id ipsum curat ac juvat exterius, quod ita isti nequam & cogitatis & dictis, & factis & gestibus magnam præ se ferant probitatem, verùm intus sint pleni doli, sicut à Salvatore conferuntur sepulchris dealbatis Matth. 23. Hinc jam vides, ô homo, quàm periculosum sit, per hujus vitæ mare currere. quando

Sirenum cantus & Circes pocula nosti,

quando Syllam & Charybdin describi audis, nec tamen quomodo evites, aut saltem rectè pernoscas, habes:

Sursum oculos, dubiis ne te trahat error, in istis,
Sit Dux Jova tibi, sit Cynosura DEUS.

Hac de re in parte secundâ.

SECUNDA PARS.

MAter Augustini Monica audiens DEI φιλανθρωπίαν explicari, clarâ voce exclamasse dicitur, Evolemus hinc! Nimirum vidit ac perpendit hominum & temporum κακίαν: nos illam in corpore mortali hoc hærentes affectu imitemur, & cum nondum sine jussu summi Imperatoris hinc liceat discedere, ad Deum velut tutissimum asylum in adversis confugiamus Ps. 25,1. Idipsum jam porrò Psalmista exponit: ubi iterum duo illa notanda quæ hominis pii confidentia, quæ numinis summi providentia. *Projice* & quidem cum impetu הַשְׁלֵךְ ac velut pertæsus, quum non sis ferendo ulterius vide Ps. 2,3. cum fiduciâ accedens humeris ipsius Dei impone Esa. 9. projice *super Jehovam* omnipotentem, & *cujus dextra citò vertere cuncta potest* Psal. 77,11. יְהַבְךָ quicquid dat tibi, à Chaldæo verbo יְהַב dedit, tradidit, ut sit quicquid immi-

immiserit malorum vel largitus fuerit bonorum, hoc omne ipsi soli acceptum refer, & ex illius solius nutu ac voluntate tibi obtingere, imò illius manudari, tibi cogita, ac te semper voluntati Jehovæ promptus subjice; præcipuè autem ad eum rejice, si quid tibi deest, per supplicationem (quemadmodum Græci δέησιν, à δέομαι i.e. indigeo, nominant propriè eam precationem, quâ nobis dari petimus, quibus maximè opus habemus) & *insta*, ut ab eo tibi detur, quomodo pleriq; Rabbini explicant cum Kimchi (quâ de re videantur Lexicographi) & quia qui ita anxiè sibi aliquid dari petit, onus suæ egestatis sentit, & magnâ curâ id, quod deficit, desiderat, alii vocem hanc Hebræam cum Aben-Esra exponunt curam, onus, Lutherus elegantissimè utrumq; complectitur, quando vertit, Wirff dein Anliegen auff den HErren/ der wird dich versorgen/ id est וְהוּא יְכַלְכֶּלְךָ, quæ verba alibi prolixè sunt explicata. De posteriori vide Frantz. & Exerc. Bibl. p. 180. 181. *ipse sustentabit te*, enutriet te, de necessariis tibi quoq; prospiciet, nec te etiam unquam deseret, qui semper unus & idem manet, de quo nos canimus in Cantico, ex hoc dicto ac parallelis Psal. 37,5. Prov. 16,3. confecto, Warumb betrübstu dich mein Hertz/ &c. Weil du mein GOtt vnd Vater bist &c. Item: Ach Gott du bist noch heut so reich &c. quia enim alios pios, quod testantur sacra biblia, hinc inde promptissimè juvit, neque tibi credenti deerit, *neq; permittet* (ita enim נָתַן quandoq; accipi alibi est probatum; nunc inspice saltem Genes. 20, 6. Psal. 16, 10. &c.) *moveri*, malisq; concuti *justum in æternum*, verùm tandem eripiet, Luc. 18, 7. 8. Psal. 91, 15. quomodo לְעֹלָם rectiùs cum Luthero referimus ad verbum מוֹט, quàm cum Junio ad יִתֵּן, quasi sit sensus; non permittet unquam justo, ut dimoveatur, quod facilè poterat pro illâ fictâ à Calvinianis continuâ, & nunquam interruptâ sanctorũ perseverantiâ urgeri, cùm tamen contrariũ dicta & facta, in sacris literis magno numero cõsignata, testentur. Lutheri versio ita habet, vnd wird den Gerechten nit ewiglich in Vnruhe lassen/ quod non tantùm analogum Scripturæ, verùm etiam emphasi verborũ, præcipuè נָתַן quod in illâ significatione notat, tradidit judiciariâ potestate. Confer Num. 20. 21. & 21, 23 Gen. 31, 7, Rõ. 1. v. 28 & מוֹט optimè respondet, antecedentibusq; ac consequentibus, scopoq; Psalmistæ rectissimè quadrat, vide saltem generalis hujus dicti applicationẽ statim in versu sequenti 24. & perpende quod Deus

tandem justum faciat judicium, pœnis afficiendo malos, præmiis bonos 2. Thess. 1, 6. si quis contrà urget verborum hebræorum seriem, sciat, quod לְעֹנֵכֶם modò suo verbo præponatur, modò postponatur. Conferantur nunc saltem hæc loca, Psal. 103, 9. & 112, 6. ubi Junius ita commentatur; dimovetur quidem justus, sed non in perpetuum hæret, dejiciturq; calamitatibus: quod hîc ipsi reponendum.

I. LOC. COMM.

FIdes est fiducia & illa manus, quæ DEUM invictum vincere potest, & DEO amen grata hæc vis est; si cui ferendo non es, id in ipsum projicis, qui portat omnia verbo suo, Hebr. 1, 3. Non abigitur Moses, projiciens in DEUM curam educendi & educandi populi Israelitici: clamore precum aures obtundebat, & quod opus erat, impetrabat. Preces autem ex fide profectæ, sunt verè velut funda, quâ omne, quod nos gravat, in cœlum usq; projicimus, & non secus ac David Goliathum lapide, sic nos anxias perturbationes exsurgentes, lapide angulari Jesu Christo, fidei manu comprehenso, prosternimus.

Glückselig ist der in der That/
Wer diß werffen gelernet hat/
Aber verworffen ist der Mann/
Der diß hinwerffen nicht wol kan.

D. Petrus ita nos excitat cap. 5, v. 7. & hunc locum vertit πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν. Elegans hac de re extat l. 1. ἀνθολ. cap. 89. epigramma Palladæ.

Εἰ τὸ μέλειν δύναταί τι μέριμνα, καὶ μελέτω σοι.
Εἰ δὲ μέλει περὶ σῦ δαίμονι, σοὶ τί μέλει;
Οὐπω μεριμνήσας δίχα δαίμονος, ὅτ' ἀμελήσας,
Ἀλλ' ἵνα σοί τι μέλῃ, δαίμονι τοῦτο μέλει.

II. LOC. COMM.

AD Jehovam tanquam ad asylum in omnibus malis confugiendum. Si enim qui in Veteri Testamento aram prehendebant, à violentiâ suorum adversariorum erant tuti: quantò magis, qui ad ἱλαστήριον Novi Testamenti Rom. 3. se recipiunt?

III. Loc.

III. Loc. Comm.

DEUS est is, ex cujus manu & bona & mala, seu res prosperæ & adversæ obveniunt Esa. 45, 7. Amos 3, 6. Eccl. 7, 14. Mich. 1, 12. & quia piis omnia cooperantur in bonum, etiam mala יְהֹוָה dedit, & sunt dona Dei. Aug. Et cum blandiris, Pater es, & cum cædis, Pater es; cædis ne peream, blandiris ne deficiam. Unde crucem rectè conferunt ad κειμηλίῳ, quod non nisi dilectis suis det DEUS, quippe cùm sit sui filii quædam conformitas Rom. 8. Seines lieben Sohns Contrafeit.

IV. Loc. Comm.

DEUS solus est, qui necessaria nobis suppeditat; ideoq; omnia ab illo sunt roganda & expectanda. Vide, quæ dicta sunt Psal. 145, 15. 16.

V. Loc. Comm.

DE vicissitudine tristitiæ & lætitiæ piorum aliàs sæpè dictum est prolixius; nunc id saltem notetur: *Dabit DEUS hü quoq; finem*; momentum est, & erit æternitas; quam utinam nos ἐφήμερον cogitaremus, neq; ita nimis animum ad caduca apponeremus Psal. 62! Quæcunq; enim sunt humana sive bona sive mala, citò evanescunt; quod etiam Græcum illud iterum ex ἀνθολ. lib 1. cap. 13. monet distichon,

Θνητὰ τὰ τῶν θνητῶν κἀμὲ πάντα παρέρχεται ἡμᾶς.
Ἥν δὲ μὴ, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὰ παρερχόμεθα.

Et *omnia prætereunt, præter amare DEUM.* Hoc igitur ex toto hoc dicto nobis dictum putemus:

Nulli homini fidas, soli confide Jehovæ;
Fallunt Mortales, fallere Jova nequit,
Huic te permittas, & in hunc tua projice; tandem
Dat mala multa malü, dat bona cuncta bonü.

DOMINICA XVIII. POST TRINIT.

Jerem 9, 23. 24.

INter alia per Prophetam Eliam edita & prædicta miracula, non est minimum, quod quum ipsius verbo 1 Reg. 17, 1. per triennium & sex menses nulla pluvia aut ros fuerat in illâ terrâ, tandem repentè ubi

prodiit nubes parva ex mari, sicut vola hominis, ingens pluvia deciderit 1. Reg. 18,44.45. Conferantur loca Luc.4,25. Jacob 5,17.18.& apparebit hujus rei dignitas. Quanquam verò tale quid nunquam ex eo tempore contigerit; tamen si velimus & rori Esa. 26,19. & pluviæ Deut. 32,2. Esa. 55,10.11. non tantùm sacras literas, verùm etiam fidem ipsam, quæ illâ nititur comparare; videbimus, quod, quemadmodum Elias siccitatem aliquot annorum præfractis denunciat, ita etiam DEUS de infidelibus dicat, quod sint fontes 2. Pet.2.17. & nubes aquâ carentes Epist. Judæ v.12. quàm primùm autem ex mari benignitatis DEI in ipsorum corde ascendit nubecula, sicut vola hominis (quicum, quòd Christum apprehendat, non malè potest conferri) hoc est, vera & salvifica fides, ipsa velut pluvia fœcundans terram bonis operibus se omnis generis virtutibus aliis conspiciendam præbet. vide Luth. in fine argumenti in Epist. ad Gal. &, quæ similitudo est Brentii in Apol. Confess Wirtenberg. habet velut duas manus, quarum unam extendit sursum, & apprehendit Christum cum omni suo merito; alteram protendit deorsum ad exercenda bona opera. Illâ justificamur; hac nos esse justificatos testificamur. De utrâq; verò quum agatur in Evangelio ex Matth. 22.34. libet hac occasione explicare dictum Jerem. cap. 9,23. 24. quod tanti fecit Spiritus sanctus, ut bis in Novo Testamento ex eo particulam allegare voluerit 1. Cor.1,31. 2. Cor.10,17. Partes sint duæ:

I. Quomodo in lege nostram miseriam.

II. Quomodo in Evangelio DEI misericordiam agnoscamus.

Domine, nil est sapientia carnis, quàm inimicitia adversus te Rom. 8,7. & stultitia tua sapientior est hominibus,& infirmitas tua omni humanâ potentiâ superior 1. Cor. 1,25. & divitiæ hujus mundi sunt incertæ ac fallaces, 1 Tim.6,17. quis igitur se illis efferat, aut illis fidat, cui cor sapiat? in te igitur, ô DEUS, sit salus & gloria nostra, tibi confidamus omni tempore, quia tua est benignitas,& tu rependes unicuiq; secundum sua opera Psal.62.8.9 13.

PRIMA PARS.

PRopheta in superioribus deplorat populi sui vitam impurissimam, & propterea à DEO decretam certoq; inferendam pœnam gravissimam. Et ne Judæi sua ista vulgaria objiciant, inter se esse veram de-

DEO

DEO doctrinam seu legem,& magnam ipsorum esse potentiam; præoccupat Jeremias & dicit, his non obstantibus,imò ablatis,fore, ut lamententur quàm maximè; siquidem mali sint malè perituri. Hinc jam infert ista duo; Mali & infideles istis externis auxiliis ne se efferant,quia sunt vana: boni, pii, & fideles verò ad DEUM confugientes, ne planè animum abjiciant,*sic ait Jehova*,& proinde est verùm,vana esse omnia humana, & frustranea, nisi Dominus adsit Psal. 127,1. 2 præcipua autem, quibus nituntur homines, sunt vel bona animi, quæ hîc nomine sapientiæ, vel corporis, quæ nomine potentiæ,vel fortunæ, quæ opulentiæ appellatione veniunt,ne *gloriator* אַל יִתְהַלֵּל quod si ortum & usum spectes,significat,ex insaniâ quâdam seipsum extulit,quanquam cùm sit μέσων, etiam in bonam partem quandoq; accipitur, ut in sequenti commate, cujus diversitas ex illis generalibus bonæ vel malæ actionis notis,nempè causâ efficienti,objecto,fine, circumstantiis, apparet facilimè; huc verò prior illa significatio optimè quadrat: quia qui ob res vanas & inanes se extollunt, meritò insanire putantur apud sapientiores. Ne gloriator igitur frustra *sapiens* in & ob *sapientiam suam*, quæ terrena tantùm, & si DEO suo reluctetur,Diabolica aliquo modo evadit Jac. 3, 13. 15. *neq; gloriator potens in potentiâ suâ*: quia subitò à DEO omnipotente potest infringi: *neq; gloriator dives in divitiis suis* quia illæ sunt instabiles, & illa omnia sunt bona aliena, quorũ homines constituti sunt dispensatores Luc. 16. in omnibus vitæ ordinibus, in Ecclesiastico sapientes,in Politico potentes, in Oeconomico divites.

I. LOC. COMM.

ALiæ sunt DEI viæ & judicia, quàm hominum Esa.55. unde non est mirum, quòd cum hoc loco paradoxa maxima rationi humanæ prolaturus erat Propheta,statim ab initio præsupponat,sic ait Jehova. Credamus igitur dicenti DEO, quia dixit & facta sunt Psal. 33. & 148.

II. LOC. COMM.

OMnis gloria vana est mera insania,qualis Theologicè loquendo,omnis,quæ non est in Deo. Quid enim habes,ô homo,quod non acceperis? si autè accepisti,quid gloriaris? 1.Cor.4,7. quomodo de omnibus sequentibus diligenter notandum,non verum eorũ usum,verùm abusum & adhærentem persuasionem reprehendi. Nam sapientia,potentia,

tentia, divitiæ sunt dona DEI: verum si quis in iis se jactitat, novimus hoc pacto res bona, facta mala est.

III LOC. COMM.

QUemadmodum Diabolus, hominem seducens, & DEO & hominibus illudere voluit, aliud dicendo, & aliud sentiendo Genes. 3. ita etiamnum post lapsum in filiis hujus mundi, in quibus ille agit & operatur, maxima videtur esse sapientia DEO per hypocrisin, hominibus simulatione verba dare velle, quod tamen tandem gravissimè puniet verax ille DEUS Esa. 29,13. 14. 1. Cor. 1, 19. Exempla insignia habes in Bileamo Num. 22 Achabo Esa. 7. Pharisæis, Herode Act. 12. In lege Dominus nolebat sibi offerri reptile volucre Lev. 11, 20. 23. sed ut sit filiis Israël abominationi, mandat: ita meritò, qui hoc agit, ut simulatione ac vafritiâ suâ obrependo aliis evadat superior, nec DEO, nec populo DEI, seu verè piis, est acceptus.

IV. LOC. COMM.

POtentiæ gloria propria quomodo à DEO omnipotente vertatur in ignominiam summam, virgo θεοτόκος declarat Luc. 1, 51, 52. & exempla attestantur Pharaonis, Goliathi, Nebucadnetzaris Dan. 4. Belthasaris Dan. 5. Sennacherib, Nicanoris, Antiochi, & aliorum.

V. LOC. COMM.

IN divitiis verò si qui sunt confisi, omnes sunt confusi, Jacob. 5, 1. 2. ut Nabal 1. Sam. 25. Divites de quibus Luc. 12. & 16. DEI enim facilè obliviscuntur Deut. 6, 12. Proverb. 30, 8. & difficulter in regnum cœlorum perveniunt Matth. 13, 22, Matth. 19, 22. Quod cum ita sit, quis in mundanâ sapientiâ, quis in humanâ potentiâ, quis in vanâ opulentiâ glorietur? Meritò cum Psalte nos humiliantes dicimus: Non nobis Domine, sed nomini tuo da gloriam Psal. 115, 1. Sapientiæ, in generis humani redemptione & salvatione 1. Cor. 1. Potentiæ in mundi creatione Esa. 40, 26. 28. & Opulentiæ, in ejusdem conservatione ac præmiorum præstatione Rom. 11, 33 Eph 2, 4. & nos invicem ita exhortamur ex Psal. 29. 1 2. &c. Date Jehovæ gloriam & laudem, quâ de re jam agetur cum DEO in parte posteriore.

SECUNDA PARS.

POstquam enim jam vidimus, quod hæc sit summa hominum miseria,

tia, quando ipsi ex instinctu Diaboli cupiunt esse Dii Genes. 3. & propterea in se ipsis confidunt Luc. 18, 9. 14. atq; ita DEO furantur laudem omniscientiæ, omnipotentiæ, & sufficientiæ omnigenæ, quæ est ipsius majestatis propria, id quod lex maximè accusat ac tam nefarios sacrilegos damnat: nihil aliud remedii supereſt, quàm ut de nobis desperantes ac indigentiam nostram seu nuditatem Genes. 3. agnoscentes in Evangelio ad Christum fide confugiamus, & postquam ipsius justitiâ, velut agni DEI pellibus induti, in DEO nostro gloriemur Esa. 61. quod in protoplastis fuit indicatum, quando ipsis de vestibus pelliceis à DEO ad tegendam nuditatem prospiciebatur. Hoc porrò nunc explicat Jeremias, *sed in hoc*, vel propter, hoc בְּזֹאת (ita enim ב accipi, probatum est Mich. 1, 5. & 3, 11. & ὅτι in Novo Testamento ita accipitur Coloss. 2, 16.) *glorietur* ac se efferat supra infrunitum vulgus *quicunq; gloriatur*, nempè quum illi sint insipientes, ac non intelligant Psal. 14. Rom. 3, 11. se *intelligere* & *nosse me*, putà ex verbo revelato, & pro humani ingenii in hac vitâ modulo, nondum autem perfectè omnia in tàm arduo sacrosanctæ Trinitatis mysterio omnia posse consequi, quemadmodum Moses DEI amicus tantùm videbat ejus posteriora, quum hanc vitam vivebat, quod præcipuè à nobis fit, quando quæ DEUS in libro scripturæ curavit consignanda, rimamur ac admiramur seu credimus, dum non perfectè intelligimus, & quæ in libro naturæ patravit ac quotidie efficit, diligenter consideramus, tanquam majestatis ejus divinæ opera. Quod ad Scripturam sacram attinet, & cognitionem DEI salutarem Joh. 17, 3. verbo hîc exponitur, *me esse Jehovam*, illum verum DEUM, qui à seipso & à quo reliqua omnia: quod ad providentiæ divinæ & gubernationis mundi effecta contemplanda pertinet, sunt alia respectu bonorum, alia respectu malorum, illa, quòd DEUS erga illos *exerceat benignitatem*, hæc quòd declaret suum *jus* & *justitiam in terrâ*, sit juxta promissionem suam bonis bonus, & juxta comminationem erga malos severus. Confer Exod. 20, 5, 6. Psal. 18, 26. 27. Nah. 1, 3. 4. &c. ubi ne quis objiciat, hæc esse legalia, & proinde ad fidei doctrinam, quâ salvamur, non rectè referri: sciat, quod fides qua notitia, ad utrumq; præcipuum doctrinæ Christianæ caput legem & Evangelium se referat, quod ad fiduciam, ad Evangelii promissio-

missiones tantùm: Et ubi est justitia fidei, ibi etiam, quia per Christum legi est satisfactum, præmia in lege promissa dantur; & contrà, ubi per infidelitatem Christus rejicitur, omnes comminationes legales hominem opprimunt. Hîc verò agi de salutari & fiduciali DEI agnitione verbum hebræum הַשְׂכֵּל (de cujus emphasi dictum Esa. 53, 1 quodq; notat, postquàm est probè instructus ex intelligentiâ, rectè sua effecit, atq; ita prosperatus est,) imò etiam sequens comma innuit, quando dicitur, *quia istis*, gloriari in DEI agnitione ac salvatore mundi niti, *delector*: siquidem oculi mei spectant ad fidem Jer. 5, 3. *dictum est Jehovæ* & proinde, quia illis delector, illorum, qui volunt, me sibi esse propitium, ut me noverint, & colant, prima cura esse meritò debet. Ita describitur hîc fides, quòd sit fiducia, dum gloriatur; & quòd sit ejus objectum ratione assensus, omne DEI verbum; ratione fiduciæ, omnes promissiones; speciale, meritum Christi, in quo solo potest quis rectè coram DEO gloriari ac salvari, quemadmodum allegatio hujus dicti apud Apostolum satis diserte declarat.

I. LOC. COMM.

QUando Jacob cum DEO erat colluctatus, & ab eo jam benedictionem impetraverat sibi in loco, quem inde vocat פְּנִיאֵל, ita gratulatur, ac in DEO suo exultans ita gloriatur. Vidi à facie ad faciem Deum, & erepta ac salva facta est anima mea Genes. 32, 30. ita meritò omnis pius, quando jam à DEO Patre in Christo, benedicto semine, est benedictus Gal. 4. Eph. 1, 3. in hoc se jactitat, quòd Christum noverit, atq; ejus notitiâ possit salvari Esa. 53, 11. 1. Joh. 4, 1. 2.

II. LOC. COMM.

MAlachias cap. 4, 2. prædixit: Exorietur vobis, ô timentes nominis mei, sol justitiæ cum curatione in alis ipsius, videlicet quum ex lapsu Adæ simus in mente cæci, in voluntate pravi, in omnibus viribus morbidi, imò mortui; alter ille Adam cæcitatem tollit suâ illuminatione, & exortu pravitatem, & defectus alarum suarum protectione, curatione, ac fotu, ut meritò possit gloriari, qui hunc medicum novit, imò curationem ejus sensit.

III. LOC. COMM.

SI fides, unde omnis nostra victoria 1. Joh. 5. & gloriatio, Rom. 5. est notitia,

notitia, non debet definiri per ignorantiam, ut censet Bellar: lib. 1. de justific. cap. 7. fide enim rem ita se habere scimus; cur verò & quomodo sit, DEO dicenti committimus.

IV. LOC. COMM.

DEUS primùm hominibus offert suam benignitatem, quam si nefariè respuunt, jus & justitiam in ipsis perdendis administrat.

V. LOC. COMM.

SI quem strenuum virum videbat Saul, hunc suum eligebat ministrum: DEUS verò si quem DEI timentem, & juris ac æqui observantem cernit, hunc amat, ac filium suscipit. Ipsi, à quo omnis nostra gloria, sit gloria in seculorum secula Amen.

DOMINICA XIX. POST TRINIT.

Psal. 103, 3.

CUm Psaltes multa alia populo Israëlitico, quando educebatur ex Ægypto, & postea per desertum deducebatur, præstita beneficia commemorat, & inde Judæos ad DEUM celebrandum hortatur Psal. 105. etiam v 37. ita canit: Eduxit eos cum argento & auro, nec fuit in tribubus ejus, qui offenderet (כּוֹשֵׁל) multò minùs, qui ægrotaret aut miserè cruciaretur: quomodo alii interpretes, sensum respicientes, cum Luthero reddente, **Es war kein gebrechlicher unter jhren Stammen/** vertunt. Magnum hoc beneficium & maximum miraculum, inter sexcenta millia virorum præter parvulos Exod. 12, 37. non fuisse ullum morbidum. Verùm ita omninò evenire necesse erat, quum DEUS hîc simpliciter promiserat Exod. 11, 7. qui hoc ipsum repetiit, sed cum conditione obedientiæ Exod. 15, 26. Contrà verò si essent inobedientes, multos morbos pœnæ loco est comminatus Lev. 26 Deut. 28. & immisit, sicut ex historiâ & Psalmo 106. constat, ac ipsa experientia probavit. Nec sanè malè id cum superiori historiâ convenit, siquidem pleriq; homines, quando ex Ægypto spirituali ac regno infernalis Pharaonis per Christum nolunt educi, sed in tenebris suis permanere, mirum non est, eos cum Ægyptiis variis plagis affligi; & quum contra suum Dominum nefariè peccare non desistunt, novum non est, tot

morbis oppressos tempore Christi esse in Judæâ, Petri socrum laborare febri Matth. 8. aliam mulierem sanguinis profluvio Matth. 9. inventum esse, qui hydrôpe affligeretur Luc. 14. datos esse, qui affecti sint leprâ Luc 17. & in hodierno Evangelio, qui paralysi miserè affectus decumbit. Sed ô benè, quod isti sanati, ad quem sit confugiendum, suo exemplo monstrarunt! præcipuè autem salvatori ac medico animarũ sit gratia, qui veram curandi methodum hîc monstravit, tollens priùs peccatum, deindè verò sanans morbum. Ea ipsa beneficia, quia David Psal. 103. uno in versu conjungit, paucis eum hac occasione libet percurrere, Partes sint duæ:

I. Iniquitatis sublatio,
II. Infirmitatis sanatio.

Jesu Christe, qui ex cœlo venisti in has terras, quæsitum quod periit, preciosus est hic sermo, & à nobis ambabus manibus amplectendus 1. Tim. 1. fac fidei dextrâ te complectamur Joh. 1. 12. tu es agnus DEI tollens peccata mundi Joh. 1. & ille fidus DEI servus, qui omnium nostras infirmitates ac iniquitates in se sustulit Esa. 53. fac tibi olim in cœlis acclamemus: Hic est, qui benè omnia fecit Marc. 7. curator animarum 1. Pet. 2, 25. & corporum malè afflictorum Act. 10, 38.

PARS PRIMA.

CUm aliquando Israëlitæ suâ contra DEUM inobedientiâ graviter peccarant, Moses ex DEI mandato serpentem æneum suspendit, quem qui intuebantur, pristinæ valetudini restituebantur Num. 21. Hunc typum Salvator sibi applicat, & explicat ipse Joh 3, 14. 15. ut enim illi sua ipsorum, ita nos unius hominis seu Adami inobedientiâ. Rom. 5. in tantas miserias devenimus. Ut illi à serpentibus ignitis mordebantur, ita nos à serpente antiquo 2. Cor. 11. 1. Tim. 2. Apoc. 12. sumus gravissimè læsi, imò spiritualiter morti traditi Ephes. 2. DEUS autem nostri misertus filium suum voluit exaltari, ut omnes ad se ducem vitæ Act 3. traheret Joh. 12, 32. ac omnes in eo vitam haberent Joh. 10, 10. Hunc diem tanti Salvatoris jam olim, sicut Abraham, teste Christo Joh 8. David prævidisse videtur, quando in Psalmo 103. non tantùm se, verùm etiam omnia creata ad laudem DEI incitat, inprimis verò ob beneficia spiritualia, & deinde etiam corporalia, quæ proleptica propositio habetur v. 3. expositio autem uberior in sequentibus apponitur.

tur. Illam videamus, Benedic, inquit, anima mea Jehovæ, non sola lingua aut labia. Ut enim DEUS cor & alia quædam viscera inferiora in sacrificiis sibi volebat offerri; ita in sacrificiis eucharisticis piorum Novi Testamenti potissimùm internum animi rationalem cultum Rom 12. sibi vult deferri, & quicquid non est ex ipsâ fide, quæ est in animo, Hebr 6. Rom. 14. DEO non placet. Benedic igitur Jehovæ anima mea, quia *ille est* הַסֹּלֵחַ, ille condonans, nempè tuam malitiam & debita Matth. 18. ac simul donans Christi justitiam ac λύτρον, atq; ita te prosperans ac salvans (quod innuit cognatio verbi hebræi צָלַח) ut sequatur vera beatitudo ac felicitas, quæ nobis germanis non malè vocatur Seligkeit / ex hebræo סְלִיחָה Psal. 130,4. Condonat autem DEUS respectu nostri, qui nil promeremus, quippè cum omnia facimus, sumus servi inutiles Luc,17. verùm ut satisfiat simul justitiæ ipsius, Christi meritum fide imputatur Rom. 3. 25. quod tanti est valoris, ut sit placamentum pro omnibus peccatis 1. Joh. 2,2. undè meritò subjicit psaltes, condonans *omnes iniquitates tuas*; non tantùm originalem labem delet, verùm etiam actualia peccata, nec tantùm parva, verùm etiam magna, & ut verbo dicam, omninò omnia, atq; ita condonat, ut sublatâ culpâ, per Christum etiã sit sublata pœna, quando utramq; hebræi nomine עָוֹן denotant. Etiam hoc quum in sacris literis nullum jota sit otiosum, potiùs Chaldaicâ formâ hoc loco venit affixum, quàm hebræâ, ut ad Ecclesiam ex gentibus convocandam etiam hoc pertinere intelligas, & si omnino ad נֶפֶשׁ sit referendum, tamen indicetur ratione ortus Judæum aut alium in Ecclesiâ natum hactenus, quatenus est peccato originis infectus, esse extraneo parem, Eph. 2, 1. 3.

I. LOC. COMM.

QUi in Veteri Testamento erant oraturi, si erant in templo ad arcam propitiatorii, si in aliis longè dissitis regionibus versabantur, saltem ad sanctam urbem & templum respiciebant 1. Reg. 8, 29. 48. Dan. 6, 10. ut ita tantò magis ad eum, quem ibi peculiariter habitare sciebant, attenderent. In Novo Testamento autem, ubi illæ umbræ desierunt, DEUS est adorandus spiritu in omni loco Joh. 4. 1. Tim. 2 nam eos, qui tantùm labiis appropinquant, procul à se esse jubet Esa. 29.

Matth. 15. Hinc unusquisq; oraturus, aut DEO gratias acturus, id semper in memoriam sibi revocet, Benedic anima mea.

II. LOC. COMM.

DAvidi gratulantur, eumq; celebrant, quòd Goliathum prostraverit & servitutis jugum, quod per eum imminebat, sustulerit 1. Sam. 18, 6. Nos rectius Christum, verum illum Davidem, laudibus extollimus, quòd Diabolum vicerit, mortem destruxerit, infernum vastarit Heb. 2. 1. Cor. 15. Cum Israëlitæ jam evaserunt crudelis tyranni manus; ex animo lætabantur, ac eucharistica carmina persolvebant Exod. 15. Id nos æquius est facere; quia filius DEI verè liberos facit, Joh. 8.

III. LOC. COMM.

SI DEUS condonat hominibus propter Christum omnes iniquitates; quorsum indulgentiæ, & omnis apparatus nundinarum in papatu? quid satisfactio operis ab illis postulata? nimirum hos esse AntiChristi servos, inde concludas.

IV. LOC. COMM.

COntra eosdem, negantes, Christum pro actualibus peccatis satisfeciisse, ex sequenti universali particulâ rectè concludes, & dices; hic est Jesus, quia populum suum salvabit à peccatis suis Matth. 1. Atq; hæc de elencho. Doctrina autem hîc latet ea potissimùm, quòd gratis justificemur, sine operibus, & propterea vicissim teneamur proximo condonare sua delicta Matth. 18. Verùm meritò hîc exclames cum Davide 2. Sam. 24, 14. Melius esse, incidere in manus Jehovæ, quàm hominis: quia magnæ sunt DEI miserationes; homines verò sunt sine DEI numine ἀστοργοι, ἀνελεήμονες Rom. 1, 31.

V. LOC. COMM.

IN pronomine affixo ostenditur, applicationem ex nostrâ parte requiri tantæ benignitatis DEI, quando quisq; cum Apostolo concludit, Christus se tradidit pro me Gal. 2. Christus sustulit etiam in se meas iniquitates, & pro iis satisfecit Esa. 53. ille, qui est sufficiens ad salvandum Esa. 63, 1. Inter Gideonis milites probati erant, victoriamq; ab hoste reportabant, qui manu aquam ori injicientes lambunt Jud. 7, 6. ita etiam inter Christi Domini nostri exercituum Psal. 24. milites

Eph. 6.

Eph. 6. 2. Tim 2. & 4. illi coronam vitæ æternæ auferunt, qui aquam vitæ, Christum Joh. 4. manu fidei Joh. 1, 12. sibi applicant, atq; ita potantur in vitam æternam Joh. 7, 38. Apoc. 22, 1. quæ est donum DEI Rom. 6, 23. & dabitur illi, cui donum justificationis per Christum antea datum Eph. 2, 8. si modò servat, quod habet Apoc. 2, 25. & 3, 3. 11. Et hæc est iniquitatis nostræ sublatio, ac debiti condonatio; sequitur infirmitatis sanatio.

SECUNDA PARS.

QUando Hiskias lethaliter decumbebat, & subitò à DEO miraculosè restituebatur; DEO suo maximas agebat gratias 2. Reg. 20. Esa. 38. Idem nos facere cum Davide decet, quando perpendimus, quomodo simus à Diabolo misere non tantùm vulnerati, verùm etiam prorsus spiritualiter occisi; à Christo autem denuò sanati. Iste enim verè est הָרוֹפֵא, ille, qui *remedium affert*, curat, ac sanat omnes *nostras infirmitates*, languores, defectus, tam corporis, quàm animi, in quantum prodest, corporales & omnes fide ad eum confugientium spirituales, atq; ita non tantùm peccati maculam & labem tollit, sed etiam firmitatem virium donat. In textu hebræo est תַּחֲלוּאֶיכִי de cujus affixo dictum in parte hujus dicti priore; quod verò ad formam dualem quàm proximè accedit, & aliàs ratione ἐτύμου tam ægritudinem animi Prov. 18, 14. Deut. 29, 22. quàm corporis infirmitatem ac morbum notare potest, Jer. 14, 18. & 16, 4. indicat illud, quod paulò antè dictum est, hunc medicum sanare, imò salvare & corpus & animam, & quicquid malè habet, tollere, quemadmodum Lutherus exponit in explicatione septimæ petitionis.

I. LOC. COMM.

QUando Apostoli in nomine Christi sanaverant unum claudum, populus obstupefactus advolabat; verùm à Petro ad hunc ipsum Medicum Matth. 9, 12. ablegabatur Act. 3. qui potest omnem morbum sanare, sicut prædixerat Esa. cap. 35. & ipse probavit Matth. 11, 5. Luc. 7, 21. & si populus ibi ob unum sanum DEUM unanimiter laudavit Act. 4, 21. quid nos facere convenit, quando ipsi sumus à Christo sanati in baptismo à leprâ peccati, atq; aliàs sæpè adjuti: hic est, qui Abimelechum cum suis curavit Genes. 20. qui Miriam à leprâ liberavit,

Num.

Num. 12. Davidis timorem abegit, 1. Sam. 30. omnesq; restituit, qui per Prophetas & Apostolos miraculosè sunt sanati Act. 3, 12. Hic est ille verus Elisæus, qui omnem aquam calamitatis potest sanare 2. Reg. 2, 19. 21. 22. Est verè illud sanctissimum ac saluberrimum oleum (hinc enim ab ungendo Christi & Messiæ nomen habet Psal. 45. Joh. 1.) quò Apostoli in primitivâ Ecclesiâ morbidos inungebant Marc. 6. 12. Jac. 5, 14. Nihil ad hujus gratiæ umbram Psal. 91. Matth. 23. Petri umbra Act. 5, 15. Nihil ad hujus in sepulchro convolutum (quo innuebatur jam esse per ipsum nostra deleta peccata, & in sepulchro condita, Joh. 20, 7.) illud Pauli sudarium Act. 19, 12. ipsi soli damus meritò nominis hujus honorem, quod potuit omnibus mederi felicissimè Act. 10, 38.

II. Loc. Comm.

JAm igitur novimus, quorsum sit in morbis confugiendum, non cum Ahasiâ ad Beelzebub 2. Reg. 1, 2. non cum Asâ tantùm hæreamus in medicis, sed DEUM hunc requiramus 2. Chron 16, 12. ipsius enim manus nunquam est abbreviata. Esa. 59, 2. estq; ille Dominus, cui sunt exitus contra ipsam mortem Psal 68.

III Loc. Comm.

SI sanat omnem languorem ac defectum, ab hoc solo est petendum auxilium: si quis sapientiâ indiget, hunc oret, & exorabit Jacob. 1. si quis fidei infirmitate laborat, clamet cum discipulis Luc. 17. & patre Lunatici Marc. 9. hic est, qui fidem confirmat & obsignat 2. Cor. 1, 21. Si quis cum Petro fluctus magnos calamitatum Psal. 124 horret Matth. 14 hunc Dominum invocet, salva me v. 30. extendet omnipotentiæ suæ manum, & lapsum eriget, labantem stabiliet, imò stantem firmiter apprehendet, ibid. vers. 31. Confer. Joh. 10, 28. & in genere turris fortissima est hoc nomen Domini, ad quam si currit justus, exaltatur Prov. 18, 10. Benedic igitur anima mea huic Sospitatori ac Salvatori summo, quia peccata tua sustulit patiendo, & morbos ac mala alia tollet benefaciendo, ipsi sit honor & gloria in seculorum secula, Amen.

DOMINICA XX. POST TRINITAT.

Hos. 2, 19, 20.

MOses quum esset in aulâ regiâ, ibiq; omnis generis delitiis perfrueretur, tamen divinitùs ad hoc vocatus, ut populum Israëliticum

ticum ex Ægypto educeret, maluit mala in exilio ac itinere perpeti, quàm parvâ voluptate frui, & æternâ felicitate excidere, duxitq; uxorem peregrinam Cuschidem, si nomen interpreteris, Æthiopissam, eam ex Midiane primùm ad populum ac montem DEI adducit, & filios ex eâ natos, Gerschom & Eliezer, sine dubio verâ DEI agnitione imbuendos curavit, ut ita æternùm salvarentur: quemadmodum singula hæc possunt probari ex collatione sequentium locorum Exod. 2, 4, 18. capp. Num. 12, 1. Act. 7, 21. 23. 25. 29. Hebr. 11, 24. Filius DEI quando erat in cœlesti paradiso, & regno Patris sui, ubi est satietas gaudiorum amænissimorum, Psal. 16, 11. ex φιλανθρωπία suâ, Tit. 3, 4. se obtulit Psal. 40. Hebr. 10. ut redimeret genus humanum, & mortem patiendo, aliaq; multa mala perferendo Matth. 20, 1. Tim. 2. Phil. 2. Heb. 4, & 5. vinctos educeret è lacu, in quo nulla solatii aqua Zach. 9, Confer Esa. 61, 1. Luc. 4, 18. & nos, ex cœlo extorres, reduceret in patriam. Joh. 14. & 16. exulare voluit ipse in Ægypto Matth. 2. ac in totâ suæ legationis viâ, de torrente bibit Psal. 110. idq; omne pertulit, ut suam Sponsam, quæ jure fatetur, se esse nigram, Cant. 1. nec posse ex se mutare suam pravam ac ingenitam naturam, sicut nec Æthiops potest mutare suam cutem atram, Jer. 13, 23. sanguine suo & lavacro aquæ in verbo purificatam, sibi sisteret gloriosam. Eph. 5, 25. 26. 27. & quidem eam, quæ jam morti æternæ suâ culpâ erat destinata Ezech. 16. hanc tamem æterno fœdere sibi copulat, filiosq; spirituales ex eâ gignit, quos ubi hic fuêre peregrini Genes. 47, 9. 2. Cor. 5, 6. Psal. 39. 13. & 119, 18. 1. Chron. 29, 15. Heb. 11, 13. tandem secum in æternam quietem & cœleste gaudium deducit Hebr. 3. Joh. 17. ubi tum fatentur, se à Deo adjutos, imò à Deo huc perductos esse nullo suo merito. De hoc tanto mysterio Eph. 5, 32. agitur Matth. 22, v. 2 cujus pericopes summa proponitur apud Hoseam cap. 2, v. 19. 20. Partes sint duæ?

I. Quæ sit Sponsi beneficentia,
II. Quæ esse debeat Sponsæ reverentia.

Christe, qui voluisti vulnus magnum tibi in latere fieri, per quod in ipsum cor tuum intueri queamus, & tuum amorem, quo nos inimicos tuos ita dilexisti, ut pro nobis morereris, perspiciamus; fac paulisper corde devoto & intentis oculis hîc subsistamus, ut tantum amoris

ignem inextinctum videamus, teq; inde agnoscamus ac viciſſim diligere & ad montem tuam ac terram verè ſanctam contendere Exod. 3. incipiamus, Confer Joh. 4, 9. 10.

PRIMA PARS.

MIrum videtur quando Simſon eligit ſibi ſponſam ex filiabus Philiſtæorum, ſed à Jehovâ hoc erat, & illa recta videbatur in oculis ejus Jud. 14, 3. 4. magis verò mirum eſt, quando Simſon ille cœleſtis, & ſi nomen interpreteris, ſol juſtitiæ Mal. 4. ac pulcherrimus omnium Pſal. 45. diligit, ac ſibi copulari vult Eccleſiam ex genere humano collectam, quod totum in Adamo perfidè ad Diabolum deſciverat, ac in bene multis cum Philiſtæis improbiſſimis rectè conferri poteſt, quæ ſit ipſius ſponſa & uxor Pſal. 45. Eph. 5, 2 Cor. 11, 2. quæq; maximè deformis in oculis DEI videtur Pſal. 14. Rom. 3. ſed ita erat res, à Jehovâ hoc totum eſt, ac mirum in oculis noſtris Pſal 118, 23. Adultera in Veteri Teſtamento ſolebat occidi, & hæc ſpiritualis adultera non tantùm vitâ donatur Ezech. 16, 6. ſed etiam regno Luc. 12, 32. Matth. 25, 34. ac cùm ad inferos ſuâ culpâ eſſet detrudenda, ſponſi ſui ac mariti cœleſtis radiis in throno regali coruſcabit. Ita eſt, audiamus ipſum ſponſum hæc tanta promittentem. *Et deſponſabo te*, te ſcortum ſpirituale ſupr. v. 2, 4. 5. pro uxore habebo, ac tandem domum deducam Apoc. 19. pauperemq; maximè ditabo 2. Cor 8 quia deſponſabo te *mihi* Domino cœli & terræ, qui omnia feci, & adhuc largior ſupr. v. 8. & 9. ac quia priùs illud in Adamo primo fœdus pacis non diu duravit, quum paulò poſt ab Evâ violaretur, deſponſabo te mihi nunc *in æternum*: quod ad me ſpectat, erit tale vinculum, quod nunquam diſſolvetur ex meâ parte, quàm diu tu fida mihi permanebis, quòd ſi ex infirmitate, imò & malitiâ, quæ mea eſt infinita bonitas, id denuò ruperis, hoc ſaltem cogita, eſſe hanc deſponſationem factam לְעוֹלָם ut ad æternam vitam demum contendas, & ante vitæ finem per pœnitentiam ad me redeas, idq; ut facere poſſis, ecce à me omnia tibi prompta ac parata, *deſponſabo* te iterum *mihi*, quando gratiâ excidiſti, *in juſtitia*, quam ego peperi meâ morte Dan. 9, 24. quando tibi injuſtæ factus ſum juſtitia 1. Cor. 1, 30 2. Cor. 5, 21. *in judicio* quod Pater meus de te, quando meam juſtitiam induiſti Eſa. 61, feret, ac te propter me abſolvet, ut in

judicium

judicium condemnationis non venias Joh. 3. in judicio non illo rigido, quod David deprecatur Psal. 143. sed æquitate & misericordiâ summâ temperato, unde sequitur & *in benignitate*, imò omnis generis miserationibus, præcipuè iis, quæ ex paterno ac materno amore proveniunt, prout hæc alibi uberiùs sunt explicata.

I. Loc Comm.

Quemadmodum sponsalia sunt ipsius Conjugii veri initium, imò vinculum, nondum tamen plenarius Conjugii usus, & utriusq; partis bonorum communicatio ac cohabitatio indissolubilis adest: ita etiam in hâc vitâ sunt Christi nobiscum celebrata sponsalia; quæ, si permaneamus in fide stabiles, sequentur in alterâ vitâ domum deductio, & nuptiæ perpetuæ, quando demũ omnibus nostri Sponsi bonis, in cœlo repositis, plenariè fruemur, & tum re obtinebimus ipsâ, quæ jam spe possidemus Rom. 8, 24. Quando Rebeccæ saltem nunciabatur viri divitis filium esse, qui eam ducere cupiat, quàm facilè consentit, & in longè dissitam regionem pronubum suum sequitur Gen. 24, 35. 50. 51. quid itaq; nos cunctamur? Regis regum & Domini dominorum filius nostras ambit nuptias, ac suos mittit legatos Matth. 22, 2. 3. 2. Cor. 5, 20. Dicit, desponsabo te mihi, respondeamus cum illâ piâ ejus amicâ, Cant. 1, 4. trahe me post te, curremus. Quod si verò nunc tantùm sunt sponsalia, ne mireris, pia anima, nondum apparere, quid futura sis 1. Joh. 3, 2. nimirum præcipua bona sponsus non dat in sponsalibus, sed nuptiis domi suæ tibi reservat in cœlis.

II. Loc. Comm.

Si hic sponsus sibi denuò desponsat adulteram, postquam desiit malefacere, & ad frugem redire voluit Jer. 3. nemo, quantumvis magnus peccator à Diabolo sibi persvaderi patiatur, non restare spem veniæ, siquidem illa desperatio est proximus ad æternum exitium aditus, imò ipsa via, ut liquet in Caino, Judâ, Francisco Spierâ & aliis. Non denegavit suam gratiam Noacho ebrio, nec Lotho incestuoso, nec Mosi incredulo, nec Aaroni idololatræ, nec Davidi adultero, nec Mariæ Magdalenæ scortanti, nec publicanis raptoribus, quando ad saniorem mentem redeuntes vitiis valedicebant, & ad hæc sacra sponsalia aspirabant. In priori loco est gratiæ divinæ ex parte Dei certitudo, hîc exaggeratur magnitudo.

III Loc. Comm.

EAdem declaratur à diuturnitate. Reliquarum nuptiarum vinculum durat per hanc vitam Rom. 7, 1. 2. 1. Cor. 7, 39. Lev. 18, 18. horum sponsalium complementum & continuatio potissimùm in alteram vitam refertur Matth. 25, 1. unde vocatur δεῖπνον Apoc. 19, 9. Luc. 14, 16. seu cœna. Ut enim post hanc nullus apponitur cibus, sed ipsa præbet ultimum: sic etiam hæc sponsalia sub vitæ finem hominem tandem confortant, ut post somnum suum resurgat, illo læto mane Psal. 17, 15. & 49. 15. ac cum sponso intret in regiam aulam, ibiq; semper maneat Joh. 17. 1. Thess. 4.

IV. Loc. Comm.

SPonsus autem sponsæ solet donare arrham & annulum: Christus verò obsignat suos Spiritu sancto, 2 Cor. 1, 21. Eph. 4, 30. cujus jam dat primitias Rom. 8, 23. complementum verò omnis conjunctionis alteri reservatur seculo, & donat interea sui amoris monumentum & pignus, annulum quatuor insignibus gemmis ornatum, nempè justitiæ Christi dignitate, judicij divini benignitate, misericordiæ salvatoris splendore, miserationum cœlestis genitoris ardore. Pyropi instar rubet Christi sanguine parta justitia, quâ salvamur longè certiùs, quàm coccineo seu dibapho & rubicundo funiculo Rahab Jos. 2. vide Rom. 3, 25. Cyano purior renidet cœlo prospiciens DEI bonitas Matt. 3, 16. 17. & 17, 5. Smaragdo splendidior viret misericordia 2. Sam. 23, 4. qui tres colores, puniceus nempe, cæruleus, & viridis visuntur in iride, fœderis & in eo promissæ gratiæ testimonio, Genes. 9, 12. 13. quibus tamen Scal. in Exerc. addit flavum, atq; ita Crystallo flavo respondere potest miserationum DEI infinitas, ut ita perficiatur hic annulus iis quatuor gemmis, non in terrâ aut mari inventis, sed ex cœlesti paradiso productus, ac in sanctissimis filii DEI sponsalibus donatis.

V. Loc. Comm.

MOses tantùm justitiam flagitat, iram & pœnam denunciat Lev. 18. & 26. Deut. 27. & 28. Hic verò Jesus justitiam ex se donat, misericordiam verò simul offert, atq; ita, ut verus ille David in sui regni constitutione, simul benignitatem & jus canit Psal. 101, 1. justitia illa in ipso exercetur, quando pro nobis satisfacit, misericordia in nobis, quan-

quando nobis illa justitia imputatur Rom. 3,24. 25. 26. Videsne jam, ô homo, sponsi tui cœlestis in te benivolentiam ac liberalitatem? annitere, ut ipsi vicissim exhibeas debitam reverentiam ac fidelitatem, de quâ jam porrò in parte posteriore.

Secunda Pars.

Josephus dat suis fratribus pretiosas vestes Genes. 45, 22. Melchisedech Abrahami militibus panem & vinum profert Gen. 14. David suis fidelibus subditis itidem cibum & potum donat 2. Sam. 6, 19. Eliezer Rebeccam jam secum profecturam multis rebus preciosis donat & ornat Genes. 24, 53. ita Christus tum demum rata habet illa in sponsalibus oblata bona & dona, quando homo eum reverenter colit, ut fratrem, constanter sub ipso militat, ut Imperatore, fideliter eum ac humiliter honorat, ut Regem, imò amplectitur, ut sponsum. Hoc Propheta, seu Deus apud Prophetam ita effert, *Et desponsabo te mihi*, tua ista omnia hactenus promissa erunt, *fide*, si illa à me proficiscentia fidei manu apprehenderis, & porrò in omnem cognitionem mei te penetrare annitaris, *ut agnoscas Jehovam*, eumq; ex fide colas, ipsi obediendo, ac proximum tuum vicissim diligendo.

I. Loc. Comm.

Ter quando idem repetitur, notatur hoc opus sacrosanctæ Trinitatis, quippè ad extra esse commune omnibus tribus personis, servato tamen ordine & proprietate personarum. Ita enim nobis benedicit Deus pater Eph. 1. & filius Deus noster, & Spiritus sanctus Psal. 67, 7. Pater filio de sponsâ prospiciendo, & filium mittendo, filius humanam naturam assumendo, genus humanum redimendo, ac spirituale hoc Conjugium ineundo, Spiritus sanctus autem docendo ac ducendo. vide Comm. in Hos. Simul notatur, non esse verum illud spirituale cum Deo initum conjugium, quando quis unam ex istis tribus personis abnegat. Qui enim non honorat filium, non honorat patrem Joh. 5, 23 quia hi duo unum sunt Joh. 10, 30. & quîcum non est communicatio Spiritus sancti, cum illo etiam non est patris gratia, aut filii dilectio 2. Cor. 13, 13. quia hi tres unum sunt 1. Joh. 5, 7.

II. Loc. Comm.

Fides quando in hebræa lingua vocatur אֱמוּנָה *ab* אָמַן i.e. nutri-

vit, notatur, non tantùm excludi hic simulatam pietatem ac hypocrisin Matth. 6. & 23. quum fides Christianorum sit veritas: verùm etiam illam requiri fiduciam, quam de suis parentibus concipiunt filii tenerrimè ab illis educati, & quibus illi de omnibus necessariis sine ipsorum curâ prospiciunt. Opponitur tali ὑποκρίσει, πληροφορίᾳ, πεποιθήσει, παῤῥησίᾳ figmentum & idolum illud vanæ opinionis, quod instar bullæ exsurgit, & statim evanescit Hab. 2, 4. Hæc est illa gratia & veritas, quæ fit per Jesum Christum Joh. 1, 17. salutis Hebr. 2, 10. & fidei per quam illa obtingit, δεχηγὸν καὶ τελειωτὴν. Heb. 12, 2.

III. Loc. Comm.

VIdemus hîc, qui fiat, quòd, cùm Deus pater omnes vocet ad nuptias, non omnes gustent cœnam agni Matth. 22. cumq; omnes beati esse possent Apoc. 19, 9. tamen multi æternùm pereant; nimirum fides illis deest, vera illa manus, quæ in superiori parte enumerata, & à Christo porrecta bona apprehendat.

IV. Loc. Comm.

VErba notitiæ apud Hebræos, non tantùm cognitionem, verùm etiam affectum & effectum denotant, & proinde ut Deus illum novit, quem curat 2. Tim. 2, 19. ita contra homo Deum nosse dicitur, qui eum colit, adorat, & honorat 1. Joh. 4, 7. 8.

V. Loc. Comm.

NOmen Jehovæ tum potissimùm revelatum esse scribitur Exod. 6. quando Deus demum volebat efficere, ut promissa apparerent: Sic cognoscere Jehovam, non tantùm erit cognoscere aliquid ex Scripturâ de Dei essentiâ ac voluntate, sed potissimùm ejus promissionibus & præcipuè de gratuitâ nostri salvatione fidere, ac sibi persvadere, impletum iri, quæ dicta sunt Luc. 1, 45. quomodo agnoscemus perfectè Jehovam in vitâ alterâ 1. Cor. 13. 1. Joh. 3. Jesu Christe, sitiens est anima mea tui, quando accedam, ut appaream in conspectu tuo? Psal. 42, 3. Veni, Sponse dilectissime, & salva nos potentissimè, bea nos felicissimè Apoc. 22, 17. 20. Amen.

DOMI-

DOMINICA XXI. POST TRINIT.

2. Cor. 13, 5.

Asſverus Rex, qui regnum obtinebat 127. provinciarum, ſuis principibus copiarum, regulis, præfectis, ac ſervis convivium magnum & diuturnum apparat, ad quod etiam poſtea totum populum, qui erat in urbe regiâ Suſis, invitat. Eſth. 1, 3. 5. 11. Deus pater, Rex regum, & Rex totius terræ, imò mundi, convivio illo nuptiali, quod filio ſuo facit Matth. 22. Luc. 14. & ad quod omnes invitat, multi autem venire nolunt, multi verò non cum debitâ reverentiâ & ornatu accedunt, excipit ſuos fideles ſervos ac jam fidei veſte, ac Chriſti juſtitiâ indutos, excipit aquâ, in omnibus vitæ ordinibus. In ſtatu Eccleſiaſtico ſuarum ſpiritualium copiarum ſubdelegatos duces ac ductores, verbi miniſtros. Vide quæ ante dicta ad Eſa. 3, 14. Hebr. 13, 17. cùm Chriſtus ſit ipſe Dominus Zebaoth, ac dux ſummus: in ſtatu politico, pios Reges & eorum miniſtros 1. Pet. 2, 13. 14: in ſtatu œconomico, omnes ſuos fidos famulos, quicunq; eum colunt ac rectè faciunt Act. 10, 35. Hi enim, licet omnes ac multi ſint vocati, ſoli participes fiunt bonorum oblatorum, eosq; omnes oportet eſſe & manere in regiâ Dei urbe, hoc eſt, Eccleſiâ Pſal. 46, 48, 87, 122. Matth. 5, 14. quæ floret ut שושן i. e. lilium, lilium verò inter ſpinas Cant. 2, 2. Cum igitur tantùm referat, qualis quisq; & ubi ſit, operæ precium erit inquirere, quomodo quis poſſit probare ipſe, ſe quoq; inter illos probatos Dei ſervos, quos hîc in regno gratiæ, & pòſt in regno gloriæ tam ſplendidè accipit ac ditat. Id autem quum in hodierno Evangelio nobis declaretur in Regulo, cujus fides erat primùm valdè languida Joh. 4, 48. poſtea autem vires ſumſit, quando ipſe ex ore Salvatoris pependit, & ex tam ſalubri fonte aquam vitæ hauſit Joh. 4, 50. 53. age ex Apoſtolo 2. Cor. 13, 5. id diſcamus. Partes erunt duæ:

I. Piorum in ſe probandis ſollicitudo,
II. Impiorum ingens pigritudo.

Domine, quia novimus, quòd ſi nos ipſos dijudicemus, in nos non exerceatur judicium 1. Cor. 11, 31. & quòd nemo poſſit dignè in hâc vitâ de pane ſacramentali edere, & poculo euchariſtico bibere, ibid. v. 28.

aut

aut post hanc vitam cum piis discumbere in cœlo Matt. 8, 11, Luc. 14, 15. nisi se exploret aut probet, da nobis Spiritum intelligentiæ & prudentiæ sanctæ Esa. 11, 1. ut simus in fide fundati, charitate exercitati atq; ita DEO ac hominibus probati.

PARS PRIMA.

UT innotesceret cùm ipsi Abrahamo, tum aliis hominibus, quâ fide esset præditus, Deus eum hoc modo tentavit Genes. 22, 1. (tentat autem DEUS, non ut ipse aliquid sciat, cùm nihil latere possit omniscium, sed explorans fidem hoc agit, ut homines prodant, quales sint Exod. 15, 25, & 16, 5. Deut. 8, 2. 16.) mandat ut abiens in regionem Moriæ Hebr. הַמֹּרִיָּה, quod si à רָאָה deducas, quo videtur alludere Moses v. 14. significat, ut DEI providentiæ confisus faciat, quæ DEUS jussit, eventum ipsi commendans. Si autem derives cum aliis à יָרֵא & præcipuè ex Hiphil, indicatur locus, ubi doctrina de DEO sonat, qui est Ecclesia, vel demum, si etymon ponas יָרֵא i.e. timuit, denotatur, quòd timor Domini sit omnis bonæ actionis fons & origo, tantumq; in Ecclesiâ apud credentes reperiatur, quò optimè quadrat, quòd hæc ipsa regio illa fuit, ubi postea ædificata est Jerosolyma & templum Domini, typus quidam Ecclesiæ Novi Testamenti 2 Chron. 3, 1. Mandat itaq; DEUS, ut abiens Abraham in regionem Morijæ, ibidem mactet filium suum unigenitum, eumq; offerat in holocaustum: quod ubi ipse facere parabat ex fide Hebr 11, 17. 19. DEUS veræ pietati, ipsi cœlitus perhibet testimonium. Abraham est pater & exemplar omnium credentium Rom. 4. ideoq; qui volunt ipsius non tantùm dici Matth. 3. Joh. 8. sed etiam esse genuini filii, decet eos ipsum imitari, ut ad DEI præceptum seipsos tentent, ad sacrarum literarum lydium lapidem se & sua examinantes, suam fidem & timorem DEI probantes: quod etiam fit, quando cogitationibus & concupiscentiis suis (quæ ex ipsis, velut filii oriuntur) non modò resistunt, verùm etiam eas planè crucifigunt Galat. 5. 24. & occidunt, velut hostiam Confer Rom. 6. & 12. 1. Tum enim demum verè apparebit, quòd timeant DEUM, quando ipsi non tantùm omnia reliqua, sed etiam seipsos, & sua longè postponant. Sic futurum est, si ipsi ita mundo fuerint mortui, ut cum Christo resurgant, & cùm in se fuerint valdè infirmi, in

ipsis

ipsis perficiatur DEI virtus ac potentia 2. Cor. 12, 9. 2. Cor. 13, 4. quæ est hujus, quam nunc explicamus, admonitionis occasio. Ne enim opus sit, Apostolum severius ac durius Corinthios tractare v. 2. vult, ut ipsi potius in se descendant, seq; excutiant ac corrigant, priusquam veniat, *vos ipsos* tentate πειράζετε, ut certum experimentum habeatis, num (ita enim ἐν in Novo Testamento, ut ב in Veteri, &, *si* apud probatos autores latinos usurpatur, accipi, observatum est Joel 1, 2. & alibi) *num sitis in fide*, ἐν τῇ πίστει, illâ fide, quæ est viva Jac. 2 in Christo Gal. 2. *vos ipsos* (ad emphasin repetitio quædam instituitur) *probate*, δοκιμάζετε, quemadmodum ad lydium lapidem aurifabri metalla explorantes, vel proba ea esse pronunciant, vel ut reproba repudiant.

I. Loc. Comm.

NOtatur ab aliis, tentationis quadruplicis in Scripturâ mentionem fieri, quarum una est Diaboli, secunda nostræ carnis, tertia mundi, quarta DEI. Illæ tres priores species malæ; hæc una bona & salutaris. Vide lib. 4. Harm. Evang. Chemn. per Poly. Lyserum continuatæ cap. 76. p. 142. 143. Possunt distingui in corporales & spirituales, internas & externas, apertas & clandestinas. Addi tamen potest hæc quinta à DEO nobis præcepta, & à Spiritu sancto in nobis effecta, nisi placeat eam ad divinam reducere. Sed ad rem: sæpè Diabolus nos tentat, ut dubitemus vel desperemus, quasi nec fidem in DEUM veram habeamus, nec DEI gratiam nobis polliceri queamus: contrà autem Apostolus vult, nos πεῖραν λαβεῖν, experimentum certum capere, quo dubitatio illa tollatur, & quia nemo novit, quæ sint in homine, nisi Spiritus ejus, 1. Cor. 2, 12. vult id, ne qua subsit fallacia, à nobis ipsis fieri, idq; vel ex parte DEI, vel ex parte hominum. *Ex parte DEI* nos certos de gratiâ DEI & fide nostrâ reddunt. I. Fidelis DEI promissio Hebr. 10, 23 2. Tim. 2. 19. 1. Joh. 1. 9. 1. Cor. 10. 13. imò juramento confirmata Ezech. 33, 11. Hebr. 6, 17. 18. II. Seria suæ gratiæ in verbo facta oblatio. Act. 17, 30. Rom. 10, 14. 18. III. In sacramentis addita confirmatio Rom. 4, 11. & per Spiritum sanctum præstita obsignatio 2. Cor. 1, 22. & 5, 5. Eph. 4, 30. IV. Præscripta hæc ab ipso exploratio, h. l. & 1. Joh. 5, 13. 1. Cor. 2, 12. V. Reprehensa dubitatio Matth. 6, 30. & 8, 26. & 14, 31. & 16, 8. *Ex parte hominum* in nobis ipsis fidei a. Proprietates, ut articulorum fidei

notitia, assensus, fiducia. β. Operationes, ut omnia bona opera, eorumque verum studium, quin etiam ipsa lucta carnis & Spiritus, quæ tantùm est in credentibus: nam in impiis caro planè dominatur, & Spiritus est excussus. γ. Adjuncta propria, ex quibus effectis causam arguimus. Extra nos in aliis, iisq; vel piis, qui certò sciverunt, se credere ut Abrahamo Rō. 4. Davide Ps. 31,1. Paulo Rom. 8,33. vel impiis qui Scripturâ duce certissimi esse possunt, se non amari à DEO, sed esse in summo apud eum odio Ps. 5, 6. Contraria autem subjecta contraria hactenus habent prædicata. Vide, quæ dicta sunt sub finem Psalmi tertij, & syllogismū practicum hinc discę formare. Quibus Deus promittit, offert, obsignat suam gratiā, quosq; de eâ vult esse certos, his eam neq; denegat, neq, vult, ut ipsi dubitent, ne ipsi velut mendaci, fidem detrahere videantur, 1. Joh. 5, 10. sed mihi non repugnanti promisit, Ergò. Item, in quo sunt fidei proprietates, operationes; in me sunt, Ergò Quòd in bonis laudatur, me oportet facere; sed esse eos certos in fide, laudatur, Ergò. Id omne notatur voce Apostoli περιέργεται, cujus commentarium satis magnum scripsêre Jacobus, Petrus, & Johannes in suis Epistolis, præcipuè autem & ex professo ille cap. 2. iste 2. Epist. 1,5. 6. 7. 8 9. 10. hic 1. Epist. cap. 3. & 4. ut enim ex fructu arbor Matth. 7. ex respiratione vita, Jac. 2. ex calore ignis ibid. facilè deprehenditur; sic ex operibus fides Gal. 5, 6. non tantùm externis, quæ in oculos aliorum incurrunt, sed præcipuè internis, ut timore DEI, luctâ contra carnem, invocatione, pace conscientiæ, studio diligendi & juvandi proximum, diligentiâ in omnibus officii sui partibus adhibitâ, quò pertinet Catalogus exercitiorum Christianorum, ab Apostolo positus Gal. 5, 22. quæ si adfuerint & abundent, non inertes nec infructuosos efficiunt in Domini nostri Jesu Christi agnitione; cui verò non adsunt, is cæcus est, & oblitus, se à veteribus suis peccatis fuisse purificatum, verissimè cum Apostolo argumentamur 2. Pet. 1, 8. 9. ubi fiat ad singulos ordines, imò à singulis hominibus, præcipiente hîc Apostolo, applicatio & examinatio.

II. Loc. Comm.

QUemadmodum aliud aurum est verum, aliud verò apparet tantùm, estq; adulterinū: ita etiam fides, quæ cum eo confertur Mal.

3,3. 1. Pet. 1,7. Apoc. 3,18. alia est sincera & genuina, alia hypocritica & ficta: illa est vera & viva, hæc falsa & mortua: & velut Aaron olim inter vivos ac mortuos stabat Num. 17, 13. ita etiamnum hodiè omnis verbi minister & bonos & malos in suâ Ecclesiâ, & vivos & mortuos spiritualiter invenit, ut testantur similitudines Matth. 13. 22. quos ut discernat, magnâ opus est diligentiâ, multi tamen eum fallere possunt, proinde Apostolus jubet, ut quisq; exploret, num sit in illâ verâ ac vivâ fide, quam respicit ac probat Dominus Jer. 5, 3. sine illâ enim nemo potest placere Deo Hebr. 11. Illa est, quæ cor mundat Act. 15, ad Deum aperit aditum Eph. 3. estq; velut tessera, imò ipsa forma hominis Christiani.

III. Loc. Comm.

Hæc autem fides, quâ creditur, semper se refert ac nititur fide, quæ & cui creditur, nempè Scripturâ sacrâ, & de illius veritate ex hujus perspicuitate est judicandum: & quia hæc est lydius lapis, ad quem omnia sunt exigenda, tum credenda tum facienda, (quòd jubetur 1. Thes. 5, 21. 1. Joh. 4, 1. Gal. 6, 4. Eph. 5, 10. & probatur Rom. 2, 18 Phil. 1, 10.) Apostolus hîc normam & regulam ostendens, emphaticè dicit, δοκιμάζετε, & vult, quod injungit Timotheo, ut quisq; studeat seipsum probatum Deo sistere 2. Tim. 2, 15. siquidem talis probatus à Domino exercituum accipiet coronam vitæ Jac. 1, 12. 2. Tim 4, 7. 8. quia est Deo gratus, ac hominibus probatus Rom. 14, 18.

Secunda Pars.

In Ægypto quondam exterminator tantùm illas ædes præteribat, quarum postes sanguine agni videbat conspersos Exod. 12, & aliàs in Ecclesiâ, magnâ illâ Dei domo, sæpiùs fit delectus, ac illi, qui non habent divinitus impressum fronti signum, occiduntur omnes, Ezech. 9, 4. 5. 6. Confer. Apoc. 7, 2 3. 4 tandem verò sub finem mundi fiet separatio omnium Matth. 25, 32. & quicunq; hîc non fuerit de numero Christi ovium Joh. 10. qui credunt in eum, ac mandatum ejus faciunt, neq; etiam tum ad dextram collocabitur. Videndum itaq; omni studio, ut hîc notas verorum Christianorum habeamus, ut olim cum sanctis in cœlo gaudeamus. Qui enim id non curant, ut jam sunt ad omne opus bonum reprobi Tit. 1, 16. ita etiam olim à Christo planè repro-

babuntur. Ne enim quis putet, non adeò necessarium hoc esse, quod hactenus præscripsit Apostolus, addit jam pœnam, quæ illis indiligentibus, ac se non examinantibus, est proposita: *aut* quia de virtute dixi, vultis etiam, ut addam de vitio oppositio, ejusq; supplicio? agite considerate tantùm hoc, *annon* (οὐκ enim pro ἀχὶ, sicut & ἀ & μὴ pro μήτι interrogativè sæpè in Novo Testamento poni, quemadmodum לֹא pro הֲלֹא probatum est cùm alibi, tum prolixè satis Mal. 2, v. 15.) *agnoscitis vos ipsos*, ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, vos ad fidem Scriptura velut tersissimum speculum contemplantes, vestramq; fidem cordis ad eam examinantes nonne probatis? quomodo illa usitatissima verbi hujus emphasis de fide verâ & salvificâ hac ratione rectè hic retineri potest, quum notetur illud, quod veræ fidei in Christum congruit, nempe quòd Philosophus requirit in eo, qui habet scientiam, ut sciat se scire, reddaturq; planè ἀμεταπλωτος, estq; hæc cognitio verè credentibus peculiaris, reliqui autem hypocritæ & incredduli nondum sciunt, quemadmodum scire deceat, 1. Tim. 6, 4. 1. Cor. 8. 2. licet scire se existiment, quia licet habeant γνῶσιν quandam, eamq; sæpè ψευδώνυμον, tamen ἐπίγνωσις salutaris non est in illis, quâ ipsum Christum ita norunt, ut ejus meritum sibi applicent, & sanctam vitam imitentur. Annon agnoscitis igitur ex operationibus vestris, *quod Jesus Christus in vobis sit*, vivat ac operetur? certè non vivitis ac manetis in eo, si non in illo fertis fructum Joh. 15. dicam vobis apertè, non potest hoc fieri, ut istud ignoretur, *nisi* tum, *quum estis* mali & *reprobati*, qui hîc in regno gratiæ possunt esse membra Ecclesiæ putrida & latere, verùm in regnum gloriæ nunquam pervenietis, quam diu tales permanseritis, sed planè abjiciemini, velut res inutiles, quarum nullus Domino usus, Confer 2. Tim. 2, 20. 21.

I. Loc. Comm.

SAcra scriptura inter alia etiam cum speculo confertur 1. Cor. 13, 12. Jac. 1, 23. ut enim in speculo maculas nostras videmus & tollimus; sic etiam Scripturâ præmonstrante vitia: Contrà verò quando aliquid nobis ornatum addere cernimus, id retinemus; sic etiam virtutes sectemur. Quod igitur Socrates suis præcipiebat discipulis, ut quotidiè ad speculum accedentes, suam formam contemplarentur, ut si illa esset pulchra

pulchra malis moribus eam ne collutularent; si esset turpis & fœda, corporis & formæ damna ingenio ac virtute rependerent, aut compensarent: id multò magis est Christianis sedulò inculcandum, ut quotidiè ad legis & Evangelii speculum se conferentes, quid prosit & obsit, intelligant, ac quod est longè difficilimum, vel Ethnicis attestantibus ac oraculo, seipsos nosse discant. In legis autem speculo, quando Mosis faciem splendidam ferre nequeunt 2. Cor. 3, 7. 13. Exod. 34, 29. 33. ad Evangelii lucem se conferant, ubi relucebit DEI patris misericordia, filii Justitia, Spiritus sancti gratia: & quando ex lege tantùm est ira, ex nobis miseria, per fidem nobis obtingit salus & vita æterna: felix verò, qui ita seipsum agnoscit!

II. LOC. COMM.

QUid verò? seipsum? imò in se Christum Jesum, fide apprehensum, qui nos apud DEUM patrem longè faciliùs ac certiùs reponit suâ intercessione in gratiam, quàm olim Esther suum agnatum Mardochæum apud Asverum. Jonathan, pro Davide supplicans, patitur repulsam; at noster Jonathan nunquam non exauditur Joh 11, 42. & quod quis in ejus nomine orat, exorat Joh. 16, 23.

III LOC. COMM.

UT omnis in Veteri Testamento, in quo erat vitium corporis, rejiciebatur, ne fieret sacerdos Levit. 21, 17. 18. sic in novo multò magis illi reprobantur, qui sunt mente cæci, Christumq; non vident; qui sunt claudi, & in pietatis cursu non rectè progrediuntur; qui sunt curti, qui peccant in defectu; aut qui sunt prælongi membra, quiq; peccant in excessu: omnes enim hi quàm diu tales, sunt reprobi, omniaq;, quæ offerunt, DEO sunt ingrata. Quisq; igitur seipsum probet, atq; ita ad serviendum DEO vivo accedat cum fiduciâ. Quod ut fiat, Jesu Christe, mane tu nobiscum, ita tecum ingrediemur tui patris palatium, Amen.

DOMINICA XXII. POST TRINITAT.

Ecclesiast 12, 13. 14.

INter Sacerdotis summi ornamenta vel præcipuum erat sacrum pectorale, artificiosissimè factum exteriùs, & maximè expolitum.

Exod.28,16. cui deinceps inferenda Mosi à DEO ipso tradebantur Urim & Thummim, i e. luces & integritates, si pro verbo efferas v.30. Lev.8, 8. ut illo indutus DEUM consulentibus rectè posset responsa dare Num. 27, 21. 1.Sam. 30, 8. Esdr. 2, 63. Nehem. 7, 65. sive aliquid credendorum seu faciendorum exquireretur, ut ita in θεωρίᾳ & πράξει divinitus erudirentur. Hæc verò etiam populi Judaici infantiam Gal 4, 1. subleyabant; aliàs DEUS in verbo suo tale jus satis disertè omnibus proposuit, ubi quicquid est credendum in fidei articulis, dilucidè proponitur, & quicquid est faciendum vel omittendum in operibus, rectè & dextrè explicatur, quæ qui non observat, sciat in DEO esse Urim & Thummim, scire illum omnia, quū inhabitet lucem, cui nihil absonditum; & judicaturum tandem totum terrarum orbem in justitiâ, ac unicuiq; redditurum secundum sua opera; præcipuè quando ratio reddenda in extremo judicio de omnibus. Hæc igitur minister verbi, qui jam portat illa Urim & Thummim non in labiis sed pectore, ut sciat seu intelligat rectè explicare & applicare, sedulò inculcabit, quod quia etiam fit in hodierno Evangelio, placet ejus quandam epitomen ex Veteri Testamento tradere, nempè ubi Salomo suum Ecclesiasten tandem absolvit, & quæ summa, qui finis ultimus omnium concionum Ecclesiastæ esse debeat, ostendit. Partes sint duæ.

I. Hominis officium.

II. Numinis judicium.

Domine, da quicquid agimus, prudenter agamus, & finem respiciamus Psal. 39, 5. & 90, 12. & 101, 2. ne erremus in doctrinâ, neq; graviùs peccemus in vitâ, ut ita per te laudem & beatitudinem tandem consequamur Rom. 2, 7. 10. 1. Cor. 4, 5. quando venies & illustrabis res tenebris occultatas, & manifesta facies consilia cordium ibid. siquidem nihil est opertum, quod non revelabitur, neq; occultum, quod non agnoscetur Matth. 10, 26.

PARS PRIMA.

IN seipso, & aliis satis expertus Salomo, vana esse omnia humana: quæ est propositio summa hujus totius libri, quæq; per partes & enumerationem studiorum vanorum explicata est hactenus: ut ubi in illis pedem figat homo, non inveniat, huc demum decurrit, ut stabile & salutare

salutare studium subjiciat, ac reliquis omnibus non modò opponat, sed etiam longè præponat. *Summam* igitur & finem (hebraicè סוֹף) *rei omnú*, & omnium doctrinarum hactenus explicatarum, imò quæ dari possunt, audiamus, eiq; obediamus. Eleganter Luth. Lasset uns die Häuptsumma aller Lehre hören/ דָּבָר enim & verbum & rem notat, & hoc loco facilè generatim accipi potest in conclusione, quod notat ה notæ universali præfixa. Hoc igitur est breve, sed non leve exordium, quò commendatur hujus clausulæ excellentia, & auditorum seu electorum excitatur diligentia, quos vult audire, imò obedire, quomodo simplex verbum apud Hebræos etiam omnium compositorum significationem sustinet: quæ igitur est illa summa, in quâ omnia reliqua comprehenduntur, quis ille finis, ad quem omnia reliqua referuntur? hic est, rectè credere & piè vivere, glauben / lieben / leiden Mich. 6, 8. *ipsum Deum* emphaticè in textu authentico אֶת־הָאֱלֹהִים Deum deorum, atq; adeò reliquorum deorum Dominum *reverere*, time, ei crede, ei fide, ei te committe, & nihil in te, quod sit ipsi ingratum, admitte, & *præcepta ipsius observa*, vitâq; ac moribus pietatem exprime, & fidem ac timorem DEI proba, *quia hoc est omnis hominis* Luth. Denn daß gehöret allen Menschen zu. Hic est finis creationis ac redemptionis, ut DEUS ritè colatur. Tremellius aliter, quia hoc est totum hominis, totum in quo se homo occupare debet, & sine quo totus homo nil est, nisi vanitas, videtur fundamentum in eo ponere, quasi differant כָּל־הָאָדָם & כָּל־אָדָם quod tamen falsum esse, aut certè non perpetuo observari patet ex Psal. 116, 11. quem locum Paulus Rom. 3, 4. reddit πᾶς ἄνθρωπος & ipse, omnis homo.

I. LOC. COMM.

QUod solent facere pictores, ut quum suos à se sunt dimissuri discipulos, insigne aliquod exemplar illis donent, ad quod reliqua sua opera exigant: ita etiam Moses Levit. 19, 18. Deut. 6, 5. totius legis summam duobus versibus includit, ut citat Salvator Matth. 22, 36. 37. 39. 40. & Salomo hoc loco, & Apostolus Rom. 13. 9. Galat. 5. 14. 1. Tim. 1, 5. Jacobus cap. 2, 8. compendium verborum faciunt, & quid maximè in lege sit observandum ac attendendum, indicant, quo ipso alios verbi ministros instruunt, ut & ipsi sæpius paucis summam multorum

torum comprehendant, ut tantò facilius ab auditoribus mandari possit memoriæ; præcipuè verò id agant, ut auditores in omnibus suis cogitationibus dictis ac factis finem respiciant, *finem creationis*, redemptionis, sanctificationis, nempè DEI gloriam & salutem æternam, cui in hac vita subordinatur vitæ sanctimonia Luc. 1, 74. Levit. 19, 2. 1. Pet. 1, 15. Eph. 1, 4. 5. *finem vitæ*, ut supra ex Davide in exordii fine ostensum est, *finem officii* nostri, ut promoveatur DEI gloria & multorum aliorum salus: *finem fortunæ* secundæ, qui est ut DEUS laudetur, proximus juvetur: sed proh dolor! ex accidenti plerumq; reddit homines securos & superbos Deut. 8, 10. & 32, 15. *finem fortunæ adversæ*, qui est, ut homo probatus eripiatur, quando DEUS ex illa mirabiliter liberat, nec deserit quenquam, nisi desertus Ps 94. 12. & 91, 15. Hebr. 13, 5. Hunc finem omnis rei semper audiamus, vel ab aliis vel à nobis ipsis nobis inculcari. Vides hominem malum florere, pium egere, & affligi? audi ex sacris ejus finem Ps 37. & 73. & acquiesces in tantis motibus.

II. LOC. COMM.

QUando homo DEUM nolebat filialiter revereri, sed ei par evadere Genes. 3. id consecutus est miser, ut omnia timere necesse habeat; quod suo exemplo demonstrat Cain Gen. 4. Quod igitur est primum ac præcipuum in decalogo præceptum, omnisq; sapientiæ veræ initium, omnium primum maximè curandum est, ut DEUM ipsum verum timeamus. Si enim is solus nobis adest propitius, jam nullum alium neq; Diabolum neq; hominem timere necesse habemus Rom. 8, 35. 38. 39. Psal. 56, 12. & 118, 6. 7. Nil quicquam metuunt Deum timentes, Deum non metuens, timebit omne. Si enim scimus longas regibus esse manus, putabimusnè, DEO omnipotenti non esse longiores manus? Heb. 10, 31. Deut. 32, 39. Amos 9. 2. manus autem tam ad juvandum & muniendum, quàm ad perdendum & puniendum. Huic igitur est confidendum, hic est timendus. Qui contra Regis Persarum mandatum impium veniebat, in ignem conjiciebatur Dan. 3 qui Darii edictum impium violabat, leonibus projiciebatur Dan. 6. sed qui Dei Regis regum mandata non observant, in ignem inextinctum projiciuntur, & leonis infernalis præda fiunt. Hunc igitur Deum reverere, si vitare velis acerba cuncta, & tristes animi cavere morsus.

III. Loc.

III. LOC. COMM.

MUlti autem pietatem simulant, Deumq; profitentur, sed eum non colunt, Tit. 1, 16. 2. Tim. 3, 5. dicunt quidem Domine, Domine, sed non faciunt voluntatem patris cœlestis Matth. 7, 21. Contra hos jam alterum membrũ hujus summæ divinæ sonat, *præcepta ejus observa* præcepta, non unum aut alterum, sed quantum fieri potest, omnia Luc. 1, 6. & præcepta ejus, sive immediatè lata in sacris, sive per ministrum ejus, magistratum politicum, statuta Rom. 13. 1. Pet. 2, 13. & si sunt contraria, ac simul servari nequeunt, teneatur illa Apostolorum maxima Act. 4, 19. & 5, 29. obedire decet DEO potiùs, quàm hominibus: præcepta, nõ abs te bonâ intentione ficta, aut ab aliis præscripta, sed ipsius DEI Et in hac pietate esse pergendum constanter, indicat vox ultima: Observa, tene, tanquam ea, quæ diligenter custodis, quemadmodum hæc Lutherus in illo, vitam quæ faciunt beatiorem, satis benè expressit.

IV. LOC. COMM.

NE quis ratione status, conditionis, ordinis se exceptum putet, adjicitur, *nam hoc est omnis hominis*, quisquis igitur hominem te esse agnoscis hoc præcepto te obstringi intelligis. Gideonis milites probati omnes manu tenebant faculam ardentem Jud. 7. omnes Christianos decet hoc curare, ut luceat lux eorum coram hominibus, ut videant bona opera, & glorificetur ipsorum pater cœlestis Matth. 5. Hoc igitur est hominis officium.

SECUNDA PARS.

RAbsaces Judæos hortatur, ut se regi Asyriæ subjiciant, proposito præmio, quia sit illos abducturus in terram bonam; & pœnâ, nisi pareant, futurum, ut perdat 2. Reg. 18, 31. 32. 33. utrumq; autem dolosè & jactabundus dicebat; quia neq; illud facere volebat, neq; hoc poterat. Rectiùs nos cum Salomone, imò totâ scripturâ homines monemus, ut DEI mandata capessant; id enim si fecerint, amplissima præmia, si neglexerint, atroces pœnæ restant, idq; planum fiet in extremo judicio. De hoc ita loquitur Rex sapientissimus. *Nam DEUS ipse*, ille idem, quem metuendum esse dicebam, quiq; cultores suos beat, & contemtores tandem punit, *omne opus* hominis cujuscunq; *adducet* olim *in judicium cum omni occulto*, quod in hac vitâ Deos illos vicarios Ps. 82.

latuit, *sive id bonum* sit, ad laudem & præmium, *sive malum*, ad pœnam, ignominiam, ad supplicium.

I. LOC COMM.

EXtremum judicium non sine causâ malis est valdè formidabile, sicut liquet in Felice Act. 24, 25. quia quem ipsi oppugnaverunt Psal. 2. Act. 5, 39. quem contempserunt Luc 19, 14, 27. Psal. 14. erit ipsorum accusator, testis, & judex: accusator in lege, testis in conscientia, judex secundum Evangelium. Contrà pii, benè in Christo sibi conscii, judicium illud accelerari exoptant, Apoc. 22, quia sciunt appropinquare sui omnimodam redemptionem. Luc. 21, 28. Rom. 8, 19. 21. 23. & advenire suum Dominum, quem hactenus coluerunt, daturum suis servis præmia. Pleriq; autem homines, quum sint sibi conscii, quòd Christum in suis membris afflixerint Zach. 2, 8. Act. 9, 5. quando audiunt futurum, ut ille revertatur ad judicium, longè magis obstupescunt quàm fratres Josephi, cognoscentes, eum superesse & regnare, quem ipsi morti destinaverant, ac in servitutem vendiderant. Præterea illud הָאֱלֹהִים hoc loco non videtur carere suâ emphasi. Neq; enim tantùm denotat verum DEUM, qui tantùm præstet aliis, quantùm veritas mendaciis, hoc est, infinitis parasangis Psal. 115. sed etiam indicat, hunc esse illum DEUM, cui pater dederit omne judicium Joh. 5, 22. quiq; Jehova à Jehovâ pluit Gen. 19, 24. sulphur & ignem super Sodomam; illum DEUM, cujus toties in Novo Testamento inculcatur reditus & glorioſa ἐπιφάνεια, qui diebus carnis suæ potuit videri 1. Joh. 1, 1. & iterum in extremo die videbitur Act. 1. Matth. 25. etiam à suis hostibus Zach. 12, 10. Apoc. 1, 7. ille DEUS incarnatus Joh. 1. quem Judæi crucifixerunt, aliiq; extremè mali denuò crucifigunt, & quantum in se est, ignominiæ exponunt Heb. 6, 6.

II. LOC. COMM.

SIcut ipsi homines diversimodè in judicio stabunt, ad dextram absoluti & beandi, ad sinistrum accusati & damnandi Matth. 25. Ps. 103, ita etiam diversimodè eorum opera, bonorum bona ad laudem, malorum mala ad dedecus perferentur, cujus rei factum ponitur Ezech. 18, 22. 24. Rom. 2, 6.

III. LOC.

III. LOC. COMM.

POrrò ut multa mala opera in hac vitâ hominibus manent occulta, siquidem qui malè agit, odit lucem Joh. 3. Eph. 5, 12. 13. ita etiam multa verè bona opera non sunt hîc conspicua; siquidem laudem apud homines aucupari præcipuè non debemus Matth. 6. verùm in illo magno & decretorio die omnia occulta producentur: quo nomine maximè pœnæ & præmia huc reservantur. Interea nos hac Salomonis summâ ac sententiâ aureâ moniti, sic ex illo pio voto ingemiscamus: *Christus Judex cum sedebit, quicquid latet, apparebit, nil inultum remanebit. Recordare Jesu pie, ne me perdas illâ die, quòd sum causa tuæ viæ. Preces meæ non sunt dignæ, sed, tu bone, fac benignè, ne perenni cremer igne; sed consors beatitatis vivam cum justificatis in ævum æternitatis,* Amen.

DOMINICA XXIII. POST TRINITATIS.

Proverb. 8, 14, 15.

QUando Josua Jerichuntem, urbem munitam, erat expugnaturus, ecce vir stabat ex adverso ejus, cum gladio suo stricto in manu, quem cum Josua interrogaret: Num noster es, an hostium? neutrum, inquit: nam sum Princeps militiæ Jehovæ, & proinde neq; sub te milito, neq; sub hostium Imperatore, sed ipse Dux ac Rex sum Ecclesiæ. Quod ubi audierat Josua, procidens in faciem, dixit: Quid Dominus meus edicit servo suo? ille verò mandat, ut extrahat calceos; quia locus, in quo stat, sanctus sit, putà ob hanc visibilem DEI ad id tempus præsentiam: deinde quomodo Jerichuntem expugnare possit, edocet, atq; huic obedienti urbem tradit. Idem ille Angelus increatus, qui cum patribus in Veteri Testamento est locutus, meritò à nobis quoq; is esse creditur, in cujus manu strictus gladius ad vindictam malorum, & præsidium piorum, quiq; hujus mundi Jerichuntem cum suis civibus seu hominibus, mundi delitias sectantibus, tandem post sex magnos dies perdet, suosq; milites strenuos in terræ sanctæ antitypum, seu cœlum ipsum Heb. 3. & 4. introducet. Interea habet suos in mundo legatos ac servos, tam in statu Ecclesiastico, quàm politico, qui utrumq; regimen administrent, omne verò, quod feliciter expediunt,

ipsi acceptum referant, tanquam Domino Zebaoth, & principi militiæ, Jehovæ: illis verò legatis obediendum est, propter hunc legantem Dominum Confer Joh. 20, 21, Heb. 13, 17. 1. Pet. 2, 13. Rom. 13, 1. Siquidem ipse est, qui solus, potest gloriari, meum est consilium & quicquid est, per me Reges regnant. Hoc ipsum occasione hodierni Evangelii, ubi jubemur dare DEO & Cæsari, libet explicare, partes sint duæ:

I. Quæ sit DEI infinita majestas.
II. Quæ magistratus finita potestas.

Domine, tuum est consilium & sapientia, da ita cognoscamus tuam omnisufficientiam ac potentiam, ut tibi, tuisq; diis vicariis debitam præstemus obedientiam, ut ita hîc tranquillam & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate, ut olim teçum agamus æternùm in omni beatitate.

PRIMA PARS.

INter alia, quæ probare possunt, agi in hoc capite octavo de sapientiâ DEI, non creaturis inditâ, aut tantùm declaratâ, sed de increatâ ac subsistente, hoc est, ipso filio DEI, ab æterno à Patre genito, etiam illa non parvum habent momentum, quòd Esa. 9, 6. (qui versus sine dubio agit de Messiâ, ac evincit illud sequentis septimi allegatio Luc. 1, 32.) quædam nomina ei tribuantur, quæ hîc sapientia sibi vendicat propria, nempè ibi vocatur consiliarius, robustissimus heros, qui habeat regnum longè maximum; quæ eadem hîc sapientiæ attribuuntur. Præterea nomen ipsum pulchrè convenit, quemadmodum liquet ex collatione horum sequentium locorum 1. Cor. 1, 24. Matth. 11, 19. & Luc. 7, 34. 35. Matth. 23, 34. & Luc. 11. 49. quæ etiam ex parte rationem ἀτύμως explicant. Deinde res ipsa loquitur: Quæ enim à Johanne c. 1. λόγῳ, & à Paulo Colos. 1, 16. Hebr. 1, 2. filio DEI tribuuntur opera, creationis, conservationis, & similia; eadem de illâ, quæ hic loquitur, sapientiâ rectè prædicantur. Quod si demum quisq; est optimus suorum verborum interpres, adeamus Salomonem ipsum, suprà Prov. 1, 20. 26. 28. 29. 30. 33 (Confer. Jer. 33, 6.) & infra cap. 30, 1. 4. Eccles. 12, 10. Credo, pro ratione Veteris Testamenti satis dilucidè se explicabit, quod de unigenito DEI filio hîc agat: quo posito fundamento, declaratur hîc ejus φιλανθρωπία, quæ elucet indè, quod semper humanum

manum genus de voluntate DEI erudierit, & viam ad cœlum docuerit, notatur ejus promptitudo v. 1. 2. 3. & ipsa salutaris concio vers. 4. Cujus exordium auditores reddit attentos, dociles, benevolos, præcipuè à præstantiâ doctrinæ, quam affert, vers. 6. Deinde suam constantissimam voluntatem, imò naturam indicat, quòd sit sapientia omniscia vers. 12. amet bonum, oderit malum, (iterum conferatur Psal. 45, 7. 8. Heb. 1, 8.) & verè gloriari possit, quippè DEUS verus, quod sit ipsi sapientia & prudentia in consilio, ac robur in auxilio, quæ quia DEO soli ex se competunt Rom. 16, 27. 1. Tim. 1, 17. & 6. 15. Matth. 6, 13. & inprimis 1. Chron. 29, 10. 11. 12. (diligenter expendatur) divinitatem hujus sapientiæ satis comprobabunt, quæ quòd sit excellentissima, imò infinita, plurali numero sola appellatur Proverb. 1. 20. & 9, 1. Quænam verò est ejus omnisufficientia & potestas? hæc scilicet, quæ verè possit dicere, *Meum est consilium* de mundo creando & gubernando, de genere humano reparando, *imò quicquid est*, quicquid habet essentiam vel substantiam, hebraicè תּוּשִׁיָּה, cujus vocis emphasis est declarata Mich. 6, 9. Vulgatus interpres habet æquitas, sed malè; Meus est totus hic mundus, & quicquid in eo, quomodo id vult, infinita sapientia & αὐτάρκεια ei competit, quæ sunt verè divina attributa. Quod ut tantò dilucidius perspiciatur, Spiritus sanctus hic mutat porrò genus loquendi, & sapientiam hanc ita introducit loquentem אֲנִי בִינָה *Ego sum prudentia* (Confer versus 12. initium) quod nulla creatura de se verè & propriè dicere potest:

Nimirum idem omnes fallimur, neq; est quisquam,
Quem non in aliquâ re videre Suffenum Catullus
Possis; suus cuiq; attributus est error. ad Varum.

Interpretes plerique tamen hunc casum rectum vertunt per obliquum, seu adjectivè, mea est prudentia, quomodo similia vide apud Buxtorf. l. 2. the. cap. 4. an *mihi* seu meum est *robur* לִי גְבוּרָה, quicquid volo, potens sum præstare & efficere. Confer Eph. 3, 20. Phil. 3, 21. Lutherus p. m. priùs membrum specialiter explicat, seu eleganter, ut hoc loco sint velut paria membra, & more Scripturæ idem bis diversis explicetur vocabulis, Mein ist beyde Rath vnd That. & posteriùs, Ich habe Verstand vnd Macht/ ut sit תּוּשִׁיָּה illa vis, quæ facit apparere cogitata, & cum animo deliberata: Id tamen

men si in genere accipimus, fortiùs inde videtur posse desumi argumentum.

I. LOC. COMM.

ACHitophelis consilium, quum esset vir magnâ autoritate præditus, erat, ac si quis consuluisset ipsum verbum DEI, 2. Sam. 16, 23. verùm quia erat malum, consultori fuit pessimum 2. Sam. 17, 23. quia Jehova præstituerat, irritum id facere vers. 14. unde apparet, quòd homo proponat, DEUS disponat Prov. 16, 1. 9. & quòd non sint viæ hominis in manu ejus Jer. 10, 23. Psal. 37, 23. Consilium igitur est DEI *originaliter*, quia nemo est, qui ei fuit Consiliarius Rom. 11, 34. Ante jacta mundi fundamenta hæc DEI sapientia dedit consilium de mundo & omnium in eo futuro Domino, homine creando, deq; eodem, quum lapsurum prævideret, ac proinde longè antè de auxilio & remedio prospiceret, in se reparando Eph. 1. Benè audiit in Ægypto & merito suo Josephus, quòd ex DEI instinctu id dedisset consilii, quo non tantùm ejus regionis, sed etiam vicinarum incolæ in annonæ caritate sustentarentur. Genes. 41, 33. Quantò igitur magis laudanda est in æternum hæc DEI sapientia, quæ à mundi initio omnia portat verbo suo potente? Heb. 1, 3. & non tantùm in hac vitâ conservat, verùm etiam post eam suos beat. Deinde consiliũ est hujus sapientiæ *principaliter*; quia quicquid bonorum consiliorum excogitatur uspiam, huic sapientiæ est acceptum ferendum, & quum illud nescitur, ad eam est confugiendum. 2. Chron. 20. Huc omne principium, huc refer exitum, & benedic Jehovæ, qui dedit consilium tibi Psal. 16, 7. Porrò consilium est hujus sapientiæ *salutariter*; ut enim rectè sub manus quicquam succedat, oportet illam adesse, & ad bonum finem omnia dirigere; & proinde si ea clementer benedicit, & nobis placet ejus consilium, est prorogatio tranquillitati nostræ Dan. 4, 27. Demum, ut alia omittamus, est consilium hujus sapientiæ *finaliter*; nempè facit, ut diligentibus DEUM omnia cooperentur in bonum Rom. 8. & consilio suo deducit eos, ut postmodum accipiat in gloriam Psal. 73, 24. ut meritò hic glorietur; Meum est consilium.

II LOC. COMM.

FAlsò Diabolus se jactitat Matth. 4. ostendens omnia regna mundi; Hæc tibi dabo. Infeliciter superbit & eructat Nebucadnezar Dan. 4.

hæc

hæc est illa Babylon, quam ædificavi, quia ille tantùm κατὰ δόξαν, hic verò κατὰ χρῆσιν & gratiam est Dominus: at hæc sapientia DEI, cui Pater dedit gentes hæreditatem, & possessionem fines mundi Psal. 2. hunc titulum sibi jure vendicat; Meum est, quicquid est. Meum jure creationis Psal. 102. Hebr. 1. meum jure redemptionis est genus humanum Luc. 1. Tit. 2. 14. Eph. 5. meum est omne ratione conservationis Joh. 5, 17. Col. 1, 17. meum, ratione consummationis, quod omne tandem mutabo Psal 102, 27. meum est omne ratione subjectionis Psal. 8. 1. Cor. 15. meum omne ratione directionis Prov. 16, 1. & 20, 24. Psal. 33, 7. Act. 17, 25. quo possunt jam referri varia illa miracula, de quibus in loco de providentia. Et horsum optumè potest trahi illa Lutheri versio, vnd That, quod quicquid egregiorum facinorum uspiam sit perpetratum, ab hoc Domino sit ortum, qui vires & robur suppeditavit. Vide Psal. 144. & 18. si verò omne, quod est, est ipsius, ad ipsius gloriam etiam omne est referendum: nostrum corpus sit ejus templum 1. Cor. 3. & 6. nostra anima ei benedicat Psal. 103. nostræ opes eam in membris foveant Matth. 25. nostra lingua laudem ejus propaget, & sic de cæteris, vide 1. Cor. 6, 19, 20. & cum hoc loco confer.

III LOC. COMM.

IN reliqûis rebus, quia est aliqua compositio, id, quod ei attribuitur, ab eo differt; verùm DEUS & attributa divina sunt unum & idem: unde hebræorum est illud; DEUS est unũ Numen: & de quocunq; verè & propriè talis datur propositio, quin ille sit verus DEUS ob simplicitatem, nullum potest esse dubium. Jam autem hîc de illo, qui loquitur, talis propositio extat, & quod propriè sit accipienda, ex toto contextu liquet, Ergò. Potissimum verò notatur vocabulo hebræo בִּינָה talis solertia, quæ novit, quid in quacunq; re agendum, etiam juxta omnes circumstantias, in quibus solet peccari ut plurimùm: cumq; jam dicit λόγος, hanc quoq; suam esse; significatur, à DEO esse petendum, ut is nos erudiat, quò non faciamus plus minusvè, cujus nos pigeat posteà; quod si fecerimus pro nostro modulo, id cum Salomone 1. Reg. 3. exorabimus, qui quum fuerit omnium prudentissimus, quod etiam ibidem probavit, cum hoc solo sapiente DEO (si parva licet componere infinitis) conferatur.

IV. Loc.

IV. LOC. COMM.

Quid mihi consilium, si non conceditur uti? Benè igitur additur mihi potentia ac robur, ut quicquid velim, possim. Ubi iterum, qui nihil potest velle, nisi quod possit, est DEUS: & proinde etiam is, qui hic loquitur, siquidem omnipotentia ipsa DEI ita solet describi in sacris, & saniores quoq; Philosophi monent, rectiùs dici DEUM non velle quædam, quàm facere eum ista non posse. Rex Israëlitarum cogitur fateri suam impotentiam, inclamatus à miserâ fœminâ, Rex juva me: Unde, inquit, servarem te? 2. Reg. 6, 27. sed iste Rex regum omnia potest Genes. 17, 1. κύριος παντοκράτωρ 2. Cor. 6, 18. & nunquam manus est abbreviata DEI Exod. 18, 11. Esa. 59, 1. Imò nihil ipsi difficile aut mirabile, ita ut nesciat, quomodo effici queat, Genes. 18. Zach. 8, 6. Jerem. 32, 17. 27. quæ est verbi Hebræi נִפְלָא ἔμφασις. Salutentur jam Imperatores invictissimi, Reges potentissimi, Duces fortissimi: hic Rex gloriæ potens est in bello Psal. 24. Potens in omni sorte; potens in ipsâ morte Psal. 68. Hebr. 2. Joh. 10. Hæc igitur est DEI infinita majestas, quâ omnia in mundo creavit, conservat, ac gubernat.

SECUNDA PARS.

FAcit verò hoc etiam sæpiùs mediatè, quando utitur operâ Angelorum ac piorum hominum; & quidem in statu politico magistratus, in quo qui sunt constituti propterea Deos vocat ob officium illud, quod gerunt divinum, nempè justitiam administrant & judicium exercent ipsi DEO, 2. Chron. 19, 6. qui est totius terræ judex Gen. 18. Rom. 3. ubi ne quis putet, colendum esse tantùm superiorem illam potestatem, etiam reliquorum inferiorum expressam hic facit mentionem. Confer. Rom. 13. 1. Pet. 2, 13. 14, & ostendit porrò, quod non tantùm ipsi sit sapientia & potentia (quod hactenus in parte priori vidimus) sed quod etiam constituat Reges, & det illis sapientiam ac intelligentiam, quemadmodum in loco Danielis, huic parallelo, ac diligenter cum hoc conferendo, de vero DEO dicitur Dan. 2, 20. 21. *In me* Hebr. בִּי i. e. per me, quemadmodum etiam ἐν in Novo Testamento causam efficientem notat, ut alibi satis probatum confidimus Act. 17, 28. meâ autoritate muniti, meâ sapientiâ donati, meâ potentiâ confirmati (con-

(confer Deut. 1,16,17. Num. 11,17,18. Rom. 13,1.2.) hoc est, per me, meâ solius gratiâ, quod piè & rectè in titulis suis agnoscunt pii magnates, præcipuè autem per me, si etiam in me manent, *reges regnant* suâq; potentiâ non abutuntur pro libidine ad bonorum oppressionem & malorũ evectionem, hoc enim si fecerint, Tyranni potiùs sunt, quàm Reges seu מְלָכִים qui in linguâ Chaldæâ, maximè cognatâ hebrææ, nomen habent à dandis salutaribus consiliis, & in linguâ Græcâ propterea βασιλεῖς, quasi βάσεις τε λαε, fundamenta populi sint, in quibus omnis salus consistat, appellantur, & dominatores seu summates Hebr. רוֹזְנִים (de qua voce dictum est Ps. 2, 2.) *justitiam decernunt* & certis statutis, quæ Hebraicè nominantur חֻקִּים vel חֻקּוֹת & ab exaratione, descriptione, ac promulgatione in tabulis appellationem suam habere videntur, suis subditis proponunt, quid justum & injustum, quid rectè, quid secus fiat: & quia חֻקִּים potissimùm in Veteri Testamento de legibus Mosaicis forensibus ad illam politiam accommodatis usurpatur, ubi erant umbræ: hebræum verbum hoc loco est generale, & notat talia ferre mandata, quæ cum lege Dei non pugnent, sed pro ratione temporis ac loci optimè legi morali ac naturæ quadrent, & huic politiæ, cui proponuntur, conveniant. Vocem verò צֶדֶק, quæ hoc loco extat, eleganter Græci interpretes, quin etiam cum illis Spiritus sanctus, δικαιώματα Heb. 9, 1. vertit, ubi quia additur vox λατρείας, id innuitur, quòd talia præcepta ad Dei gloriam ac cultum præcipuè debeant esse directa. Ad summam, is magistratus hîc intelligitur, quicunq; habet jus condendarum legum, sive sint proceres Ecclesiastici, sive politici, sive superiores, sive inferiores. *Per me Principes gerunt principatum, & ingenui* Hebr. נְדִיבִים quod non tantùm ad animum, verùm etiam ad virtutes morales refertur, præcipuè verò magnificentiam ac liberalitatem; unde Salvator eos vocat Luc. 22, 25. εὐεργέτας, imò, ut summatim comprehendam, per me jus suum & superioritatem obtinent *omnes judices terræ.*

I. Loc. Comm.

MAgna erat dignitas, quando Josephum Pharao, Mardochæum Asverus regiis ornant honoribus & coram iis proclamandum curant,

curant, hos esse illos, quos velint ipsi Reges à subditis cunctis honorari: magna itidem erat Darii in Danielem benivolentia, quando eum ex foveâ leonum extractum denuò evehit: longe major tamen est & dignitas magistratus, quem DEUS ipse constituit, etiam sæpè ex infima plebe erigit, Psal. 113. 7. 8. & benivolentia, quando non tantùm suum officium illi administrandum committit, verùm etiam honorem deferri mandavit maximum 1. Pet. 2. 17. Rom. 13, 7. & cùm sibi velit dari, quod est DEI, etiam Cæsari jubet dare, quæ sunt Cæsaris Matth. 22. Hinc sapientia DEI, postquam dixit, suam esse sapientiam & potentiam, & proinde indicavit, cultum merè divinum sibi deberi; nunc addit, quales suos in his terris in statu politico vicarios agnosci velit, videlicet, quòd per ipsam sint constituti, & propter ipsam honore afficiendi; tum verò inprimis, quando etiam in eâ manent (quod particulâ hebræâ innuitur, ut dictum est) & nihil moliuntur vel præcipiunt, quod sit contra pietatem vel honestatem. Id enim si fiat, DEO magis obediendum, quàm hominibus, Act. 4. & 5. neq; tamen rectè ac verè possunt illum honorem ac obedientiam flagitare; quia non possunt affirmare, quod in & per DEI sapientiam regnent: Absit tamen, ut propterea seditiones excitent subditi. Si enim etiam torvis ac malis dominis est certo modo parendum, putà in civilibus, domesticis, privatis rebus 1. Pet. 2, 18. quidni & pœnæ loco malum magistratum à Deo esse (licet non, quâ malum, quod propriæ hominum culpæ tribuendum) & propterea subditos decere, ut se humilient sub potenti DEI manu, concludemus? Conferantur loca Jud. 9, 23. 1. Reg. 12. 24. Job. 34, 29. Prov. 28, 2. Esa. 3, 3. Omnes enim, qui sine divino mandato gladium & potestatem hanc magistratus sibi capiunt, gladio peribunt Matth. 26, 52. & qui DEI ordinationi resistunt, sibiipsis judicium accipiunt Rom. 13. 2. Hoc David benè perpendit, quando Saulem, bis sibi in manus traditum, non vult occidere, sed licet injustum, tamen unctum Domini appellat 1. Sam. 24, & 26. Et hæc monet particula prima eos, qui subsunt: illos verò, qui præsunt, docet, ut quia omnia sua à DEO habent, ejusq; gratiâ sunt, quod sunt; omnia etiam ad DEI honorem ac gloriam referant, ac in eo manere laborent. Quemadmodum enim Paradisum irrigabat fluvius; ita omnia bona à DEO profluunt

II. Loc.

II. LOC. COMM.

SI autem Reges per DEUM regnant, quæ dementia cepit Anabaptistas, ut illis obediendum esse negent? Vide Bellar. l. 3. de Laic. cap. 2. & quâ ratione ipsi Pontificii, aut quâ fronte audent magistratum Politicum ita contemnere, ut non tantùm clerum planè ei subtrahant in politicis; verùm etiam cum porcis alicubi comparent, ac Pontifici Romano subjiciunt, cùm tamen omnis anima Rom. 13, 1. debeat esse magistratui subdita? In quem locum vide Chrysostomum, & de doctoribus Ecclesiæ valeat illud Luc. 22, 25. 26. Vos autem non sic; quia non sunt Reges mundani, cùm Christi regnum non sit de hoc mundo Joh. 18, 36. & regibus mundanis hîc & alibi in sacris regnum conceditur, non Ecclesiæ doctoribus, 1. Pet. 5, 2. 3. Olim quidem in Veteri Testamento, ubi erat tempus umbrarum & Christus futurus simul Rex, Sacerdos, & Propheta præfigurabatur, unus Melchizedek Genes. 14. utramq; dignitatem simul obtinebat; Verùm in Novo Testamento distincti sunt hi ordines.

III. LOC. COMM.

QUia totus hic mundus esse meritò debet, & Ecclesia est DEI paradisus, illi qui præsunt & in eminentiâ ἐξουσίαι ὑπερέχουσαι comparantur cum cedris aliisq; præclaris arboribus, sub quarum ramis subditi velut foveantur. Confer Dan. 4, 7. 17. Ezech 17, 22. Esa. 22, 8. Jer. 21, 14. & 22, 7. & 52, 13. 2. Reg. 25, 12. 2. Chron. 36, 19. quod propterea hîc monetur, quia hebræum רוֹמְמִים magnam habet cognationem cum אֲרָזִים i. e. cedris. Vide præter reliqua loca jam adducta, egregium ad hanc rem Jud. 9, 15. Confer etiam Ezech. 28, 13. & 31, 8. 9. quòd si non ferant suo Domino fructum, quomodo succidantur Dan. 4. indicatur.

IV. LOC. COMM.

QUid autem potissimùm spectabunt in suis statutis illi omnes proceres, & quomodo in DEI sapientiâ & hi manent? si tantùm justitiam sectentur, injustitiam autem legibus salubribus exstirpent. Fiet hoc, si juxta primâ decalogi tabulam ea statutis suis promoveant, quæ ad veram ac sinceram religionem conservandam, ac cultum DEI propagandum

pagandum faciunt, omnes hæreticos à finibus suis arceant, blasphemos, veneficos severè puniant, in profanantes Sabbatum animadvertant: juxta secundam tabulam, si politica statuta de servis ac Dominis, magistratu ac subditis, præceptoribus ac discipulis &c. de homicidiis, aliisq; injuriis, scortationibus, adulteriis, furtis, calumniis, promulgent & exequantur, juxta legis moralis & naturæ tenorem. Ita enim demum statuent, quod justum est, ac unicuiq; suum tribuent. Moses, David Psal. 101. Salomo, Josias, Nehemias, & alii pii magnates erunt exemplo.

V. Loc. Comm.

QUando dicitur in & per me Principes principatum suum tenebunt; id denotatur etiam, quod quamdiu dignitatem suam obtinent, à DEO protegantur, & quando ille non vult, ampliùs præesse nequeant. Vide Belthasarem, Sennacherib, Julianum. Est enim Princeps velut paxillus quidam, à DEO parieti firmiter infixus, cui varia possunt appendi Esa. 22, 23, 24. quem etiam nemo potest vel debet inde refigere, nisi paterfamilias supremus, hoc est, DEUS. Etiam hoc quod longævitas principum sit peculiare DEI donum Prov. 28, 2. Cum DEUS tyrannos & abutentes suâ potentiâ citò soleat deturbare de suo throno Luc. 1, 52. Psal. 82, 5. & 55, 24.

VI. Loc. Comm.

PLeraq; boni magistratus requisita jam sunt indicata, nempe sapientia seu prudentia nomine Regis; dignitas seu majestas imperii voce procerum; autoritas vocabulo principis: nunc igitur quarto loco apponitur humanitas erga subditos, quâ omnes benevolè audit, & non fert, quantum in se est, ut quis tristis è suo conspectu abeat. Id enim est hominis verè liberali ingenio præditi, velle omnibus benefacere ac benefieri, quod indicat etiam nomen Hebræum cognatum נְדִיבוּת quod voluntariam oblationem ac benivolentiam non fucatam, quæ re declaratur ipsâ, req; juvat, ubi re opus est, significat. Hoc ut indicaret Ezechiel cap. 28, 14. Regem Tyri vocat Cherub i.e. talem, qui faciem humanam, non leonis, ursi, apri, habeat: quod sibi dictum putent tetrici Nerones, Decii, Caligulæ & similes.

VII. Loc.

VII. LOC. COMM.

DEniq; ultimis verbis diligentia ac justitia ab illis requiritur, dum nominantur judices terræ, divino illo fungentes munere, ut jus administrent inter homines. Quò pertinet, quod magistratus sit velut Angelus Domini, à quo exulare debent omnes pravi affectus 2. Sam. 14.17. Idq; tantò magis, quòd sciant, in cœlis esse judicem, qui ab illis quoq; sit exacturus rationem, in quâ si integritatem suam DEO probabunt, maxima præmia olim reportabunt. (Confer hæc dicta Scripturæ Eccles. 8.9 Prov. 18.17. & 20.8 26. Thren. 3.35. Luc. 18.2. Job. 29. 14.) Id ut omnibus piis Regibus, Ducibus & aliis magnatibus contingat, omnis Christianus subditus ex corde petat 1. Tim 2. v. 2. Amen.

DOMINICA XXIV. POST TRINIT.

Rom. 2, 4 5.

SAlomo Simei, jam mortis reo, dat veniam hâc conditione, ut maneat Jerosolymæ, unde si exeat, futurum, ut interficiatur. 1. Reg. 2. Christus hominem jam damnationi destinatum miseratur, & recipit in gratiam, hâc lege, ut maneat in Ecclesiâ dignum se gerens Evangelio, ejusq; beneficio: Quod si non fit, sententiam latam tandem exequitur, morti æternæ eum addicens; quod Paulus hîc declarat. Partes, ut versus possunt esse duæ:

I. Numinis spreta condonatio.
II. Hominis talis certa condemnatio.

Dixit sapiens, memento finis & non peccabis Syr. 7. Domine, doce nos numerare dies nostros, ut evadamus sapientes Psal. 90. Sit nobis in conspectu æterna salus, & inferna palus.

PRIMA PARS.

IN priori Deus de se est bonus. Augustini illud: *Domine, da mihi nosse te, nosse me*, hîc docet Apostolus. In DEO monstrat tibi. 1. *Benignitatem*, quâ cuncta tibi donat, eamq; divitem & amplissimam (quod abstractũ pro cõcreto & Hebraismo notus indicat) quæ nunquã exhauritur. Quid habes ô homo? 1. Cor. 4, 7. Hâc igitur χρηστότητι, utere, rectèq; ad usum transfer. 2. *Tolerantiam* in tuis malis culpæ, quando peccas; id enim notat ἀνοχὴ ab ἀνέχομαι, id est, fero cum tolerantiâ (ἀνέχε καὶ ἀπέχε

ἀπέχου sustine & abstine.) 3. *Longanimitatem* quando perseveras & pergis. 4. *Finem*, quem spectat, conversionem hominum, & salutem. Ducit his omnibus ad pœnitentiam. Talis est DEUS, summe bonus: quales homines? pleriq; α. contemnunt hæc omnia, καταφρονῆς, sentis adversus DEUM, & malam de eo concipis opinionem. β. Ignorant. Ut hoc ad intellectum, ita illud ad voluntatem pertinet.

I. LOC. COMM.

DE DEI bonitate in omnibus vitæ partibus in creatione, redemptione, sanctificatione, bonis spiritualibus & corporalibus.

II. LOC. COMM.

DE ejusdem longanimitate, quæ major, quàm ut possit quis eam mentis acumine comprehendere, nedum eloquio satis dignè extollere. Exempla sunt in antidiluvianis, Sodomitis, Cananæis, Judæis.

III. LOC. COMM.

DE hominum in Deum optimum injuriâ. Pro beneficio malam rependunt gratiam: per omnes ordines ostende.

IV. LOC. COMM.

DE eorundem incuriâ, quòd non quærant ea, quæ ad salutem suam Luc. 19. Vide Soph. 3, 5. Confer cum cœco Simsone, qui in seipsum domum evertens periit. Sic homo mundi hujus opes.

SECUNDA PARS.

IN Posteriori, DEUS de nostro justus. Notanda autem hic est 1. *Culpa*, 2. *Pœna*, 3. *Ejusq; hora*. Quando Moses educebat Israëlitas ex Ægypto, si qui nollent eum sequi, tandem cũ Ægyptiis peribant; sic quos Deus ducit vel ducturus est suâ bonitate ad pœnitentiam, ut per eam ad vitam æternam, terræ sanctæ quoddam antitypon, perducantur, si resistunt cum uxore Lothi Luc. 17. vel refugiunt retrò Joh 6, 66. Luc. 9. 62. suâ culpâ intereunt id quod nunc porrò declaratur. Multi sunt similes Bileamo, qui optant quidem mori beatè, ut justi, sed nolunt vivere piè: ideoq; non est mirum, quod cum eo, inter infideles dum permanent, cum iisdem occidantur. *Culpa* ita describitur: tu autem secundum vel propter duritiam tuam, quam non passus es emolliri per legis malleum & verbi divini ignem Jer. 23. quamq; præter originalem, quam omnes

omnes homines habent, multis peccatis actualibus auxisti, quemadmodum via dura redditur, si sæpè teratur, propter duritiam illam tuam, non quam DEUS absoluto decreto immisit, verùm propter antegressa scelera te in eâ tuâ duritiâ reliquit, non impertiendo extraordinariè gratiam, quum ordinaria media sperneres; quod notat alterum membrum, nempè juxta cor tuum pœnitere nescium, quando DEUS te ad pœnitentiam volebat adducere: quæ certè magna culpa est, & lata, ita resistere DEO & Spiritui sancto Act. 7. ut meritò conqueratur, quid facere debui vineæ meæ, quod non feci Esa. 5. quæ autem manet hanc *pœna*? omnium maxima, nempe DEI ira, eaq; vehemens. θησαυρίζεις, velut magno studio comparcis, & in futurum reponis tibi ipsi non alii, non inimico, iram; & illam, quâ nihil tristius excogitari quicquam potest, aut formidabilius. Nam quando tibi DEUS iratus est, quis te potest ejus manibus eripere? quò potes aufugere, ubi tutus sis? Amos 9. Psal. 139. Si Rex tibi est infensus, aut dux; ex ejus regno aut ducatu excedis, vel asylum apprehendis: Hìc nulla elabendi via. In mundo, velut magnâ caveâ semper, te DEUS tenet conclusum, & vivum & mortuum. *Quando* autem hanc pœnam potissimùm imponit? in die iræ & revelationis justi judicii DEI, hoc est, in extremo judicio, quando tandem reddet unicuiq; secundum sua merita, & eò præcipua præmia & pœnæ differuntur 2. Thess. 1. Hunc igitur diem iræ conaris prævenire, obviam DEO ire seriâ contritione, gratiæ apprehensione, vitæ emendatione.

I. LOC. COMM.

DE induratione: unde illa? præcipuè ex *homine* & *Diabolo*; deinde etiam Scripturæ stylo, sed sano sensu accepto, à *Deo*, ratione consequentis voluntatis, quatenus flagitia obstinatorum punit, deserendo hominem, subtrahendo gratiam, quam nefariè sprevit oblatam, & non denuò extraordinariè communicando novam, ut in Pharaone videre est. Moneat nos illud, ut tempus gratiæ acceptemus, ne post cum fatuis virginibus nimis serò desideremus Matth. 25. Josua ad os speluncæ, ubi delitescebant Reges fugitivi, advolvebat lapidem: At DEUS quando in Diaboli palatio concluси homines, quum poterant, nolunt egredi, lapidem ulterius & violenter non revolvit. Confer suspiria mulierum piarum Marc. 16.

II. LOC.

II. LOC. COMM.

EX corde omnia mala prodeunt Matth. 15. Homo igitur totus peccato originis est corruptus, quod est notandum contra Pontificios. Scriptura enim ipsum intellectum, & præcipuas animæ vires, unde consilia oriuntur, cordis nomine apellat. Vide autem cordis pravitatem summam Genes. 6. & 8. A DEO est ipsum, & homo omnia habet, etiam tum quando offert cœlum & omnia bona, reluctatur DEO 2. Sam. 19. & non vult à malo ad bonum, à Diabolo ad DEUM reverti. Barsillaum multi mirantur, quòd, cùm David ei suam aulam offerret, non se eò contulerit: at hîc mireris justiùs, quòd homines vocati in aulam cœlestem, nolint eò se conferre.

III. LOC. COMM.

QUemadmodum in magnum thesaurum multa cumulantur, & ex eò diu potest vivi; ita etiam in hunc thesaurum iræ multum fervoris reponitur, & deinde effunditur in omnem æternitatem. Cogitent hoc avari, quoties thesaurum cumulant, & omnes alii, quoties de eo cogitant. Pharao arcem exstruebat, in quâ thesaurum suum, bona sua, reconderet: at hi omnis generis mala sibi cumulant improvidi.

IV. LOC. COMM.

QUid exultant impii in hac vita, quando omnium rerum abundant Psal. 37. & 73. quid contrà nimis mærent pii, quando affliguntur? Job. 21. Jer. 12. Erit aliquando læta & grata vicissitudo, ubi impii illi divites, ne quidem guttam aquæ habebunt Luc. 16. contrà DEUS ipse erit omnia in omnibus beatis, 1. Cor. 15. Hoc donet nobis æterna charitas, ut detur nobis chara illa gaudiorum æternitas, sicut promisit æterna veritas, Amen.

DOMINICA XXV. POST. TRINITATIS.

2. Cor. 5. 20.

QUando Abraham suo filio unico erat daturus uxorem, servum suum seniorem (sine dubio ipsum Eliezerum confer Genes. 24, 2. & Genes. 15, 2.3.) advocat, & ablegat in Mesopotamiam, ut inde conjugem adducat, Hic promittit fidelitatem, eamq; summam præstans,

præstans, adducit eximiam conjugem; quæ cum videbat suum futurum herum, humiliter & amicè ei occurrit. Potest quædam comparatio institui, inter hunc servum & ministros verbi. DEUS pater enim, qui verissimè est pater magnæ multitudinis, quippè pater & creator omnium Mal. 2. suo filio unigenito, Jesu Christo, quærit sponsam, Psal. 45. Cant. 1, 2. Matth 22. Vocat igitur ministros, eosq; vel ætate vel consilio graves, i. e. quandoq; juvenes, qui *Ante annos animumq; gerunt curamq; virilem*, quibus ipse dat vires & robur, & omnia ad tam arduum officium necessaria, ut ipsi meritò fateantur, se esse Eliezeros, hoc est, eos, quos DEUS juvat. 1. Cor. 15. 10. Hos mittit in Mesopotamiam, seu totum mundum, aut terrarum orbem, qui in mediis undis velut pendet, ut inde sponsam adducant. Fideles igitur DEI legati nihil habent antiquius, quàm ut id efficiant, ac Christo puram virginem despondeant 2. Cor. 11, 2. quæ se coram Deo suo humiliet, Mich. 6. Id Paulus 2. Cor. 5. 20. declarat. Partes possunt constitui duæ.

I. Legatorum autoritas.

II. Eorundem verborum cum instructione suâ conformitas.

Domine, ut promisisti, effunde super servos tuos de Spiritu tuo. Joel. 2. Act. 2. & nobis da illam mentem, ut exemplum Rahab secuti Hebr. 11, 31. tuos servos cum pace excipiamus, ne malis decreta pœna nos opprimat Matth. 22. 6. 7.

PRIMA PARS.

MAgna erat Mosis, ad Pharaonem ablegati, apud Israëlitas autoritas, inprimis quando jam eos eduxerat ex Ægypto & per mare rubrum salvos deduxerat Exod. 14. 31. non minor esse debet reliquorum DEI servorum, ad nos missorum, dignitas, quia & illi ex infernali Ægypto nos liberatum, & per mare malorum traductum in portum vitæ æternæ veniunt. Si quid igitur juvat legati excellentiam legantis potestas, majestas, & dominium; nemo est, qui his præferri potest, siquidem à Domino dominorum, à Rege regum, nempè DEO ipso mittuntur cum plenariâ instructione, & certo respectu eodem modo, quo ipse DEI filius Joh. 20, 21. Notari verò in hac priori parte possunt membra tria. 1. Quodnam sit eorum officium. 2. Cujus nomine id suscipiant. 3. Quomodo id expediant. Vulgus. Alter schadet der Thorheit nicht/ besser Alte/ als keine Thoren. Πρεσβεύομεν inquit Apostolus, le-

gatione fungimur, Wir kommen Legations weise/ non nostrâ sponte, non de rebus levibus, non temerè; sed publicâ fide & autoritate instructi, & quidem ut seniores vel numero annorum, vel bonitate morum, vel ætate, vel saltem sapientiâ, & prudentiâ & consiliis instructi, ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσσω λεύσσοντες, qui multa viderunt & experti sunt in rebus gerendis, quiq; propterea in honore & precio magno habendi sunt (illa enim omnia verbum πρεσβεύω complectitur; in primis si quis ἔτυμον ejus spectet) Confer. Eph. 6, 20. Luc. 14, 32. & 19, 14. Philem. 9. 1. Tim. 5, 17. Deinde cujus sunt hi legati? non equidem Abrahæ Genes. 24. non Davidis 2. Sam. 10. non Regis Babyloniæ 2. Reg. 20. Esa. 39, 1. 2. 3. sed Christi, *pro Christo* adjicit Apostolus, qui est æternus Deus, filius Dei unigenitus ac proprius, quiq; omnia creavit non modò, sed etiam genus humanum morte suâ redemit, factus homo, cuiq; secundum humanam naturam in tempore data sunt omnia, quæ sunt in cœlis & in terrâ: pro tam potenti imò omnipotenti & omniscio, ac maximè φιλανθρώπῳ Domino funguntur legatione. Quomodo autem & quid afferunt, anne novum decalogum, vel minas, & tonitru cum Mose? Non ita: sed hoc modò, ut DEUS ipse hortetur, & obsecret per eos, patiantur sibi per hos legatos cœlestia bona offerri & conferri in verbo ac sacramentis: ita enim ὡς pro verè (vide ad 1. Cor. 4, 1.) hoc loco rectè potest accipi, quod innuit vetusta illa, & in plerisq; satis venusta syra versio, dum ita hoc loco reddit: Legati sumus pro Christo, & ita ac si ipse DEUS peteret à vobis, per manum nostram promitti, dum nostra hominum ad tam divinum opus utitur operâ.

I. LOC. COMM.

QUando ministri verbi omnia requisita quis scire desiderat, sciat eum esse debere πρεσβευτὴν, πρεσβύτην, seu πρεσβύτερον, seniorem, à DEO legatum, hoc est, primùm sit legitimè vocatus, deinde tamen, quando in sacris literis discendis consenuit, & multos annos sacra diligenter tractavit, quum voluit priùs discere, quàm dicere, quod etiam nostros, nomen Preister, ex græco factum, monere potuit,

rit. In Vet. Testamento erat lex Num. 4. & 8. ne quis Levita ante annum trigesimum publicum suum obiret officium, ne quid per imprudentiam admitteret: at quantò majus opus & onus est, esse ministrum Novi Testamenti? de quo exclamat Apostolus 2. Cor. 2, 16. & adhæc quis idoneus? Licet igitur cum Veteri Testamento illa lex ceremonialis sit antiquata; tamen non semper manet, illos tantùm rectè posse tam arduo præfici muneri, qui sunt vel ætate vel ingenio senes, ac sapientes; in quibus ingenium cœleste suis velocius annis surgit, qualis erat immediatè vocatus Samuel, Jeremias; & mediatè Timotheus, & de ordinariè vocandis quibusdam juvenibus valet illud: Ingenio, non ætate adipiscitur sapientia. Vide Sap. 4, 8. 9. & si quis juvenis vocatur divinitus ad præscriptum Apostoli, quod deest annis, compenset animis & virtutibus, 1. Tim. 4, 12. & cum Salomone DEUM ardentibus votis invocet, 1. Reg. 3. 7. & aliorum legatorum DEI, præcipuè Prophetarum & Apostolorum vestigiis fideliter insistat. Non labetur, si hos audierit. Sint igitur ministri verbi in omnibus circumspecti, ut senes & legati: sint etiam apud auditores in precio, quemadmodum illi.

II. LOC. COMM.

DAvid volebat suos legatos apud Regem Hammonitarum non ignominiosè tractari, quod cùm præter spem fieret, ita ultus est tam atrocem injuriam, ut illi regnum eriperet, & populi partem in fornacem Moloch conjiceret, 2. Sam. 10. & 12. ita verus ille David Hos. 3, 5. Amos 9, 11. Ezech. 34, 24. DEO patri dilectus filius Matth. 3. Christus Jesus, suis legatis vult exhiberi honorem, & præstari obedientiam Hebr. 13, 17. Quod qui non faciunt, seipsos suâ culpâ privant regni cœlestis hæreditate, quam habere poterant, si eos audivissent; & in ignem inextintum inferni conjiciuntur. Semper igitur sit nobis in memoriâ, esse illos Christi legatos, & servos DEI altissimi, qui annuntiant nobis viam salutis Actor. 16, 17. Christi quum dico, hoc volo, eum esse verum nostram Prophetam, sine quo veritatem ignoramus; nostrum Regem, sine quo pacem, & in cœlis paratam civitatem non habemus; nostrum Sacerdotem, sine quo remissionem

peccatorum non impetramus: quæ omnia mala nos manent & Christi ira, si legatos ejus non suscipimus debitâ cum reverentiâ. Quæ vidua recipiebat Eliam, hoc præmii loco reportabat, ut in fame sustentaretur: Sic qui legatos Christi honorant, hoc tandem retributionis loco auferunt, ut & hîc pane vitæ, & pòst omni gaudiorum amænitate fruantur.

III. Loc. Comm.

AD hoc porrò nos excitet, quod DEUS ipse per eos nos hortetur. Si quis vocem amici non temerè rejicit, quis patris, creatoris, & redemptoris sui vocationem tàm suavem nefariè contemnat? nemo, nisi qui se in æternam mortem velit præcipitare. Quando Israelitæ saltem rogabant, sibi à quibusdam concedi, per suos fines transitum, idq; non impetrarent, postea ex mandato DEI eos exscindebant: ecce! DEUS stat etiam ad ostium, & pulsat Apoc. 3. vult intrare & mansionem apud te sibi parare Joh. 14 offert tibi cœlum & omnia sua bona, si denegas hospitium, vide etiam te manens exitium. Si jubet Princeps aut Rex; jussa capessis: quantò magis, si rogat? At hîc rogat DEUS, vide ne neges, quod tuo bono promittes. Quando Gideon suis militibus aliquod subsidii petierat à Succothanis & civibus Penuel, iiq; superbè negassent Jud. 8. postea miserè cruciabantur. Quantò magis hoc metuendum, quando Christus te rogat, ab ipso oblata beneficia recipias, si superbè renuas, ne te quoq;, qui inhabitas tugurium corporis fragilis 2. Cor. 5, 1. & videre potes DEI faciem in Ecclesia Num. 6. Psal. 67. malis cruciatibus tandem perdat. Et hæc de legatorum autoritate, quæ & ipsos moneat, ut dignè se illâ gerant; & auditores, ut benignè excipiant, ac obediant.

Secunda Pars.

SAlomo ædificaturus DEO templum cum Chiramo agit, ut ipsi ligna suppeditet, ipse autem dat vicissim ei frumentum & civitates non magni pretii, 1. Reg. 9, 13. 1. Reg. 5. Non tam mira est hæc permutatio, & non tam magna est Salomonis beneficentia, quàm Christi, qui quando est ædificaturus suam magnam domum seu Ecclesiam

fiam 1. Tim. 3, 15. 2. Tim. 2, 20. cum hominibus maledictioni & excommunicationi (quæ Hebraicè dicitur חֵרֶם ab eâdem Radice unde nomen habet הֵירֵם) obnoxiis agit, ut sibi ex seipsis patiantur fieri ligna & lapides ad hoc spirituale ædificium Eph. 2, 21. Amos 9, 9. quod si impetrat, dat illis panem vitæ Joh. 6. & civitatem in cœlis manentem Hebr. 13, 14. quam DEUS paravit Hebr. 11, 16. Confer Hebr. 12. 22. Apoc. 3, 12. & 20, 9. & 21. 2. & quum poterat DEUS istos omnes jure perdere; ex gratiâ & misericordiâ illis sua omnia offert, ac ut recipiant, obsecrat per suos ministros. Audi Apostolum, de se suisq; collegis ita loquentem. Quia audivistis, quod pro Christo legatione fungamur; attendite, quid proferamus: *Rogamus*, quasi indigeremus, ut re necessariâ, δεόμεθα, *pro Christo*, qui tamen est αὐτάρκης.

Ipse suis pollens opibus, nil indigus horum. Rogamus vos, non tam, ut aliquid ipsi detis (quid enim habetis, quod non acceperitis ab eo.) quàm ut saltem manum porrigatis, recepturi, quod datur. Quod ut fiat, scitis, peccata inter vos & DEUM divisisse Esa. 59, 2, DEUM etiam vobis iratum Joh. 3, 36. & vos esse inimicos DEI Rom. 5, 10 ac filios iræ Eph. 2, 3. Nunc igitur nostrâ legatorum operâ *reconciliemini vicissim DEO*, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, date operam, ut pro vestrâ inhærente injustitiâ, justitiam Christi imputatam recipiatis fide, & ita fiat grata quædam permutatio, vosq; DEO dehinc addicatis planè, ipsiq; per totam vitam deinceps serviatis, à priori vestrâ conversatione alieni; Quæ omnia verbo καταλλάττομαι continentur. Est autem reconciliatio vel antè facta per Christum, passione eam acquirendo Rom. 5, 10. 2. Cor. 5, 19. eaq; est universalis, ad totum mundum spectans: vel adhuc facienda, applicando in nobis per pœnitentiam, quam efficiant ministri verbi, dum ex verbo & Scriptis fidem concipimus, eaq; hoc loco denotatur v. 18. 19. & 20.

I. Loc. Comm.

SI miramur, quòd Pharao Josephum, Nebucadnezar Danielem ad clavum Reip. collocat, quòd Saul Davidem generum suum facit:

quantò magis ſuſpicere & prædicare debemus, quòd DEUS homines ad regnũ cœleſte vocet, ſuosq; filios efficiat; (illi enim iſtis indigebant, hic hominibus non item) in ſeipſo beatus, & tamen ita rogat ſeriò, ac ſi indigeret, quæ ſumma eſt φιλανθρωπία. Vide ſapientiam DEI in plateis cantantem, & ſtultos invitantem Prov. 1, 20. & 8, 1. Conſidera DEUM per ſuos miniſtros advocantem Luc. 14. Matth. 22. expende dulciſſimam cum gallinâ inſtitutam comparationem. Matth. 23 etiam non omitte illa, dicta Eſa. 65, 2. Ubi DEUS dicitur extendere manus toto die ad populum rebellem: ubi deflet interitum pereuntium Luc. 19. quem tamen non vult Ezech. 18, 32, & 33, 11 & ſcies aliquo modo ἔμφασιν verbi Græci δεόμεθα, exclamabisq; cum Moſe Deut. 33, 3. Quàm valdè diligis populos! ô Domine, animarum amans Sap. 11, 24.

II. LOC. COMM.

QUando Huzzia, jam confirmatus, ſeſe efferebat contra Jehovam, leprâ percutitur: Sic Adam, in quo erat robur ſeu imago DEI, quando rebellabat contra DEUM ſuum, leprâ peccati & ipſe & totum genus humanum inficiebatur 2. Chron. 26. Ut autem à leprâ jam purgatum abſolvebant, & recipiebant in cœtum Eccleſiæ Sacerdotes: Sic etiam miniſtri verbi in Novo Teſtamento. Qui igitur cupis jam ejectus recipi, hos legatos adi, quibus datæ ſunt regni cœlorum, ſeu cœleſtis paradiſi claves Matth. 16, & 18. Quod ſi autem cum Jeroboamo, malo vis afficere DEI legatos, exareſcit fidei tuæ manus. 1. Reg. 13. Nec poteſt reſtitui, niſi illi viri DEI pro te orent, teq; DEO reconcilient.

III. LOC. COMM.

QUi ergò fit, dicat quispiam, quòd tam multi damnentur, quum DEUS velit omnes homines ſalvos fieri, & omnibus etiam Evangelium prædicent legati Chriſti, ſiquidem id futurum eſt omni populo Luc. 2. 10. Ratio in promptu eſt, quia nolunt per pœnitentiam veram cum DEO reconciliari, non ſe humiliant coram DEO, Mich. 6. nec cum ſervo debitore agnoſcunt ſua debita, nec ea ſibi condonari rogant, vide Matth. 18. Aut ſi ad Eccleſiæ gremium ſe conferunt, ſaltem hypocriticè pietatem ſimulant, pœnitentiamq; fingunt, non agunt; ut

ut Christus meritò conqueratur cum Davide ex Psal. 18,45. alienigenæ mendaciter se dedunt mihi. Jam quære, in quo causa damnationis hæreat? non in DEO, qui Salvatorem mundo dedit, suosq; legatos jugiter emittit, ac per eos homines rogat, ut secum redeant in gratiam, secum in amicitiam coëant, & fœdera jungant; at illi nolunt Matth. 23. renuunt Prov. 1. O cæcitatem cordis! O pravitatem voluntatis! Dominus rogat, servus denegat: en numinis promptitudinem ad ignoscendum, & hominis tarditatem ad agnoscendum. Et tamen salvari homo non potest, nisi cum DEO, cujus justitiæ oportet satisfieri, transegerit per vadem nostrum Jesum Christum, qui solvit, quod non rapuit Psal. 69, 5. & λύτρον dedit pro mundi peccatis. 1. Tim. 2. Quod si verò legatos DEI cum gaudio excipimus, & ex eorum officio reconciliamur DEO, nam ira DEI est sedata, & cœli janua reserata. David quidem per Jonathanem tentat reconciliationem cum Saule; sed frustra: at pro quo Christus intercedit, is certò in gratiam recipitur Rom. 8, 31, 33, 34. 1 Joh. 2. 1. cujus Christi faciem pater nunquam aversatur Psal. 84,10. & 132,10. Suscipe igitur, ô homo, DEI legatos, ut sis hîc inter reconciliatos, & olim inter verè beatos. Id donet nobis Christus ob nominis sui gloriam, Amen.

FINIS.



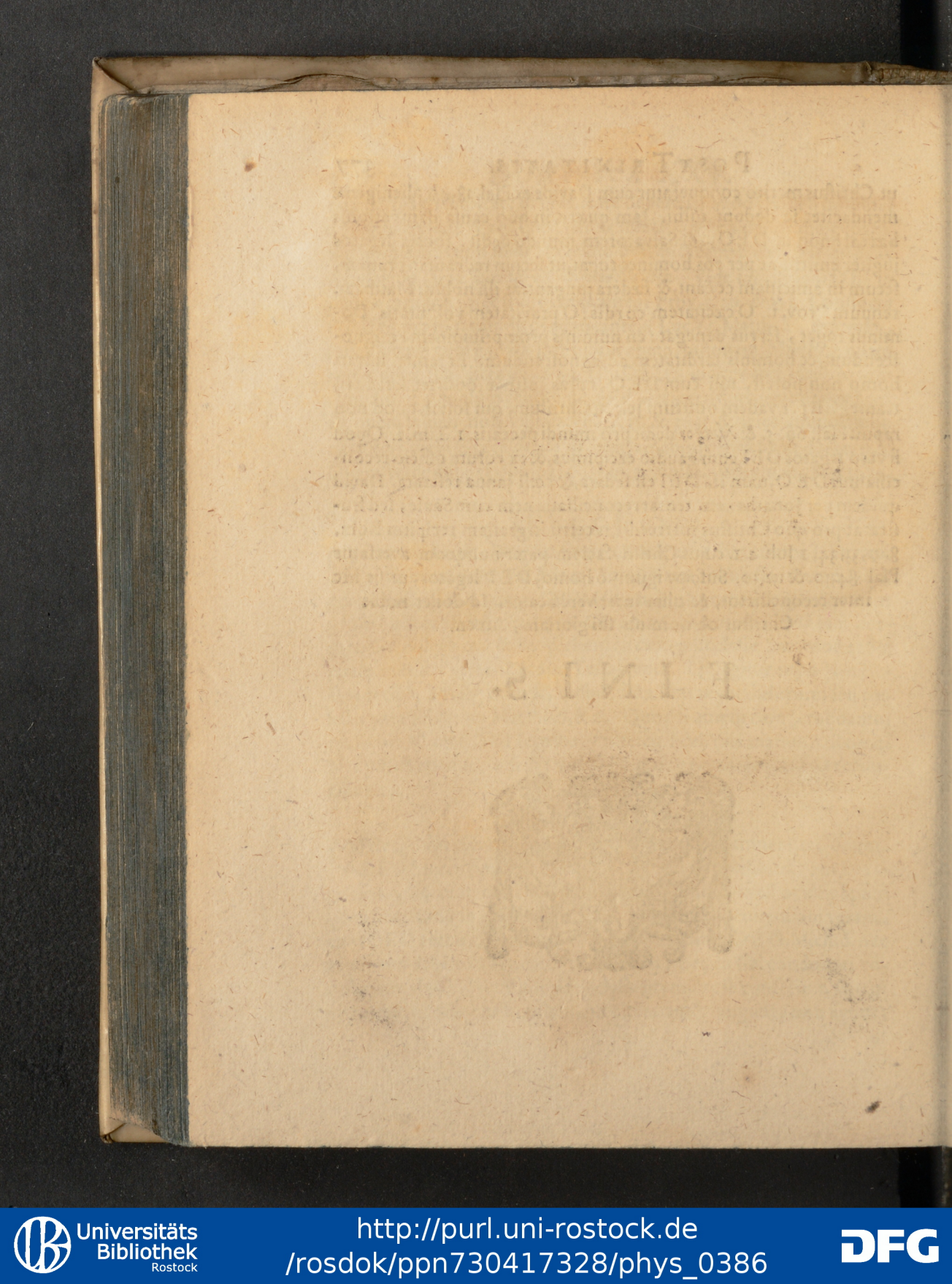
Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730417328/phys_0386
DFG

COMMENTARIVS
IN CAP. IX. ESAIÆ.

ESther 8. Estheræ cognatus Mardochæus à Rege ubi fuit ad maximam hanc dignitatem evectus, ut veniret in conspectum Regis, potestatemq; haberet annulo Regis obsignandi decreta publica; Judæi ipsius operâ sunt liberati à violentiâ Hamanis, aliorumq; inimicorum suorum; atq; ita erat eis lux & lætitia, gaudium & gloria v. 16. multiq; ex populis terræ, Judæi fiebant v. 17. Si parva licet componere magnis, & instabilia æternis, humana divinis; *cum Estherâ* (quæ ratione ἑπόμε notat occultam, siquidem est à radice סָתַר abscondit) conferamus Ecclesiam Judæorum, quæ non modò ab hostibus sæpe pressa latuit in cavernis 1. Sam. 13. 6. & 14. 23. verùm etiam, respectu fidei, quandoq; hominibus fuit invisibilis, ut tempore Eliæ 1. Reg. 19. Rom. 11, 2. 3. 4. imò ejus decorverus, ac ornatus est ab intus Psal. 45. in homine illo occulto cordis 1. Pet. 3, 4. *Cum ejus cognato* Christum Jesum, mundi Salvatorem, qui ex Judæis secundum carnem Matth. 1. Luc. 3. Rom. 9, 5 quiq, si omen nominis Mardochæi (compositi ex מֹר & דְּכִי id est, amaritudo contritionis) explices, pro nobis valdè fuit contritus Esa. 53. Is ubi à DEO Patre Rege Regum fuit constitutus Propheta, Rex, & Sacerdos Ecclesiæ, qui semper pro eâ intercederet apparens in conspectu ejus, imò sedens ad ejus dexteram, Rom. 8. Spiritu suo velut annulo obsignavit corda credentium 2. Cor. 1, 21, Eph. 4, 30. quemadmodum plura exempla in Actis Apostolicis consignata testantur, ac suâ passione ac morte, imò etiam totâ vitâ ab hostibus suis genus humanum liberavit, ut exponit tota Evangelica historia. Atq; idem quando publicè prædicare ac promulgare incipiebat hoc decretum Patris sui (ut Mardochæus per literas Judæis significabat, tempus liberationis advenis-

se) tum Judæi omnes, id est, confessores ejus veri, quiq; cum gratiarum actione tantum oblatum beneficium recipiunt, viderunt lucem, conceperunt in corde verum gaudium, & qui in fide perstant, æternâ tandem beantur gloriâ; quod ubi postea per Apostolos in totum mundum spargebatur, multi ex gentibus se aggregarunt Judæis, quemadmodum Esaias cap. 9, prædixerat, & Evangelista Matthæus sub initium prædicationis Evangelij à Christo factum in Galilæâ completum esse narrat. Tum enim populus, qui hactenus ambulavit in tenebris, vidit lucem; tum lætati sunt coram ipso velut in messe; tum denique pax & gloria est restituta per principem pacis. Dignum sanè hoc oraculum, quod probè expendatur, quum tanti id fecerit Spiritus sanctus, ut bis in N. T. id allegârit Matth. 4, 14. 15. 16. Luc. 1, 33. imò ipsi Judæi insci cogantur huc alludere, seq; insciti æ suæ pariter & malitiæ damnare Luc. 23. 5. ut verè hîc videamus, non malè à quibusdam Prophetam Esaiam inter reliquos esse Evangelistam, quum adeò exactè singula futura de Christo possit describere, quasi essent præsentia. Hoc igitur vaticinium de Christi nativitate pro tempore DEO juvante libet explicare. Partes possunt constitui duæ, quarum

Prior est ex more Prophetis solenni, proleptica & brevis propositio,

Posterior dilucida & prolixior dictorum expositio.

Tu verò Jesu Christe, quando in tuo verbo & sacramentis ad nos venis, per Jericho ad Jerosolymam præiens viam, nos ex mundo in cœlum, ex turbulento & instabili horum sublunarium statu, ad quietas sedes & pacem æternam nos ducturus, mendicantes ad viam invenis & cœcos: clamamus verò, ut tu visum nobis, quem in Adamo perdidimus, restituas Luc. 18, 35. nec desistimus te inclamare, donec cum Josuâ te solem justitiæ sistamus Jos. 10. & ita in tuâ luce videamus lucem Psal. 36, 10. tu in cordibus nostris hodie etiam spiritualiter formeris Gal 4, 19. ut in te gaudeamus, Amen.

Summa vaticinii hæc est. Pios in Judæâ metu belli perculsos (de quo vide c. 7, v. 1. 2.) solatur, non modò quòd finis sit futurus calamitatum, quando Assyrii, aliiq; eorum hostes perduntur, sed etiam inprimis quòd Christus, fundamentum omnis solatii, (cujus conceptionem supra c. 7, 11. 14. dederat signum futuræ liberationis) nasciturus sit, omniaq; restituturus, ac pacem æternam allaturus. Hæc ipsa verò consolatio, ut tantò

melius

meliùs hominum animos percellat, ac labantes erigat ac firmet, huic felicitati per Christum obventuræ opponitur, imò præponitur infelicitas hominum sibi relictorum, ut ita omnis salus à Salvatore expectetur, & omnis gloria Deo Patri danti mundo suum filium tribuatur. Componuntur igitur inter se regni Judæorum ante Christum natum miseria atq; instabilitas, & regni Christi post ipsum natum gloria & stabilitas. Ibi fuit maxima afflictio; hîc est optima refectio: ibi hominis excæcatio; hîc numinis illuminatio. Occasio verò propinqua (nam remota quæ sit, jam antea dixi ex cap. 7.) in verbis proximè præcedentibus indicatur, quæ non nulli ad capitis octavi finem, nonnulli ad hujus noni initiũ referunt: sed parum interest, quum sit continua oratio. Sensus est: etsi extrema calamitas excidiumq; opprimet utrumq; regnum Israëlis priùs, deinde Judæ: tamen hujus erit levius utroque Israelitico, *& non* prorsus tandem *obscurabitur* è terræ Judaicæ *angustiæ* אֶרֶץ ut cap. præced. v. 21. *qua affecta fuerit* per Nebucadnezarem abducturum tandem Judæos in captivitatem Babylonicam, *sicut tempus hoc prius levius afficit* Israëlem, quo pars tantùm populi abducta per Tiglathpilesser 2 Reg. 15, 29 *in terrâ Zabulonis, & terrâ Naphtali, & sicut posterius illud tempus afficiet gravius*, quando per Salmanasser decem tribus integræ deportabantur, & quidem sine spe illustris alicujus & peculiaris restitutionis 2. Reg. 17, 5. 6. ubi noster Propheta prophetarum more de futuro in præterito loquitur in suâ linguâ. Ratio autem cur Judaicum excidium sit futurum tolerabilius, est hæc, quòd non tantùm ipsius incolis sit tandem oritura lux, hoc est, liberatio ex captivitate Babylonicâ illustris, quæ est velut typus quidam illius perfectæ liberationis per Christum lucem gentium obventuræ, sed etiam inde oriturus hic ipse, qui redimat Judæos & Israëlitas ex omnibus malis, & cum ipse jam Nazarethæ conceptus Esa 11, 1, Matth. 2. ult. Bethlehemi editus Matth. 2. Mich. 5, 2. ac porrò Nazarethæ educatus Luc. 2. officii publici & docendi partes est obiturus in Galilæâ, incipiet Capernaum, & vicinis in locis, quæ propterea valdè exaltata Matth. 11, 20. 21. 23. esse dicuntur, primum Evangelium prædicabit, atq; ita Matthæo interprete, terra ad *viam maris* (quarum duarum ellipseων illam supplet Evangelista, hanc ipse quoq; ex idiotismo linguæ suæ habet, ὁδὸν pro κατ' ὁδὸν)

ὁδὸν) maris autem, non magni sive mediterranei vel mortui, sed Genezareth, ut rectè sentit Hieronymus, & cum ipso multi alii; tum quia ad illud mare Tiberiadis, ut aliàs appellatur, Capernaum & reliquæ civitates erant sitæ, tum quia per illud Jordan fluvius defluebat in mare salsum seu mortuum, ut hoc loco עֵבֶר & πέραν apud Matthæum rectè vertantur per secundum, ut declarat Beza ibidem in notis, & Lutherus indicat, quando hîc vertit *disseit*/ & ibi *jenseit*/ ut ita utramq; ripam notari, & accolas ejus designari indicet, *secundum Jordanem*, quæ est *Galilæa gentium* גְּלִיל הַגּוֹיִם utraq; & omnis quæ habebat multos incolas, uti rectè notat Junius, & probat inferiorem quoq; esse intelligendam, sed eam solam denotari non evincit allatis rationibus, uti non malè censet Ursinus in Commentario. Et hactenus subjectum, de quo agatur pluribus fuit descriptum, quem jam una voce הָעָם Propheta designat, ille *ipse populus*, de quo hactenus, *ambulantes* (per synthesin ut vocant Grammatici) *in tenebris*, hactenus inglorius, miser, contemtus, in corporalibus tenebris (metaphoricè tamen vocabulo hoc, stylo Scripturæ intellecto) seu malis pœnæ; & spiritualibus, seu ignorantiâ mentis Eph. 4, 18. *videbunt lucem magnam*, videbunt primùm, quia ibi initium prædicationis Evangelii factum, quod postea per totam Judæam, & tandem per totum mundum est divulgatum; videbunt libenter & cum gaudio, ac receperunt (quomodo videre apud Hebræos sæpè sumitur pro frui) & viderunt sæpius præsentem, quàm alia loca, quum Christus sæpè ac crebrò eò rediret, imò ibidem habitaret. Atq; ita liquet, quomodo quod hoc loco de istis Israëlitis dicitur, omnibus suo modo accommodari rectè possit: qui ipsis sunt in cœcitate ac miseriâ similes, videant, ne sint in pietate ac discendi studio dissimiles. Piscator per lucem non Christum, non verbum ab ipso prædicatum, quod tamen hoc loco intelligi Matthæus testis est locuples; sed consequens tantùm, seu gaudium intelligit, quod nos non excludimus, & ut tantò melius hoc intelligatur per ἐπιμονὴν & commorationem quandam sacram idem bis, aliis tamen verbis explicatur, *& super sedentes in terra umbræ lethalis lux splendebit*, quomodo Lutherus & Junius bene hebræa verba, si ad nostram linguam conformes, trajecta extulerunt, ubi simul iterùm Prophetarum more præteritum bis pro certissimè futuro ponitur.

I. Loc.

I. Loc. Comm.

NOtanda hîc est Dei benignitas, qui cum tentatione & afflictione tandem facit eventum 1. Cor. 10, 13. non in æternùm iram asservat Psal. 103, 9. Judæos enim ob sua peccata constituerat tradere virgæ suæ, Nebucadnezari castigandos Esa. 10. sed eosdem etiam post septuaginta annos liberare ac reducere in animo habebat. Ita tempus afflictionis & refectionis ipse solus determinat Act. 1, 7. Noachum ferè post annum ex arcâ, Josephum post triennium ex carcere, Davidem post decennium ex exilio, socios autem Danielis statim ex igne, ipsum post unam noctem ex foveâ leonum educit.

II. Loc. Comm.

RErum humanarum instabilitas. Quàm potens ac florens regnum erat regnum Israelis, & sæpè vicinis omnibus formidandum! nunc, postquam ejus incolæ recesserunt à pristinâ pietate & Deo suo, nihil munitum, nihil firmum est in eo; sed omnia hostibus patent, omniaq; vastantur, ac homines liberi in servitutem ac captivitatem abducuntur. Et culpa & pœna hæc hodie quoq; est exaggeranda, ubi hominũ immensa peccata ac flagitia tam atrocem Dei provocant iram ad tam horrenda supplicia in bello, in fame, in peste, in seditione, ut verè nunc dies sint mera θλίψις Marc. 13, 19. Videmus regna florentia desolari, liberos homines subjugari, religionem mutari, arces & castella munitissima expugnari: cogitemus, hanc esse Dei justitiam, ut qui nolit ejus verbo obedire, cogatur talia experiri.

III Loc. Comm.

QUæ sit vera alicujus loci felicitas, nimirum habere Christum ejusque verbum, quemadmodum h. l. inde nobilitata dicitur regio juxta Jordanem, quæ aliàs erat spreta, quòd Christus ibi sæpius, quàm alibi versaretur, doceret, ac miracula ederet. Atq; ita longè aliter statuunt biblia, quàm aliorum politica, quæ bonum regni in abundantiâ, munitionibus, atq; adeò flore externo collocant Psal. 144, 12. 13. 14. 15. ac potiùs urgent Regis ac Principis majestatem, quàm pietatem 1. Reg. 21. 7. subditorum onera, quàm virtutum egregia specimina. Contrà vide Spiritus S. judicium Deut. 4, 6. 7. 8. Psal. 147, 19. 20. descriptum, ac Christi ipsius Matth. 11, 23.

IV. LOC. COMM.

DIscimus etiam quæ sit mentis in rebus spiritualibus cœcitas, quæq; sine DEI ac Christi cognitione infelicitas. Illa per tenebras, hæc per totam phrasin, ambulare in tenebris, & per consequens sæpius offendere ac miserè labi denotatur. Magnæ quidem erant tenebræ triduanæ in Ægypto, quas poterant palpare, quæq; faciebant, ut nemo alterum videret, nec per triduum ex loco suo quisquam surgeret Exod. 10, 21. 23. Sed quantò majores sunt illæ, quibus totus homo est obsessus, & quibus DEUM ac solem justitiæ in perpetuum, quamdiu per Christum lucem mundi non dispelluntur, contueri prohibetur; imò ex peccatorum cathedrâ nunquam surgere permittitur Psal. 1, 1. imò ob quas in tenebras exteriores ac æternas projicitur?

V. LOC. COMM.

QUæ fidei sit proprietas, nempe Christum videre, ejusq; beneficiis frui. Ut enim nemo potest hanc vitam naturaliter vivere sine sole, cujus radiis vel illustratur vel fovetur: ita multò magis nemo potest vivere vitam spiritualem, nisi à Christo sole justitiæ illuminetur, sine quo est mera mors Matth. 8, 22. 1. Tim. 5, 6. quum ipse solus sit vita hominum Joh. 1. & 14. Unde toties in Scriptura in Christum credere, per filium videre Joh. 6. describitur. Ut autem (1.) ad visum requiritur bonum subjectum, sive oculus rectè dispositus; ita hîc fides vera ac sincera, bonum cor, bonus animus. Ut (2.) ibi adesse oportet objectum, in quod visus dirigatur; ita hîc præcipuum fidei objectum est Christus, cum suis bonis: atq, ita promissiones Evangelicæ unicè spectantur. (3.) Ut etiam ibi medium illuminans, ac illuminatum, sol ac aër, vel analoga saltem dantur; ita hîc Christi doctrina ac verbum, ejusq; ministri conceduntur. Et (4.) ut ibi omnia obstacula externa removenda; ita hîc quoq; omnia impedimenta seponenda sunt Esa. 40. Joh. 1. Matth 3. Luc. 3. ita demum sequetur salutaris illa visio, quâ videbat Abraham Christi diem Joh 8. quâ Græci intuebantur Dominum Joh. 12, 20 21. quâ conspiciebant Christum discipuli verè ad salutem Luc 10, 23 & quid ni tum omnes tenebræ dispellerentur subitò, ubi hæc lux oritur? quippe quæ est adeò magna, ut omnem

omnem tollat caliginem, omnem abigat formidinem. Lux erat illa grata, quando sole subsistente hostes suos delebat Josua Jos. 10. lux erat illa læta, quando Angeli operâ Petrus ex carcere, nocte quidem in tempestâ, sed luce exortâ educebatur Act. 12. sed neutra diu duravit, neutra vel parvo momento hanc lucem, de quâ Propheta, exæquavit. Hæc lux est magna *in se*, cum sit Deus ipse, magna *in hominibus*, quum mirandos in illis producat effectus, ut videre est in Catalogo testium fidei Heb. 11. est magna *ratione temporis*, quia luxit à mundo condito, in paradiso radios spargens protoplastis, & lucebit in omnem æternitatem: est magna *ratione loci*, quia sub tempus N. T. omnibus illuxit, Tit. 2. ut hîc prædictum & Esa. 60. adhuc apertius. Completum verò id tum fuisse indicatur, quando claritas Domini sub noctem refulgebat pastoribus, & Simeon, lumen hoc esse datum ad revelationem gentium, clamabat Luc. 2. est magna *ratione bonorum* ac donorum, quæ communicat illis, qui illam admittunt: magna ratione *bonorum*, quos tandem confert suis fidelibus.

VI. Loc. Comm.

Quæ peccati sit atrocitas, nempe tanta, ut inde lethum æternum oriatur; præcipuè quando exorto jubare solis justitiæ non surgit homo, sed desidet aut cubat semper: quod indicare voluit Christus, quando toties ad se vocans vel invitans homines surgere jubebat. Et omninò quando Christus lux mundi in verbo incipit fulgere, tempus est membra è strato vitiorum corripere Rom. 13, 11. Esa. 60, 1. Eph. 5, 14. & Christo venienti occurrere. In V. T. quando verbum Dei pronunciabatur, magnum honorem se incurvando vel surgendo ac consistendo ei exhibebant homines, & magnates, ac summi duces, ut testantur exempla Genes. 47, 31. & 49, 33. Num. 23, 22. Jud. 3, 20. 1. Sam. 9, 27. 2. Reg. 23, 3. 1. Chron. 28, 2. 2. Chron. 34, 31. Neh. 8, 6. Esa. 32, 9. Simul autem dum ita indicatur nostrum officium, prædicatur Christi beneficium, cujus gratia nos sedentes prævenit, dat velle & perficere, si modò non libeat nobis resistere, aut in vitiorum strato gnaviter & jugiter conquiescere. Ita fugienda est desidia, cum simus creati, ut ambulemus in bonis operibus Eph. 2, 10. ut stemus in conspectu Dei & sanctorum Angelorum Gen. 17, 1. 1. Reg. 17, 1. ita quoque

vitanda

vitanda est omnis rerum divinarum incuria, quæ deprehenditur in terræ filiis, si quidem non sine causâ dicuntur considere in *terrâ*. Vocantur à DEO, ut montem sanctum ejus ascendant Psal. 15, 1. etiam cum labore ac sudore quodam, quod olim indicatum est, quando ipsa tota Jerosolyma, & deinde templum, ubi pietatis pleraq; exercitia publica & veræ gratitudinis documenta, in monte arduo erant ædificata, in quem non nisi ascendendo licebat pervenire Luc. 18, 10. 31. Act. 3, 1. Joh. 12, 20. Nisi quis igitur velit cum reliquâ in Sodomis hujus mundi pereuntium turbâ interire, oportet eum cum Lotho se in montem ab Angelo & ministro verbi monstratum contendere Luc. 17, 31. 32. Et porrò quemadmodum in monte multa plura & longè rectiùs videntur, quàm in valle; ita etiam fit in iis, qui semper caducis adhærent, quiq; nondum viam ad cœlum vel sunt docti à Christo in monte Matth. 5, 1. vel monstratum relinquunt Joh. 6, 66. illi quum putant, tenere se aliquid firmum & solidum, umbram habent tantùm, & velut in crepusculo duplicantur montibus umbræ; ita etiam hominibus mundanis, quò longius absunt à die illuminationis divinæ, majores & plures nugas tractant, ac firmius tenent, donec tandem somnum mortis æternæ dormiant Psal. 13, 4. ut videre est in divite epulone, utràq; amante nimis, quàm par est, divitias ac delicias Luc. 12. & 16. in Herode umbram honoris nimium sectante Act. 12. sicut etiam in Beltzasare Dan. 5. Desine itaq; mirari, quî fiat, quòd hodie adeò pauci in bono proposito pergant aut currant? nimirùm Diabolus facit eos desidere securos; quî fiat, quòd nolint ad cœlum aspirare? Diabolus affigit humi divinæ particulam auræ. Confer Col. 3. 1. 2. quî fiat, quòd tam pauci rem ipsam ac verum bonum apprehendant? in umbrâ vivere gestiunt, in solem ac lucem nolunt prodire Joh. 3, 19. 20. quî fiat, quòd cum Christus omnes vivificatum venerit, omnesq; ex morte redemerit, maxima hominum pars maneat in morte? Scilicet se eunt ipsi perditum, dum vitam oblatam respuunt.

VII. LOC COMM.

NOn prætereundum deniq; hîc, quæ sit meriti Christi universalitas, si enim illis illuxit hæc gratia, qui pereunt, nemo est, cui non sit illa parta ac in promptu, qui modo oculos claudere nolit. Nam eis qui salvan-

salvantur, hanc lucem esse viæ ad cœlum ducem, nemo sanus dubitat, nisi ipse, qui prius negat, Calvinianus. Simul etiam verbo hebræo זָרַח splenduit (quod plus est, quàm אוֹר luxit) notatur verbi divini, & præcipuè Evangelii de Christo prædicati perspicuitas. Ut enim tum longè rectiùs omnia pervidentur, quando est splendor solis, quàm quando ille tantùm lucet per nebulam, aut aêrem densiorem 2. Sam. 23, 4. ita etiam hîc major illa lux sub tempus N. T. refulgens hinc inde per totum terrarum orbem, & quâ omnia perspicuè poterant intelligi, ut non amplius necesse esset quærere, sicut tempore umbrarum præcedentium Jer. 31, 33. 34. quanta igitur est illa hominum perversitas, nolle Christum intueri, ubi tanta est perspicuitas? Et tantùm de propositione proleptică: sequitur ipsa expositio.

Duo fuerunt de populo Judaico, &, quia illi hactenus omnes sunt similes, de omnibus aliis hominibus allata, nempe quæ sit ipsorum sibi relictorum miseria, & quæ ipsis in Christo obtigerit gloria ac lætitia. Hæc eadem resumit atq; expolit, illam quidem, dum etiâ optima quæque, quæ hominibus obveniunt, cum labore, sudore, ac dolore esse permista, atq; hac ratione minùs solidum parere gaudium declarat, quum etiam non diu duret talis felicitas, siquidem quæ maxima esse solet lætitia in messe multis agricolarum laboribus paratur, & hac peractâ redit labor actus in orbem, & quod gaudium est, ferè maximum quando hostibus fusis triumphat victor, multis vigilis, periculis, & sudoribus paratur, quemadmodum hoc liquet in ipsius populi Israelitici amplificatione, quando ex Ægypto educti cogebantur multis bellis terræ sanctæ incolas subjugare, ut in libris Mosis & Josuæ legere est, & post eà à vicinis sæpè diu pressi ac divinitus liberati, neq; propriam habuerunt hanc felicitatem, neq; sine omni molestiâ ac tristitiâ, quum plerumq; multi in prælio cecidissent v. 3. & 4. Ratio generalis subijcitur vers. 5. quia omne bellum, imò omne aliud humanum negotium, habet multas molestias, & quicquid inde ad nos pervenit, paulatim consumitur, ut sanè verum sit, magnas esse hominum extra Christum tenebras & multas miserias, etiam illas, quæ felicitatis nomine vulgò venditantur, ut in messe abundantia, post prælium victoria. Sed contrà (quod est alterum hujus expolitionis membrum de felicitate in Christi seu Messiæ regno) ubi Christi est potentia ac sapientia, v. 6. ibi verâ est pacis

ſpiritualis æternitas, & nulla rerum (quamdiu cives regni Chriſti in fide ſunt ſtabiles Rom. 8, 31. & ſeqq.) inſtabilitas aut malorum metus v. 7. Ita puto (ſalvo melius ſentientium, ac ſua ex ſacris demonſtrantium judicio) omnia ſimpliciter eſſe explicanda, quia ita melius omnia cohærent; ita Scripturæ & Prophetarum mos hîc quoq; ſervatur, ut dicta brevius, explicentur prolixius; ita oppoſitio amplificationis regni Judæorum veteris atq; abolendi v. 3. & novi in N. T. ſub Chriſto perpetuum duraturi v. 7. ſibi conſtat; ita pleræq; omnes aliæ orthodoxorum ſententiæ poſſunt inter ſe conciliari, & ne quid contra ſcopum Prophetæ, aut Scripturæ analogiam dicatur, præcaveri: quemadmodum de ſingulis in progreſſu cum Deo probabitur. Nam horum verborum *amplificanti hanc gentem, non magnificaſti illam ipſam lætitiam*, (ubi primò accentuum conſecutio, ſingularis numeri גוֹי poſitio, & duplex ה Hajediæ præfixio non negligenda) octo explicationes diverſas recenſet Muſculus in Comment. p. 210, 211. quibus ex aliis poſſunt addi plures. Verus autem, genuinus, literalis, ac immediatus ſenſus hic eſt: Ante Meſſiæ nativitatem magna quidem beneficia populo Judaico, tuo peculio, & filio ptimogenito præſtitiſti, dum illum in Abrahamo uno exule, cui ſæpiſſimè repetiviſti illam quoq; de multiplicatione ſeminis (nam de benedictione pertinet ad ſolum Chriſtum Gal. 4, 16.) promiſſionem, poſtea in duodecim Patriarchis, imò ſeptuaginta animabus, deſcendentibus in Ægyptum, tam numeroſum reddidiſti, ut non ita multis annis pòſt ad ſexcenta millia virorum præter uxores ac parvulos Exod. 12, 37. Num. 11, 21. confer Geneſ. 46, 3. & Exod 1, 12 exirent ex Ægypto. & pòſt, ubi jam in terram ſanctam ſunt introducti, parvo temporis ſpacio innumerabilis ferè hominum multitudo ſub Davide & Salomone &c. inventa eſt. Etiam tum, quando in calamitatem & oppreſſionem hoſtium devenerat, tuorum promiſſorum memor feciſti, ut tandem multis victoriis donatus hic populus, glorioſior ſaltem ac felicior evaderet, ita amplificans numero, dignitate, poteſtate tuum illum populum (quod propriè notat verbum hebræum רִבְבָה, ſiquidem רב & multum numero & valentem robore denotat, ut alibi eſt probatum; hîc utiliter poſſunt cōferri loca Gen. 16, 10 & 22, 17. & 26, 4. 24. Exod. 1, 7. 9. Deut. 1, 10. & 26, 5. Joſ. 17, 17. & ſimilia) illam gentem Judaicam, הַגּוֹי demonſtrativè, non גּוֹיִם, quomodo

modo vocabulum גּוֹי, in singulari multoties de populo Israëlitico accipitur Gen. 12. 2. & 18,18. & 46,3. Exod. 19,6. Deut. 4,68. & hîc de eo accipiendum esse, præcedentium duorum versuum ratio suadet, ubi hoc ipsum vocabulum הַגּוֹי se refert ad superius positum הִגְדַּלְתָּ, *magnificasti illam lætitiam*, inde ortam, quia parvo tempore duravit, neq; animum aut cor hominis multùm juvit, quum potissimùm externa bona concerneret, in quibus non ponunt pii suum summũ bonum, sed possident tanquã non habentes 1. Cor. 7,29. vide Ps. 47.8 & voluisti ostendere, non esse ipsis inhærendum istis caducis, quũ longè majus ac præstantius esset gaudiũ spirituale in Christo, ad quod unicè aspirandum. Quod si ita est, & si ex suo proprio cõmodo non admodùm gavisi sunt Judæi, multò minus sine dubio gavisus est ille populus terrenis immersus plerumq;, & maximam partem, quando gentes sunt advocatæ ad consortium Ecclesiæ, quia omnia metiuntur ex felicitate externâ; quæ si non est diuturna, habent eam, quasi nulla esset. Quomodo explicatio (quæ præcipuũ obtinet locum inter reliquas) per comparationem, & consequenter etiam hoc modo: tu, ô Deus, amplificasti, & mirabiliter sustentasti hunc populum Judaicum, ut inde Messias nasceretur, & esset Ecclesia, ad quam gentes in N. T. advocarentur; sed inde Judæi parum gaudii perceperunt, quia Christum rejecerunt: facile ex nostra deducitur. Ea tamen quò minus sit immediata, præter alia quoq; obstat: *Primò* quòd Deus, quando vocavit, gentes ad Ecclesiam, easq; convertit, non fecit gentes multas, sed ex gentibus multos Christianos Actor. 11,26. *Deinde* loquitur Propheta de Deo, non de Judæis: de Deo autem dicere velle, quòd ipse indiderit animo Judæorum illam erga gentes vocatas invidiam, valde durum. Clara enim verba sunt; *tu Deus non magnificasti lætitiam.* *Tertiò* de eadem gente loquitur (nullum enim aliud objectum hîc ponitur, nisi הַגּוֹי) non in priori phrasi de gentibus, in posteriori de Judæis, quod notat ה in voce הַשְׂמַחְתָּ. *Quartò* quia de iisdem, quibus non est magnificata lætitia, in textu hebræo dicitur, non de aliis, quòd sint lætati coram Deo, idq; de invidis ac incredulis Judæis asseri nequit; non video, quomodo literaliter id dicatur hoc loco, quod aliàs suo loco in sacris asseritur. Præterea totâ phrasi hebraeâ notari vocationem ad Ecclesiam, non facilè quis astruet. An illa non prorsus ignota? uti ex superius di-

ctis etiam constat, nec tum Judæi,quà Judæi,sunt amplificati,quando videbant,gentes esse participes gratiæ divinæ,quid fiet tum illis verbis, non magnificasti lætitiam, quia credentes non invident aliis felicitatem æternam. Scopo Prophetæ etiam id adversatur, siquidem is est, ut soletur Judæos: quomodo autem solari inde potest, si dicat vos eritis invidi,increduli,& propterea peribitis?Et ut concludamus hoc comma, nomen גּוֹיִם in plurali de gentibus, quatenus Judæis opponuntur, ut in N. T. Græci & Barbari, usurpatur, sed singulare nomen, imprimis quando est cum ה Hajedia, de illis dici,nondum credimus probatum esse, quæ observatio ostendit, neq; ita posse exponi hæc verba literaliter & immediatè; tu quidem magna beneficia gentibus præstitisti,externa tamen & corporalia, & proinde non adeò magna lætitia inde orta est; verùm in N. T. coram te gaudebunt. Et de his satis pro instituti nostri ratione. Duo iterum erant de populo Israëlitico dicta: unum,quòd fit à DEO auctus numero, opibus, potentiâ; alterum quod inde tamen neq; stabilis lætitia,neq; tanta orta sit,quanta sit futura, quando Christus advenerit in N. T. siquidem in V. administratio fuit varia secundis, adversis, lætis, tristibus, duris, facilibus, turbulentis, quietis, omnibus deniq; rebus instabilibus, ut Junius in h. l. scribit, & inde Piscator rectè comparatè ac secundum quid hæc dicta esse concludit, ut jam est ostensum. Hæc duo iterum ὕστερον πρότερον, more etiam Prophetis non insolenti, explicantur: prius qualis fuerit illa lætitia, quod exponitur duobus similibus v. 3. posterius, quomodo amplificatio maxima externa divinitus obtigerit v. 4. ut ita appareat, quomodo verè dixerit, tu amplificasti hanc gentem. Dixerat Esaias, non magnificasti illam lætitiam: objici poterat,esse hoc contra experientiam & sensum communem, non lætari homines de suis bonis,& satis constare ex historiis,quomodo Israelitæ submerso Pharaone,fuso Amalek,fugato & occiso Sisara,interfecto Goliatho, aliisq; hostibus deletis ac subactis fuerint satis effusè gavisi: respondet Propheta per concessionem & correctionem, *lætati sunt coram te*,ôDeus,(illum enim jam cœpit alloqui Propheta in principio hujus versus) protecti, defensi, liberati, quando tua facies præcedebat,aderat,ac illustrabat eos,quomodo voce לְפָנֶיךָ notatur

gratiosa

gratiosa Dei præsentia, quæ multis modis Judæis declarata, atq; ipso opere satis probata, sed non sine suo labore: quia verò promiserat ad arcam propitiatorii affuturum eo modo potest hoc ita explicari, quod Deo publicè egerint post liberationem gratias (vide Exod. 20, 24) & se coram Deo humiliantes suam indignitatem Deiq; benignitatem agnoverint. Nulla enim talis lætitia, quam perceperunt, dum amplificabantur, illis obtigit ἀκονιτὶ καὶ ἀναιμωτὶ sine sudore & sanguine, sed permagno illis constitit. Nam ardui labores lætitiam brevem anteiverunt, ut sudores messem, & graves pugnæ spolia, ut iterum scribit Junius. Esto igitur, sint gavisi: gaudium omne fuit γλυκύπικρον, *qualis est lætitia, quæ in messe, & quemadmodum exultant* (יָגִילוּ quod plus quàm שָׂמְחוּ vide Psal. 2, 11.) milites ac victores *in partiendo* eos *prædam* aut spolium, qui neq; omnino gratis, neq; diu gaudent, quum labor antecesserit, & denuò paulò post instet. Per comparationem ergò aliorum sententia, quæ inter omnes maximè videtur probabilis, habet locum, si illi gavisi sunt ob res terrenas; multò magis in N. T. gaudebunt ob res spirituales: si illi lætati sunt ubi magno sudore fuit aliquod bonum datum; multò magis lætabuntur pii, quibus omnia gratis per Christum parata & donata: si ita ut in messe & triumpho lætati sunt; multò major erit lætitia, ubi alia spiritualis messis & triumphus Joh. 4, 35. Matth. 9, 37. Colos. 2, 14. 15. Si malis, ita concilia, per contentionem & oppositionem quandam: sine te, O Christe, in V. T. non est gaudium sine molestiâ, sed te præsente omnia tristia absunt. Hæc est lætitiæ, qualis illa fuerit, descriptio, unde constat quod non adeò magna, non adeò stabilis, ut quæ in Christi regno permittebatur atq; exspectabatur. Et ita sensus illorum verborum, qui vulgò solùm & immediatè eruitur, de futurâ liberatione & exultatione per Christum non obscuratur, sed illustratur: non omittitur, sed amplificatur: sequitur descriptio quædam amplificationis ejus, quam huic genti vel populo Judæorum Propheta tribuerat, & Deus ipse effecerat. Sensus est, dixi nullum tantum fuisse gaudium in V. T. ob regni amplificationem ac corporalem aliquam liberationem, quàm tum erit in N. T. ob regni Christi participationem ac spiritualem liberationem seu redemptionem. Ne longum faciam, aut multa adducam exempla; ex

præcipuis unam, & si non præcipuam, illustrem sanè hujus populi liberationem videamus. *Quum* tu Deus *jugum oneris illius* (metaphorâ sumtâ à bobus jugo oneratis) *& virgam humeri illius populi* (metaphorâ ductâ à servis, quos virgâ graviter percutiunt irati Domini) *& sceptrum opprimentis illum* populum Israëliticum, quæ verba propriè accipienda de sceptro, quo feriebat ac malè tractabat eos exactor opprimens, seu tyrannus, *contrivisti*, ut die ac tempore Midianitarum imperantium pro libitu, ac more tyrannorum dominantium populo tuo sibi subjecto, de quâ re Jud. 6, 1. & seqq. & 7, 8. &c. Quando enim planè miraculosè & divinitus fudisti hostes; amplificasti sanè populum tuum maximè, liberumq; eum reddidisti; verùm paulo post in manum Philistæorum & Hammonitarum Jud. 10, 7. & 13, 1. sunt traditi, ut ita hoc gaudium nova tristitia, hanc libertatem nova subjugatio temeraret. Hic sensus hujus etiam versus literalis illam explicationem, quæ usum spiritualem potissimùm respicit, non tollit; sed per consequentiam aliquam facilè admittit. Nam quia omnis sublatio pœnæ (de quâ loquuntur hæc verba propriè, sicut similitudines adductæ, & emphases ipsorum verborum probant) ob Dei justitiam sublationem culpæ præsupponit; quidni hæc ita nos præsertim in N.T. accommodemus ac usurpemus? *Primò*, Magnũ fuit beneficium, ô Deus, quando ab hostibus corporalibus, & tyrannorum libidine externâ olim liberasti tuum populum; sed longè majus est, & melius, quando (quod illæ redemptiones typicè ac suo modo indicabant) spiritualiter ab hostium generis humani potestate, ut Diaboli, inferni, mortis, peccati, legis &c. omnes liberasti, idq; mirando modo, ut olim tempore Gideonis, quæ ita ex Brentio contracta ferè profert D. Arcularius (1) ut Gideon parvâ manu ingentes fudit copias: sic Christus paucis Apostolis de toto mundo & omnibus hostibus Ecclesiæ spiritualiter triumphavit. (2) Ut Gideon confractis vasis testaceis, & lumine inde emicante, victoriam obtinuit: ita Christus per mortem corporis sui (quod instar vasis testacei fuit) & resurrectionem, ubi lux divina enituit, mò etiam, quod addit Brentius, per lampada Evangelij, ejusq; prædicationem universalem tantam peperit victoriam. (3.) Ut Gideon tubarum clangore hostes fugavit: sic Christus tubæ Evangelicæ sono homines convertit,

tit. *Præterea* ita hæc comparamus. Si illi Israëlitæ ad eum modum liberati gaudium suum sunt testati, quidni longè majus in corde credentium oriretur gaudium, quando à spiritualibus hostibus non amplius cruciantur? *Tertiò* si illa servitus externa fuit dura, & liberatio grata; quidni multò magis misera hominis conditio, qui servit peccatis, & contrà optata ejus redemptio? Si enim jugum servitutis externæ premit, si virga percutit, si sceptrum affligit: multò magis jugum legis importabile Act. 15. virga & plaga inferni, & potestas mortis æternæ ac Diaboli cruciare potuit: quæ tamen omnia per Christum redemptorem mundi sunt sublata 1. Cor. 15, 55. 56. 57. Atq; inde meritò gaudet totus orbis Luc. 2. Atq, hoc modo sæpe accommodari in N. T. Dn. Chemnit. Harm. probat optimè (l. 3. c. 39.) qui videatur, illiq; adjungi possunt libri parallelorum sacrorum Junij, qui à Dn. Gerhardo studiosis Theologiæ meritò commendantur. Sed redimus è diverticulo in viam, & ad textum nostrum, ubi porrò ratio redditur, quî factum sit, ut non modò illa nobilis victoria tempore Gideonis parta, quæq; tam insignis, ut etiam infra cap. 10, 26. allegetur in exemplum; sed etiam omnis alia liberatio bello quæsita, sanguine parata, sudore ac labore inventa tandem non profuerit & proinde stabile gaudium animo non indiderit, *quia omnis conflictatio* (ita enim malim כִּי simpliciter causaliter, & vocem כָּל collectivè cum Luthero, & aliis nonnullis, quam illam particulam adverbialiter, per *quando*, & hanc vocem per *tota* cum Junio & quibusdam vertere) *confligentis cum* (ב pro עִם ut aliàs sæpè, & ἐν pro σὺν in N. T. Luc. 2?, 20. Rom. 9. 22. & 12, 21. 1. Cor. 2, 4. & 16, 20. Eph. 4, 24.) *concussu*, hoc est, nullum bellum ibi est debellatum vel finitum, quin prius magna concussio, timor, tremor, trepidatio fuerit adjuncta, magni motus excitati, magnus impetus in hostem flagitatus & præstitus necessariò sit, atq; ita ut *vestimentum* & paludamentum militare ducum ac fortium militum, in hostes irrumpentium *sanguinibus*, hoc est, sit *voluta*tũ in cædibus humanis, à quibus meritò naturaliter abhorret hominis animus. Quid dico, quòd sit ita maculatũ cum maximo vitæ discrimine? Illud notari volo, quòd *fuerit*, seu abierit in *exustionem*, & *factũ sit pabulum ignis*, quum undæ non satis possent eluere illas aspersas in prælio maculas, sua ipsorum vestimenta detestantes, sæpe igni purganda vel potius

potiùs absumenda tradiderunt vel illa vestimenta & arma bellica tandem perierunt planè, ut ea quæ igne concremata intereunt. Ita & malim in textu hebræo universaliter posita interpretari, quàm cum Junio & Ursino in specie tantùm de Midianitarum interitu accipere, & priorem sententiam hactenus probant pleriq; alii diligentiores interpretes, eaq; satis benè quadrat Prophetæ nostri scopo, qui est deducere Judæos ad agnitionem instabilitatis rerum humanarum, quantumvis florentium, ut ita in Christo ejusq; bonis omnis fides ac spes ponatur, idq; ita declarat, ut ostendat, bella illa corporalia habuisse etiam optimè finita magnas molestias adjunctas, quomodo illa explicatio D. Brentii notari hîc, quod omne bellum per Christum tollatur, per consequentiam quandam hinc fluit, quippe cum nulla victoria externa quicquam sit ad felicitatem in regno Christi futuram, idq; intelliguut Christiani, ipsos bella non esse amaturos aut excitaturos, sed, quantum in se est, pacem cum omnibus culturos. Sic ex D. Brentio D. Arcularius. Alii hæc verba interpretantur de pace spirituali, quam Christus Ecclesiæ suæ sit acquisiturus, Deum & homines, imò fideles ipsos inter se concilians; tum ita verba illis sonant: quia omnis violenta prædatio, quæ fit cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis, id est, planè tollentur, ut ea, quæ comburuntur. Atq; ita hæc etiam sententia per consequentiam aliquam ex sensu literali fluit: si enim illa corporalia beneficia & prælia talia sunt, quæ tolluntur tandem; Christus princeps pacis suos hoc quoque modo ad studium pacis hortatur, imò semper incitat, ostendendo præliorum hostilium eventum crudelem, & suæ pacis effectum optimum; ibi præmium esse evanidum, hîc perpetuum. Longius verò à verbis ipsis, & vero ejus sensu recedit Hyperius, dum primum ita vertit: omne quidem prælium fit cum strepitu & volutatione vestimenti in sanguine; hoc verò bellum spirituale erit per combustionem & devorationem ignis, & explicat, quod hæc victoria per Immanuelem paretur tantummodo adustione, & devoratione ignis, id est, dilectione ardenti, quâ ipse nos est adeò prosequutus, ut animam pro nobis poneret. Ita cohærentia divellit, quæ sunt in malam partem dicta, in optimam accipit &c. Alii hæc referunt ad Assyrii copias deletas quasi igne planè conflagrassent castra. Alii quòd Diabolus ille homicida,

qui

qui (si habet) vestes in sanguine volutavit, tandem sit igni inextincto cum tyrannis violentis tradendus. Alii alias habent expositiones, quas longùm esset enarrare, & præter solitum in nostro hoc commentandi studio. Properemus itaquè potiùs ad horum verborum usu, m quem in L. C. videamus.

I. Loc. Comm.

Discimus, unde sit imperiorum, regnorum, Rerumpublicarum amplificatio, nempè à solo Deo, qui ut Reges constituit, & regna mutat Dan. 2. ita solus est, per quem Reges regnant Prov. 8. & unde facilè est conjecturam capere, qui fiat, quòd hodie tot regna, ducatus, urbes ita decrescant, vastentur & tamen non planè intereant, nimirum Deum non habent propitium, nec protectorem sed destructorem. Videre hoc est in quatuor Monarchiis, quarum ultima vix luteis ferro mixtis consistit pedibus: cernere idem est in libro Josuæ, Judicum, Samuelis, Regum, quomodo cum Deum ritè coluerunt Judæi, creverint, & contra, ubi eum deseruêre, vastati, & in captivitatem abducti sint. Qui itaq; vult vitare eadem supplicia, caveat eadem quibus illi pœnam attraxerunt, flagitia: siquidem semper eadem est Dei justitia in lege declarata Levit. 26. Deut. 28. & generale axioma est, quòd Deus cum bonis bonus sit, cum perversis autem eluctetur Psal. 18, 26. 27. & illud Psalmistæ monitum est ἀξιομνημόνευτον, quod omnibus, qui in eminentiâ sunt constituti, probè est inculcandum, Frustra, nisi Dominus Psal. 127. 1. 2. Multi in arcibus munitis, multi in subditorum divitiis ac numero, multi in fortitudine suorum militum omnem spem collocant; sed frustra, nisi adest Jehova, qui solus gentem aliquam amplificat. Tunc verò demum hoc ille facit, ubi ipse, ut præcepit in verbo colitur. In specie potest hîc paucis dici de præeminentiâ ac dignitate populi Judaici, & quàm valdè Deus illum auxerit; sive enim spectes miraculorum crebritatem ac celebritatem. nullibi plura contigisse deprehendes; sive respicias paucorum fortitudinem, nullibi majora & clariora facinora esse edita intelliges, quò pertinet catalogus heroum Davidis, 2. Sam. 23; sive oculos convertas ad terræ fertilitatem ac bonitatem, vix ulla alia huic conferenda, nedum præferenda, quippe quæ lacte fluebat ac melle; sive consideres innumeram hominum multitudinem,

dinem, nulla tam parva regio, tam populosa fuit inventa; sive perpendas religionis puritatem; nulla gens est cui DEUS fuerit tam propinquus, & cui ita revelaverit sua statuta Deut. 4, 7. 8. Psal. 147. sive æstimes liberationum miraculosarum, & divinitùs factarum claritatem, nullibi tam fortem Dei manum, tam propensum ad juvandum animum invenies, ut meritò in his omnibus valeat hoc propheticum; tu DEUS amplificasti hanc gentem.

II. LOC. COMM.

QUæ sit gaudii terreni externi vel corporalis ratio: nimirum non est perfectum, non est diuturnum: ideoq; non ut summum bonum expetendum: verum siquidem illud; *Gaudia principium nostri sunt sæpe doloris.* Exemplo est Simri & Cosbi Num. 25. Baltzasar Dan. 5. dives Luc. 12. Eva gaudens & sperans, se peperisse mundi redemptorem, non ita multò post lamentatur, sibi natum esse fratris interfectorem. Sed hæc sunt experientiâ teste nimis nota: Illud hoc loco notandum, quod DEUS non magnificet suo populo hanc lætitiam, scilicet ne in istis terrenis subsistentes, aut illis nimium adhærentes, cum mundi hujus Sodomâ pereant, sed ut ad Christum, in quo vera salus & stabilis felicitas, accurrant. Et omninò DEUS inspergit illa externa bona & gaudia quandoq; ut aromata, non verò ut solidum cibum donat, quo fovetur & alitur homo interior. Tum autem ferè magnificat lætitiam, ubi in regno gratiæ Christum fide apprehendimus, vel in regno gloriæ jam oculis & auribus usurpamus. Sint igitur aliis illa, quæ hîc incurrunt in oculos & oculas hominum, magna: verè pii, ubi Deus illa negat, propteraa animum non despondent, quum norint, quod sæpe ita impiis Deus hîc magnificet lætitiam, ut invitet ad pœnitentiam, quam si spernunt jam, gravius deinceps puniuntur Psal. 17, 14. Rom. 2. 4. 5. Psal. 37. & 73. Job. 21. Beatus prædicetur populus, cui hæc sunt: verè beatus est homo, cui DEUS est propitius Psal. 144. ult.

LOC. COMM. III.

INterim hoc quoq; docemur, non esse omne gaudium tale prohibitũ, ut nonnulli austeri monachi aliiq; somniant. Non ita: Tu ad exemplum horum Israelitarum, *quamcunq; Deus tibi fortunaverit horam*

sam, gratâ fume manu. Lætati sunt illi; tu quoq; læteris, sed potissimùm in Deo cum Maria Luc. 1. & in omnibus gratias agas Col. 3, 17. & cogites semper, quod sis coram Deo, in conspectu summi Imperatoris, ita tristitiæ & lætitiæ modum rectè temperabis. Non enim gaudebis insolenter, nec mœrebis insolabiliter; quum illius præsentia castiget facilè excessum in bono & abundantia, & rectè suppleat defectum in malo & indigentia. Ad summam, Deus est, in quo præsente possumus lætari, & idem si absit, cogitur homo verè contristari, & si quis gaudet, non tradat oblivioni, quod sit & stet in conspectu Dei, non se in malis subducat cum Caino Gen. 4. vel Jonâ Jon. 1. nec in prosperis recalcitret, ut de Israelitis dicitur Deut. 8, 12. & 32, 15. & Salomo deprecatur Prov. 30, 9. Quod si ita est, ut quem Deus exhilarat, jure gaudere possit, nullus hominum certum tempus tristitiæ potest præscribere, quo non elapso gaudere non liceat. Jus divinum certè talia ignorat decreta, & vicissitudinis exempla, ubi non ita longum intercessit spacium, habemus in sanctis; Davide ducente statim post mortem Nabalis ejus conjugem 1. Sam. 25, 39. & post mortem filioli se non multò post recreante 2 Sam. 12. Josepho lugente patrem quatuordecim diebus Gen. 50. Israelitis deflentibus Mosen diebus triginta Deut. 34, 8. & in genere dicitur, luctus mortui septem dies Sir. 22, 13. & quid multis? limites ipsa natura, Deus, & pietas facilè præfigent, huic breviores, illi longiores, non verò ullum decretum humanum universale. Ut enim ubi sol oritur, dies est; sic ubi in corde hominis pii lucet Dei facies, lætitia statim subsequitur: unde hoc loco rectè dicitur; lætati sunt coram te. Et hæc est gaudii præparatio.

Loc. Comm. IV.

Quæ sit ejus comparatio, eaq; duplex. Prius enim, quando hæc lætitia confertur cum eâ, quæ est in messe, hæc autem non obtingat nisi sedulis agricolis & labore antea sæpe defatigatis, (quis enim metit, nisi qui agrum proscindit, serit, occat?) docemur hæc ad usum nostrum transferre politicè & ecclesiasticè. Illo quidem modo, ut cogitemus illud; in sudore vultus tui vesceris pane tuo Genes. 3. gaudium itaq; tale ignorant, qui non laborant, veluti tantùm ex suis annuis reditibus, vel malis artibus viventes, in ocio summo, & quod olim bono

fine templis ac Scholis legatum est, in deliciis consumentes: hi enim nec sudant nec algent, neq; timent, ne imber, grando, aut alia calamitas intercipiat, quod eos capere oportebat. Ecclesiasticè hoc modo per comparationem ad usum nostrum transferimus. Ut prius illi agricolæ, dum adhuc messis in herbâ est, metuunt sæpiùs, ne fruges nimiâ siccitate exarescant, vel humiditate nimiâ computrescant, ne æstu aut frigore adurantur, sollicitudine anguntur maximâ: Postea verò ubi vident, esse frumentum convectum in horrea & loca, ubi possit esse tutum ab injuriâ cœli, gaudent sanè, Deum suo labori benedixisse. Ita etiam pii concionatores, qui conferuntur agricolis 1. Cor. 3. 6. 9. & 9, 10. 2. Tim. 2, 6. ubi semen verbi divini spargunt, metus est, ut apud multos fructum ferat Luc. 8. quando autem cernunt multos converti & ex potestate Diaboli eripi, gaudent utiq; impensè, quin & ipsi pii olim lætabuntur, quando in horrea DEI congregantur Matth. 13, 30. seq; omnibus terræ injuriis subductos esse sentient. Secunda collatio gaudii est, quæ instituitur cum eâ lætitiâ & jubilo, quæ sunt post cruentum prælium ac reportatam victoriam. Ut enim ibi multi labores ac pericula antecedunt, ac fortitudo pugnantium omnino requiritur, ita etiam in bello hoc spirituali, quod contra Diabolum, carnem, mundum gerunt pii 2. Tim. 4, 7. 8. est pugnandum, tolerandum Eph 6. tandem autem per Christum ducem, ubi auffertur victoria & brabejon 1. Cor. 9. & 15. sequitur triumphus Col. 2. & spoliorum distributio Luc. 11. Et quemadmodum utrobiq; in messe ac conflictu maximopere, imò præcipuè requiritur DEI benedictio: ita unicè ea spectatur in spiritualibus, quum sine DEO in his nihil quicquàm possimus facere Joh. 15. Quia verò DEUS non verè benedicit nisi piis (nam bona potest dare impiis, & felicitate quâdam externâ beare ad tempus; benedicere iis non potest, quia non sunt apud eum in gratiâ, non sunt in dilecto filio dilecti) monentur rustici & milites, si velint ex manu DEI propitii acceptare beneficium messis copiosæ aut victoriæ glorioſæ, ut coram eo ambulent, & sit in conspectu eorum timor Jehovæ. Et tales quidem juxta hanc Prophetæ comparationem & asseverationem eos esse dicebat; quales verò plerumq; & maximam partem sint, res & dies ipse probat, nempe ut plurimùm non gaudent coram DEO, sed Diabolo, cui serviunt.

Loc.

LOC. COMM. V.

NOtandum hîc, quæ sit tyrannorum gubernatio. Subditis, quorum salutem debebant unicè procurare, ut patres patriæ, imponunt intolerabile exactionum jugum, id si non portant pro omni dominantium libidine, virgam & plagas adhibent, pœnasq; indicunt graves, atque ita quos protegere eos erat æquum, ipsi omnium primi opprimunt, ac planè perdunt, quemadmodum in Pharaone ejusq; præfectis videre est Exod 2. &c. Si autem hæc externa mala, quæ cum morte desinunt, adeo dura sunt, ut satis dici vel exaggerari nequeant; quantò gravior & pejor erit (qui L. C. ab aliis plerisq; interpretibus hîc tantùm tractatur prolixè) servitus sub potestate Diaboli, oppressio sub lege, cruciatus in inferno? Et contrà quemadmodum ex animo lætantur homines, quando à crudeli tyranno aliquo liberantur; ita multò magis triumphant pii, quando in læto Evangelii nuncio percipiunt prædicari, promitti, ac dari in Christo captivis dimissionem, & confractis libertatem Esa. 61. Luc. 4, 18. Christus enim per suam mortem destruxit eum, qui potestatem mortis habebat, id est, Diabolum Heb. 2, 14 & salutem attulit, & redemit nos ex manu omnium, qui oderant nos Luc. 1, v. 71. quia ipse leo de tribu Juda vicit Apoc. 5, 5. Et pulchrè conveniunt hæ similitudines spirituali illi captivitati: siquidem ut in tyrannide præcedunt decreta exigentia vel operas vel pecuniam aut alia bona; ita hîc lex præscribit facienda, & quum non fiunt illa, non acquiescit exigere, nisi soluto demùm per Christum λύτρῳ: deinde ut non sunt contenti tyranni in res ac bona subditorum sævire, dum eos deglubunt, verùm etiam corpora ipsa affligere gestiunt; ita Diabolus animos & conscientias hominum miserè torquet post admissa peccata, nec cessat hæc virga affligere, priusquam Christus liberâ manu aliquem credentem voluit asserere: quo pertinent emphases vocabulorum de Christi redemptione usitatorum, λύτρον, ἀντίλυτρον, πεῖσθαι, λαὸς περιούσιος, ἀμφιάζειν. Ea enim ex contrario demonstrant, quale nos extra Christum oneraverit jugum, Act. 15, 10. quæ virga, imò flagellum, nos afflixerit, imò quæ malorũ ilias nos presserit.

LOC. COMM. VI.

COnsiderandum, quàm miranda hæc fuerit liberatio. Ejus summa

capita sunt hæc. Israelitæ à Midianitis graviter affligebantur, DEUS Gideonem vocat & mittit, qui servet eos ex horum manu, ita ut altare Baalis destruat, & lucum succidat; quod ubi fecit, signo de futurâ victoriâ confirmatur, delectum militum habet, divinitus præmonstratum, & trecentis instructis ac buccinâ, hydriâ, & face armatis ingentes fundit copias Jud. 6. 7. dum Jehova obvertit gladium unius in alterum. Spectatur hîc Israelitarum calamitas, Midianitarum crudelitas, DEI clementia, Gideonis obedientia, idololatriæ abrogatio, hostium sublatio: primam deprecemur, secundum aversemur, tertiam precemur, quartam imitemur, quintæ studeamus, sextam speremus, in omnibus verò rerùm humanarum vicissitudinem ac instabilitatem ponderemus, atq; ad spiritualia ac æterna bona jugiter aspiremus; quò pertinet jam à plerisq; hîc instituta collatio. 1. *Liberationis* per Christum, cum eâ, quæ per Gideonem est præstita. 2. *Servitutis* peccati cum Israëlitarum depressione. 3. *Potestatis* Diaboli, jam condemnati, ac igni infernali atq; inexstincto addicti, cum Midianitis (quod etiam ipsum nomen innuit) 4. *Gladii* spiritualis seu verbi DEI cum gladio Gideonis. 5. *Prædicationis* verbi cum sono tubæ. 6. *Corporum* nostrorum cum vasis testaceis seu hydriis. 7 *Fidei* in cordibus lucentis & verbi docentis ac ducentis cum face ardenti. 8. *Pacis* in regno Christi gratiæ & gloriæ cum pace subsecutâ hanc victoriam, ibiq; à minus ad magis, à terrenis ad cœlestia, à corporalibus ad spiritualia fiat argumentatio per comparationem, quemadmodum hinc inde apud alios docetur. Quapropter ne actum agamus, hactenus sufficit tantùm delibasse, & summa sequi fastigia rerum. Inprimis autem & præcipuè hîc semper attendendum est illud, quod sicut ibi nil quicquam viribus humanis potest attribui, sed omnia DEI potentiæ & gratiæ debentur in solidum; ita in nostri liberatione ac conversione (quæ est, finitore Apostolo Col. 1, 12. 13. 14. liberatio ex potestate tenebrarum & translatio in regnum filii DEI, & Eph 2, 5. mortuorum in peccatis vivificatio per Christum ex merâ gratiâ) nihil nos posse ex nobis vel cogitare vel inchoare, saltem intelligimus.

LOC. COMM. VII.

QUæ sit tumultuum bellicorum conditio: nimirum illa, quod inceptentur

ptentur per ferociam, continuentur per violentiam, finiantur & desinant in summam miseriam, orta (de offensivis, qualia pleraq; potissimùm hoc intelligendum, quamvis etiam defensivis ob imperfectionem nostram suo modo competant pleraq;) à Diabolo, gesta infenso animo, & tandem finita damno. Nonne enim ille homicida antiquus multis inspirat illam superbiam, quâ cuncta ad se rapiendi libidine flagrantes, omnia jura divina ac humana violare pro leviculo habeant? Nonne ita illa infernalis erynnis exasperat, exacerbat, atq; inter se inflammat multorum magnatum corda, ut dum moliuntur potiri cupitis, omnia sua quoq; imò miserorum subditorum perdant? Nonne unanimes (tales enim esse decet omnes Christianos) armantur in prælia fratres? Nonne agri desolantur, urbes vastantur, homines trucidantur. Hæc est illa concussio, quâ velut ipsa terræ fundamenta tremunt, dum nihil sacrum manet inviolabile, nihil sanctum restat non profanatum, & quis posset omnia belli mala, cui nulla omnino salus, enumerare? *Nulla fides pietasq; viris, qui casta sequuntur*, imò multi nunc per artes diabolicas ac incantationes corpus contra ictus durant, pejerare ac dejerare ipsis ludus est, verbum Dei non habet locum, ubi ferro dimicatur, inferiores superioribus non præstant debitam obedientiam, nec hi illis, uti decebat, paternam benivolentiam: innumeræ hominum, ad Dei imaginem conditorum, eduntur strages, infinita perpetrantur stupra, adulteria, incestus, raptus; aliis sua eripiuntur, tecta incenduntur, etiam ab amicis calumniâ onerantur, &, paucis ut dicam omnia, aliena appetuntur, invaduntur, occupantur, quo jure quâq; injuriâ, adeò ut in uno bello sint omnis generis flagitia, & omnis generis supplicia. Hinc jam sequitur apud Prophetam, vestimentum volutatum in sanguinibus & cædibus hominum, hominũ etiam Christi sanguine redemptorum, à Spiritu S. in sacramento initiationis illuminatorum, atq; adeo templorum sacrosanctæ Trinitatis, quâ re quid potest esse indignius aut pejus?

LOC. COMM. VIII.

SEd tandem subjiciatur hæc severa prænomitio & jucunda consolatio, quod non æternùm duratura sit talis oppressio, sed desinat vel ante, ubi Deus vult, qui bella sedat Ps. 46. vel cum morte, vel certè tamẽ ubi totus hic orbis conflagrabit, & omnis potestas ac majestas talium vio-

violentorum peribit, quũ ipsi crudeles crudeliter tractabuntur Sap. 6. & qui hic coangustavêre alios parvo tempore, æternùm in inferno cruciabuntur; qui hîc igne populati sunt agros & urbes, ibi igne inexstincto cõdemnabuntur: Ita Christus qui adventu suo primo, ubi erat pax terris restituta, voluit homines in concordiam coire & bella tollere, tandem suo adventu ultimo tumultus istos cessare faciet, & proinde ad eum accurrent omnes rerum humanarum instabilitate moniti, qui est scopus hujus loci & prioris partis exegeseos, de Judæorum ante Christum datum infelicitate, etiam in summâ externâ felicitate.

Sequitur jam porrò, quæ sub tempus N T. in Christo exspectanda sit felicitas, ut ita posterior pars superioris prolepticæ propositionis etiam declaretur uberius. Dictum est, futurum esse, ut populus sedens in tenebris (quæ quales & quantæ fuerint, hactenus abundè fuit ostensum) videat lucem magnam, & super considentes in terrâ umbræ lethalis lux splendeat. Hujus excellentia jam deinceps explicatur, ut ejus honor ac splendor tantò magis appareat. Membra hujus particulæ sunt duo, prius continet Regis ipsius commendationem, posterius regni ejus administrationem: ibi depingitur persona, hîc dona: ibi duplex regis natura, & triplex ergà nos cura, seu tria officia, regium, propheticum, sacerdotale; hîc regni multiplicia privilegia ac jura: ibi Principis tituli ac majestas, hîc civium ejus felicitas & æternitas. *Natura* est, & *humana*, in tempore ex Maria virgine sup. c. 7, 14. assumta, & *divina* ab æterno à patre genita Psal. 2, 6. *Officium Regium*, principatu humeris incumbente denotatur, *Propheticum* voce consiliarii potissimùm indigitatur, & *Sacerdotale*, quod sit pater æternitatis & Princeps pacis, dum suo merito æternam felicitatem, quâ excideramus lapsu Adami, recuperavit, & pacem, amissam per eundem, restituit. Ad totam autem personam, & triplex officium spectant reliqui duo *Tituli* (quanquam & reliqui hinc non excluduntur, sed suo modò huc referendi explicandi sunt) quod sit mirabilis & Deus fortis ac robustus geminæ gigas substantiæ. Verba ipsa, quæ sanè sunt emphatica, ita habent: quod dixi, lucem magnam orituram esse, per quam omnes tenebræ dispellantur, verum est, quantumvis aliter judicent jam homines, in miseriis ac bellorum tumultibus constituti. כִּי *nam* seu quia, (ita enim iterum malim illam particulam causaliter cum Luthero & mul-

multis aliis explicare, sicut frequentissimè accipitur, quàm cum Junio ac Tremellio per quum vertere, & aliam particulam adversativam sed apponere, siquidem hîc ratio redditur ejus assertionis, quòd lux magna esset tandem oritura) *puer natus est nobis*, hebraicè ἐμφατικώτερον יֶלֶד יֻלַּד quasi Græcè dicas τέκνον ἐτέχθη, puer verè natus in tempore licet præter rerum seriem ex purâ virgine, suprà cap. 7, 14 ubi hoc ipsum verbum hebræum Matth. 1, 10. 20. 23. Luc. 2, 10. 11. natus est, ob certitudinem Propheta de certissimè futuro tempore præterito utitur, & hic natus est nobis, nobis ex nostrâ gente & stirpe regiâ Rom. 9, 5. Heb. 7, 14. nobis, nostro bono, & ut nos nobis hæc omnia, quæ sequuntur, fidei manu applicemus, aliàs toti mundo natus & datus est, sed hîc simul ad nostrum officium & eventum respicit Propheta, quomodo hæc tria tribus vocabulis hebræis de notantur, *primò* humanæ naturæ veritas & simul tenuitas ac in specie infirmitas, *secundò* promissionis certitudo & verbi divini stabilitas, *tertiò* fidei officium & proprietas. Et hactenùs probata est benevola hujus futuri Messiæ voluntas, quippe qui etiam caro de carne nostrâ, nobis similis in omnibus, excepto peccato: sed verè hîc dicas, cùm in ipso etiam requiratur juvandi facultas, hîc homo reliquis hominibus Deus, & proinde meritò subjiciendum est aliquid de divinâ ejus naturâ. *Filius* inquam, ut ita non tantùm sexus determinetur hac voce, uti dicunt Rabbini, sed etiam præclara spes concitetur de hoc futuro rege, & Christiani altius ascendimus & dicimus, quod sit filius Dei, qui dedit, unde Christus donum Dei appellatur Joh. 4, 10. & à Patre datus esse ac missus in mundum sæpè dicitur Joh. 3, 16. & 6, 39. hic filius Dei *datus est nobis*, ut verè jam sit עִמָּנוּאֵל, & ut ita dicamus נְתַנְאֵל θεόδωρος θεοδόσιος, δωρόθεος, Deus & homo in unâ personâ, ut ita possit & debeat peccata expiare, pro mundi vita mori, justitiæ Dei satisfacere, & omnia amissa bona restituere. Si enim tum fuisset ψίλος ἄνθρωπος, non potuisset, si Deus tantùm, non tenebatur, neq; poterat mori; Propterea igitur filius Dei æternus factus est in tempore puer, ut ita Deus incarnatus suo sanguine posset redimere Ecclesiam Act. 20, 28. Vult autem his verbis Esaias nos revocare ad præcedentes omnes Dei promissiones de Messia datas protoplastis Gen. 3. Abrahamo Gen. 12. 17. 22. Isaaco Gen. 26. Jacobo Gen. 28. filiis Israël Deut. 18. Davidi 2. Sam. 7. quasi dicas Deus tandem stabit promissis sæpè repetitis, & ego jam videor videre

illum diem, quò nascetur filius Dei in hunc mundum, puer certò nascetur nobis, filius certò dabitur nobis, & proinde jam quoq; bene sperare debetis, non posse fieri, ut planè pereatis Vos Judæi, quia ex vobis prodibit ille promissus Messias. Ita enim solent solari populum Judaicum Prophetæ, & hîc quoq; factum esse scopus, suprà indicatus, innuit, ut intelligant, in Christo omnes promissiones Dei esse certas & ratas. Hic ergò est ille puer admirabilis verè delectabilis, & hinc ejus elucet erga nos benevolentia & potentia, sed quia de hac potissimùm afflictis oritur dubium, num etiam Deus in tam magnis malis possit juvare, tam potentes hostes prosternere, tam insignem afflictionem tollere, Propheta pergit & ostendit, quod sint huic puero vires ad juvandum sat validæ, robur ad auxiliandum satis firmum, *& est* inquit Propheta, *principatus* הַמִּשְׂרָה cum ה præfixo ad emphasin, *super humerum ejus*, ipse omnibus rebus potenter dominatur & imperat, quemadmodum collatio hujus phraseos cum eâ, quæ extat infra c. 22, 22. luculenter ostendit. Ibi enim quod intelligatur plena regni administratio, quum dicitur, imponam clavem domus Davidis in humerum ejus, ex versu præcedente 21. liquet, ubi idem ita effertur, dominationem tuam tradam in manum ejus. Sensus itaq; verus hujus loci est, ipse obtinebit amplissimum & constantissimum imperium, nulli subjectus, quippe qui contrivit virgam humeri populi sui, suprà v. 4 ipse præsens omnia gubernabit, non rejiciet hoc regimen in humeros aliorum, ut solent mundani principes, quibus gubernatio videtur esse onus, ideoq; illam committunt consiliariis, præfectis, & aliis, ipsi fruentes ocio; quin etiã si maximè velit bonus princeps omnibus adesse & præesse, quæ geruntur in ipsius territorio, tamen per ipsum solum & unum non possunt omnia administrari, uti declarat D. Brentius, & ex eo D. Forsterus, & Arcularius, etiam ex Calvinianis Piscator & Junius, quorum ille citat Matth. 28, 18. atq; ita sua cædit vineta, quod alibi demonstratur, hîc tantùm indicari debet; siquidem cum hîc agatur de puero nato nobis, & illi dicantur omnia in cœlo & in terra data, quid aliud concludemus, quam quod negare solet Piscator cum aliis Calvinianis, Christo secundum humanam naturam data esse omnia in tempore. Verâ sententiâ indicatâ, quid de aliis diversis explicationibus sit sentiendum, clarescit, nimirum qui ita hæc exponunt: Alii magnates suis subditis imponunt virgam,

virgam, hic autem puer suis civibus largitur principatum, verbis vim faciunt & connexionem turbant; quandoquidem hîc non asseritur, quid datum sit vel competat subditis, verùm ipsi Domino & Regi Ecclesiæ, atq; ita scopum Prophetæ quoq; invertunt, qui est velle deducere afflictos ad Christum tanquam ad asylum immotũ & velut sacram anchoram. Nonnulli qui ita interpretantur, quod in humeros suos Christus portarit crucem, contrarium planè asserunt hoc loco contineri. Et quis posset, imò cuperet citra necessitatem aliorum recensere opiniones, quum in recensione nudâ nulla sit subtilitas vel utilitas? Notemus obiter, quod quum principatus hîc dicitur adesse vel impositus esse humero Christi, digitus quasi ad humanam naturam intendatur, cujus est propriè humerus, ubi tamen particula restrictiva ad naturam alteram nos deducit, res autem ipsa totam ad personam pertinet, quod in L. de Christo solet declarari; Et breviter: Christus Deus potestatem in omnia habet ex natura, Christus homo ex unionis gratia. Qualis hic Rex sit audivimus: audiamus etiam ejus titulos, & titulos quidem seu nomina non primariò personæ sed officii, uti D. Forsterus ex Luthero pluribus declarat, (unde non immeritò mireris, quî ausint quidam hîc novum membrum cum hac inscriptione ordiri, personæ descriptio) Alii magnates sæpe multos quidem titulos obtinent; parvas autem ditiones, parvas vires, paucas virtutes habent: hic noster Rex ac Princeps nullos titulos habet sine re; In quam sententiam multa adducit Brentius, digna sanè, quæ attendantur. Quid enim? nonne hic est ille, *cujus nomen vocat*, puta is, qui vocat eum, ratione impositionis, æternus Pater, ratione usurpationis & invocationis quisq; credentium, ratione prædicationis ministri verbi, quomodo interpretes diversimodè supplentes facilè possunt conciliari, de ipsâ autem constructione videatur Buxtorf. Thesaur. Gram. l. 2. c. 10. p. 394. de hujus loci verò putativâ corruptione Bellarm. l. 2. de verbo Dei c. 2. isq; cum suis nugis videatur, quum genus hoc loquendi impersonaliter usitatissimum sit in omnibus linguis & præcipuè in hac sancta, ita tamen ut commodus subintelligatur nominativus. Ita igitur Pater æternus hujus filii dum illũ generat, etiam titulis divinis hisce eundem ornat, cum ipse solus possit dare hæc nomina, quæ sibi soli servat, & non communicat cum quoquam, nisi qui sit ejusdem cum ipso essentiæ Esa. 42, 8. & 48, 11. ita credentes pro tali eum agnoscunt ac profitentur: ita præco-

nes Evangelii hos titulos publicè exponunt & inculcant, Lutheri explicatio hæc est: Hie mustu nicht dencken/ daß man jhn nach seiner Person nennen vnd ruffen soll/ wie man sonst jemand bey seinen Nahmen rufft/ sondern es sind Namen/ die man von jhm predigen/ preisen vnd rühmen wird/ seiner That/ Wercks/ Ampts halben. Et non sine causâ probatur, quum sæpissimè verbum קָרָא de publicâ prædicatione Gen. 4,26. Lev. 25,10. Jos. 8,34. Nehem 6,7. & 8,3. Esa. 40,2.3. & 61.1. atq; hinc in singulis auditoribus piis excitatâ invocatione hinc inde usurpetur Psal. 50,15. & 91,15. Quòd si autem Deus & homines ita Christum vocant, & hi ita invocant, sequitur id, quod est in versione Lutheri, vnd er heist. Primus titulus hic est, quòd vocaturi sint eum *admirabilem* wunderbahr פֶּלֶא potentia, cum ipsi nihil sit mirum aut novum, aut difficile inventu vel effectu cui אֲשֶׁר עִמֶּנּוּ לֹא־יִפָּלֵא דָבָר Genes. 18,14. Jer. 32,17. 27. providentia, dum sanctum suum sibi הִפְלִיא Psal. 4, 4. confer Ps. 31,22. Esa. 28. 29. quiq; facit נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ Psal 72.18. & 136,4. admirabilem natura & cura, operibus hinc inde expositis, & oneribus populo suo impositis, dictis & factis confer Genes. 32, 29. Jud. 13, 18. propter unionis personalis duarum naturarum nodum indissolubilem, propter redemptionis humani generis modum rationi impervestigabilem, admirabilem patiendo & miracula faciendo, oriendo & moriendo in Ecclesiæ vocatione, gubernatione, conservatione, glorificatione. Ad summam omnia in hoc puero sunt mirabiliter singularia, & singulariter mirabilia, ut meritò nomen mirabilis obtineat, ut ex dictis facilè pluribus potest deduci, additis Scripturæ dictis ac exemplis, quæ cujusq; industriæ relinquentes ad secundum titulum accedimus, siquidem eum etiam vocabunt *consiliarium* Rath יוֹעֵץ, quippe qui solus jure omni dicit Prov. 8, 14 לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה Mein ist beyde Rath vnd That. Ipse consilium de nostri redemptione invenit, ipse cœlitùs patefecit, Joh. 1,18. Act. 20,27. Luc. 7, 30. ipse rogatus in piis precibus consilia salubria sufficit & infundit Prov. 8,14. 15. 1. Reg. 1,12. hostium autem consilia supprimit & confundit 2. Sam. 15,31. & 17, 23, Prov. 33, 10. Esa. 8, 10. ipse consilio suo mirabiliter suos deducit Ps. 73,24. & docet Psal. 32, 8. & 16, 7. ut jure optimo vocetur magnus consilio & amplus auxilio Jer. 32, 19. consilium ejus stabit. Esa. 46, 10. & contra hostium ejus ac impiorum in ventum & fumum abit Job. 5, 13.

Prov.

Prov. 21, 30. & licet de aliis quoq; consiliariis vocabulum יועץ usurpetur, tamen quia hoc loco res ipsa hoc innuit, id nō negligimus, quòd Christus sit verè talis, hoc est consiliarius semper consulens actu, ut vulgò loquimur, nunquam cessans suis consulere, siquidem hic custos Israelis non dormitat, neq; dormit Psal. 121, 4. Jam confer hunc consiliarium, qui & Rex ipse est, quippe super cujus ipsius humerū est principatus, cum aliis regibus, principibus, magnatibus. Illi in rebus dubiis & intricatis negociis consilium petere necesse habent ab aliis, hic autem omnibus dat, semper habet consilii locum & auxilii copiam, &, ut rectè conjungere possimus hæc duo nomina, cogitemus cum Propheta nostro c. 28, 29. quòd sit consilio mirificus, & re ipsâ magnificus, quorum hoc posterius jam nos porrò deducit ad tertium hujus Regis titulum, qui est, quòd vocent illum *Deum fortem* אל, nomenq; hoc obtinet ab אור id est, fortitudo, virtus, quo respectu potest verti cum Luthero Krafft / quâ de re legatur ipse tom. 3. Jen. Germ. f. 184. & in cap. 31. Genes. fol. 478. & quod ad rem, non multum differunt, quia qui verè est talis, ut ipse vocetur Krafft / ille est Deus verus, quia concretum creaturis competit, sed abstractum propriè nulli nisi Deo. Et hactenus Lutheri versio potest excusari, neq; ipse debet accusari, quasi ex singulari in Arrianos affectu hanc vocem ita verterit (quemadmodum calumniari solent alii, quæ scripsit de voce ὁμοούσιος, & quod locus 1. Joh. 5, 7. non inveniatur in omnibus bibliis Germanicis) quum constet quomodo idem divinitatem filii propugnaverit constantissimè, & Christum verum Deum Patri coæqualem crediderit. Ipse tamen Lutherus vocem אל, quæ hoc loco extat, postea vertit Gott / ut videre est tom. 8. Jen. germ. p. 145. b. ut sanè sit præter rem hæc vel exaggerare vel exagitare, ubi potest de sententiâ Lutheri & loci præsentis constare. Interim cum D. Brentio ita statuimus, cujus hæc sunt verba: Etsi אל possit per fortis exponi, tamen cum alia Scripturæ loca manifestè doceant, Messiam esse verum Deum & אל significet Deum, retinenda est eorum interpretatio, qui hoc loco אל pro Deo exponunt. Ita enim Lutheri versionem salvat, & dilucidiorem sententiam seu explicationem, quam & ipse Lutherus postea probavit, (vide loca aliter versa in bibliis germanicis) commendat. Alii autem dum omninò illam versionem priorem ita propuguant, ut hanc posteriorem refutent, non

Ebræorum (quam putant) inſcitiam demonſtrant, ſed ſuam ipſorum probant. Alii enim dum dicunt, ita אֵל ſæpe accipitur pro potentia & robore minus rectè accipiunt ſimpliciter. Quod non ita extat, verum quidem eſt, quod, quando ſequitur nomen יְהוָה & quidem nomini אֵל præfigitur ל, אֵל ſubſtantivum ſit Deut.28, 32.Prov.3,27.Gen.31,29.Nehem.5,5. Mich. 2,1. hic autem neutrum occurrit, non igitur in tali ſignificatione poteſtatem ſignificat, ut non nemo ſcribit, nec ſunt loci ſimiles per omnia. Alii ita progrediuntur: Vocabulum hoc geminam habet ſignificationem. In priori accipitur eſſentialiter de illo, qui μόνος δυνάστης: in poſteriori ſumitur adjectivè, ut idem ſit quod potens, & tum eſt attributum non ſaltem Dei, ſed hominum potentiorum. Lutherus autem hoc loco ſignificationem poſteriorem priori antepoſuit &c. Hæc illi, in quibus primùm meritò quis quærat, quomodo attributum Dei à Deo differat? & anne attributa Dei de ipſo ſubſtantivè ſeu abſtractè poſſint dici? imò ubi in bibliis אֵל de Deo acceptum vel uſurpatum unquam notet attributum? annon attributa pertineant ad eſſentiam, imò ſint cùm eâ unũ. Quod ſi ita eſt, hîc & hactenus prior & poſterior ſignificatio hujus vocabuli non habet locum. Deinde hi contradicunt Luthero & aliis ejus defenſoribus, quum ille verterit non kräfftig/ ſed Krafft/ & hi ſubſtantivum hîc eſſe ſtatuant. *Tertiò* malè didicerunt hi præcepta Grammatices hebrææ, ſi enim אֵל eſt adjectivum, non poteſt ſuo ſubſtantivo גִּבּוֹר præponi. Vide Theſau. Buxtorf. lib.2.c.1.reg.2 p.306. *Quartò* Lutherus ipſe ſeparat hos titulos, Ergo non ut adjectivum & ſubſtantivum componit. *Quintò* quomodo ipſi numerare poſſunt ſex titulos diverſos, quod faciunt, ſi hæc ut adjectivum & ſubſtantivum cohærent? Vide Polan.l.2.Syntagm.Theol.c.6 p.895. ubi quod ipſe habet de accentu, nobis favet potius, quàm illi. Deſinat igitur & ipſe in hiſce ſe oſtentare, quæ malè cohærent, quæq; non afferrem, niſi alios, qui volunt potiùs videri, quàm eſſe periti linguæ ſanctæ, hæc pro oraculis quandoq; venditare, animadverterem. Ad rem de qua Lutherus Com in Eſa. Tom.3. lat. Jenenſi fol. 304. b. ita ſcribit. Sic autem ſunt hæc duo nomina diſtinguenda, quod אֵל ſignificet virtutem ſubſtantivam, quâ ſuſtinet alios, גִּבּוֹר autem ſeu gigas ſignificet virtutem activam ſeu operativam, qua reſiſtit inimicis. Brentius ita commentatur: mundani principes ſunt tantùm homines, Meſſias autem non eſt tantùm homo,

homo, sed etiam Deus omnipotens, quæ est summa omnium majestas. Et jam plus satis de his, tituloq; tertio pro instituti nostri ratione: sequitur quartus, גִּבּוֹר vocabunt eum *robustissimum* & gigantem fortissimum, imò heroem invictissimum, Held/der einen rechten Heldenmuth hat / quia novit se omnibus hostibus posse prævalere, quod notat R. גָּבַר prævaluit, estq; verè גֶּבֶר vir, viribus & robore præstans, Psal. 45, 4. & גִּבּוֹר omnium herus ac Dominus omnipotens. Ne enim quis dubitet aut ambigat, num possit deliberata & parata consilia effectui dare, ille cœlestis consiliarius, Dei & herois titulus subjunctus de facultate præstandi nos certos reddit, quum sit is Dei ipsius & solius titulus Esa. 10, 21. Deut. 10, 17. Jer. 32, 18 Confer Psal. 24, 8. Huic igitur geminæ substantiæ giganti & fortissimo Domino rectius confidimus, quàm suo robustissimo Philistæi 1. Sam. 17, 51. siquidem is à Davide puero, hujus pueri, de quo Esaias hoc loco agit, typo optimè victus est; noster autem heros semper victoriam obtinet, ut in allegato Psal. 24. docetur. Potest autem hoc prolixius declarari, si effecta hujus roboris & fortitudinis spectemus, cum ille fortior armatus armatum Diabolum vicerit, omnesq; hostes spirituales Luc. 11, 22. 1. Cor. 15. Heb. 2. Hos. 13. & possit omnes eripere, qui ad eum voluerint confugere, neminem reliquerit, qui se ipsi dereliquit Ps. 10, 14. Ne quis verò hanc benivolentiam vel potentiam temporis tractu immutatũ, aut aliò translatum iri existimet, quæ est nostræ fidei imbecillitas, vel saltem terrena cum Judæis ab hoc Rege sibi promittat, quæ etiam est nostra plerorumq; perversitas, succedit titulus quintus, & in ordinem cogit illas evagantes ac errantes opiniones, dum vocat eum אֲבִי־עַד Patrem æternitatis, qui & ipse sempiternus verè est, & æternùm beat credentes, quomodo vox אָב de eo, qui est alicujus rei possessor vel autor, usurpatur Genes. 4, 20. 21. Joh. 8, 44. 2. Cor. 1, 3. Lutherus ewiger Vater / affectu & effectu, etiam porrò affatu. Magnates alii sunt & sæpè dicuntur tantùm patres patriæ, hic est cœli & totius orbis, & præcipuè futuri seculi, quod nemo præter eum parare aut dare potest, ipse non mutat Malach. 3, 6. nec mutatur Psal. 102. 27. 28. & proinde est Pater continuè vivens, quamdiu sumus filii, ad leviora delicta connivens immer Vater atque ita respectu Ecclesiæ, non ratione essentiæ aut personæ, hoc nomen habet, & Pater est in Ecclesiæ vocatio-

vocatione & conservatione, non in divinitate ipsâ, ubi est filius, ne quis cum Sabellio hinc personas S.S. Trinitatis confundat. Quod vocem עַד & quod notet æternitatem spectat, conferantur hæc loca Exod. 11, 18. Psal 10, 16. & 45, 6. & 48, 15. Esa. 57, 15. Christus itaq; est Pater piorum cùm ratione creationis Mal. 2, 10. tum ratione recreationis seu regenerationis per verbum & sacramenta, & sic est Pater in regno gratiæ Ps. 110. 3. & 100, 3. & gloriæ, quippe ubi ipse dat vitam æternam Joh. 10, 28. 1. Joh. 5, 11. 12. Pater est in vitæ spiritualis collatione, in hæreditatis cœlestis donatione; & cùm cædit, Pater est, & cum blanditur, Pater est: cædit, ne cum mundo pereamus, blanditur, ne deficiamus. Sextus deniq; titulus, quo vocant eum שַׂר־שָׁלוֹם principem pacis, einen Friedenfürsten/ & Fridericũ omine, de præcipuo bono quodam quod & ipse Rex Ecclesiæ habet, ac suis præbet, nos monet. Si enim pax externa *est optima rerum, quas homini novisse datum est*, quid dicemus de pace interna animi ac spirituali?

Non enim gazæ, neq; consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis & curas laqueata circum
Tecta volantes,

Sed hic demum puer, ubi natus est, cum gaudio & verè cœlitùs proclamant Angeli, quòd sit in terrâ pax, & Deus in hominibus sibi per filium reconciliandis acquiescat Luc. 2. Alii magnates maximam partem ex superbiâ & nimiâ regnandi ac habendi libidine, dum Diaboli suasu & impulsu quocunq; prætextu aliena appetunt, sunt autores bellorum, quod hodie (proh dolor!) Germania maximo cum suo damno experitur; sed Christus efficit pacem, *supra nos* cum Deo, cui nos reconciliat suo sanguine; *infra nos* contra infernum, mortem, Diabolũ, quos pro nobis devicit; *circa nos* cum hominibus, cum quibus nos vult pacificè vivere, aut si ita conducat, etiam hostes nostros compescere; *intra nos* ubi conscientiam ille solus tranquillat, quâ de re vide Mich. 5, 5. Ille etiam inter Judæos & gentes pacem effecit Eph. 2, 14. Et hæc omnia non modò vult, sed etiam potest præstare, unde non modò pacificus, sed etiam שַׂר seu Princeps pacis appellatur, qui paci velut imperator, ubi perduret, unde abeat, quò se conferat, tantùm verbo mandet, ut ita malis & inquietudine exerciti huc confugere discamus Joh. 16, 33. Et hæc sunt illa sex verè honorifica & magnifica Messiæ nomina,

quæ

quæ id notant omnia, cum rectè singula perpendimus, Deum illum esse, unde omnia bona sperare, exspectare, & exorare debeamus ac queamus. Sed de his jam etiam aliquid in horum usu, ad quem jam properamus.

Loc. Comm. I.

NOtanda autem hîc est mirabilis Christi nativitas: quia puer siquidem ut exempla Heb. c. 7, 3 in terris & homo est ἀπάτωρ, in cœlis & Deus est ἀμήτωρ, & quum alii pueri nascuntur sibi, hic nobis oritur; quum alii suis parentibus dantur, hic toti mundo donatur, & hinc Propheta præcedentibus turbis hunc pacificatorem, miseris Salvatorem, tenebris illuminatorem opponit, atq; hinc solidè suos consolatur.

Loc. Comm. II.

OBservanda est naturæ humanæ & divinæ veritas, quarum utraq; totâ phrasi à Prophetâ adhibitâ probatur. Nam qui verè puer nascitur, homo sine dubio est, & qui verè datur filius, jam antè existat necesse est. Simul verò ut voce pueri innuitur tenuitas ac infirmitas, ita voce filii (ut hoc loco usurpatur, quum respectu patris cœlestis ponitur) denotatur divina majestas ac potestas. Si enim est magnum, esse filium Regis; quantò majus erit, esse filium Regis regum & Domini dominorum?

Loc. Comm. III.

CHristi humilitas significatur, quando ut alii pueri ex suis parentibus, sic ipse ex virgine per obumbrationem Spiritus S. concipi & nasci voluit, eaq; omnia tolerare ac pati, quæ alii infantes, ubi D Forsterus cum D. Chemnitio in Harm. mon. t, non esse hic præter illa, quæ scriptura ponit expressè, quærenda vel asserenda ulla miracula, & illo quidem contra Bellarminum aliosque Pontificios id notat.

Loc. Comm. IV.

DEI Patris innnuitur benignitas, qui dedit suum filium mundo Joh 3 16 Rom. 8. 32. Christus verò quando hac ratione donum Dei appellatur, notanda est *datoris bonitas*, qui suis inimicis donavit filium Rom. 5, 8. 1. Joh. 4, 9. 10. *doni pretiositas*, siquidem ita datum pro mundi peccatis λύτρον Matth. 20, 28. καὶ πᾶν δώρημα τέλειον confer

Rom 8, 32. Jac. 1, 17. 2. Cor. 1, 20. Quia itaq; salutis nostræ principium planè est gratuitum, deinde etiam nostris meritis non est locus, quod contra pontificios observandum.

V. Loc. Comm.

PArticula NOBIS, ut infigatur melius memoriæ, bis repetita monstrat (1.) quæ sit carni nostræ collata excellentia & gratia, quod epistola ad Hebræos inculcat c. 2, 16. (2.) quæ sit nativitatis Christi efficacia, nempe nobis afferre Evangelia, & omnis generis χαρίσματα. (3.) quæ fit fidei proprietas, nempe sibi applicare, quæ toti humano generi sunt promissa & exhibita in Christo. (4.) quæ fidelium paritas, siquidem non tantùm ratione objecti apprehensi, Christi scilicet cum suo merito, fides vocatur ἰσότιμος 2. Pet. 1, 1. verùm etiam omnes Patres in V. T. salvati sunt eo modo, quo nos salvamur Act. 15, 11. & omnes gentes æquè ac Judæi per hunc Christum justificantur, quod exponitur Act. 10. & 11. Eph 2. Rom. 3. & hîc indigitatur, quando Propheta Esaias consolans Judæos dicit, Nobis, & quando Evangelista Matthæus c. 4, 15. scribit, hanc promissionem esse tum impletam, quando Christus in Galilæa gentium docere cœperit, imò, quum Christus postea Matth. 28. discipulos emisit in mundum universum, ut docerent gentes, hujus voculæ explicatio uberior data est.

VI. Loc. Comm.

ATtendatur nunc porrò hujus doni ac domini majestas atq; potestas. Alii vocentur invictissimi, potentissimi; hujus nostri Messiæ humero adest principatus. Alii per alios regnum administrent, hic solus sufficit, omnibusq; præsens adest ac præest. Quod si ita est, non habet Romanum Pontificem suum in sacris vicarium. Pater enim fecit hunc Ecclesiæ suæ caput unicum Eph, 1, 22. & 4, 15. & 5. 23. Coloss. 2, 18. In rebus politicis verò, quas vult hominum ministerio gubernari idem per magistratus, inter quos stat & judicat, suos servos & Deos vicarios disertè constituit Psal. 82, 1. 2. sed regnum Christi non est de hoc mundo, Ergò etiam mundano isto more non regitur Joh. 18, 36. Si autem humero Christi adest hic principatus, Christo secundum humanam naturam in tempore data sunt omnia, quod contra Calvinianos suprà jam observavimus.

VII. Loc.

VII. Loc. Comm.

Si Deus Pater dedit hæc nomina, erunt significantissima, & rem ipsam optimè denotantia. Si enim Adam in statu integritatis ad imaginem Dei creatus poterat optimè singula animalia nominare, quidni multò magis Deus ipse omniscius? Si autem propterea dedit, ut hominibus innotescat per ea Christus, & per hanc notitiam ipsi salventur, diligenter sunt attendenda, ac rectè usurpanda. Quemadmodum sedulò caveri solet, ne quis in sui Imperatoris, Regis, Ducis, titulis recensendis peccet aut titubet. Quem itaq; ministri verbi per hæc nomina docent, eum auditores fide semper invocent, & hæc nomina diligenter meditentur confer Rom. 10, 14. Psal. 27, 8.

VIII. Loc. Comm.

Quando vocatur Messias mirabilis, instruitur nostra *fides*; nempè non possumus mysteria tanta rimari, sed cogimur saltem mirari, ad exemplum parentum Christi, Luc. 2, 33. quod iis inculcandum, qui omnia credenda rationis decempedâ volunt metiri, ut pleriq; Calviniani, Photiniani & alii. Erigitur etiam nostra *spes*; siquidem hîc monemur, ut quando nobis novum aliquid aut mirum accidit, unde nos extricare nequimus, huc confugiamus 2. Chron. 20, 12. ita enim hunc nostrum Dominum ac Regem nobis semper acclamare cogitemus ex Zach. 8, 7. quia hoc (quod promisi) mirabile est in oculis vestris, an etiam in oculis meis mirabile esset? dictum Jehovæ. Postquam autem mirandis modis nos juvit, cum Davide exclamemus ex Psal. 118, 23. A Domino hoc factum est, & est mirabile in oculis nostris.

IX. Loc. Comm.

Consilium hic dat in rebus cœlestibus de nostrâ redemptione, justificatione, glorificatione, quod multi tamen annunciatum sibi spernunt confer Act. 20, 27. Luc. 7, 30. dat in rebus politicis & terrestribus vide Prov. 8, 14. 15. Si cui igitur deest sapientia in consiliis, huc accurrat, & dabitur Jac. 1, 5. quia Christus consiliarius noster factus est nobis à Patre sapientia 1. Cor. 1, 30. Quando itaq; hostes contra te & de te ineunt consilia Psal. 71, 10. tu ores cum Davide ex 2. Sam. 15, 31. Stultum redde, ô Deus, consilium eorum. Ipse enim est, qui deprehen-

dit sapientes in sua astutia, adeò ut consilium reluctantium præcipitetur Job 5, 13.

X. LOC. COMM.

USus horum est varius: quando Messias vocatur DEUS, usus est hic, ut eum velut DEUM timeamus, eiq; ut protectori confidamus vide Malach. 1, 7. Psal. 46. per totum, ipse enim est DEUS ille fortis nobis ad salutem omnimodam, cui sunt exitus contra ipsam mortem Psal. 68, 21. Refutantur hinc omnes, qui Christi divinitatem negant.

XI. LOC. COMM.

EA etiam probatur ex sequenti titulo, ubi nominatur Pater æternitatis, quam ipse Christus habet Psal. 102. Heb. 1. & inhabitat Esa. 57. 15. 1. Tim. 6, 16. Jacob. 1, 17. eamq; ut sperent, spirent, ac spectent unicè, suos hortatur 1. Pet. 5, 10. & gratis credentibus numeratur Rom. 6, 23. Alii aliàs dant suis subditis immunitates ac privilegia: per hunc parata est & reposita æterna gloria. Non igitur nimis affixi sint terrenis, qui volunt frui hujus regis bonis cœlestibus.

XII. LOC. COMM.

HOc Rege nato, hoc filio dato, canunt Angeli, & in terra pax Luc. 2. Ipse jam mundo valedicens, pacem meam, inquit, do vobis Joh. 14. & 16. ut ita in ipso, cum nascimur, cũq; denascimur, pacem habeamus, quum ipse sit pax nostra Mich. 5. Et hæc attigisse Ἀλὲ βραχέων sufficit: Redimus ad textum, ubi pro felici clausulâ exponitur regni hujus Messiæ administratio, ubi primùm fit respectus ad versum tertium, imò ei hæc opponuntur. Dixerat Esaias, amplificasti lætitiam, quia multi hostes modò hanc modò illam regni Salomonis aliorumq; regum Judæ ac Israëlis particulam sibi rapuerunt, aut certè pax non fuit diuturna aut stabilis sed amplitudini hujus principatus hebraicè לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה, illius scilicet, quem dixi puerum nobis natum ac datum gerere super humerum suum, ubi idem nomen hebraicum in textu, & *paci* in hoc regno *nullus* unquam (אֵין negat de tota specie juxta Grammaticos) *finis* neq; latitudinem ullus terminus, neq; durationem pacis ullum tempus excludet, sed quousq; se extendet orbis & quam diu durabit hic mundus, eousq; hoc quoq; regnum protendetur.

tur. Hæc est simplicissima verborum explicatio, in quibus alii multa & magna quærunt mysteria: primùm ex omnibus literis, ex quibus dicunt posse per transpositionem לְמַרְיָם שָׂרָה בְּתוּלָה Mariæ Dominæ virgini, ut Musculus & alii ex Galatino ac libro Gale Razaja dicto declarant, deinde in ם clauso, de quo tot sunt opiniones, quot ferè explicationes, quibus omnibus ut incertis suo loco relictis, nos ad sequentia progredimur. Majestatem regis descripserat suprà Esaiâs, nunc describit majestatem regni, prius ab amplitudine, deinde à beatitudine, siquidem notum est, hebræos voce pacis omnis generis bona complecti, unde ea benè precantium in salutatione formula, pax tibi, pax vobis, pax tua multiplicetur, conferri possunt hæc loca Psal. 72, 8. Mich. 4, 7. Zach. 9, 10. Luc. 1, 33. Vocentur itaq; & alii Augusti nomine; hîc noster Messias verè est Augustus, quia semper auget sui imperii fines, ubi nil obstat, quod sæpius quidam subditi imò vel integræ Ecclesiæ deficiant, siquidem alii alibi substituuntur, & in cœlo tandem erit complementum summum hujus ac similium promissionum, quæ loquuntur de rebus spiritualibus, & talem hanc esse res ipsa probat; siquidem nullum mundanum regnum perpetuò floret. Si quis quærit, ubi igitur sedes regia hujus Principis ac Monarchæ? ubi ejus thronus? ubi metropolis? ab Esaia hoc responsi feret, in *solio Davidis* patris sui Luc. 1, 32. in quo sedebit ut filius & hæres unicus relictus 2. Sam. 7, 12. qui collapsum regnum restituat, non quidem corporaliter, sed spiritualiter confer Amos 9, 11. Act. 15, 16. duæ enim civitates præcipuè censentur Davidis, Bethlehem ratione nativitatis 1. Sam. 16, 4. & 20, 6. & Jerusalem, ratione regiæ dignitatis ac regni administrationis 2. Sam. 5, 9. quæ optimè huc quadrant, siquidem etiam Christus verus ille vitæ panis Joh. 6. Natus est Bethlehemi Mich. 5, 2. Matth. 2, 1, Luc. 2, 11. Joh. 7, 42. & Jerosolymis Domino oblatus Luc. 2. concionatus ibidem Joh. 2. passus est Luc. 18. ibidemq; regnum ejus spirituale per prædicationem Evangelii universalem cœpit Luc. 24. Act. 1. ut prædictum erat Esa. 2. Mich. 4. fore, ut de Sion exiret lex, seu lætus Evangelii nuncius. Notant præterea alii, potiùs regni Davidis, quàm Salomonis fieri mentionem. (1.) Ratione humiliationis & exaltationis, siquidem Salomo statim regnare cœpit nullis exantlatis laboribus aut periculis;

David verò ut diu in exilio variis malis fuit exercitus, cum jam esset Rex unctus atq; ita tandem ad regni clavum evectus: ita & Christum oportuit multa pati & mori, atq; ita intrare in suam gloriam Luc. 24. 26. 46. (2.) Ratione amplificationis regni, siquidem Salomo statim super omnes tribus regnavit, David autem primùm saltem super Judam, deinde tandem super totum Israelem, imò etiam varias gentes 2. Sam. 2. 3. 4. 5. 8. capp. ita Christus primùm in Judæa fuit notus, Jerosolymis fiebat initium prædicationis, Judæis oportebat primùm prædicari Evangelium Act. 1. & 13,46. (3.) Ratione administrationis regni. Salomo in pace, sua usque ad seram senectam possedit, David autem se suosq; bello & armis defendit ac gloriosè suos hostes devicit: ita Christus Psal. 110. 1. Cor. 15. Hinc igitur subjicitur in textu, & *in regno ejus* Davidis, quod ut ipse auxit, protexit, ac eos, qui cum ipso in exilio perdurabant, ad honores evexit, ita & Christus in regno suo spirituali, quod ipsi secundum utramq; naturam competit, denn nach seiner Gottheit ist er ein geborner/ nach seiner Menschheit ein erkorner König ut habet D. Forsterus in Com. Cum verò omnium regnorum firmamenta sint jus & justitia Prov. 29, 4. Jer. 22, 3. tum vel maximè hujus, in quo vigebunt maximè Psal. 72, 1. Jer. 23, 5. & 33,15. Siquidem vires regni non in munitionibus aliisq; externis consistent. Forma autem administrationis non erit in violentia, ut in tyrannide, aut in fraudibus ac dolis, ut plerumq; in oligarchia, sed reget suos, regnumq; firmabit hic Rex לְהָכִין parando & *stabiliendo illud* (conferquæ dicta sunt Psal. 7,10.) & *fulciendo illud* לְסַעֲדָהּ statuminando ac sustentando velut columnis hisce, *jure* in puniendis impiis, & *justitia* in defendendis piis. confer Psal. 9, 8. 9. Verùm quum etiam optimè constituta imperia vetustate tandem collabantur, hujus regni duratio erit perpetua, *ab hoc tempore usq; in æternum* מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם quomodo ipsa æternitas sæpè describitur & עוֹלָם pro ratione subjectæ materiæ vel diurnum, ut ita dicam, seu sæpè parvum, vel diuturnum seu magnum tempus, vel deniq; æternitatem ipsam notat. Inspiciantur saltem hæc loca Psal. 113, 2. & 115,18. & 121,8. & 125, 2. & 3. Mich 4,7. Unde verò tanta & hæc omnia? non à regibus mundanis, non à sociis vel auxiliaribus copiis, sed ipse Jehova hæc perficiet, qui dedit hoc signum

gnum in sui populi solatium supra c. 7. suosq; in secuturis motibus ac seditionibus servabit, *Zelus Jehovæ*, amor in pios oppressos, ira in hostes opprimentes vide Joel. 2, 18. Nah. 1, 2. *Jehovæ* Domini. Exercituum *faciet istud*, quomodo hoc epiphonematis loco subjicitur suprà dictis, continetq; causam eorum omnium, & quum nihil Jehovæ sit difficile, non est, quòd quisquam de complemento horum dubitet.

I. Loc. Comm.

Etsi Deus bis in V. T. omnibus hominibus se revelavit satis manifestè & gratiosè in Adamo & Noacho, tamen quum pleriq; eorum posteri, illius cum Caino Gen 4. hujus cum Chamo & Chanaan Gen. 9. & 10. à verâ Ecclesiâ, in quâ Dei nomen prædicabatur & invocabatur Genes. 4, 26. se segregabant, Deus in Judæâ notus fuit Psal. 76. & judicia sua manifestavit Jacobo Psal. 147., 19. 20. quanquam & gentibus ad Ecclesiam Judaicam semper patuit aditus, & non omninò se expertem testimonii inter eas Deus reliquit Act. 14, 17. & 17, 26. 27. quomodo etiam peculiares Prophetæ quandoq; ad eas missi, ut Jonas; & horum vaticinia ad eas directa fuêre, ut videre est apud Esa. à cap. 13. Jerem. à cap. 46. Ezechielem à cap. 25. Veruntamen universalis omnium hominum ac gentium ad Ecclesiam per præconium Evangelii instituta vocatio ad tempus N. T. fuit reservata, unde eam tum futuram fermè omnes Prophetæ prædixerunt, & de illo regno per totum terrarum orbem diffuso, eoq; spirituali hoc quoq; loco Esaias vaticinatur, quod amplitudini ejus nullus finis: sive enim, omnes homines & terrarum angulos respicias, verbum ubiq; fuit prædicatum Marc. 16, 20. Act. 17, 30: Colos. 1, 23. & multi conversi, atq; ad Ecclesiam militantem adducti: sive etiam cœlum intuearis, noster Rex & Messias habet ibi imperium in sanctos Angelos, eosq; longè plurimos, sanctosq; jam ibidem triumphantes: sive in infernum oculos convertas, Diaboli sunt et subjecti Phil. 2, 10. ut meritò dicat Esaias, amplitudini hujus regni nullum esse præfixum terminum ac finem.

II. Loc. Comm.

Verùm non tantùm limites hujus regni sunt immensi; verùm & bona, quæ ibidē obtingunt subditis fidelibus, infinita, nempe pax omnigena ac æterna, cujus hîc gustum aliquem habent pii, dum sunt

mediis in undis tranquilli, nixi petrâ salutis Jesu Christo, Joh. 16, 33. Rom. 5, 1. complementum verò ultimum sequetur tandem in cœlis, ubi DEUS erit omnia in omnibus 1. Cor. 15, 20 ubi gaudium perfectum, quod nemo tollere vel eripere piis potest Joh. 16, 22. eò enim non pertingit dæmonis invidia, quæ primos parentes in mala & miseros tumultus conjecit; eò non penetrat hominis cujusquam malitia, quæ nunc exercet fideles in mundo. Salomo Rex in pace sua possidebat diu, tandem tamen hostes experiebatur: noster Princeps pacis omnes hostes pedibus suis jam habet subjectos Psal. 110. 1. Cor. 15. & proinde sub hoc Rege ac duce servatur Juda, & Israel habitat securè Jer. 23, 6 & 33, 16. per hunc erit tristitiæ & malorum brevitas, & lætitiæ ac bonorum æternitas Esa. 54, 7. 8. 2. Cor. 4, 17. 18 hæc pax superat omnem intellectum Phil. 4, 7 & reddit gaudium perfectum Joh. 14, 27.

III. LOC. COMM.

QUod David in sua miseria & gloria, imò & nominis memoria ac insigni victoria gesserit quendam Christi typum præclarum, alibi est demonstratum, ac patet, quando Christus ipso nomine Davidis appellatur apud Prophetas, cui respondens omen Matth. 3, 17. subjungitur. Hinc ipse potissimùm promittitur 2. Sam. 7. Psal 89. & filii Davidis nomine in Evangelica historia potissimùm insignitur. Non igitur mirum est quum in ipso restauretur regnum Davidis, quod ipse in solio Davidis sessurus hîc prædicitur, idq; ab Angelo in ipso completum iri annunciatur: & hic est thronus gratiæ Aliàs thronus potentiæ & gloriæ ejus est æternus Psal. 45, 7. Heb. 1, 8. Interea dum ad cœlestem Jerosolymam anhelamus, in quâ erit ista visio pacis perpetua, de qua paulò antè, in humili Bethlehem ac domo panis, pane vitæ vescamur. Ita futurum est, ut, quando hic Rex noster jam expugnabit & plenariè sibi subjectos demonstrabit suos hostes, arcem hinc super cœlestis Hierosolymæ conscendere nos faciat, confer 2. Sam. 5. nos qui sumus ejus fide facti filii & spirituales Sponsæ Galat. 3, 26. Hos. 2, 20.

IV. LOC. COMM.

ECce regnum DEI intra vos est, inquit Salvator Luc. 17, 21. ubi enim Christus vivit & habitat, ibi regnat confer Galat. 2, 20. Eph. 3, 17. nobis igitur promittitur æternitas, dum Messiæ Regi nostro attribuitur

tur principatus perpetuitas; nobis spondetur pacis stabilitas, dum regni hujus asseritur durabilitas. Rex enim non est sine subditis. Considera quomodo hoc oret Salvator sub vitæ finem Joh. 17, 24. Pater, quos dedisti mihi (puta ad salvandum, dum perseverant in fide usq; ad vitæ finem) volo ut ubi ego sum, sint & illi mecum, ut videant gloriam meam, hoc est, si hebraismum explices, eâ utantur, fruantur. Huic itaq; salvanti Regi aperiamus cordis nostri portas ut intret Psal. 24. Cum hoc à terrenis evolemus in cœlos, ut nos beet Psal. 47. Cum hoc toleremus afflictionem Luc. 22, 28. 29, ut sentiamus tandem æternam refectionem Act. 3, 19. 21. Præterea monentur hîc pii, quod si deinceps velint frui pace ac prosperitate, id omnino requiratur, ut se Regi suo subjiciant, eumque colant Psal. 2, 11. Docentur impii, non posse sibi obtingere ullam pacem, qvum ea tantùm sit in hoc regno, cujus ipsi nolunt esse cives Esa. 48, 22. & 57, 21. quid ergo ipsis exspectandum? id omne, quod Paulus recenset Rom. 2, 5. 8. 9.

V. Loc. Comm.

Cum omnium regnorum politicorum Psal. 147, 13. 14. tùm maximè Ecclesiæ stabilitas est à Deo Psal. 46. qui eam firmiter fundavit Psal. 87. ita ut ne quidem portæ inferorum prævalere ei queant Matth. 16, 18. hujus cives sunt ille populus, qui arcam Noachi ingreditur, & ex eâ tandem egreditur, qui in Ægyptum deducitur sed & educitur, qui affligitur sed non prorsus abjicitur, qui mergitur, sed non submergitur vide 2 Cor. 6, 4. 5. Hebraicè autem quando dicitur hoc loco לְחָכִין conferri possunt eâ, quæ de alterâ in templo Salomonis erectâ columnâ leguntur, cujus nomen erat יָכִין 1. Reg. 7, 21 & quæ de Ecclesia prædicat Apostolus 1. Tim. 3, 15. complementum autem ultimum describitur Apoc. 21. Quando verò promittitur fore, ut Deus stabiliat ac fulciat Ecclesiam, ea suam infirmitatem ex & in se agnoscit libenter, quum sciat in eâ perfici Dei potentiam 2. Cor. 12, 9.

VI. Loc. Comm.

Xenophon olim censebat, hanc esse legem regiam, ut bonis præmia, malis verò pœnæ inferantur; ea autem lex qvum rarò

& pauciſſimis in locis ſervetur, obtinet in regno Chriſti, quia ipſe eſt Rex juſtus, imò totius mundi Judex, apud quem nulla injuſtitia. Quod cum ita ſit, monentur omnes, qui volunt hujus regni frui privilegiis, ut & ipſi, quod juſtum eſt, faciant, & quantum in ſe eſt, ad juſtitiam alios incitent: Et refutantur inde Calviniani, dum eos, qui peccatis indulgent, DEI gratiam non amittere aſſerunt. Si enim Meſſias ſuum regnum jure & juſtitia ſtabilit, omnes injuſtitiæ deditos longiſſimè à ſe removebit. Et ſi David hoc de ſe verè dicere poterat Pſal. 101. Quantò magis hic Davidis antitypus & hæres præcipuus? Matth. 12, 18. Conſolationem inde percipiunt hîc afflicti eam, quam inculcat Paulus 2. Theſ. 1, 6. 7. quod juſtum ſit apud DEUM, reddere illis æternam felicitatem & gloriæ coronam 2. Tim. 4, 8.

VII. LOC. COMM.

NIhil eſt in mundo perpetuum, ut demonſtrat Rex monitor Eccleſ. 1. 3. 4. 5. & *omnia prætereunt præter amare DEUM* cap. 12, 15. Chriſti autem regnum qvum non ſit de hoc mundo, illis viciſſitudinibus ac mutationibus non eſt obnoxium, ſed ejus cives etiam per mortem in vitam tranſeunt Joh. 5, 24. & durante ſole ut ſoboleſcit nomen hujus Regis ita amplitudo pacis ſubditis adeſt, dum non ſit luna, uti prædicatur Pſal. 72, 7. 17. & Dan. 2, 44. prædicitur fore ut hoc regnum nunquam diſſipetur. Fremat itaq; orcus, tremat orbis, hoc regnum jure & juſtitia fultum ſtabit Pſal. 2. & 46. & 129. Clauſula etiam hæc generalis rectè applicanda eſt omnibus ſuperioribus & præcipuè titulis Meſſiæ, quod nimirum ſit ab hoc tempore usq; in ſeculum admirabilis, conſiliarius, id quod hodiè ſub finem mundi, ubi omnia mala concurrere & omnes Eccleſiæ hoſtes in exitium piorum conjuraſſe putes, magnum præbet ſolatium, fore ut etiamnum mirabilis conſilio ſuo DEUS ille fortis & Pater noſter poſt tot turbas pacem reducat, poſt tot injurias jus & juſtitiam adminiſtret, gregemq; ſuum fortiter defendat.

VIII. LOC. COMM.

SI enim David quando audivit ſuas ſibi eſſe ereptas conjuges ac liberas,

liberas, zelo pio ita exarsit, ut in præsentissimum se conjiciens periculum, laboremq; subiens gravissimum promitteret eis ac perficeret liberationem 1. Sam. 30, 6. quando se in Jehova Deo suo confirmabat: quantò magis Salvator noster tam carè redemptos suo sanguine sibi asseret & in libertatem tandem vindicabit æternam? Confer Luc. 18, 7.8. Ipse enim est Pater noster, qui creavit nos; frater noster, qui carnem nostram assumens restauravit nos; Vindex noster, qui perditos redemit; Judex qui oppressos liberabit; Rex qui tegit; Dux qui regit; verax in promittendo; promptus in præstando. Is itaq; ex zelo pio (qui est amoris & honoris) ex suo in nos affectu, quod pollicitus est, dabit effectum, siquidem est Jehovah, qui, quod dixit, facturus est, & Dominus exercituum, qui facilè omnibus creaturis potest imperare, & cui eæ libenter volunt parere. Absit itaq; dubitatio, & diffidentia, ubi tanta est in pollicente potentia. Illi sit honor Laus & gloria in sempiterna secula, Amen.



m, Senacherib. Paupertate? ille panem de cœlo,
it, vestes & calceos conservat. Morbis? ille est
6. Morte denique? ille per eam in vitam tradu-
24. & 13, 1.

V. LOC. COMM.

iam sequens membrum, si vis esse tutus à Dia-
st ille in terram. Ita enim decebat serpentem &
umi prostratum. Tu igitur, quem DEUS Jovam
sit & erectos ad numina tollere vultus, terram
on nimis te illis immisceto, memor illius Na-
ἔψον ἄνω, χθονίων ἐπιλείθεο πάντων, μηδὲ σεμνήν-
μας. Aves in aëre non capiuntur; in terra, quan-
l esca, reti implicantur: Si qui suis animis ad
ietate, ab aucupis infernalis laqueo non necesse
salm. 91, 3. Contra si quis iræ, avaritiæ, libidini,
vitiis terræ filio dignis & gratis sit deditus, ha-
in terram serpens ille projectus est: ibi mordet,
pius. Age igitur, semper hoc memineris, DEUM in
15. eò contende cum Lotho, ut eripias animam
scende vel jussus ab homine, imitatus Eliam,
ῶς ὁ θεὸς προπάροιθεν ἔθηκε ἀθανάτοις, Matth. 5.

VI. LOC. COMM.

os Satanæ cum ipso esse projectos, ne istos etiam
tuo cursu, tuo certamine, in officii partibus;
extra & sinistra fortiter pugnes, 2. Cor. 6, 7. 8.
alus angelus, hæreticus, 2. Cor. 11, 13. si tu spiri-
la oracula in bibliis revelata sequeris, nec ratio-
ens te ad terram demittis, ille te non seducet,
Rom. 4. Hebr. 11. Audi monentem Paulum,
o pravus terræ affinis, si primùm cœlestia qvæ-
cum uxore Loti qvæ immobilis substitit, & ad
post se ardentem respexit, Luc. 17. Hæc itaqve
semper, cujus ille sit naturæ, & qvid tibi vicis-
uræ, moneant & moveant. Qvod ut fiat re-
cundâ parte